

114
967/3



მეოთხედი

1967 10

მნათობი



სოციალისტური ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შურონალი

წელიწადი 44-ე

№ 10

ოქტომბერი, 1967 წ.

საპარტიველოს საბოთა მხარელების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ რ ს ი

ალექსანდრე ქუთათელი — ზღვისადმი. ლექსი	3
ლადო ხულაბერიძე — უღრეცი სული. პოემა	4
გრიგოლ აბაშიძე — ყორხალი, რომანი ორ ნაწილად. ნაწილი პირველი. ვაგრაქლება	8
ანზორ საღულაძე — ლექსები	71
თენგიზ გოგოლაძე — შარადილი წყაროს სიმღერა. მოთხრობა	76
ვალერიან კანდილაძე — მოლოდინი. სატელევიზიო პიესა	86
მირიან შირნელი — ლექსები	92
ვოდერიძე ქვიშვილი — ახალი ვარსკვლავი. მოთხრობა	94

ღიაღი 50 წელი

ალ. მუჭირი — ოქტომბერი და ქართული საბჭოთა სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნა	115
--	-----

კრიტიკა და კულტურისტიკა

გაბრიელ მეგრელიშვილი — მარქსის „კაპიტალი“ და ქართული საზოგადოებრივი აზროვნება	121
აკაკი ბაქრაძე — „მოთარის მოტაკების“ მედიტაცია	129
გივი გაჩეჩილაძე — ქართული ლექსი ინგლისურთან შეპირისპირებით	145
მამია დუდუჩაძე — ხელოვნების თავისებურების კვლევის შესახებ	159
ვახტანგ გოგუაძე — პოეტურისა და ფილოსოფიურის შესახებ მხატვრულ შემოქმედებაში	165

ნარკვევა

ნიკოლოზ ქაში — როცა ოცნება სინამდვილედ იქცევა	170
---	-----



ალექსანდრე გვახარია — ისტორიული მეგობრობის ფურცლები	127
ნოდარ კუპრაძე — მოთბობების პირველი წიგნი	178
ალ. ბენდიანიშვილი — „ქართული განმანათლებლობა“	186
ზურაბ კაკაძე — „ფედონი“ ქართულად	189
ფილიპე ბერიძე — „ისე ლამაზად და ღრმად განვიცდი“	191
ნოდარ ჩუხაძე — ახალი ქართული დოკუმენტური რომანი	
სერგო თურნავა — მონოგრაფია კოლა ლომთათიძეზე	



მთავარი რედაქტორი გრიგოლ აბაშიძე

ს ა რ ე დ ა ქ ტ ო რ ი კ ო ლ ე ვ ი ა :

დ. ბენაშვილი, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი, ბ. ულენტი, ა. სულაკაური, ა. ქუთათელი, ე. ყიფიანი (პ/მგ. მდივანი), ს. შანშიაშვილი, ვ. წულუკიძე, ო. ჭილაძე, რ. ჯაფარიძე, გ. ჯიბლაძე.

ტიპოგრაფიული რ. ჩაყვტაძე

ბელმოწერილია დასაბეჭდად 18/X-67 წ. ქა-
 ლადის ზომა 70X108. ინაწყობის ზომა 71/4X121/2. ფიზიკურ ფორმათა ჩაოდენობა 12. პირობით ფორმათა ჩაოდენობა 16.
 ეე 02268. ტირაჟი 7.900 შეკვ. № 3452.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, რუსთაველის პარკისპირა № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 8-55-11, პ/მგ. მდივანს — 8-55-18, განყოფილებების — 8-55-15, 8-55-17, 8-55-20.

საქ. კ. ცკ-ის გამომცემლობის პ/კომბინატი, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.



ზ ლ ზ ი ს ა რ მ ი

ზღვაო, უსაზღვრო ხარ სტიქიონი.
შენი ტალღები, ვით მაყრიონი
და ვით ურიცხვი ჯოგი და ფარა●
ხმელეთისაკენ ილტვიან მარად.

ვიცი არა გაქვს შენ დასასრული,
გაუგებარი ქართულით მოთქვამ.
შენთვის უცხოა აწმყო, წარსული
და არად გიჩანს ადამის მოდგამ.

შენთვის უცხოა ვნება, ცდუნება,
შმაგი მიჯნურის შაირთა ბუქი
და, ვით გულგრილი დიდი ბუნება
ბრწყინავ მარადი მშვენიების შუქით.

არ გაჯადოებს მხარე სავარდო —
ნარინჯის ველი, მართლაც ედემი,
სადაც მერცხალი ცაში ნავარდობს
და აჯარულან ლურჯი ქედები.

შენ არად გიღირს მიწა ელადის,
რომლის კარიბჭეს ნგრევით ზვერავედი,
არგო, შედეა — კოლხეთის გედი,
ოქროს საწმისი და ფალმუხეთი.

არ გენანება ჭაღარა მითი
ხან სიბრძნით სავსე, ხან მიამიტი,
არც უფლოსციხე, არცა კვერნაქი
და გაღარცლული სეტყვით ვენახი.

შენთვის საბრალო მწვეფსი ქაცვია
და ბრძენთაბრძენიც არაკაცია,
კაცი თიხაა, მშით ანამღერი,
ჭვიშა, ნიჭარა, სხვა არაფერი.

გემის ჯავშანი, თევზის ქერეჭი
შენთვის არ არის ციცქმა მეჭეჭიც,
არ გენალღლება წყალქვეშ ქალაქი
და მთვარის ღრმულთა ჩრდილის ალაგი,

მიწის გულისკენ მძლე ჭაბურღილი,
კოსმონავტები... დიდება იმათ!
შენ, ვით ბუნება დარჩი გულგრილი
კაცის გოხების და ბრძოლის მიმართ.

შენ არ გაღელვებს დიდი ამბავი,
ასომთავრულით დაუსტამბავი —
ლამანშის ფსკერზე ფართო გვირაბი,
გმირთა სკაფანდრი, აირნილაბი...

შენი იგავის ვიჭერ ქამანდებს,
იდუმალ ვნით შე რომ გამანდე.
ვიცი არ გზიბლავს ლურჯი ტბა — რიწა,
ბეჭდის თვალსავით მთები რომ იცავს.

შენ არად გიღირს ბანა, გელათი,
სვეტიცხოველი, უცხოდ ნაგები,
და ისევ ელაგ როგორც ელაგდი,
დიდი მგოსნების კალმით ნაქები.

ხან იკუპრები, კვეხბარ უკუნეთს,
ელვის ლახვარით პირგამეხილო.
ყალყზე შემდგარი ბორგავ, გუგუნებ,
თითქო ამ ქვეყნის წარღვნა გეხილოს.

ზღვაო, უსაზღვრო ხარ სტიქიონი.
შენი ტალღები, ვით მაყრიონი
და ვით ურიცხვი ჯოგი და ფარა,
ხმელეთისაკენ ილტვიან მარად.

უჩაქი სული

პოემა

1

წელზე მარტყია ჟანგიანი ეკალ-მავთული
და ზედ მაწყდება ქვეყნის ქარი
ფართქუნ-ფართქუნით.

დავეძებ ფინჩხას,
პურის ფინჩხას,
ჩიტის ასაკენკეს,
ყრმობის ასაკი მოვილიე, მოვიასაკე.

დავეძებ ფინჩხას,
მესიზმრება მწვანე ჯეჯილი,
დავეძებ სითბოს,
მესიზმრება ცხელი ბუხარი.
მომდევს სიგიჟე
თვალდათხრილი, თმაგაჯეჯილი.
მეძახის, მიხმობს შორი მუნხარი.

თან მივაგორებ
ცივ გვამებით სავსე ურიკებს.
მათ სათითაოდ
მუჭა-მუჭა მიწას ვურიგებ.

ვფართხალებ ეკალ-მავთულების
აბლაბუდაში.
არ მიძებნისხარ არც ქრისტეში და არც
ბუდაში.

გეძებდი მზეში,
ხეში, ფოთოლში
და შემხვდი უცებ მომზრალ-მოთოშილს.
დავკარგე სახე,
დავეცი და ვედარ წამოვდექ.
მდიოდა სისხლი,
ბალახები წვენით მწამლობდნენ.

წამართვეს სისხლი,
მოქალაქის ყველა საბუთი,

წამართვეს ელვა,
და შენ, მწუხრო, თვალში ჩაბუდდი.

ჭრილობებს შავი ძონძებით ვიხვევ
და მოდის წამი სულის დაღვევის.
მიწაზე ვგდივარ
დანგრეული კოშკი და ციხე,
სისხლით ნარეცხი,
ნაბუქარი,
ნაგრიგალევი.

ველარ ვერევი სულისა და სხეულის
კავშირს,
ვიყავი წყარო და ახლა დავმრი.

თუ სასწაული მოხდა და ჯძლიე
მშიერ-მწყურვალ ციების ხურვება,
მე დავკოცნი ნაპურალზე ამოსულ იებს,
ვივლი მშვივების დასაპურებლად.

წითელ სისხლს ვიფხვკ ჭრილობაზე
მიმხმარს,
სხეულზე მაჩნია სიკვდილის ნიშნები.
მე დავრჩი დიდი ცხოვრების მიღმა...
ვინგრევი...
ვიღუწები...
ვიშლები...

2

ვფართხალებ ეკალ-მავთულების
აბლაბუდაში.
არ მიძებნისხარ არც ქრისტეში და არც
ბუდაში.

გეძებდი მზეში,
ხეში, ფოთოლში,
და შემხვდი უცებ მომზრალ-მოთოშილს.



მესროლე ცხელი ელვის ქამანდი,
 ყელზე მომდე და მუხლი გავმართე,
 ფეხზე წამოვდექი,
 უცებ ავმალდი,
 აქუხდა ჩემი საარწივე, ჩემი სამართვე.

მიბნედილი მზის შუქი აფეთქდა,
 მხრებზე დამაწყდა ზეცის სიღურჯე.
 მზე წავეიდა ცად მირიად ღრუბლის
 ნაფერთალს,
 სულის სითეთრე გადამირუჯე.

სისხლმა მოიღო უცებ თქრიალი,
 ძარღვებში სისხლის აღმოჩნდა ჩქერი.
 არაგვის ხევის და დარიალის
 გადმომელვარა გრგვინვა და ფერი.

აქუხდა ჩემი საარწივე, ჩემი საჯიხვე,
 და აგუგუნდნენ შორი მუხები.
 დასცდათ ჭიხვინი ყრმობის აჯიღებს,
 აბოლდნენ ჩემი სოფლის ბუხრები.

3

გამიშვლებული, დედიშობილა
 მოდიხარ მაღლა შემართულ თვალთ.
 ნეტავი ახლა შეგატყობინა,
 როგორ ვიშიშვლე მე ბოღმის ხმალი.

გამეშდა მუნჯი ტყვეების ჯარი,
 მიბჯენილი გაქვს ზურგზე ხიშტები.
 მომაცხრა შენი ელვა და ქარი
 და ვგრძნობ, სახსრებში აღარ ვიშვლები.

ხმელ მიწას ადგამ შიშველ ფეხისგულს
 და გაგზარ ახლა ჯოჯოხეთში შემოსულ ევას.
 რა ვარამს უძლებ, გულში შეხიზნულს?..
 მე ახლა დღე ვარ,
 მე ახლა მზე ვარ.

და შენს უმანკო სხეულს ვეხვევი,
 ტანსაბურავად მომაქვს ნისლები.
 ზურგზე მობჯენილ ხიშტებს ვეხვევი,
 ფარი ვარ ახლა შენი ღირსების.

შემართულ თოფით მოგდევს ჯალათი,
 თმა აგიშალა სიომ გიშერა,
 ასე სოკოზე ტყეში კალათით
 წასულხარ ბევრჯერ შენ ფეხშიშველა.

შემოგიყვანეს,
 უნდათ, გათვლონ
 ჩექმებით შენი ამაყი სული.
 ჩემი ბავშვობის წმინდა ნათელი,
 ამტკივდა ყრმობის მარადი წყლული.

ელვარებს შენი ტანი ტიტველი,
 სისხლიან თვალებს არ გაშორებს
 ავკაცი მრუში.

გადგიფრინა,
 ცას მიაცხრა გუნდი ჩიტების
 და ჩაიკარგა სორბალივით ღრუბლების
 ხნულში.

მიდიხარ მაღლა შემართულ თვალთ,
 შიშველ ძუძუებს არ მაღავე ხელით.
 ვერ დაგიმონა ოფიცერმა ქალწული ქალი
 და ახლა ყელზე მოგაბჯინა სიკვდილის
 ცელი.

დამუნჯებულ, თვალს გისწორებს
 ტყვეთა ლაშქარს, —
 შენი მშვენების ცეცხლმა მათზე
 გადიბრიალა.

მიდიხარ ნელა,
 არა კახბა,
 არა ლაჩარი, —
 მიდიხარ მშობელ მშით, ზეცით და
 სათიბიანად.

მიდიხარ არა შიშველი და
 ტანგაძარცველი, —
 გაცვია უდრეკ სულის ბეგთარი.
 მიგყვება ქარის ფრთათა ტაკუნნი
 და ტყვე კაცების გულის ფეთქვანი.

ირმის ფეხებით მიაბიჯებ
 და ხარ ირემი,
 გედივით ყელი მოიღერე,
 ხარ თეთრი გედი.
 თან მიგაქვს უხვი ნანადირვეი:
 უდრეკი სული,
 სილამაზე,
 ამაყი ბედი.

4

მე შენ დაგტოვე ყრმობის ატმებთან,
 ატმის ყვაილთა ფერად თოვანში.

ქარი შავი თმის სურნელს გართმევდა,
მერე დაქროდა ლაფვარდოვანში.

ბეპლები გასხდნენ ჩითის კაბაზე,
ცხოვრობდი ჩემი პროსპექტის ბოლოს.
ველტკოდი შენი პურის საბაზებს,
მე მათი პური მიყვარდა მხოლოდ.

მე შენი ქარის ფრთები მარწევდა,
შენი გრიგალი მამარბაცებდა.
მე დავდიოდი შენს მემაწვენსთან
და შენი უბნის ტანბრგვე კაცებთან.

შენი სახლის წინ პატარა ჭადარს
მე შევეჩვიე და შემეყვარდა, —
როცა ქალაქში არავინ ჩანდა, —
მოსვლა იმ შენი ეზოს ჭიშკართან.

იქ გულისცემა სულ ამიჭარდა,
გაოგნებული ვიყავი თვითონ.
და შრიალეზდა ჭადარი, თითქოს
შენ ჩურჩულებდი ჩემ-ჩემად ქართან.

მე მივდიოდი ჭადართან გვიან,
(ის ღამეები აღარ დამშორდნენ).
შენ ეს არასდროს არ გაგიგია,
ჭადარს არ უთქვამს ეს არასოდეს.

ყველაფერს, რაც კი შენ ახლოს გყავდა,
მეგონა, სული ჩაედგა შენი.
რამდენი რამე ვუთხარი ჭადარს,
მარტოდენ შენთვის გასაგებ ენით.

მე ვოცნებობდი, მომეკლა ტახტი
და შენთვის მეძღვნა მისი ეშვები.
ერთხელ დობილებს მინდორზე ახლდი
და ცვარსა სვამდი თეთრი პეშევებით.

შენ ერთხელ ჩვენი მდინარის პირას
დატოვე კაბა,
შეცურდი წყალში.
მე დაგინახე და შემრცხვა, ცირა,
და მოგარიდე თვალეები მაშინ.

გამიშვლებული, დედიშობილა
მიდისარ მალა შემართულ თვალით.

ნეტავი ახლა შეგატყობინა,
როგორ ვიშიშველ მე ბოლმის ხმალი

არ მოგარიდე ამჯერად თვალი,
ზურგზე მობჯენილ ხიშტებს ვეხვევი.
ახლა არა ხარ შენ მხოლოდ ქალი,
ბალახს არ თელავ შიშველ ფეხებით.

და გულზე სკდება ჯალათი მრუში, —
მიდისარ ჩვენ წინ, როგორც ღვთაება.
ფეთქავენ თოფის ლულების ღრუში
შენი სიკვდილი და უკვდავება.

მიგაქვს სიშიშველე, როგორც ბრიალა
ალამი მარად უჭკნობ შევნების.
ყრმობის ჭადრებმა დაიგრილა
და აჭიზინდნენ ყრმობის ცხენები.

არ მოგარიდე ტანშიშველს თვალი,
შემოგცქერიან ტყვე კაცები, ამართეს ქედი.
არა ხარ ახლა მარტოდენ ქალი,
გადმოგეფარა ლურჯი ციდან მანდილი
დედის.

ბრაზით იხრჩვება ავზორცი კაცი,
ლოყაზე ეწვის მას შენი სილა.
შენ ახლა ბოლო ფიალას დაცლი
და გადიქცევი ღმერთების ძილად.

არ შემომხედო,
იციკრე მალა,
მზეს გაუსწორე ცისფერი თვალი.
შენ ქალიშვილი არა ხარ ახლა,
შენა ხარ დროშა სუყველა ქალის.

ვაიმე, ახლაც ვერაფერს გეტყვი
და ასე ბოლო ფიალას დაცლი.
დავიღეწები მე შენი სეტყვით,
მერე შენს ძეგლად ვიჭყევი კაცი.

შენ დაგახლიან ძუძუზე ტყვიას
და ამოსვდება ძუძუდან სისხლი.
ცისფერი თვალი დაგრჩება ღია
და ჩემში შუქი გადმოვა მისი.

ფრესკები მინახავს, ფრესკები, ჩემო,
ტაძრების კედლებზე ნახატია.

რომ შემომველო ყველა ტაძარი, ჩემო,
შენნაირს ვერაფერს ვნახავდი.

თეთრ კედელს აეკარ, მე ელდა მზარავს,
შემართეს შავი თოფის ლულები.
შენ მიიჩნიე სიკვდილი არად, —
თითებით შეისწორე თმის კულულები.

ლულებს ჩაჰხედე ცისფერი თვალებით,
ჯალათს ესროლე ვარგარა ლახვარი...
არ შემომხედო, გემუდარები,
მე ახლა არა ვარ დასანახავი.

გალადებთან შენი სიწმინდით
მშობელი მთები, ველები, კორდები.
შენ ტყვია ვერ მოგკლავს,
მე შემიწყვილდი
და აწი შენს აჩრდილს არ მოვშორდები.

იქუხეს თოფებმა.
ვაიმე, ვაიმე!
ტუტუდან ამოსკდა წითელი სისხლი.
მიწაზე დაეცო.
ვაიმე, ვაიმე!
სადა მაქვს, წაგაფარო ნისლი.

შენი ფერები გადმოიდვარა ჩემში,
დატოვე სიცოცხლე შენ ჩემდა წილად,
ტუტუზე მიიფარე პატარა პეშვი
და გადაიქეცი დემურთების ძილად.

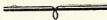
7

შემოაგორეს ურიკა ცივი
და დაასვენეს ზედ შენი ნეშტი.
ვერ ჩამოაღწევს მიწაში სხივი,
რომ გათბეს გრილი სამარის ნესტი.

გადაგაყარეს ფხვიერი მიწა,
მიწამ დაფარა სიშინვლე შენი.
გრძელ სამარეში სხვაც ბევრი იწვა,
გულდაბუგული ტყვეობის სენით.

შენი სახლის წინ პატარა ჭადარს
მე მივალწვევ და გავათვევ ღამეს.
გავჩხრიკავ ჩემი ბავშვობის ღადარს
და შენს ლანდს ვეტყვი უამრავ რამეს.

მე შემრჩა შენი ამაყი ბედი,
მე შემრჩა შენი ღამაში სული.
და ვივლი აწი მარადი სვედით,
მორჩენელი ბავშვობის წყლულით.



გრიგორ ავალიძე

ყოჩხედი

კომანი რე ნანიდა

ნაწილი პირველი

თავი II

შვილის ავადმყოფობით გაბანჯული მამა ფულს კოვლობს

ელისოს ეძინა.

ექიმი წასულიყო.

შინ თანაგრძნობისათვის მოაცილა, თორემ მთელი ქალაქის ექიმები დიდი ხნის შერიგებულნი იყვნენ თავიანთ უძღურებას, იცოდნენ, რომ შველა არ შეეძლოთ და მკურნალობა უშედეგო იყო. მარტო კლდეეთის ექიმები კი არა, თბილისის, მოსკოვისა და ლენინგრადის საუკეთესო სპეციალისტებიც არაერთხელ ჰყავდა მონახულებული ელისოს და მათგანაც მუდამ იმედდაწმენდილი ბრუნდებოდა: გულდასმით სინჯავდნენ, იკვლევდნენ, წაშლეს უნიშნავდნენ და დარიგებას აძლევდნენ, მაგრამ იმ წამლებისა არც თვითონ სჯეროდათ და წინასწარვე შერიგებულნი იყვნენ, რომ უკურნებელ სენს ვერ დაამარცხებდნენ და ბავშვს არა ეშველებოდა რა...

ავადმყოფისკენ ზურგშექცეული ლევანი პირში პაპიროსს აწვალებდა და ფანჯარას გაჰყურებდა.

სახლი მდინარის პირას იდგა.

სარკმლიდან ქალაქის მთელი გაღმა ნაწილი ჩანდა, მაგრამ ლევანი ახლა ვერაფერს ხედავდა.

მის გულსა და გონებაში საშინელი ტკივილი გაბატონებულყო. იმ ტკივილსაბრალულისა დასაკუთარი ულონობის განცდა კიდევ უფრო ამძაფრებდა და ახლა სხვა რამეზე ფიქრი აღარ შეეძლო.

სანამ ეთერი ცოცხალი იყო, ლევანს ამ ქვეყნად ის ჰყავდა საფიცრად, მის მეტი ქალთაგან არავინ ჰყვარებია. მას შემდეგ, რაც ცოლი გარდაეცვალა, ლევანისთვის საქალეთს ბინდი გადაეფარა, ისიც ეთერთან ერთად მოისპო და გაქრა.

ცოლის სიყვარულით გაუმადლარმა ვაჟკაცმა, ყველა ადამიანური გრძნობა შვილზე გადაიტანა. ელისო ლევანისათვის მარტო შვილი კი არ იყო, იგი ეთერის ცოცხალ ზატად ესახებოდა და ცალად დარჩენილი მამა ქალიშვილის აღზრდაში მთელ თავის არსებასა და ცხოვრების აზრს აქსოვდა. ეთერის დაკარგვის დღიდან ლევანი ელისოსთვის მამაც იყო და დედაც. ძუძუ არ უწოვებია, თორემ სხვაგვარი ერთადერთი შვილისთვის არაფერი დაუკლია და უღებობა არ უგრძნობინებია.

თავად ლევანი ისე იყო შვილზე ზრუნვის შეჩვეული, მისი არსებობის იმდე-

ნად განუყრელ ნაწილად ქცეულიყო ეს ზრუნვა, რომ ალბათ უამისოდ სიცოცხლეს ვერც წარმოიდგენდა.

ეს უკურნებელი სენი, რომელმაც ჯერ კიდევ ადრე იჩინა თავი, თითქოს იმის მიზეზად იქცა, რომ კიდევ უფრო მეტად შეპყვარებოდა უბედურ მამას თავისი ერთადერთი შვილი, კიდევ მეტი სიბრაღული და გულსისყური გამოეჩინა ამ მშვენიერი, მაგრამ უშუუო გოგონას მიმართ.

უკანასკნელ წლებში ავადმყოფობამ იძალა და ბავშვს ხელი ღარია. თუ ადრე წელიწადში მხოლოდ რამდენიმეჯერ ართმევდა კიდურებს დამბლა, ახლა ზედღიხედ ემართებოდა და ზოგჯერ გაკვეთილიდან შინ ვეღარ მიდიოდა.

ექიმები პასაკში შესვლით ხსნიდნენ ავადმყოფობის მოძალეტას. იმის შიშით, რომ ელისო საღმე ქუჩაში არ წაქცეულიყო და რაიმე უბედური შემთხვევის მსხვერპლი არ გამხდარიყო, ლევანი ბავშვს მარტო ვეღარ უშვებდა შინიდან. დილით სკოლაში აცილებდა და გაკვეთილების დამთავრების შემდეგ უკანაც თვითონ მოჰყავდა.

ეს ბოლო წელი მანც სატანჯველად გადაექცა ლევანს. მანამდე რა უშვდა, სოფიო ედგა მხარში, აღმზრდელი მამიდა შინ ჰყავდა და იცოდა, რომ მის ხელში ბავშვს არაფერი გაუქირდებოდა.

წელს მამიდაც დაკარგა ლევანმა და ბავშვი მთლიანად მამის ხელის შემყურე დარჩა.

მოსამსახურის შოვნა სცადა, მაგრამ სანდო და საიმედო არავინ გამოადგა.

ბოლოს იმეც ყველაფერი თვითონ იღო კისრად და ვაიტიანჯა კაცი, სახლისა და საშსახურის საქმეს, ბავშვის მოვლასა და მუშაობას ვეღარ აუღიოდა, თავს ველარაფერს ართმევდა.

აქეთ-იქით აწყლებოდა და კარგად ვერაღ ველარაფერს აკეთებდა.

მანც გულს არ იტებდა, ბედს არ ურიგდებოდა და მორევში ჩაბრუნებული კაცივით, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, იბრძოდა.

ლევანი ექიმების რჩევა-დარიგებას არ სჯერდებოდა. წიგნებს ჩანუჯდა და სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურას საგანგებოდ შეისწავლა. ბავშვის სწეულებას დიდი ხნის განმავლობაში განუწყვეტლად, დღისით და ღამით აკვარებოდა და გარეგნული ნიშნებით წინასწარ გრძნობდა შეტევის მოახლოებას.

ყველა ღონეს ხმარობდა, ყველა გონიერულ რჩევასა და გზას ცდიდა, მაგრამ სწეულს ვერც წამლით რგებდა რამეს, ვერც შეგონებითა და ვერც სხვა საშუალებით.

ბოლო ხანებში ორჯერ ჰყავდა ელისო თბილისსა და ლენინგრადში.

გაიყიდა კაცი.

ვალუბში ჩავარდა და ბავშვს კი მაინც ვერაფერი უშველა. მოსკოვის, ლენინგრადისა და თბილისის საუკეთესო სპეციალისტები ახლობლებივით ღებულობდნენ, ბავშვის ჯანმრთელობაზე ესოდენ ზრუნვას უქებდნენ და ამხნეებდნენ, მაგრამ ჯერჯერობით ვერაფერით არსებით საშუალებაზე ვერ უთითებდნენ და მთელ იმედს მომავალზე ამყარებდნენ.

როცა მეცნიერების უძღურებაში დარწმუნდა, ლევანმა ხალხური საშუალებების ძებნასა და ძველი სამედიცინო ლიტერატურის შესწავლას მიჰყო ხელი.

მაგრამ ხალხისა და კარაბადინების რჩევა და წამლობა კიდევ უფრო უძღური და იმედის გამცრუებელი აღმოჩნდა.

სახალხო მედიცინასა და ხალხის წარმოდგენას ელისოს მსგავსი ავადმყოფი ავი სულით შეპყრობილად, დაბადებითვე ღვთივგანწირულად მიანდათ.

რაკი სწეულება მიუღდგომელი და უკურნებელი იყო, მას ავადმყოფის მიერ ჩადენილ ცოდვათათვის ღვთისგან მოგლენილ სასჯელად თვლიდნენ, ხოლო სწეულს — ღვთისგან შეჩვენებულად და დაწყევლილად.

მაგრამ ელისო ჯერ უმანკო ბავშვი იყო.

მას არც ღვთის, არც ადამიანების წი-

ნაშე არავითარი შეცოდება არ მიუძღოდა.

უფლის სასჯელი მხოლოდ მშობლების დანაშაულისთვის შეიძლება დატყდომოდა თავს ელისოს.

რახან გარდაცვლილი მეუღლე ხორც-შესხმულ უცოდველობათა და სათნოებად მიაჩნდა, ლევანი შვილის უბედურების სათავეს თავისთავში ეძებდა და საკუთარ სულში გააუღმებით იხსრიკებოდა.

წლებისაგან დაძირულ ფენებში, დაიწყების ფერფლწყარილ კუნძულებში მესხიერებადაძაბული ჯაყნებოდა და საკუთარი სინდისის სამსჯავროს სინათლეზე ამოჰქონდა ყოველივე ის, რაც მის სულს ოდესმე დაღად დაჩნეოდა, რაც ცოფავდა და დანაშაულად ჩათვლებოდა და რაც შემდეგ შვილზე წყევლავდა, შეჩვენებდა შეიძლება ვადასულიყო.

ყველას თუ არა, ადამიანთა უმრავლესობას მაინც აქვს თავისი სულის ცხრაკლიტული, იმ ცხრაკლიტულში ნებისთ თუ უნებლიედ ჩადენილი ცოდვა-დანაშაულია დამარხული და მას მართო დაიწყების ან მესხიერების შესუსტების ფერფლი კი არ ფარავს, არამედ პირობის დაუთქმელად ადევს ხელშეუხებლობის ტაბუ. ადამიანს არ უნდა იმ ცხრაკლიტულის გახსნა, რადგან ზედაპირზე, სამზეოზე გამოტანილი საიდუმლოს უკანვე ვაუამალავა და სხვათა თვალისთვის მიუწვდომელ სამალავში გამოწყვეტევა შეუძლებელია; იგი აღარც ცოდვის ჩამდენის აფორიაქებულ სულს აღიარებს დამწვიდებას და არც სასოვადობა მისცემს დაიწყებას, ვიდრე ცოდვას მადლით არ ვაპოისყიდის ბოროტების ჩამდენი და დანაშაულს სასჯელი არ მოჰყვება.

ამიტომ ერიდება და უფრთხის ყველა ადამიანი თავისი სულის იმ დაფარულ ნაწილს, ცდილობს ახლო არ გაეკაროს მას და კაცთაგანს არავის გაავებინოს ის, რისი გახსენებაც საკუთარი თავისთვისაც აკრძალული, ტაბუდადებული აქვს.

მაგრამ საკმარისია ადამიანი რაიმე მძიმე გამოცდის წინაშე დადგეს და ძლიერი სულიერი რყევა განიცადოს, რომ იგი კვლავ თავისი წარსულის პირისპირ აღმოჩნდეს და იქ დაიწყოს კატასტროფის მიზეზის ძებნა.

მედიცინაზე, მეცნიერებაზე გულგატეხილს და იმედგაცრუებულ ლევანს ღმერთიც არ სწამდა.

არც ის სჯეროდა, რომ მშობლების რაღაც დანაშაულისა თუ ცოდვისათვის ისჯებოდა მისი ერთაღერთი შვილი.

ელისოს ბედსა და მისი სწეულების მიზეზზე თითქმის განუწყვეტლად ფიქრობდა და გონებას, ლოგიკურ მსჯელობას იმ დასკვნამდე მიჰყავდა, რომ მშობლების ცოდვა-დანაშაული არ შეიძლება შვილის სწეულების მიზეზად ქცეულიყო.

მაგრამ გული, ერთხელ დაქვეებული გული მოსვენებას არ აძლევდა, ლევანის ფიქრსა და ძიებას სულ აქეთ წარმართავდა და მესხიერების ღრმა ფენებში აჩხრეკინებდა იმ ცოდვათა კვალს, რომლებიც უდანაშაულო ელისოს უბედურების მიზეზად ქცეულიყვნენ.

ლევანი გრძნობდა თავის სისუსტეს გულის ამ დაქვეების წინააღმდეგ ბრძოლაში. გონების მიერ მოშველიებულ საბუთებს ურყევი დამაჯერებლობა არ ჰქონდათ, ხოლო თავად ლევანის განვლილი ცხოვრება, ისევე როგორც თითქმის ყველა ადამიანის წარსული, თავიდან ბოლომდე ნათელი და უჩრდილო არ იყო და ერთხელ აღძრულ ექვს გასაძლიერებლად საკვებს საკმაოდ აძლევდა.

ეს მერამდენჯერ აღებდა ლევანი თავისი წარსულის ბნელი მოვონებების უახშულ კარებს, პირისპირ დგებოდა თავისი სინდისის წინაშე და სამართლიანობის სასწორით სწონინდა თავისი ცხოვრების არცთუ ისე მოკლე გზაზე ნებისთ თუ უნებლიედ, შეგნებულად თუ შეუგნებლად გადადგმულ ყოველ ნაბიჯს, რომელიც ცოდვადა და დანაშაულად შეიძლება ჩათვლილიყო.

ყოველთვის, როცა ასეთი ფიქრი წა-



იღებდა, მოგონებაში ორი სურათი ამოტივტივდებოდა და ცოცხლდებოდა: ერთი ყრმობისდროინდელი უბედური შემთხვევისა, პატარა ეკას რომ სოკო მისცა და კეთილშობილებით ნაყარნახევამ ამ ნაბიჯმა ორი აღამიანის უნებლიე მკვლელი გახადა, ხოლო მეორე შემთხვევა კიდევ უფრო უწყინარად და უცოდველად ეჩვენებოდა დღემდე, თუმცა სწორედ ამ შემთხვევამ დაღუპა მისი უახლოესი მეგობარი, თვითონაც სიკვდილს ბეწვზე გადაურჩა და ერთდროს რაიონში ყველაზე გავლენიან კაცს კორექტორისა და საღამოს სკოლის მასწავლებლის ადგილის შოვნა ღიდ სიძნელედ უქცია.

... კლდეებში ერთი თვის განმავლობაში მიჰღინარებოდა მთელს კავშირში გახმაურებული სასამართლო პროცესი. ასამართლებდნენ ოცდახუთი წლის ახალგაზრდა ქალს, რომელსაც ქმრისა და შვილის მოკვლა ედებოდა ბრალად. სასამართლოს ანდრო ავალიანი თავმჯდომარეობდა, ხოლო ბრალდებულად პროკურორი ლევან გაფრინდაშვილი გამოდიოდა. პროცესისაღმე ინტერესი უჩვეულო იყო, თბილისიდან საგანგებოდ ჩამოსულებიც ბლომად ესწრებოდნენ და პრესაც გასამართლებას ფართოდ აშუქებდა.

ლევანის სიტყვამ სასამართლოსა და დამსწრე აუდიტორიაზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. გაზეთებმა მთელი სვეტები დაუთმეს პროკურორის გამოსვლას, ხოლო კლდეეთის საზოგადოებას იმ დღეებში სხვა სალაპარაკო აღაჩაფერი ჰქონდა, სამსახურსა თუ სუფრებზე პროკურორის სიტყვიდან ციტატებს იხსენებდნენ და ყველა შესაფერის შემთხვევაში იმოწმებდნენ.

მთელი რესპუბლიკის ყურადღება იმ დღეებში კლდეეთის სასამართლოს დარბაზისკენ იყო მიპყრობილი და მის სხდომებს გაფაციცებით აღევნებდნენ თვალს. პროკურორისა და დამცველისა საშუალება ეძლეოდათ საზოგადოებრი-

ობის ყურადღება მიექციათ და ერთბაშად ფართო პოპულარობა მოეპოვებინათ.

გეგლინი

ლევანი გულმოდგინედ მოემზადა პროცესისათვის, საქმის ზედმიწევნით გაცნობას არ დასჯერდა და დიდძალი ლიტერატურაც გადაიკითხა.

პროკურორის სიტყვამ არა მარტო საქმის ღრმა ცოდნითა და დანაშაულის გონებაშავილური ანალიზით დაიპყრო დარბაზი, არამედ ორატორული ხელოვნებისა და გადმოცემის ფორმის არაჩვეულებრივი ბრწყინვალეობითაც.

პროცესი დამთავრდა. ლევანი გრძობდა, რომ იგი თავისი კარიერის მწვერვალზე იდგა, გაზეთები მისი სიტყვიდან მოყვანილი ადგილებით იყო აჭრელებული, ქუჩაში გავლისას დიდი და პატარა მასზე უთითებდა, მისი გამოჩენა ყველგან სასურველი და სიხარულის მომტანი იყო. ალბათ საკუთარი ღირსების შეგნებით გამოწვეული სიხარული დიდხანს გაკყვებოდა, რომ...

სასამართლოს პროცესის დამთავრების მეორე დღეს თბილისიდან ჩამოსული ამხანაგების პატივსაცემად გამართულ ბანკეტზე ლევანი თბილისელი ადვოკატის გვერდით მოხვდა.

სუფრას ანდრო თამაზობდა. რაკი პროცესზე სიტყვით გამოსვლის საშუალება არ ჰქონდა, ანდრომ თავისი შესანიშნავი მკვერმეტყველება სუფრაზე გამოამჟღავნა და ყველა მოხიბლა. სავალდებულოდ მიღებულ სადღეგრძელოებს რომ მორჩნენ, უკვე კარგად შეზარხოშებულნი იყვნენ.

ავალიანმა თბილისელი სტუმრების სადღეგრძელო ცალ-ცალკე შესვა და გზადაგზა ჩატარებული პროცესის შინაარსისა და მნიშვნელობის შეფასება და ანალიზიც წარმოადგინა.

ჭერი ლევანის სადღეგრძელოზე მიდგა.

ანდრომ მოკლედ ილაპარაკა გაფრინდაშვილის დამსახურებაზე, მის დიდ ნიჭსა და ამ პროცესზე გამოვლენილ მაღალ ოსტატობაზე.

— ჩემთვის უხერხულია ჩემი მეგობ-

რის ნიჭსა და ერუდიციასზე ბევრი ვილაპარაკო. ერთს კი ვიტყვი: მისმა ნაქითობამ და განსწავლულობამ სასამართლოს დამსწრეთა გაოცება და აღტაცება თუ გამოიწვია, ამ ფართო განათლებას ლევანმა საფუძველი აქვე, კლდეეთის ზემოთ მდებარე ერთ პატარა სოფელში დაუდო და თითქმის არალეგალურად, ერთ საიდუმლო ბიბლიოთეკაში ეზიარა სოკრატესა და არისტოტელის, ტაციტიუსა და ციცერონის სიბრძნეს...

ანდრომ ეს სხვათაშორის თქვა ზა ამ საგანზე სიტყვა აღარ გაუგრძელებია. ყველამ რომ აღდეგრძელა, ლევანმა სამადლობელი შესვა და დაჯდა.

— რა არალეგალურ ბიბლიოთეკაზე ლაპარაკობდა ჩვენი თამადა?

ღიმილით ჰკითხა თბილისელმა დამცველმა ლევანს.

ლევანი უკვე კარგა შემთვრალი იყო. მან სიამოვნებით უამბო თბილისელ სტუმარს, როგორ აღმოაჩინეს დიდიხნის წინათ ავალიანების ბინაში კარჯახშული ბიბლიოთეკა, როგორ ქურდულად შეიპარნენ იმ ბიბლიოთეკაში და რა სიხარული განიცადეს უმდიდრესი წიგნთსაცავის მიგნებით.

ანდრო გულახდილად ჰყვებოდა ყველაფერს და არც იმ აკრძალული წიგნის ამბავი გამოჩინია, რომელიც შეშინებულებმა კარადან და კედელსშუა შეისროლეს, რომ ვისმე არ ენახა.

— კი მაგრამ, სულმა არ წაგძლიათ? ცოტა მინც არ წაიკითხეთ? — ჩაეძია თბილისელი დამცველი.

— რას ბრძანებთ, წაკითხვა კი არა. ზედ რომ დავხედდეთ და ხელი შევახეი, იმაზედაც შიშით გული კინალამ გავვისკდა.

ერუდიციამ, თბილისელი სტუმრის ცნობისმოყვარეობა დაკმაყოფილებული იყო, სიტყვა სხვა საგანზე გადაიტანა და ქეიფი გავრძელდა.

ერთი კვირის შემდეგ ანდრო ზა ლევანი დააპატიმრეს. ბრალდების ერთადერთ საბუთად ორივეს ის წყეული წიგნი წარუდგინეს, რომელსაც თურმე „კლდეეთის სასამართლოს თავმჯდომე-

რე და პროკურორი ახალგაზრდობიდანვე გულმოდგინედ სწავლობდნენ და ფარულად სხვებსაც აკითხებდნენ“.

— მამა!

გაისმა ელისოს ხმა და ლევანი უმალე მოტრიალდა. ნამძინარეე ბავშვს სახე ისევ დათეთქვილი ჰქონდა, მაგრამ ცოტა ფერი მოსვლოდა.

— შენ ისეე აქა ხარ? სამსახურში რატომ არ წახვედი?

— ვიყავი, შვილო... ვიყავი და მოვედი.

იცრუა ლევანმა. შვილის საწოლს მიუახლოვდა, სკამზე ჩამოჯდა და თავზე ხელი გადაუსვა.

— როგორ ხარ, ჩემო გოგო?

დაყვავებით ჰკითხა და ხელი ახლაღოყაზე მოუთათუნა.

— კარგად, მამა. ახლა არა მიშავს. ელისომ მადლიერი თვალი მიპყრო მამას, ხელი დაუქირა და გულში ჩაიკრა.

ტელეფონის ზარმა დარეკა.

ლევანი წამოდგა.

— ალო! გამარჯობათ, ალექსანდრე ხარ? უკვე ჩამოხვედი? რას ამბობ, ალექსანდრე!.. არიქა, მიშველე!.. მოვრბივარ, ახლავე მოვრბივარ...

აღტაცებულმა სხაპა-სხუპით ჩასძახა, მილი ზაავლო, ელისოსთან მიიჭრა და გადაეხვია.

— გეშველა, შვილო! შენი წამალი ჩამოუტანია ალექსანდრეს, ახლავე გავიქცევი და მოვირბინებ...

ლევანმა ელისო ჩაკოცნა და ის იყო ოთახიდან უნდა გავარდნილიყო, რომ უცებ კართან შეჩერდა.

— მარტო ვერ დაგტოვებ, ელისო. მეზობელს ვეტყვი და ის მოგხედავს.

— მე არაფერი მიჭირს, მამა... ჩემი დარდი ნუ გექნება.

დაადევნა გამოცოცხლებულმა ელისომ.

ლევანმა მეზობელ ქალთან შეიბრძინა. ცოტახნით ბავშვთან დარჩენა თხოვა და ქუჩაში სირბილით გაიჭრა.

კარგახნის წინ ვაზეთში ამოიკითხა ლევანმა, მერე თბილისისა და ლენინგრადის ექიმებმაც უთხრეს, საზღვარგარეთ ახალი პრეპარატი მოიგონეს, რომელიც ძალიან შველის ელისოს ავადმყოფობასო.

ის წამალი ჯერ ჩვენში არსად იყო.

რას არ გააკეთებდა ლევანი, წყალში ჩაღებოდა, ცეცხლში ჩავარდებოდა, ოღონდ ის წამალი სადმე ეშოვნა და ელისოს მდგომარეობა შეემსუბუქებინა.

ბოლო დროს ხმა მოდიოდა, აქა-იქ თბილისშიც გაჩნდა ის პრეპარატიო.

იმედოცემულმა ლევანმა მაშინვე კლდეეთის აფთიაქის გამგეს — ალექსანდრეს მიატანა.

ალექსანდრე ძველი მეაფთიაქე იყო, გამოცდილება და ნაცნობობა დიდი ჰქონდა, გაუჩინარის გაჩენა იცოდა და ლევანი ცრემლებით შეევედრა იმ წამლის შოვნას.

ალექსანდრემ თავი გამოიღო, შენი ბავშვის საცოდაობით მეც აღარა ვარ, ქვეყანას გადავაბრუნებ და, თუ კი სადმე არის, იმ წამალს გიშოვნისო.

მას შემდეგ ორჯერ იყო თბილისში ალექსანდრე, ორჯერვე ხელცარიელი დაბრუნდა, მაგრამ ლევანს მაინც არწმუნებდა, უსათუოდ გიშველიო.

ამ ერთი კვირის წინათ, თბილისს რომ მიდიოდა, ალექსანდრემ ლევანს პატიოსანი სიტყვა მისცა, ახლა კი ნამდვილად ჩამოგიტან შეპირებულ წამალსო.

მოუთმენლად ელოდა ალექსანდრეს დაბრუნებას. დღეს დილიდანვე რეკავდა აფთიაქში, გამგის ჩამოსვლის დროს აზუსტებდა და, მაღლობა ღმერთს, ჩამოსულა! ჩამოსულა და წამალიც ჩამოუტანია!

ლევანი ფრთაშესხმული მიჰქროდა.

ალექსანდრე აფთიაქში არ დახვდა.

თანაშრომლებმა უთხრეს, შინ არისო.

გამგე აფთიაქის თავზე ცხოვრობდა და მის ბინაში კიბე აფთიაქიდან აღიოდა.

ლევანმა ის გრძელი კიბე ბავშვივით სულმოუთქმელად აირბინა, **კენსული** ზარი ორჯერ დარეკა. **ბიზლი** მოთქვა კარი თვითონ ალექსანდრემ გაუღო.

— მობრძანდი, ლევან... მობრძანდი... შენზე მაღარიჩია!..

ჩამოართვა ხელი და შინ შეიწვია.

ალექსანდრე მარტოხელა კაცი იყო. დიდი წესრიგი არც სხვა დროს უნახავს მის ბინაში ლევანს, მაგრამ ახლა ყველაფერი აფორიაქებული ეჩვენა: გახსნილი თუ გაუხსნელი ყუთები და ჩემოდნები, ტანისამოსი და ფეხსაცმელები — ყველაფერი არეულად იყო მიყრილ-მოყრილი იატაკზე და სავარძლებზე, სკამებზე და საწოლებზე.

— აქა მშვიდობა!

თქვა ლევანმა და მიიხედ-მოიხედა.

ჩამოჯდომა უნდოდა, მაგრამ თავისუფალი სკამი არსად ჩანდა და უხერხულად გაიხრდა შუა ოთახში.

— აქ მო, რა გაჩვენო...

მაგიდისკენ გაუძღვა ალექსანდრე, ორი სკამი გაათავისუფლა, ერთი ლევანს მიუჩოჩა, მეორეზე თავად დაჯდა და მაგიდის უკრა გამოაღო.

უჭრიდან ბრჭყვიალა ცელოფანში გახვეული კოლოფი ამოიღო.

— ქვეყანა შევძარი და გიშოვე... მფრინავმა ჩამოიტანა ამერიკიდან.

ლევანმა ხელი გაიშვირა, მაგრამ ალექსანდრემ კოლოფი განზე გასწია და არ დაანება.

ჯერ კიდევ არ ჰქონდა დამთავრებული წამლის ქება და თავისი ღვაწლის გამოჩენა.

— სამი ფლაკონია. ეს მკურნალობის მთელ კურსს ნიშნავს. ერთ წელიწადს მაინც დაიხვენებ შენი ელისოს ავადმყოფობისაგან.

— ნეტავი ავრე იქნებოდეს!.. დღესაც კინალამ დამედუბა.

— იქნებოდეს რას ჰქვია, ლევან!.. უეზარი საშუალებაა. ვაზეთებში ხომ წაიკითხე, რაც ეწერა, ახლა ავერ ნახე, რა წერია!

ალექსანდრემ კოლოფი გახსნა და

ფლაკონზე შემოხვეული, დაკეცილი ფურცელი გაშალა.

ლევანმა ფურცელი ჩამოართვა და დააქცერდა.

— ინგლისური ტექსტია. ულექსიკონოდ ვერ გავიგებ, არც იმდენი ვიცი.

— ლექსიკონით ნახე, ბატონო... რა გეჩქარება!..

ალექსანდრემ ფურცელი უკანვე ჩამოართვა, წინანდებურად დაეცა, ფლაკონს ზედვე შემოახვია და ისევ კოლოფში ჩადო.

— რაც მე ამის შოვნაზე გადამხდა! სად არ ვიყავი! სამჯერ აეროდრომზე მომიხდა გასვლა... ორჯერ ტყუილად ვიყურეუბტი... არ ჩამოვიდა ის მფრინავი... სხვა ჩემს ადგილას ხელს ჩაიქნევდა და მესამედ აღარ გავიჯოდა იმ სიშორეს, მაგრამ გულმა არ მიქნა, ცალკე შენი სიყვარულითა და პატივისცემით, ცალკე შენი ბავშვის საცოდაობით. ხომ იცი, უპურმარილოდ არაფერი კეთდება და ამ ინფარქტიანმა კაცმა ორჯერ დავლიე იმ მფრინავთან.

თითქოს გახსენებაზე უჩხვლიტაო, ალექსანდრემ უცებ გულზე წაივლო ხელი. სახე დაეღმიჭა და ფერმა გადაჰკრა. ჯიბიდან ვალიდოლი ამოიღო.

— ცუდად ხომ არა ხარ? წყალი ხომ არ დაგაღვინო? — იკითხა შემოღოთებულმა ლევანმა.

ალექსანდრემ უარის ნიშნად ხელი გაიქნია, ნერწყვი რამდენჯერმე გადაყლაპა, სახე დაუმშვიდდა და ნელ-ნელა ფერიც მოუვიდა.

— არაფერია... ასე ხშირად ვიცი და ამით ვცოცხლობ, — თქვა ალექსანდრემ და ვალიდოლზე ანიშნა.

ლევანი ვალიდოლს დააქცერდა. ეს წამალი მამინ ჯერ კიდევ ახალი იყო და კლდეებში ალექსანდრეს მეტს, ალბათ, ნახულიც არავის ჰქონდა.

— გშველის?

იკითხა ლევანმა.

— უებარია! დროზე თუ მოასწარი, ნაღვია, მაგრამ წამალი და ღვინო ერთმანეთს ვერ ეწყობიან. მე სხვას ვარიგებ და თვიფონ სხვაზე მეტს ვსვამ. ნაინფა-

რქტალი კაცის სმა როგორ შეიძლება, მაგრამ რა ცქნა... არ დამელო!

ალექსანდრე ისევ იმ მფრინავთან დალევას ამადლოდა. ლევანმა თავი დამნაშავესავით ჩაღუნა და წრფელი გულით წარმოსთქვა:

— სამუდამოდ შენს ვალში ჩამავლე, ალექსანდრე, და ეგ არი... შენს მადლობას ვერ გადავიხზი.

— მადლობა რა საჭიროა, ლევან, შენ თუ არ უაგებმარები, აბა ვის უნდა დავგებმარო, ძმებივით ვართ ერთად ვაზრდილები.

ალექსანდრემ უჯრიდან კიდევ ორი კოლოფი ამოიღო და სამივე წინ დაიწყო.

— ძვირი კი ღირს... მამასისხლად აფსებენ, მაგრამ რას იხამ! უცხოური წამალია, ჯერ ჩვენში არ კეთდება და იქიდანაც ძნელად, იშვიათად შემოდის.

— ფასს ვინ დაეძებს!

ისტობარგაუტეხლად უნდოდა ეთქვა ლევანს, მაგრამ უცებ ხმა გაეზარა. სათქმელი აღარ დაამთავრა, სახეზე ნაცრისფერმა გადაჰკრა და ისე მოაჩერდა ალექსანდრეს, თითქოს სიკვდილ-სიცოცხლის განაჩენს ელოდა მისგან.

— ფასი მართლაც არ არის სახსენებელი! ამისთანა იშვიათსა და ძნელად საშოვარს რომ იშოვის კაცი, ფასს აღარც იკითხავს. სულ სამი ათასი არის. თითო ფლაკონი ათასი ღირს! ხვალე ან ფული უნდა გადაუფუგზავნო ვისგანაც ვისესხე, ან ეს წამალი უნდა დავაბრუნო უკან.

ვითომ სხვათაშორის თქვა ალექსანდრემ, კოლოფებს ხელი მოხვია, უჯრებში ჩადო და კლიტე ორჯერ გადაატრიალა.

ლევანს მეხი დაეცა.

ყელამდე ვალში იყო ჩავარდნილი, რედაქციაში და საღამოს სკოლაში, სადაც შეთავსებით მუშაობდა, ნახევარი თვის ხელფასი წინასწარ ჰქონდა აღებული.

უცებ გაიხსენა ყველა, ვისთანაც ფულის შოვნა შეიძლებოდა. ყველას ვა-

ლი ემართა და მეორედ აღარავისთან მიესვლებოდა.

მაინც ყოყმანი და მით უფრო უარი არ შეიძლებოდა. მიწა უნდა ვაეხეტოქა და საღმე, როგორმე ის სამი ათასი უნდა ეშოვა.

— ზვალამდე უნდა გიშოვო?

იკითხა გალახულივით წამომდგარმა ლევანმა.

— ზვალ შუადღემდე. თორმეტ საათზე ჩვენი საწყობის შოფერი მიღის საქონლის ჩამოსატანად და იმას უნდა ვავატანო ან ფული, ან...

ლევანმა თავი დაუქანია. მაგიდის ჩაკეტილ უჯრას ერთხელ კიდევ შეხედა ნაღვლიანი თვალით და ალექსანდრეს ხელი გაუწოდა.

— ნახვამდის, ალექსანდრე... შენი კირიმე, არ დამღუპო და სხვას არავის მისცე... ზვალამდე რამეს გავაწყობ...

— შენი ბავშვისათვის ჩამოტანილ წამალს სხვას ვის მივცემ, ლევან... მეც უფულოდ ვარ ახლა, თორემ ჩემსას გადავუგზავნიდი და შენ გადროვებდი... ხომ იცი, რაც ჯდება თბილისში ჩასვლა. დღეში ზოგჯერ ათასი მანეთი არ გყოფნის კაცს და მთავრობა ოცდაექვს მანეთს ძლივს იძლევა! მაგათი სამივლინებო, აეროდრომზე რომ სამჯერ ვიყავი, ტაქსის ფულად არ მეყო, მაგრამ რას იზამ, ამას ხომ ვერავის ვუანგარიშებ!

ლევანი გარეთ გამოვიდა.

მის უკან კარი მიიხურა და უცებ თითქოს გული ჩაწყდა მარტო დარჩენილს.

იცოდა, რომ იმ კარს ხელახლა ისე ველარ შეაღებდა, თუ თან სამი ათას მანეთს არ მიიტანდა.

წელა, მძიმე ნაბიჯით ჩამოდიოდა კიბეზე.

ალექსანდრესთან მაგრად ეჭირა თავი და თუ თვითონ არ სჯეროდა, აფთიაქარი მაინც დააჯერა, რომ ზვალ შუადღემდე სამი ათას მანეთს იშოვიდა.

ახლა, მარტო რომ დარჩა და ყველა

ნაცნობი თუ უცნობი გაიხსენა, უცებ იგრძნო სრული უღონობა. არც უნდა ეცინებოდა.

კიბე ნახევრად ჩამოათავსა. გზის გაგრძელება ველარ შესძლო. მიუხედავად უსუსტეს და თავისდაუნებურად ჩაიკეცა კიბის საფეხურზე.

ქული მოიხადა და ცხვირისახოცი თოვლი მოიწმინდა.

სად წავიდეს ახლა ლევან გაფრინდა-შვილი?!

შინ ავადმყოფი ბავშვი უცდის, ის ბავშვი ამდენი ხნის ნაოცნებარ წამალს უკვდავებასავით ელის და ხელცარიელი როგორ უნდა მივიდეს.

არ ეთქვა მაინც, რომ წამალი ჩამოუტანეს და მის მოსატანად მიდიოდა!

ლევანის გონებაში ფუტკარივით ირევა კლდეეთის ყველა დაწესებულების ხელმძღვანელისა და ქალაქის ყველა მცხოვრების სახე. ამდენ დაწესებულებაში, ამდენ ხალხში ერთი კაცი აღარ არის, რომ ამ უკიდურესი გაჭირვების ეპოსშიათანოს, ფულის სესხება თხოვოს და ხელის გამართვის იმედი ჰქონდეს.

კაცს რომ დღენიადაც ეჭიმიხა და წამლის ფული სჭირდება, ვინდა ეყოლებას შეუწყუხებელი!

ვის კარზე არ მიუყვანია გაუთავებელ უფულობას და ვისი ვალი აღარა აქვს ამ ქალაქში!

თვითონაც მობეზრდა ეს დაუსრულებელი მათხოვრობა და მევალეებს ხომ უფრო ადრე ექნებათ მობეზრებული მისი ბოდიშები, ვალის დაბრუნების უიმედო დაპირებები.

რედაქციაში ბუღალტერს თვალს ველარ უსწორებს, ამდენი ხნის გაუნადგებელი ავანსი დღემდე უკანონოდ აწერია, ხელფასი წინასწარ აქვს აღებული და თანამშრომელი არ დარჩენილა, ფული რომ არ ჰქონდეს გამართმეული.

ურთიერთდახმარების სალაროდან აღებულ სესხს დიდხანია ვადა გაუვიდა, მაგრამ ყველამ იცის ლევანის გაჭირვება, ყველას ეცოდება და რაკი ახალი დახმარების აღმოჩენა არ შეუძლიათ, ცლილობენ ძველი ვალის გახსენებით

აღარ შეაწყუნონ, ისედაც შეწყუბებულია დაბეჩაღებული კაცი.

აფთაქში ქალების კისკისი გაისმა.

ლევანი გამოერკვა. ერთხელ კიდევ მოიწმინდა ოფლი, თავს ძალა ლატანა, წამოდგა, კიბე ფეხისთრევეთ წაიარა, აფთიაქში არაფერსაღებ მიუხედავს და ქუჩაში ჩქარი ნაბიჯით გავიდა.

გაბრუებული მიბიჯებდა, საით მიდიოდა, არც იცოდა. თავისდაუნებურად, რატომღაც ისევ თავის მხალს მიაღვია.

კარი უხმოდ შეაღო.

ფანჯარასთან რედაქციის მემანქანე იჯდა.

ლევანის დანახვისთანავე ფეხზე წამოდგა.

— ბეჭდვა მოვათავე. საქმე აღარაფერი იყო და რედაქტორმა გამოამიშვა. მუშობელი გავისტუმრე... თქვენც წაბრძანდით, ბატონო ლევან, რედაქციაში გიცდიან.

ჩურჩულით უთხრა ნატომ.

— ძინავს, არა?

გადახედა მძინარე ელისოს.

— ნწვიდად ძინავს... ერთხელაც არ წესჯოთებულა.

— აბა, წავიდე რედაქციაში?

— წაბრძანდით. სხვა საქმეებიც გექნებათ... მე დრო მაქვს და თუ საქირო იქნება, ელისოსთან დილაშდევ დავრჩები.

ლევანმა მადლიერი თვალი მიაპყრო გულკეთილ თანამშრომელს.

— კარგი, აბა, წავალ ცოტახნით.

ქალიშვილმა თავის დაქნევით, უხმოდ დაუდასტურა თავისი თხოვნა.

ლევანი უხერხულად შეიმშენა და ფეხაკრფით გავიდა.

ქალაქის რესტორანს მიუახლოვდა.

შორიდანვე შენიშნა რესტორნის გამგე.

გამგეს ჩვეულებად ჰქონდა, გარეთ, რესტორნის წინ დგომა, პოლთის ცემა და გამვეღელ-გამომგვლელოან მს.ლათი. ახლაც ლადო ბატის ფრთით კბილებს იჩიქნიდა და ქუჩის მეორე მხარეს ვიდაცას ხმამაღლა ელაპარაკებოდა.

ლევანის დანახვაზე უმაღ მისკენ შე-

მოტრიალდა, გაბადრულ სახეზე ღმილი აიკრთა და ლევანსავე შემწუხებული წამოვიდა.

— გამარჯობა, ბატონო ლევან!

თანაგრძნობით უთხრა და ხელი გაუწოდა.

— გამარჯობა, ლადო!

— კიდევ ცუდად გყავს ბავშვა, არა?

— ცუდად...

— ერთ წუთს შემოდი, ლევან, ცოტა დაისვენე... თითო ჭიქა შეგესვათ... თუ ლევანს არ დალევ, ცივი ბორჯომი მიირთვი.

ლევანი ბავშვობიდან იცნობდა ლადოს. მთელმა კლდეებმა იცოდა ლადოს პარიფათი: რესტორანში ჩიტის რძის გაჩენა შეეძლო, მაგრამ ტყავსაც სამპირაუდ აძრობდა მუშტარს.

ერთ-ორჯერ რაიონის ვაზეთშიც „ჩავარდა“, მაგრამ ვაზეთის მხილებას შედეგი არ მოუტანია და არც რედაქცია ჩაპყროლია ღვინოში რესტორნის გამგეს.

თავად ლადომაც არ იცოდა ცუდის დამახსოვრება. ხანი გამოხდა, წყენა დაივიწყა და რედაქციის მუშაკებს ისევ ისე მეგობრულად ხედებოდა, თითქოს მათ შორის უსიამოვნების ჩრდილი ერთხელაც არ ჩამოწოლილიყო.

ლევანი საერთოდ არ იყო მსმელი. ლადოს რესტორანსაც ყოველთვის გაუზრბოდა, მაგრამ ახლა ისეთ გუნებაზე იყო, გულითად შეპატივებაზე უარი ვეღარ თქვა და გამგეს რესტორანში შეპყვა.

რესტორანში ცოტა ხალხი ჩანდა. ხაში გაეთაგებინათ და ჯერ სადილობაც შორს იყო.

კუთხის მაგიდას მიუხსდნენ.

ლადომ მიმტანს ანიშნა და სუფრაზე უცებ გაჩნდა ორი ბოთლი ღვინო თავისი საუზმით.

ლადომ სასმისები შეავსო.

— ეს შენს ელისოს გაუმარჯოს! გამოჯანსაღებულიყოს, მალე კარგად შენახოს!

გულწრფელად თქვა ლადომ, ჭიქა ჭიქაზე მიუჯახუნა და ღვინო გადაპყრა.

— გმადლობ, ჩემო ლადო... ღმერთმა პქნას!

ხმადაბლა თქვა ლევანმა, ჭიქას ჩაამტერდა, მერე უცებ ასწია და სულმოუთქმელად გაიშალა.

— რაღაც წამალს რომ გპირდებოდნენ, ვერ იშოვნე?

თავუღებულად იკითხა ლადომ, მწვანელილი ხილი, ხელზე დაიფერთხა და პირისკენ ნელა წაიღო.

— ვიშოვნე.

ამოთხვრით თქვა ლადომ.

— უპ, რას ამბობ, კაცო!.. გაგახარა ღმერთმა! — აღტაცებით წამოიძახა ლადომ, მაგრამ ლევანის ჩამყავებულ სახეს რომ შეხედა, ღრანჭი გაუჩერდა.

ლევანს თავი ჩაედუნა და სდუმდა.

— ალბათ ძალიან ძვირია, არა?

მიუხვდა გასაკირს ლადო.

— ძვირია... ძალიან ძვირი...

სასოწარკვეთით გადაიქნია თავი ლევანმა.

— ეს არის საქმე, კაცო? წამალი ძვირი უნდა იყოს? ამდენხანს შოვნას ნატრობდი და ახლა ის უნდა იწუხო, რომ ვერ ყიდულობ!

— ძალიან ძვირი ღირს... ხვალ დილაზე თუ ვერ ვიშოვე ფული, შეკარგება წამალი, არადა, ამ დღეებში არსაიღან არაფერს ველი.

— ეპ, არ დაკარგო, თუ კაცი ხარ! შეუძება ლადომ.

ლევანმა იმედმოცემული თვალით შეხედა, მაგრამ ლადომ მზერა აარიდა.

— არ გადროვა ალექსანდრემ?

ხმადაბლა იკითხა ლადომ.

— არ გადროვა... ხვალ შეადღემდე მაქვს ვადა.

ლადომ ჭიქები შეავსო.

— მე მაინც მქონდეს ეს ოხერი... მაინცღამაინც ახლა ვარ ქესატად.

ვითომ სხვათაშორის წაიღუდუნა ლადომ და წინდაწინ მოუჭრა ლევანს ფულის თხოვნის გზა.

მერე უცებვე ჭიქა ასწია.

— შენ გაგიმარჯოს, ლევან! დალიე, დარდით საქმეს ვერ უშველი.

ლადომ ჭიქა დაცალა.

2. „ნათობი“, № 10.

ლევანი კრიკაშეკრული იქნა და თავს არ იღებდა.

აქ რომ შემოდიადა, გულში რომელიღაც კუნჭულში მცირე იმედი ჰქონდა, ეგებ ლადო შევიდეს ჩემს მდგომარეობაში და სესხი შემომთავაზოსო. ლადოს ვალი უკვე ემართა, მის წინაშე ისეთი არაფერი სიკეთე მიუძღოდა, რომ ვალზე ვალის წამატების დიდი იმედი ჰქონოდა, მაგრამ რაკი ფულიანი კაცი იყო, მისგან ასეთი კეთილშობილების გამოჩენა შესაძლებლად მიაჩნდა.

მოლოდინი არ გაპართლდა, ლადომ ნიადაგის მოსინჯვაც არ აცალა, პირველი სიტყვიდანვე ცივი წყალი გადაასხა და ლევანი ახლა ნანობდა, რომ მასთან დასაღვეად შემოვიდა.

— მიწა უნდა გახეთქო და ეგ ფული იშოვო... მაგ წამლის დაკარგვა არ შეიძლება... მერე ვინ იცის, იშოვი თუ არა კიდეც.

ფულის სესხებაზე უთხოვნელად თქვა უარი ლადომ და ახლა ლევანს იმას უმტკიცებდა, რაც თვითონაც მასზე კარგად იცოდა გაწამებულმა მამამ.

— ბიძაშენს ვერ თხოვ, ლევან?

ბიძის ხსენებაზე ლევანს სახე კიდევ უკრო მოედრეშა.

— ბიძაშენ აბესალომს ფული ბლომად აქვს... თითო ბავშვის მონათვლაში ათას მანეთს აძლევენ და რიგი დგას მის მონასტერში. მერე ვინ ნათლავს შვილებს, არ იკითხავ? — ლადომ ხმას დაუწია და ისე განაგრძო, — სულ დაუდიდი ხალხი... ზოგიერთი კომუნისტები!

ლევანისათვის ამის გაგონება ახალი როდი იყო. ამას წინათ რედაქციაშიც შემოვიდა კორესპონდენცია: ერთ-ერთ პასუხისმგებელ მუშაკსაც მოუნათვლენებია ბავშვი აბესალომისათვის. კორესპონდენციაში მარტო იმ მუშაკის ვინაობა კი არ იყო მხილებული, ბავშვის ნათლიებიც დასახელებული იყვნენ და ის ნათლიები კომუნისტები ბრძანდებოდნენ.

— იმ კვირაში მე და შენც ვიყავით

10.476

საქართველოს
საბჭოთა კავშირის
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრის
სამსახური

ერთი ნათლობის პურმარილზე, ჩვენი აღმასკომის...

— ნათლობა სად იყო, ბავშვის დაბადების დღეს დაგვაპატივეს, შე კაცო. პირველად ხომ არ ვიყავით, ყოველ წელიწადს იხდის ბავშვის დღეობას.

— სხვა დროს რას შერებოდა, არ ვიცი, მაგრამ წინა საღამოს ჩვენი მასპინძლის ჭიშკართან აბესალომის ჯორი დიდხანს იყო გამობმული ჯა, როგორც ხმა გამოვიდა, ბიჭი ჩუნად, სახლში მონათვლინებია.

— იქნებ თვითონ არ იცოდა და ცოლმა გააკეთა მის უნებართვოდ.

— იცი, რა? ახლა, ძმაო, ყველაფერს ცოლებს აბრალებენ, თუ ვინმემ ქრთამი აიღო, ან რაიმე უკანონო საქმე ჩაიდინა და გამჟღავნდა, მაშინვე ცოლებს აწოვებენ, მე არაფერი ვიციოდი, ცოლს ჩემთვის არ უკითხავს, ისე გაუკეთებიაო. ეს რომ ასეა, შენც კარგად იცი, მაგრამ ახლა ამას დაფანტვით თავი... მთავარი ისაა, რომ ბიძაშენს ფული აქვს და ამაზე მეტი გაჭირვება შენ როდის გექნება! ახლა ვინდა ნათესავიც და შეინანიც.

— ვერ ვთხოვ... სიკვდილი მიჩვენებია აბესალომთან მისვლას.

— რათა, ამის ფასი რა დაუშავე?

— უმძრახად ვართ, აგერ ოცი წელია.

— ოცი წელი დიდი დროა, შენც უნდა დაივიწყო წყენა და იმასაც დაიწყებულს ექნება...

— არა, აბესალომი არ დაივიწყებს...

— ამისთანა რა უქენი?!

— ეგ ვრძელი ამბავია და თანაც ძველი.

— ბიძაშენი მორწმუნე კაცია, პატივებასა და ცოდვების მიტევებას სსვებს უქადაგებს და თვითონ არ უნდა გააპატიოს?

— არ მაპატიებს. დაფიცებული აქვს, წყალში რომ ვიბრჩობოდე, ხელი არ გამომიწოდოს.

— ოც წელიწადს აღარც ფიცსა აქვს ძალა ჯა აღარც გულმოსულობა გაკვეთბოდა. შენ მაინც შენი ცადე, რაკი სხვა

გზა არ გაქვს. თავმოყვარეობა თუ გაჩერებს, დროებით ეგვეცდარიყვე. ბავშვის ყოფნა-არყოფნის საქითხი დგასადა პირადი წყენა ამ დროს არც უნდა გაინახნო... ყოველ შემთხვევაში, ბიძაშენისთვის მაგ წამლის ფული არაფერი არ არის, გინდ ჰქონია და გინდ არა... დანარჩენი შენ იცი.

რესტორანში მუშტრები შემოვიდნენ. ლადომ შორიდანვე შეაგება ღიმილი.

— მობრძანდით... აგერ კაბინეტში დაბრძანდით.

ლადო აწრიალდა.

ლევანმა შეატყო: ლადო ხათრით ვერ ტოვებდა, თორემ გული იმ ახლადშემოსულებისაგენ მიუწევდა და მასთან მხოლოდ ზრდილობისათვის იჯდა.

გაფრინდაშვილმა ვითომ შემთხვევით ახედა საათს მოპირდაპირე კედელზე.

— უპ, დამგვიანებია!

ამოიძახა შეწუხებულმა.

— უნდა წავიდე, ლადო. დიდი მადლობა პატივისცემისათვის.

ლევანი წამოდგა, მასპინძელს ხელი გაუწოდა.

ლადო კარამზე მიჰყვა.

— ბიძაშენს მიაკითხე... აბესალომი კეთილი კაცია და უარს არ ვეტყვის. მეც, თუ რამე გავახერხე, ხომ იცი მივდგებ-მოვდგები.

ბოდინის მოსაწმენდად დაადევნა გარეთ გასულ ლევანს და სწრაფადვე შებრუნდა მუშტრებისაკენ.

მერე სად წავიდა, სად იყო და რას აკეთებდა, აღარაფერი არ ესმოდა ლევანს.

რედაქციაში რომ შევიდა, მაგიდას ჩვეულებრივ მიუჯდა, პაპიროსს მოუკიდა და გააბოლა. თანამშრომლები როგორღაც მოწყენილები, გაკრძალები ეჩვენა. თავჩაღუნულები ჩურჩულთ ელაპარაკებოდნენ ერთიმეორეს და ფეხაკრეფით დადიოდნენ, თითქოს ცდილობდნენ ვიღაცის მყუდროება არ დაერღვიათ. ხანდახან რომელიმეს მხერას წააწყდებოდა და ნაღვლიან თვალებში თანავგრძნობას კითხულობდა.

რატომღაც არც ტელეფონზე რეკავდა

ვინმე, არც უფროსები ეძახდნენ. თავთავის საქმეს ყველა ჩუმად აკეთებდა და თითქოს პირი შეჰკრესო, ლევანს არავინ აწუხებდა.

პაპიროსი იღვოდა და ახალ-ახალს უკიდებდა. თითქოს ჩაფიქრებული იყო, თუმცა კი არაფერზე ფიქრობდა, გონება როგორღაც გამორთვოდა და თვითონაც არ იცოდა ან იმ პაპიროსს რატომ აბოლებდა ასე დაუსრულებლად, ან გაღიუღს როგორ აქრობდა, ან ახალს რატომ უკიდებდა. ყოველივე ავტომატურად, თავისთავად და გაუცნობიერებლად კეთდებოდა.

დრო კი გადიოდა.

მეორე დღის თორმეტ საათამდე დარჩენილ მანძილს ყოველი წუთი ამოკლებდა. ლევანს ქვა უნდა გაეხეთქა და ფული ეშოვნა. ის კი თითქოს ამ უძნელესი ამოცანის წინაშე არც მდგარიყო. თითქოს წინ კიდევ დიდი დრო და შესაძლებლობა ჰქონოდა, ფულის საშოვნელად არავითარ ნაბიჯს არ დგამდა და ხელს არ ანძრევდა.

სამუშაო დრო როგორ გასრულდა, არც გაუგია. მხოლოდ მაშინ გამოერკვა, დამლაგებელმა რომ შემოჰპყო თავი და შორიდებულად აკითხა:

— შინ არ მიდინართ?

ლევანმა დამლაგებელს უაზროდ შეხედა.

— სამუშაო დღე გათავდა.

— შეახსენა დამლაგებელმა.

ლევანმა იქაურობას თვალი მოავლო: თანამშრომლები ჩუმად ვაკრუფილიყვნენ.

პაპიროსის კოლოფი დახურა.

— მივლივარ...

უხალისოდ თქვა ლევანმა და წამოდგა.

უკვე მზე გადახრილიყო. დაწესებულება დაცარიელებულიყო და გრძელ ოთახებში დამლაგებელი მარტოღმარტო მიმოდიოდა.

ლევანი ნელი ნაბიჯით გამოვიდა ქუჩაში.

შინ ფეხაკრეფით შევიდა. თავი უხურდა და საშინელ დაღლილობას გრძობდა.

ელისოს ოთახში შეიჭვრიტა. ავადმყოფს ეძინა. სასთუმალთან ნატო უჭდა და გახეთს კითხულობდა. კარი უხმოდვე მიხურა. ჰამაზე არც უფიქრია, თავის ლოგინზე გაუხდელად მიეგლო და როგორც კი ფიქრისაგან დამძიმებული თავი სასთუმალზე მიდო, მაშინვე მკვდარივით დაეძინა.

ხმაურმა გამოაღვიძა.

ელისო ისევ ცუდად გამხდარიყო. ავადმყოფის თავთან უმწეოდ ტრიალებდა რედაქციის მემანქანე.

ლევანი გამწარებული წამოხტა. ბავშვს მივარდა, თავი ბალიშზე გაუსწორა, საწოლთან ჩამოჯდა და ხელში ელისოს მაჯა დაიჭირა.

გამალეზით ფეთქავდა მაჯა და ელისოს მთელი სხეული ბურთივით უხტოდა.

ლევანი სასოწარკვეთილი მიჩერებოდა ქალიშვილს. მაჯა ტყუილად ეკავა, პულსს უკვე აღარ თვლიდა. უაზროდ გადატრიალებულ თვალებში დაეინებით ჩასცქეროდა და იმედწარწერიული იქიდანღა ელოდა ხსნის ნიშანს.

როგორც იქნა, ავადმყოფი ნელ-ნელა დაწყნარდა, ცახცახი დაუცხრა და გრძლად, მშვიდად დაიწყო სუნთქვა.

— უკეთა ხარ, შვილო?

ჩასძახა საწყალობელი ხმით ლევანმა და მუბლზე ოფლი მოსწმინდა. ელისომ წამით მიაპყრო ჯერ კიდევ არეული მხერა, თვალი უმაღვე მიხუჭა და ამოიკვნესა:

— მიშველე, მამა!..

ლევანს გულზე ცეტლი შემოენთო, სიმწრის ოფლი დაასხა, აწრიალდა, მაგრამ ვერაფერი მოიფიქრა და უღონოდ მოავლო თვალი იქაურობას.

— სანამ ეს მომივიდოდა, სიზმარი მეზმანა. — ნელა, ძილში წასულივით დაიწყო ელისომ.

— რა გეზმანა, შვილო?

გამოცოცხდა ლევანი.

— ვითომ თოვლის ბაბუა მოვიდა და

სათამაშოებით სავსე ხურჯინი მომიტანა. საჩუქრები რომ ამოალაგა, ბოლოს ჩემი წამალიც ამოიღო, სულ ვერცხლის ქაღალდებში იყო გახვეული და თვალისმომკრელად ბრწყინავდა.

უჩრიდან ბრწყვიალა ცელოფანში გახვეული კოლოფი ამოიღო ალექსანდრემ.

— ქვეყანა შევძარი და გიშოვნე... ბფრინავმა ჩამოიტანა ამერიკიდან.

ლევანმა ხელი გაიშვირა ჩამოსართმევად, მაგრამ ალექსანდრემ კოლოფი განზე გასწია და არ დაანება. წამალი გულგრილად ისევ უჭრაში ჩასდო და კლატე ორჯერ გადაატრიალა.

— მამა, ერთი სათხოვარი მაქვს...

შეეხვეწა ელისო და თვალი ვედრებით მიაპყრო.

— თქვი, შვილო.

— ჯერ პირობა მომეცი, რომ შემისრულებ.

— პირობას გაძლევ, თქვი, გენაცვალე.

— ბაბუა აბესალომი მოვიდეს.

ლევანს ფერი ეცვალა.

— არ მოვა, შვილო. ბაბუა აბესალომი ჩვენზე გამწყრალია და არ მოვა.

— შენ შეუთვალე და მოვა... აცნობე, რომ მე ვარ ავად და ვნატრულობ.

— ვიცი, რომ არ მოვა... დედაშენის სოკედილზეც არ მოვიდა.

— ჩემი ხათრით მოვა... მე ვუყვარვარ...

ელისომ თვალი მიხუჭა და განაგრძო.

— თუ არ გამოიწყრები, ერთ საიდუმლოს გეტყვი.

— თქვი, შვილო, შენ როგორ გავიწყრები.

— ბაბუა აბესალომმა შარშან ჩუმაღ მომნათლა.

— რაო, რა თქვი?

იყვირა ლევანმა.

— შარშან მაშიდა სოფიომ ჩუმაღ მოიყვანა ბაბუა აბესალომი. შენ მაშინ თბილისში იყავი. საიდუმლოდ მომნათ-

ლეს და დამაფიცეს, რომ შენთვის არ გამემხილა.

— როგორ გაბედა! კბილის ღრქილით თქვა ლევანმა და საწოლის თავს ხელი დაარტყა.

— მე მაპატიე, მამა, ჩემი სურვილი იყო.

შენ ნათლობისა რა იცოდით, უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ავადმყოფ ბავშვთან კამათსა და ჩხუბს აზრი არ ჰქონდა, ლევანმა სათქმელი აღარ თქვა და ხელეები უღონოდ გაასასვავა.

— მას შემდეგ აღარ ყოფილა ბაბუა აბესალომი. შენ თუ არ თხოვ, არც არასოდეს მოვა...

— არ მოვა... ვაიგე, რომ არ მოვა...

ლევანმა აღშფოთება ვეღარ დაიოკა და ფეხზე წამოვარდა. ოთახის ერთი კუთხიდან მეორესკენ გაბრაზებული გადი-გამოდიოდა.

ბოლოს, თითქოს გონს მოეგოო, შეჩერდა და ავადმყოფს სინანულით მიაპყრო თვალი. უცებ მოეჩვენა, რომ ელისო ისევ ჩქარ-ჩქარა სუნთქავდა, ზელ-ფეხი ისევ წართმეოდა და ოდნავ ცახცახებდა.

ლევანმა საცოდავად ამოიგმინა, მოტეხილმა საწოლთან ჩაიჩოქა და ელისოს თმაზე ხელით მიუღალურსა.

— ახლაც წავალ, შვილო, ბაბუა აბესალომთან... ოღონდ შენ გახდი კარგად და ახლაც წავალ.

ელისომ მადლიერებით სავსე თვალი მიანათა.

ლევანი ფეხზე წამოხტა, ქუდს ხელი დაავლო და გარეთ გამოვარდა.

ლევანი ყორნალის გზას იმ გადაწყვეტილებით დაადგა, რომ ბიძისათვის ფული ეთხოვნა. თუ მკაცრი და შეუვალი აბესალომი კეთილ გულს უჩვენებდა და ამ მთავარ თხოვნას აუსრულებდა, ლევანი ელისოს ნატვრასაც ეტყოდა და ავადმყოფი ბავშვის სანახავად წაყოლას შეეხვეწებოდა.

თითქმის სირბილით მიდიოდა.

ქალაქს გასცდა და ყორნალის აღმართს შეჰყვა.

დაღლილობა იგრძნო, აღმართზე შედგა, ცოტა სული მოითქვა და ნელ ნაბიჯზე გადავიდა.

ტყუილად მიდის ლევანი აბესალომთან.

წინასწარ იცის, ავდენი ხნის უმძრახი მოხუცი ხმას არ გასცემს და მის თხოვნას ყურს არ ათხოვებს.

კერკეტი, გაუტეხელი მოხუცია აბესალომი. ბუნებით გულკეთილი და ლობიერი ბერიაკაცი ძნელად ვისმე მოიძულეს, მაგრამ ერთხელ თუ ვინმე შეიჯავრა, მერე მორჩა, მისკენ გულს აღარ მოიბრუნებს.

აი, თუნდაც სპირიდონ დიაკვნის ამბავი რად ღირს!

სპირიდონი სოფლის ხმას აჰყვა, ეკლესიას განუდგა და აბესალომი მიატოვა.

აბესალომს ხევწინით კალთა არ ჩამოუხვევია, გულმოსულმა ეს სიტყვა მხოლოდ:

— ღვთის უარყოფელს ისევ ღმერთი ანანებს. ისევ უფალი მოიყვანს ჩემ კარზე, უკანვე.

იმ დღიდან ერთი წელიც არ გასულა, სპირიდონის მარჩენალი შვილი მატარებელმა გაიტანა და სხვისი შესანახავი ბერიაკის ბედი უკულმა დატრიალდა. უღონო მოხუცს ახლა თვითონ უნდა ერჩინა და შეენახა ობლად დარჩენილი შვილიშვილები.

წიშვილმა რომ შეაწუხა, ხელში ყავარჯენი აიღო, აქეთ ეცა, იქით ეცა, მაგრამ თავისი და ობლების ვასაძლომი ვერსად იშოვა. სხვა რა მუშაობა შეეძლო ოთხმოც წელს მიტანებულ მოხუცს, თავმოყვარეობა დაივიწყა და ამპარტავნობაგატეხილი ისევ მონასტერს მიადგა.

აბესალომს ფეხებში ჩაუვარდა და ცრემლით შეეხვეწა:

— მივიღე უკან, მამაო! შემცოლვე ვარ უფლისა და შენს წინაშე. შენ თვითონ გიბრძანებია, ღვთის უარყოფელს ისევ ღმერთი ანანებს, ისევ უფალი მოიყვანს

უკანო. აჰა, ვნანობ და ვბრუნდები უკან უფლის ჩაგონებით.

— გვიან არი, სპირიდონ! ახლა უფალს აღარ უნდისარ. — ცივად მოუჭრა თურმე აბესალომმა, მავედრებელს ზურგი აქცია და აღარ მოხედა.

საიდან არ მიუდგა სპირიდონი, ვინ არ მიუგზავნა აბესალომს, მაგრამ ვერ იქნა და მისი გული ვერ მოაღბო. დეკანოზმა ნადიაკვნარი ახლო არ გაიკარა და მონასტრის ზღურბლზე ფეხი აღარ გადააღმგვეინა.

— უფალი დიდია და კაცს ყოველგვარ ცოდვას შეუნდობს, მაგრამ ორი ცოდვავა უდიდესი, რომელიც არც კაცისაგან ეპატიება შემცოდეს და არც ღვთისაგან. ეს ორი ცოდვა ღვთისა და ქვეყნის ღალატია.

არაერთხელ უთქვამს აბესალომს ძმისწულისათვის და ახლა ამ სიტყვების განსენებამ ისევ შეაჩერა ლევანი:

რომ მიდის, სად მიდის და ვისთან მიდის?!

აბესალომი ალბათ ჭიშკარშიც არ შეუშვებს ეკლესიისაგან გამდგარს, მონასტრის გუმბათიდან ჯვრის ჩამომხსნელსა და ღვთის უარყოფელ ძმისწულს.

ფეხებშიაც რომ ჩაუვარდეს და ხამლი უკოცნოს, ალბათ ზედაც არ შეხედავს და სპირიდონ დიაკონსათვის ცივად მოუჭრის:

— სინანული გვიან არი, ღვთის მგმობელი და სარწმუნოების მოღალატე აღარც ღმერთს უნდა და აღარც კაცს!

არა, ამასაც არ ეტყვის! ლევანი ხომ სპირიდონით პატიებისა და შენდობის სათხოვნელად არ მიდის აბესალომთან. იგი არაფერს არ ნანობს და თუ რამ წყენა ან გულისტყენა მიუყენებია აბესალომისათვის, დღესაც სამართლიანად ეჩვენება, დღესაც მტკიცედ სჯერა, რომ რელიგია ხალხის მტერია და სარწმუნოების მსახურთ მშრომელი ხალხისათვის უბედურებებს მცეტი არაფერი მოაქვთ.

ლევანი არც მონასტრის გუმბათიდან ჯვრის მომხგრევას ნანობს, არც ხატე-

ბის შეურაცხყოფასა და არც ეკლესიის წინააღმდეგ გადადგმულ სხვა რომელიმე ნაბიჯს.

ეს ასეა და, მაშ რაღად მიღის აბესალომ დეკანოზთან, რით ფიქრობს მისი გულის მოღობობას? მართაოდენ ბავშვის ავადმყოფობითა და თავის უმწეო მდგომარეობით?

აბესალომი ავახასია და კაცის მკვლელს უფრო გაუწვდის თანაგრძნობის ხელს, ვიდრე მონასტრის გუმბათიდან წმინდა ჭვარის ჩამომდებლსა და ხალხის რწმენის შეურაცხყოფელს.

ვანა სასაცილო არ იქნება მისი თხოვნა? რაც უნდა შელამაზებულად უთხრას, მთავარი აზრი ხომ ეს იქნება: აბესალომ დეკანოზო, შენ ხალხს ცრურწმენას უნერგავ და ატყუებ, გონებას უბნელებ და ფულებს ცანცლავ. მე ცამდე მართალი ვიყავი, ჭვარი რომ მოვამსხვრეე შენი მონასტრის გუმბათს. წირვა-ლოცვაზე ხელი უნდა აიღო, მონასტერი დაეკეტო და პატიოსანი შრომით იცხოვრო, თუ ვინდა ჩვენს ახალ საზოგადოებას ეზიარო. მაგრამ სანამ ამას იზამდე, იმ უკანონოდ ნაშოვნ ფულიდან საში ათასი მანეთი უნდა მასესხო. შეილი მყავს საშინელი სენით დაავადებული, სხვაგან ვერაფერს გავხედი, შენ ალალი ბიძა ხარ და ამისთანა გაჭირვებაში შენ თუ არ გამიმართავ ხელს, სხვას ვის შევებრალე!

არა! აბესალომი სახლშიც არ შეუშვებს, კარსაც არ გაუღებს სარწმუნოების მტერსა და ეკლესიის მსახურთა მდევნელ მშისწულს, მისგან პატიების ხვეწნასაც არ მიუპყრობს ყურს და, მით უმეტეს, ამო იქნება ცარიელა ფულის თხოვნა, მოუნანიებლად, სარწმუნოებაზე მოუქცევლად მისი გულის მოღობობის ცდა!

ამ დასკვნამდე მისულ ლევანს გზის გაგრძელების ხალისი ნელ-ნელა გაუქრა, ჩქარი ნაბიჯი თანდათან შეანელა და ბოლოს სულ შეჩერდა.

ერთი ფიქრი ის მოუვიდა, უკან, ქალაქშივე მიბრუნებულიყო, რაიკომის მდივანს მისდგომოდა და ეთხოვა: ალე-

ქსანდრე აფთიაქარი გამოიძახე, ურჩიე ან უბრძანე წამლის ფული მადროფასო.

რაიკომის მდივანთან ახლოს რყო ლევანი. რაიონული გაზეთის კორექტორად მან მოაწყო ყოფილი პროკურორი და საღამოს სკოლაშიც მან უშოვა ისტორიის გაკვეთილები. ეგებ სხვაზე მეტადაც ებრალებოდა შეილის ავადმყოფობით ეგზომ გატანჯული ლევანი, მაგრამ მდივანი აფთიაქარის დამსახურების პატივისმცემელიც იყო და როგორ უბრძანებდა, ეგრე ძვირად ღირებული წამალი ნისიად ან სულ უფასოდ მიეცო.

ეს ფიქრი რომ უკუავადო, ახლა ის მოუვიდა აზრად, აფთიაქართან მისულისყო და შეხვეწნოდა, ფულის გადახდა მადროვეო; თუ ალექსანდრე უარზე დადგებოდა, გულზე რევოლვერი დაედო და წამალი ძალით წაერთმია.

ამის გაფიქრებისა თვითონვე შერცხვა. ამის კაცი იყო ლევანი?! ან რომ ყოფილიყო კიდევ, ალექსანდრესთან მუქარით რამეს ვახდებოდა?

ალექსანდრე ისეთი ყმაწვილი როდი ვახლდათ, რევოლვერის შეშინებოდა, იქნებ თვითონ დაესწრო რევოლვერის ამოღება, მაშინ ყაჩაღობა არ გამოუვიდოდა, ლევანს წამალი სამუდამოდ დაეკარგებოდა და საქვეყნოდაც გაილანძობოდა.

ერთადერთ იმედად ისევ აბესალომთან მისვლა რჩებოდა. ეს იმედიც უიმედო იყო. სიკვდილი ერჩივნა ამ განწირული ნაბიჯის გადადგმას, მაგრამ რა ექნა? სხვა რა გზა იყო?

ყველაფერზე ხელი უნდა აეღო, თავმოყვარეობაზეც და სინდის-ნამუსზეც, ოცი წლის უმძრახ ბიძას უნდა მიდგომოდა და ნებით ან ძალით ფული უნდა გამოერთმია.

ხვეწითა და თხოვნით რომ ვერ გასტუნდა, ეს წინასწარ იცოდა, მაგრამ ძალით კი ვახდებოდა რამეს? ან თვითონ შეეძლო ძალადობა?

თავის სიცოცხლეში პირველად მოუვიდა აზრად მიზნის მიღწევისათვის ძალის გამოყენება. ეს აზრი ჯერ კიდევ ბუნდოვნად გამოისახა მის გონებაში,

შერცხვა და თვალდაცეცებულმა ირგვლივ ისე მიმოიხედა, თითქოს ვისმესაგან თავისი ფიქრის დამალვას ცდილობდა.

ერთხელ წიგნში სათაყვანებელი დიდი მწერლის გამოხატვაში ამოიკითხა: არ არსებობს ბოროტმოქმედება, რომელსაც მე ვერ ჩავიდნდიო.

ამ აზრმა მაშინ შეზარა და იმ ზომამდე აღაშფოთა, რომ კინაღამ იმ მწერლის უკვდავი ნაწარმოებებიც შეიძულა.

შემდეგ, დრო რომ გავიდა და გამოცდილებაც მოემატა, თავის საბროკურთრო პრაქტიკაშიც არა ერთ საქმეს ჩაკვირებია, რომლებშიც უაღრესად წესიერი, კეთილშობილი ადამიანები საშინელი ბოროტმოქმედების ჩამდენად მოვლენილან.

უკვირდა ხოლმე და ვერ აეხსნა ის ფარული მიზეზები, რომლებიც ბატონისან ადამიანებს სრულიად მოულოდნელად ბოროტმოქმედების გზაზე აყენებდა.

ახლა, როცა ჯერ აფთიაქარისა და მერე საკუთარი ბიძის წინააღმდეგ ძალადობა გაივლო გულში, თავისივე თავის შერცხვა და, შემთხვევით თუ უნებურად რომელიღაც ბნელი სიღრმიდან წამიერად ამოტივტივებული ეს აზრი მაშინვე უკუაგდო.

აზრი კი დაჰგმო, მაგრამ გულში ეჭვი ჩაუჭდა და ეს კითხვა ვერ მოიშორა: ეგებ ადამიანის ბუნებისათვის ბოროტებაც ისევე დამახასიათებელი და მიუცილებელია, როგორც სიკეთე?

მაშინ? მაშინ ხომ ყოველგვარი ბოროტება და ღანაშაულიც ისევე ადამიანის ბუნებიდან გამომდინარეა, როგორც კეთილი საქმე?

ვინ იცის, ეგებ მართლა რაღაც აუხსნელი, კაცთაგან შეუცნობელი ძალა აწესრიგებს ბოროტისა და კეთილის ურთიერთობას. ეგებ ადამიანის თვალთ უხილავ გენებშივე ისევე წინასწარაა განსაზღვრული სიკეთის ან ბოროტებისაკენ მიდრეკილება, როგორც თვალისა და თმის ფერი?

ეგებ ის მიუწვდომელი ძალა ისე განაგებს ადამიანთა ურთიერთობას, რომ დანაშაულის ჩასადენად წინასწარ განწირულს ყველა პირობას უქმნის ბოროტების მოსახდენად?!

მაგრამ ეს ხომ მისტიკა და ცრუმორწმუნეობაა?

თუმცა, ვინ იცის, ეგებ მისტიკა არც ისე შორს იყოს მეცნიერებისაგან, როგორც ჩვენ გვგონია და გვეჩვენება?..

ერთი მეორის საწინააღმდეგო ფიქრებით გაბრუებული ლევანი ტაატით მიაბიჯებდა შუაგზაზე.

უკვე ბნელოდა. ჯიბის ფანრით გზას ინათებდა და ღანდობილად მიდიოდა.

უცებ მოსახვევიდან სატვირთო მანქანა გამოვარდა, თვალეში ბრდღვიალა ფარებით მიანათა და, ცოტა დააკლდა, კინაღამ დაეჯახა.

ლევანმა გვერდზე გახტომა მოასწრო და მანქანამ სულ ახლოს ჩაუქროლა.

გულგადატრიალებულმა ლევანმა თავდაც არ იცოდა, როგორ მოულოდნელად გააკეთებინა თავის გადარჩენის ინსტინქტმა ნახტომი და როგორ ბეწვზე იხსნა დაღუპვისაგან.

გონს მოსულმა თავი მოიბრუნა და თვალი გააყოლა: სატვირთო მანქანა თავდაღმართზე კისრისტეხით მიჰქროდა, ვალებულნი უკანა ბორტი ქანაობდა და რახარახებდა.

გაფრინდაშვილმა თავი გაიქნია და გზა განაგრძო.

რა ძალან აიძულა სასოწარკვეთილი, ფიქრსმიცემული კაცი უცებ იზოდენა ნახტომი გაეკეთებინა და მანქანის ბორბლებს ვაცლოდა? იქნებ სჯობდა, იმ მანქანას გაეტანა, იქვე მოეკლა და მოესვენებინა!

რომ ეკითხათ, სიკვდილი გინდოდა თუ არაო, ალბათ არც დაფიქრდებოდა, ისე იტყოდა: ჩემს დღეში მყოფი კაცისთვის სიკვდილი სწორედ მადლიაო.

მაშ, ვინ აიძულა, საშიშროების იმ წუთში ვინ შეჰკრა ბურთივით და ვინ ისროლა გზის განაპირას ლევანის სხეული?

ინსტინქტმა თუ ბედისწერამ? ვინ იცის... ვინ იცის...

ასიოდენ ნაბიჯი ამის ფიქრში გაიარა და უცებ ფეხი რალაცას წამოსდო.

ფანარი დაანათა და შემკრთალმა უკან დაიხია.

შუაგზაზე პატარა ჩემოდანი ეგდო.

გახსნილ ჩემოდანზე ფული ეყარა.

ლევანს თავი სიზმარში ეგონა. თვალს არ უჭერებდა.

ჩემოდანთან ჩაიჩოქა. ფანარი ახლო დაანათა.

ღია ჩემოდანზე ასმანეთიანები გაბნეულიყო. შორი-ახლო კიდევ ცალკე ებდო ფულის სქელი შეკვრა.

ფულს ხელით მისწვდა, მოსინჯა, თვალთან ახლო მიიტანა.

დარწმუნდა, რომ მოლანდებდა არ იყო, გულის სიღრმიდან ალტაცების გაურკვეველი ძახილი აღმოხდა. უცებ ფულს ზედ დაემხო, გადაეფარა და გულში ჩაიკრა.

ერთხანს ასე იყო ფულზე დამხობილი, თითქოს ეშინოდა, ვინმემ არ დამინახოს და არ წამართვასო.

მერე თავი ნელა აიღო და ირგვლივ ფრთხილად მიმოიხედა: კაციშვილი არსად ჰკანებდა. მუხლებზე წამოიწია, ფული პიჯაკის ჯიბეში სწრაფად ჩიჭმუქნა და ფეხზე წამოდგა.

პიჯაკის ღილები საგულდაგულოდ შეიკრა. მერე ფანარი მიმოატარა, შუქზე იქაურობას მოავლო თვალი და, საეჭვო რომ ვერაფერი აღმოაჩინა, სინათლე ჩაქრო, ცარიელი ჩემოდანი ხევეში ისროლა და თავქვე დაეშვა.

არც უფიქრია, რომელი გზით ბრუნდებოდა უკან. ეს კი იყო, რომ დიდი გზიდან გადავიდა და ფერდობზე დაკიდებულ ბილიკს დაუყვა.

ფანარს არ ანთებდა. ბნელ ღამეში კლდე-კლდე ჩამავალ ბილიკზე უკანმოუხედავად მირბოდა. ბილიკი არ ჩანდა და უფრო ინსტინქტს თუ ვარაუდს მიჰყვებოდა. სახეში ეკლიანი ბუჩქნარის წინ გამოშვებული ტოტები ხედებოდა,

სიპ ლოდებზე ფეხს ძლივს იკიდებდა და მაინც ცდილობდა, რაც შეიძლებოდა, ფეხაკრეფით ერბინა, რომ სმაურით ვისიმე ყურადღება არ მიექცია.

ერთი-ორჯერ წაიქცა კიდევაც, მაგრამ სწრაფადვე წამოდგა, პიჯაკის ჯიბეებში ფული მოსინჯა და სირბილით განაგრძო გზა.

ბილიკი ჩამოთავდა და ისევ დიდ გზაზე გავიდა.

უკვე ქალაქს უახლოვდებოდა, აქ ხალხი მიდი-მოდიოდა, სირბილი რომ გაეგრძელებინა, ვინმე ეჭვს აიღებდა. ჩქარ ნაბიჯზე გადავიდა და ქალაქის განათებულ ქუჩას დაადგა.

ქუჩაში ჯერ კიდევ ბლომად იყო ხალხი.

ლევანი თავჩალუნული მიდიოდა. ქუდი წარბებამდე ჰქონდა ჩამოფხატული, რომ არავის ეცნო და არ შეეჩერებინა.

სინათლეზე გამოსვლისას ხელებზე დაიხედა: ხელები ბილიკზე სირბილის დროს ეკლიანი ტოტებისგან მთლად დაჰკაწროდა. ცხვირსახოცი ამოიღო. ხელებზე სისხლი მოიშორა. მერე ის ცხვირსახოცი სახეზე მოისვა, ეტყობოდა, სახეც დაკაწრული ჰქონდა — ცხვირსახოცს სისხლის ახალი ლაქები დააჩნდა.

ხიდს გაუსწორდა. გზა პირდაპირ არ განაგრძო, მარჯვნივ გაუხვია და სანაპიროს შეჰყვა. ხიდს ზემოთ კარგი ფონი ეგულებოდა, მდინარე თხლად მიედინებოდა, და იქით მიაშურა...

ქალაქის განაპირა უბანში სინათლე არ ენთო. წყლისკენ ფრთხილად დაეშვა და მდინარის მშრალ კალაპოტზე გავიდა.

რიყეზე ფეხს ფრთხილად ადგამდა. მდინარეში რომ შევიდა, წვევში თითქოს ხანჯალი მოხვდა, ცივი წყლის შეხებამ შეაკრთო. ძირს დაიხედა, წყალი მართლა ხანჯალივით ლაპლაპებდა. ღრუბლებიდან მთვარე გამოსულიყო და წყალში ჩამტვრეული შუქი თვალის-მომპკრელად ბრწყინავდა.

წყლის სიცივემ უცებ გამოაფხიზლა.

აქ რა უნდოდა, რატომ ხილზე არ გა-

ვიდა, ამოდენა გზა რისთვის გამოიარა? ნუთუ წყალ-წყალ სიარულით კვალის წაშლას ფიქრობდა? მაგრამ ვინ მოსდევს და ვის ემალება? დანაშაული ხომ არაფერი ჩაუდენია, რომ ასე შენიღბულად ბრუნდება ქალაქში, ქუდჩამოფხატული, ბილიკ-ბილიკ და ბოლოს კიდევ წყალ-წყალ?

ლევანს არც უფიქრია, ვინმეს დაემალოს, წყალ-წყალ სიარულით მილიციის ძალებს და სისხლის სამართლის მომავალ გამომძიებლებს კვალი აურიოს.

იმ წუთიდან, რაც გზაზე უპატრონოდ დაგდებულ ფულს წააწყდა, თავის თავის მიმართ კონტროლი დაკარგა და ახლა მის მოქმედებას თითქოს ვიღაც სხვა განაგებს და განსაზღვრავს. ის ვიღაც, საღდაც, ლევანის უხილავ არსებაში ზის, იქიდან მბრძანებლობს და თვითონ ლევანს განსჯის, მოქმედებაში გარკვევის დროსა და ნებას არ აძლევს. აჩქარებს, წინ მიგრეკება და ავტომატით ასრულებინებს თავის უცნაურ გადაწყვეტილებებს.

ერთში კი არიან შეთანხმებულნი ლევანის გონება და მისი მოქმედების ის უხილავი წარმმართველი: ეს ფული უნდა შეინარჩუნოს ლევანმა და, რაც შეიძლება, სწრაფად მიიტანოს დანიშნულებისამებრ ალექსანდრე აფთიაქართან.

და რაკი ამ უმთავრესში, მიზანში არ ეღავება ლევანის გონება თავისავე ქვეცნობიერს თუ ინსტინქტს, აღარც მიზნის მისაღწევი საშუალებების არჩევაში უწევს წინააღმდეგობას, მის საიდუმლო კარნახს ემორჩილება და ბრძალ მიჰყვება.

წყალი კოჭებადღე წვდება: ფეხსაცმლის გახდა წყალში შესვლის წინ რატომღაც ვერ მოიფიქრა, დაიღუნა და შარვალი დაიკარწახა. ალაგ-ალაგ წყალი წვივებს ზემოთაც წვდება. ფრთხილად აბიჯებს ფეხს, ნელ-ნელა მიიწევს და მშრალზე გასული აწეულ შარვლის ტოტებს ისევ დაბლა უშვებს.

გაღმა მხარეს გავიდა თუ არა, უკანვე, ქალაქისკენ დაუყვა სანაპიროს. ქა-

ლაქში შესასვლელთან ონკანიდან წყალი მოდიოდა. შეჩერდა, ხელი დაიბანა, ორიოდვე პეწვი პირზეც შეისხა. სახე ცხვირსახოცი თეიმშრალა, პიჯაკის კალთები და შარვლის ტოტები ჩამოიბერტყა და აფთიაქისკენ ჩქარი ნაბიჯით წავიდა.

პირდაპირ მილიციის შენობა გამოჩნდა.

ოთახებში შუქი ენთო.

ლევანმა იმ შუქს თვალი მოარიდა, თავი ჩაღუნა, ბეჭებში ჩაძვრა და მობუზულმა ჩქარი ნაბიჯით ისე გაიარა, მილიციისაკენ აღარ გაუხედავს.

უცებ უკანიდან ფეხებში რაღაც აებლანდა. შეჩერდა. ვიღაც, თუ რაღაც უკან, ფეხებზე ეხება. ფეხებს ზემოთ შეჰყვია და თითქმის შარვლის ჯიბეებამდე ასწვდა. ლევანი დაიძაბა. თითქოს ვიღაცის აჩქარებული სუნთქვა ესმის. პირველი შეგებისთანავე ინსტინქტურად ხელები კინაღამ ასწია. მაგრამ იმ წამმა გაიარა და ახლა გატრუნული ელოდა, რა მოხდებოდა. უკან მიხედვისა ეშინოდა, სუნთქვაშეკრული იდგა და არ იცოდა, რა ექნა.

უცებ ხელზე რაღაც თბილი და სველი შეეხო, მერე დაბლა ჩაჰყვია, წინიდან მოუარა და ფეხსაცმლებთან დაუწყო ფათური.

ლევანმა დაბლა დაიხედა. ქუჩის შავი ძაღლი ფეხებს ულოკავდა. ძლივს შევბით ამოისუნთქა და გული საგულეს ჩაუღდა. ფეხის კვრა და ძაღლის მოშორება უნდოდა, მაგრამ დაიწყავლებსო, შეეშინდა. ხელით დასწვდა და ფრთხილად მოიცილა.

გზა განაგრძო, ძაღლი ისევ მოსდევდა და არ ეშვებოდა. ახლა ფეხებში აღარ უეარდებოდა. შორიხლო მოჰყვებოდა.

უცებ ძაღლმა ხმადაბლა შეჰყმუვლა და ლევანს გააჟრჟოლა. ცივი ოფლი დაასხა. ნაბიჯს აუჩქარა, აფთიაქს მიადწია და ოდნავ მოღებულ კარში შურდულივით შევიარდა.

ათფიქვი ჩვეულებრივად განახჩახებული იყო.

იჭაურობას თვალი მოავლო. ალექსანდრე არ ჩანდა.

— შინ არის?

იკითხა და რეცეპტარ ქალს თვალით ზედა სართულზე ანიშნა.

პასუხს არ დაელოდა. კორიდორს გაჰყვა და ზედა სართულზე ასასვლელი კიბისკენ წავიდა.

— შინ უნდა იყოს.

დაადევნა თეთრხალათიანმა ქალიშვილმა.

ლევანმა კიბე აირბინა.

ზარის ღილს ხელი დააკირა და თითქოს იმ ღილმა ჩართო, გულმა უცებ ბაგა-ბუგით დაუწყო ცემა.

პიჭაყის ჭიბეში ხელით ერთხელ კიდევ მოსინჯა ფული.

ქუდი გაისწორა და კარი რომ გაიღო, ალექსანდრესთვის პირდაპირ არც შეუხედავს.

— ფული მოგიტანე, ალექსანდრე.

ხმადაბლა უთხრა და ოთახში შევიდა.

— კაი გიქნია!

თქვა ალექსანდრემ და ლევანი თავითფეხამდე აათვალ-ჩაათვალიერა.

ლევანმა სახე მოარიდა.

ორივენი მაგიდისკენ წავიდნენ.

გაფრინდაშვილმა პიჭაყის ჭიბიდან ფული ამოჰყარა.

ალექსანდრე თვალს არ ამოორებდა დაკმუჭნილ ასმანეთიანებს.

ლევანმა სულ ბოლოს დიდი დასტა ამოიღო. ფულს ჭვარედინად ჰქონდა შემოკრული თეთრი ქაღალდი და ზედ 3.000 ეწერა.

— ეს გირჩევნია, თუ...

ლევანმა დაკმუჭნილ ასმანეთიანებზე ანიშნა.

— სულ ერთია... ეგ იყოს.

თქვა ალექსანდრემ და სამიათასიან კონას მისწვდა. თავი გაუხსნა, გადაეცა, სწრაფად დაფურცლა და დარწმუნდა, რომ შიგ მარტო ასიანები იყო.

— დათვლილი გაქვს?

— ა?... ჰო...

დაიბნა ლევანი.

— შენც დათვალე... ფულია, ხომ იცი.

— იყოს, გენდობი.

გაიცინა ალექსანდრემ, უჭრა გამოაღო და სამიათასიან შეკვრას შიგ ჩაუძახა.

სამი კოლოფი წამალი ფრთხილად ამოიღო, თხელ ქაღალდში გახვია და ლევანს გაუწოდა.

— მშვიდობაში მოხმარდეს შენს ელისოს, უშველოს და შეერგოს!..

— გმადლობ, ალექსანდრე!

ორივე ხელი წამლისკენ გაიშვირა ლევანმა.

ხელებზე რა მოგსვლია, ლევან, სად დაიპოტენე?..

ლევანი შეკრთა, ხელებზე დაიხედა და წამით ფერმა გადაჰყარა. უმაღვე გონს მოვიდა და სახეზე ღიმილი გადაეფინა.

— ბაღში ვჩალიჩობდი... ხეებს ვსვლავდი...

დაუდევრად, ვითომ არხეინად თქვა ლევანმა. წამალი და მორჩენილი ფული პიჭაყის ჭიბეებში ჩაიღო.

— მშვიდობით, ალექსანდრე... შენი დიდი, დიდი მადლობელი ვარ.

უთხრა და ხელი ჩამოართვა.

— მადლობა რა სათქმელია! აბა, რა მოხელე ვართ, თუ ერთმანეთს არ დავეხმარებით.

თქვა ალექსანდრემ და მხარზე ხელი დაარტყა.

ლევანი კარისკენ წავიდა.

სველი ფეხების კვალი ლინოლეუმის იატაკზე აღიბეჭდა.

— წვიმს გარეთ, ლევან?

გაოცებით იკითხა ალექსანდრემ და სარკმელს გახედა, თითქოს თავისი ეკვის სიმართლეში უნდა დარწმუნდესო.

ლევანი ტყვიანაკრავით შედგა. თავი მოიბრუნა და სველ ნაფეხურებს შეშფოთებული თვალები გააყოლა.

— გუბეში ჩავევარდი, ეს ოხერი...

ჩვენ ქუჩაზე რატომღაც სინათლე არ აჩი. შემოსვლისას ფეხის დაწმენდაც დამავიწყდა, თუ კაცი ხარ, მპატიე...

— არაფერია... არაფერი... ოღონდ, ერთი ნამუსი შენც შემინახე, ამ წამლის ფასს ნურსად იტყვი, თორემ ზომ იცი, ძლივს ვიშოვნე და სპეკულანტს დამარქმევინ, ქვეყნის ყბაში თუ ჩამავდე.

ალექსანდრემ ისევ თავით-ფეხამდე ჩააყოლა მზერა, ერთხელ კიდევ დაჰკრა მხარზე ხელი, კარამდე მოაცილა და გამოეთხოვა.

— მშვიდობით...

— მშვიდობით იყავი...

კარი რომ მიიხურა, შვეებით ამოისუნთქა. დაეჭვებით მზირალი აფთიაქარის თვალები კედელს იქით დარჩა. ახლა მარტო იყო, არავინ უყურებდა და აღარც საუკვო კითხვებს უსვამდა ვინმე. მაინც რამ გააშფერინა ორივე ხელი! მისულიყო მაგიდასთან, მოფარებოდა და ისე აედო წამალი! ეშმაკის თვალი აქვს იმ ალექსანდრესაც, რაღა მაინცდამაინც ხელეზე დააჩერდა!...

ცოტა დიბნა პირველად ლევანი, მაგრამ, არაუშავს, პასუხი მაინც კარგი გამოუვიდა. თუმცა, რა კარგი! სადა აქვს ბალი ლევანს! კომუნალურ სახლში ცხოვრობს და იმ სახლს ბალი კი არა, კულის მოსაქნევი ეზო არა აქვს.

ერთ დროს კი ჰქონდა ბალი ლევანს. მაშინ კლდეეთის პროკურორის ზშირად ხედავდნენ სასხლავით ხელში, თავის პატარა ბაღში. მაგრამ ის დრო თვითონ ლევანს აღარ ახსოვს და ალექსანდრეს საიდან ესხამება?! ხეებს ვსხლავდიო, რამ ათქმევინა! მაგრამ თქვა და რაღას იზამს, ნათქვამს უკან ზომ ვეღარ დაიბრუნებს! ეს წამალი კი გამოართვა და აწი რაღა მნიშვნელობა აქვს, რას იფიქრებს ალექსანდრე!

ლევანი კიბეზე დაეშვა. ქუჩაში გავიდა.

ის შვიი ძაღლი, წედან რომ აედევნა, აფთიაქის წინ, ქუჩის მეორე მხარეს

უცდიდა. ლევანის დანახვაზე ერთი საცოდავად შეჰყმუვლა, ნელა წამოიხრია და ადევნება დააპირა. ლევანმა ვეღარ მოითმინა, დაილუნა და ძაღლს ჰვა ესროლა. იმ წუთსავე იგრძნო, რომ ალექსანდრე სარკმილიდან ქურდულად უყურებდა. თავი უცებ ასწია და...

ალექსანდრემ ფარდის კუთხე დაუშვა და ეჭვით მზირალი თვალები უმაღლე გაჰქრნენ.

ლევანმა ფეხს აუჩქარა. მოშორებით უქანადევნებულ ძაღლს ყურადღებას აღარ აქცევდა.

შინ მისვლას, ელისოსათვის წამლის მიტანას ესწრაფვოდა და თითქმის მიბოლოდა. სადარბაზოსთან ძაღლი ჩამოშორდა. ლევანმა კიბე აიარა და კარი შეაღო.

ელისოს ეძინა.

ნატო სარკმელთან იდგა, ეტყობოდა. წასვლა ეჩქარებოდა და ლევანის გამოჩენას ელოდა.

ფეხისხმაზე შემობრუნდა.

— ეს წუთია ჩაეძინა, ბატონო ლევან. რაც თქვენ წახედით, კარგად არის. თუ საჭირო აღარა ვარ, წავალ.

— წადი, გენაცვალე, ისეც დიდხანს დაგაყოვნე... დიდი მადლობა...

ლევანმა პალტო ჩააცვა და კარამდე მიჰყვა.

შემობრუნდა. მეორე ოთახში ფეხაკრფით გავიდა.

წამალი მაგიდაზე დადო. უნებურად პირდაპირ მდგარ სარკეს ჩახედა. სახე მთლად დაეწრული ჰქონდა. ხელებიც დაპოტნოდა და ზედ რომ დაიხედა, ხელახლა შეფიქრანდა, ვაი თუ ალექსანდრემ რაიმე ეჭვი აიღოო. სველი ნაფხურები და აბნეული პასუხები კიდევ უფრო გაუძლიერებდა ეჭვს ალექსანდრეს. ეგებ სჯობდა, ჯერ შინ მოსულიყო, ხელ-პირი დაებანა, ტანსაცმელი გამოეცვალა და ისე მიდგომოდა კარს აფთიაქარს.

მაგრამ წამალი უკვე შინ ჰქონდა. მთავარი კი ეს იყო ლევანისათვის.

ერთხელ კიდევ მოავლო თვალი კმა-

ყოფილებით მაგიდაზე დაწყობილ წამლის ფლაკონებს. აწი რაც მოხდება, მოხდესო, თქვა გუნებაში და ხელპირის დასაბანად გავიდა.

გასისხლიანებული ცხვირსაბოცი სახელდახელოდ გარეცხა და ოთახში შებრუნებული მაგიდას მიუჯდა. ჯიბიდან ფული ამოიღო. დაკეცილ-დაჰმუქუნული ასმანეთიანები გაშალა, ერთიმეორეზე დააწყო და დათვალა.

ათი ასმანეთიანი ვადათვალა, ერთ დასტად შეჰკრა და ცარიელ საფულეში ჩაიღო.

ფლაკონზე შემოხვეული ქალაღი გაშალა, წაღის დანიშნულებისა და ხმარების წესის ვასაგებად წინ ლექსიკონი დაიღო და თარგმნას შეუდგა.

ბევრი წვალუბის შემდეგ ტექსტის თარგმნას მორჩა. ტელეფონის მილი აიღო და ნომერი აკრიფა.

— ვახტანგი ბრძანდებით?... გვიან ხომ არ არის, ხომ არ გავაღვიძეთ? როგორც იქნა, მივიღე ის წამალი... დიახ, ალექსანდრემ მიშოვა... როგორ არა... დანიშნულებისა და მიღების წესი ვთარგმნე...

ეტყობოდა, ვახტანგმა იმ წესის წაკითხვა თხოვა. ლევანმა პირველი სიტყვიდან უკანასკნელამდე წაუკითხა. მერე ლევანი ერთხანს სდუმდა და ვახტანგს უსმენდა.

— მართალი ბრძანდებით... ხერხემალი ნემსის შეყვანა ძალზე რთულია... რაკი ჯერ გამოცდილება არა გაქვთ, თბილისში წაყვანა სჯობს... ლენინგრადში? ჰო, ალბათ, იქ მეტი პრაქტიკა ექნებათ... დიახ... დიახ... მით უმეტეს, რომ ელისო მათი პაციენტია და მის პროფესორთან სისტემატური მიწერ-მოწერა მაქვს... არა... არა... წაყვანა სჯობს... მესმის, ბატონო ვახტანგ... მესმის... ხვალ მობრძანდებით? კეთილი... ღამე მშვიდობის.

ყურმილი დაჰკიდა.

ექიმის რჩევა ჰქუაში დაუჯდა. ელისოს ლენინგრადში წაყვანას მართლაც ჰქონდა აზრი. იქ ალბათ ამ ახალი წამ-

ლის გაცემების დიდი პრაქტიკა ექნებათ და სარისკოც არაფერია. თბილისში მაინც უნდა ჩაიყვანოს ბავშვი და თბილისიდან ლენინგრადში ჩასვლას რა უნდა! სულ რამდენიმე საათს უნდება თვითმფრინავი.

მთავარი ისაა, რომ საშუალება აქვს ლევანს. ხვალვე შევებულებას გაათორმებს და გასწევს.

ლევანმა ელისოს ოთახში შეიხედა. სინათლე ჩაუქრო, კარი ღია დასტოვა, ტანთ ვაიხადა და დაწვა.

ნაოვენი ფული ერთხელ კიდეც ვადათვალა და შეინახა.

რა კარგ ფეხზე წასულა ლევანი აბესალომთან. მოდი და თქვი, ღმერთი არ არისო!

ელიმება ლევანს და პაპიროსს აბოლებს.

ნეტა ვისი იყო ეს ფული? ნამდვილად მანქანით ან ცხენით მიდიოდა მისი პატრონი. ჩემოდანი ისე ვაღმოუვარდებოდა, ვერც ვაიგებდა, არც ისე დიდხინის წინათ უნდა მომხდარიყო ეს ამბავი, თორემ იმ გზაზე ხალხი დადის და სხვა ვინმე იპოვიდა.

ბედია, ბედი ყველაფერი!

მაგრამ ვაი თუ ეძებს ახლა პატრონი ამ ფულს! რა თქმა უნდა, ეძებს, მაგრამ რაღას იპოვის! იმშვიდებს თავს ლევანი, მაგრამ ერთხელ აღძრულ ექვს თუ შიშს აგრე ადვილად ვეღარ იშორებს.

ალბათ მალე ვაიგებს ამ ფულის დაკარგვას პატრონი. ეგებ მილიციას შეატყობინოს, მეძებარი ძალღი წაიყვანოს და კვალს ჩაუდგეს. ამის გაფიქრებაზე ლევანს ტანი აებუძგა... უცებ მოეჩვენა, რომ სადღაც ძალღი ჰყფებდა... ყური მიუგდო. ქუჩაში მანქანამ გაიარა, სიგნალი მისცა და ხმაური უმაღლეს მისწყდა. ლევანს ისევ გაელიმა თავის უსაფუძვლო შიშსა და გულუბრყვილობაზე. ის გზა, რომელზედაც ფული იპოვა, ათეული კილომეტრობით გრძელდება და, ვინ იცის, როდის და რა მანძილზე შეიტყობს პატრონი ფულის დაკარგვას. მილიცია ქალაქში სახლის გამტეხ ქურდს

ვერ პოულობს და იმოდენა გზაზე დაკარგული ფულის ძებნას გამოეკიდება? იქნებ იმისთანა კაცის იყო ეს ფული, რომ ვერც გაამხილოს ამხელა თანხის დაკარგვა. ეგებ აბესალომ ღეკანოზის არის ეს ფული, ა? სეირი ეს იქნება, თუ აბესალომის ფულია! ბავშვების ნათვლაში აღებული ფულის დაკარგვას საღ გაამხელს ბესალომი! ნეტავ მართლა აბესალომის ჭკნებოდეს, სულ არ ინაღვლებდა ლევანი. კარგი ურთიერთობა რომ ჰქონოდათ, აბესალომი ისეც ვალდებული იყო, ბავშვის სამკურნალოდ მიეცა ფული მშისწულისათვის. თუ ნაპოვნი ფული აბესალომის არის, სწორედ ამ შემთხვევაზე იქნება ზედგამოჭრილი, ლუკმა გავარდეს, ჯამში ჩავარდესო.

მაგრამ თუ სახელმწიფო ფულია? მაშინ ხომ ვალდებულია ნაპოვნი მიიტანოს და გააცხადოს.

ვალდებული ისეც არის ლევანი, ყველა შემთხვევაში, ვისიც არ უნდა ყოფილიყო დაკარგული ფული, წესიერი მოქალაქე ვალდებულია განაცხადოს და ნაპოვნი სათანადოდ ჩააბაროს.

მაგრამ განა ლევანის დღეში მყოფი კაცი ამას იზამს? საშინელი სენით დაავადებული ბავშვისათვის ძლივს წამალი იშოვნა და რომელი მამა იტყვის უარს ბედის ასეთ წყალობაზე, რომელი მამა გაიმეტებს საკუთარ შვილს რაღაც განყენებული მორალისა და ვალდებულების მსხვერპლად? ახლა, როცა ყველაფერი გათავდა, საფრთხე და მღელვარება განვლილია და ის საოცნებო წამალი აგერ მაგიდაზე უდევს, უკვე ადვილია იმ ვალდებულებაზე ფიქრი, რომელსაც ვეღარ შეასრულებ. მაგრამ სულ ერთი საათის წინ ვის ახსოვდა ის ვალდებულება? როგორ უგზო გზებით გამოიბოდა, წყალშიც კი ფეხდაფეხ გამოვიდა, რომ კვალი გაეჭრო. იმ დროს რომ გულში ჩახუტებული ფულის წასართმევად ვინმე დახვედრო-

და, ალბათ ზედ შეაკედებოდა და ბედის ამ საჩუქარს არ დაანებებდა. **ქვეყნის** დანაშაული არაფერი ჩაუღდენია და ლევანზე ექვსაც ვერაინ აიღებს. მაგრამ ალექსანდრე?

სველი ფეხების კვალი ლინოლეუმზე აღიბეჭდა.

— წვიმს გარეთ, ლევან?

გაოცებით იკითხა ალექსანდრემ და სარკმელს გახედა, თოქოს თავისი ექვის სიმაართლეში უნდა დარწმუნდესო.

ლევანი ტყვიანაკრავივით შედგა, თავი მოიბრუნა და სველ ნაფეხურებს თვალი გააყოლა.

— გუბეში ჩავვარდი, ეს ოხერი... ჩვენ ქუჩაზე რატომღაც სინათლე არ არის. შემოსვლისას ფეხის დაწმენდაც დამავიწყდა. თუ კაცი ხარ, მამატიე...

— არაფერია... არაფერია... ოღონდ ერთი ნამუსი შენც შემინახე, ამ წამლის ფასს ნურსად იტყვი, თორემ ხომ იცი. ძლივს ვიშოვნე დასპეკულანტს დამარქმევინ, ქვეყნის ყბაში თუ ჩამავადი.

ბოლოს და ბოლოს, ლევანს არავითარი ბოროტმოქმედება არ ჩაუღდენია, ყველაფერი, რაც გააკეთა, მხოლოდ საკუთარი სინდისის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულია, და ისიც დროებითი დანაშაული!

მის ბედში მყოფ კაცს სხვანაირად არ შეეძლო ემოქმედნა. ბავშვს უშველის, განკურნავს და თავისი ფეხით მივა რაიკომის მდივანთან. ყველაფერს აუხსნის და გაუგებენ. ფულსაც იშოვნის და ჩააბარებს. თავის სინდისსაც დაიმშვიდებს და მოქალაქეობრივ ვალსაც მოიხდის.

ახლა კი...

ახლა მეტი აღარც ფიქრი შეუძლია, აღარც თავისმართლება. თავი ტყვიასავით დამძიმდა, თვალს ბინდი შეეპარა.

ლევანმა ლოგინიდან აუღგომლიდ, ხელის ფათურით მოძებნა გამომრთვე-

ღი, სინათლე ჩაქრო და მკვდარივით დაეძინა.

დილაადრიან, ელისოს გამოღვიძებამდე გამოვიდა ლევანი პურის საყიდლად. რესტორნის წინ მოსეირნე ლადომ შორიდანვე მოჰკრა თვალი და ხელი დაუქნია.

ლევანი მიუახლოვდა.

— იყო, ხომ, აბესალომი! ხომ მოგიტანა ფული?

ლევანი დაიბნა და პასუხის გაცემა ვერ მოახერხა.

— გუშინ, შენ რომ წახვედი, პირდაპირ დაბარებულევით გამომეცხადა ბიძაშენი. აგერ შეეიყვანე ჩემს ოთახში, ჩაკვეთე და ყველაფერი მოვახსენე, შევარცხენე და ნამუსში ჩავავდე, ელისოს ავადმყოფობამ ძალიან შეაწუხა. სხვებსაც ეთქვათ, გუშინ მატარებელმა რომ კინალამ გაიტანა. ცრემლები ვადმოყარა, მამამისი ჩემი მტერია და ჩემგან დახმარებას არ მიიღებსო. ბავშვი იღუპება და რა დროს მტრობა არის-თქო, შევუძახე; ახლავე მიღი და მიუტანე სამი ათასი მანეთი-თქო. ლევანი შინ არ არის და ელისოს ჩუმად მიუტანე-თქო.

გული აუჩუყდა ბერკაცს. ახლავე წავალო. ჯორზე ძლივს შეჯდა და წამოვიდა.

ლევანი არაფერს ამბობდა.

— ძალიან სულზე მოგისწრო ახლა მაგ ფულმა... ბედად არ ჩამოვიდა გუშინ მონასტრიდან აბესალომი?! როგორც გინდა, ისე ვამიგე, მე მაგის რწმენასთან საქმე არა მაქვს, მაგრამ აბესალომი კაი კაცია, სათნო და კეთილი... წამალი უკვე გამოგირთმევია, წელან მითხრა ალექსანდრემ.

ლევანი დაიბნა, დაკაწრულ ხელებზე, სველ ნაფეხურებზე და არეულ პასუხებზეც ხომ არ უთხრა რამე ალექსანდრემო. ლადოს ვერც საუბრის კილოში,

ვერც გამომეტყველებაში საეჭვო ვერა შეატყო რა და დინჯად დაუდარსტურა:

— ჰო, წამალი წუხელვე გამოვართვი...

— ჰოდა, შეერგოს შენს ელისოს! გეშველება და ეგ არი... გული მტკიოდა, შენს საცოდაობას რომ ვუყურებდი.

ლევანი ლადოს გამოვრდა. პური იყიდა.

შინ მობრუნებულს რედაქციის მემანქანე შემოხვდა. ნატომ გვიან შეამჩნია. შეეცყო, არ უნდოდა პირისპირ შეხედერა, მაგრამ გზის აქცევაც ველარ მოახერხა.

თავდახრით მიესალმა და გზის გაგრძელება დააპირა.

— სამსახურში მიდიხარ უკვე?

გაუწოდა ხელი ლევანმა.

— დიხ, ბატონო.

— მეც მალე მოვალ... ეს მითხარი, ნატო, გუშინ ჩვენსას აბესალომი იყო? მემანქანე გაწითლდა და თავი ჩალუნა.

— ფული მოიტანა, არა?

— დავაფიცე ელისო, რომ თქვენთვის არ ეთქვა... ბავშვის ჯანმრთელობის გულისათვის ყველაფერი უნდა დაივიწყოთ, ბატონო ლევან. მაგ ფულზე უარს ნუ ეტყვით. წამალი იყიდეთ... მე ხომ ვიცი, როგორ გიჭირთ. ასეთ დროს დახმარებაზე უარი როგორ შეიძლება. კაციშვილი ვერ გაიგებს, რომ ეკლესიის მსახურმა მოგცათ ფული, მით უფრო, რომ თქვენთვის არც მოუტია, ელისოს მოუტანა. იმ ერთადერთ შვილს გაფიცებთ, ახლავე წადით და უყიდეთ წამალი.

შევედრა ნატო.

— წამალი უკვე ვიყიდე.

— გაგაბართ ღმერთმა! მაგას რა სჯობს, ბატონო ლევან, ბავშვსაც ეშველება და თქვენც დამშვიდდებით!

ლევანმა მხრები აიჩეხა.

— წადი, მეც მალე მოვალ.

უთხრა თანამშრომელს და შინისკენ წავიდა.



გაბრიელ უდაბნოს მემორუარი
 ლორია და მისი თაყვანისცემლები

სატვირთო მანქანა მუშათა სასადილოს წინ იდგა. მძღოლი კარლია კაბინაში იჯდა, მუხლზე გაშლილი წიგნი ედო და თვალს ჩუმად აყოლებდა სტრიქონებს.

კარგა მოსაღამოებულყო. ბინდი შეუმჩნევლად წვებოდა და დღის სინათლე თანდათან ილეოდა.

ბოლოს სიბნელე მოეძალა, თვალში სტრიქონები აჭრელდა და კითხვა გაძნელდა.

გიგამ თავი აიღო.

ეტყობოდა, წიგნს უფრო დროს მოსაკლავად ჩაჰყურებდა, თორემ გულისყური სხვაგან ჰქონდა.

ფურცელი გადაკეცა, წიგნი დახურა და თვალი სასადილოს შენობას შეაგლო: რკინის ურდულით გადაარაზულ სასადილოს კარს ზედ უშველებელი ბოქლომი ედო.

გიგა საჭიკენ შებრუნდა. კარი დახურა და ძრავი ჩართო.

ცარიელი მანქანა რახრახით დაეშვა ოღრო-ჩოდრო დაღმართზე.

გზა კლდის პირას გადიოდა. კლდის თავს თხელი ბუჩქნარი გასდევდა. ხოლო უფრო შორს და მალა ფერდობები პატარა-პატარა საყანეებს აეჭრელეზინათ.

გზის მეორე მხარეს ხევი იყო. გზის პირს აქაც ბუჩქნარი მოდგომოდა ჯებირად.

ხევში ერთი ამბით მიბრბოდა მთის პაწაწინა მდინარე და შეღამების მყუდროებას წყლის ჩხრიალი არღვევდა.

უკან დარჩენილ ფერდობებზე ნათურები ენთებოდა და კლდეებზე წამომართული შენობების საარკმლებში ელექტრონის შუქი იწყებდა ციმციმს.

უკვე ბნელოდა. გიგამ ფარები აანთო და გზა გაინათა.

ტვირთის გადმოცლისას მანქანის უკ-

ანა ბორტი ღია დარჩენოდა. ახლა, თავქვე დაშვებულ მანქანის ნჭღრევისას ის ბორტი ქანაობდა და საშინლად ხმაურობდა, მაგრამ გიგას მანქანის გაჩერება ერთხელვე დაეზარა და დაღმართზე შეუყოვნებლად მიჰქროდა.

მალაროს მისასვლელი ვიწრო გზა ჩამოათავა და ფართო გზატკეცილზე გამოვიდა.

შორიდანვე გზაჯვარედინთან სამი ლანდი შეინშნა.

ნელა მიუახლოვდა.

გზისპირას მდგარი კაცი ბარბაცით წამოვიდა. კაცს ცალ ხელში სპორტული ჩემოდანი ეჭირა, მეორე ხელი მაღლა ასწია და მისკენ მომავალ მანქანას წინ გადაუდგა.

მოშორებით ორი ქალი იდგა. ერთი თვალეზზე ცხვირსახოცს იფარებდა და მხრები ისე უთართოდა, ეტყობოდა, ტიროდა.

მეორე ქალი ხელს მაღლა სწევდა და მძღოლს ანიშნებდა, მაგრამ მანქანისკენ არ იხედებოდა და გზის შუაგულზე დაუუღებულ კაცს უყვიროდა:

— აქეთ გამოიწიე, მანქანამ არ გაგიტანოს!

მანქანამ სვლას უკლო.

გიგამ ფარების შუქზე მუშათა სასადილოს გამგე პარმენ ზარიძე იცნო.

პარმენმა მონათებულ შუქს თვალი ვერ გაუსწორა, თავი დაღუნა და ბარბაცითა და ხელისქნევით დაიძრა.

გიგამ მანქანა დაამუხრუჭა და ახლა ქალებიც იცნო.

— წაგვიყვანე!

ენის ბორძიკით უბრძანა ზარიძემ.

გზისპირას რომ ქალი იფოფრებოდა და მანქანის გასაჩერებლად ხელს სწევდა, გიგას დანახვისთანავე დაფაცურდა, გვერდით მდგარს რალაც უჩურჩულა და მძღოლისკენ წამოვიდა.

— გიგას პირიმი! მიშველე, ეს ქალიშვილი სადგურზე ჩაიყვანე!

— რა ამბავია, მარო?

წამით მოხედა გიგამ მალაროს მუშათა საერთო საცხოვრებლის დამლაგებელს და მზერა მაშინვე თვალბეჭევირსახოცაფარებულ ქალზე გადაიტანა.

— ციცო არ არი?

იკითხა გიგამ.

— როგორ, იცნობ თუ?

გაეხარა მაროს.

— ციცოა, შენ შემოგველე... მეც წამოგვევბოდი, მაგრამ, ხომ იცი ჩემი ამბავი, ბავშვები უპატრონოდ მყავს მიტოვებული... რაკი შენ ჩავაბარებ, შიში აღარაფრის მექნება, დაიმედებული წავალ შინ.

ციცომ თვალზე ცრემლი მოიწმინდა და ჩემოდანს დასწვდა.

გიგამ მანქანიდან ისეუბა. ქალს ჩემოდანი ჩამოართვა, კარი გაუღო და მანქანაში ასვლა უშველა. მერე კაბინის წინ დაყუდებულ ზარიძეს შეხედა.

— ზემოთ ადი!

ცალკეად უთხრა და თვალით ძარაზე ანიშნა.

პარმენმა ერთი კი შეავლო თვალი მძღოლს. ეტყობოდა, ძარაზე ასვლა არ ეკუთვნოდა, მაგრამ ველარაფერი მოისახრა, თავი გადააქნია და მანქანაზე აბობლდა.

გიგა საქვს მიუჯდა. ერთხანს უცადა, ვიდრე ზარიძე ძარაზე ავიდოდა.

— სამი საათია სასადილოს წინ ვდგავარ და გიცდი.

უფრო ლაპარაკის თავისმოსამხელად თქვა გიგამ.

ციცომ ხმა არ გასცა.

მძღოლმა მანქანის პატარა სარკე ხელით გაასწორა და მიაჩერდა. სარკეში ციცო ჩანდა: ნაპტირალევი თვალეები დასიებოდა და ნესტოები ნერვიულად უთრთოდა.

ციცოს ცალ ხელში ისევ ცხვირსახოცი ეჭირა, მეორე ხელს ბეჭეუ იფარებდა, იმ მხარეს, საითაც გიგა უჯდა. ბეჭ-

ზე კაბა ჰქონდა ქალიშვილს ჩამოხეული, ოდნავ მზემოკიდებული ხორცი უჩანდა და ამოოდ ცდილობდა ათრთოლებული ხელით სიშიშვლის დამალვას.

კაბინის თავზე მუშტის დარტყმამ გამოარკვია გიგა. ზარიძე ძარაზე ასულიყო და, წავიდეთო, ბრახუნით ანიშნებდა.

მანქანა დაიძრა.

ციცომ აიხედა. პატარა სარკეში მძღოლისა და ქალიშვილის თვალეები ერთმანეთს შეხვდნენ. ქალიშვილმა ვაჟს თვალი ვერ გაუსწორა, წამწამები დახარა და გაელიმა.

— მზე პირს იბანს... საქმე კარგად არი!

თქვა გიგამ და ციცოს სახეში შესცივნა.

ქალიშვილმა ისევ შეიკრა წარბი და მხრები უფრო აიწურა.

— უსიამოვნება შეგხვდა რამე?

უკვე სერიოზულად იკითხა გიგამ.

ციცომ ხმა არ გასცა.

გიგას ციცოს ტირილის მიზეზის გაგება უნდოდა, მაგრამ ქალი ხმას არ იღებდა და საუბარი არ ეწყობოდა.

— მშვიერი მუშტარი სასადილოსთან საათობით ვიცდი, სასადილოს გამგე სადღაც სხვაგან თვრება და კარს არავინ მიღებს.

ისევ შემოვლით დაიწყო გიგამ.

ციცო გატრუნული იჯდა და გიგას მოეჩვენა, რომ ყურსაც არ უგდებდა მის ლაყბობას.

— არ იტყვი, რა მოხდა?

მუდართა და საყვედურით იკითხა გიგამ.

ციცო არც შერხეულა.

ვაჟმა პასუხის გაუცემლობა იწყინა.

დადუმდა და გაჯავრებულმა ექსელატორს ფეხი მაგრად დააჭირა.

მანქანამ სიჩქარეს უცებ მოუმატა.

ძარაზე მორთხმული ზარიძე ცალი ხელით თავის პატარა ჩემოდანს ჩაფრენოდა, მეორეთი — ბორტს ებლაუჭებოდა.

დაჯდომისთანავე, როგორც კი მანქანა დაიძრა და შეაჯანჯლარა, პარმენს თვალები აემღვრა.

ყელში რაღაც აწვებოდა და თავბრუ ესხმოდა. მანქანა მიჰქროდა, სიბ ქვებზე, ოღრო-ჩოღროზე ხტოდა და ისედაც გულ-ღვიძლ ამღვრეულ პარმენს უწყალოდ ანჭლრევდა.

თვალი თანდათან უბნელდებოდა ზარიძეს, გულს აზიდებდა და ძალა აღარ ყოფნიდა, რომ ყელში უკანვე ამოსასვლელად მოწოლილი ნასვამ-ნაჰვამი შეეჩერებინა.

თავი დაუმიძიდა და წამით ყველაფერი შეტორტმანდა. მიხვდა: საქმე ცუდად იყო და მეტს ვეღარ გაუძლებდა.

ჩემოდნიანი ხელიც ბორტს ჩაჰკიდა, თავს ძალა დაატანა. მუხლებზე წამოიწია და ნელ-ნელა ტანი აითრია.

ის იყო, თავი ასწია, ამღვნი ხნის შეკავებული გულისრევა ვეღარ შეაჩერა; ბორტს უღონოდ გადაეყუდა და პირიდან შედრევიანი წასკდა.

— მაინც ბედი მქონია! — ისევ გიგამ დაარღვია სიჩუმე, — სასაღილოში ვერ მოგისწარით, მაგრამ აქ მაინც დაგვეწიეთ.

თითქოს მისი ნათქვამი არც გაუგონიაო, ციცი უცებ შემობრუნდა და მუდარით უთხრა:

— ცოტა ჩქარა არ შეიძლება?

— გეჩქარება?

— მატარებელს უნდა მივუსწრო.

გიგამ გაოცებული თვალით შეხვდა.

— უნდა დახვედ ვისმე?

— არა... აქედან მივდივარ.

ვაეი გაშრა. გაზს უკლო და მანქანა თითქმის შეჩერდა. მერე უცებვე გამოერკვა, პედალს ფეხი უეცრად დააჭირა და მანქანა თავქვეზე გაფრინდა.

ღიღმა სისწრაფემ ძარა თითქოს მოიქნია მოსახვევში. გულისრევისგან ღონემიხდილი ზარიძე ხელებმა ბორტზე ვეღარ დაამაგრეს და უეცარი მოხვევის ძალამ პარმენი ბურთივით ისროლა მა-

ნქანიდან. დაყვირებაც ვერ მოასწრო ზარიძემ, გზისპირას სიბ ქვებზე დაჰკრა თავი და ხევე დაგორდა.

მანქანა ისევ რახრახით მიჰქროდა თავდაღმართზე, ოღროჩოღროზე ჭაყყაყებდა, ღია ბორტი წინანდელზე მეტად ირყეოდა და ხმაურობდა.

თავბრუდამხვევ სისწრაფესა და ყურისწამლებ ხმაურში კაბინაში მსხლომთ ზარიძის გადავარდნა არც გაუგიათ.

მანქანამ გრძლად გაიჭროლა, ერთხელ კიდევ მოუხვია და ღრმა ხევეში ჩავარდნილ ქალაქს ზედ თავზე გადაადგა.

ოთხივ მხრივ უზარმაზარი კლდეებით მოზღუდული ქალაქი ქვევარში ჩაძირულივით იყო დანარჩენი ქვეყნისაგან მოწყვეტილი.

იმ ქვევრის ძირიდან ერთიმეორის პირდაპირ დაყუდებული კლდეების გამყოფად თუ სულის მოსათქმელად დატოვებული ცის პატარა ნაჭერი ჩანდა.

ხევს შუაზე სჭრიდა მდინარე.

პატარა ქალაქი მდინარის ორივე ნაპირს შესეოდა, ვიწრო ხეობაში ვეღარ დატეულიყო და თვალშეუდგამი კლდეების კალთებსაც აჰყოლოდა.

ქალაქს კლდეეთი ერქვა და ეს სახელი სწორედ ზედგამოჭრილი იყო.

ღრმა თევზზე პეშვით მოზნეული თვალმარგალიტივით ბრწყინავდა ელექტრონის შუქით გაჩახახახებული, ხევეში ჩავარდნილი ქალაქი.

ოთხივ კლდის თავიდან ქალაქის შუაგულამდე საპაერო ბავირები გაჭიბულიყო. მაჯის სისხო ბავირებზე პატარა ვაგონები წყვილად, ერთიმეორის საპირისპირო მიმართულებით დასარილებდნენ და ციციოს ის ვაგონები პირველად ფრთოსან ცხოველებად თუ ზღაპრულ ფრინველებად მოეჩვენა.

თავქვე მიმქროლავი მანქანიდან ციცი გაშტერებული დაჰყურებდა გაჩირადღნებულ ქალაქს: ურიცხვი ნათურა უხვად გაზნეულს კი არა, ერთ ძაფზე ასხმულს, ერთიმეორეზე მჭიდროდ გადაბმულს ჰგავდა და შუქის ციმციმით

მოხიბლული ციცი წუთით იმ ხარბ კაცს დაემსგავსა, დამარხულ სალაროს რომ მოულოდნელად წააწყდა და მოჯადოებულებით დაცქერის განძს.

— მე კინოში წასაყენად გამოვიარე, შენ კი მოულოდნელად აქედან წასვლა გადაგიწყვეტია...

წამოიწყო ვიგამ და მცირე პაუზის შემდეგ შეშინებული კილოთი დაუმატა:

— სულ მიდიხარ, თუ დროებით?

ციცომ პასუხად მხოლოდ მხრები აიჩეჩა.

— ალბათ არ მოგეწონა ჩვენი კუთხე, — გულდაწყვეტილად დაასკვნა ვიგამ.

ვიგა ჩვეულებრივ პასუხს ელოდა: რას ბრძანებთ, მშვენიერი კუთხეა, ხალხიც შესანიშნავიაო.

ციცოს სიტყვის მაგივრად ერთი გრძელი ოხვრა აღმოხდა.

ვიგამ ისევ გაოცებით შეხედა.

— თბილისისკენ თუ აპირებ, ხვალ მეც მოვდივარ. ბარემ ერთად გვემგზავრა.

ციცომ კვლავაც არაფერი თქვა და უპარის ნიშნად თავის გაქნევა იკმარა.

— ალბათ, ისევ იისუბანში მიდიხარ, უკანვე.

ციცომ ვიგას ეს მკითხაობაც უპასუხოდ დასტოვა.

მანქანა მოსახვევიდან უცებ გამოიჭრა.

გზაზე ლამეული მგზავრი მოაბიჯებდა.

დანდობილად, პირდაპირ მომავალი მგზავრი მანქანის საყვირზე დაფრთხა, უმაღლეს გამოურყვა და გზის ნაპირისკენ გახტა.

მანქანამ მოლანდებდასავით გაიჭროლა. ვერც ქვეითად მიმავალმა და ვერც მანქანაში მსხდომებმა ერთიმეორის თვალის შევლება ვერ მოასწრეს.

ქვეითი წამით შემობრუნდა, წინ გაქროლებულ მანქანას თვალი გააყოლა,

თავი უკმაყოფილოდ გადააქნია და ისევ თავისი გზა განაგრძო. *ეროვნული გეზული მოთქმა*

პატარა ქალაქის მთავარი ქუჩა რკინიგზის ხაზის გასწვრივ გადიოდა.

სადგურის მიდამოებში რკინიგზის ხაზი რამდენიმე ტოტად იშლებოდა. ცარიელი და მადნით სავსე შემადგენლობების გრძელი მწკრივები ერთიმეორის მიყოლებით იდგა. ორთქლმავლები ქშენით მიმოდრიოდნენ, შემადგენლობებს ჩიხში აყენებდნენ, ან მთავარ გზაზე გამოჰყავდათ და განუწყვეტლევ ისმოდა. მისრის სასტვენისა და ვაგონების დაძვრისაგან ატეხილი ხმაური.

ვიგამ სადგურის უკან შეუხვია და მანქანა ორსართულიანი სახლის წინ გააჩერა.

— ტანისამოსს გადავიცვამ და ახლავე გამოვალ.

უთხრა ციცოს კაბინიდან გადმოხტა და სახლისკენ სირბილით წავიდა.

სალომე პატარა მაგიდას უჯდა და ელექტრონის სინათლეზე წინდას კემსავდა.

ოთახში დაფეთებულებით შემოვარდა. ვიგა.

დედამ თავაუღებლად, სათვალეებს შემოდან გახედა შეილს. ვიგამ პიჯაკი-ლოგინზე ისროლა, კარადას ეცა, დასაკიდებლიდან ტანსაცმელი ჩამოჰყარა. გაქათათებული თეთრი პერანგი მოძებნა და ჩაცმას შეუდგა.

დედა გაკვირვებული შეჰყურებდა: ვიგას სახე უჩვეულოდ აღგზნებოდა, თვალით საღდაც შორს იყურებოდა, დეტუბოდა, ფიქრით სხვაგან იყო. მკითხვეტი სიჩქარისა თუ ლეღისაგან ხელს ვერ იმორჩილებდა. ვერ იქნა და პერანგის ღილები ვერ შეიკრა.

შეილმა იგრძნო დედის ჩაცმებული მხერა და კითხვას თავად დაასწრო.

— სადგურზე შეჩქარება. მატარებელს უნდა მივუხსწრო.

— საკმელს არა სკამ? ისევ ნასადილევი ხარ?

ვიგამ მაგიდას მოავლო თვალი: სუფ-



რა ჩვეულებრივად ორი ადამიანისათვის იყო გაწყობილი.

— არა, ნასადილევი არა ვარ, მაგრამ ახლა მეჩქარება. მოგვიანებით მოვბრუნდები, მერე იყოს.

სხაპა-სხუბით თქვა გიგამ, პიჯაკში ცალი ხელი გაუყარა, დედასთან მივიდა, გაუღიმა და შუბლზე აკოცა.

აგერ მეხუთე დღე იყო, ვიგას შინ აღარ ესადილნა. დედა მის მოსვლას უცდიდა, დაღამებამდე არ სკვამდა. მალაროდან მობრუნებული გიგა ერთსა და იმავეს ეუბნებოდა:

— მაბატე, დედა, მალაროსთან ამხანაგებს გადავეყარე და უარი არ გამოვიცხადე, ვისადილეთ.

დედა არაფერს ეტყოდა, სუფრას მარტო მიუჯდებოდა და საეალღებულო იჭრას უხალისოდ მოითავებდა.

არც ის გამოპარვია სალომეს, რომ გიგა ერთ დღეს ნატარებ პერანგს მეორე დღეს აღარ იცვამდა და კარადიდან ახალ-ახალს იღებდა.

ახლა სწორედ იმის თქმა უნდოდა, ეგ პერანგი ჭერ კიდევ სუფთაა და რად იცვლიო. შეილის კოცნამ უცებ მოისყიდა. გაღიმებულმა ხელსაქმე გადასდო და გარეთ ქარივით გავარდნილ შეილს უკან მიჰყვა.

გიგამ კარის ზღურბლიდანვე შენიშნა: მანქანის ძარაზე პარმენი აღარ ჩანდა.

ციცო ძირს ჩამოსულიყო და გულამომჭდარი ტიროდა.

— რა იყო, ციცო, რა გატირებს? შეშფოთებული მიიქრა გიგა.

— წასულა... გაპარულა...

ზღუქუნით თქვა ციცომ და ცხვირსახოცი სახეზე აიფარა.

— სად უნდა წასულიყო... ან რად გაიპარებოდა... — გაოცებით თქვა გიგამ, იქაურობას თვალი მოაულო. მანქანასთან მივიდა და გულის უჭეობისთვის ძარაში შეიხედა.

— ჯანდაბასაც წასულა, მაგრამ თან ჩემი ფული წაიღო... უკაპეიკოდ სადღა უნდა წავიდე...

ისევ ამოუჭდა გული ციცოს.

— ბევრი იყო?

როგორღაც დაუფიქრებლად ნიკოთა ვიგამ.

— ათასი მანეთი იყო... ჩამოსვლის დღეს მივბარე, — ამოიტირა ციცომ.

— ეგ არაფერია. სად წავე პარმენა ზარიძე. ცოცხალი თავით სად დამემალე. იმ შენს ფულსაც უკანვე მოვატანინებ და მაგ შენს ცრემლსაც ვანანებ.

მუქარა გულწრფელი სიბრაზით თქვა გიგამ.

ციცომ სახეზე ცხვირსახოცი მოიშორა და გიგას იმედჩამდგარი თვალით შეხედა.

— ვიპოვნი და ვანანებ... სად წამივა... ოლონდ, ახლა მისი ძებნა აღარ ღირს... შინ შევიდეთ. კოტა დაისვენე და ყველაფერზე დინჯად მოვილაპარაკოთ.

გიგამ ხელი ფრთხილად მოჰკიდა იდაყვზე. ციცოს ბევრი ხეწნა არ დასჭირდა, უმალვე დაჰყვა ვაჟის სურვილს.

კართან მდგარი სალომე დაბნეული შეჰყურებდა ქალ-ვაჟს. ციცოს ნათქვამი კარგად გაიგონა, მაგრამ ვერც ის გაიგო, თუ ვინ უნდა ყოფილიყო ეს უცნობი ქალიშვილი, ვერც მისი ტირილის მიზეზში გაერკვა.

ციცომ ცრემლი შეიმშრალა. მისკენ მაკქერალ ქალარა ქალს რომ მიუახლოვდა, შემოხეული სახელოს დასამალავად მხარზე ხელი აიფარა. დარცხვენისმა თავი დახარა და ფეხი აითრია.

— დედაჩემია, ციცო, გაიცანი...

შეეშველა გიგა. დედას მუდარით შეხედა, თვალით ანიშნა, ქალიშვილს მიგებებოდა და შინ შეეპატიუნა.

ციცოს თვალტანადობით მოხიბლულ სალომეს სახეზე ღიმილი გადაეფინა.

— მობრძანდი, შეილო... შემოდი, დედა.

დაყვავებით მიმართა და კარის გზა დაუთმო.

ციცომ ზღურბლს გაუბედავად გადააბიჯა და იქვე შეჩერდა.

შესვლისთანავე ორი კაცისათვის გაწყობილი სუფრა მოხედა თვალში.

— შემოდით... შემოდით... ნუ გერი-
დებათ.

ეკატერებოდა მორიდებულ სტუმარს
სალომე.

ღიასახლისმა გიგას საწოლს მიატანა,
უწესრავოდ მიყრილ შვილის შარვალ-
ხალათს ხელი წამოუსვა, ღია კარადაში
ისროლა, კარი მიხურა და ფუსფუსით
მოტრიალდა.

— დაბრძანდით, შვილებო!

მიეყვავილა ქალიშვილს და სკამი მი-
უწია.

— კარგია, რომ არ გისადილია, დე-
დი. მეც შშიერი ვარ და, მგონი, არც
ჩვენი სტუმარი იტყვის უარს ჩვენთან
ვახშობაზე.

— უარი რად უნდა თქვას... ახლავე
მოგართმევთ ყველაფერს, — ღიმილით
მოხედა სალომემ უხერხულად მდგარ,
მოკრძალებულ ქალიშვილს. განჭინიდან
თეფში და დანა-ჩანგალი გამოიღო, და-
აწყო და სუფრას მესამე სკამიც მიუდგა.

— ხელს ხომ არ დაიბანთ?

— როგორ არა!

სტუმრის შავივრად შესძახა გიგამ.
ციცოს შეხედა და სახელოშემოხეული
შიშველი მხრის დანახვამ რაღაც გაახ-
სენა.

— ახლავე ჩემოდანს შემოგიტან.

წაიჩურჩულა და გარეთ გავარდა.

ერთ წუთში უკანვე შემობრუნდა და
ციცოს ჩემოდანი წინ დაუდო.

— ჭერ ციციმ დაიბანოს და მერე
მეც გამოვალ.

თქვა გიგამ და დედას ანიშნა, ხელ-
პირის დასაბანად წაძლოლოდა ქალიშ-
ვილს.

ციცო ჩემოდანს დასწვდა და ქალები
ოთახიდან გავიდნენ.

გიგამ განჭინიდან ღებინო გამოიღო.

მაგიდის შუაში დადგა. მერე კიჭე-
ბიც მოაყოლა. ცოტა უკან დაიხია, გან-
ზე გადგა და სუფრას გახედა.

კმაყოფილმა თეფშებს სათითაოდ
ჩამოუარა, დანა-ჩანგალი ცოტა მისწი-
მოსწია, გაასწორა.

ოთახში სალომე შემობრუნდა.

თავის დღეში გიგას სუფრა არ გაეწ-
ყო და მისმა უჩვეულო ფუსფუსმა ღე-
მილი მოჰგვარა.

— დედა, ხომ არ გწყინს, რომ გაწუ-
ხებთ?

დედამ საყვედურით მოხედა.

— რას სულელობ, მე შენი სტუმრით
როდის შეგეწუხებულვარ?

— გაუფრთხილებლად, უდროო დროს
მოგაყენე უცხო ქალიშვილი და...

— ეგ რა საბოდიშოა... — დედამ თა-
ვი აიღო და შვილს თვალი თვალში გაუ-
ყარა. — შენ შემოახიე კაბა?

შეკავებული ღიმილით, ხმადაბლა იკ-
ითხა სალომემ.

— რას ამბობ, დედა... ეგ რა საკად-
რისია?

— რა ვიცი, — მხრების აჩჩვით
თქვა სალომემ, — საკადრისი არაა, მაგ-
რამ გოგონას სულ დაღურჯებული აქვს
მკლავები.

— შე მაგის კაცი ვარ, დედა? მამის
სულს გეფიცებო...

— კარგი... კარგი... არ გინდა, — შე-
აწყვეტინა სალომემ ფიცი.

ცოტახანს სდუმდნენ.

— კარგი გოგონა ჩანს.

ღიმილით თქვა სალომემ.

— მართლა, არა, დედა?

— ნამდვილი ანგელოსია...

გიგას თვალები გაუბრწყინდა.

— აჭაური არ უნდა იყოს.

გამომცდელად შეხედა შვილს სალო-
მემ.

— არა, ჩამოსულია.

— სტუმრად იქნება ვინმესთან...

— არა, სამუშაოდაა ჩამოსული...

გიგას კიდევ რაღაცის თქმა უნდოდა,
მაგრამ ფეხის ხმა მოესმა. სიტყვა გას-
წყვიტა და შემობრუნდა.

ოთახში ციცო შემოვიდა.

კაბა გამოეცვალა და პირი დაებანა.
ნამტირალევი თვალები ხალისიანი შუ-
ქით განათებოდა და სახე ისე დამშვი-
დებოდა, თითქოს ხუთიოდე წუთის წინ
კი არა, თავის დღეში ცრემლი არ გად-
მოეგდოს.

გიგა სწრაფად გავიდა ხელის დასაბანად.

ცოტახნის შემდეგ სამივენი სუფრას უსხდნენ.

— მეტწილად ჩვენი სადილი ვახშმად იქცევა ხოლმე, — დაიწყო გიგამ და ციცოს კერძი მისთავაზა, — დედა უჩემოდ არ სადილობს და სანამ სამუშაოდან არ დავბრუნდები, მიცდის. მეც დედის გაკეთებულ საჭმელს ვარ შეჩვეული და გარეთ იშვიათად ვსადილობ.

ციცომ შეკავებული ღიმილით შეხედა გიგას.

უკანასკნელ დღეებში გიგამ რამდენიმეჯერ ზედიზედ ისადილა მალაროს სასადილოში და ციცოზე კარგად ეს ვინ იცოდა!

— ყველა წესს აქვს გამონაკლისი და მეც ვარდევ ზოგჯერ ჩემს ჩვეულებას, — ღიმილით დასძინა გიგამ, — მაგალითად, უკანასკნელ დღეებში ზედიზედ მომიხდა პურის ჭამა მუშათა სასადილოში. რას იზამ, ხან რა შეგხვდება ახალგაზრდა კაცს და ხან — რა!

გიგამ ლენო დაასხა.

— ეს ჩვენს სტუმარს, ციცოს გაუმარჯოს, დედა!

თქვა გიგამ და ჭიქა დედისა და ციცოს ჭიქებს მიუჯახუნა.

— ციცო სულ ხუთიოდე დღის ჩამოსულია, დედა, ჟორჯალში, ჩვენი მალაროს სასადილოში მუშაობს.

— ჰოო!

მრავალმნიშვნელოვნად თქვა სალომემ.

ამ მცირე განმარტებამ დედას ერთბაშად აუხსნა, თუ რატომ იცვამდა ყოველდღე ახალ-ახალ პერანგს გიგა და რატომ ბრუნდებოდა შინ გვიან, ნასადილვე.

ისევ დუმილი ჩამოდგა.

ციცოს პირდაპირ, კედელზე, ერთი მეორის გვერდით ორი დიდი პორტრეტი ეკიდა. ციცო დროდადრო იმ პორტრეტებს შეჰპურებდა და უკვირდა: კა-

ცი ტყუპისცალივით გავდა გიგას და ალბათ, გიგადაც ჩათვლიდა, იმ ახალგაზრდა ქალში რომ სალომე არ ეცნო.

გიგამ შენიშნა ციცოს დაქინებული მზერა, პორტრეტებს ახედა და განმარტა:

— ჩემი მშობლებია!

— დედა კი ვიცანი, მაგრამ...

— მამა, ალბათ, მე გეგონე, ისე ვგავარ, ვინც არ იცნობდა, ყველას მე ვგონივარ.

გიგას წამით სახე მოედრეშა. ჩუმად ამოიოხრა და ჭიქა ნელა ასწია.

— ეს დედაჩემს გაუმარჯოს!.. — წყნარად თქვა და უმალვე გამოცოცხლდა, — ხომ ლამაზი დედა მყავს, ციცო, რას იტყვი?

ციცომ სალომეს ღიმილით შეხედა.

— ჩემი სილამაზე ვინა თქვა, შეილო, უკვე დავბერდი...

—ნუ გეშინია, დედი, ჯერ კიდევ ჯობიხარ ბევრ ახალგაზრდას!...

გაამხნევა გიგამ სალომე, ჭიქა მიუჯახუნა, თვალი ეშმაკურად ჩაუკრა და ლენო გადაჰკრა.

— იცოცხლეთ, ქალბატონო!

მორცხვად თქვა ციცომ, ჭიქა ასწია და პირდაუკარებლად დასდო.

სალომემ ცხელი კერძი ჩამოარია.

სამივენი ჩუმად შეეჭკნენ.

— ამალამ წასვლას აზრი აღარა აქვს. მოულოდნელად თქვა გიგამ.

ციცომ ჭამა შესწყვიტა და დაბნეული მიაჩერდა.

გიგა წუთით შეყოვნდა და განაგრძო:

— ჯერ ერთი, პარმენ ზარძიქს ამალამ ეშმაკი ვერ მოქებნის, მეორე, რომ მოვქებნო კიდევ, მატარებელი უკვე წასული იქნება.

ციცომ არაფერი თქვა, სახეზე წყენის ჩრდილმა გადაურბინა, ჩანგალს ხელი გაუშვა, თავი ჩაღუნა და თვალი მოუწყლიანდა.

— საწყენად როდი მითქვამს, — მოიბოდიშა გიგამ, — აი, ვივახშმით, ცოტა დაისვენე და სადგურზე გავიღეთ. იქ მა-

ტარებლის ამბავიც გავიგოთ და იქნებ პარმენის კვალსაც წავაწყდეთ სადმე.

კლდეეთის რკინიგზის სადგური წარსულში დიდხანს იყო იქაური ახალგაზრდობის ერთადერთი გასართობი ადგილი.

მზე რომ ჩავიდოდა და მოსალამოვდებოდა, ახალგაზრდობა სადგურზე გამოეფინებოდა.

სალამო ხანს ორი მატარებელი ერთი მეორის მიყოლებით შემოდის და გადიოდა.

ახალგაზრდობას იმ მატარებლებთან მეტწილად არაფერი ესაქმებოდა, მაგრამ მათი მოსვლისა და წასვლის მოლოდინში ერთმანეთს ხედებოდნენ, რკინიგზის გასწვრივ კარგა დიდ მანძილზე დასეირნობდნენ, საუბრობდნენ და ერთობოდნენ.

კლდეეთში თეატრისა და კინოს ახალი შენობების აგების შემდეგ ახალგაზრდობამ იქით იბრუნა პირი და სადგურზე მოსეირნეთა რიცხვი საგრძნობლად შემცირდა.

მაგრამ ძველი ჩვეულება ისევ ცოცხლობდა.

თეატრსა და კინოში შესვლისას და გამოსვლისას ახალგაზრდები სავალდებულოდ თვლიდნენ, ერთი სადგურზე ჩაველოთ და დროის მოსაკლავად გამოსულ მოსეირნეთა შეთხლებულ რიგებს ცოტახანს მაინც შერეოდნენ.

პატარა ქალაქში ყველა იცნობდა ერთმანეთს.

დიდი და პატარა ყოველდღე ერთმანეთს ხედებოდა, ქალაქიდან ვინმეს გამგზავრება არ გამოეპარებოდათ და სტუმრად უცხო ადამიანის ჩამოსვლასაც უმაღვე გებულობდნენ.

და მაინც, მიუხედავად იმისა, რომ ერთიმეორის ამბავი ყველამ ხუთი თითივით იცოდა, სადგურზე უცხო ქალიშვილთან ერთად გიგას გამოჩენამ დიდი მითქმა-ნოთქმა გამოიწვია.

უკვე გვიან იყო.

ორივე მატარებელი ავლილ-ჩაეღლილი ჩანდა და სადგურზე მოსეირნეთა რიგები მეჩხრად გამოიყურებოდა.

გიგას გვერდით მხარდამხარ მიმავალმა ციციმ მაშინვე მიიქცია მოსეირნეთა ყურადღება.

მოლაპარაკებულებივით უცებ ყველამ მათკენ იბრუნა პირი. გვერდით ჩავლილებმა ნაბიჯი შეანელეს და ზურგში ჩაასვეს მზერა.

მოშორებით მდგომნი უეცრად აიშალნენ, წინ გადაუსწრეს და უკანვე შემობრუნდნენ პირისპირ შესაყრელად.

მარჯვნივ და მარცხნივ თავის დაკრასა და სალამს ველარ აუღიოდა გიგა.

ზოგი თავის დაკრას ერთხელ არ ჯერდებოდა, მეორე და მესამე წრის შემოვლისას კიდე უხდიდა ქუდს და ხაზგასმულად, შორიდანვე ესალმებოდა:

— გიგას ვახლავართ!..

— გიგას სალამი!..

ზოგი სალამზე მრავალმნიშვნელოვნად ახველებდა. იმ ჩახველებით თუ ოდნავი თვალის ჩაყვრით გიგას უსიტყვოდ ანიშნებდნენ, გავგაცანიო, მაგრამ გიგა განზრახ არ ჯერდებოდა, ამაყად მიაბიჯებდა ლამაზი ქალიშვილის გვერდით.

ზოგთა გამოხედვა თავხედურიც იყო.

ისინი მუშტრის თვალით აკვირდებოდნენ უცხო ქალიშვილს, მის ავ-კარგს შორიდან ჩხრეკდნენ, თვალდათვალ.

ისედაც დარცხვენილი ციციო ყურებამდე წითლდებოდა და უფრო ახლო ეკვროდა ერთადერთ მფარველს.

ამეზარი ანგლების გამოსაყარებლად გიგას ისე ეჭირა თავი, ვითომ რალაც საინტერესო ამბის მოყოლით იყო გართული, და თავად მეტს იცინოდა, ვიდრე მისი მსმენელი.

ბოლოს შეატყო, რომ ციციოც შეაწყუხა გასაცნობად მოძალებულთა ზედმეტმა სითამამემ, თავადაც მოსწყინდა უქმი ყიალი და იქაურობის გაცლა ამჯობინა.

სადგურს გასცდნენ და საზაფხულო კინოსკენ წავიდნენ.

ბილეთები რომ აიღო, გიგამ მაშინ იკითხა:

— შევიდეთ, ციცი?

ციცომ მხრები აიჩეჩა და უსიტყვოდ მიჰყვა.

სულ უკანა რიგში დასხდნენ.

ფილმი ახალი დაწყებული იყო.

სადღაც, სამხრეთ ამერიკის რომელიღაც ქვეყანაში, ღარიბ ქალ-ვაჟს ერთ-მანეთი უყვარდათ. ქალი მტრედევით მშვიდი და მოკრძალებული იყო. ვაჟი— უჩინო და თავზეხელაღებული. გატყორცნილი ლასოთი ცხენზე გაკრულ კაცს ბურთივით იტაცებდა და ტყვიას ტყვიაში სვამდა.

იმ გვერტივით ვაგოზე მდიდარ მოიჯარადრეს ეჭირა თვალი, თავს აბეზრებდა და საშველს არ აძლევდა. ღარიბი ვაჟი სიყვარულს არ თმობდა და ძლიერი მეტოქეების წინაშე ქედს არ იხრიდა.

ქალ-ვაჟი მტრის მუქარას არ შეუშინდა. ვაგონა შეყვარებულს გაჰყვა და ქორწილი გამართეს.

მთელი სოფელი მოიპატივეს და საქორწინო სუფრა ეზოში გაშალეს.

მოკაზმული მეფე-დედოფალი მომლოცველებს ელიან.

ღრო მიდის და არავენა ჩანს.

ვაჟის ვავლენიანი მტრების, ძლიერი ადამიანების შიშით სოფელმა ზურგი აქცია ახალგაზრდების ბედნიერებას, უკვე დაღამდა და მათ ქორწილზე კაცი-შვილი არ მოვიდა.

შურაცხყოფილნი, გულმოკლულნი უყურებენ პურ-მარილით სავსე სუფრას, სტუმრები არ მოდიან და მათ ბედნიერებას არავენ ლოცავს.

ქალ-ვაჟს ეტირება, მაგრამ თავს ძლევენ და ცეკვა-სიმღერას იწყებენ. უსტუმრობას არაფრად აგდებენ, ყველას მაგივრად თვითონ, მარტოდ-მარტონი ლხინობენ. ცეკვავენ და მღერიან, მაგრამ მათი სიმღერა ტირილსა ვაჟს და...

ციცი ჩუმად ჭკითინებს, გიგას მხარს ეკვრის და ბექები უცახცახებს.

— გცივა, ციცი?

ეკრანიდან თვალმოუშორებლად კითხულობს გიგა და ხელს ზევს ვაგონს. ციცი უფრო ეკვრის და უფრო გულ-ამოძვადარი ჭკითინებს.

— სტირი?

კითხულობს გიგა და თავზე ხელს უსვამს. ვაჟის ალერსი კიდევ უფრო უჩუყებს გულს ციცოს, თავს მის იღლიაში მალავს და გულმკერდს ცრემლით ულტობს.

დაბნულმა ვაჟმა არ იცის, რა ატირებს ციცოს, ფილმის გმირის ბედი თუ საკუთარი სადარდელი. თავს უნებურად ხრის და ლოყით ქალიშვილის სველ ლოყას ეხება. ლოყა ლოყას ეკვრის... ქალიშვილს ცრემლი ცვივა, და ფილმი გრძელდება.

შემდეგ რა მოხდა და რა ბედი ეწიათ შეყვარებულებს, მათ უკვე აღარ გაუგიათ.

სინათლე რომ აინთო, მაშინ გამოერკვნენ. ერთმანეთს უცებ მოცილდნენ და დარცხვენილებმა, ერთიმეორეს მზერა აარიდეს.

ნელა წამოდგნენ.

გიგამ მკლავში ფრთხილად მოჰკიდა ხელო ციცოს და გასასვლელისაკენ დაძრულ ხალხს მიჰყვანენ.

სადგურზე გამოვიდნენ.

გიგამ საათს შეხედა. გვიან იყო. საბილეთო სალაროსთან შეჩერდნენ.

სალაროს სარკმელი დაკეტილი ჩანდა.

გიგამ დააკაუნა.

სარკმელი გაიღო და მოლარემ თავაუღებლად გამოსძახა:

— მატარებლები წავიდა და სად გაგვიანდება, რომ ანგარიშს არ მაცილო.

— ბოდიში, დეიდა მერი. მე ვარ, გიგა...

გაეპასუხა გიგა და თავი ღია სარკმელში შეჰყო.

— ოჰ, შენა ხარ? რა ვინდა, გიგა, ამ შუაღამეს რამ შეგაწუხა?

— თბილისის მატარებელი წასულია, არა?

უფრო ციცოს გასაგონად იკითხა დაბნულმა გიგამ.

— რავა სტუმარივით კითხულობ, ბიჭო? რაღა დროის თბილისის მატარებელია!

— არა, კი ვიცი, მაგრამ... ორი ბილეთი მინდა ხვალისათვის.

— შენ რაღაც არეულად ლაპარაკობ. წამოიწია მოლარე და სარკმელს მოადგა.

გიგას უკან ქალიშვილი რომ დაინახა, სარკმელში თავი კიდევ უფრო გამოჰყო, დააკვირდა, აათვალ-ჩაათვალიერა და ცალი თვალით მრავალმნიშვნელოვნად მოხედა გიგას.

— ორი ბილეთი მინდა თბილისამდე ხვალისათვის.

გაიმეორა გიგამ და თან ციციოსკენ მოიხედა.

— ვინ და ვინ მიდიხართ? დედაშენი ხომ არ მიდის?

ეშმაკურად იკითხა მერიმ.

— არა, დეიდა მერი. ჩემი სტუმარი მიემგზავრება და მეც მივდივარ. სესიები მაქვს ინსტიტუტში.

— ჰოო!.. — გააგრძელა მერიმ და მხერა ისევ ციციოს ჩაასო.

— ალბათ საერთაშორისოში ვინდა, ორადგილიანი კუბე.

ხმაშალდა თქვა მოლარემ, ისე რომ, ციციოსთვის თვალი არ მოუშორებია.

— ეგ არ ვიცი...

— შენ თუ არ იცი, მე საიდან მეცოდინება?..

გაიცინა მერიმ.

— ჭერ არ გადაგვიწყვეტია, მოვილაპარაკებთ და ხვალ გეტყვით... — გაწითლდა გიგა.

— როცა მოილაპარაკებთ, მაშინ მოდი.

სიცილით თქვა მერიმ და ის იყო, სარკმელი უნდა მოეხურა, რომ გადაიფიქრა და თავი კიდევ უფრო მეტად გამოჰყო.

— კარგი, დეიდა მერი... ხვალ გეტყვით... ნახვამდის.

უთხრა გიგამ, შემობრუნდა. ციციოს ხელი ჩაჰკიდა და სწრაფად წავიდა.

— ხვალ დილას მოდრ, ბატონო... სამამდე შეგინახავ ბილეთებს.

დაადევნა მერიმ მიმავალს, სკამზე დაეშვა და სარკმელი მოხურა.

შინ მობრუნებულებს სალომე ფეხზე დახვდათ.

— სად იყავით, შვილო, შეგავკვიანდათ.

— კინოში შევედი.

სალომეს ახალგაზრდები გამხიარულებული ეჩვენა.

— კარგი სურათი იყო?

— არა უშავდა. ციციომ ბევრი იტირა.

სალომემ ერთი შეათვალიერა სტუმარი: ციციოს ნამტირალეგობა ეტყობოდა.

— რაღა სატირალზე შეხვედით, გასამხიარულებელი არაფერი იყო? — ღიმილით თქვა სალომემ და ციციოს მიმართა, — ჩაის არ დალევთ?

— არა, ბატონო, ახლახან არ ვიკავშმეთ?

იუარა ციციომ.

— არც მე მინდა, დედა.

თქვა გიგამ.

— მაშინ, დავწვეთ. გვიან არის... შენ ჩემს კუთხეში დაგაწვენ, ციციო... აგერ ამ ლოგინზე, — მიუთითა სალომემ, — ეს ოთახი დიდი იყო და რაკი სხვა არ გექონდა, გავტახრეთ და ორად ვაქციეთ, როცა გიგა წამოიზარდა. ნახევარში გიგა წვეს და მეორე ნახევარში — მე.

გიგა ციციოს მიუახლოვდა.

— ძილი ნებისა, ციციო.

— ძილი ნებისა.

ალერსიანი ჩურჩულით უთხრეს ერთიმეორეს.

— ლამე მშვიდობის, დედა.

— ლამე მშვიდობის, შვილო.

გიგა გავიდა, გაიხადა და წიგნი გაშალა.

ის იყო კითხვა დაიწყო, რომ თხელი ტიხარის მეორე მხრიდან ციციოს ხმა მოესმა:

— ჩემი ამბავი რა მოსაყოლია, გუ-
ნებას გაგიფუჭებს და ძილს გაგიფრთ-
ხობს...

ორღობეში ჩაის ფოთლით დატვირ-
თული მანქანა მიზოზინობდა. სატვირ-
თო მანქანას უკან „პობედა“ უახლოვ-
დებოდა.

„პობედის“ მძღოლი გასწრებას ცდი-
ლობდა და სირენას აყვირებდა.

ორღობე ვიწრო იყო, სატვირთო მან-
ქანა ვერც სიჩქარეს უმატებდა და
ვერც გზის დათმობას ახერხებდა.

„პობედის“ საქვს კობტად უღვაშებ-
შეკრებილი კაცი უჯდა. გამელოტებუ-
ლი თავის სიტყვებს კეფიდან ნასესხე-
ბი თმა მოხერხებულად უფარავდა. ვე-
რცხლისწყალივით მოძრავე, ცოცხალ
თვალებს მოუსვენრად აცეცებდა, ადგი-
ლზე წრიალებდა და ამოოდ ეძებდა გზა-
ზე გასასვლელს.

შორი-ახლო ქალიშვილი გამოჩნდა.
მოკლე ცალი ნაწნავი შემალლებულ
მკერდზე გადმოეგდო, ხელით პატარა
წიკვლას იქნევდა და მოხდენილ ტანს
მიმზიდველად მოარბევდა.

მანქანასა და ქალიშვილს შორის მან-
ძილი სწრაფად მოკლდებოდა.

„პობედის“ მძღოლს თვალეები თანდა-
თან უფართოვდებოდა. მძღოლი თითქო
რალაც ჟინმა შეიბურთო, შუბლით მინას
მიეკრა და ლამაზ ქალიშვილს ხარბად
შიაშტერდა.

ქალიშვილმა ისე ჩაიბარა, მანქანიდან
ლამის გადმოვარდნილი კაცისკენ არც
გაუხედავს.

კაცმა სარკმელში თავი გამოჰყო, კი-
სერი მოიქცია და გულისწამბრანად მიმა-
ვალ გოგონას მაღალ თეძოებს დამშეუ-
ლი მზერით შიაიკვდა.

წინ მიმავალი მანქანა მოულოდნე-
ლად შეჩერდა.

კისერმოქცეული მძღოლი დაჯახების
ხმამ გამოარკვია, მანქანა უცებ დაამუხ-
რუჭა და გადმოხტა.

სატვირთო, ვითომ არაფერიც არ
მომხდარიყოს, ისევ დაიძრა, „პობედის“

მძღოლი გაოგნებული იდგა და თავისი
მანქანის ჩამტვრეულ ფარებზე დღეფეშე-
მოყრილი დაკუჟრებდა. *ЗНАКОМСТВО*
ერთხანს ასე იყო.

მერე თავი აიღო, სატვირთო მანქანის
მისამართით შეიგინა, აქეთ-იქით მიმოი-
ხედა, ხომ არაიენ მიუჟრებსო, და ისევ,
ტანის ეშხიანი რხევით მიმავალ გოგო-
ნას გააჰხედა.

გოგონამ კოლმეჟრნეობის კანტორი-
საკენ გაუხეცა.

კაცმა უცებ რალაც გადასწყვიტა.
ისევ საქვს მიუჯდა, მანქანა შემოაბრუ-
ნა და შორი-ახლო მიჰყვა ქალიშვილს.

ქალიშვილმა კანტორის ეზოში შეა-
ბიჯა.

მანქანაც ნელა შევიდა ეზოში და იქ-
ვე ჰიშკართან გაჩერდა.

გოგონა კანტორის ფანჯრისაკენ წა-
ვიდა და სარკმელთან მომდგარ მოანგა-
რიშეს მიესალმა.

— გამარჯობა, მარინე!

— ციცოს გაუმარჯოს! როდის ჩამოხ-
ვედი?

მოიკითხეს ერთმანეთი.
მარინემ შეატყო; ციცოს რალაცის
თქმა უნდოდა და ყოყმანობდა.

— შენ, ალბათ, ტიტე გინდა.

— ჰო, ძია ტიტეს მოვაკითხე.

„ძიას“ გაგონება არასოდეს არ უხა-
როდა ტიტეს და ახლაც უსიამოდ გაჰკ-
რა გულში.

— ეგერ, ჰიშკართან დგას ტიტე.

მიუთითა მარინემ და ციცო შემოტ-
რიალდა.

ჰიშკართან მდგარი ტიტე არხეინად
სტვენდა და საჩვენებელ თითზე მანქა-
ნის გასაღების გრძელ ძეწქვს იხევედა.

ციცო გაუხედავი ნაბიჯით წამოვიდა.

„გათვდა... მოვტეხე!“ — გაიფიქრა
ტიტემ და ვითომ მხოლოდ ახლა დაენა-
ხოს გერი, მისკენ სახეგაბადრული წავი-
და.

— ციცოს ვახლავართ ოცდაათი ცხე-
ნოსნით!

შორიდანვე შეჰღიმა და ხელი გაუწო-
და.

— როდის ჩამოხვედი, ციცო?... ხომ კარგადა ხარ? ძაან კი მოგვანატრე თავი!..

ყბელობდა ტიტე და ისე უტიფრად შესცინოდა გერს, თითქოს მათ შორის სიამტკბილობის მეტი არასოდეს არაფერი ყოფილიყოს.

— დედამ გამომგზავნა... ავად არის. არ უნდოდა ასე ეთქვა, მაგრამ როგორღაც თავისთავად გამოუვიდა ციკოს.

— დედამ გამომგზავნა? ტიტეს წყენა შეეტყო, უნდოდა რაღაც მკვახე ეთქვა, მაგრამ უშალვე გადაიფიქრა და სახეზე ისევ ღიმილი გადაიფინა.

— წავიდეთ... რაკი ეჭიმაღ მთვლი, წავიდეთ ავადმყოფთან.

ნაძალადევად წაიხუმრა ტიტემ. მანქანის კარი გაუღო და ციკო რომ დაჯდა, თვითონაც გვერდით მიუჯდა.

რკინის კიშკართან „პობედა“ მოგრაილადა.

ვენერას მანქანის ხმაზე გული სიხარულით შეუტოკდა.

ტიტეს დანახვაზე ავადმყოფს შუბლი გაეხსნა, ფერი მოუვიდა და მოცოცხლდა.

შვილს არ გაუგონა, წამოდგა, ჩაიცვა და სამზადში დატრიალდა.

დაღამებისას ორიოდ სტუმარსაც დაუძახა და სავსე სუფრას შემოუსხდნენ.

ბედნიერი ვენერა ქმარს თვალში შესციცინებდა.

როგორც კი სახემოდუშულ ციკოს დაინახავდა, ხელს წაატანდა და ჩურჩულით ეხვეწებოდა:

— გახსენი წარბი, გოგო. ერთი ტკბილად დაელაპარაკე ამ კაცს.

ციკო წარბს ნაძალადევად ხსნიდა, გამხიარულებას ცდილობდა, მაგრამ მაშინაცვალთან ტკბილ ლაპარაკს ვერ ახერხებდა. თავჩაღუნული იჯდა და ხმას არ იღებდა.

ტიტე ყმაწვილქალობაშივე უყვარდა ვენერას.

ჭეიფსა და დროსტარებას აყოლილმა ბუღალტერმა მაშინ ყურადღებაც არ მიაქცია უბრალო ჩაის მკრეფელ გოგონას.

ვენერა არც სილამაზით გამოირჩეოდა და არც ქონებით. ტიტეს კი ისეთ ქალებზე ეჭირა თვალი, რომელთაც ერთიც გააჩნდათ და მეორეც.

თავმომწონე ბუღალტერმა ვილაც სხვა შეიერთო...

პირველი სიყვარულით გულგატეხილი ვენერა კი ბრიგადირ რაყდენს გაპყვა ცოლად.

სიმდიდრე და ქონება თავზე არც რაყდენს გადასდიოდა, მაგრამ ბრიგადირი ხნით ვენერას ტოლი იყო, გარჯა და შრომა არ ეზარებოდა და, რაც მთავარია, ვენერა გულწრფელად უყვარდა.

ცოლი და ქმარი მთელ დღეს ჩაიში მუშაობდნენ, ალალი ლუკმით ტკბილად ცხოვრობდნენ და ნელ-ნელა წელში იმართებოდნენ.

სოფელმა რაყდენის ნიჭი და პატიოსანი შრომა დააფასა. მოწინავე ბრიგადის მეთაური კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ აირჩია.

იმ დღიდან კოლმეურნეობის საქმეც წაღმა დატრიალდა, იისუბანი მთელ რაიონში დაწინაურდა და თითით საჩვენებელი შეიქნა.

მაღე ცოლ-ქმარს ქალიშვილი შეეძინა.

ციკოს გაჩენამ რაყდენს ახალი ღონე შეჰმატა, სიცოცხლისა და შრომის ხალისი გაუორკეცა.

ოჯახის მამა შინ და გარეთ მუხლჩაუხრელად ტრიალებდა.

ტკბილი ცხოვრება ალბათ დიდხანს გავრძელდებოდა, ერთ უბედურ დღეს რომ ომის დაწყების ამბავი არ მოეტანა.

რაყდენი პირველი წავიდა ომში და

პირველი შავი ქალაღლიც რაუდენისა მოვიდა.

შვიდი წლის ციკოს კარგად დაამახსოვრდა მამის წასვლა: ომში მიმავალ ვაჟკაცს თავი ღირსეულად ეჭირა, მაგრამ, როგორც კი ციკოს დაინახავდა, თვალზე ცრემლი ადგებოდა, ბავშვს გულში იკრავდა და დაუსრულებლად კოცნიდა.

მამის დაღუპვის ამბავი რომ მოვიდა, ციკოც დედასთან ერთად ტიროდა, თუმცა კარგად არც ესმოდა, რა ხდებოდა მის ირგვლივ.

მერე სოფელი ნელ-ნელა ჩაშავდა, ოდის აივნებზე ოჯახიშვილების დაღუპვის მუწუცებელი განცხადებები გამრავლდა.

ქალებმა კაცის საქმეს მოჰკიდეს ხელი და სახლები მოხუცებისა და ბაღღების ამარა დარჩა.

დილას მამლის ყვიღზე და ძილის წინ კარგა დაღამებულზედა ხედავდა ციკო დედას.

ჩაიში წასვლის წინ ჯარასავით ტრიალებდა ვენერა. პირუტყვისა და წვრილფეხს მოუვლიდა, სახლს დააწკრიალებდა და მთელი ღღის საქმელს ვააკეთებდა.

ციკოს ჩააცმევდა, ასაუზმებდა, ჰკუთით იყავით, დაარიგებდა და რკინის ჰიშკარში მზის ამოსვლას ვაასწრებდა.

გულდადებულმა, ბეჯითმა შრომამ თავისი ნაყოფი მოიტანა: ვენერა მარტო იისუბნის კი არა, მთელი რაიონის ჩაის მკრეფავთა შორის პირველი ვაბდა და მთავრობის ჯიღღოც პირველმა მიიღო.

მძიმე, განუწყვეტელ შრომას სარგებელიც კარგი მოჰქონდა და ვენერას ოჯახიც ნელ-ნელა დოვლათით აივსო.

ძველი ოდის გვერდით ქვრივმა ახალი, ორსართულიანი სახლი წამოჰქიმა და ბინა ქალაქიდან ჩამოტანილი ავეჯით მორთო.

ამასობაში ციკოც წამოიზარდა, ქალობაში შესვლა იწყო, ტანი აიყარა, ვაივსო და დაამშვენდა.

ვენერა თავის თავს არ ზოგავდა, მაგრამ ციკოს კი არიდებდა ჩაის მძიმე საბუშოსა.

დილიდან დაღამებამდე შინიდან ვადაკარგულ ვენერას ციკო ისევ ბავშვი ეგონა და თითქოს ვერც ამჩნევდა მის დაქალებას.

ერთი-ორჯერ ტოლბიკებთან მარტო მოსეირნეს ვადაეყარა, მაგრამ ამ შემთხვევისათვის მნიშვნელობა არ მიუცია.

ერთ საღამოს შორი-ახლო უყურა, როგორ მოაცილა მოსახვევამდე მისი ციკო მეურნეობის ტრაქტორისტმა იონამ.

ვაგი ეხვეწებოდა, სახლამდე მიცილების ნება მიეცა, ციკო უარზე იდგა, სახეს არიდებდა და რალაცას უშლიდა. ბოლოს ვადაპრით უთხრა, უკან ვაბრუნდიო, ვაბუხსული შეტრიალდა და სწრაფი ნაბიჯით ვაშორდა.

იმ ღამეს ოჯახის საქმეს ვეიან მორჩა ვენერა. წამით ეზოში ვამოვიდა და მოჩვენებამ შეაკრთო: ღობეზე მომდგარი კაცი ციკოს ოთახის ვანათებულ სარკმელს მიმტერებოდა.

— რომელი ხარ?

ვასძახა შეშინებულმა ვენერამ.

ღანდი ღობეს მოსწყდა და სიბნელეში დაიკარგა.

— ვინა ხარ? რომელი ხარ?

ერთხელ კიდევ დაიყვირა ვენერამ, მაგრამ კაციშვილი აღარსად ჩანდა.

ხმაურზე ციკომ სარკმელი ვამოაღო და ვამოიხედა.

— ვის ელაპარაკები, დედა?

— ღობესთან ვიღაც კაცი იყო, დევძახე და ხმა არ ვამცა, ვაიქცა.

— ვინ იქნებოდა... ალბათ, მოგელანდა.

თქვა ციკომ და სარკმელი მიხურა.

ვენერას ვეიანობამდე არ დაუძინია.

ციკოს დაქალება თითქოს მხოლოდ იმ დღეს აღმოაჩინა, უხაროდა ქალიშვილი რომ მოესწრო, ეამყებოდა, რომ უმამოდ, მარტოხელა ქვრივმა ამოდენა ქალი ვაზარდა, და მერე როგორი ქალი! მთელ სოფელს თვალი ზედ რჩებოდა

და ჰკუთია და ჰკვივით ყველასგან გამოსარჩევი იყო.

სიამვე გვრიდა იმის ფიქრი, რომ მის გვერდით მუზობელ ოთახში პატარა გოგონა კი არა, უკვე ქალი იწევს.

მაგრამ სიხარულის ამ განცდას შიში ენაცვლებოდა და აკრთობდა. დედა გუმანით გრძნობდა, რომ ამიერიდან არა ერთი ღამის გათენება მოუხდებოდა თეთრად.

მეორე დღეს ჩაის რომ კრეფდნენ, ქალებმა ხუმრობით წამოიწყეს:

— ეს იონა ტრაქტორისტი რავე მოჩვენებასავით დაბორიალობს შენს სახლთან?

— იბორიალოს, მერე შენ რა გენაღვლება, იმ კაცს თუ არ ეძინება.

— ფრთხილად იყავი ვენერა, შენი გოგო ტრაქტორზე არ შემოისევს და არ გააქანოს.

— იონას ტრაქტორი კუსავით დალოღავს და შორს ვერსად გაიტაცებს.

ქალები ჰორაობდნენ, კისკისებდნენ და ჩაის ბუჩქებზე ოსტატურად ათამაშებდნენ ფოთლის კრეფას გარვეულ თითებს.

— ჩემი გოგო თქვენი საქორაო არ არი და მაგაზე მეორედ არ მეხუმროთ.

ცივად მოუჭრა ვენერამ. კობი შეიკრა, შეტრიალდა და მოშორებით, სხვა მწკრივზე გადაინაცვლა.

ქალებმა მაშინვე ხმა გაკმინდეს, მაგრამ ვენერამ კი ველარ მოისვენა. შუადღისას თავის ტკივილი მოიმიზეზა, ჩაის კრეფას თავი ანება და შინისკენ წავიდა.

სკოლას რომ გაუარა ციკოს კლასელები შემოხვდნენ.

— გაკვეთილი გაგვიცდა, დეიდა ვენერა... ციკო ეს წუთია შინ წავიდა.

უთხრეს შვილის ამხანაგებმა.

ვენერამ გოგოები მოიკითხა და სახლისკენ გაუხვია.

ორღობეში წინ მიმავალი ციკო და მის უკან ლანდივით აღევნებული იონა დაინახა.

გულს ცეცხლი შემოენთო.

— წადი ახლა, დამეთხრევე, ნთხრევე სოფელს დავუძახებ!

შემოუყვია წამით შემობრუნებულმა ციკომ ტრაქტორისტს.

იონა შეშინებული შედგა.

— არ წახვალ, ხო!.. აბა იყავი მანდი!.. შესძახა ციკომ, შეტრიალდა და მოკურცხლა.

ციკოს ბავშვურ უშუალობაზე ვენერას უნებურად გაელიმა. მაგრამ სახე უმაღლე მოღუშა და სახტად დარჩენილი იონას შორიდან შეუყვია:

— საქმე აღარა გაქვს, ამხანაგო?

იონა დაფეთებული შემობრუნდა.

— საქმე აღარ გაქვს, ტრაქტორი რომ უპატრონოდ დაგიგდია და სოფელ-სოფელ დაეხეტები?

იონა გაწითლდა, ენა მუცელში ჩაუვარდა.

— რას დაბორიალობ ამ ორღობეში... რა გინდა მაგ ბავშვთან?..

შეუტია ვენერამ.

— არაფერი, ბატონო, ისე შეგხვდია.

— თუ არაფერი ახლავე მოწყდი დამეორედ აღარ გნახო აქეთ გამოვლილი: დაუტატანა ვენერამ.

იონამ ერთი კი შეხედა დაბნეული, შეშინებული თვალებით, თავი მორჩილად დაღუნა, მოტრიალდა და ძუნძულით გაშორდა.

ვენერამ შეკავებული ღიმილით გააყოლა თვალი გაქცეულ ვაჟკაცს, თავი გაიქნია, შუბლი ისევ შეიკრა და შინ გაბრაზებული შევიდა.

შვილისთვის ხმა არ გაუცია.

ციკო ხის ძირას მიმჭდარყო და წიგნი გაეშალა. დედა მიუხვდა რომ ის წიგნი ყასიდად ეღო წინ ციკოს: ცალი თვალით ჩაჰყურებდა, მეორე თვალი დედისკენ ჰქონდა და ფარულად აკვირდებოდა.

გაბრაზებული ვენერა ხმას განზრახ არ იღებდა, მაგრამ გულმოსული ფეხს მაგრად აბიჯებდა იატაკზე და რასაც ხელს მოჰკიდებდა, ყველაფერს ხმაურით აკეთებდა.

ციკომ ითმინა, ითმინა ეს ხმის გაუ-

ცემელი, ჩუმი წყრომა და ბოლომდე ვე-
ლარ მოითმინა.

— ჩემი ბრალი არ არის, დედა!
წასკდა ქვითინი ციციოს.

— რა არ არის შენი ბრალი?

მკაცრად იკითხა ვენერამ.

— ასე დამდევს, სადაც წავალ...

ახმუვლდა გულამომჭდარი გოგო.

— რა მინდაო, რას გეუბნება?

— არაფერს არ მეუბნება...

— მიყვარხარო?..

ციციომ პასუხის მაგივრად, ტირილს
უფრო მოუმატა და თვალებიდან ცრემ-
ლი ღაბაღღებით წამოუვლიდა.

— კარგი... დაწყნარდი, — ხმას დაუ-
წია ვენერამ, — ვიცი, რომ შენ დამნა-
შავე არა ხარ, მაგრამ...

ვენერა შეიღს მიუახლოვდა, გვერდით
მიუჯდა და ხელი მხარზე მოჰხვია.

— შენ უკვე დიდი გოგო ხარ... გოგო
კი არა, ქალი ხარ, ციციო...

დედის დაყვავებამ კიდევ უფრო აწ-
იქუა გული ციციოს, თავი კალთაში ჩაუ-
დო და ახლა გაბმით ატირდა.

— ნუ ტირი, გეყოფა... დაწყნარდი...
ამწვილებდა დედა და თან თავზე
ხელს უსვამდა.

— შენ უკვე დიდი ხარ და ბიჭებთან
მორიდებული უნდა იყო... სოფელ-სო-
ფელ არ უნდა იარო... ერთსა და იმავეს
თავი არ უნდა გააცილებინო... ხალხი,
ზომ იცი, სალაპარაკოს ეძებს... თქვენ
წმინდა გულით, ამხანაგურად დადიხართ
ერთმანეთთან, სოფელი კი ათასგვარ
კუღს ამას თქვენს ერთად სიარულს...

ის დღე იყო და, ციციო იონასთან გა-
ლილი აღარავის უნახავს.

ამ ამბავს ვენერა დიდად არ დაუმ-
შვილებია: ხმა გავრცელდა, იონამ სძას
მიჰყო ხელი და საქვეყნოდ იმუქრება,
თუ ნებით არ წამომყვა ციციო ძალით
მოვიტაცებო.

შეყვარებული ყმაწვილის მუქარისა
დიდად არ ეშინოდა ვენერას, მაგრამ
სიფრთხილეს მაინც ერთი-ორად უმატა.
მანამდე თუ შვილს ჩაის საკრეფად არ

უშვებდა, ახლა თვითონვე ამოყენა
მხარში, ჩაის კრეფით არ ღლიდა,
მაგრამ პლანტაციის სხვა იოლი საქ-
მეც ბევრი იყო, თვითონ ავალებ-
და იმ საიოლო სამუშაოს და რაკი გვერ-
დით ჰყავდა, გულდაარბენიებული თვი-
თონაც უღარდელად მუშაობდა.

ხედავდა ვენერა, როგორ წითლდე-
ბოდნენ ბიჭები ციციოს დანახვაზე, რო-
გორ გაოგნებულივით აყოლებდნენ
თვალს მის ათქვირებულ ტანს. დაქალე-
ბაში შესული ციციოს ყოველი ნაყე-
თიდან, ონავარი ეროსი ეშმაკურად
იციქრებოდა და გამვლელ-გამომვლელ
ახალგაზრდებს ისრებს სეტყვასავით
აყრდა.

ატკლცილი ლოყები, დაბნედილი
თვლები, ოდნავ შემალღებული მკერდი
და ხორბლისფერი მხარმკლავი ციციოს
უნებურად, თავისთავად ეძახდნენ, სარ-
თვლოდ უხმობდნენ ვაჟკაცებს.

დედა ცდილობდა შვილი უბრალოდ
ჩაცმული ჰყოლოდა და ციციოც არ
იჩენდა განსაკუთრებული ჩაცმა-დაბურ-
ვის სურვილს. მეტწილად გრძელსახე-
ლოებიანსა და გულისპირდაბურულ კა-
ბებს აცმევდა, მაგრამ მაცუთური ეროსი
იმ კაბებს ქვეშიდანაც გამომწვევად გა-
მოიყურებოდა და კაცების თვალსა და
გულს ციციოსკენ იტაცებდა.

ვენერა ვითომ ვერ ამჩნევდა მისი ქა-
ლიშვილის ირგვლივ ფუტკარივით მო-
ხუხუნე ვაჟებს, მათი ამღვრეული თვა-
ლების დაეინებულ ცქერას. განგებ
თვალს არიდებდა მათ დამშუულ მზერას
და ცდილობდა ციციოსთან ახლო ყოფ-
ნით იმ ფარული ცეცხლის განელებას,
რომელიც ახალგაზრდების განსჯისა და
გონების დაუკითხავად ენთებოდა ყველ-
გან, საითაც ციციო მიბრუნდებოდა.

ყველას და, მათ შორის, ვენერასაც
უკვირდა: ციციო არც ჩია ტანის დედას
ჰგავდა თავისი თვალ-ტანადობით და
ყინით სავსე სხეულით, არც ტლანქსა-
და მოუხეშავ რაყდენს მომხიბლავი ეშ-
ხითა და გამომწვევი მიხრა-მოხრით.

გრძნობდა ვენერა, რომ ციციოს
სხეულში ნაადრევად და სამუდამოდ

იყო ჩასახლებული ის ეშმაკი, რომელიც მარტო მის ირგვლივ მორიალედ ვაჟაკებს როდი უმღვრებდა გონებას, თავად მასაც, ციკოსაც არ აძლევდა მოსვენებას და ალბათ არც ოდესმე მისცემდა.

ერთხელ სოფლად გამავლილ ბოშებს გადაეყარა ჩაიდან მომავალი დედა-შვილი. შავ-კრიალა თვალბიანი ბოშაქალი აეკიდათ, მანეთი მოჰყ, შენი ბედი გითხრაო. ვენერამ, როგორც იყო, მოიცილა აბეზარი მკითხავი, მაგრამ ციკომ ხელი ხელში ჩაუღო და მკითხავს ცნობისმოყვარე თვალთ მიაშტერდა.

ბოშაქალმა ერთხანს რაღაც გაურკვევლად იბუტბუტა, მერე სახე მოელეშა და ლოყაზე ხელი შემოიკრა:

— შენ ლამაზი ქალი იქნები, ოღონდ შენი სილამაზის შიში გქონდეს. შენი სილამაზე შენი უბედურება იქნება, ბევრი კაცი შეგიყვარებს, მაგრამ შენი ბედი არ იქნება. ბოლოს ალალი კაცი მოვა, შენი ბედი ის არი, ყველაფერი კარგად იქნება, ასი წელი იცოცხლებ...

მკითხავ ქალს სახეზე შეშფოთება ეტყობოდა, ბოლო სიტყვები დაზვიანებულვით თქვა დედა-შვილის დასამშვიდებლად, კრიალა, შავ თვალბში შიშის ლანდი ჩაუსახლდა ციკო შეეცოდა და თავზე სიბრალულით ხელი გადაუსვა. მანეთიანის მიცემას აღარ დაელოდა, თვალზე ცრემლი აუთამაშდა, შემკრთალი მოტრიალდა და გაშორდა.

მამინე ციკო პატარა იყო. ბოშაქალის სისულელეზე ვენერამ დიღხანს იცინა, მაგრამ რა იცოდა, რომ იმ ქალის კრიალა, შავ თვალში გაბრწყინებული ცრემლი და შეშინებული გამოხედვა შემდეგ არაერთხელ გაახსენდებოდა და უკვე დაქალბული ციკოს ბედით შეშფოთებულ დედას მუდმივ თანამგზავრად გადაეკეცოდა.

უბრალო დამთხვევა იყო, თუ წინასწარმეტყველების ასრულება, ციკოსათვის სილამაზე მართლაც ბედისწერად იქცა. მისი ქალური ბუნება კაცებს საოცარი ძალით იზიდავდა, ტრფობისა და ნდომის უხილავ ცეცხლში აგდებდა და

ვითომ არაფერ შუაშიც არ ყოფილიყოს, თვითონ გულგრილი და უგრძნობი ჩაჩებოდა.

ვენერა ხვდებოდა, რომ ასე დიდხანს არ გაგრძელდებოდა, ცეცხლთან მოთამაშეს ბოლოს ცეცხლი დასწვავდა, ციკოს თავშეკავების უნარი დიდხანს არ ეყოფოდა და მარტო ჭკუა-გონება ვერ შეინახავდა.

ასეთ ქალს გაუხედნავი კვიცივით მაგარი აღვირი და ფხიზელი თვალი უნდოდა, კაცის პატრონობა სჭიროდა.

საცოდავ ქვრივს იმდენი აღარც ძალა ჰქონდა და აღარც დრო, რომ თავის საქმესაც ასელოდა და ერთადერთი ქალიშვილის მოსატაცებლად მოძალებული ქორ-შიშინობები ეგერებინა.

კაცი, პატრონი უნდოდა ოჯახს.

სანამ ციკო პატარა იყო, ადრე დაქვრივებულ ვენერას გათხოვებაზე არც უფიქრია, ეშინოდა, მამინაცვალი ბავშვს დამიჩავრავსო.

ახლა ციკო უკვე დიდი იყო და ვენერა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა.

ღია სატყირთო მანქანით ჩაიდან ბრუნდებოდნენ ქალები, კოლმეურნეობის კანტორას რომ ჩაუქროლეს, ჭიშკართან ტიტეს მოჰკრა თვალი ვენერამ. ელდანაცემივით უცებ გაფთვრდა და მუხლებში სისუსტე იგრძნო.

მანქანამ სწრაფად გაიქროლა და ტიტეც თვალს მიეფარა.

— ტიტე დაინახეთ?

იკითხა რომელიღაც ქალმა.

ვენერას მოეჩვენა, რომ ეს კითხვა მარტო მის გასაგონად ითქვა. ეგონა, ყველა მას უყურებდა და გაწითლდა.

— ჩვენთან, კოლმეურნეობაში დაუწყია ისევ მუშაობა ბუღალტრად.

განმარტა ისევ იმ ქალმა.

ვენერას გულმა აჩქარებით დაუწყოცემა. სშენადქეული, გატრუნული იქნდა. თავს არ იღებდა.

ვერ გაეგო ან გულმა რატომ უმატა-

ბაგა-ბუგს, ან რატომ გაწითლდა, ან თავს რატომ ვერ სწევდა დარცხვენილი.

— ამ ათ წელწიდან სად ვიყავიო?..

— ეგ ვინ იცის!..

— ცოლი თუ ჰყავს, ნეტავ...
 ამ კითხვაზე ვენერა კიდევ უფრო გა-

წითლდა და თავისი თავი ზეღმეტ დაინტერესებაში დაიჭირა: სმენად იქცა, დაიძაბა და გულის ფანქვალთ დაელოდა, რას იტყოდნენ.

— არა, ცოლი არ ჰყოლია.

განმარტა ტიტეს ამბის მცოდნემ და ვენერას გულზე ლოდი მოეხსნა.

ის ღამე ერთხელ კიდევ თეთრად გაათენებინა იმ სიყვარულმა, რომელიც ყმაწვილქალბაში უტებდა ძილს.

გულის შორეულ ქუნძულში მივიწყებულმა, ფერფლწყარულმა გრძნობამ ისევ გაიდვიძა და გამოცოცხლდა.

ის გრძნობა უსამართლოდ დავიწყების აღარ ურიგდებოდა, ჭერ კიდევ ახალგაზრდა ქალის მომავალ ცხოვრებაში წილის დადებას ითხოვდა და საამქარაოზე გამოსაჩენად ემზადებოდა.

თუ ახალგაზრდობაში არ ეღირსა ვენერას სიყვარულს ფრთების შესხმა, ახლა, როცა თავის ბედს თვითონ განაგებდა, რას უნდა შეეშალა მისთვის ხელი. ვინ უნდა აღდგომოდა წინ დიდი ხნის ოცნების განხორციელებაში!

მართალია, ტიტეს უკვე ხანი შეტყობია და ის აღარ არი, რაც ამ ოცი წლის წინათ იყო. მაგრამ აღარც ვენერა არი ჩვილმეტეი წლის გოგო.

მთავარი ისაა, რომ ვენერას გულში კიდევ ცოცხალი ყოფილა პირველი სიყვარულის გრძნობა, ტიტეს ცოლი არ ჰყოლია და ალბათ ისიც დაოჯახებებს ფიქრობს, მასაც მოსწყინდებოდა მართხელა ცხოვრება და, ვინ იცის, ეგებ, სწორედ ახლა ისიც ვენერასავით ოცნებობს მასთან შეერთებაზე.

ნეტავ მართლა ასე იყოს!

მაგრამ ტიტე მართხელა კაცია და მისთვის ამ ნაბიჯის გადადგმა ადვილია. ვენერა კი... ვენერას უკვე გასათხო-

ვარი ქალიშვილი ჰყავს და ის ქალიშვილი ქვეყანას ურჩევნია. დედის უფრო წუთითაც ვერ წარმოუდგენია! სუცხა ცოლად ცხოვრება, მაგრამ უკვე გრძნობს რომ ციცი, მისი კალთიდან მალე აფრინდება და ახალ, საკუთარ ბუდეს გაიკეთებს. ვენერა მარტო დარჩება, შვილის ოჯახზე, შვილიშვილებზე ზრუნვა მოემატება და მათი აყნენების რწმევაში სიბერე ისე წამოეპარება, გონს მოსვლას ვერ მოასწრებს.

ამის გაფიქრებამ შეაერთო და ააფორიაქა ვენერა.

განა, რათა, განა ჭერ კიდევ ახალგაზრდა, სიცოცხლითა და ჭანღონით სავსე არ არის იგი?! რა სიამე მიიღო ამ ქვეყნისგან, თავისი ქალობისა და ახალგაზრდობისაგან?! ქმარი ადრე დაელუბა, ისე, რომ ხეირიანად არც განუცდია ცოლქმრობის ეშხი და სიხარული, აგერ რამდენი წელწიდაია, მამაკაცისკენ არ გაუხედავს, თრგუნავს და ახშობს ახალგაზრდა სხეულის ყოველგვარ თავის შეხსენებას, მონაზნურად ცხოვრობს და ისედაც მოსაწყენ ცხოვრებას მართობითა და განდევგილობით მთლად უღიმვამოდ და უსიხარულოდ ატარებს. რა აქლია ვენერას? საკუთარი გარჯისა და შრომის ნაყოფი თავზე გადადის, ფული ბევრი აქვს და სახლი დოვლათით სავსე. ყველას მისი ბედი შურს, მაგრამ ვინ იცის, რომ იგი ასე მარტოა, მის ცხოვრებას, მის ქალობასა და ოჯახის ბედნიერებას უმთავრესი აქლია — მეგობრისა და უღლის გამწევის სითბო და სიახლოვე.

აქამდის ბავშვის მცირეწლოვანება აჩრებდა ვენერას, არ უნდოდა ციცი მამინაცვალს დაეჩაგრა და მოყვარული დედა საკუთარ თავს იჩაგრავდა, ქმარზე და გათხოვებაზე არ ფიქრობდა. ახლა, როცა ციცი სრულწლოვანებაში შედის და დაქალებას იწყებს, ვენერას ახალი საფიქრალი უჩნდება. ამიერიდან დღე და ღამ იმაზე უნდა იფიქროს, ქალიშვილი უღროოდ არავინ მოსტაცოს. უღირსმა არავინ წაართვას და არ გაუუბედუროს. ციცოს აზრადაც არ მოუვა,

რომ დედამისი ჭერ კიდევ ახალგაზრდა, ჯანითა და სიცოცხლით სავსეა და მასაც ამ სოფლისაგან თავისი წილი სიამის მიღების სურვილი კიდევ დიდი აქვს. აქამდე თუ ბავშვის მოუჩიტავობა ჰქონდა მიზეზად, ამიერიდან შვილის ქალობაში შესვლა, მისი დაქმარშვილება აღუდგება წინ დაბრკოლებად. როგორღა უნდა გათხოვდეს ამოდენა ქალის დედა და შვილიშვილების ბებია?!

ამის გაფიქრებამ ვენერა გააშწარა და შეაშფოთა. გუშინ თუ შვილის დაქალება ახარებდა, ახლა რაღაც გაურკვეველი გრძნობა უჩნდებოდა საკუთარი ქალიშვილის მიმართ. ეს გრძნობა შურსაც ჰგავდა, ბედნიერების მოცილიეს მიმართ ქიშპსა და გაავებასაც.

ნუთუ ცხოვრება მარტო ის არის, რომ აღამიანმა სულ სხვის ბედნიერებაზე იფიქროს, საკუთარ სიხარულზე ხელი აიღოს და სრულიადაც დაივიწყოს!

არა, ამას მარტო ბრძევები და უნებისყოფობები სჩადიან, ვენერასავით თავწახრილები და ბედის განაჩენს მინდობილები. ეყო ვენერას სულ სხვისათვის ზრუნვა. მასაც უნდა თვალის გახელა და ცხოვრების სიტკბოს გაცნა.

ამ ქვეყნის სიამეს დიდხანს მოკლებულმა ახალგაზრდა ქვრივმა, სახელი და პატიოსნება დიდხანს შეინახა შეურცხვენლად, და კმარა. არავინ აღარ გაამტყუნებს ქალიშვილ წამოზრდილ, მაგრამ თავად ახალგაზრდა ქალს იმაში, რომ საკუთარ ბედნიერებაზე ახლა მინც იფიქროს.

ჭერ კიდევ შეიძლება საკუთარი, პირადი ცხოვრების მოწყობა. ვენერამ თვალში უნდა გამოიხედოს. მკვლრებით აღმდგარ, ძველ სიყვარულს ზურგი არ უნდა აქციოს და კარზე მომდგარ საოცნებო ბედს ხელი არ უნდა ჰკრას.

ძილად მიღრეკილი ქალის გონებიდან ტიტეს სახემ თანდათან ყველა სხვა მოლანდებმა განდევნა და იქ მარტოდმარტო გაბატონდა: კობტად უღვაშებშეკრეპილი ტიტე მაკდუნებლად უდიდობდა და ამდენი ხნის ქვრივს პირველად დაე-

ნანა, რომ კიდევ ერთი ღამე საყვარელი მამაკაცის ალერსის განუცდებლად უნდა გაეტარებინა.

ვენერამ თვითონაც არ იცოდა, რატომ ჩაიკვია მეორე დღეს საგარეო ტანისამოსი.

სახლიდან რომ ჩვეულებრივ ცეცხლმოკიდებულებით უთენია გარბოდა ხოლმე, იმ დღეს ლოჯინში გამოიშუშა, გვიან წამოვდგა და სარკესთანაც დიდხანს იტრიალა.

მეზობლებს დააბარა, ჩაიში დამავიანდებოთ და მზე რომ კარგად შემალა, კოლმეურნეობის კანტორისაკენ გაუდგა.

ბულალტერიაში შევიდა.

ოთახის სიღრმეში მაგიდასთან მიმჯდარი ტიტე ვითომ არც დაუნახოს, მონაგარიშე გოგონასკენ წავიდა.

ორი საანგარიშოს ჩხაქუნი ერთ-ღროულად შეწყდა.

ვენერამ იგრძნო, რომ ბულალტერი მას უყურებდა.

თითქოს სხვას ვერავის ამჩნევსო, ვენერა კისკისით მიუახლოვდა მონაგარიშეს, მოიკითხა, ბრიგადის მუშაობის ანგარიში წინ დაუდო და სკამზე ჩამოჯდა.

ის იყო ტიტესკენ შემობრუნება დაპირა, რომ სახის სიმშურვალე იგრძნო. საუბრის დაწყება უნდოდა და ვერ ახერხებდა, პირზე აღმური ედებოდა. ლოყაზე ხელის ზურგს იდებდა და ცდილობდა ტიტესათვის თვალი მოერიდებინა.

— ვენერას გაუმარჯოს!

დაიძახა შორიდან ტიტემ. თავზე გამეჩხრებული თმა გაისწორა, მამალივით გაღხორილი, თავმოწმონედ წამოვდგა და ვენერასკენ წამოვიდა.

— აქაო და, პირველი ქალი ვარო, ძველ მეგობრებს აღარ ცნობ, ვენერა?

— უიმე, ჩემი სიკვდილი ვერ დაგინახე.

წამოხტა ვენერა და დინჯად მოახ-

ლოებული ტიტესკენ ნაბიჯი წადგა.

— ხომ კარგად ხარ, ვენერა? თუმცა რა საკითხავია, შენი სურათი ყოველდღე გაზეთშია და მთელმა ქვეყანამ იცის შენი ყოველი ნაბიჯი.

ტიტემ ხელი ჩამოართვა და დიდხანს არ გაუშვა ვენერას მარჯვენა.

ვენერამ დაიმორცხვა, ჩაის კრეფისაგან გაუბეზრებული, დაკოვრილი ხელის დამალვა სცადა.

— სულ არ გამოცვლილხარ, ისევ ისე ახალგაზრდა ხარ და მშვენიერი.

ოდნავ ხმადაბლა უთხრა ტიტემ და ეშმაკური ღიმილით თვალებში ჩაამტერდა.

— უი, რას ამბობ, ტიტე, დავბერდი ქალი!

— აჰ, სიბერეს ჭერ რა უნდა შენთან. შენზე კარგა ათი წლით ვარ უფროსი და მე არ ვაპირებ ჭერ დავბერებას.

ტიტე წელში გასწორდა და კმაყოფილებით გადაისვა ხელი მოკლე ულვაშებზე.

იქეთური და აქეთური ილაპარაკეს. მარინემ ანგარიში მოათავა, ვენერას ცნობა დაუბრუნა და როგორღაც ისე მოხდა, რომ ბუღალტერი და ჩაის მკრეფავი კანტორიდან ერთად გამოვიდნენ.

ნელა, ტკბილი საუბრით მოდიოდნენ სოფლის შარახე, ვენერას ჭიშკართან შეჩერდა ტიტე. ვითომ უკან გაბრუნება უნდოდა, მაგრამ ქალმა გულით შეპატივდა და ბევრი აღარ ახვეწინა.

ყვავილებსა და მწვანეში ჩაძირული ეზოსთვის ყურადღებაც არ მიუქცევია სტუმარს. ახალ, ორსართულიან სახლს მუშტურის თვალით მიაჩერდა, კიბეზე დინჯად ავიდა და ფართო აივანზე შინაურებით გაიარ-გამოიარა.

— ეს სახლი ჩემს შემდეგ აგიშენებია, ვენერა... ჩემ დროს პატარა ოდა გქონდა... ძველებური...

— ჰო, ეს ახლა ავაშენე. ამ სამი წლის წინათ.

— ყოჩაღ! კაი სახლია! მოუწონა ტიტემ და იქაურობას კარგად დააკვირდა. ჭერმაღალი, ნათელი ოთახები ახალი ავეჯით იყო გაწყობილი.

გაკრიალებულ იატაკზე ხალიჩები ეფინა და მთელ სახლში არაჩვეულებრივი სისუფთავე იყო გამეფებულნი.

ტიტე ციციოს სურათს მიაჩერდა.

— ჩემი გოგოა, ციციო...

ამაყად თქვა ვენერამ და თვითონაც კმაყოფილი მიაჩერდა სურათს.

— რას ამბობ! ამას კი ველარ წარმოვიდგენდი, თუ ამოდენა იქნებოდა!

გულწრფელად შესაბაა ტიტემ.

— ტანი აიყარა, თორემ ჭერ ბავშვია. თქვა ვენერამ. უცებ რაღაც გაახსენდა სურათს მოშორდა და ოთახში გავიდა.

იმწამსვე აივანზე პატარა სუფრა გამოიტანა.

ხილი და სასმელი მოაყოლა და ბოდვით დაიწყო:

— ამისთანა იშვიათი სტუმარი მეწვიე. ხაჭაპური უნდა გამომეცხო და წიწილები შემეწვია, მაგრამ მარტო როგორ დაგტოვო.

— რას ბრძანებ, ვენერა! ჭერ დილა არი, ახალი ნაშაუზმევი ვარ და ესეც ზედმეტია. მაგრამ შენთან საუბარი მინდა. შენც დაბრძანდი.

თქვა ტიტემ, ტახტზე გაიჩოჩა და მასპინძელს თავის გვერდით გაუთავისუფლა ადგილი.

ვენერამ სკამი არჩია და ტიტეს პირისპირ დაჯდა.

— ბედნიერი ქალი ხარ, ვენერა.

— ბედნიერი?

ვენერა ცოტახანს გაჩუმდა, თავდახრილს შეკავებული ოხვრა აღმოხდა და ოდნავ გასაგონად თქვა:

— ჰო, ბედნიერი ვარ. თუ მარტო კარგ ცხოვრებას ჰქვია ბედნიერება.

ტიტეს არც ჩუმი ოხვრა გამოპარვია და არც დარღწარევი კილო, მასპინძელს გაკვირვებით შეხედა და აღტაცებით თქვა:

— ნამდვილად ბედნიერი ხარ, ვენერა! გარეთ კარგი სახელი გაქვს და შინ კარგი ოჯახი, მთელი ქვეყანა შენზე ლაპარაკობს...

ტიტემ ეზოს მოავლო თვალი და თითქოს უცებ მოაგონდა:

— მანქანა არა გაქვს, ვენერა?

— მანქანა? მანქანა რად მინდა, ტიტე! კაცი აღარა მყავს და მე ხომ ვერ ვატარებ!

— რათა, ახლა ქალებსაც დაჰყავთ მანქანები. მარტო საზღვარგარეთ და რუსეთში კი არა, ჩვენშიც, თბილისშიაც ბევრ ქალს დაჰყავს მანქანა.

— ეეჰ, მანქანის დრო ვისა აქვს, ტიტე!

გრძლად ამოიოხრა ვენერამ.

— დრო უნდა გამოიხაზო, ვენერა. პირადი სიამოვნებისთვის დრო ყოველთვის უნდა იშოვო. ამ ქვეყნად ერთხელ ვართ და მეორედ აღარ მოვალთ... მანქანა საჭიროა, ვენერა...

რაკი იმ ერთხელ გადმოაბიჯა ტიტემ ვენერას კარის ზღურბლს, დღე ისე არ გავიდოდა, ორჯერ-სამჯერ არ შემოეცლო, ამბავს იკითხავდა, იმ მთისას და ამ ბარისას მოჰყვებოდა, ვენერას გაამზიარებდა და წავიდოდა.

წასვლისას ფეხს ითრევედა ხოლმე, მაგრამ ჭერ ვერც ვენერა ეუბნებოდა ნუ წახვალ და ვერც თვითონ ბედავდა ღამე დარჩენას.

მთელმა სოფელმა იცოდა, რომ ტიტე ტყუილად არ დადიოდა ვენერასთან. თვითონ ვენერაც არ მალავდა ტიტესთან სიახლოვეს. ერთმანეთისთვის ყველაფერი ნათქვამი ჰქონდათ, დღეს თუ ხვალ ხელი უნდა მოეწერათ და თავის ამ ნაბიჯს ვენერა ათასნაირად ასაბუთებდა და აშართლებდა თავისაკვე გულში: ქმარი ისე ადრე დაედუბა, ცოლქმრობის სიტყვო ხეირიანად არც კი განუცდია. ქვრივი ჭერ კიდევ ახალგაზრდა იყო და ლონეც შესწევდა მაგრამ უღლის მართო წევა აღარ შეეძლო და ცხოვრების წყურვილიც დიდი ჰქონდა. ამას გარდა, და მთავარიც იყო, ოჯახს პატრონი უნდოდა, სხვაგვარად არაფერი აკლდათ, მაგრამ მარტოხელა ქალებს შინ და გა-

რეთ მზრუნველი და ყურისმგდებელი სჭიროდათ.

მარტოხელა

ვენერას ამ გადაწყვეტილებაზე მცირე გავლენა როდი მოუხდენია ციკოს მომავლისათვის ზრუნვას. მაინცაველი რომ გვერდით ეყოლებოდა, ქალიშვილს ავი თვალთ ველარავინ შეხედავდა და მანამ მაინც ვერავინ მოსტაცებდა, ვიდრე სკოლას არ დაამთავრებდა.

ვენერას თავად სჯეროდა, რომ მოგზაობაში ტიტეს შემოსვლა ციკოსთვის იქნებოდა ყველაზე მეტი სიკეთის მომტანი, მაგრამ შვილთან ამაზე სიტყვის ჩამოგდებას რატომღაც ვერ ბედავდა. მისთვის ფიქრის გამხელასა და გულის გადაშლას ვერ ახერხებდა.

თავის მხრივ, ციკოსაც უცნაურად ეჭირა თავი. პირველი ნახვისთანავე ტიტეს მიმართ მტრულად განეწყო და ვერ იქნა, ამ კაცზე გული ვერ მოიბრუნა.

სოფლად ათასგვარ ჭორს ამბობდნენ კოლმეურნეობის ბუღალტერზე, სადაც წავიდა, თითო ცოლი ყველგან ჰყავდაო, ორჯერ ციხეშიც იჯდაო, და კიდევ ვინ მოსთვლის!..

ვენერასთან ტიტეს კურკურსა და დაახლოებაში ანგარიშს ხედავდნენ. მოწინავე ჩაის მკრეფავი შეძლებული ქალია და ბუღალტერი მის საესე ოჯახში ფეხიფეხზე შემოდგმული იცხოვრებსო.

სხვის უთქმელადაც, ინსტინქტივად გრძნობდა ციკო, აღმა-დაღმა ნათრევ ბუღალტერს დედამისის მიმართ არავითარი წმინდა გრძნობა არ შეიძლებოდა. ჰქონოდა და თუ მაინც მათ ოჯახში შემოსვლას ფიქრობდა, მხოლოდ და მხოლოდ ანგარიშა ამოქმედებდა.

ტიტე ყოველნაირად ცდილობდა ქალიშვილის გულის მოგებას. ისე არ მოვიდოდა, მისთვის რაიმე საჩუქარი არ მოეტანა, სულ მის ქებაში იყო და პირიდან მხოლოდ შექარი ამოსდიოდა.

ვენერა დიდხანს ყოყმანობდა, უჭირდა და შვილისთვის გულის გახსნა და თავისი განზრახვის განდობა.

მაგრამ რაკი საქმე გადაწყვეტილი იყო, დამალვას აზრი აღარ ჰქონდა.

და დადგა ქაში დედა-შვილის გულხდილი ლაპარაკისა. ვენერამ ტირილით აუხსნა ქალიშვილს, რომ მან თავისი ახალგაზრდობა ოჯახის პატიოსნებასა და ციკოს აღზრდას შეაღია, იგი უკვე დაიღალა ამდენი ჭაფით. უმამაკაცო ოჯახი უპატრონოსა ჰგავს და მართლაც უპატრონო არი, რადგანაც მტერი და მოყვარე მხოლოდ კაცსა ცნობს ყველგან და მხოლოდ მას უწევს ანგარიშს.

ტიტე ვენერას სიყრმის მეგობარია. იგი ნასწავლი, ყველასგან დაფასებულია და მისი შემოსევა უკაცო ოჯახში ერთი-ორად ასწევს მათ ღირსებას. მთავარი კი ის არის, რომ ტიტეს ციკო საკუთარი შვილივით უყვარს. მის სიყვითესა და მომავალზე იზრუნებს და ყოველნაირად ხელს შეუწყობს მის ბედნიერებას.

ციკო წარმეყრული ისმენდა დედის შეგონებას.

დედა გრძნობდა, რომ ქალიშვილი ძლივს იოკებდა აღშფოთებას და მზად იყო ასაფეთქებლად.

მაგრამ ციკო მოერია შინაგან მღელვარებას, სათქმელი ბოლომდე მოუსმინა და, როცა დედამ აღსარება ფარისევლური ტირილით დაამთავრა, დამცინავად ჰკითხა:

— რჩევას შეკითხვები, თუ ნებართვას მთხოვ?

დედა ასეთ კითხვას არ მოელოდა, ცოტა არ იყოს დაიბნა და ხვეწნით მიუგო:

— ერთსაც და მეორესაც.

— გადაწყვეტილება უკვე მიღებული გაქვს, მაგ საქმეში მე აღარც მრჩევლად გამოვდგები და აღარც ჩემი ნებართვა გჭირია.

მკაცრად მოუტრა ციკომ. მერე ცოტა ხმას დაუწია და ლმობიერად თქვა:

— შენი ბედი შენს ხელთ არი, როგორც გინდა, ისე მოიქეცი, ოღონდ ერთი სათხოვარი შემისრულე.

— რა სათხოვარი, შვილო?

— ბათუმში გადამიყვანე მამიდასთან.

— რათა? ჩემთან ცხოვრება აღარ გინდა?

— სწავლა მინდა, დედა. აღარც მპირდებოდი ბათუმში გადაყვანას.

— კარგი... გადაგიყვან... ვნახოთ... ამოხებრით თქვა დედამ და თვალი ისევ ცრემლით აევსო.

ქორწილი ერთ კვირას გაგრძელდა. ციკო სამზადსა და სუფრას დასტრიალებდა კერძები მოჰქონდა, წამსვლელ-მომსვლელს ნაძალადევი ღიმილით აცილებდა და ეგებებოდა.

გრძნობდა, რომ იმ დღიდან მის ბედში რაღაც გარდატეხა იწყებოდა, დედა-შვილის სიამტკბილი ცხოვრება თავდებოდა, მათ შორის შესაძებ დგებოდა, მისთვის უცხო და შორიული.

ციკო თავს ძალას ატანდა, ცდილობდა და წყენა და დაბნეულობა სხვებისათვის არ დაენახებინა, მაგრამ თავადაც გრძნობდა და სხვებიც ამჩნევდნენ, რომ ქალიშვილი გარჯას გულს ვერ ატანდა, მის ქცევას მარტილი და ხალისი აკლდა.

ლამაზი გერის დანახვაზე ტიტეს სახე ეზადრებოდა, თვალებს წყურავდა და წუწყ მელასავით შორიდან შესციცივნიდა. ციკო გრძნობდა მამინაცვლის დაყინებულ ცქერას. სუფრაზე დახრილმა ერთხელ იმასაც მოჰკრა თვალი, როგორ მსუნაგად ჩაპყურებდა მთვრალი ტიტე ოდნავ ნოღებულ საკინძში. სახელეწილმა გულისპირი მაშინვე ხელით დაიფარა და აღშფოთებული გაეცალა იქაურობას.

ბედნიერებით გაბრუებული, სიხარულით დაბრმავებული პატარძალი ვერ ამჩნევდა, როგორ ნერწყვის ყლავით აყოლებდა თვალს მისი ახალი ქმარი სუფრიდან სამზადისაკენ წელის ოდნავი რხევით მიმავალ გერს.

მხოლოდ ქალაქიდან ჩამოსულ ტიტეს მეგობარს არ გამოპარვია ვნებით მთვრალი მზერა მამინაცვლისა.

ღვინომოკიდებულმა მაყარმა თავი გადასწია და სიძეს ჩურჩულით უთხრა:

— ბარემ შვილი შეგერთო, ტიტე, თუ ცოლის შერთვას და უღელში თავის გაყოფას ფიქრობდი.

მთვრალი მამაკაცების „ჩურჩული“

საკმაოდ ხმაილალი გამოვიდა და მათ ახლო მდგარ ციციოს ყურს მისწვდა.

ციციო თიწურა.

— შეილიც ჩემი იქნება და დედაც! ჩაიხიხითთა ტიტემ და მეგობარიც აპყვა მის სიცილს.

— ჰო-ჰო, რა ქერის ორმოში ჩავარდნი!

მხარზე დაჰკრა ხელი „მეფეს“ მაყარმა და ორივე სიცილით გადაბეჭრდა.

ციციოს სახეზე ალი მოედო. მთვრალეებს ზიზღით მოხვდა და იქიდან გაღაზტულივით გავარდა.

ათაფეს ოთახში ჩაიკეტა, ლოგინზე დაემხო და აქვითინდა.

ქალიშვილი უკვე ხედავდა იმ შავი ღრუბლების მოახლოებას, რასაც აქამდე გაუტყნობიერებლად გრძნობდა.

პატარაობიდან მარტოობას შეჩვეულმა მხოლოდ ახლა იგრძნო იმ მარტოობის საშინელება.

ამ ქვეყნად ერთადერთი ახლობელი აღამიანი ჰყავდა და დღეიდან ისიც სხვას ეკუთვნოდა. მაგრამ უბედურება კიდევ ის იყო, რომ დედა ქორწილის დღიდანვე მოტყუებული, იმედგაცრუებული აღმოჩნდა, თუმცა თავად ჭერ ამას ვერ ხედავდა.

ის, რაც სხვათა მითქმა-მითქმიდან ღროღადრო აღწევდა ციციოს ყურამდე, ახლა საქორწინო სუფრაზე თვითონვე აღიარა ტიტემ და ციციომ პირველად იგრძნო საფრთხე თავისი ჰასაკისა და ქალობის გამო.

იგი გრძნობდა, რომ მის სახლში, მის ახლს, ფიცრის თხელი კედლის იქით, ბინას იღებდა ბოროტი სული, ცხრათავიანი დევი, რომელიც არა მარტო მისი დედის ქონებას ჩანთჰავდა და კაი ქალობას შეარცხენდა, არამედ გერის მყუდროებასა და უზრუნველ ცხოვრებასაც ააფორიაქებდა. საქვეყნოდ გამოაჭენებდა და თავს მოჭრიდა.

ციციო ტიროდა და ეს ტირილი მარტო საყვარელი დედის გამოტირება კი არა, საკუთარი სიმშვიდისა და უზრუნველი ცხოვრების გამოტირებაც იყო. ქალიშ-

ვილი გრძნობდა, რომ ამ დღიდან იგი თავისი ჭკუისა და ძალადონის სამარა რჩებოდა. ეს ჭკუა ჭერ კიდევ უწევრთნელი და გამოუცდელი იყო, ხოლო ძალადონე ჭერ კიდევ მოუმარებელი. საკუთარი უმწეობის შეგნება აშინებდა და აფრთხობდა შემფრთხებულ გოგონას.

გარედან აშლილი სტუმრების ხორხოცი ისმოდა. ციციო წამოდგა, კართან მივიდა და პირველად საკუთარ სახლში თავისი ოთახი საგულდაგულოდ ჩარახა.

სოფლის წინასწარმეტყველება ახდა. ტიტემ კოლმეურნეობის კანტორაში მუშაობას თავი დაანება. მხარეთმოზე წამოწვა და ქეიფსა და ღროსტარებას უმატა.

ვენერას სახლში სტუმრანობა გახშირდა.

ქმრის მოყვანით ვენერა შეღავათს ელოდა, მაგრამ ოჯახის ტვირთი შემსუბუქების მაგივრად მისთვის კიდევ უფრო დაამძიმდა.

ტიტეს ოჯახში არაფერი შენოჰქონდა. პირიქით, წარამარა ცოლს ართმევდა ფულს და მის ქონებაზე ხელგაშლილობას იჩენდა.

ქორწილიდან ერთი თვეც არ იყო გასული, ტიტემ რომ სოფელში ახალთახალი მანქანა შემოაქროლა.

პირველ დღეებში რამდენიმეჯერ ცოლი ჩაიში ახალი მანქანით მიიყვანა. ვენერას აღტაცებას საზღვარი არ ჰქონდა. მაგრამ ტიტეს მალე მოსწყინდა დილით აღრე ადგომა და ცოლის ტარება.

მანქანაში ცოლის მაგივრად მალე თავისი ძველი ამფსონები მოისვა გვერდით და აღმა-დაღმა დააჭროლებდა.

ცოლს ერიდებოდა შინ გვიან მოსული, ნაჭეიფარი ქმრის დილაადრიან გაღვიძება და ძველებურად ქვეითად გარბოდა სამუშაოზე.

სანამ ქმარი ასადგომად თავს წამოსწევდა, ცოლი მუშაობის ეშხში კარგახნის შესული იყო და აღარც ახსოვდა

თავისი ნაოფლარით შექმნილი მანქანა მისი იყო, თუ არა.

სამაგიეროდ, ციკოს წამოღვრამ არ გამოეპარებოდა ტიტეს. რაგინდ გვიან დაწოლილიც არ უნდა ყოფილიყო, სკოლაში წასვლის დროს ლოგინიდან წამოხტებოდა, მანქანის საჭეს მიუჭდებოდა და ციკოს წასაყვანად ემზადებოდა.

ციკო მანქანაში არ ჯდებოდა.

— არ მინდა... სკოლა ახლოა... ამხანაგებს უნდა გაეუარო...

— შენს წასაყვანად ავდექი, საგანგებოდ... ჩაქეჭი, ციკო... მოიცა...

მისდევდა ტიტე კარმოღებული მანქანით სოფლის გზაზე.

ციკოს გამვლელ-გამომვლელების შერცხვებოდა, შეჩერდებოდა, მაგრამ ტიტეს გვერდით მიინც არ დაჯდებოდა, უკანა კარს გააღებდა და კუთხეში მარტო მიიყუევებოდა. სკოლამდე თავს არასგზით არ მიაყვანინებდა, სადმე შორს ჩამოხტებოდა და უკანმიუხედავად გარბოდა.

როგორც კი მარტო მიმავალ გერს სადმე გადაეყრებოდა, შეუჩნდებოდა:

— დაქეჭი, ციკო, მანქანის მართვა ისწავლე.

ციკო ათასგვარ მიზეზს პოულობდა და მანქანას ახლო არ ეკარებოდა.

მაგრამ, როცა მანქანაში ვენერაც იჭდა, მაშინ უკვე ველარაფერს აწყობდა.

— დაქეჭი, შევილო... ისწავლე მანქანის მართვა, ახლა თბილისში სულ შენხელა გოგონებს დაჰყავთ თურმე მანქანები.

ჩააცვიდებოდა ვენერა და ტიტეს გვერდით თითქმის ძალით დასვამდა ქალიშვილს. სახეგაბადრული ტიტე ციკოს საჭეს აძლევდა, მანქანა არ გაგექცესო, ხელს წამდაუწუმ მკლავზე ავლებდა და ზედ ეკვროდა. არჩეინი ვენერა ქმრის ამ ბლლარძუნს ვერ ამჩნევდა, მანქანაში ყელმოღერილი იჭდა და გამვლელ-გამომვლელს ამაყად გაჰყუვებდა.

წინათ თუ პირდაპირ ცქერას ვერ უბედავდა და თვალით ფარულად სჭამდა ციკოს ბოლო დროს თანდათან უფ-

რო და უფრო თავხედდებოდა ტიტე გერთან. თამამდებოდა და უწმინაფრდებოდა.

მაგრამ ციკო ძველებურად გაურბოდა მაშინაცვალს. ვერ იქნა და გერის გული ვერ მოიგო ტიტემ, ვერც მანქანით აიყოლია, ვერც ზრუნვითა და მოფერებით დაიახლოვა.

სკოლიდან დაბრუნებულმა ციკომ ყველა ოთახში შეიხედა.

ღედა ჩაიში იყო.

მანქანა ეზოში არ იდგა, ტიტე წასული ჩანდა.

ციცბლზე წყალი შემოდგა. სახლი ცოტა მიალაგ-მოალაგა და წყალი რომ გაცხელდა, ტანის ბანას შეუღდა.

საამისოდ მოუწყობელ ოთახში ციკო წყალსაც თვითონ ისხამდა და საპონსაც თვითონ ისვამდა. თუნგი თავზე დაიბირქვავა და უცებ მანქანის ხმა მოესმა.

წამით ბანა შესწყვიტა და საპონწასმული, თვალდახუჭული გაინაბა.

მანქანის ხმაური უცებვე მისწყდა.

მომეყურაო, გაიფიქრა და ბანა განაგრძო. წყალს ისხამდა და იბანდა, მაგრამ რაკი გულში შიში შეეპარა, ვერ იქნა და ვედარ მოიძვინა.

რა დაუდევრობა მოუვიდა ამოდენა ქალს! მარტო კონკრის კი არა, სახლის კარის დაკეტვაც დაავიწყდა და ამ ოთახში შემოსასვლელი კარიც გადაურაზავი დარჩა.

ციკომ ბანას უჩქარა. ტანი რალაცას ცუდს უჩქარებდა და გული გამალეებით უცემდა. საპონს სწრაფად ისვამდა და წყალს ხშირ-ხშირად ისხამდა.

ფეხზე წამოღდა. ჩამოშლილი თმები მხრებზე და გულმკერდზე ეყარა და სახეს უფარავდა.

ის იყო, თუნგი შემართა წყლის დასასხმელად, რომ ვილაცის მოშტერებული მზერა იგრძნო.

თავი მოიბრუნა და...

ღია კარში ტიტე იდგა.

სახეანთებული. სისხლმოწოლილი თვალებით, კაცი კი არა, ნადირი მიჩერებოდა შიშველ ქალს.

ცხოველური ქინი მორეოდა, ნარბე-
ნივით გულამოვარდნილი ქშინავდა და
გამოღწეული შეპყურებდა შადრე-
ვანივით თეთრსა და მჩქეფარე სხეულს.
იღვა ტიტე, უყიდურესობამდე და-
ძაბულ ერთ ძარღვად ქცეული, გონდა-
კარგული და ქინშორეული.

იღვა მარმარის სხეულზე საპნის ბუშ-
ტებდასხმული ქალწული და ტიტეს
რომ ძველი ბერძნული თქმულება
სცოდნოდა, ან ვანსჯის უნარი ჰქონოდა.
მიხვდებოდა, რომ ბედმა ზღვის ქაფი-
დან სიყვარულის ქალღმერთის დაბა-
ლების მოწმე გახადა.

თვალშესული მტევანივით გავსებული
ტანის ყოველი უჯრედი ზემიბითა და
ზარით მოუხმობდა მერთვლეს.

ტანსაცმელგაზდილი ციციოს სხეული
ვნებით აფეთქებული სუნთქავდა და
ხანძრის იმ გამძვინვარებულ ცეცხლს
ჰგავდა, ეს-ეს არის კვამლის ფარდა
რომ მოიშორა და მთელი ქვეყნის გა-
დასაწვავად გარეთ გამოვარდა.

ასეთ ქალზე ხალხს გაბედულად უთ-
ქვამს, მისი ნაბანიც არ დაიქცევია.

მაგრამ ნაბანი იქცეოდა და მზის უნა-
ხავი სხეული კაცის გამანადგურებლად
მღეროდა სიყვარულის უძლეველობისა
და ვნების გარდუვალობის სიმღერას.

როგორც კი გამხეცებული კაცი დაი-
ნახა, ქალმა ერთი შეპკივლა, თუნგი
გაავლო და ინსტინქტურად ხელები
გულმკერძზე აიფარა.

— აქ რა გინდა... წადი, თორემ ვიყ-
ვირებ... მთელ ქვეყანას შევყარი...

შესძახა სასოწარკვეთილმა ციციომ.
დაბნეულს ფეხის გადადგმა და ზეწ-
რის მოხურვაც ვერ მოეფიქრებინა და
პირგამებებული მიიერებოდა აქლოში-
ნებულ მაშინაცვალს.

— ციციო... ჩემო ციციო...
ჩერჩულით და ბარბაცით დაიძრა ქა-
ლისკენ ტიტე.

— არ მომეკარო... ახლო არ მოხვი-
დე...

შეპყვირა ციციომ, ტაშტიდან გადახ-
ტა, კბას თუ პერანგს ხელი დაავლო,
წინ აიფარა და კედელს აეკრა.

— შენი ჭირიმე... შენ გენაცვალე...
ბურღლუნებდა ტურზე ნგრეწყვმოდ-
გარი ტიტე. წინგამოშვერილი ხელები
ვნებიან ცახცახს მოეტაცნა ვაჭკაცისათ-
ვის და გაოგნებული, ნელი ნაბაჯით
მიიწევდა ქალისკენ.

— არ მოხვიდე... გამეცალე...
ყვიროდა ციციო და თან მთელი ტანით
თრთოდა.

კაცისგან ხელშეუხებელი სხეულის
ქათქათა სისასესემ და უბიწო თრთოლ-
ვამ კიდე უფრო მიიზიდა გონდაბნელე-
ბული მამაკაცი.

ის იყო, ხელი მოსახვევად ვაშალა და
საკოცნელად მიიწია, რომ სასოწარ-
კვეთილმა ქალმა მუცელში წახლას
ჩარტყმა მოასწრო.

ტიტე უკან გადაქანდა და წყლით
სასესე ტაშტში ჩავარდა.

სანამ კაცი გონს მოეგებოდა, კაცომ
ლონე მოიკრიფა, მეორე ოთახში გაეარ-
და და კარი გადაარახა.

ერთხანს კართან იღვა, მერე ლოგი-
ნისკენ წავიდა, მუხლებმა თავისთავად
უმტყუნეს და საწოლზე უღონოდ დაე-
შვა.

ლოგინზე დამხობილი ციციო გულა-
მომქდარი ტიროდა.

ბალიშში თავჩარგულს ცოტახნის შე-
მდეგ მანქანის ძრავის თუხთუხი პოეს-
მა.

მანქანა ეხოდან გავიდა, სწრაფად
გაიქროლა.

ბნელოდა, ვენერა რომ დაბრუნდა.
მუშაობით დაღლილ ქალს მაშინვე
წავახშმება და ბალიშზე თავის მიდება
უნდოდა, მაგრამ შინ შესვლისთაივად,
უჩვეულო უწესრიგობა ეცა თვალში.

ციცხლზე შემოდგმულ ქვაბში წყალი
დუღდა და ორთქლად ადიოდა.

ციციოს ოთახში შეიხედა: იატაკი
წყლით იყო დატბორილი. ცარიელი
თუნგი ძირს ეგდო წაქცეული.

საპონი და სავარცხელი იატაკზე ეყა-
რა.

წყლით დაფარულ ოთახში აღარ შევიდა.

სახლი რომ ასე არეულ-დარეული დახვდა, არ ეკაშნიკა. ციციას წარტოთავისი ოთახი კი არა, მთელი სახლი მუდამ დაწვრილებული ჰქონდა და გაუკვირდა, იქაურობა ასე აფორიაქებული რომ იყო.

რაკი ტიშკარი და სახლის შემოსასვლელი კარი ღია იყო, შინ ვინმე უნდა ყოფილიყო — ციცი ან ტიტე. ოთახები მოიარა, ეზოსაც მოავლო თვალი — არსად არავინ ჩანდა.

ბოლოს თავის ოთახს მიადგა ვენერა.

კარი დაკეტილი დაუხვდა. გაუკვირდა: ტიტე კარს არასოდეს ამტავდა.

ფრთხილად დააკაკუნა.

— ტიტე, გძინავს?

მორიდებით, ხმადაბლა იკითხა.

ხმა არავინ გასცა.

უფრო მაგრად დაარახუნა.

— გაიღვიძე, ტიტე... მე ვარ, ვენერა...

გასძახოდა და თან კარზე ბრახუნს უმატებდა.

ოთახში ვიღაც წამოდგა და კარისაკენ წამოვიდა.

კარი ციციმ გააღო და ვენერა გაოცდა: ნამძინარევი თვალები დასიებოდა, ნამტრალევს უგავდა.

— ასე აღრე რამ დაგძინა?

შესვინა დედამ, მაგრამ შეიღმა ხმა არ გასცა, გაბუტულივით ვატრიალდა, და ტანისამოსის ჩაცმას შეუდგა.

— ტანი შენ დაიბანე?

ციცოს დაუვარცხნელი თმა ჯერ კიდევ არ შეშრობოდა და ვენერას კითხვას ის აზრი ჰქონდა, რომ შემდეგ ოთახის მიულაგებლობის გამო საყვედური მოეყოლებინა. ქალიშვილს ერთხელ კიდევ შეხვდა და რაღაც არ მოეწონა. დაბნეული და აფორიაქებული ეჩვენა. ციცი ტანისამოსის ჩაცმას ჩქარობდა და ვერ კი ახერხებდა.

— ტიტე არ მოსულა?

იკითხა ცოტა არ იყოს შეფიქრიანებულიმა ვენერამ.

ქალიშვილმა სახე მიპრიდა და არაფერი უპასუხა.

— ხომ არაფერი მომხდარა?

იკითხა ისევ ვენერამ და ხმაში შემოთება შეეტყო.

— რა უნდა მომხდარიყო...

მისკენ მოუხედავად თქვა ციციმ, ტილო მოძებნა, თავის ოთახში გავიდა და იატაკის წმენდას შეუდგა.

ვენერა გრძნობდა, მის არყოფნაში ოჯახში უსიამოვნო რაღაც უნდა დატრიალებულიყო, ციცი არაფერს ამბობდა და ეჭვით შეწუხებული დედა მოუსვენრად წრიალებდა. რამდენჯერმე ციციას ოთახში შებოროილდა, შეილთან გამოლაპარაკება უნდოდა, მაგრამ წარბშეკრული ციცი გაჯავრებული ეჩვენა და სიტყვა ვერ შეჰხვდა.

ციცი ოთახის მილაგებას მორჩა, ხელ-პირი დაიბანა, ჩემოდანი გახსნა და ტანსაცმლის ჩაწყობა დაიწყო.

დედა გაკვირვებული შეჰყურებდა.

ციციმ წიფნები გადაარჩია და ცალკე შეტყრა.

— ხომ არსად მიღიხარ, შვილო? ძლივს ამოიღო ხმა დედამ.

— მამიდასთან მივიღვივარ, ბათუმს.

მტკიცედ თქვა ციციმ.

— მამიდასთან? როდის?

— ახლავე...

— ახლავე რა საჩქაროა?... რა მოხდება?..

— არაფერიც არ მომხდარა, დედა. ხომ მომეცი პირობა, რომ ბათუმში გადამიყვანდი მამიდასთან.

დედამ უმწეოდ ჩაჰკიდა თავი.

— ხვალ მაინც წაშლიყავი... მოგამზადებდი გასამგზავრებლად.

— არაფერი მომზადება არ მინდა, ახლავე მივიღვივარ.

— სკოლისას რას აპირებ?

— სკოლაში შენ მიხვალ, საბუთებს გამოართმევ და გადმომიგზავნი.

ციცი მკაცრად და შეუპოვრად ლაპარაკობდა.

დღეა მიხედა, კერპ, თავისნათქვამა შეილოან არც ჩხუბით ვაუვიდოდა რამე, არც ხვეწნა-მუდარით.

— საკმელი მინც ქამე... ვივასშმოთ...

— არ შშია, მატარებელზე დამიგვიანდება.

ციცომ მაგის საათს დახედა.

— დრო არი... მივდივარ.

ჩემოდანს ხელი დაავლო, წიგნები ილიაში ამოიჩარა და კარისაკენ წავიდა.

— ტიტე მინც მოსულიყო. სადგურამდე მანქანით წავიყვანდა.

ქალიშვილს უნდოდა რაღაც მკვებედ ეთქვა, მაგრამ თავი შეიკავა, დედას ერთი კუმტად მოხედა და სახლიდან ჩქარი ნაბიჯით გავიდა.

მისწულს ჩასვლა მამო მამიდა უზომოდ გაახარა. უბედური რაყდენი ერთხელ კიდევ გამოიტირა და მოთქმამი რძლის საყვედურიც გამოუტრია.

— სანამ უქირდა იმ დალოცილს, მამო არ გათხოვილა და ახლა რამ აატრუა, როცა ჩიტის რძეც არ აკლია და შენ ტოლივით მხარში ამოუდექი.

ციცო მამოს საყვედურს არ აპყვა. დედასა და მამინაცვალზე სათქმელი ბევრი ჰქონდა, მაგრამ მათი ძვირი არ დასცდა. მამიდან გულში ჩაეკრა და უსიტყვოდ, გულამოქდარი აქვითინდა.

ხანდაზმულობაში დაქვრივებულ ბაბოს ქმრის პენსია და საკუთარი ოროთახიანი სახლი და დარჩენილი სიბერეში თავის გაატანა.

იმ ორი ოთახიდან ერთს აქირავებდა და ახლა მდგმურად ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის მათემატიკის ფაკულტეტის სტუდენტი ჰყავდა.

ციცოს მოსვლა არც აპარელ მდგმურს შეუშინებია და არც კიბის ქვეშ გასოლილ, თვლემამორეულ ძალს გაუგია. ამ ძალს ბაბო „გვარისას“ ეძახდა, მაგრამ დიდი ვერაფერი გვარისა და ჯიშის იყო. ერთთავად კიბის ქვეშ ან ღობის ძირას იწვა, მომსვლელ-წამსვლელს ზედაც არ უყურებდა და ყეფა კი არა, ბუზებდს მოვერებდაც ეზარებოდა.

გვარისა პატარა ლეკვი იყო, ბაბომ რომ მოიყვანა. მას აქეთ-კარგა ზომბორა ძალი წამოიზარდა, მაგრამ ხელმოკლე ბაბო საჭმლით არ ანებიერებდა, ძალი პატრონის ღარიბი სუფრის ნარჩენებზე გადადიოდა და ფერდები ერთიმეორეზე ჰქონდა მიკრული.

ციცოს პირველად ეშინოდა გვარისასი და შორიდან უვლიდა ზოლზე, მაგრამ მალე დაჩქმუნდა, რომ ხალთასავით დაგდებულ ზარმაცი ძალი მის იქ ყოფნა არ ყოფნას არაფრად აგდებდა და თავადაც დაივიწყა მისი არსებობა.

გვარისაზე ნაკლებად არც ბაბოს მდგმურის პირველ დანახვას შეუშინებია ციცო. ტყაუერივით თამამშვებულ, წვერგაუპარსავ სტუდენტს შორიდან მოჰკრა თვალი ციცომ და შეშინებული მამიდას ამოეფარა.

— მაგის აქ ყოფნა შენ არაფერს დაგიშვებს, — დაამშვიდა უმაღლე ბაბომ, — მუდოა, კაცი კი არა, მთელი დღე ოთახშია ჩაყეტილი და წიგნებს აკლავს თავს. სტუდენტი თუ მყავს, ხვეწნით უნდა გამოვიტყუო. ახლანდელ ახალგაზრდებს არაფრით არ გავს, ბერია ნამდვილი.

რაკი ბაბოს უცნაური მდგმური ახალგაზრდა ლამაზი ქალიშვილის მეზობლობას ერთხანს ვერ ამჩნევდა თუ არაფრად აგდებდა, მართლა მუდო ყოფილაო, თქვა თავის გულში ციცომ და მდგმურის ოთახისაკენ აღარც გაუხედავს.

მაგრამ ბაბოს გაცოცხას საზღვარი არ ჰქონდა, ერთ მშვენიერ დღეს რომ თავისი მდგმური გვარისასთან ერთად დაინახა. სტუდენტს ძალღისთვის წინ საკმელი დაეყარა. ძალი გამგელებული თქვლევდა, მისი კეთილისმყოფელი ზურგზე ალერსით ხელს უსვამდა და რაღაცს ებუბუბებოდა. მეორე და მესამე დღესაც იგივე განმეორდა.

მეოთხე დღეს, ბაბო კიდევ უფრო გაცოცხდა: გამძღარი, ღონეშოსული გვარისასიცილით სახეგაბადრულ სტუდენტს გულზე ახტებოდა, ხმადაბლა უყეფდა და ფეხქვეშ ეგებოდა. შექრი ძალს ხელში იყვანდა, ჰკერში ანჭლრევდა და მე-

რე ბურთოვით შორს ისროდა. გვარისა ძირს დაეცემოდა, მაშინვე წამოხტებოდა და ყეფითა და ეუნტრუშით ისევ შუქრისკენ მივბოდა.

— ხომ არ კვდებიან, ნეტავ, ჩემი მდგმური და გვარისა?—გაიფიქრა ბაბომ.

მაგრამ ახალგაზრდა შუქრი სიკვდილზე სულაც არ ფიქრობდა. პირიქით, თავაუღლებელი მეცადინეობისაგან მიძინებულ სიცოცხლის წყურვილი რაღაც შინაგანმა ძალამ თუ გარეგანმა ბიძგმა ერთბაშად გაუღებდა, თვალი აუხილა და გულს აუძგერა.

ბაბომ ისიც შენიშნა; მუდამ ჩაკეტილი კარი შუქრის ოთახისა გაიღო და ბერად დაუღებელი მდგმური დერეფანსა და ეზოში გამოჩნდა. ხმადაბალი სტვენითა და ღიღინით, ცალად დარჩენილი ფრინველივით ვიდაცას ეძახდა, თავისკენ უხმობდა რამდენიმე დღეში გამოცვლილი შუქრი.

ყურებზე ჩამოფარებული თმა და გაბუქებული წვერი უცებ გაჰქრა და, ბაბომამიდა მიხვდა, რამაც გამოიყვანა „მუღო“ სამზეოზე.

ბოშაქალის წინასწარმეტყველება არც ბაბოსთვის უამბნია ვისმე და არც მისი ახალგაზრდა მდგმურისათვის. არც იყო საჭირო, რადგან ციციოს თავისი ბედი ზედ ეწერა, და მარტო შუბლზე და ხელისგულზე კი არა.

ბედის ის განაჩენი წინ უძღოდა ლამაზ ქალიშვილს და პირველი დანახვისთანავე ვაჟკაცს იმაში არწმუნებდა, რომ ამკვეყნიური სიახე მხოლოდ მას—ციციოს შეეძლო მოეტანა მისთვის, მხოლოდ ის იყო გაჩენილი საიმისოდ, რომ ვაჟკაცისათვის სიცოცხლის სიხარული განეცდევინებინა.

ციციოს იქით საქალეთი ამოწყვეტილი, ცარიელი იყო და ქაბუქისათვის ბედნიერება სხვაგან არსად არსებობდა.

ქაბუქები ციციოს პირველი დანახვისთანავე ქალიშვილის ყოველ ნაკვთზე კითხულობდნენ ბედის ამ განაჩენს და, რაკი ადამიანს ბედნიერებისაკენ სწრაფვა დედის მუცლიდან აქვს თანდაყოლი-

ლი, ცდილობდნენ ეს კარზე მომდგარ ბედნიერება ხელიდან არსკანეშეგასწრაფად დაუფლებოდნენ.

თავისი ბედის განაჩენს ციციოს პირველ დანახვაზევე მისწვდა შუქრი და იმ დღიდან ვაჟკაცი ხელახლა დაიბაოა. თუ მანამდე უმიზნოდ, რაღაც გაურკვეველი სურვილითა და გაუზიარებელი ვალდებულების გრძნობით იყო მეცადინეობას გადაყოლილი, ციციოს ნახვის შემდეგ ყველაფერს—სწავლასაც და ცხოვრებასაც—ახალი აზრი მიეცა.

ვაჟს საფიქრალი გაუჩნდა და ძილი დაეკარგა.

იგი დარწმუნდა, რომ ბედნიერი მხოლოდ ციციოსთან ერთად შეიძლებოდა ყოფილიყო, უმისოდ სიცოცხლე არც უნდოდა და არც ეშხი ექნებოდა.

შუქრი აჭარის მთიანეთიდან იყო, კარგი ოჯახი ჰქონდა და ინსტიტუტშიც სანიმუშო სტუდენტად ითვლებოდა.

მას შემდეგ, რაც თმა და უღვაში გაიკობტავა და ჩაცმა-დახურვასაც უჩვეულო ყურადღებით მოეკიდა, შუქრი ძველებურად შეუხედავი აღარ ჩანდა. პირიქით, დამშვენდა და ციციოს მამიდას მოხდენილ ვაჟკაცად ეჩვენებოდა.

ბაბო ხვდებოდა შუქრის გულსნადებს და უხაროდა. ობოლი ციციოსათვის შუქრი სანატრელ საქმროდ ესახებოდა და ქალ-ვაჟის დაახლოებაზე, მათ მომავალ შეერთებაზე ოცნებობდა.

ქვრივის მყუდრო სახლში რაღაც უჩვეულო ზღვებოდა, სიცოცხლის ხმაური მატულობდა და მოწყენილობა ქრებოდა.

გვარისა კალთას ჩაფრენილი ბავშვივით სულ თან დასდევდა შუქრის, მასთან ერთად ეზოში თამაშობდა და საღაყებს გადადიოდა.

ზოგჯერ ციციოც გახედავდა შორიდან, შეკავებული ღიმილით, უცნაურად გამოცვლილი ქაბუქისა და ზრუნვით გაღლებული ცხოველის თამაშს, მაგრამ მათი აგრერიგად გამოცვლის მიზეზს ვერ ხედებოდა და არც აინტერესებდა. ერთ დილას გვარისა კვალწმინდად გაჰქრა. ძაღლის დასაპურებლად გამო-

სულმა შექრიმ დიდხანს უძახა, ძებნით დაიძალა, მაგრამ ვერსად იპოვნა.

შეწუხებული ლექციებზე წავიდა.

ინსტიტუტიდან მობრუნებისთანავე გვარისა მოიკითხა.

— არ გამოჩენილა მგ ან დასარჩენი უპასუხა ბაბომ უგულოდ და თავის საქმე განაგრძო.

შექრი უკვე შეშფოთდა. სარდაფში შეიხედა, ეზოს ყველა კუნჭული ჰიიარა და გვარისა რომ ვერსად იპოვა, სარკმელთან მოწყენილი დაჯდა.

თავის დღეში ჰქმრიდან არ ვასულა და ახლა სად უნდა დაკარგულიყო? ვაითუ ქუჩაში გავიდა, უპატრონო, მაწანწალა ძაღლად ჩათვალეს, დაიჭირეს და ახლა რკინის გალიით მიჰყავთ მოსამართლად!

ეს ფიქრი რომ მოუვიდა, შექრიმ მოსვენება დაკარგა. ფეხზე წამოვარდა, აწრიალდა და ის იყო ქუჩაში საძებრად ვაქცევას აძირებდა, რომ... ეზოში გვარისა შემოღასლასდა. ატეხილ ძუქნასადღევნებული ძაღლების მთელი ზროვა შემოჰყვა. ძაღლები ერთიმეორეს უღრენდნენ და წინ უსწრებდნენ, თითოეული გვარისას დაპატრონებებსა და მოჭიშვეს თავიდან მოშორებებს ცდილობდა. ქანცვაწყვეტილი გვარისა მათ ჩხუბსა და ცილობას ყურადღებას არ აქცევდა, ღონეგამოლეული მოხანხალობდა.

შექრის დანახვაზე, თავი დამნაშავესავეთ ჩაღუნა, გეზი იცვალა და გაიძურწა. შექრი ერთხანს დაბნეული იდგა, მერე კიბე ჩამოირბინა და ძაღლებს უკან გამოუდგა.

— ნძა! ნძა! ვადი! ვადი! — უყვიროდა ძაღლებს და უკან მისდევდა.

ძუქნასადღევნებული ხეადები მის ყვირილს არაფრად აგდებდნენ, გვარისას ეკვრებოდნენ და ერთმანეთს კბენდნენ.

გაბრაზებული შექრი ქვებს დასწვდა და უმისამართოდ დაუწინა ძაღლებს.

ხეადები არც ქვეს შეეპუნენ.

მაშინ მესერს მისწვდა, სარი გამოაძრო, შუაზე გატეხა და, რაც ძალი და ღო-

ნე ჰქონდა, ძაღლებს ესროლა. სარი გვარისას მოხვდა. ძაღლმა ერთი საცურავად დაიწკავლა და ეზოდან გავარდა. ხეადების ზროვა ძუნძულით მიყვა ძუქნას.

ის დღე იყო და შექრის გვარისასკენ აღარ გაუბნედა.

გვარისაც დამნაშავესავეთ ერიდებოდა და გაურბოდა მასთან შეხვედრას, ერთთავად სახლის უკან იწვა და ამოდ ელოდა მეგობრის გულის მოპოვნებას.

შექრი გარეთ იშვიათად გამოდიოდა, შინ იკეტებოდა... და ახალგაზრდა, ლამაზ მეზობელს შორიდან უთვალთვალებდა.

ასე აღბათ დიდხანს გავრძელებოდა, მაგრამ ერთ დღილას ციცი ზმაურმა გამოაღვიძა.

ყური მიუვლო. სარდაფიდან ძაღლის წყმტუნნი და კაცის ბუტბუტი ისმოდა.

შეეშინდა. მამილა ბაბო ოთახში არ იყო. სწრაფად გადაიკვა და დერეფანში გავიდა.

— გამოდი, ციცი, გამოდი!

შესძახა დანახვისთანავე ბაბომ.

— ჩვენ გვარისას ლექვეები დაეყრა. ციციმ კიბე ჩაირბინა და მამილას თავჩაღუნული შეჰყვა სარდაფში.

სარდაფის ჰაწია სარკმელის შუქზე მკვდარივით გაწოლილი გვარისა ჩანდა. ბრმა ლექვეები ძაღლის ფეხებთან და ძუქმებთან დალოდავდნენ და ოდნავ გასავონად წყმტუნებდნენ.

გვარისას თავთან შექრი იჯდა, ლექვეებს რიგრიგობით ხელში იყვანდა, გულში იხუტებდა, წყლიან თვალეებში ჩაიკვერდებოდა, ხელს მოუხვამდა და რაღაცს ალერსით ებუტბუტებოდა.

— რა ლამაზი ლექვებია!

აღმოხდა ციციოს.

შექრიმ მხოლოდ ახლა გაიგო ქალეების შემოსვლა. შერცხვა, ლექვი ფრთხილად დასვა და ციციოს მადლიერი თვალებით შეხედა.

— რამდენია შექრი?

შორიდან იკითხა ბაბომ.

— ექვსია! ერთიმეორეზე უკეთესები! — აღტაცებით თქვა შექრიმ.

— ერთს ვერაფერს ვაქმევდი და

ექვსს რა შეინახავს, დროზე თუ არ მოვიშორეთ!

შეიხადა ბაბომ.

შუქრის სახე მოელუშა. ბაბოს ნათქვამი ეწყინა და თითქო ბოდში უნდა მოიხადოს გვარისასთანო, კიდევ უფრო ვულიანად დაუწყო ალერსი.

— საწყალო გვარისა... როგორ გააზინე შშიერმა.. ამდენი ლეკვი! რა ცუდი ვარ, რომ არ მოგხედე!..

ურღუქდა ენას, ხელს ნაზად უსვამდა და თვალზე ცრემლი ადგებოდა.

ციცომ პირველად დაინახა და განიცადა: ამ მოუხეშავ ვაქცას დიდი ადამიანური სითბო და სინაზე ჰქონდა. გაუთლელ „ტყუარში“ გულჩვილი. ღმობიერი და კეთილი ადამიანი აღნოაჩინა და მის მიმართ რაღაც სიახლოვე იგრძნო.

თვითონაც შუქრის გვერდით ჩაიკეცა.

გვარისას თავი კალთაში ჩაიდო, გულზე ლეკვი აიხუტა და მანაც ენის ჩლექით დაუწყო ალერსი.

იმ დღეს ბაბო ციციოს სკოლაში დაიბარეს.

— ბეჭითი ბავშვია, სიზარმაცეს ვერ ვუსაყვედურებ, — უთხრა მათემატიკის მასწავლებელმა, — მაგრამ სოფლის სკოლის დონე სხვა არის და ჩვენი — სხვა. ციციო ბათუმელ ბავშვებს ჩამორჩება. კერძოდ თუ არ მოამზადეთ, მართო თავისი მუყაითობით ამბანაგებს ვერ დაეწევა და ვაითუ, კლასში დარჩეს ამოდენა ქალი!

ბაბოს ენიშნა ნათქვამი. „ამოდენა ქალს“ რომ ამბობდა, უკვე მოთაგებულს, გასათხოვარს გულისხმობდა მასწავლებელი. ციციოს სიმწიფის მოწმობა დროზე უნდა აეღო და, როგორც ბაბო ფიქრობდა, „ბედსაც დროზე უნდა სწყეოდა.“

ციციოს სამეცადინოდ ბაბო მამიდას კერძოდ მასწავლებელი უნდა აეყვანა და შუქრიზე უკეთესს ვის ნახავდა! ბაბოს ბევრი აღარ უფიქრია და ერთ სადამოს მდგმურს გადაჭრით უთხრა:

— რაც გინდა გადამახდევინე, ოღონდ ციციო ალგებრასა და ტრიგონომეტრიაში მომიჩხადე. სოფლის სკოლაში არაფერს ასწავლიდნენ, აქაურ ბავშვებს ვერ დაეწია და ვილუბები, რაც კი სასიძო კაცი დაიარება, ყველას მაგაზე უჭირავს თვალი, ნამდვილად დამთავრებას არ დააცლიან და სკოლის სკამიდან მომტაცებენ!

შუქრი დაიბნა, შეაშინა კიდევ ბაბოს ნათქვამმა, სკოლის სკამიდან მომტაცებნო. არც დაფიქრებულა, დიასახლისს თავი დაუქნია და უყოყმანოდ იცისრა ციციოს მომზადება.

— მეორე დღეს, შუქრი რომ შინ დაიგულა, ბაბომ კარზე მიიყენა ძმისწული.

ციციოს გაუბედავ დაკაუნებაზე კარი მაშინვე არ გაიღო.

— მაგრად დაუბრახუნე, მაგან აგრე იცი, ზოგჯერ წიგნის კითხვა ისე გაიტაცებს, სახლი სულ რომ დაიკცეს, ვერ გაიგებს.

შორიდან გასძახა ბაბომ.

ციცომ მაგრად დაბრახუნება მაინც ვერ გაბედა.

ბაბომ საქმეს თავი ანება, თვითონ მივიდა და კარს ხელისგული ისე მაგრად თბლიშა, სახლი შეინძრა.

ოთახში ფოსტლების ფრატუნე გაისმა და კარი გაიღო.

შუქრი ნამძინარევი ჩანდა, თვალები დამწითლებული ჰქონდა და თმა უწყსრიგოდ გასჩეროდა.

ქალების მოულოდნელმა სტუმრობამ დააბნია, თმაზე ხელი გადაისვა და ნაძალადევად თქვა:

— მობრძანდით...

— ა, შუქრის ქირიმე! მოგიყვანე შენი მოწაფე. შენ იცი და მაგანი..

მრავალმნიშვნელოვნად თქვა ბაბომ. ციციო ოთახში შეუშვა, შუქრის გაუციონა და ქალ-ვაჟს კარი მიუხუტრა.

ციციო მორიდებულად, დარცხვენილი იდგა. წიგნები გულზე აეხუტებინა და თავდაბრილი ელოდა, როდის გაუძღვებოდა შუქრი მაგიდისაკენ.

შუქრი უცებ შეტრიალდა. მაგიდაზე მიყრილ-მოყრილ წიგნებსა და რვეულებს ხელი მოუსვა, სკამზე გადაკიდებული ტანსაცმელი საწოლზე ისროლა და ციციოსათვის არც შეუხედავს, ისე მივიდა მაგიდასთან.

ერთი სკამი მაგიდის ერთ მხარეს დადგა, მეორეზე თვითონ დაჯდა და თავაუწევლად წაიბურღლუნა:

— დაბრძანდით!

შიშისა თუ რიდისგან იყო, ციცი ფეხაკრფით მივიდა და შუქრის პირისპირ დაჯდა.

— საიდან დაეწყეთ?

ისევ თავაუღებლად იკითხა შუქრიმ. ქალიშვილს ქვეშ-ქვეშ გახედა და ყურებაშივე ვაწითლდა.

ციციმ ვერაფერი უბასუხა, წიგნები და რვეულები გამალა, ფანქარი მოიმარჯვა და მასწავლებელს მიაჩერდა.

— გაკვეთილი რა გაქვთ?

იკითხა შუქრიმ და ალგებრის სახელმძღვანელო თავისკენ მიიწია.

ციცი წამოდგა, მასწავლებელთან მივიდა, მაგიდაზე დაიხარა და წიგნი გადაფურცლა.

ქალიშვილის სიახლოვემ შუქრის მთლად ცეცხლი მოუციდა. გადაშლილ წიგნს ხელი დაავლო, ფეხზე წამოვარდა და კედელთან მივიდა.

სახეარეული, აწითლებული შემობრუნდა.

— დაჯექი!

უბრძანა ქალიშვილს.

ციცი მორჩილად დაეშვა სკამზე.

— დაწერე!

ისევ უბრძანა და სხაპა-სსუბით დააყარა საწერი.

შუქრი აჩქარებით სცემდა პილოტას, ქალიშვილისაკენ არ იხედებოდა და ისე სწრაფად უხსნიდა, სხვა რამეზე დაფიქრების დრო აღარ რჩებოდა.

ციცი ძლივს ასწრებდა ნაკარნახევის ჩაწერას და თავის ალებასაც ვედარ ახერხებდა, რომ ოთახის ერთი ბოლოდან მეორისაკენ უცნაურად მოწირილად მასწავლებლისათვის თვალი შეეცლო.

გაკვეთილი დიდხანს გაგრძელდა.

მანდ არაფერი მოხდესო, შეფიქრიანდა ბაბო, ჯერ კარის ქუქურტუნანში შეიხედა და, იქიდან რომ ვერაფერი დაინახა, ცოტა მორიდებულად დააბრაზუნდა.

— არ დაიღალეთ, შვილებო? გეყოფათ დღეს ამდენი სწავლა.

გასძახა და კარი დაუკითხავად შეაღო.

როლში შესული მასწავლებელი უცებ შეჩერდა, შემოაულს თვალი უაზროდ მიაშტერა, მერე ციციოს შეხედა და თითქოს მძიმე ტვირთის შემსუბუქება იგრძნო, ერთი ღრმად ამოიოხრა და ამოიბუტბუტა:

— დღეს გვეუფა!

დაქანცული, გამოთაყვანებული ციცი წამოდგა. დაღლილი მკლავები გაშალა და წელში გასწორდა. მერე წიგნები და რვეულები აკრიფა.

— გმადლობთ!

მასწავლებლისაკენ თავმიუბრუნებლად თქვა და ღიმილით სახეგაბრწყინებულ ბაბოსთან ერთად ოთახიდან გავიდა.

შუქრის გაკვეთილზე ყოველდღე დანიშნულ დროს ცხადდებოდა ციცი.

მასწავლებელი თანდათან შეეჩვია მოწაფესთან ერთად ოთახში მაოტო ყოფნას, ადრინდებურად უცნაურობას აღარ იჩენდა, მაგრამ მღელვარებას მაინც ვერ ერეოდა და დინჯად, დამშვიდებულად გაკვეთილის ჩატარებას ვერ ახერხებდა.

ზოგჯერ შუქრი კარნახს უეცრად შესწყვეტდა. ციცი თავს აიღებდა და მასწავლებელს რომ შეხედავდა, შეეშინდებოდა: შუქრი გაოგნებული, თვალემაღვრეული შეჰყურებდა ქალიშვილს.

მასწავლებელს ქალიშვილის გამოხედვა უცებვე გამოაფხიზლებდა, პირს იბრუნებდა და სახელეწილი ძლივს ძლივობით აგრძელებდა მოულოდნელად შეწყვეტილ გაკვეთილს.

ბოლოს ციციმ ისიც შენაშნა, სკოლისაკენ რომ მიდიოდა, შუქრი შორი-ახლო უკან მიჰყვებოდა, სკოლის ახლო შეჩერდებოდა, თვალით სკოლის კარამდე შიაცილებდა და მერე სადღაც ქრებოდა.

გაკვეთილების შემდეგაც, შუქრი ისევ შორი-ახლო გაიფლავებდა, უკან ნელი ნაბიჯით გაჰყვებოდა და კიკო რომ სახლს მიუახლოვდებოდა, უცებვე სადღაც დაიკარგებოდა.

ბოლოს და ბოლოს, ციცი როგორღაც შეეჩვია შუქრის უცნაურ გაკვეთილებსა და ფარულ გაყოლ-გამოყოლას.

ქალიშვილი შუბლგახსნილი, გაღიმებული ზვდებოდა ვაჟს. მასთან ახლო ყოფნა, უბრალოდ, ადამიანურად გამოლაპარაკება უნდოდა, მაგრამ შუქრი თვალს არ უსწორებდა, მის დანახვაზე იბნეოდა და დაფეთებული ცდილობდა მისგან გაცლას.

ზაფხული იყო.

ბათუმში ცხელოდა. უფროსი კლასის მოსწავლეები გაკვეთილების შემდეგ ზღვისკენ ვარბოდნენ.

ციცი საბანაოდ წასულებს არ გაჰყვა, მაგრამ კარგი დღე იყო და შინ წასვლაც დაეზარა. ქუჩა მარტოკამ გადაჭრა და ნელი ნაბიჯით სანაპიროსკენ გაისივრნა.

სანაპიროს ხეივანში შესულმა როგორღაც უკან მოიხედა და შორი-ახლო აღევნებულ შუქრის მოჰკრა თვალი.

ვაჟი დანაშაულზე წასწრებულოვით შეცბა.

ციცი შეჩერდა და შორიდან გაუღიმა.

ეტყობოდა, შუქრი ისევ გაქცევას აპირებდა, მაგრამ ციციმ დაასწრო, ხელი დაუქნია და მისკენ წავიდა.

— გცალიათ, მასწავლებლო?

შუქრი მთლად ერთიანად ვაჟითლდა. თვალი დაფეთებული ნადირივით მოაგელო იპურობას, მშველელი ვერავინ მონახა და ბედს დაპორობილებულმა გაუბედვლად წაადგა ნაბიჯი ციციკსკენ.

— არ გინდათ, ნავით გავისეირნოთ?

ჰკითხა ციციმ და მზარში ამოუდგა. ვაჟმა არც „პო“ თქვა, არც „არა“ მაგრამ გვერდით კი მიჰყვა. შუბლგახსნილი შხარდამხარ მიდიოდნენ.

შესანიშნავი დღე იდგა.

ზაფხულის მზე სხეულს საამოდ თენთავდა.

ხეზე ფოთლები არ ინძრეოდა, ზღვა მშვიდად იზმორებოდა და ადამიანსაც იმ ზღვასავით სანებივროდ, მზაზე გულაღმა გასაწოლად ეძახდა კველა-ფერი, ცაც და მიწაც, წყალიცა და პაერიც.

— ცურვა იცით, მასწავლებლო?

იკითხა ციციმ.

— მე?

შეკრთა შუქრი.

— მე, არა...

— არც მე ვიცი ცურვა. კარგი კია, შორს, ძალიან შორს გაცურვა, მერე ამ ლურჯ ზღვაზე ნებივრად გაწოლა, თვალის დახუჭვა და წყნარ ტალღებზე ქანაობა.

ზღვის პირას მივიდნენ.

აღტაცებული ციცი გაუჩერებლად ტიტინებდა რაღაცას.

ტალღა წამოვიდა და მათ ფეხებთან ახლოს დაიშხვრა.

— რა ცივია!

თქვა მზეფებით შემკრთალმა ციციმ და ხელი უნებურად შუქრის ხელს წაავლო.

გოგონა გაოცდა: ვაჟკაცის ხელი უცნაურ ცახცახს აეტანა.

ციციმ ხელი მაშინვე გაუშვა და გაკვირვებულმა შეხედა. ვაჟი სახეაღეწალი იყო და თვალამღვრეული, სადღაც, შორს, უაზროდ იყურებოდა.

— ნავში ჩავსხდეთ... ცურვა არ ვიცი, მაგრამ ნავს კი წაიყვან, — უხერხულობის დასაფარავად თუ ვაჟის გამოსაფხიზლებლად თქვა ციციმ და ნავების სადგომისაკენ წაუძღვა.

ზღვის პირას მიამიჯებდნენ.

ფეხი ქვიშაში ეფლობოდათ, ფეხსაცმელებში სველი კენჭები უცვიოდათ და ფეხისგულებზე საამო სიგრილეს გრძნობდნენ.

ქვიშაზე გაწოლილი ვაჟები ციცი

დანახვაზე თავს სწევდნენ, მაგრამ თვალტანადი ქალიშვილის გვერდით კუშტად მიმავალ გოლიათს რომ შეხედავდნენ, ვნებიანი მზერის გაყოლებას ხელს იღებდნენ და ისევ სილაზე იშოტებოდნენ.

სათვალთვალ კომკთან ორი ბიჭი მორიგეობდა. მზით გახუხულმა ბიჭებმა ერთმანეთს გადახედეს და ციციო წინ აღიმართნენ.

— ნავით ვაგასიერნოთ?

— არა, ჩვენ თვითონ ვავისიერნებთ. მიუგო ციციო.

— ჩვენ თვითონ.

დაიბუხუნა შეჭრიმ და ბიჭებს მოხვერაგით შეუბღვირა.

ბიჭებმა ნავი მოარჩილად მოუყენეს ნაპირთან.

ციციომ ისეუბა და ჩახტა.

შეჭრიც წამსვე მის გვერდით გაჩნდა და ციციომ რომ ხელი ნიჩბებისაკენ წაიღო, დაამწრო, ნიჩბები თავად მოიმარჯვა და გულმოსულივით თქვა:

— მეც ვიცი წაყვანა.

ნავი წელა ფასრიალდა.

შეჭრი მთელი ტანით წვებოდა ნიჩბებზე და ღონივრად უწყამდა.

ნავს ყოველ მოსმასზე მძლავრი ბიძგი სწევდა წინ და ისარივით სწრაფად მიჰქროდა.

ციციოს ფეხები მოეხარა, კიჩოსთან მხარტიდობზე წამოწოლილიყო და ღინებას მინებებოდა.

ოდნავ თვალმოხუტული ქალიშვილი უძირო ლაყვარლის მეტს აღარაფერს ხედავდა, მზის მტყუნვარებას და ზღვის უნაპირობას მთელი არსებით მისცემოდა და ირგვლივ აღარაფერს ამჩნევდა.

მის პირდაპირ ვაჟაკი იჯდა. გოლიათურ ქლაკებს შლიდა და საბერველივით ქშინავდა.

ვაჟი თვალს არ ამორებდა ნებივრად გაწოლილ ქალიშვილს, მაგრამ ციციოს აღარც ვაჟაკის გახშირებული სუნთქვა ესმოდა, ვეღარც მის სიახლოვესა და დაეინებულ მზერას გრძნობდა.

მზისა და ზღვის მომთენთავ უსახლვროებაში გატყორცნილი ქალიშვილის

ნებიერი სხეული, თითქოს ღრუბლებზე იწეა და ნიავის წყნარ ქარხლავს ბუმბულივით მიჰქონდა წელი, სასპო რხევით.

ქალიშვილმა უცებ სიმღერა წამოიწყო.

სიმღერა ჭერ წყნარი და ოდნავ გასიგონი იყო, მერე თანდათან შემალდა და გაძლიერდა. ბოლოს, თითქოს იმ ზღვის უნაპირობას უნდა გაუტოლდესო, მძლავრად, გამყივანად დაიჩხა წყლისა და ლაყვარლის უსასრულობაში.

ციციო არავისზე ფიქრობდა და არც არავისთვის მღეროდა.

ის სიმღერა, ალბათ, მისი გონების გაუზრებლად და დაუეითხავად მოდიოდა მისი სხეულიდან, რადგან იმ წუთს მის ახალგაზრდობას და ჯან-ღონეს, მთელ მის არსებას ემღერებოდა.

და ეს სიმღერა ეგებ ახალგაზრდა სხეულის სამადლობელიც იყო. იმ ძილისა და ბუნების მიმართ, რომელმაც იგი ასე ჯანსაღი და მიმზიდველი შექმნა, ძარღვებში სისხლის ამღვრეული მაჭარი ჩაუყენა და ლამაზი სიკაცის სადიღებლად, თავისი მსგავსი არსებების გასამრავლებლად გაეცხო და მოამწიფა.

ნაპირზე დარჩენილ მენავე ბიჭებს უცნობი ქალ-ვაჟის ნავით ვასიერნებამ თავიდანვე ეჭვი აღუძრა.

ნავი რომ ძალიან შორს წაიდა და თვალს მიეფარა, ერთმანეთს მრავალმნიშვნელოვნად გადახედეს, სათვალთვალოდ კომკზე ავიდნენ და ქოვრიტით დაუწყეს ცქერა.

ნავში გულამბა გაწოლილ ქალიშვილს თვალს ვერ ამორებდნენ, ერთიმეორეს ქოვრიტს სტაცებდნენ და ხარბად, დაეინებით მიჩერებოდნენ ესოდენ მიმზიდველ სიშორეს.

ბიჭები ლამის ქოვრიტში გაძვრნენ, ზედ მიეკრნენ და ხედავდნენ იქცია.

ვაჟმა ნიჩბებს ხელი უშვა, ზეზე წამოდგა და მშვიდად მიჰქროლავი ნავა შეირბა.

ვატი ქალისკენ წავიდა.
თითქოს ძლიერმა ტალღამ დაჰკრაო,
ნავი შეირყა და შეტორტმანდა.
ვატი უცებ მოსწყდა და ქალის მუხ-
ლებთან დაეკრდა.

— იწყება!
დაიყვირეს ბიჭებმა, ჭოგრიტი მოიშო-
რეს და ერთმანეთს გაუღიმეს.
მერე სიტყვის უთქმელად კოშკიდან
დაეშენენ, მოტორიან ნავში ჩაჩადნენ
და სწრაფად გააქროლეს.

ნავის უეცარმა შერხევამ შეაკრო
ციცო.

სამღერა შეწყვიტა და გაიტრუნა,
თითქოს ზრადც შორეულ ხმას უგდებს
ყურსო.

ნავი რომ შექრის მძიმე ნაბიჯებმა
მძლავრად შეატორტმანა, ქალიშვილი
ოდნავ წამოიწია.

შეშლილივით სახეარეულ, დამშეუ-
ლივით მიშტერებულ შექრის ჩინები
ხელოდან გაეგდო, ფეხზე წამომდგარი-
ყო და ქლოშინით ციცოსკენ მოდიოდა.

— მასწავლებლო!

შესძახა შემფოთებულმა ციცომ,
მუხლებზე წამოიწია და კიჩოსკენ და-
ინია.

შექრის აღარაფერი აღარ ესძოდა.

იმოდენა კაცი მოცელილივით დაეცა
ქალის ფეხებთან და თავი და მუშტები
ნავის ფსკერს დაუშინა.

ქალი გაოცებული შეჰყურებდა, გუ-
ლი უტრიალებდა, მაგრამ აზრი ვერ მო-
ეკრიფა და არ იცოდა, რა ექნა.

ვაჟმა უცებ ასწია თავი, ცრემლით
საესე, დაწითლებული, საცრისოდენა
თვალები ციცოს მიაპყრო და შეზმუე-
ლა:

— ხომ ხედავ, მეტი აღარ შემიძ-
ლია!..

გაფიქრებული ციცო კანკალმა აიტა-
ნა, ნავის კიჩოსთან კიდევ უფრო მი-
იკუჭა და ენაწავარდნილი მიაჩერდა გა-
ოგნებულ ვაჟკაცს.

— რატომ მაწამებ... რა დამიშავე-
ბია?!..

შეპღრიალა შექრიმ. ნავის კიდეს ხე-

ლი ლონივრად დაჰკრა და კინაღამ გადა-
აბრუნა.

ციცოს შიშისაგან ცული გაუსცდა,
მაგრამ ხმის ამოდება მიინც ვერ შეს-
ძლო, მუშტისოდენად მოიკუჭმა. დააბ-
ტარავდა და უფრო დიდი საშინელებ-
ის მოლოდინმა ცახცახი დააწყებინა.

— თუ ახლავე არ მეტყვი პასუხს,
თუ ახლავე არ მომცემ თანხმობას,
ზღვაში გადავეარდები და თავს დავიხ-
რჩობ.

ჰყვიროდა შექრი და გულში მჯიღს
იცემდა.

ციცო გაგიჟებულ ვაჟკაცს მონუსუ-
ლივით თვალს ვერ ამორებდა, მაგრამ
ხმასაც ვერ იღებდა და უმწეოდ, მთე-
ლი სხეულით თრთოდა.

— არა, ხომ! არ გინდევარ, ხომ! შენ
მოგეკითხოს ჩემი დედ-მამის საცო-
დაობა!

შეპღმუელა შექრიმ, სახეშეშლილი-
წამოვარდა და ციცომ დაყვირებაც ვერ
მოასწრო, რომ ნავიდან გადახტა,
თავდაღმა გადამატარი შექრი ისარი-
ვით წავიდა წყლის სიღრმისაკენ.

— მიშველეთ!

ერთი შეჰკივლა ციცომ და გულწასუ-
ლი წაიქცა.

გონს რომ მოვიდა და თვალი ოდნავ
გაახილა, შეერთა.

თავს მენავე ბიჭები ადგნენ, წყალს
აპყურებდნენ და საფეთქლებს უსრეს-
დნენ.

თავი ოდნავ გაიქნია და ღრმად ამო-
იხობრა.

ბიჭებმა შევებით ამორსუნთქეს.

ციცო უღონოდ წამოიწია. მიიხედ-
მოიხედა: მოტორიან ნავში იყო.

იქვე შექრი გაეწვინათ.

სხეულდაღურჯებელი ვაჟკაცი ძი-
ლადმივარდნილივით მძიმედ სუნთქავ-
და.

მოტორი ჩართეს და ნავი ნაპირისა-
კენ გაექანა.

— შენ გადაავდე, თუ თვითონ ვა-
დახტა?

ეშმაკური ღიმილით ეკითხება ციცოს.

პირისპირ მჯდარი. ოდნავ თვალმოკუტული მენავე ბიჭი.

ციცომ არაფერი უბასუნა, თვალი მძინარ შუქრის მიამტერა და ჩურჩულით იკითხა:

— გადარჩა?

— გადარჩა, საწყალი... ბლომად კი ჰქონდა ნაყლაპი!

თქვა ისევ იმ ბიჭმა.

საქვს რომ ბიჭი უჯდა, წამით თავი მოიბრუნა და იკითხა:

— თქვენი რა არის?

ციცომ ხმა არ გასცა.

— თუ თქვენი არაფერია, — განმარტა საქვეთან მჯდარმა ბიჭმა, — ნაპირზე რომ მივალთ, ჩემად გაიპარეთ, სანამ ოქმის შედგენა და დაკითხვა დაიწყება. გამოძიება და მილიცია უსიამოვნების მეტს არაფერს ნოგაყენებთ.

— ნამდვილად გადარჩენილია? აღარაფერი გაუჭირდება?

ხმადაბლა იკითხა ცოტახნის შემდეგ ციცომ.

— გადარჩენილია! გამოიძინებს და ჩიტივით წამოფრინდება.

დაამივდა პირისპირ მჯდარმა ბიჭმა.

— ძალიან კი გვაწვალა, — თქვა მე-საქემ, — ძლივს ავათრით ნავზე, ნამდვილი გოლიათია. სამი კაცის წონა მაინც ექნება.

ნავი ნაპირს მიუახლოვდა.

ნაპირზე სასწრაფო ღაჩარების თეთრხალათიანი ექიმიც მოსულა.

ორი მენავე ნაპირზე მომდგარ ნავში ჩახტა.

შუქრი სამმა კაცმა ასწია და ნაპირზე გადაიყვანა.

ნაპირზე თავმოყრილი ცნობისმოყვარე ხალხი შუქრის მიაწყდა.

— ახლავე წადი... ჩემად გაიპარე!

უთხრა ციცოს მესაქე ბიჭმა, ხელი ჩაჰკიდა და ნაპირზე გადაიყვანა.

ციცო ფეხს იორევდა, შუქრისკენ იხედებოდა და ყოყმანობდა.

— წადი, ამას აღარაფერი უჭირს, ჩვენ მივხედავთ!

უთხრა იმავე ბიჭმა, იდაყვზე ხელი ოდნავ ჰკრა და უბრძანა:

— ახლავე წადი აქედან!

ციცო დამორჩილდა.

ჭერ ნელი, გაუბედავი ნაბიჯით წავიდა, მერე ფეხს აუჩქარა და თვითონაც არ ესმოდა, უცებ როგორ და რატომ გაიქცა.

შინ გულამოვარდნილი მივიდა.

მიიხედ-მოიხედა. მამიდა ბაბო არსად ჩანდა.

ოთახში ფეხაქრეფით შევიდა.

ჩემოდანი მოძებნა, შიგ კაბა და წიგნები ჩააყარა, დაჰკეტა და გარეთ ქურღივით ჩემად გამოვიდა.

მპარავივით აქეთ-იქით იხედებოდა, ფრთხილი ნაბიჯით კიშკრამდე მივიდა. კიშკარს გაცდა თუ არა, ნაბიჯს აუჩქარა და უკანმოუხედავად მოჰკურცხლა.

იოსებნის ბაქანზე ჩამოხდა მატარებლიდან ციცო. ერთადერთი ჩემოდნის პეტი სხვა ბარგი არა ჰქონდა რა.

თავჩაღუნული მარტოდმარტო გაუდგა ვზას.

შინისკენ მიდიოდა, მავრამ გული არ მიუწყედა, რადგან თავისივე ფეხით მასთანვე ბრუნდებოდა, რასაც გუშინ გამოექცა.

არც მამილისა და არც მისი მღვმურის წინაშე ბრალი არა მიუძღოდა რა, და რატომ უნდა გამოქცეულიყო ასე ქურღივით. მოეცადა, მამიდა ბაბოსთვის ყველაფერი ეამბნა! მამიდას ციცოზე ამოდის მზე, მისთვის მხოლოდ კარგი სურს; დარბაისელი ქალი ყველაფერს აწონ-დაწონიდა, მოიფიქრებდა და ციცოსათვის უმჯობეს ვზას დაადგებოდა: შუქრის ან კალაპოტში ჩააყენებდა და ან სულაც გულა-ნაბაღს აუქრავდა თავისი სახლიდან.

მავრამ ეგებ ეს სჯობდეს, რაც გულმა უცებ უკანახა და გონების განუწყვლად გააყეთა.

შუქრი აღბათ თავისას მაინც არ დაიშლიდა, ან ციცოს გადაჰყრიდა ფათე-

რაც, ან ისევე თავისთავს დაატებდა უბედურებას.

რაც მოხდა, მოხდა. უკან დაბრუნებას აზრი და გამართლება აღაოა აქვს.

მაგრამ შინისკენაც გული არ მიუწევს ციციოს, უხალისოდ მიაბიჯებს და სხვა გზა, მესამე გზა რომ კიდევ იყოს სადმე, სიამოვნებით გადაუხვევდა, აღარც დედის სახლისკენ წაედიოდა, არც მამიდასთან დაბრუნებაზე იფიქრებდა, იმ მესამე გზას უყოყმანოდ დაადგებოდა და უკანმოუხედავად გაჰყვებოდა.

მაგრამ მესამე გზა არ იყო და ციციო უგულოდ მიაბიჯებდა შინისაკენ.

ტანი არ მიჰყვებოდა, გული ცუდს უაზრებდა, მაგრამ სხვა გზა რაკი ვერ მოეფიქრნა, რა ჯანი ჰქონდა, ნაბიჯი ნაბიჯს თავისთავად მოსდევდა და არც ისე დიდხინის წინათ მიტოვებულ სოფელს აახლოებდა.

ჩაის პლანტაციების უნაპირო მწვრივებში აქა-იქ მკერფავი ქალების ჰილის ქუდები ფარფატებდნენ და ფერად-ფერადი მანდილები ელავდნენ.

კვირა დღე იყო. სოფელი იკვებებდა.

მზე ჩასასვლელად გადახრილიყო.

ციციო სოფლის მთაველს მიუახლოვდა.

კოლმეურნეობის კანტორასთან არავინ ჩანდა. არც კულტურის სახლის წინ ირეოდა ხალხი ჩვეულებრივ.

კოტა არ იყოს ეოცა ციციოს, სოფლის მთაველი რომ ასე დაცარიელებული დახვდა.

მთავარი გზიდან გადაუხვია და თავქვე დაუყვა.

ძველ საყდარს რომ გაუსწორდა, უცებ გული შეუქანდა: სასაფლაოს გრძელი პროცესია უახლოვდებოდა.

თავდახტრული კუბო მალააწეული მიჰქონდათ, ქალების მოთქმა და კივილი შორს ისმოდა.

პირველმა ელდამ ის აფიქრებინა, ვაი თუ დედამიაო. მაგრამ ეს ფიქრი მამინვე უკუაგდო. დედას რომ რამე მოსვლოდა, როგორ არ შეატყობინებდნენ! ნაბიჯს აუჩქარა და პროცესიას წამოეწია.

— გამარჯობათ, — მისალმა პროცესის კულში მიმავალ ქალებს. ქალებმა პირდაპირ მისალმებულს არტომლაც თვალის არიდება ამჯობინეს, დამადლებული სალამი დაუბრუნეს და ფეხს აუჩქარეს.

ციციო თავის კარის მეზობელს გვერდში ამოუდგა და ჩურჩულით იკითხა:

— ვის სააფლავებთ?

— იონა ტრაქტორისტს...

ჩურჩულითვე უბასუხა მეზობელმა.

ნათქვამი გულში მწარედ მოხვდა ციციოს და უნებურად გაწითლდა.

— რა მოუვიდა?... რით...

— ნასვამი მდინარეში ჩასულა საბანაოდ... თავი დაუკრავს ქვაზე.

ციციო ამჩნევდა: ქალთაგან ზოგი დამცინავად, ზოგი ეჭვიანად, ზოგიც გაბოროტებული თვალით უყურებდა.

უხერხულობას თვითონაც გრძნობდა, თავჩალუნული მიაბიჯებდა და თავისი უბედურება აღარ ახსოვდა.

იგი ახლა იონაზე ფიქრობდა. ეცოდებოდა ალალი გულით ბავშვურად შეყვარებული ქაბუცი.

კარის მეზობელი უცებ შეჩერდა, ციციოს მოხედა და მკაცრად უთხრა:

— ნუ მოდინხარ, ჰირისუფლებმა არ დაგინახონ!..

ციციომ თავი ასწია და გაოცებით შეხედა.

— ჯობია წახვიდე... ხომ იცი, შენ გაბრალებენ.

ციციოს ფერი ეცვოლა. მეხდაცემულით გაქვავდა. გაშრა ხმის ამოღება ვეღარ მოახერხა, თავი კიდევ უფრო ჩაღუნა და ლამის მიწაში ჩაძვრა, ისე მოიქუნტა.

პროცესია წინ წავიდა.

ციციომ ცრემლმომდგარი თვალი გააყოლა მალააწეულ კუბოს და უცებ პოეჩენა, რომ კუბოს კი არა, მის ბავშვობას, ჯერ კიდევ გაულვიძებელ მის ახალგაზრდულ გრძნობას მისცვენებდნენ სადღაც შორს, ჩამავალი მზით გაბრწყინებული ლავჯარდის დასალიერში.

ცრემლი ღაპა-ღუპით წამოუვიდა. გულმოკლული ნელა შემობრუნდა და ბილიკს დაადგა, ერთხელ კიდევ მოიხედა უკან და რომ დარწმუნდა, არავინ მიუყურებსო, თავქვე სარბილით დაემშვა.

ქიშკარი ფრთხილად შეაღო. ეზოში მანქანა არ ჩანდა. იმ უსიამოვნების შემდეგ, ტიტეს დანახვა აღარ შეეძლო და ცოტა გულს მოეშვა, გაეხარდა, შინ რომ არ დაეუღებოდა.

კბეზე ფეხაკრფით ავიდა. კარლია ოთახიდან კენესა მოესმა. შემკრთალმა იმ ოთახში შეიხედა. ლოგინში ვენერა იწვა და ახველებდა ავადმყოფს ფეხისხმა ჩაესმა, ხველება დაიოკა, თვალი ჭერს მიამტერა და რაღაცის მოლოდინში გაინაბა.

— ტიტე ხარ?

— მე ვარ, დედა...

გამოეხმაურა ციცი, ლოგინთან მიიჭრა, ჩაეხვია და ჩაჰკოცნა.

ვენერას, ეტყობოდა, შვილის მოსვლა გაეხარდა, მაგრამ იმის მოსვლა ერჩივნა, ვინც იკითხა.

ერთხანს ისევ უაზროდ იყურებოდა სადღაც, შვილის ხვევნა-კოცნას თითქოს ვერც გრძნობდა, იწვა უძრავად და ხმას არ იღებდა.

— როგორ ხარ, დედიკო?

სლუცუნით იკითხა ციციმ, ალერსით რომ გული მოიჭერა.

— როგორ ვიქნები?.. ყველასავე მიტოვებული და მოძულებული... აგერ, რახანია, ლოგინად ვარ ჩავარდნილი... ხმის გამცემი და წყლის მომწოდებელი არავინა მყავს...

ვენერას თავისავე უბედურებაზე გული აუჩუყდა და ცრემლები გადმოჰყარა.

— თან გადაყვევით, ჩემი ჯანი და ახალგაზრდობა შეგალივით და ასე გადამიხადეთ, ყველამ მიმატოვეთ...

ვენერა უკვე ტიროდა და საოქმელს ნაწყვეტ-ნაწყვეტ, ზღუტუნით ამბობდა.

— მეგონა, შვილი წამოვჭრდებოდა, მხარში ამომიღებოდა, ჩემს ჰირსა და ლრინს გაინაწილებდა, მაგრამ ახლანდელ შვილებს დედა სადღა ახსოვთ! მართო თავიანთ ბედნიერებაზე ზრუნავენ და იმას კი არ ფიქრობენ, რომ დედებიც ადამიანები არიან, მათაც ცხოვრება უნდათ და მათაც ისეთივე მოთხოვნილება აქვთ, როგორც შვილებს.

ვენერა აღარ ტიროდა, ცრემლშემწრალი, გაანჩლებული ჰყვიროდა და თვალთავან ცეცხლს ჰყრიდა.

— ეს არი შენი შვილობა? ქმარი სახლიდან გამივადე, ყველაფერს წიხლი მიკარი და აქედან გადაიკარგე...

— ქმარი მე როგორ გაგივადე, დედა?

— შენ გამივადე... ვიცი, ვერ იტანდი მამინაცვალს, ერთს არ გაუციანებდი, ერთხელ ადამიანურად არ დაიღაარაკებოდი.

ციციმ თავი ჩალუნა.

— იმ დღეს თქვენ შორის რაღაც მოხდა. ალბათ ცუდად მოექცეო... იმ კაცმა ითმინა, ითმინა... შენს ტუქსვას და ყვედრებას მეტი ველარ გაუძლო, დაჰკრა ფეხი და წავიდა. ის დღე იყო და უკან აღარ მოუხედავს.

ვენერამ სული მოითქვა. ციცოს თვალთვალში გაუყარა და მკაცრად ჰკითხა:

რა მოხდა იმ დღეს თქვენ შორის?

— არაფერიც არ მომხდარა!

ცივად თქვა ციციმ.

— თუ არაფერი არ მომხდარა, ის კაცი გიყი ხომ არ იყო, რომ უპიზნოდ სახლი მიეტოვებინა და გაქცეულიყო. განა არ ვგრძნობდი, სულ აყვედრიდი ამ ჩემს ნაოფლარ ლუქმას, გეგონა, ჩვენთან იმისათვის ცხოვრობდა, და მადლებული პური ეჭამა. აგერ, წავიდა ჩვენგან და კიდევ უკეთ ცხოვრობს. რა სჭირს ჩვენი დასამადლებელი, ჯანი აკლია, თუ სწავლა-განათლება, რომ თავისი თავი ვერ შეინახოს?!

ციცო ხმას არ იღებდა და დაუმსახურებელ საყვედურს იტანდა.

ციცოდა, სიმართლე რომ ეამბნა; ავადმყოფ დედას კიდევ უფრო ააფორიაქებდა და ცუდად გახდიდა.

რაკი სიმართლის გამხელა და თავისმართლება არ შეეძლო, ჭავრი ყელში აწვებოდა და ბოლმა აბრჩობდა.

— რას თხოულობ ჩემგან, — შეუტია უცებ ვენერამ, — ამოდენა ქალი გაგზარდე და ზრუნვას არც დღეს გაქლებ. შენხელა რომ ვიყავი, მუშაობით წელი მქონდა მოწყვეტილი. ყოველგვარ საჭაფო საქმეს გარიდებ, სწავლის შეტს არაფერს ვთხოვ და აღბათ გგონია, რომ მე მხოლოდ ყველას მაგივრად მუშაობა მევალება, არც გული მაქვს და არც საცოცხლისა და სიხარულის სურვილი. ვენერას ისევ გული ატუნუყდა და ატირდა.

— გაიგე, რომ მიყვარს ის კაცი. დედის პატივისცემით ცუდ მაშინაცვალსაც აიტანს გერი, შენ კი თვითონაც ხედავ, რომ კარგი კაცია და მაინც თვალში ექლად გესობა, დასანახად გძულს. მაპატიე ეს ერთი ადამიანი, ჩემი ხათრი, ჩემი საყვარული თუ გაქვს, მიიღე და იწამე. თქვენი გულისათვის არ ვიზოგავ თავს და გარჯით წელში ვწყდები, ცოტა სიხარული ჩემთვისაც გაიმეტეო. მეც ზომ მაქვს საყვარულის უფლება, მეც ადამიანი ვარ, ქვა ზომ არა ვარ!.. ამოდენა ქალი ხარ და რატომ არ გინდა გაიგო, რომ მიყვარს ის კაცი და უმისოდ ცხოვრება არ შემიძლია...

ვენერას გული ამოუჭდა. თავისი თავი უპატრონო, უმწყო ბავშვივით შეეცოდა. ვატყუდა და მოღობა. აღურსი და ნუგეში მოუნდა. შვილი თავისკენ იზიზიდა, მოეხვია, მკერდში ჩაიკრა.

— მარტო უმისოდ კი არა, უშენოდ სიცოცხლევ არ შემიძლია მე უბედურს და რატომ არ გინდათ გაიგოთ...

ვენერა გულწრფელად ტიროდა და კი აღარ ტუქსავდა თავის ერთადერთ ქალიშვილს, ეფერებოდა, კოცნიდა და ევედრებოდა, რომ გაეგო მისი გულის-

ნადები, ცოცხალ ადამიანად საეთვალა ისიც და მისთვისაც მიეცა ის უფლება საყვარულისა და ბედნიერებისა, რაც გაჩენის დღიდან ჰქონდა მომადლებული ყველა ადამიანს.

ციცოს შეებრაღა ბედისაგან დაჩაგრული დედა.

რაკი მისთვის სიმართლის თქმა არ შეეძლო, გადაწყვიტა ისევ თვითონ შეგუებოდა ბედს, უღრტვინველად აეტანა ყოველგვარი განსაცდელი და ცოტათი მაინც ხელი შეეწყო დედის მოსაჩვენარი ბედნიერების გაგრძელებისათვის.

— რომ თხოვო, არ მოვა ტიტე? იკითხა უკვე გატეხილმა ციციო.

— ათასჯერ ვთხოვე, ხალხიც მიფუგუნენ, მაგრამ არ მოდის, შენ შეილს არ ვუნდივარო.

„შენს შეილს არ ვუნდივარო“ — ეს სიტყვები ისევ ლახვარივით მოხვდა გულში ციცოს და უსიამოდ გააყრცოლა.

— შენ თუ არ თხოვ, არ დაბრუნდება... არაფრის გულისთვის არ დაბრუნდება. — ხელების მტერევით თქვა ვენერამ, შეილს თვალი თვალში გაუყარა და უსიტყვოდ, ცრემლით შეევედრა, წასულიყო ტიტესთან და ეთხოვა უკან დაბრუნება.

ციცოს თავის დღეში დედისათვის წინააღმდეგობა არ გაუწყვეია. პატარაობიდან მარტო ყოფნას მიჩვეულს, თვალი სულ მუდამ ჭიშკრისკენ ჰქონდა; მისი ყველაზე დიდი სიხარული ჩაიდან დედის მობრუნება იყო. ვენერა დღის განმავლობაში ქალიშვილს ვერ ხედავდა და გოგონა, თითქმის დედის თვალყურსა და მუდმივ ზრუნვას მოკლებული იზრდებოდა.

ვენერა შეილს იშვიათად უწყრებოდა, თავის ერთას ტოლსწორსაგით ექცეოდა და ერთამეორისა უსიტყვოდ ესმოდათ.

დედის სიტყვა შეილისათვის კანონი იყო. ციციო ვენერას სურვილს უთქმე-

ლად ხედებოდა და მუღამ-მისი ასრულების მოსწრაფე იყო; ახლაც მონურად დამორჩილდა და ტიტეს მოსაყვანად ისე წავიდა; დედისათვის ერთი სიტყვაც არ უთქვამს იმაზე. თუ როგორ ძნელი იყო მისთვის ეს ნაბიჯი.

მიდიოდა და ფეხები უკან რჩებოდა; მიდიოდა იმ კაცის აუხსნელი სიჭიქტით, რომელმაც იცის, რომ თავის დასაღუპავად მიდის, მაგრამ შეჩერება, უკან გამობრუნება არ შეუძლია. თითქოს გაუგებარი აუცილებლობა კარნახობს ყოველი ახალი ნაბიჯის გადადგმასო, ერთხელ არ შეყოვნებულა და თავისი თავისთვის ერთხელაც ანგარიში არ მოუთხოვია.

ტიტესთან შეხვედრის მოლოდინში ციკოს გული ერეოდა. უბედური გოგო თავისი ფეხით მიდიოდა იმ კაცის მოსაყვანად, რომელმაც დედის მოტყუება არ იკმარა და გერს გაუპატიურება მოუწოდებდა.

ამ ცოტა ხნის წინათ მის მიერვე შეურაცხყოფილი გერის რისხვას, ცოლის შურისძიებასა და საქვეყნო სკანდალს თვითონ გაეჭვა ტიტე. ციკომ ქვეყნის შეყრას, დედის გულისტკენასა და საკუთარი სახელის გალანძღვას შინიდან წასვლა არჩია.

სულ რაღაც რამდენიმე თვემ გაიარა და გერი ახლა თავისი ფეხით მიდის მამინაცვალთან, მიდის; რომ შინ დაბრუნება, ავადმყოფ დედასთან შერიგება თხოვოს; ტიტეს ვენერას ავადმყოფობა სულაც არ აღარღებს და თუ მის სახლში ისევ დაბრუნდება, მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვის, რომ ციკოს გერდით იყოს და თავისი სურვილი ასრულოს.

ტიტესთან ციკოს მიხვლა, პატივებსა და შერიგებას უღრის და მამინაცვალს ხელ-ფეხს უხსნის; თავისი პირუტყვული ყინის, ცხოველური ნდომის დასაყმაყოფილებლად.

ციკომ ეს კარგად იცის და მაინც წინ მიდის.

საკმაოა ერთ წამს შედგეს; დედას

მოუზრუნდეს და ყველაფერი უამბოს.

მაგრამ ციკო ამას ვერ შეერგება; რაღაც აუხსნელი სირცხვილია შინით, თუ დედის საბრალულოთ.

ციკომ იცის, გზის გაგრძელება გაცილებით მეტ უსიამოვნებასა და უბედურებას მოუტანს. მასაც და დედამისსაც, ვიდრე ერთი წუთით შეჩერება და დედისათვის აღსარებას განდობა.

იცის, მაგრამ ბავშვური სიკერზე თუ დაუძლეველი კდემამოსილება ისევ წინ ერეკება და აუხსნელი აუცილებლობის კარნახით უფსკრულისაკენ მიაქანებს.

დილაადრიან ჩიტივით წამოფრინდა ლოგინიდან ვენერა. ქმარი და შვილი შინ ჰყავდა, ცხოვრება ისევ ძველ კალაპოტში ჩამდგარი ეჩვენებოდა და ამ ქვეყნად მეტიც არა უნდოდა რა.

ამდენი ხნის სატყეობი ერთ ლამეში მოეშვა, თითქოს ავად არც ყოფილიყოს, სნეულება სადღაც გაქრა და ბედნიერებით ფრთაშესხმული ქალი კი არ დადიოდა, დაფრინავდა.

ვენერამ მძინარე ქმარს კმაყოფილებით დახედა; ტიტეს წესად ჰქონდა ნაბაბუხეზე, დილით „გამოსაკეთებლად“ მღრჭოში დაღვევა. ვენერამ საწოლთან აბარა, მაგიდა მიუდგა, საუზმე და მღრჭოში დაუწყო და ოთახიდან ფეხმარეფერ გავიდა.

მერე ციკოსთან შეიხედა.

ციკოს მშვიდი ძილით ეძინა.

ვენერამ ქილია ჰფხს დაავლო სულ და, ახალი ჩემი ლიღინით დაატოვა.

მჭინარე ტიტეს ჰიმერის ხმაური ჩაესმა და თვალი გაახილა. ჯერ კიდევ გამოუფხვნილბეღელმა თვალი გაოცებით მოავლო იჭაურობას.

თანდათან გაიხსენა გუშინდელი დღე: ციკოსთან შეხვედრით გაოცება, მანქანის ფარგბის დამსხვრევა, შემდეგ გერთან ერთად ვენერას სახლში დაბრუნება და ცოლთან შერიგებას აღსანიშნავად გამართული ქვიფი.

ტიტე გუშინდელი დღის ყველა

წერილში იტანებდა: „გულს ლოგინში აღარ უღვებოდა და მოსალოდნელს გამოჩვენების სიხარულს წინასწარ ზეიმობდა და...“
 ბოლოში ვახანა და ცალკე ზღაპრებზე დაყრდნობილი ნელ-ნელა შეუდგა წმინდათა ვიზუალურ და სტრუქტურულ და ნაქვიფარი, ლოგინში დიდხანს ავტორი იღებდა, მაგრამ ახლა ჩვეულებას უღალატა.

სამანი ვადაიძრო. ტანს სწრაფად ჩაიკვა. აწეწილი თმა სარკეში, როგორც იქნა, დაილაგა. მელიორტი ოსტატურად დამალა და ოთახიდან ფეხაკრეფით გავიდა.

ფვალები უბრწყინავდა და ტუნს კატასავით ილოკავდა.

აივანზე ფრთხილად გაიარა-გამოხარა, სამხადში შეიხედა და ეზოც შეათვალიერა.

ვენერა წასული ჩანდა.

გულდაარბევებულმა კიბე ისევ უბმოდ აიარა და ციციოს ოთახს შეუბნო.

სარკმელში შეიხედა ციციოს საწოლს მზე მიდგომოდა.

მიძინარ ქალიშვილს ქათქათა მკლავები საბნის ზემოთ ეწყო. ის მკლავები თეფრი კრავებოვით თავთავისთვის იწვენენ და თავისი საკუთარი ძილით ეძინებო.

საბანქვეშ ოფნავ შემოდუნული მკერდი მშვიდად აუღ-ჩაუღიღიდა.

სარკმლის მინას აკრულ ტიტეს თავბრუ ესხმოდა და თვალები უძნელდებოდა. ყველაფრისაგან გამოთიშული მისი გონება იმ წუთს ლოგინზე შებვივად გაწოლილი ქალიშვილით იყო შემოზღუდული. იმ ქალის იქით იმ წუთს ტიტესათვის აღარაფერი არსებობდა, აღარც სახლი, აღარც ვენერა, აღარც სოფელი და აღარც ქვეყანა, საერთოდ.

ვენერა კი არა, მთელი სოფელი რომ თავს დადგომოდა, ტიტეს სარკმლის მინას ვერ ააგლეჯდნენ და იმ ცხოველური გაოგნებიდან ვერ გამოიყვანდნენ.

ციციომ გვერდი იცვალა და ვადაბრუნდა.

ტიტეს სარკმელს მოსწყდა: მთავრობისაკენ მიპარვით მიმავალი ნადავლი ვარი ფრთხილად შეხლო... უკლებზე მოხურა და ვასაღება გადაატრიალა.

კლიტის გაჩხაკუნება და ციციოს ვალვიძება ერთი იყო. ლოგინზე შემოინებულს წამოიწია და კარისაკენ მობიხედა. ის იყო, ტიტეს მიზრუნდა და ქალმა სასოწარკვეთით შეჰკვილა:

— აქ რა გინდა... ახლოს არ მომეკარო... ახლავე გადი...

ტიტეს აღარაფერი ესმოდა. გონება ნელბული ციციოსაკენ შურდულუნით დაიძრა და სწორედ ამ დროს გაისმა მხილი:

— ვენერა!

ვაოგნებული კაცი ტყვიანაკრავივით წამით შედგა.

ალბათ იფიქრა, მომეყურაო და სწრაფადვე დაიძრა ბირგამეხებული ქალისაკენ.

— ციციო! ტიტეს...

უკვე სულ ახლო გაისმა მხილი.

— მიშველეთ... ვინა ხართ...

განწირულვით, დაიკვილა ციციომ და ტიტეს უმაღ გამოერკვა.

აივანზე ვილაც დადიოდა.

— სადა ხართ, ხალხო, რა ამბავია?

სად ხარ, ციციო?

შეფოთებულმა ხმამალა კითხულობდა ვილაც.

ტიტეს უკებ მოეგო გონს. ციციოს წყალგადასხმული შემოტრიალდა, კარი გააღო და ოთახიდან შურდულვით გავარდა.

აივანზე მოულოდნელობისაგან გამტრებული მარინესთვის ზედაც არ შეუხედა. კიბე კისრისტეხით ჩაიბრინა, მანქანაში ჩაჯდა და სწრაფად მოსწყდა ადგილიდან.

— ბატონო ტიტე! თვეჯლომარე გთხოვთ კანტორაში... ამხანაგები ჩამოვიდნენ რაიონიდან.

მისძახოდა დაბნეული ჭერ კიდეე ხეირიანად გონსმოუსვლელი მარინე, მაგრამ ტიტეს მისი აღარ ესმოდა, მან-

ქანა ეზოდან დაიძრა და ორღობეში გაიქროლა.

თმაგაწეწილი, აფორიაქებული ციცი ლოგინზე მოჭრილივით დაეცა და გულამოსკენილი ატირდა.

სახტად დარჩენილმა მარიანემ ერთი მიიხეღ-მოიხედა და მიხვდა, რომ უღროთ დროს იყო სხვის ოჯახში შემოჭრილი.

ქალის ტირილი რომ ესმოდა, ცნობის-მოყვარეობა კლავდა, მაგრამ ოთახში შესვლას ჩუმადვე გაპარვა არჩია და კიბეზე სიარბილით დაეშვა.

როგორც იქნა, ციცი დაწყნარდა.

სბეული ძლივს აითრია. ტანთ ჩაიცივა. ჩემოდანი ჩაალაგა.

მაგიდის უკრაში დამალული გასაღები მოძებნა. კარადა გააღო. ზეწარსა და ზეწარს შუა დასტებზედ შეკრული ასმინეთიანები იღო. ერთი დასტა ამოიღო. კარადა ისევ დაკეტა, გასაღები თავის ადგილზევე შეინახა, დაჯდა და მოკლე წერილი დაწერა:

დედა!

ჩემი წასვლა აუცილებელი შეიქნა. მიზეზს ოდესმე შეიტყობ. მივდივარ სამუშაოს საძებნელად. შენს დაუკითხავად ათასი მანეთი მოვაკელი შენს ფულს. როგორც ვიშოვნე, უკანვე დაგიბრუნებ.

მაპატიე უკანასკნელი შეწყუბება.

შენი ციცი.

წერილი დაკეცა. ვენერას ბალიშზე დადო, ჩემოდანი აიღო და სახლიდან წავიდა.

რკინიგზის ბაქანზე, ვიდრე საბილეთო სალაროს მოძებნიდა, გაზეთების კიოსკს მიაღწა.

ახალი გაზეთები არ იყო წინადღის „ახალგაზრდა კომუნისტი“ იყიდა და მოსაცდელ დარბაზში შევიდა. გრძელ სკამზე ადგილი არ აღმოჩნდა, ჩეიოდანი ძირს დადო, ზედ ჩამოჯდა და ვაზეთი გაშალა.

სამი გვერდი უინტერესოდ ჩაათვალიერა.

მეოთხე გვერდზე თეატრისა და კინოს ამბებს გადაჰკრა თვალი.

გვერდის ბოლოში შავი, მსხვილი შრიფტით აწყობილი კლდეეთის რაღართა სამმართველოს განცხადებას წააწყდა:

კლდეეთის შალართა სამმართველოს ესაქიროება მწგრველი და ამწმენდი მუშები, მოსამსახურეები — აღმრიცხველები, დამლაგებლები, მიმტანები, მრეცხავეები. პირობების გასაგებად მიმართეთ სამმართველოს კადრების განყოფილებას ან კომკავშირის საქალაქო კომიტეტს.

ციცოს გონება უცებ გაუნათლა. რალაც გადაწყვიტა და ფეხზე წამოხტა.

მან უცყე იცოდა, სად უნდა გამგზავრებულყო და საბილეთო სალაროს მიაშურა.

კლდეეთის ბილეთი აიღო და რამდენიმე წუთში მატარებელიც ჩამოდგა. მაგარ ვაგონში ავიდა, ფანჯარასთან მოთავსდა და ისევ გაშალა გაზეთი.

ციცოს გარდა კუბეში პატარა ბავშვიანი ქალიც იყო. დედამ ბავშვს ლოგინი დაუგო, თვითონაც გვერდით მიიწევა და ორავემ ჩაიძინა.

დაღლილმა ციციმ კოტახანს გაზეთი იკითხა. მატარებლის რწყევამი ძილი მოერიო, თავი ჩემოდანზე მისდო და თვალი მილულა.

მხატვრის იპარსი

ახლოს შედაზნის ტყეებია
და ლურჯი ნისლი — სუნთქვა არაგვის.
(ახლა ზაფხულის დღეებია
სააგარაკო.)
და მტკვრის ტალღებში სიზმარივით კრთის
ჩემი მცხეთა — რუხი ქალაქი.
აქედან გზები ვარსკვლავთ ლურჯი
ქვეყნისკენ მიდის
ხვევებზე გავლით,
და ხვევებიდან რბილი ბინდი
გამოდის მალვით —
მუქდება არე!
ირინდება, შეშდება ელვა
სიჩუმის რიდით...
მდინარებს წყალი
და „წყნარზე წყნარი“
ამოდის მთვარე!
ვართ სასწაულის მომლოდინე და
მთვალთვალე.
ეს მერამდენედ,
ო, მერამდენედ,
არმაზის ძველი კოსმოდრომიდან
ამოდის მთვარე!

უეცარი თქემი, ცა მუქი და გალა,
— ჩქარა! ჩქარა! აივანზე გამო!..
სველ მინდორზე დიდხანს არ ირბენდი განა,
სულ პატარა სიხარულის გამო?

მოვარდნილი ღელე, დარგკილი თუთა,
— გეჭვწები აივანზე გამო!
ღბილ ბალიშზე ცრემლებს არ დაღვრიდი ნუთუ,
სულ პატარა მოგონების გამო?

სივი პეიზაჟი

საქართველო
საბჭოთაო

ქარი ამშრალებს ფაიფურის მომთვარულ სინებს
და ვერცხლის თასებს,
მტკვარი ნაპირებს გათოშილი თითებით სილავს...
და სამარხიდან ამოსული,
გვიანი სული,
ძლივს მილასლასებს ყინწვისისკენ მიმავალ გზაზე.

ს ა ლ ა ჟ ი

წვიმს...
და ქურქივით ინამება, ივსება ბინდით
დღე ნაცრისფერი.
ქუჩაში მიდის
მოწყვნილი, მაღალი გოგო
და ვგრძნობ, რომ სადღაც, ქალაქს იქეთ იზრდება სოკო
გლუვი და სველი!

ნუთუ ოდესმე შრილებდა ამ ქვეყნად ჩალა
მშრალი, მზისფერი?!

გიტოვებული აბარაჟი

ნაწვიმარზე დღე სუნთქავს საკვირველი,
თითქოს ცრემლს იმშრალებს ჰავეფერი...
ქარი არხვეს ტოტზე საქანელას,
ჩამავალი მზის სუსტი ლანდები დადიან ბაღში.

მე შენი თვლებით ვუცქერი ღრუბლებს,
დაისის ღრუბლებს, მოღლილ ღრუბლებს,
ღრუბლებს ფერადებს...
ნაწვიმარ შარას; მონაცრისფრო, შიშველ ალუბლებს;
გადახრილ მესურს; გაძარცვულ ჩრდილს;
შემკრთალ ვერანდას!

ზაფხული გაჰყვა მატარებლის შორეულ კივილს,
ბალებში ჩადგა სიმყუდროვე — სული სოფლისა!?
რომელს გაუძლო:

უშენობის მშვენიერ ტკივილს,
თუ უტკბეს სურვილს შენთან ყოფნისას?!

ორი ნიღაბი

(სახუბარი პირველი ჰეპა-ჟუნილის დროს.)

შე (გაჯავრებული)

— შენ ჩემს უწუმრად გაგიღია ჩემი კარები
და ჩემს ზვინებში შევიშვია შენი ქარები



შენს ქარებს ტყისკენ გაულალავთ ჩემი ტყვეები
 და შწვანე თმებში გაუბურდავთ ჩემი ტყვეები
 ხმებით, მყვარით, დაუფრთხიათ ჩემი ტახები
 და მღვრიე წყლებით აუვსიათ ჩემი არხები

ველებზე ლახტი გაუმართავთ წვიმის ქამართა
 და სულ უმიზნოდ უსროლიათ ჩემი ქამანდა!

შენ: (ატირებული გაზაფხულის სახით)
 — ღიად შენ განგებ მიატოვე შენი ქარები
 განგებ შეუშვი შენს ზეინებში ჩემი ქარები
 ჩემს ქარებს განგებ დაადევნე შენი ტყვეები,
 ჩემს თმებში განგებ გაახვიე შენი ტყვეები
 განგებ დაიფრთხე ხმით მყივარით შენი ტახები
 განგებ შებორკე ჩემი წყლები შენი არხებით
 განგებ გამართე ველად ლახტი წვიმის ქამართა
 და აი ყელზე მომახვიე შენი ქამანდა!

მდინარის ბავშვი

მდინარის ჩრდილში, ხეთაგან შავში,
 მზე — განართხული წითურ ქვიშაში,
 როგორც ასპირი დანა ნიშანში
 ...თევზს უხმობს ბავშვი!
 ლოდთან უაზრო მიმორბის წყალი,
 თითქოს ბრმას ცოდვილს თანმდეველი
 ცაცხლი აწვალეს...

და უცებ წყნარი,
 უნდინების ძილივით წყნარი,
 ბავშვი გაიშლის ოქროს ნაწნავებს!

მზე ტოვებს გვირგვინს,
 თვით მზე ტოვებს მზეობის გვირგვინს!
 მზეს ვით სასწაულს ბავშვი მოხვევს თავის
 წრფელ ხელებს
 და სიხარული ტანშიშველი დაირბენს ველებს:
 თავისუფლება!
 თავისუფლება!
 თავისუფლება!

და მთა-ლოდებზე შემომსხდარი ნაზი დევები
 კმალავენ ცრემლებს

და სალამოის სიმრუმეში უნებოდ აშლილ,
მხურვალე ვნებებს, როგორც ცოდვებს განუტყვებენ!
მზეს, ვით თოჯინას, წყლის სარკეში აძინებს
ბავშვი!

მარტვილი.

მე მახსოვს ვაგებდი პატარა სასახლეს
ფიჩხით და აგურით,
სულ ერთი კრამიტი ყოფნიდა სახურავს!..
და სამი ფოთოლი ჩემს მიერ დარგული,
ტყე იყო უღრანი!
და ჩუმად ვამზობდი:
ეს არის ფანჯარა...
ეს არის ბუხარი...

და მერე: ძილისპირს ღამაში ფიქრები
და ძილის მარყუევი იკვრება...
— სასახლე?!..
— სასახლე? ...სასახლე გაქრება,
უღრანიც გაქრება!
მე მუდამ ვიქნები!..

და ბოლოს ზამთარი მოვიდა ფიფქებით:
მილულა ფანჯრები,
ვაათბო ნაცარი.
მიმორგა იჭეუბი — შენს ირგვლივ რაც არი
კვლავ ასე იქნება
და შენ არ იქნები!

მე მზით ავსებულ სილაში ვვადე,
ზღვა რომ იწყება
და მზის ურიცხვი ზარები რეკდნენ
თავდავიწყებით...

და უნდინები მზეს კპარავდნენ
ოქროს სარკეებს!

წელიწადის სიბღერა

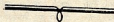
ხან ვარ სირბილი — ნაკადულები;
ხან ვარ ცეკვა — წვიმა;

ხან ვარ სიჩუმე — ბალი;
და სამფერი კაბა მაცვია სამი:
მწვანე, იისფერი, წყლისფერი.

მერე ფრენა ვარ მე — ნიავეი
მერე ჩურჩული ვარ მე — ფოთოლი
მერე გარინდება ვარ მე — საღამო.
და სხვა კაბა მაცვია სამფერი
ლილისფერი, იასამნისფერი, მზისფერი...

და კიდევ დაღლა ვარ მე — ტბა.
და კიდევ თვლენა ვარ მე — ფოთოლცვენა.
და კიდევ სინანული ვარ მე — ბილიკი.
და სულ სხვა კაბა მაცვია სამფერი სამი.
თუთუნისფერი, ნაცრისფერი, ყვითელი...

და ბოლოს მწუხარება ვარ მე — ქარი;
და ბოლოს ძილი ვარ მე — თოვლი;
და ბოლოს სიზმარი ვარ მე — ვარსკვლავები...
და კვლავ სამი კაბა მაცვია სამფერი:
თეთრი, შავი, არაფრისფერი...



იღამ — ნსვჲის ბაც მამ
ინამ იდეკამ ანაც იბეფნამ აფ
იბეფმიოლუქუ იბეფმიო კემბეჭუნ



თეატრი გომორაქი

იღამ — ნს ბაც ამბოფუ ცხტემ
ილეთოფ — ნს ბაც ილუქიბუნ ცხტემ
ონელამ — ნს ბაც ანდემბობაც ცხტემ
იბეფნამ იდეკამ ანაც ადამ აფ
...იბეფმიოქუნ იბეფმიომხამი იბეფმიოლილ

მარადიული ფყაროს სიმღერა

ანტ — იმ ბაც ბელუფე ნეფიკ აფ
ამბეფლიოთოფ — ნს ბაც ბელუფე ნეფიკ აფ

მოთხრობა

ომში დაღუპულთა ხსოვნის ობელისკი აღმართეს სოფელში. ობელისკთან კედელი ააგეს. კედლის ცალ მხარეს შინშოუსავლელთა სურათები გამოაფინეს, მეორე მხარეს ოთხმილიანმა წყარომ იწყო ჩქეჭა მარადიული ცეცხლის სანაცვლოდ.

კედელზე სამასი სურათი ჩაურეგებიათ. სამასიდან ერთი მინც ყველაზე უფრო ძალიან მიკლავს გულს. სურათში ისეთი ჩანს, თითქოს სიკვდილი არ ეწერათ. ოცდასამი წლისამ ყველაფერი დაამთავრა. იმ სურათში კი ცხრაშეტისა იყო. ჯარში წასვლის წინ გადაიღო და დედას სამახსოვროდ დაუტოვა. ეს სახსოვარი ახლა სოფლის საკუთრება გამხდარიყო.

ერთი ცოცხალი, კაფანდარა ბიჭი იყო, ხუჭუჭა თმის კულულები ნიადაგ შუბლზე უყარა. ისეთი ნათელი თვალები ბევრს არა ჰქონდა. ყელში სალამური ედგა. ის რომ სიმღერას დაიწყებდა, გული სვედანარევი სიხარულით აკვნესდებოდა, ის რომ მღეროდა, სიცოცხლე უფრო ტკბებოდა, ერთი უბრალო, გლეხის ბიჭი მილეთვის ხალხს სიხარულით ატირებდა.

მერედა, როგორ უყვარდა სიმღერა! სიმღერას როგორ დაგამადლიდათ! ერთი გეთქვათ და, მაშინვე ყელს მოიდერებდა. მის გვერდით მუშაობა ყველას უხაროდა, იმიტომ რომ, სადაც არ უნდა ყოფილიყო, სათხარაში თუ რთველში, დღეობაში თუ ქორწილში, შინ თუ გარეთ — მღეროდა. ზოლო სოფელში თუ ვინმე მოკვდებოდა, მაშინ ერთ ხანს დადუმდებოდა. მერე, როცა მეზობლების გლოვის ხმა მიწყდებოდა, ისევ

მისი სიმღერის მადლი ეფინებოდა გარემოს. ის არ იყო სახელგანთქმული მომღერალი. ჩვენი სოფლის გარეთ არც კი იცნობდნენ.

არა, იმ წელს უბედურების დაწყებას არც არავინ ფიქრობდა. ჩვენი სოფელი მოაგარაკებით გაივსო. მერე რა ხალხი მოვიდა! ჩვენი სახლის მეორე სართულზე საქვეყნოდ ცნობილი მსახიობი ელენე წერეთელი დაბინავდა თავისი ქალიშვილით.

მშვენიერი საღამოები იდგა. ჩვენი სახლის აივანი აღმოსავლეთით იყო პირმიქვეული და მთვარეც მთლიანად შუქით ავსებდა.

ელენე წერეთელს ბევრი მეგობარი მოსდიოდა. დასხდებოდნენ აივანზე და მხიარულობდნენ. ერთი იმათგანი დიდებული მომღერალი იყო, ოპერის თეატრის სული დაგული, თომა ალადაშვილი.

ეს მსახიობები კლუბშიც არ მიდიოდნენ, სადაც მოხვდებოდათ სოფლელებისთვის კონცერტს იქ მართავდნენ. ელენე ლექსებს კითხულობდა, თომა მღეროდა...

— შენ გაიხარე, ქალო, რა მშვენიერი რამა ხარ! — შენატროდნენ სოფლელი ქალები ელენეს.

ერთხელ, ელენეს სტუმრები რომ წავიდნენ, ჩვენი მდგომრები ეზოში ფარდაზე წამოწვენენ. დედაჩემი მიიხმეს. იგი მორიდებით მოკალათდა ფარდაგის კიდეში, ბალახზე. ელენემ შეიცხადა და გვერდით მოისვა. მე კაკლის ხის ქვეშ სკამზე ვიჯექი. მთვარე ამოდიოდა. როცა გორაკის თხემზე შემოჯდა, ჯერ ცოტა ნათება ჰქონდა, მერე ცაცხვის ტოტებს აჰყვა, ალვის კენწერობებს

მოექცა... რაც უფრო მალე წავიდა. შუქი უფრო მოემატა. ვასაკები კრულობდნენ წყნარი დამე იყო, ნიავეც არ იტყროდა.

მამაჩემი საიდანღაც დაბრუნდა, ყველას მშვიდობის საღამო გვიხურვა და მოღლილი ჩემს გვერდით ჩამოჯდა. დედაჩემი მაშინვე წამოხტა და შინისკენ წავიდა, მამაჩემისთვის ვახშამი უნდა გავცხელებინა.

შორიდან სიმღერა შემოგვესმა, ტკბილი და მგრძობიარე. შორს იყო ის დალოცვილი მომღერალი. ალბათ ამ ღამის მშვენიერებით მოიხიბლა ისიც და ვერ აიტანა დუმილი.

ილიკო მღეროდა.

ელენე წერეთელმა სიმღერის გაგონებაზე თავი შეშარტა.

— რა გულში ჩამწვდომად მღერის ვილაცა! — თქვა მან.

— ჩვენებური ბიჭია, ილიკო იაგორაშვილი, აი, მისი ამხანაგი, — მამამ ჩემზე მიუთითა.

მერე ისევ გავისუსენით. ეტყობოდა, ილიკო სადღაც მიდიოდა, რომ მისი სიმღერაც დავეშორდა, თანდათან გაქრა და გული დაგვეწყვიტა.

— აი, ასე დადის ეს ჩვენი ბუღბული, ჩვენი სოფლის გარემოს უმღერის... იქნებ როგორმე დაეხმარო, პატივცემულო ელენე. მაგ ბიჭმა მთელ ქვეყანას უნდა უმღეროს, ამისი ღირსია. განა ტკბილი არ იყო, რაც გაიგინეთ!

— მშვენიერი ხმა აქონია, ხვალვე ეტყვი თომას. ერთად მოვუსმენთ, რა ხნისაა?

— ჩემი დათიკოს კბილაა, — მამამ ისევ ჩემსკენ გამოხივდა.

მთა ვაჭაკი ყოფილა, კონსერვატორიაში მივადებინებთ. უკეთესს, ვის მიიღებენ! უნაზოთ ხვალ რას გვიმღერებს.

გვიან იყო, მაგრამ იმავე ღამეს გავიქვეცი ილიკოსთან. ის იყო დასაძინებლად წვეტი და დედამისს, მამოს, გაუკვირდა აქაქანებული რომ მივვარდნი. სიბარულს ვერ ვმადღავდი. ილიკომ იმდენი თინოსმად ილაკო, ხვალ მსახიობებმა უნდა გავმოგვადონ, ბიჭო. — წამოვიწყე, როცა გული საგულეს ჩავიბუდე. დიდი ხნის გამიცდა, რა გამიცდა.

— უნდა გამღერონ. — ი, მე თუ სიმღერა მაკლავ! მამღერონ რა! მაგას რა უნდა!

— მერე ისინი კონსერვატორიაში მოაწყობენ და ნამდვილი მომღერალი გახდები.

— კარგი ერთი! — შვილის მაგივრად თქვა დედა მამომ და ხელი ლოყაზე მიიღო, შვილს ისე შეხედა, თითქოს ევედრებოდა, უარი არასეზით არა თქვაო.

— როცა უნდათ და სადაც უნდათ იქ ვუმღერებ! — თქვა ილიკომ ღიმილით.

— ჰოდა, ვერე! მე მეგონა, უარს იტყოდ.

— უარი როდისმე მითქვამს? უარი რად უნდა ვთქვა!

მგონი მე უფრო მიხაროდა, ვიდრე ილიკოს არხეინად დამთანხმდა გამოსცდაზე, მაგრამ, როცა მეორე დღეს დაბრუნდნანთ აივანზე უამრავმა ხალხმა მოიყარა თავი, ცოტა არ იყოს, შეკრთა.

თომა ალდაშვილს დაბრუნდაშვილებთან აქონდა დაქირავებული ბინა. გამოსცდაც იქ მოეწყო.

არ ვიცი, სოფლის ახალგაზრდებს, ბიჭბუჭებს, გოგოებსა და ვაჟებს საიდან გაეგოთ ილიკოს რომ საგანგებოდ უნდა ემღერა, დაბრუნდნანთ დაბალი და დიდი აივანი მთლიანად გაავსეს და მსმენელები ეზოშიც ჩამოდგნენ.

ცოტა შეგვიანებით მოვიდა ელენე წარეთელი თავისი გოგონათი. ის რომ ჭიშკარში გამოჩნდა, უმალ ყველა განზე ჩამოდგა. იგი ღიმილითა და თავისდაკერით მიესალმა სოფლელებს და აიენისაკენ წავიდა. თომა დიდის ამბით შეეგება. ოპერის სოლისტთან სხვა ორიოდე თბილისელიც მოსულიყო, მათაც აინტერესებდათ სოფელი ბიჭის მსმენა. ის კი აიენის კუთხეში იდგა და დეღავდა.

— მოდი, ბიჭო, აქეთ გამოიწვი, მიმართა ელენემ. შინაურულადა, როცა უთხრეს, აგერ, ის ყმაწვილია ჩვენი მომღერალიო. ილიკო მიუახლოვდა ელენეს. მანვე მდგმურმა ხელი ჩამართვა და გასამხნეველად უთხრა: — მნებთიძემ ცრემ მეყვიდა.

— ჩვენც ასე ვღელავთ. სოლმე ყოველ გამოსვლაზე. გული გაიმაგრეს. ილიკომ მორცხვად დახარა თავი. ზაფხულის თაკარება იყო, მაგრამ დაბ-

რუნდაანთ აივანზე გრილოდა. სახლის წინ ბალი იყო ფერდობზე ნახარები. ვეება ხეებს დაწრდილათ სახლი და მისი გრძელი, საკმაოდ განიერი აივანი.

— დაიწყით, არა? — დაიძახა თომა ალადაშვილმა და ილიკოს შეხედა.

ილიკომ კაკლის ხის ტოტებს მალა გახედა. ნეტავ რა იფიქრა?

დაიწყო. ჯერ ჩუმად, გაუბედავად წამოვიდა, თითქოს მეზობელ სოფლიდან მოდის და ჩვენი სოფლის ორღობის თავში შემოდგა ნაბიჯით.

ხან ილიკოს ვუყურებდი, ხან მსახიობებს, აბა, როგორ განიცდიან-მეთქი. თომა დიასახლისის მიერ მორთმულ ბაღს ხამუშ-ხამუშ მიირთმევდა, ილიკოს თვალს არ აშორებდა. მერე, როცა ილიკომ ხმას აუწია, თომამ ბლის კალათი განზე გადადგა და მხრები გაშალა.

ილიკომ უფრო აუწია. ხმას ფრთა შეასხა და ასე-მეგონა, მეცხრე ცაში მარტო თვითონ კი არა, ჩვენც აგვიყვანა.

უნებურად ჭერს აესხედე, ჭერიც სომ არ აიწია-მეთქი.

ასე უშხიანად და მონდომებით ჯერ არასოდეს არ ემღერა. მონდომებული იყო. სიმორცხვე და მორიდება დასძლია. თავის გამოჩენა მასაც უნდოდა. უბრალო ბიჭი იყო, მაგრამ თავს იწონებდა. თვალმინაბული მღეროდა.

ნეტავ ის სიმღერა არ გათავებულყოფო, ნეტავ კი ახლაც გამაგონა!

ირგვლივ ყოველივე გასუსულიყო, თითქოს ქვესაც ყური გამოსხმიაო. ნიავეიც არ იძვროდა.

— შენ აგაშენა ღმერთმა! — წამოიძახა თომამ, როცა ილიკომ უკანასკნელი ბგერა ამოკვნიესა და სული ღრმად მოითქვა.

ტაში დაეცხეთ, მივულოცეთ, მადლობა ვუთხარით და სიხარულის ცრემლი მოვიწმინდეთ.

თომამ ხელი ჩამოართვა და შუბლზე აკოცა. ელენეშაც მიულოცა, სხვებიც დაესივნენ. მერე მსახიობებმა შუაში ჩაისვეს ილიკო და ერთმანეთში საუბარი გააბეს.

— ვანოს ხმა ხომ გახსოვს, თომა? — ჰკითხა ელენემ.

— რა დამავეიწყებს!

— ამ ბიჭის ხმა არ გაგონებს იმის ხმას?

— ვანო სარაჯიშვილისა და სანდრო ჩინაშვილის მადლი სწორედ ამ ბიჭმა უნდა გააცოცხლოს. გულგატეხილები ვიყავით, ერთ ხეირიან ტენორს ველოდით და აბა, მადლობა ღმერთს! — თქვა ალადაშვილმა და ილიკოს მიუბრუნდა, — შენს გახარებას, ერთი კიდევ გვიმღერე. რაც გინდა ის იყოს, ოღონდაც კი იმღერე!

დიდი მომღერალი სიმღერასა სთხოვდა, ამაზე მეტი ბედნიერება რა უნდა ყოფილიყო ილიკოსათვის.

როცა ილიკომ კიდევ იმღერა, თომამ ტაში შემოჰკრა და დაიძახა:

— არის მეორე ვანო! — ელენესაკენ გადიხარა და უთხრა, — ეს აღმოჩენა ჩვენ გვეკუთვნის და რიგიანადაც უნდა მივხედოთ. გარეგნობაც რომ მომხიბველელი აქვს! ამას ჩემს კლასში ავიყვან.

ყურებამდე აწითლებული ილიკო იდგა და გული სიამით უძგერდა. იქ დამსწრენი ახლა სულ სხვა თვალთ ვუყურებდით მას. ყველანი კარგად ვგრძნობდით მის დიდ მომავალს. მე კიდევ წარმოვიდგინე იგი ოპერის თეატრის სცენაზე... მქუხარე ტაშის გრიალში ენთება ლამპიონები და სცენაზე ცვივა უამრავი თაიგული... ილიკომ მოხიბლა თბილისი, მთელი საქართველო... ილიკო მიემგზავრება საგასტროლოდ მოსკოვში, ლენინგრადში, პარიზში, ლონდონში, მილანში...

მილანში!

ის მართლაც მოხვდა იტალიის ამ ქალაქში...

ის დღე იყო და ის დღე! თომა ალადაშვილმა თავად დაუწყო მზადება ილიკოს.

იმ ხანად პიანინო ძალზე იშვიათი მისაგნები იყო სოფელში. კლუბში ერთი ძველისძველი პიანინო იდგა. სასიამოვნო ხმა არა ჰქონდა, მაგრამ არც ისეთი იყო, რომ გადასაგდებად გაემეტებინათ.

სალამობით ბიჭები მოცლილები ვიყავით. როგორც კი ალადაშვილი და ილიკო კლუბს მიაშურებდნენ, ჩვენც ავეტორლიალებოდით, კლუბში შეყვებოდით, გასუსულები ჩამოვსხდებოდით მორყეულ სკამებზე

და ვუყურებდით, როგორი მამობრივი მზრუნველობით ავარჯიშებდა საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი ჩვენი სოფლის ბუღბუღს.

ილიკოს არაჩვეულებრივი სმენა აღმოაჩინდა და ამან კიდევ უფრო მოხიბლა ალადაშვილი. ილიკო მაღალ ნოტებს ისე იღებდა, გვეგონებოდათ უკვე დასრულებული მომღერალიათ. ის რომ ხმას აუწევდა, კლუბი ზანზარებდა ხოლმე.

მერე ერთად ვბრუნდებოდით შინ.

ილიკო წინა წელს საექიმოზე აპირებდა სწავლის გაგრძელებას, მაგრამ რაღაც მიზეზით უმაღლესში ვერ მოუწყო. თომამ ეს რომ გაიგო, ექიმობის სურვილი ჰქონიათ, გაუკვირდა და ბევრიც იცინა.

— ბუნებას სულ სხვა ვარსკვლავზე გაუჩენხარ, ექიმობა რამ გაფიქრებინა?

— აბა, რა ვიცი, დედაჩემის ბრალია. ერთი წელი დამაგარგვინა.

— ახლა რას ამბობს დედაშენი?

— რა უნდა თქვას! მთელი წლის განმავლობაში ხეირიანად ვერ მოვემზადე და წელსაც სოფელში ვაპირებდი დარჩენას. ვიცოდი, ახლაც არაფერი გამომივიდოდა. ახლა კონსერვატორიაშიც რომ ჩავიჭრა?

— მაგ ხმის პატრონს სად გაგიშვებთ, რას ამბობ!

— ხმა რომ დაკარგო, მერე რა ვიქნები? — შებედა ილიკომ სახალხო არტისტს.

— ხმა რომ დაკარგო? ეგ რამ გაფიქრებინა? ამ ხნის კაცი ვარ და ეგ ფიქრი არასოდეს არ გამივლია გულში. ასეთი რამ მეორედ არა თქვა! — თბილად შეუწყრა ალადაშვილი, თმაში სწვდა და ქოჩორი აღერსით მიუწეწე-მოუწეწა.

კვირა დღე იყო. კლუბში ვიყავით. თომამ ალადაშვილი პიანინოს უკდა. ჩვენი სოფლის მომღერალი იქვე გვერდში ედგა. ილიკო მაღალ ნოტებზე ვარჯიშობდა.

უცებ კარის ჯახუნი გავიგეთ. დარბაზში კლუბის გამგე შემოვარდა.

— ომი დაიწყო! — დაიძახა მან შემოსვლისთანავე და ალადაშვილს შეხედა.

ის იყო და ის. ყველაფერი ჩაიშალა.

მაღე ჩვენი ყურით მოვუსმინეთ მოსკოვს.

მთელი სოფელი ფეხზე დადგა. მოაგარაკეთა უმრავლესობა იმავე დღეს აიბარგა. სააგარაკოდ უკვე აღარავის სცხვლოდნენ.

თომამ ალადაშვილმა ვერაფერი სანუგეშო ვერ უთხრა ილიკოს. გამომშვიდობებისას ერთხელ კიდევ აღერსით მიუწეწე-მოუწეწა ხუტუტა ქოჩორი და ხელი სინანულით ჩაიქნია.

ჩვენი მდგმურიც აიბარგა.

ჭაბუკები ჯარში გაიხმეს. მე და ილიკოც ცხრამეტ-ცხრამეტი წლისანი ვიყავით და ჩვენც დაგვრია ხელი ომმა. ავიკარით გულა-ნაბადი და ჯარში წავედით. ჩვენი სოფლის საშუალო სკოლის დიდ ეზოში შეგვკრიბეს. ახლომხლო სოფლებიდანაც აქ მოვიდნენ წვევამღლები. ამდენი თუ მოვიყრიდით თავს, არავის ვგონა. სულ ჯანიანი, რჩეული ბიჭები ვიყავით. ასეა, ყველა საქმეს ლამაზი და ჯანიანი სჭირდება თურმე. ზოგმა გარმონი მოიტანა შინიდან, ზოგმა დოლი და ფანდური. ილიკომ იქაც მოიღერა ყელი და საომრად ეინმორეულ ბიჭებს თავისი სიმღერით უფრო მეტი ცეცხლი წაუკიდა. ილიკოს შემყურე და მისი ხმის გამგონე, სიმღერას ვერავინ ბედავდა.

სკოლის ეზო ნამდვილ სამხედრო ბანაკს დაემსგავსა. შინ ვიყავით და თანაც არ ვიყავით. იქვე, სახლის გვერდით დავბანაკდით, შინ კი არ გვიშვებდნენ. ღამით ერთიერთმანეთზე მიყრილებს გვეძინა ცარიელსაკლასო ოთახებში, შინ კი ჩვენი გაფუძმულელებული ლოგინი გაუმღელი იყო. დილდობით ჩვენიანები სკოლის ტიშკართან აიტუზებოდნენ.

კიდევ კარგი, რომ ეს ამბავი დიდხანს არ გაგრძელდა. ერთ დღეს მოგვაწყვეს და გრძელ გზაზე დაგვაყენეს. სადგურისაკენ წავედით. სადგურზე უკანასკნელად ღზინი გაგარადეთ, დოლი ავაბავუნეთ, სალამური ავაკენესეთ, გარმონი გავწულეთ, მკლავები გავშალეთ და ცეკვისას მუხლებში ცეცხლი წაეკიდეთ. მერე ილიკოც ვამღერეთ.

მაშინ კი, როცა ღზინი დავამთავრეთ და ვაგონებში უნდა შევსულიყავით, ვნახე სერი. გამომშვიდობებისას სამი, მოუკრეფავი ატამივით მწიფე და ბუსუსიანი გოგო ბალივით აზლუქუნდა, სამივემ გრძნობას ფარდა ახადა, ილიკოს მოგვიგინებდა და დაკოც-

ნეს. ერთმანეთს არ მოერიდნენ. სამივეს ძლიერ ქყვარებოდა. ან კი რაღა დროს მორიდება იყო!.. იქნებ უკანასკნელიც იყო მათი ტრფიალი! ეს ამბავი მე და ილიკოს დედამ, მამომ, შევინიშნეთ. მამომ მუხლზე დაიკრა ხელი და ჰქვედა ყბა აუთრთოლდა:

— შეიღებო! შეიღებო! — ამასღა იმეორებდა საცოდავი ქალი და დაბნეული ტრიალებდა გამოთხოვების ორომტრიალში.

წავედით. ცრემლით დამბალი ხალხი კი სადგურის ბაჰანზე დაეტოვეთ.

...არ ვიცი იმ გოგონებმა როგორ გაინაწილეს მამინ ილიკოს ის დიდი სიყვარული. დღეს კი სამივეს ქმარ-შვილი ჰყავს. ალბათ გულის სიღრმეში ჩამარხული მოგო-

ნება ხანდახან თავისას აკეთებს და ქალთა გონებას სევდის წამიერ ბურუსში ჰხვევს.

ბედმა გამყარა ილიკოსთან. სულ მალე დაეშორდით ერთმანეთს. მერე აღარაფერი მსმენია მისი. ომმა რომ გადაიქუხა, მე შინ დავბრუნდი. დარდით დამძნარი საწყალი მამო მიწას მივაბარეთ.

როდის-როდის ილიკოს დანარჩენი ამბავი ძლივძლივობით შეეკოწიწე. ზოგი რამ ხევნმა მეზობელმა ჭაბუკა აბრამიშვილმა ძიამბო. ჩემი ნააზრევიც მოვაშველე, მაგრამ ილიკოს ამბავი მაინც ბურუსით იყო მოცული. გვიან, სულ გვიან სოფელში მოვიდა იტალიელი პარტიზანის ჯუხუზე მანიაჩის წერილი... იმ წერილმა კი ბურუსი გააჭანტა.

1. ჭაბუკ აბრამიშვილის ნაამბობი

...მერე სად არ ვვითრეთ. ერთ პატარა ქალაქში მოვხვდით. ბედმა არ მიმუხთლა და ილიკოს არ დამაშორა. სულ ერთ ნაწილში ვიყავით. ილიკოს ხმამ მთელი ლეგიონი მოხიბლა. ახლა რუსული სიმღერებიც რომ დასძახა! თათრები პირდაღებულები უყურებდნენ, როცა მათი გულისწამლები ბაიათიც გასჭიმა. შენ კარგად იცი, სიმღერის ბოლომდე გაგონებაც არა სჭირდებოდა. ნიჭი და ალღო როგორ შევლოდა, ყოველნაირ პანუს ხელად აიტაცებდა. მთელი მისი სიცოცხლე სიმღერა იყო და ასე გვეგონა ომის გაგარვარებულ გზებზე სულ სიმღერით ივლიდა.

ხშირად მარტონი დაესხდებოდა. ნაღვლობდა თავის მშობლიურ მხარეზე, ჩვენს სოფელზე, დედაზე. მერე სიმღერით ერთს ისეთს ამოიკენესებდა, გვეგონებოდათ გულსაც თან ამოაყოლებსო.

გაგვეწრთნეს და ფრონტზე გაგვიშვეს. აქ ხომ სიცოცხლე აღაღებდნენ? ჯერ კიდევ ფრონტის ხაზზე არ ვიყავით მისულნი, ჩვენი ლეგიონი მტრის თვითმფრინავებმა დაბომბეს. მიწას ისეთი ბური აადინეს, მეგონა ჰქვეყანა სულ ამ ჯოჯოხეთში იქნებამეთქი. მაგრამ, როცა ჭუბილი მიწყდა, გარემო ისევ გაიღურსა და მიყურდა ილიკო-

სოვნახე. საღ-საღამათი იყო. ჩემსავით მასაც შეშინებოდა. ქვეყნის დასაცავად ამხედრებულ ჯარისკაცს ხომ გმირობის ჩადუნის ჟინი უნდა ჰქონდეს. ჩვენ კი მტრისათვის თითო ტყვეიც არ დავგვხალა, უსახელოდ როგორ უნდა დავცემულიყავით!

დაჭრილები დავაბინავეთ, დახოცილებს სამარე გავუთხარეთ. მშვიდი ღამე დადგა. მთვარეც ამოვიდა, სწორედ ისე გადმოგვივდა, როგორც ჩვენს სოფელს გადმოხვდავს ხოლმე. ამ დროს ილიკოს სოფლის ორღობეში რომ არ ჩაველო სიმღერით, როგორ იქნებოდა! ახლა კი მოღუშული იჯდა და მთვარეს უყურებდა.

მეორე დღეს დილიდანვე ჩავებით ბრძოლაში. ვისროდით და მტერიც გვესროდა, ვხოცავდით და გვხოცავდნენ, მოდიოდნენ და უზუხვებოდით, მივდიოდით და გვიხვდებოდნენ. ვერც ჩვენა ვძლიეთ და ვერც იმათ. რაც შეიძლება მეტსა და მეტ ცეცხლს ვაყრიდით ერთმანეთს. ბოლოს ეშმაკობით გვაჯობეს, ზურვით დაგვიარეს, ალყა დაგვიარტყეს და ვინც კი საღ-საღამათი, ან მსუბუქად დაჭრილები ვიყავით, ტყვედ წაგვიყვანეს.

— ასე უცებ ეს რა უბედურება დაგვიმართა, ბიჭო! — კბილებში გამოსცრა

ილიკომ, როცა გერმანელმა თოფი წაართვა. გაოგნებული და თავრეტდასხმული ვიყავი.

ბედმა არც საკონცენტრაციო ბანაკში გამყარა ილიკოსთან. დადუმდა და ჩამოხმა ჩვენი სოფლის ბუღბუღი. ჩემ თავს აღარ ვჩიოდი, მისი ცქერა მტანჯავდა. თვალები ჩაუცივებდა, ლოყა ლოყაზე მიეკრა, აჩრდილს დაემსგავსა. სადღა იყო მისი ხუჭუჭა ქონორი. ილიკო ილიკოს აღარ ჰგავდა. სულ იმას ვცდილობდი, რომ არ დავარდნილიყო. ის რომ დაცემული ენახათ, მაშინვე მოკლავდნენ. განა ცოტანი ვნახე ასე დასჯილები. ვამხნევებდი, იმედს არ ვკარავდი და მუდამ იმას ვცდილობდი, რომ სულიერად არ დაცემულიყო. რა ნაზი, რა გულჩვილი ყოფილა თავის ხმახვით ანკარა ბიჭი. იქ გამოვცადე, რა შესძლებია.

პოლონეთის ერთი პატარა ქალაქის გარეუბანში ვიყავით. რიჟრავაზე წამოგვრეკადნენ და სამუშაოდ წაგვიყვანდნენ. ვთხრიდით და ვთხრიდით. მაგრამ რას ვაკეთებდით, არაყინ იცოდა. დაღამებისას ბარაკში დაოსებულნი ვბრუნდებოდით.

არც ისე მოზრდილ ბარაკში ვიყავით გამომწყვდეულნი. მეთვალყურედ ერთი შუშურბეკია ეფრეიტორი გვყავდა. ქენრის ვულფს ეძახდნენ. ბარაკის შემოსასვლელში ერთი ციცქნა ოთახი ჰქონდა. როცა ესოში სეირნობას მოიყრიტებდა, ოთახში დაჯდებოდა და კარგა ხანს პირის გარმონს უკრავდა. უკრავდა ერთსა და იგივეს. ეტყობა, მოსწონდა ეს მელოდია. გვეკითხებოდა, როგორი მუსიკოსი ვარო. რა ძალა გვქონდა, რომ არ გვექო! ხანდახან მღეროდა კიდევც მისი სიმღერის გაგონებაზე ილიკოს შევეხედავდი ხოლმე. ამ ჩვენ ბიჭს სახე ისე დაემანჭებოდა, თითქოს აღრჩობდნო. მერე მკერდზე მიიჭერდა ხელს. იქნებ სიმღერა ეძალეობოდა და არ უშვებდა? მაგრამ აბა, რა ემღერებოდა!

და არც უმღერია. სიმღერა სვედის წამალიაო, სიმღერა გაბზარულ გულს ამთელეხსო, სიმღერა ტანჯვას დაგავიწყებსო, გამოიკონია. სიმღერას მართლაც დიდი ძალა აქვს, მაგრამ ილიკო ტანჯვის შესამსუბუქებლად არ იყენებდა თავის მომზიბლელ ხმას. მაგრამ ახლა, ამ ტანჯულ მკერდიდან ამოვიდოდა კი ის ძველებური? ვინ იცის!

6. „მნათობი“, № 10.

სალამო იყო. სამუშაოდან ქანემილულები დავბრუნდით. თითო კოეზი წყალწყალა ფაფა შეეხვებოდა და დასაძინებლად მივეყარებით. იმ დამეს ისეთი რამ მოხდა, რასაც არც ერთი ტყვე არ მოველოდით.

სიმღერის გუნებაზე იყო ქენრის ვულფი. რომელიდაც არია წამოიწყო. ეტყობა აზარტში შევიდა, ხმას აუწია და აუწია. ჩვენ სულგანაბლები ვუსმენდით. უცებ ხმა ჩაუწყდა, ჩაებრინწა, მამლის ყვილივით გააბა. გამწარებულ ბიჭებს ამის გაგონებაზე გაგვეცინა.

ილიკომ გადააფურთხა.

როცა ქენრისმა ხელახლა ასწია და კვლავ არ გამოუვიდა, მაშინ ილიკო წამოჭდა, კარს შეხედა და უცებ ერთი ისეთი აუწია ხმას, გული სიხარულით ღამის საგულედან ამომივარდა. ამ გაძვალტყავებულმა და მივარდნილმა, სიმღერის ეშხი კვლავინდებური ღაზათით დაანთო. დაანთო და უმაღვე დადუმდა.

ტყვეებს არ ვგონათ თუ ილიკოს ასეთი ძლიერი და ტკბილი ხმა ექნებოდა. ყველა მას მიაჩერდა. უნდა გენახათ მათ თვალეში როგორ უცებ ჩაიწერა იმედი, მომავლის რწმენა, სიხარული. ო, როგორ სწყუროდათ სიმღერის კიდევ ერთი გაგონება! ილიკომ კი ხელი ჩაიჭინა და თავი სევედიანად ჩაჰქინდა.

კარმა გაიჯახუნა და გამოჩნდა ქენრის ვულფი.

— რომელი იყო? — იკითხა მან ცივად.

ილიკომ ტანი ძლივს აითრია, წამოდგა და ვულფს თვალი თვალში გაუსწორა.

— წამოდი ჩემთან! — უბრძანა ეფრეიტორმა.

— ბიჭო! — წამოვიძახე და მაშინვე წაშოვდექი. შემეშინდა, ეფრეიტორმა რამე არ დამართოს-მეთქი. მართალია, რბილი კაცი ჩანს, მაგრამ გვარი მგლისა აქვს და იქნებ გულში რა სიბვე უძევს!

ისე გავიდნენ, ილიკოს ჩვენსკენ არც მოუხედავს. მაგრამ ვიდრე იგი არ დაბრუნდა, ვერ მოვიხვენიე.

შემოვიდა. ცალ ხელში პურის მოზრდილი ნაჭერი გჭირა.

— რა იყო, ბიჭო? რად დაგიძახა, რა გითხრა? — მივცვივდიოთ მაშინვე.

ჯერ ის პურის ნატეხი გაგვიყო ყველას, მერე ორიოდ სიტყვით გვიამბო. ქენრიხ ვულფს უთქვამს ილიკოსთვის, ძალიან გულთ მინდა მაგ ხმის პატრონს მოგისმინო, მაგრამ ვწუხვარ რომ აქ ამისი საშუალება არ არისო. მერე პური მიუცია და გამოუშვია.

ერთ დღეს ქენრიხ ვულფი ჩვეულებრივ გამოჩნდა ბარაკის კარში. მას ორი ფაქიზად ჩაცმული მოჭალაქე ახლდა. ერთი ხნიერი იყო, მეორე შედარებით ახალგაზრდა. ორივეს სამხრეთული, ჩვენებური იერი დაკრავდა.

ქენრიხ ვულფმა ბარაკიდან მხოლოდ ქართველები გაგვისმო. ათამდე კაცი ვიყავით. როცა ეს ათი კაცი ბარაკის კომენდანტსა და მის თანმხლებთ მივუახლოვდით, უცნობებმა გაგვიღიშეს და სალამი ქართულად გვითხრეს. მე უცებ ვერ მივხვდი, ვინ უნდა ყოფილიყვნენ ისინი.

მალე ჩვენთან მოვიდა საკონცენტრაციო ბანაკის კომენდანტი, უფროსი ლეიტენანტი კუცი. მას სხვა ბარაკებიდანაც გამოუყვანა ქართველები. ყველანი ერთად ჩავვაშვკრივეს.

იმ მოჭალაქეებს, რომელთაც აშკარად ეტყობოდათ ქართველობა, ჩვენთვის მცირე საჩუქრები მოეტანათ. ზოგს პაპიროსი შეხვდა, ზოგს ორცხობილა, ზოგს შოკოლადისა და კამფეტის ნატეხი.

ხნიერმა მამაკაცმა თვლებში მომდგარი ცრემლი მოიწმინდა და მოგვმართა:

— ჩემო შვილებო, მე ვწუხვარ, რომ თქვენ ამ დღეში ხართ. მაგრამ თქვენ შეგიძლიათ სულ მალე გაათავისუფლდეთ. ჩვენ ახლა ვადგენთ ქართულ ნაციონალურ ლეგიონს, რომელიც თავისი სამშობლოს გასათავისუფლებლად მიეშველება გერმანელებს.

ყველანი ვდუმდით. გულისფთქვა ყელში გვებჯინებოდა.

— ვის გსურთ ჩაეწერთ ამ ლეგიონში? — მოგვმართა მოხუცმა.

ხმას არავინ იღებდა.

— კარგით, — დაგვითმო მოხუცმა ცოტა აღელვებით, — არ დაგაჩქარებთ. ხვალ,

შუსტად ამ დროს, ამავე ადგილზე შევკრებთ. მანამდე კარგად მოიფიქრეთ.

იგი მიუბრუნდა თავის თანმხლებ ქართველ ემიგრანტს, ჩვენს ჩუმად რალაც უთხრა, მერე უფროს ლეიტენანტ კუცს გერმანულად გამოელაპარაკა. კუცმა გვიბრძანა დავშლილიყავით. ჩვენ ჩვენს ბარაკებში დავბრუნდით.

— უნდა ჩაეწერთ ამ ლეგიონში, — თქვა რამდენიმე ბიჭმა, — გაქცევა უფრო გაგვიადვილდება.

— რატომ მაშინვე არ დავეთანხმეთ? ვაითუ ხვალ აღარ მოვიდეს!

— ხვალაც მოვლენ.

— ვჭირდებით და მოვლენ.

ილიკო ხმას არ იღებდა, ვატყობდი, რომ ძალიან ღელავდა.

სალამოს ქენრიხ ვულფი შემოვიდა ბარაკში და ილიკო სადღაც წაიყვანა. ამ კაცს ენდობოდით და ცუდი არა მიფიქრია რა, მაგრამ ილიკოს დაბრუნებამდე მაინც მოუსვენრად ვიყავი.

ბიჭები გვგმას აწყობდნენ:

— ლეგიონიდან გაიქცევით, მაგას ლაპარაკი არ უნდა. იარაღს მოგვცემენ და იმ იარაღს პირველად ამათ დავახლიო!

— დედას ვუტირებთ!

— მალე დადქ ხვალინდელს დღეო!

უცებ პირის გარმონის ხმა შემოგვესმა. ქენრიხ ვულფი უკრავდა. ილიკო კი არ ჩანდა. გული გამებზარა, ავწრიალდი. ამდენ ხანს სად დაიკარგა, იქნებ არც დაბრუნონ ბარაკში!

გვიან ღამით ორმა გერმანელმა ჯარისკაცმა საიდანღაც მოიყვანა იგი. ქენრიხ ვულფმა შემოაცილა ბარაკში. ეფრეიტორმა თვალი გადმოგვაგლო და გაბრუნდა.

მე ილიკოს მივფარდი;

— სად იყავ, ბიჭო?

— ქალაქში, იმ ბებერთან ლეგიონში რომ უნდა ჩაგვწეროს. მანქანით წამიყვანეს. ეტყობა, ამ ჩვენს ეფრეიტორს უთქვამს ჩემზე, კარგი ხმა აქვსო. ჰოდა, იმ ბებერსაც მოსდომნია ქართული სიმღერის მოსმენა. სასტუმროს პატარა ოთახში ორი გერმანელი ჯარისკაცი თავზე მადგა, ის ბებერი კი სიმღერას მთხოვდა. თვალები ამიჭრულდა. ენა მუცელში ჩამივარდა, გულს ვედარ მო-

ვერიე. ის კი მეხვეწებოდა. ჯარისკაცებს უთხრა, ოთახიდან გასულიყვნენ. ისინი მაშინვე დაემორჩილნენ, მაგრამ მე მაინც ვერ ვიმღერე. რას არ შემპირდა, იტალიაში გაგზავნი სასწავლებლადო, მილანიო, „ლა სკალა“ საოპერო თეატრიო... მერე მოაგონდა, რომ მშვიერი ვიყავი. მაჭამა, მასვა. მაშინ თვალთ უარესად დამიბნეულდა და უფრო მეტად წამერთვა ღონე. თქვენი ჭირიმეთმეთქი, შევეხვეწე, სხვა დროს ვიმღერებ, ახლა ცრემლი მახრჩობს-მეთქი. ცოტას გაწყდა არ ვიტყვი. იმ ბებერმა კი იტირა. რაღაც-რაღაცები მომცა და გამომისტუმრა. აპაანდეთ, გაიყავით!

სასუსნავი გავიყავით. თითო ლუკმა ყველას შეგვხვდა.

გული საგულეს ძლივს ჩავიგდე. ილიკოს ვუთხარი, ყველანი ლეგიონში ვეწერებით-მეთქი. იგიც დამთანხმდა და მერე ხმადაბლა თქვა:

— იტალიაში რა მინდა, ბიჭო! ჩვენი სოფლის ორღობეში რომ სიმღერით ჩავივლიდი, აი, სიცოცხლე ის იყო!

მერე ღრმად და დარდიანად ამოიოხრა.

მეორე დღეს კვლავ გამოგვიყვანეს. რამდენიმე ქართველი ვიღაცამ გასცა, კომუნისტები არიანო. ისინი მაშინვე ჩამოგვაშორეს. დანარჩენები ლეგიონში ჩავგრიცხეს, საკონცენტრაციო ბანაკს მოგვაშორეს. მაშინ ის მოხუცი ემიგრანტი აღარ მოსულა, მის მაგივრად სხვა იყო.

ღია მანქანებით წავგიყვანეს. გზაში შემოგვაღამდა.

გერმანელი მცველები თავს გვადგენენ. ისინი მანქანის ძარის კუთხეებში იდგნენ ავტომატებით. მანქანები ნელა მიდიოდნენ და ღამის მყუდროებაში მხოლოდ მოტორების ღუღუნის ისმოდა.

დატყვევებულ ჩიტს გაუხსნეს გალიის კარი: ჩიტს იქ რაღა დააყენებს!

ილიკო ჩემს გვერდით, ზედ მანქანის კიდურთან იჯდა. ვატყობდი, როგორ მჩრწობდა. აჩქარდა და ამჩქარა: *მეზღერებოდა*

— ახლავე ან არასდროს! — თქვა მან ჩუმად.

მივუხვდი.

— მოგველავენ, ბიჭო!

— მომეც! ღამე ჩვენითვისა დგას.

ესა თქვა და ძარიდან გადახტა. მიმეტოვებინა? დამეგარგა? მეც უმაღ გადავეყ და სადღაც თხრილში ჩავიჩივებ. ავტომატების ჯერმა ბურქები გასხიბა და დაპვლიჯა. რაღაც ძალამ ფეხზე დამაყენა, წავიხარე და ტყისაკენ გაქცეულ არდილს დავედევნე.

მივბოდი, ბურქნარს ველეწებოდით, თავს არ ვზოგავდით. რამდენიმე ფაშისტი სროლით მოგვდედა. თავისუფლების წყურვილი უხუნაუსი რამ ყოფილა გაჭირვებული კაცისათვის. მანათობელი ტყვიები სიბნელეს გლეჯდა, ფოთლებს სხეპავდა.

როცა განემარტოვდი და მიწაზე ქანცმლეული დავეცი, ტყეში საოცარი სიჩუმე სუფევდა. სადღაც მიყრუვდა და მიწყდა სროლა. აღარავინ მომდევდა. მდევარსაც ალბათ ჩემსავით გაუწყდა ქანცი. ერთ ხანს ვვგდე ასე ნახევრად გონებაწართმეული. თავს უკუნი სიბნელე მადგა. როდის-როდის, გონს მოვედი. წამოვჯექი. ილიკო-მეთქი, დავიყვირე, მაგრამ სიტყვა ალბათ პირს იქით არ გამცდენია.

— ილიკო! ილიკო!

არავინ გამოხმაურებია. დილის იმედით გული არ გამტებია და ირიყრაფა თუ არა, გრძელი ღამით გაწამებული, მაშინვე ბურქნარს გადავერიე, რომ ილიკო მეპოვნა ან ცოცხალი ან მკვდარი. ცრემლი მახრჩობდა. ვტიროდი და ისე ვეძებდი.

ვერ ვიპოვნე.

2. იტალიელი პარტიზანის ჯუშამ მანიანის წერილი

ძვირფასო მეგობრებო!
26 აპრილს, გაზაფხულის იმ მშვენიერ დღეს, როცა ჩემი მშობლიური მილანისათვის ნამდვილი გაზაფხულის პირველი დღე

დადგა, პარტიზანებმა ბევრი ძვირფასი ამხანაგი დაგვარგეთ. მათ შორის იყო თქვენი თანამემამულე ილიკო იაკორაშვილი.
ყველაფერს თავიდან გიამბობთ.

ორმოცდაათი წლის ზამთარში ჩვენი პარტიზანული რაზმი ოციოდე კაცს ითვლიდა. თავგანწირულად ვესხმოდით თავს ფაშისტებს და მუსრს ვაელებდით. ბიჭები ჩვენც გვეხოცებოდნენ, მაგრამ ყოველი ბრძოლის შემდეგ უფრო მეტი ვჩანდით.

ერთხელ, ტყვეთა ეშელონს დავეყვით. ეშელონი ბელინცანადან მილანისაკენ მიდიოდა. მცველები გავვლიტეთ, ტყვეები კი პარტიზანულ ბანაკში წავიყვანეთ. საცოდავი ხალხი! უსმელ-უჭმელობით ყველა ისე იყო დაგარდნილი, სიარულის თავიც არა ჰქონდათ. ასეთი ხალხი ბრძოლაში როგორ მოგვეშველებოდა. მერე არც ისე ცოტანი იყვნენ. ას ოც კაცს მოვლა-პატრონობა და ამავ დროს დაცვაც სჭირდებოდა. მართლაც საცოდავი სანახავი იყო ეს ამდენი პირუტყვადაქცეული კაცი. ისინი გვაღვივით ჩამომხმარ მცენარეებს ჰკავდნენ, მორწყვის შემდეგ რომ მოცოცხლდებიან და ისევ ლაღად გაშლიან რტოებს. მაგრამ სანამ მათ მოვაცოცხლებდით, დიდი ჯაფა დაგვაღება. ორმოცდახუთის გაზაფხულის პირვე ძნელი საშოვნელი იყო ლუკმაპური, მაგრამ მაინც რაღაცას ვახერხებდით.

ჩემს ოცეულში მოხვდა ილიკო იაგორაშვილი. დატანჯული და გამხდარი იყო, მაგრამ მის შუქიან თვალებს კარგი ვაჟკაცის ცეცხლი ეტყობოდა. თვალში მომივივდა ეს ბიჭი. არც მოვტყუებულვარ. როცა ფერი და ზორცი მიემატა, როცა პირველ ბრძოლაში გავიყოლე, დავრწმუნდი, რომ იგი მამაცი მებრძოლი იქნებოდა. შურისგება ამამაცემდა. ეტყობოდა, ფაშისტებს მაგრად ყავდათ ნაწამები.

იტალიელებს ძალიან გვიყვარს მუსიკა და სიმღერა. ჩვენს ქვეყანას ტყუილად როდი ეძახიან მუსიკისა და მომღერლების ქვეყანას. თავისუფალ წუთებში, ვისაც როგორ შეგვეძლო ისე ვუმღეროდით იტალიის მთებს. მე სმენა კარგი მაქვს, მაგრამ ხმისა რა მოგახსენოთ! აბა, ჩემი ქვეყნის სახელგანთქმულ მომღერლებს როგორ შევედრები! მაინც ვახერხებ რაღაცას. პარტიზანულ კოცონთან ხშირად მამღერებდნენ. ვმღეროდი გატაცებით და ვგრძნობდი, რომ სიმღერით გულის ყინულს ვულხობდი მეგობრებს.

რა ვიცოდი, რომ იქვე ჩემს გვერდით დიდებული მომღერალი გვყავდა. ერთხელ, სრულიად მოულოდნელად, სანდანდაც მომესმა ნეაპოლიტანური სიმღერა „სანტა ლუჩია“. გაოცებული შევედექი, არა იმიტომ, რომ ეს სიმღერა გავიგონე. იტალიაში ვინ გინდათ, რომ „სანტა ლუჩია“ არ მღეროდეს. მაგრამ მე ხმამ, ხმამ გამოცა. რამდენიმე ჩემი იტალიელი მეგობარი მომიახლოვდა და მათაც გაოცებით მიუცდეს ყური.

— ბელ-კანტო! ჩვენებური ტკბილი ბელ-კანტო.

ერთხილად მივუახლოვდით მიწურს, სანდანაც ხმა გამოდიოდა. პირველი მე ჩავედი კიბეზე. მიწურის კარი ჩუმად შევაღე და სიმღერა მამწივე შეწყდა.

ნახევრად ბნელში მარტოდმარტო იჯდა ილიკო იაგორაშვილი. ცალ ხელში დაშლილი ავტომატის საკეტი ეჭირა, მეორეში ჩვარი. ეტყობოდა, იარაღს წმენდდა. ჩემს დანახვაზე მამწივე ფეხზე წამოდგა. შემკრთალივით მიყურებდა. მე კი გაოცებული მივანერდი.

— ვინ მღეროდა? — ვკითხე, რადგან ამ ბიჭისაგან ისეთ ხმას არ მოველოდი.

— მე ვმღეროდი, — მომიგო და თვალი არ მომავიწოდა.

— ბრავო, ილიკო! — ტაში შემოვკარი და მიუახლოვდი.

— დიდი ხანია არ მიმღერია, — მითხრა მან დამტყრეული იტალიურით, — ხალხში ვერ ვებედავდი.

— ბრავო! — სხვა სიტყვა ვერ გამოვძებნე, ერთხელ კიდევ შევძახე ალტაცებით და მოვეხვიე.

მიწურში ჩემი მეგობრებიც ჩამოვიდნენ და ისინიც შემოეხვივნენ შორეული ქვეყნიდან მოფრენილ მგალობელს, რომელიც მანამდე თურმე სულგანაბული ჰკრეფდა იტალიური სიმღერის ტკბილ ბგერებს, მერე ველარ მითმინა და დაჰკვნესა.

ვამღერეთ. ეს იყო არაჩვეულებრივი პატარა კონცერტი, რომლის მსგავსი მე არ მახსოვს.

— სულ ახლოსაა მილანი, „ლა სკალა“... შენ ალბათ ბედმა გადმოგაგდო, რომ აქედან გაითქვა სახელი...

— არა, შენ „ლა სკალას“ იქით გზა არა გაქვს...

— სულ მალე გავათავისუფლებთ მილანს და ჩვენი საოპერო თეატრის სცენაზე შენც გამლერებთ.

ვეუბნებოდით იტალიელები. იგი კი მორცხვად იღიმებოდა.

ამის შემდეგ მომღერალთა ქვეყანას ქართველი ბულბულიც თავდავიწყებით შეკვენესოდა.

პარტიზანებმა მართლაც დაედეთ პირობა, შევიდოდით თუ არა მილანში, „ლა სკალას“ სცენაზე ვამლერებდით ილიკო აგორაშვილს, იმ დიდებულ სცენაზე გამოვიყვანდით, სადაც ენრიკო კარუზოს, ტიტო რუფოს, გალი კურჩისა და თქვენს ვანო სარაჯიშვილს უმღერია.

გადაწყდა, მილანის აღებისთანავე „ლა სკალაში“ შედგებოდა პირველი კონცერტი პარტიზანებისა და ქალაქის აჯანყებულთათვის. დარბაზში ვისხდებოდით მხოლოდ ჩვენ, ვინც სისხლით დავიბრუნებდით მშობლიურ ქალაქს.

აჯანყება გულდასმით მზადდებოდა. მთებიდან ბარში გადმოვიწვევდით და მილანზე შეტევისათვის გულს ვიკაეებდით, ილიკოს იმ უჩვეულო კონცერტისათვის ვამზადებდით.

26 აპრილს მილანში შევიჭერით. ქალაქის ქუჩებში სისხლისმღვრელი ბრძოლები გაჩაღდა, მაგრამ პარტიზანებმა და აჯანყებულებმა სულ მალე ვძლიეთ მტერი. საღამო ხანს სროლა კანტიკუნტადლა ისმოდა.

მზე ჩადიოდა. ნიავმა დაუბერა და ბრძოლაში დაღლილ-დაქანცულებს შვება გვაგრძნობინა.

კიდევ ცოტაც, სულ ცოტაც და ყველაფერი დამთავრდებოდა.

მოედანზე გადავბრბოდით.

აგერ „ლა სკალას“ სახელგანთქმული თეატრიც. ილიკომ ამ შენობის დანახვაზე ისე შემომხედა, თითქოს შენობასთან ერთად მის შესაგებებლად გამოსულ მომღერალ ვარსკვლავებსაც ხედავსო. ეს იყო მისი უკანასკნელი და ბავშვური აღტაცება. რა ვიცოდი, რომ ამ დროს გასროლილი ტყვია სწორედ მას მოსძებნიდა. ეს რომ მცოდნოდა, მკერდს პირველად მე დავახვედრებდი ტყვიას, ოღონდ მას ეცოცხლა: ბოლოს და ბოლოს, კაცნი მარტო ჩვენი თავისთვის ხომ არა ვცოცხლობთ ამ ქვეყანაზე.

როცა იგი შებარბაცდა, მე თვალთ დამიბნელდა. ჩემსკენ შემოტრიალდა. რაღაცის თქმა უნდოდა, ვერ მოასწრო. არასოდეს არ დამაეიწყებდა მისი სვედიანი, დამცინავი ღიმილი. არ ვიცი ისე მწარედ და აგდებით ვის და რად დასცინა. შეტრიალდა და მიწაზე პირქვე დაეცა.

პარტიზანთაგან აღარავინ შესულა „ლა სკალაში“.

იმ საღამოს ცრემლითა და სიმღერით ჩვენს ძმებს ვმარხავდით.

...მარადიული წყარო კი სვედიან სიმღერას ტბილად ლუკლუკებს, დაკარგული ბიჭების მაგივრად მღერის და მიწაში წასულთა ამბავს იდუმალად ღუღუნებს.



პ ი ლ ლ ი ნ ი

სატელევიზიო კიბეა

მოკმედი პირები:

მერი
ბიძინა
ინტატიუსი
ვალერია

ეზონი ჩასასვლელი რეინის კომპარტი მოიანს. ქვის
ლობესთან ქვის ძვლსკამზე ბიძინა ზის, ხელებში თა-
ვი ჩაურგავს. ძვლსკამის მეორე კიდულზე მერი ჩამოშ-
ჯდარა, ნაბიჯების ხმა შემოესმა, მიწვდა. მუსიკაც
შეწყდა.

მერი — რას ფიქრობ, ბიძინა!.. შენ გეუბნები.

ბიძინა — მძინავს.

მერი — ფიქრობ!..

ბიძინა — (სხაპასხუპით, გამომწვევად) პირველი
ინკუბატორი ვევატეში გამოიგონეს, ჩვენს წელთ-
აღრიცხვამდე. შეიდასი კვრცხი თავსდებოდა შიგ,
ლერწამით აბობდნენ.

მერი — (გამომწვევად) მერე?

ბიძინა — ევროპამ პირველი წიწილა მეთვრამე-
ტე საუკუნეში მიიღო.

მერი — (განმარტებით კილოზე) პირველი ობო-
ლი წიწილა!

ბიძინა — გავიდა კიდეც ორი საუკუნე და დედა-
ჩემმა შექმნა ინკუბატორი, საიდანაც გამოვირევე მე!
მერი — მამაღვინწა!.. გულსადავი, ჩვენი ეზოს
გოლიათი!..

ბიძინა — (ქინოპით) წი-წი-ლა!..

მერი — წია, წია, წია, წია, წია, წია... (ბიძინა
მოსახილს ეუბნება, მამალს ბაძავს) გეუფო!.. კიდეც
დიდხანს დაელოდები?!..

ბიძინა — შენ რას იზამდი?

მერი — (დაუყვავებს) სახლში წავიდეთ, ცივა...
ბიძინა — გინდა ვიცეკვოთ, გათბები.

მერი — შტერი!.. ნეტავი აუ შართლა ელოდები?

ბიძინა — გამოჩნდება. (მერის თმამი ბელი წაე-
ლო, შეანჯღრია)

მერი — აა!.. (ბიძინამ ბელი გაუშვა) აღარ გიყ-
ვარვარ, გბულვარ...

ბიძინა — ადამიანის შექმნება არც ისე აბ-
ვილია.

მერი — ბიძი...

ბიძინა — ვიცეკვოთ.

მერი — ის საშინელი კაცი გამოჩნდა, ლოთი. აბ-
ლაც ფულს ავწკაპნის.

ინტატიუსი — (შემოდის. პიჯაკი მხარზე გადა-
იგდო) შორს იყურებით, ელოდებით?

ბიძინა — დიახ, ელოდებით.

ინტატიუსი — ვის ელოდებით?

მერი — მამას, გუშინაც ასე იყო.

ინტატიუსი — ეს ქალიშვილი რა არის შენი?

მერი — რაც გუშინ ვუყავი.

ინტატიუსი — და-ძმა?

მერი — პო.

ინტატიუსი — მამასადამე, მამას ელოდებით.

მერი — ეს ელოდება.

ინტატიუსი — რატომ ეს, და არა — ორივე,
ერთად.

მერი — მამაჩემი სახლშია.

ინტატიუსი — გველის ჭკუა რომ მქონდეს, მა-
ინც არ მესმის.

მერი — რა არ გესმით. ამის დედამ მოიყვანა ეს.
მე და მამაჩემი სახლში დაეხვდით. სულ ეს არის.

ბიძინა — შაყრები ვართ.

ინტატიუსი — (გამოცოცხლებდა) მადრები!..
შეზობლების ქორწილში?! ნაღდი საქმეა, ერთმანეთიც
იქ გაიყვანით.

მერი — (გამხიარულდა) მაშინაც თამში წამაელო
ხელი, ძლეე გავამწველეს. ასე გამრავლდა ჩვენი
ოჯახი.

ინტატიუსი — (ციინის) ბრწყინვალეა!.. გამ-
რავლების ახალი წესი. (მერის ჩაბედა) გოგო, შენ
გიყვარს ამ ბიჭის დედა?

მერი — ძალიან.

ინტატიუსი — შენ ვამაწვილო, ამ ქალიშვილის
მამა თუ გიყვარს?

ბიძინა — ამის მამა ლაშარია.
 იგნატიუსი — ჰა?...
 ბიძინა — ერთხელაც არ უკითხავს ვისი შვილი ვარ.
 შერი — იქნებ არ აინტერესებს.
 ბიძინა — როგორ არა... მხოლოდ შეეითხვა ვერ გაუბნდა.
 იგნატიუსი — მამაკაცის მოდგმა დაქინდა. აი სიცილი... გარდაცმული ყველაფერი თავის რიგზეა, ტუტ-რუტანაში თუ შეიხვდავ — მყარები, ჰა? ყურანამოყრელი მყარები.
 ბიძინა — შენ იგნატიუსს გეძახიან, გუშინ მითხარა.
 იგნატიუსი — როგორ არ გეტყვდი. გუშინდელი შენი გროშებით ნახვარი ლიტრა მგრესო.
 ბიძინა — აჰა, ოღონდ კი წადი, ახლა შენი თავი არა მაქვს. (ფული მოსცა)
 იგნატიუსი — (ქალადის ფულს დახვდა) გუშინდელი შუა გაყავი?
 ბიძინა — ისე ანგარიშობ, ვითომ შენი რამე მემართოს. აღარ მოხვდევ.
 იგნატიუსი — გეტყვობა, წყნადი ბიჭი ხარ, სწავლობ და არ სვამ.
 ბიძინა — არა, არა ვსვამ.
 იგნატიუსი — სტილიაგები სვამენ. პროვინციის მოღვრისტები. კონიას დიდი გასავალი აქვს. ხაში ბიჭები გოტუბიფიუტე უყვრიან.
 (პირიდან ველურ ხმას ამოუშვებს, დაიგრძობება, ცუცავს, პევირის და იმანება. დაილაღა, სკამზე მივიდა) ლაწირაკებს ძველი ბაიათი ახალი პტონით. თუ დალოდ დაელოდ კიდეც. უნდა იტვირონ. გაგლეიანი მამა რომ გყავდეს სხვა საქმეა, შენც იტვირიხვდი.
 ბიძინა — (შერის) ამისთანა კაცს რად გაანდვ ჩემი წუხილი.
 შერი — რასაც ფიქრობს იმას ლაშარაკობს.
 იგნატიუსი — ყმაწვილი, წვრილმანებით თავს ნუ იტყობ. აჰა, რა საინტერესოა ვინ გაგანინა. ისიც გეყოფა, რომ კარგი ბიჭი ხარ.
 ბიძინა — აღარ წახვალ.
 იგნატიუსი — იმას ვამბობდი, შეშვედრების სასუენე მორჩა, დამთავრდა. რა მამასაც არ იპოვი სულერთია. სამეშვედრეო აღარაფერი აქვს.
 ბიძინა — ოგნატიუს, მომშორდი.
 იგნატიუსი — ხარკი გაიფიქვია, უფრო თავაზიანად მომპყარა. ცოტას დავედვ, კვლავ დაგბრუნდები.
 შერი — რატომ არ მუშაობთ, იგნატიუს?
 იგნატიუსი — რაზემ მომამტერიხვ, ნუთუ არაფერი მტყვობა?... მილონობით კრომეტერი გავიარე ფუხით, პეტით. (წაუშვრებს) „სულ მაღლა, სულ მაღლა!“ მიწას გაქონდა ზანზარი. პეტით-დან ქოლგით დავეშვი, ფრთაში მომარტყეს.
 ბიძინა — აჰა, კიდევ მანეთი.
 იგნატიუსი — კარგი ბიჭი ხარ, პარლონ. (წასვლა-დაპირა)
 ბიძინა — (ირონით) მუსიკ, იქნებ ფრანგებთან იბრძობდი?

იგნატიუსი — (გაეკონება) ეჭვი კბილი შეგწინე ფრანგებს. რკინის ჯვარი მერცხო ნამდვილი რკინის, ჯიბით დავათრევ. (ქიბევი მოიწმინდა) წყნეშული კაცს სიმბოლო, შგანი დავაფირავ. ერთი სიტყვით, შენ სულიერი მამა ექნებ.
 ბიძინა — (მევახვდ) სულიერი... (წაუშვრებს, შერი მოძახლს ამოშობს) „უფალო შევეწყვალე!“
 იგნატიუსი — ნაღდი საქმეა. როცა ვფრინავდი ამისთანა გოგოებს ჩემს დანახვანე ველომელოთი მოსდიოდათ. მე გადმოვფარე ღმერთები ციდან.
 ბიძინა — მერც, რაღა ღმერთი გწამს?
 იგნატიუსი — ბაჰსი. ვაჰ კი არა — ნაღდი, დადუღებული, ერთს რომ თრად ამრავლებს. მიწიდან ამოშრდილი ღვთაური თესლი, მარტობასაც რომ გააპარებს. შენ რა გწამს, აჰა, უცებ მითხარი.
 ბიძინა — რას მახვლები...
 იგნატიუსი — გაქმედ?
 ბიძინა — ტემსარიტება.
 იგნატიუსი — მამა!...
 ბიძინა — კო.
 იგნატიუსი — მამა იესო მაცხოვრისაც არ უბეზია, დედა იწამა. (იგნატიუსი გაღის, თავის სიმღერას ღიღინებს)
 ბიძინა — ლოთი მთელ ქვეყანას ხუმრობით უმზერა... აქედან ყველაფერი ჩანს, ქალი და კაცი, მთელი ქალაქი, ისიც გამოჩნდება. ჰა, შერი, შენ გეკითხები, დავგინა?
 შერი — ჩამთვლია.
 ბიძინა — როგორ ფიქრობ გამოჩნდება?
 შერი — დედაშენს აკობს.
 ბიძინა — ჰეერჯერ შევეკითხე.
 შერი — როდის?
 ბიძინა — როცა ზაფხვი ვიყავი.
 შერი — რაო?
 ბიძინა — გამოჩნდებაო.
 შერი — მერც?
 ბიძინა — მერც თქვა, ომში დაიღუპათ.
 შერი — სხვა რაღა გინდა, დადუღუღა.
 ბიძინა — დედაშენს ერთხელაც არ დაუკენესია.
 შერი — ყველას არ შეუძლია კენესა.
 ბიძინა — გვარი ვიცოდევ, აღარაფერს არ ვინაღვლებდი.
 შერი — ასეა, ადამიანები იმას დაეძებენ რაც არ იციან.
 ბიძინა — ბოლოს იმასაც მტყვო: — ასეთია წუთისოფელი.
 შერი — ტკბილი სიტყვა მოგეხატარ?
 ბიძინა — ძალიან. გინდა ვიყვეყო?
 შერი — არა.
 ბიძინა — ნუ მოიწვევ. შერი, მამარემი გამოჩნდება, რადგან ვარტობობ. ისიც არსებობს. მოვა! სულ მაღვ, სულ უზარაოდ გამოცხადდება.
 შერი — დედაშენს მე ჩავკითხავ, ჩავაყვებები.
 ბიძინა — დედაშენს მხარვანე მამაკაცის თავი აბია.
 შერი — ლამაზია, სათნო, იმის სახეზე ერთი ნაოტივი კი არ ზის.
 ბიძინა — მამაკაცის თავი აქვს.

მერი — როგორ მიწა დედას ვეძებდე.
 ბიძინა — დაუბახე გაეხარებო.
 მერი — შენც ხომ გიყვარს?..
 ბიძინა — (იფიქრებს) რა თქმა უნდა... თქვენ ყველანი უნდა მძულდეთ... რას ვამბობ. მერი, შენ ცხვარ (მერის ხელი გაუწოდა, წაოაყენა. წელი სა-საყვარო მუსიკა. ისინი ცხვარევენ. სევდიანად, ცალ-ცალკე).
 ბიძინა — (გამოინდა. ენერგიულად) გე-ყოფათ!.. (მუსიკა შეწყდა) აი თურმე ვინ ყოფილ-ხარ, ლუდის გამწვანებულმა სულ ასობით ჩამიკაკლა. ქალაქის საავადმყოფოს მთავარი ქირურგი დედაშე-ნია?.. შენ გვიტყობი, საავადმყოფოს მთავარი ქი-რურგი დედაშენია?
 ბიძინა — დედაჩემია.
 ბიძინა — სწორედ იმის ნახვა მურს.
 ბიძინა — შენ იმასთან რა გესაქმება?
 ბიძინა — საავადმყოფოში ვშეშობდი.
 ბიძინა — დედაჩემთან?
 ბიძინა — საავადმყოფოში თუ ვშეშობდი, ცხადია დედაშენთან ვშეშობდი.
 ბიძინა — გაყნობს.
 ბიძინა — რა კაცი. იქნებ არც კი გაუგია ჩემი იქ ყოფნა. უფროსმა მწემ გამომავდო. ერთ კვი-რამი დაგამთავრე ჩემი კარიერა.
 ბიძინა — რა თანამდებობაზე მუშაობდი?
 ბიძინა — პროექტორში, სანიტარად!
 ბიძინა — კაი თანამდებობა დაევიარაგება.
 ბიძინა — ნუ იღრინები.
 ბიძინა — დათვრებოდი.
 ბიძინა — ბუნებრივია, კაცი შევდარებში ვშეშობ. მიცვალელებს რა ენაღებებთ — გინდ დათვრე, გინდ იფიქრე. იმ სულელ მწემ ვერ შე-ვასმინე, კომპარტების არაფერი ვაგებო. პროექტ-ორში ჩემთვის მისწრება იყო. მიცვალელების პატ-რონები ცოტა ფულსაც იძლევიან. ესეც არ იყოს, საერთო საბუნებრივო უნდა დაეცალო. ბოლო თავ-შესაფარი სხვას ვცვლას სჯობს, დიდებულად მოწყო-ბილია. ვთვალე შაბათ საღამოს ახალ შეწყობს იძ-ლევიან, შედ სუფთა ბალიშისპირი, ცოტაა ვანა?
 ბიძინა — ბალიშისპირი?
 ბიძინა — სუფთა ბალიშისპირი.. შენ რა გესმის ბაღო, როცა სუფთად სუნთქე, თავშიც სუფთა აზრები ტრიალებენ! შენ თუ დედაშენის შეი-ლი ხარ, და ის შენი დედა, უარს არ მეტყვი. პრო-ექტორში დამაბრუნებს.
 ბიძინა — მაინც დათვრები?
 ბიძინა — მიცვალელებს რა ენაღებებთ. ცნობილი ქირურგი ამას მიხედება (სხვა კილოზე) შენ იმის დროს დაბადებულხარ, ლუდის გამწვი-ველმა სულ ჩამიკაკლა. იმ დროსაც ლუდით ვატრობ-და. დედაშენი ფეხმძიმე ახსოვს. რა ბევრი დავაჭი-ანური, ახლა შე შემიძლია ყველაფერი გამეწოდო-ბით გიბოძა. შენი შეკითხვები და ჩემი პასუხები, დაიწყე.
 ბიძინა — მამა ვინ არისო, რა თქვა?
 ბიძინა — მხოლოდ ეს კი არ იყოს.
 ბიძინა — მთავარი არ სცოდნა. ენაგაქრული

ლაპარაკის ხალისს წაუხდენ.
 ბიძინა — მოიცა. სწორედ მთავარი იყოს. დედაშენი მოელ ქალაქში ყველაზე ჩინსული ქალი-შვილი იყო მამინ.
 ბიძინა — მერე, ეს არის მთავარი?
 ბიძინა — უფრო მეტიც, დედაშენს ვერა-ვინ გაუბედა კეთილა — ვინ იყო მამა იმ ბავშვისა. რომელიც დაბადებოდა.
 ბიძინა — ეს რა ღირსებაზე შეგანაწმუნებს?
 ბიძინა — ქალიშვილს როცა ვერ გაუბე-დავ შევიყიბო დანაშაული, მამასადავ დანაშაულად არც ჩათვალეს.
 ბიძინა — მერე?
 ბიძინა — როგორ თუ „მერე“? შენი გაჩე-ნისათვის რისი გასწია! (სხვა კილოზე) კვირა შე-ეწლო ჩანასახშივე მოესმა და ლუდის გამწვივების ვაშში თავი არ ჩაეღო. ან იქნებ გგონია, ვერ მოი-სახრებდა, შენთვის ვინმე გარდაცვლილის გვარი მო-ეცა. ბღარტი! წმინდა ადამიანებს ამდენ „მერე, მერე“ გაუბედავ?
 ბიძინა — ლუდის გამყიდველს, იმ არაშადას ილია გასართობი მოუტანია.
 ბიძინა — იმიტომ რომ ტუტუცი ხარ. ყბე-დი! ენას კბილი დააჭირე.
 ბიძინა — არ გაგწმუდები!
 ბიძინა — შენ თუ არ გაჩემდები, სხვებს რაღას ერჩი, ორმაგი ყბედობით თანაგვრებოხენ..
 ბიძინა — იფინატიუს, ლოო, უწინააგ, ნეტავ შენ იყო მამაჩემი.
 ბიძინა — ახლა კი მეყოფები. მე, მამა-შენი! ო, რა ძალიან გდომებია მისი სახელი, (იფ-ეთქებს) ეხე, გადაკარგული, ქვის თავიანთ მოჩე-ნებაც, ვროხელ მაინც გამოჩინდი.. (უსასოღო მი-ეგლო)
 ბიძინა — აა, იფინატიუს, კიდევ დაღვი. (ფულს აწვდის)
 ბიძინა — აა, აღარ მურს. სპირტის სუ-ნი მცემდა და გადაკრა გადამავიწყდა, მამასადავ შენმა ღმერთმა აჯობა ჩემსას. კიდევ ცოტა და აღ-არც კი დაგლეც. (მერის) „სულ მაღლა, სულ მაღ-ლა!..“
 მერი — (თავისთვის) დედა...
 ვალერია — (გამოინდა) რას გაჩემდით. განაგ-რბეთ.
 ბიძინა — ქალბატონო, ყოველი სიზღერა თავიდან იწყება და ბოლოში მთავრდება.
 ვალერია — კარგათ მღეროდით.
 ბიძინა — დიამ, რა შეიტლება ამასვე უკე-თესი, ქვეყანას ლოთის თაღლით უმუხრ და ერთი ორად გიქვინება, შედ სიმღერასაც თუ დაუბატებ ერთი ოთხად გამრავლდება. სიმრავლე თავი თავი. (ამომღერებს) „სულ მაღლა, სულ მაღლა!..“
 ვალერია — ფრინადიო?
 ბიძინა — ოფესოაც. (გაიჭიმება) 342 აგიომენარტის ყოფილი მფრინავი.
 ვალერია — 342?...
 ბიძინა — პროექტორიდან გამომავალ-რას.



ვალერია — როდის ფრინავდით?
 იგნატიუსი — რა კეთილი ხართ, ქირურგო, იმის მაგიერ, რომ შვითხით, „ნათუ ფრინავდით“, მკითხვებით — „როდის ფრინავდით“, საავადმყოფოს მხე ნამდვილი ბრყვია.

ვალერია — როდის ფრინავდით?
 იგნატიუსი — რიცა ხმელეთი უკან იხევდა, ავიაცია წინ ისწრაფოდა. ფრთაში მოპარტყვს. გერმანელებს ქვაბში დავეშვი. თქვენმა მხემ გამომაგდო, ის ბრყივი ვერ დაეარწმუნე, რომ მიცვალბეულებს სპირტის სუნი ფეხებზედაც არა კაიდიათ.

ვალერია — 342 ესკადრილია, სად იყო განლაგებული?
 იგნატიუსი — რაც იყო ის აღარ არის. ამ ბლარტებს გაფიცვით, ერთს საკუთარს და მეორეს შეძენილს, პაროვეტურაში აღმადგინეთ. საჩემოა. ვის შევაწუხებ?

ვალერია — 342... სანიტარული ბატალიონი რომელ მხარეს იყო განლაგებული?
 იგნატიუსი — მდინარის პირას, მთის კორტობებზე, კარვებში.

ვალერია — იმ კარვებს ხუმრობით რადაც სახელი შეარქვებს...
 იგნატიუსი — პო, ეს კი ნამდვილად მახსოვს — „ბემთაუ!“

ვალერია — დიახ, „ბემთაუ!“ თმის პირველ წელს სწორედ „ბემთაუზე“ მოვდი.

იგნატიუსი — კარგია რომ პირველ წელს, თმის მეორე წელს ევროპაში უხეტიალობდი. ერთი სიტყვიით, საავადმყოფოს მხე ბრყვია.

ვალერია — თქვენი მფრინავი მეგობრები სად არიან?
 იგნატიუსი — ისე მახსოვს ისინი, როგორც მე ვახსოვარ თქვენი საავადმყოფოს მხეს. იმას პეტონა — მიცვალბეულებს სპირტის სუნი აწუხებთ.

ვალერია — ციცილები ვინ დარჩა?
 იგნატიუსი — აბა რა მახსოვს. ზოგი ცოცხალია და ზოგი მკვდარი. მხოლოდ „ბემთაუ“ მახსოვს, რომელიც ენაზე „ბემთაუ“ ხუთია.

ვალერია — სახეზე ეს იარები როდინდელია?
 იგნატიუსი — ხომ მოგახსენეთ, გერმანელებს ქვაბში ჩავეშვი. ერთი სიტყვიით, ყველგან ვიყავი. (ბიძინასა და მერის) რას დამუნჯადით? ჩემს ლაქლაქს შენი სლოკინი უკობს. (ვალერიას მიმბრუნდა) ყოველ მამათ სიღამის ბალირისპირებს ცვლიან, როგორც იქნა სული მოფოქვი.

ვალერია — სკამზე დაბრძანდით.
 იგნატიუსი — ნეტა, ვინ თვაბქორმა გამოიგონა სკამი. ადამიანი შუაზე გაწყვტილი ზის. (დაჯდა. ყველას სათათაოდ ათვლიდრემს)

ვალერია — თქვენ არ ხუმრობთ.
 იგნატიუსი — აბა ეს რა ხუმრობაა, მცენერების საუკუნეში ადამიანი შუა გაწყვტილი ზის, სისხლის მიმოქცევა მოდუნდა. დაღბურებს უშმაკმა, ვეიმებმა მანც იფოქრთ.

ვალერია — (ბიძინას და მერის) წადით, რას ელოდებით, არ გესმის?
 მერია — ბიძინას ველოდები.

ვალერია — შენ რაღას ელოდები?
 ბიძინა — მე... მამას ველოდები!
 ვალერია — (მიუბლოვდა) მამას ელოდები?!
 ბიძინა — ლენის ვევერა, სულს... მამას სახელიც კი რომ არ ვიცი.

ვალერია — შე ვარ მამაშენი.
 ბიძინა — შენ დედა ხარ...

ვალერია — თრივე ერთად! მე, ერთმა ვითავე შენი გაზენა.

ბიძინა — (უმისამართო დაყინვით) იესო მაცხოვრის ბედი მეწვია, წმინდა მარიამა მშეა!
 ვალერია — (სილა გაწინა ძლიერად) ოცი წლის შემდეგ მსაჯულებით წინ დამიდგვი!

ბიძინა — (მტკიცედ გამოცრა) მანც მოგებნინ!
 ვალერია — სად?!
 ბიძინა — ყველგან.

ვალერია — ვერსად მოიძვე, მოლოდინში მიზანს მორდები! არ არსებობს ის ქუჩა, სახლი, სივრცეში გაქრა, უკვალოდ გაქრა!... წადი აქედან, იქნებ გაგებსნას შუბლის ფარდები.

მერია — გვაპატიე, დედა. (ბიძინა და მერია მიიდან)

იგნატიუსი — ქირურგო, როგორც ჩანს ეს ყმაწვილი არც ისე ხუმრობით გაჩენილია.

ვალერია — რას ამბობით?
 იგნატიუსი — ასეც ხომ ზღება, ისუმრებენ და ცაცი გაჩნდება.

ვალერია — პირიქითაც ზღება, ცეცხლში გაჩენილი ხუმრობით ცხოვრობს.

იგნატიუსი — ექვ, რამდენი თავსამტვრევია. (იყინის, ვალერია სკამზე დაჯდა, ზურგით ლომე მიაწვა, ცაში იმზარება)

ვალერია — დაგითხოვეს, მფრინავი პაროვეტურაში.

იგნატიუსი — რატომ სვამო.
 ვალერია — (მეწანიურად) რა უპასუხე?
 იგნატიუსი — ხომ მოგახსენეთ, ერთი ორად ჩანს.

ვალერია — მფრინავები ზეცაში კვდებიან. (გამორკვია) პაროვეტურაში რამ მოციყვანა, ადამიანი?!
 იგნატიუსი — ესეც მოგახსენეთ, პირდაპირ გერმანელების ქვაბში დავეშვი. ერთი სიტყვიით, შივლ ქვეყანაზე ვინცთილავ. ყველა პროფესია მოვსინჯე, ბოლოს უწებელი ხელობა შევარბიე. მკვდრებთან...

ვალერია — სამოცის იქნებით?
 იგნატიუსი — არა, მანამდე თითქმის ორომეტა წელი წინ მიდევს.

ვალერია — ბებერი მფრინავი მეგონეთ, ძველად აეროპლანს რომ აფრინდნენ, იმ დროინდელი.
 იგნატიუსი — მთავარია როგორ იცხოვრებს. ზოვიერთმა მეოხმედი საუკუნეც იმყოფინა.

ვალერია — მათ უკვდავეს თავისი სახელი.
 იგნატიუსი — რა საჭიროა ველოს შეტყობინო შენი არსებობა, მე თავმდაბალი ვარ.

ვალერია — ყოფილი შევარდენი...
 იგნატიუსი — სისულელეა. არჩივები ცაში კვდებიან. რა უნდა გეოქვათ.

ვალერია — ვინ გიყვარს მეტი, უნდა მგეითხა, მაგრამ ღვიროს, მიპასუხებ.

იგნატიუსი — გულმისინი ხარო, ზუსტად ასეა.

ვალერია — ქალიშვილებს თუ უყვარდიო?

იგნატიუსი — სიზმარ-ცხადში.

ვალერია — გულახდილი არ ხარო.

იგნატიუსი — მესხიერების ბრალა. არ მახსოვს. მაინც რატომ შეკითხვით?

ვალერია — ვისაც სიყვარული განუდგია, ისინი იშვიათად რომ გალოთდნენ. არ ლოთდებიან!

იგნატიუსი — (იფეთქებს) ძალღმობილები, მაშინ გამოგეცლებიან ხელიდან როცა მარტო ხარ. როცა ადამიანს უნდა უშველო. (დამშვიდება) ერთ-სხელ ცოლად შევიროთ, შევიროთ როცა აღარაფერ მიყვარდა, ის კი დამაბნელებდა, ქალა უნდა გათხივდეს, ჰოდა, აღარაფერი გამოვიდა, ლოთობის მეტი არაფერი.

ვალერია — შენ ალბათ წესიერი ქალიშვილი არ შეგებდვარია... (ვალერია თავის უჩიქრებში ჩაიფურსა, ამჟამად ჩანს, რომ აღარ უსმენს)

იგნატიუსი — რამდენიც გნებათ, ყველა იმას ამბობდა წესიერი ვარო. თუმცა წესიერი ქალიშვილები ცოტას ლაპარაკობენ. ყველას რაღაც საკუთარი ზნე სჭირს... ერთი კი ნამდვილად მახსოვს. ხმა არ ამოუღია, არც ერთი სიტყვა. დილით, უთვინია, მტრის იბიექტზე მიფრინავდა. კნოს ხელი დავაჭირე. ვუმარებო დაეყარე. თავში ერთი აზრი მიტრიალებს — რატომ შემოვიწირა თავი. ჩემი სახელიც კი არ უკითხავს. თავისი რომ ვკითხე, მგონი გაცინა კიდეც — რა მიმწვლვობა აქვსო, თუ დაბრუნდები გაიგებ. სანამ ფრთაში არ მომარტყვს სულ ამას ვფიქრობდი — რატომ, რისთვის?... ეშვამა უწყის. თუმცა რას ვამბობ. ქვეყანა იქყოფა, როცა ქვეყანა იქვეა მაშინ აღარაფერზე არ ფიქრობენ. იმ დამეს ის ალბათ პირუტყვი იყო.

ვალერია — პირუტყვი?

იგნატიუსი — კი, ალბათ პირუტყვი.

ვალერია — ადვილად გადარჩენილხარო.

იგნატიუსი — ღმერთო ჩემო, აღარ მისმენდიო.

ვალერია — რატომაც არა, ფრთაში მომარტყენ. მზეცი მგონა, პირუტყვი იყო... დღეს თქვადიას ვაკეთებ, გულის არემი. ნერვებმა მიმტყუნეს, რატომ ვივარტყი.

იგნატიუსი — ერთი სიტყვით, ჟანდაბას ჩემი თავი, ღლაპი ვთავი.

ვალერია — აკარბება.

იგნატიუსი — მოტორები იყინებიან როცა ისინი უმოძრაოდ დგას. დადლიოთ.

ვალერია — რა დავლიოთ?

იგნატიუსი — ბოდიშ ვიხდი. ეს ისე, ღლაპსუ — ლინგვა.

ვალერია — წინები გიყვართ? (კვლავ გამოუთხია)

იგნატიუსი — ერთი ჩვეულება მქონდა, წინში რასაც კი ვნახავდი ფანქრით ვახაზულს — წავრეკითხავდი. ასე ადვილია, ჭკვანი კაცის წანაკითხი

წინი ფეხზე დამდგარსაც წავრეკითხება. ისინი მთავარ აზრებს ფანქრით ხაზავენ.

ვალერია — რა წავიციოთხო, როგორ სუქვით? იგნატიუსი — მწუხარებას ტყეილი დაუშნტო, არ უნდა გავყენათ.

ვალერია — რა მწუხარებას?

იგნატიუსი — მას, მამის სახელი უნდა. სი-მართლე...

ვალერია — თუ არ ვიცი.

იგნატიუსი — ვინ დაიჯერებს?

ვალერია — ანადენ.

იგნატიუსი — თქვენც ისე უთხარით, რომ და-არწმუნოთ.

ვალერია — ვერ მიხვდებო.

იგნატიუსი — ისე უთხარით, რომ მიხვდეს.

ვალერია — ამიტომ შეუბს ჭკვიდ კვლ-ცხრა ფარდა ღია უნდა ქონდეს.

იგნატიუსი — მერე, თქვენ ამბობთ, შეუბს ჭკვიდ ყველა ცხრა ფარდა დახურული აქვს.

ვალერია — ასე რომ იყო სახლამდე გზას ვერ გააგნებდა, ვერც ისწავლიდა. იგი პატივმოყვარეობით გატყობილია.

იგნატიუსი — გაიფი, სულიერი სიმწიფე აკლია.

ვალერია — ღრო მოიტანს, ჯერ 20 წლის არც კია.

იგნატიუსი — მერე?

ვალერია — შენე მიხვდებო. აი ის, მესხე ფარდა რომ გაეხსნება.

იგნატიუსი — მამასადამე არ ხუმრობთ, თქვენი პირმშოს მამის სახელი არც თქვენ არ იციო?

ვალერია — კაი ხუმრობა. „ბუშთაუს“ კარავი ვახსოვო? დატროლებს ვემერნალობდი. იქ ყოფნაში თითი მაინც არ გავიკარავო?

იგნატიუსი — სამწუხაროდ — არა.

ვალერია — რომ გავეკარათ მე შეგობვედი... ერთხელ შუალამე ვადასული იყო, როცა დასაძინებლად წავიდი, „ბუშთაუდან“ ნახეარ კილომტრზე თეთრი სახლები ვახსოვო?

იგნატიუსი — დაახლოებით.

ვალერია — სიზმარი ვნახე: ბრვე ვაყვამა, ახო-ვანმა, ჩალისფერომიანმა ხელი მომხევა და თვით-მფრინავით გამიტიკავა. სადღაც უსასრულოდ მალდა, სხვა უცხო პლანეტას, რომ მივადრეით თვითმფრინავს ხანძარი გაუჩნდა. მთელი თვითმფრინავი შიგ გაეხევა. ამ შლარის გემრმა თავისი პარამუტო მოიხსნა, დღეებში სასწრაოდ გადაჰყიდა და ღიმოლით მიიხსრა, — ვალერია მშედიობით, კვლავ დღემი-წაზე წადი, იქ არის შენი სახლი და ბინა. ცეცხლ-მოღებულმა გააბაჰყუნა და თვითმფრინავიდან გად-მიმიშვა. ჩემი პარამუტო გაიშალა, მოფრინავდი ნე-ლა, აუჩქარებლად, ოქროსფერ პლანეტებს შორის მოფრინავდი. სათამაშოდ მამაკულ ბურთებივით ბრუნავდნენ მნათობები. ჩვენს მწკანე პლანეტას უ-ახლოვდებოდი. მე მთელი სამყარო ვნახე. — ვალე-რია, ხომ არ მოგწყინდა, შენ, ახლა შენ ხარ! — კვლავ მიმხმა ხმა. ცეცხლმოღებული თვითმფრინა-ვი გარშემო მივლიდა. — ვალერია, მშვიდად, გე-ნაცვალე! — ჩალისფერომიანი ვაყვაცი დაიფრულა.

პირდაღებულმა სილაგვარდემ შთანთქა. ზღაპრის გმირი დაიღუპა, რომლის მსგავსი სხვა დროს არხად მენახა. თვალსწრეობის გამქვადი, სანამ შუქს აუანთებდი, ნამდვილი სატრფო დავყარე მეგონა, ის იყო ჩემი პირველი სატრფო.

სიზმარი ვის არ უნახავს, ვის არ უტრიაა სიზმარში. მაგრამ საოცრება მეორე დღეს იყო, როცა „ბეშთაუხ“ კარავში ნამდვილი, გაცოცხლებული ვაგყავი შემოვიდა, სიზმარში ნანახი, გაცხადებული, ავიოქვედნაყოფის მფრინავი, სიზმარში ნანახი ჩალისფერი თმით. იმ დროს შემოვიდა, როცა ჩვენ, სამედიცინო სამსახურის რამდენიმე ოფიცერი ზღოში მომწერო ტიპები გვეჭირა და სამ მფრინავს გაფრენის წინ გზას ველოცავდით. — სამი კი არა, ოთხი მიფრინავო, ოთხი არწივო! — სიძვა მან. გულის სიღრმიდან გმინვა აღმომხდა, თავი ვერ შევიკავე. ვვლამ მომხვდა. ეს ვაგყავი მომიხლოვდა და მიხიზრა, — ნუ გეშინია, გოგონა, ფენიქსი ვარ, სამჯერ რომ ფურცლად მაქციონ, სამჯერ მკვდრებით ავადგები. მე ცრემლი წამსკდა. კვლავ დამამშვიდა. შუბლზე მაკოცა. მე ვიყოფი, იგი ვეღარასოდეს დაბრუნდებოდა. სიზმარში ცხადად ვნახე, იგი დაიღუპებოდა, ო, რა ვაგყავი იყო. მე დავიჯერე — იგი დაიღუპებოდა. მე ვიყოცხლები, ის არა. სიზმარი ვერ გაპაშნულე დამიწინებდნენ. ყველას ჩავაშამებდი. ომი და სიზმარი ერთმანეთთან არაფერ კავშირშია.

ჩვენ კიდევ რამდენიმე ტიპი დავლიეთ, თვლი ცრემლით მივსებოდა. ვუკურებდი ვაგყავს, რომელიც სადღაც გაფრინდებოდა, მისი ფურცლი ცის ლავარდში გაიფანტებოდა. ჩვენ მალე დავიშალეთ. იგი კარავთან გამოშვდა. სამინელი ღამე იყო. ბნელი ზღვაჟ კი არ ხუნთქავდა. ვარსკვლავებს სინათლე გამოლეოდა. ვაგყავის მთებს გადაღმა, ჩრდილოეთში, ვრცელ ქვეყანაზე სასაქლაოს ვრე ვენება ისმოდა მხოლოდ. მომგება წინა ღამის ზღაპრის გმირი, სულ ყოტადა დარჩა, ცისკრის ვარსკვლავზე გაფრინდებდა და დაფერულება კიდეც. დამთავრდება მისი სიყოცნე, ჩალისფერი თმაც დაიფურცლუება, ამ ქვეყანაზე მისი აღარაფერი ღარჩება. მე ვიცრემლებოდი. ვაგი მიხვდა. ხელისუფლით ცრემლი მომწმინდა — იგი არ უნდა მოკვდეს! — გადამწვრიტ მე მდურარე იყო ღამე და ვღუპარებდით ჩვენ. მერე აღარაფერი ისმოდა, მთელ ქვეყანაზე ჩვენი ხუნთქა ისმოდა, სხვა არაფერი.

იგნატიუსი — ო, ღმერთო დადებულო, სახელი არ ჰკიხებო?

ვალერია — რად მინდოდა.

იგნატიუსი — მან არ კვიობათ?

ვალერია — არ ვუთხარი. ჩვენ სახელი არ გვპირდებოდა. ისიც გვეოფინდა, რომ აღამიანები

ვაყავით, ერთი მეორეს ცხოვრებას გააგრძელებდა. ჩვენ ზომ ვეღარასოდეს შევხვედებოდით. იგნატიუსი — რომ შეხვედრადი? ვალერია — მე წინადა იგი მოკვებოდა, მინი მაგული ამ ქვეყნად უნდა დარჩენილიყო. ეს იყო სულ.

იგნატიუსი — ქალბატონო, თქვენი შვილი ამას ვაიგებს. ამას ვინ ვერ მიხვდება. მიბრძანდით, უთხარით, რომ ქვეყანაზე მუდამ იყოცხლებენ. სიცოცხლე შედმოვი წრეა, ზღამავალი წრე. წადით, გთავა, უთხარით, ამას ვინ ვერ მიხვდება, მთელი ქვეყნის სინდისი თქვენს მარჩევანს. წაბრძანდით გთავა. დამშვიდდით, სხვებიც დამშვიდდით. თქვენ თქერაცა გელოდებათ, მამასადამე, კვლავ სიცოცხლე ველოდებათ... ო, ღმერთო დადებულო, ნეტავ კი სადმე იყო, ამ ქალს დაუთმობდი ტახტსა და გვირგვინს. წაბრძანდით, გთავა.

ვალერია — (აღვება) ნახეამდის.

იგნატიუსი — მშვიდობით. უკაცრავად, ქალბატონო, იმ უსახელო ვაგყავს გამოშვიდობებისას არაფერი ვისახსოვრათ? უბრალო...

ვალერია — რატომ მეციობებით?

იგნატიუსი — მფრინავების წესია, საბრძოლო გაფრენის წინ მუდამ ცდილობენ მიწაზე რამიმ სასოვარი დასტოვონ.

ვალერია — მისახსოვრა...

იგნატიუსი — ვერცხლის ბეჭედი?

ვალერია — დის. ვერცხლის... (ხელი გაუშვინა, იგნატიუსმა ბეჭედს აღამაყრად დახვდა, ვითომ სხვათამორის) თქვენ რა იყოთ?

იგნატიუსი — არაფერი. ერთი ბეჭდამანი ბიჭი მახსოვს, ვაგყავობას უკუნდნენ, წარმოსადგევი იყო...

ვალერია — იქნებ ამ ბეჭდით აღადვიროთ იმის სახე ან სახელი.

იგნატიუსი — (კვლავ ირბად დახვდავს) არა...

ვალერია — მოდით ხვალ, პროტექტორამი დაგაბრუნებენ. მოიმიწიეთ, იქნებ ფული არა გავტო, მანამდე... (საფულე მომჩრია)

იგნატიუსი — ვმადლობთ, გთავა, მე არც მათხოვარი ვარ, არც ლოთი.

ვალერია — მაპატიეთ. ხვალ მიბრძანდით.

(ვალერია წავიდა)

იგნატიუსი — აღარასოდეს... (პიჯაკი ძელსკამზე დაავლო) 342-ე ესკადრილია სმენა!.. ღამარაკობს ჩალისფერთამანი სერგანტი გნატ იგნატიუსი, ბიჭებო, მე ყოცხალი ვარ, მე ფენიქსი ვარ! ჩემი თვითმფრინავი მწყოზრმია, მოტორი ჩაერთო. მარტო არა ვარ!.. სტარტზე ვარ, მიფრინავ!.. (მთელი ხმით მღერის) „სულ მაღლა, სულ მაღლა!..“ (ჩაბნეღდა. სინათლის სხევი პიჯაკს დაეცა)



მიჩანს მიჩნაღი

გადმოიარეს მთა და ველი ქარებმა გრგვინვით,

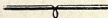
დახვდათ თელეები, აშოლტილი ცამდე ალგები,
გზადაგზა ისევ გადაუდგა მუხუბის რიგი,
შედრკნენ ქარები —
ხეებს მალღებს
თავი ანებებს.

შეყოვნდნენ წამით,
მერე პირი იბრუნეს ზღვისკენ,
საასპარეზო,
სანაგარდო
უცებ მოძებნეს
და, ჰა, ბურქებზე გადარბიან ქარები ისე,—
როგორც ჩვენ ხშირად გადავდივართ
დაბალ
ღობეზე.

ღიღი ქაღალის ქუჩებში

თითქოს ესროლეს მაღალ შენობებს
ელექტრონული ელვის ქამანდი...
და საოცარი ნაირფერობის
ტალღებს გემივით შეჰყვა ქალაქი.
ბორგავს,
გუგუნებს,
დიდი ქალაქი —
მარადისობის ღია კიშკარი,
და იწვის ჩემი წილი ჟანგბადი
თავბრუდამხვევი ქურჩის სიჩქარით.
ფერებს მეწამულთ
ხელით ვესები
და ლურჯ ტბორებში ვცურავ ყელამდი...
მგზავრებს, რომლებიც ერთი შეხედვით
არაფრით მგვანან, ვგავარ ყველაფრით.
ვივსები დიდი ღამის სიცილით,
რომელიც სადმე კოცონს დამიგზნებს,
და, რა თქმა უნდა, აღარ ვიცილებ

ფიქრებს, რომლებიც სულს აფაქიზებს.
 არც მოჩვენება
 და არც მირაჟი,
 არამედ როგორც გაციკროვნება,
 გადის სურვილთა ფერად გვირაბში
 ღერძი, რომელსაც ჰქვია ცხოვრება.
 თეთრი თაღების მიპყრობს ცთუნება
 და შემდეგ, როგორც წესი, ყოველი
 საპირისპირო მიმართულება
 თავს იყრის ერთგან დაუყოვნებლივ. —
 ვილტვი იქითკენ ახლა თვითონაც
 და ძნელ მგზავრობას უფრო ვართულებ,
 და უხილავი ქსელით თითქოსდა
 თხემით ტერფამდე ვარ დახლართული...
 ბორგავს,
 გუგუნებს
 დიდი ქალაქი —
 მარადისობის ღია ჭიშკარი,
 და იწვის ჩემი წილი ჟანგბადი
 თავბრუდამხვევი ქუჩის სინქარით.
 მე ეს სინქარე მახლავს მვეზურად
 სულში რეკავენ ზარები გზნებით...
 და მე — სამყაროს ერთ მოლგკულას —
 ნება მეძლევა განვაგრძო გზები.



ახალი პარსკვლავი

მოთხრობა

I

ამ დილითაც ჩვეულებრივ შეიდ საათზე მეღვიძება, მაგრამ ადგომას სრულებითაც არ ვჩქარობ. თერთმეტი წლის განმავლობაში პირველად, რომ ამ დროს ასე უზრუნველად ვწევარ ლოგინში. წინათ, არღადეგების დროსაც კი, გამეღვიძებოდა თუ არა, ფეხზე უნდა წამოვმხტარიყავი, სწრაფად უნდა მევარჯიშა, ცივი შხაპი მიმელო, მესაუზნა, ამხანაგებისათვის დამერეკა და მათთან გავცეულოყავი ან ისინი მოდიოდნენ ჩემთან.

ახლა სხვა გუნებაზე ვარ. ხელები თავქვეშ მაქვს ამოდებული და ღია ფანჯრიდან არხეინად გავყურებ მზით განათებულ ქალაქს.

მზით გაბრწყინებულ შენობათა სახურავებს იქით ქალაქის შუაგული მოჩანს, აქეთ — ღრმა-ღეღე, დიდებუ და ღიღის მასივის მაღალი, ფერადი კორპუსები. ჩვენი სახლის უკან კი საბურთალოა.

ისე მეჩვენება, თითქმის წინათ არ მქონდა ამის საშუალება, დღეს კი სრული უფლება მაქვს, შემიძლია გინდაც შუადღემდე ვიწვე და ვიოცნებო, ვიფიქრო ყველაფერზე, რაც ამ თერთმეტი წლის განმავლობაში მინახავს, მიგრძენია და განმიცდია. ხელსაც არავინ შემომლის.

ჩვენს ბინაში ყველაზე ადრე დედა დგება საუზნის მოსამზადებლად. შეიძლება, ჩვეულებისამებრ ერთხელ კი გამომძახოს, აღუქი, გურამ, დროაო, მაგრამ მოაგონდება, რომ არსად არ

მეჩქარება და მომეშვება. მერე ჩემო და-თინიკო გამოანათებს თავის ოთახიდან. ჩემსა და მის ოთახს ერთი კედელი ჰყოფს. ხშირად საიდუმლო ნიშნებით ველაპარაკებით ერთმანეთს. თუ თინიკო ორჯერ დააკაკუნებს კედელზე, ეს ნიშნავს:

- გურამ!
- მე სამჯერ მივაკაკუნებ.
- რა გინდა?
- ადუქი.
- ვღვებო.

ლამაზი დაიკო მყავს, მზიარული და კეთილი. ვინ იცის, მამას რომ ნება დაერთო მისთვის და თეატრალურ ინსტიტუტში ესწავლა, ახლა ცნობილი კინო-ვარსკვლავი ყოფილიყო. თუმცა რა თინიკომ შარშან წარმატებით დაამთავრა სამედიცინო ინსტიტუტი და ახლა ბავშვთა პოლიკლინიკაში მუშაობს პედიატრად. კმაყოფილია, თავის საქმეს აკეთებს. თუ ამას იმასაც დავუმატებთ, რომ მოკლე ხანში უნდა გათხოვდეს — ბედნიერიცაა. მე კი, ყოველთვის როცა მის გათხოვებაზე ლაპარაკი ჩამოვარდება, გული მწყდება. ალბათ ყველა ძმა ჩემსავითაა.

თინიკოს მერე მამას ეღვიძება, წინასწარ წარმოდგენილი მაქვს მისი შეყრილი წარბები, უღვაშებმოპარსული ოდნავ მოგრძო სახეე სახე. ვაბრაზება რომ სულ არ უხდება. მიუხედავად ამისა, გივი ხუბულურზე მაინც სასტიკად იქნება გააფერებული წუხანდელი ღრინცელის გამო. დარწმუნებული ვარ ადგომისთანავე დაიწყებს ბუზღუნს და ასევე, აბუზღუნებული გასწევს საპროექ-

ტო ინსტიტუტისაკენ, სადაც აქამად მუშაობს. მართალიც იქნება!

ეს გვიჩვენებდა პოლიტექნიკური ინსტიტუტის პირველი კურსის სტუდენტია. ის და დედამისი ამ რამდენიმე თვის წინათ გადმოვიდნენ ჩვენს მეზობლად ერთთათხიან ბინაში. დედამისი შევებულეებით სადაც ვაემგზავრა და გვიმაცა აიშვა. გუშინ შორეულ ამხანაგე-ბი და შეუღალემდე ისეთი ამბავი ჰქონდათ! — ბოლომდე ხმაწყული მავნიტოფონი, სკამების ხრიფინი, სიმღერა — ყურთასმენა აღარ იყო. ბოლოს მოთმინებიდან გამოსული სახლმმართველი — ვარლამ ზარიძე აივანზე გამოვიდა და ისე დაუცაცხანა, ხმა ჩაიწყვიტეს. რომელიღაცამ, გვიან ამხანაგთაგანმა, ბოდიშიც კი მოხადა. ბოდიში არ შევლის საქმესო, თქვა ვარლამ ბიძიამ და მტკარით გაბრუნდა: მეორედ არ გამომიყვანოთო!... მამამ ბუზღუნით იცვალა გვერდი. ცოტა ხნის მერე თინიკომ მომიკაუნა, ალბათ, თუ გბინავსო. მე ხმა არ ვავეცი. მერე სიჩუმე ჩამოვარდა...

გუშინ ოცდახუთი მაისი იყო და სკოლიდან დაგვიბოძვეს. მართალია, ექვსივე გაცვეთილზე კლასში სხვადასხვა მასწავლებელი შემოვიდა, მაგრამ ერთი რამ კი ყველას საერთო ჰქონდა: საუბრის მეგობრული კილო. სასიამოვნოა არა? — სულ რაღაც ერთი, ორი დღის წინ მრისხანე, თუმცა კეთილი, ჩვენს გასაკიცხად და ზომიერი ქებისათვის მუდამ მზად მყოფი მასწავლებლები მეგობრულად რომ გველაპარაკებოდნენ, როგორც ტოლი — ტოლს. არასოდეს ასე მშვიდად არ უსაუბრიათ, არასოდეს არ ჰქონიათ ასე კმაყოფილებით სავსე მოციმციმე თვალები, რომლებიც გვეუბნებოდნენ:

— აი, ჩვენ, რაც ვიცოდით, ყველაფერი მოგვცით, აწი თქვენზეაო!

ეს კი ჰგავდა მხიარულ ნიღაბებზე დაფარულ გულდასაწყვეტ გამოთხოვებას და მე ვიგრძენი, რომ ყველაფერი დამთავრდა. ერთ კვირაში გამოცდები დაიწყება, ივნისის ბოლოს კი, სიმწიფის

ატესტატების მისაღებად მივალთ და შორია. მშვიდობით სკოლაში მშვიდობით დიდად პატივცემულ მასწავლებლებო! გული შემეკუმშა. დამრიგებელს ვავხედე. არჩილ მენაბდე იდგა კათედრასთან და ღიმილით შემოგვეცქეროდა. რატომღაც გალაკტიონის სიტყვები მომავლდა: და განშორება მწევას და მაწვალებს...

— ბანკეტი როდის მოეწყობა! — წამოიძახა ამ დროს ალექომ.

ამხანაგებს გაეცინათ, მერხები აახმაურეს.

— ბანკეტი გამოცდების შემდეგ!

— რა თქმა უნდა, გამოცდების შემდეგ!

მერე ზარიც დაირკია...

ეტყობა დედა ადგა. სამზარეულოს კარი ღიაღებდა. წყლის ჩხრიალი და გუზის ქურაზე ჩაიდანის დადგმის ხმა მესმის. მერე დედა აივანზე გადის. ეზოში ვიღაცას ელაპარაკება, ხმაზე ვცნობ, დეიდა დარეჯანია — მაიას დედა. დღესაც დილის ცვლაში მუშაობს, ესეც არ იყოს, აბრეშუმის ფაბრიკაში სართავი საამქროს უფროსია და ყოველთვის აღრიანად მიდის ხოლმე სამსახურში. ბუნდოვნად მესმის, დეიდა დარეჯანმა რაღაც ქეები ახსენა. მერე დედა ისევ სამზარეულოში ბრუნდება. დეიდა დარეჯანი კი მაიას ეძახის. ბოლო ხანებში ძალზე გულმავიწყი ვახდა. ხშირად, სახლიდან რომ გამოვა, მერე ვახსენებდა, რაღაც საქმე ჰქონდა, რაღაც უნდა დაებარებინა. მაია ახლა ალბათ ფანჯარასთან დგას ან აივნის მოაჯირს ეყრდნობა და უსმენს დედამისს. ვიცი, რომ ქერა თმის ერთი კულული შუბლზე ექნება ჩამოწეული, წარბები ოდნავ დატეხილი. უკანასკნელ ორ წელიწადში შინც ძალზე დასერიოზულდა. განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც სასახლეში ცვეკვს თავი დაანება და ცურვაზე დაიწყო სიარული. პირველივე დღეს, აუზთან რომ გამოჩნდა, ბიჭებმა თვალე-ბი დააჰყვიტეს. ერთ ახმახს კი, წრიალი აუტყდა: რა ჰქვია? რომელი სკოლე-ლია? — აწყლებოდა აქეთ-იქით. მეცა-

დინეობის დამთავრების მერე გამოჰყვა კიდევ. მაშინვე მივეუბლოვდი მათ, როცა ახმახმა მორიდებულად შესთავაზა მაიას, თუ შეიძლება გავაცილებთო, მაიას მისთვის არც შეუხედავს, ვითომ, რა თქვა, არც ეს გაუგონია. გამიღიმა და მითხრა:

— გურამ, მგონი შენი ჩემოდანი იხსნება.

— არა, — მივეუბე, — საკეტი თავიდანვე ასე ამოწეული იყო.

— ააა, — ჩაილაპარაკა ახმახმა და თავი ისე დაიქნია, თითქოს რალაცას მიხვდაო.

მას მერე ახმახი აღარ გაგვკარებია.

— კარგი, დედა, — მესმის მაიას ხმა. დეიდა დარეჯანი მიდის. მაია ალბათ თვალს აყოლებს, მერე ღრმად ამოიხსუნტავს და ხოთახში შებრუნდება.

ნეტა აქეთ თუ გამოიხედა? — ვფიქრობ და გული მეკუმშება. უნდა მოვსულიყავი გუშინ, ალექოსთან და მეგოსთან ერთად რომ მიდიოდა და გამოვლაპარაკებოდი. სულ ხუთი ნაბიჯი იყო საჭირო, სულ ერთი სიტყვის თქმა — მაია... და ყველაფერი ძველებურად იქნებოდა. მაგრამ ვერ მოვახერხე. ასე ბითური როგორ უნდა იყო კაცი, გოგოსთან შერიგება გინდოდეს და ენაც ვერ დასძრა. მერე და რატომ? სულ ამ ოხერი თავმოყვარეობის გამო. ფუი!

ნეტა იმ დღეს შეჯიბრზე სულ არ წავსულიყავი.

ჩვენი სკოლის ნაკრები საქალაქო პირველობაზე გამოდიოდა. თამაშები კიროვის პარკში ტარდებოდა. მე, მაია და ალექო აღმოსავლეთის ტრიბუნაზე ვისხედით.

— ზომ კარვად თამაშობს ოთარი? — მითხრა მაიამ.

— ისე რა.

ოთარი ჩვენს სკოლაში სწავლობს, მეთუე კლასშია. შარშანს მერე, რაც ქალაქის ნაკრებში შეიყვანეს, თვითდაჯერებული კაცის ნაბიჯებით სიარული დაიწყო, ვითომ და მეორე ჩემბერლენი ვარო. არ მომწონს ასეთი ბიჭები და რა ვქნა, საშინლად ვლიზიანდები...

— რას ამბობ, გურამ, ეს უკვე შეოცედ ჩააგდო!

— მაღალია და ჩააგდებს! — ჩაილაპარაკებდა!

— უცნაური ბიჭი ხარ, გურამ! გავბრაზდი. კალათბურთის რა ესმის რომ მეკამათება მეთქი.

ესეც ოცდამეერთე! — წამოიძახა მაიამ.

— დიდი ამბავი! ყირაფივითაა და სირცხვილიც კია, რომ... ერთი ჩვენი სიმაღლე იყოს და მაშინ ნახავ, თუ ასე პანტაპუნტით ჩაყრიდა! — ვთქვი და ალექოს გადავხედე. ალექოს კედლის გაზეთისათვის წერილი უნდა დაეწერა და თამაშის ყურებით იყო გართული.

— არ გრცხვენია, გურამ! — მითხრა მაიამ.

— რისი?

— ეს ხომ შურიანობაა!

— რაო?

— შურიანობაა-მეთქი! — გაიმეორა მაიამ. საშინლად მეწყინა. რამდენიმე კაცმა, ჩვენს წინ რომ ისხდნენ, ისე ამოხედეს, თითქოს მამოწმებდნენ, მართლა ასეთი ვიყავი, თუ არა და ამან მთლად ამრია. გაცეცხლებული ფეხზე წამოვარდი.

— იცი, რა გითხრა?

— კარგით ახლა, არ იჩხუბოთ! — იცინოდა ალექო და ხალათის სახელოში მექაჩებოდა, დაჭეკი ხალხს ეფარებო.

ჩვენ მაინც ვიჩხუბეთ. ავდექი და გასასვლელისაკენ გავემართე.

გაიარ-გამოიარე და მერე შემოდიო, დამადევნა ალექომ.

— ხმა ჩაიწყვიტე-მეთქი! — და სტადიონიდან უკან მოუხედავად გამოვედი...

კარი იღება და ოთახში თინიკო შემოიხედავს. ხელებით თმას ისწორებს, ამოქნარებს.

— რა მოხდა! — ისევე ამოქნარებს და იზმორება, — ვის უყვიროდი?

— არავის, — მეც ვიზმორები, ვითომ ახლა გამოვიღვიძე.

— დაგესიზმრა რამე?

— ჰო, ჰო დამესიზმრა, ვითომ ქართული წერის გამოცდაზე ჩავიჭერი.

— კარგია! ხუთიანზე ჩააბარებ! — თინიკო თვალებს ისრებს და კარს გაიხურავს. მერე ოთახიდან დედას სიცილი მესმის, რაღაცას ეუბნება მამას.

— კარგი ერთი, თუ ღმერთი გწამს! — ამბობს მამა და საწოლს აკრაპუნებს, — სად გადაიკარგა ეს ოხერი!

— საწოლის ქვეშ იქნება. ნახე?

— ჰო, ვნახე, — მამა ფლოსტების ფლარტუნით დერეფანში გადის.

„დიწყო“ — ვფიქრობ მე და მეცი-ნება. ბოლო დღეებში მამა ძალზე ნერვიული გახდა. სასტუმროს პროექტის, რომლის ერთ-ერთი ავტორი თვითონ არის, საფუძვლიანი შეცვლა მოსთხოვეს და მთელი დღე გაწამაწიანია. შინ დაღლილი ბრუნდება. დასაძინებლად ადრე წვება. ოთახში ფეხის წვერებზე დაედივართ. თუ გაეღვიძა, მერე დიდხანს არ დაეძინება — ვფრთხილობთ. წუხელ კი ალბათ, მთელი დამე გაათენა. გუშინ ამბობდა, მე მგონი ორ-სამ დღეში ყველაფერს მოვრჩები. ნეტა მართლაც დაამთავრონ ერთი თვეა ჩვენს ბინაში თერთმეტი საათის შემდეგ „საკომენდანტო“ საათები ცხადდება. ეს თითქოს ბუნებრივიცაა, მაგრამ ზოგჯერ მოთმინების დამკარგველიც. საშინლად ებრაზდები ხოლმე. რატომ ცდილობს მამა ყველაფერი თავის ნება-სურვილს დაუმორჩილოს? აქ ხომ იგი მარტო არ არის? ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, იმ დღეს თინიკოს წინაშე მაინც არ იყო მართალი... თორმეტ საათზე დაბრუნდა კინოდან. ალბათ დაეიწყა და ზარი ზედინედ ხმამალა ააწყრილა. ვეღარ მოვასწარი ვერც მე, ვერც დედამ, კარი მამამ გაუღო. მამას ხმა არ ამოუღია, მაგრამ კარი ისე მიაჯახუნა, ეტყობა ვაბრაზდა. ვერ ვიტან ასეთ რაღაცას. ბოლოს და ბოლოს ამ პროექტს თან ხომ არ გადაყვებით! ხშირად ვფიქრობ ხოლმე: ვინც იმ სასტუმროში პირველ დამეს გაათევეს ეს ამბავი რომ გააგებინა ტყბილად თუ დაეძინება-მეთქი!

სააბაზანოდან წყლის ძლიერი ჩხრიალის ხმა მესმის. წელან ყური ნოვკარი მამას ნათქვამს, თვალები მეწვესო, და

ახლა „გამოსაფხიზლებლად“ ცივ შხამს ლებულობს.

მე მავთულებზე შემომხსნდარ შერცხლებს გავყურებ და ფიქრს განევადრძობ:

ისე ყველაფერი ჩემი ბრალი კია! არ უნდა ნეთქვა ისეთი რამ, მაგრამ ვეღარ მოვიტომინე, ყელში ამოვივიდა იმ ოთარის ტყლარქვა... თუმცა, მერე ხომ შეიძლებოდა, რომ ასე არ გამეზვიადებინა მაიას ნათქვამი, თავი უქიდურესად შეურაცხყოფილად არ მეგრძნო, მეორე დღეს კი, ჩვეულებრივად ტროლინებუსში ნისთვის ბილეთი ამეღო და თუნდაც ერთი სიტყვა მეთქვა, დარწმუნებული ვარ ასეც არ მოხდებოდა. თუმცა, ვინ იცის, შეიძლება მერე მეგი სარჩველამესავით მთლად თავს გასულიყო, ჭკუის სწავლება და მორალის კითხვა დაეწყო. ალექო საერთოდ არაფერს მიმალავს, თუმცა, ინტიმურ საკითხზე ლაპარაკს ყოველთვის თავს არიდებს. ეშმაკმა იცის, ალბათ უყვარს ლოყაწითელა მეგი. ჰო, ალბათ უყვარს და ამიტომაც უთმობს ყველაფერს...

გუშინ როგორ გამოვმეტერდი! იმანვე უკეთეს მომენტს ვერც ვინატრებ. სწავლა დამთავრდა, ყველანი კარგ გუნებაზე ვიყავით... მაგრამ რა მეთქვა?

გუშინ რომ ნავსი გამეტეხა და მივსულიყავი ამას არაფერი აჯობებდა. კი მაგრამ თვითონ? თვითონ რატომ არ მაგრძნობინა, რომ... ალბათ ისე გავიქებული ვჩანდი, ვეღარ გაბედა... რა კარგი იქნებოდა, მამამისი დეკემბერში კი არა, გუშინ რომ მომკვდარიყო! — ვინატრობ ხმამალა, — მაშინ ყველაფერი იოლად მოგვარდებოდა. მწუხარების მონაწილე ვარ-მეთქი, ვეტყობდი და ხელს ჩამოვართმევდი... უცებ გული მეკუმშება, ელგუჯა ბიძიას სიკვდილის გამოყენება რომ ვიფიქრე, და ელდნაცემი საწოლიდან წამოგვარდები. ედგავარ ფარდაზე და ყურს ვუგდებ, ვინმემ ხომ არ გაიგონა ეს სისულელემეთქი.

თინიკო ტელეფონით ვილაცას ელა-

პარაკება. მერე ყურმილს დებს და მე-
ძახის:

— გურამ, მათხოვე რა შენი სვანური
ჭული! — ვგრძნობ, რომ თინიკო კარს
უახლოვდება და სწრაფად ვწვები.

— მათხოვებ, გურამ? — იგი ოთახ-
ში შემოდის, მილიმის და თვალეზი ვედ-
რებით ავსებია. ჩითის ღიღუბიანი კაბა
ჩაუცვამს, თმაც დაუვარცხნია, მზადა
სამსახურში წასასვლელად.

— რად ვინდა? — ვეკითხები.

— რად უნდა მინდოდეს, დავიხურავ!
ნოდარის ამხანაგის მანქანით ვარძიაში
მივდივართ და დავიხურავ.

— მართლა?

— დიდი ამბავი, თუ მათხოვე!

— როდის მიღიხართ?

— ზეგ, ე. ი. შაბათს, — თინიკო კა-
რის ჩარჩოზე მიმაგრებულ საკიდიდან
ჭულს ჩამოიღებს და იხურავს.

— ხომ მიხდება?

— გხატავს, დაღეშქელიანის ასულს
გავხარ.

თინიკო სარკეში იყურება და ამ-
ბობს:

— ნახე, როგორ მიხდება! ნოდარს
თან აპარატიც მოაქვს, სურათებს გა-
დავიღებთ.

ნოდარი ჩემი დის საქმროა. ფსიქო-
ნევროლოგიის კათედრაზე მუშაობს. სე-
რიოზული და ემოციური ახალგაზრ-
დაა. ეს მამას სიტყვებია. ძალზე უყ-
ვარს მოგზაურობა და ასეთი რაღაცე-
ები. შაბათი და კვირა ისე არ ჩაივლის,
სადმე არ წავიდნენ. წინა შაბათს გურ-
ჯანში იყვნენ, მეც თან ვახლდი. იქვე
მთაში, გურჯაანთან ახლოს ორგუმბა-
თიანი ეკლესია ვნახეთ. მეთორმეტე სა-
უკუნის ძეგლია, მაგრამ ღირსშესანიშ-
ნავი მაინც მისი ორგუმბათიანობაა.
დღეს თურმე მთელ მსოფლიოში მარ-
ტო ორი ეკლესია ყოფილა ასეთი. ერთ-
თი რომში მეროე კი ეს. არ ვიცი, რამ-
დენად მართალია, გურჯაანელები კი
ასე ამბობენ...

— მე თუ წამიყვანთ? — ვეკითხები
მერე.

— ადგილი რომ არ გვექნება? ხუთნი

მივდივართ. ესეც არ იყოს შენ ხომ გა-
მოცდები გაქვს. მათხოვე რა გურჯიკო!

— ტყუილად მეგვეწვები, ხომ იცი,
რომ ძლივს შევეჩვიე.

— რანაირი ხარ იცი?

— ვიცი, აი, ასეთი. — შუბლს ვიკ-
რავ, მერე მეცინება.

— რა მოხდება, ერთი დღით რომ
მათხოვო?

— ნუ გიყვარს გადაკიდება!

— კარგი, ბატონო, — თინიკო ჭულს
მაგიდაზე დებს და ცხვირჩამოყვებული
ოთახიდან გადის.

— რა მოგივიდა, შაბათამდე ჯერ კი-
დეც დიდი დროა, ვნახოთ! — ვთქვი მე,
მაგრამ ალბათ ვერ გაიგონა. ცოტა ხნის
მერე გარეთ გასასვლელი კარი იღება
და თინიკო და მამაჩემი სამსახურში
მიდიან. დედა სამზარეულოში ფუსფუ-
სებს. იგი საავადმყოფოში მუშაობს და
ყოველ მეოთხე დღეს გადის სამორი-
გეოდ...

ფირფიტების მაღაზიიდან ფეხბურ-
თის მარში მესმის. ეს ერთი ხანია სათ-
ვალეზიანი სექციონერი, როგორც კი
მაღაზიას გააღებს, პირველად „ოქროს
ბიჭებს“ უკრავს ხოლმე. ეს ფირფიტა
მეცა მაქვს, მაიამ მაჩუქა თხუთმეტ აპ-
რილს, დაბადების დღეს.

გასული წლის ოქტომბერი იყო. ქარ-
თულ ლიტერატურაში ტაბიძის შემოქ-
მედებს გავდიოდით. მასალა თავიდან-
ბოლომდე გავიარეთ და იმ დღეს შე-
მაჯამებელი გამოკითხვები გვეკონდა.
ფიზკულტურის გაკვეთილი ცდებოდა-
და ორი საათი შესვენების გარეშე ვიჯე-
ქით კლასში. არჩილ მენაბდე, ჩვენი
მოხუცი მასწავლებელი, თავს ცოტათი
შეუძლოდ გრძნობდა. შუბლშეკმუნენი-
ლი, ბაგემოკუმული იჭდა კათედრაზე.
მაინც ყურადღებით გვისმენდა. ყველა-
ზე ბოლოს მაია გამოიძახა. მაიამ ისე-
თი სასიამოვნო ლაპარაკი იცის, ისეთი
შთაბეჭდავი, ემოციური ხმა აქვს, შე-
უძლებელია რომ არ მოუსმინო. იმ
დღეს მაინც შეუდარებელი იყო. ლექ-
სები, რა თქმა უნდა, ზეპირად იცოდა,
თან ისე შთამაგონებლად, დინჯად და

განცდით კითხულობდა, მხატვრული კითხვის ოსტატი გეგონებოდათ. მასწავლებელი ფეხზე იდგა, თვალები უციმციმებდა, ალბათ ტკივილიც მიუყუჩდა.

დაამთავრა მიაიმ და მენაბდეს შეხედა. მასწავლებელი მიუახლოვდა, თმზე ხელი გადაუსვა სიყვარულით და შებლზე აკოცა.

— გმადლობთ, მიაია, იმ სიამოვნებისათვის, რაც ახლა განმაცდევინე. ეს მე არასოდეს დამავიწყდება, — თქვა მენაბდემ და მერე ჩვენ მოგვიბრუნდა:

— აი, ყველაზე კარგი ქალიშვილი დღეს კლასში. გმადლობთ, მიაია!
და ჩვენ ტაში დავუქართო...

— ყველაზე კარგი ქალიშვილი! — ჩურჩულით ვამბობ და მედიმება. ნეტა ახლა რას აკეთებს? მოდი, მივალ და რაიმეს ვთხოვ! ვთქვათ, რომელიმე საწერ თემას. მაგრამ მიაიმ იცის, რომ მე ყველა თემა მაქვს, არცერთი არ მაკლია. ახალი მოთხრობა წამაკითხე-მეთქი რომ ვუთხრა? ალექო მიაიმობდა იმ დღეს, „ჭრელი ბურთები“ ჰქვია თურმე.

მშვენიერ მოთხრობებს სწერს მიაია. ეს რა თქმა უნდა, თვითონაც იცის და კიდევაც აბირებს ჟურნალისტიკის ფაკულტეტზე შესვლას. ამ უკანასკნელი მოთხრობის გარდა, ყველა წაკითხული მაქვს, მოდი მივალ ა? მაშინვე მიხვდება, რომ შესარიგებლად მივედი. დიდი ამბავი ბოლოს და ბოლოს, ყველაფერს თავი რომ დავანებოთ, ასე გაფუყულები რატომ უნდა წავიდეთ სკოლიდან?

ისევე შეკუმშება გული, ცუდ გუნებაზე ვდგები.

ტელეფონის ყრუ, წყვეტილი წარუხინის ხმა მესმის. ეტყობა გივი ხუბულურს გაღვიძებია და ნომრებს კრეფს. ჩვენ და იმას ტელეფონის ერთი და იგივე ნომერი გვაქვს. ჩვენი სახლი რომ ააშენეს ეს მაშინდელი ამბავია: მეზობლებს ზიარი ტელეფონები დაუდგეს. ამ ერთი თვის წინად ტელეფონების სამმართველოში ცალკე ნომრის მოცემას შეგვპირდნენ, მაგრამ ჭერაც არავინ მოსულა. გუშინ მამა ჯავრობდა: თავზე თუ არ დაადექი არაფერი გამო-

ვა, ხვალ აუცილებლად უნდა მივიდე და ერთი ვნახოთ, რას იტყვიან!

— გურამ, მე ბაზარში მივდივარ და შენც მიმეძახის დედა, — გაზზე ქვაბით სარეცხი დავდგი გამოსახარშად, ყურადღება მიაქციე, წყალი არ გადმოვიდეს.

— კარგი დედა!

— მე მალე დავბრუნდები.

— ჰო...

ვდგები, ვიცვამ, პირს ვიბან და აივანზე გამოვდივარ. დედა უკვე ეზოშია. აჩქარებული ნაბიჯებით მიდის ქუჩაში გასასვლელისაკენ, თან ქოლგას შლის ბოლო ხანებში საკმაოდ გასუქდა დედა. აღრე სულ გამხდარი მახსოვდა. შავვრემანი ქალია და სიგამხდრე არ უხდებოდა. ეს ორი წელია კი, საკმაოდ სასცედ გამოიყურება. ძალიან უხდება საფეთქლებთან შეჭალარავებული თმა. ალბათ ამის გამოც არ იღებავს. რამდენს არ ეხვეწება თინიკო შეიღებო, მაგრამ არაფერი გამოსდის. „კინოში ან სადმე რომ წავალთ, ხალხს მეგობრები ვეგონებთო“, — ეუბნება იგი. დედა კი იცინის და თავს აქნევს: ასე უკეთეს მეგობრობას ვაგწევო, და მამას გადახედავს. მამას ვითომ არაფერი არ გაუგონია, ჩაახველებს, კარადის წინ დგას ან იქვე სავარძელში ზის და წიგნს ფურცლავს.

ოთახის ფანჯარას გივი ხუბულური მოაღვა, თმას ივარცხნიდა და აწითლებულ თვალებს ახამხამებდა. გივი მაღალი ბიჭია, ჩემზე ოდნავ მაღალი. სიარულის დროს ხან ერთ მხარს ათამაშებს, ხან მეორეს, კისერს კი, უკან სწევს — უფრო მსხვილი რომ გამოუჩნდეს. ზოგჯერ სასაცილოდ მეჩვენება ხოლმე ასეთი ხალხი — ბრეჭები! ჩვენს პარალელურ კლასშიაც არის ერთი ბრეჭია — ბონდო ბურღული. ამასწინათ ისე მაგრად მიადეს, არა მგონია კიდევ დაიწყოს ქაჩვა, ათი დღე ორივე თვალი ჩაშავებული ჰქონდა.

— სად იყავი წუხელ? — მეკითხება გივი და სავარცხელს ფანჯრის რაფაზე ადებს, — რა დაჯორტყით ბიჭო!

— მაგრად იჭიფეთ არა?

— უჰ! გიკითხე და შინ არ არისო, მიიხრეს.

— კინოში ვიყავი.

— სამ-სამი ბოთლი დავლიეთ!

— გეტყობა, „რა ამბავში იყავით-მეთქი“, დავაპირე თქმა, მაგრამ გადავიფიქრე. თვითონ უნდა მიხვდეს.

— გლუჯვაზე ვიყავი! რა გგონია, ახლანდელი თამადები სამ ბოთლზე მეტს კი ვერ სვამენ!

მოჰყვება ახლა! ცუდი ბიჭი არ სჩანს, მაგრამ ცოტა ზედმეტები კი უყვარს. კიდევ კარგი მამაჩემი არ არის სადმე ახლო-მახლო, რას იფრენდა!

— აუჰ, ბიჭო, რა გოგოა! — გივი თავს აქნევს, თვალებს წყურავს.

— ვინ?

— ნეტავ სულ არ მენახა, — დიღინებს გივი, მერე მხარზე ხელს წამოშარტყამს და იცინის:

— ეჰ! ქაჯი ხარ, ძმობილო — სარკისკენ მიბრუნდება და ხალათის საყუდლის მალა იწევს.

რალაც ხმა მესმის და სამზარეულოსაკენ გავრბივარ. ქვაბი გარედან სველია, ალბათ წყლის წვეთები დაეცა ცეცხლს, სარეცხს ჭერჭერობით ორთქლიც არ ასდის. თავსახურს ნახევრად გადახდილს ვტოვებ, გახს ოდნავ ჩავუწევ ყოველი შემთხვევისათვის და ისევ აივანზე ვბრუნდები.

გივი ზუბულური სტეწით მიდის ქუჩაში გასასვლელისაკენ, თან აქეთ-იქით იყურება. ფანჯრებიდან სახლმშენებლის ცოლის დეიდა ეკას გარდა, რომელიც სარეცხს ჰფენს, არავინ იხედება. გივი ტატიტ მიაბიჯებს და სახლის კუთხეს ეფარება.

მაიას ბინის ფანჯრებისკენ ვაპარებ თვალს. ლოჯის ფანჯრები ღიაა. ნეტა შინ არიან? თუმცა, დეიდა დარეჯანი სამსახურში წავიდა. მაიას უმცროსი ძმა—გივი კი, ამასწინათ კიკეთის პიონერთა ბანაკში ვაგზავნეს. მაია იქნება შინ, საღ წავიღოდა. ოთახის სიღრმეში ვილატამ გაიარა სწრაფად. მაია შინაა.

ეზოში ტაქსი შემოდის და ელგუჯა ბიძიას გარაჟის წინ ჩერდება. მანქანი-

დან მოხუცი მეზობელი გადმოდის, შინ აჩქარებული შედის, ორი ჩემოდანი: გამოაქვს და ისევ მანქანაში ჯდება! — სალბათ მატარებელზე აგვიანდება ან ავტობუსზე.

უცებ წარმოვიდგენ: ის ტაქსი კი არა, ელგუჯა ბიძიას მანქანა იყო. როგორც იცოდა ხოლმე, ერთი წუთით მოიბრინა სამსახურიდან და ისევ უკან გამობრუნდა-მეთქი. ტაქსი ქუჩაში გადის და გონს მოვდივარ. ეჰ, მისი მანქანა ახლა გარაჟშია ჩაეკტილი, ვინ იცის დამტვერილიც კია. სანამ ცოცხალი იყო როგორ უვლიდა! ყოველ საღამოს გამოიტანდა რეზინის მილს და რეცხავდა, საბურავებს ბერავდა, თავსახურს ახდიდა და რალაცს უკირკიტებდა, ამოწმებდა, მეორე დღისთვის ამზადებდა მანქანას.

ახლა კი...

მაინც რა მოულოდნელად და საოცრად მოკვდა ეს კაცი! წინა წელს ინფარქტი გადაიტანა, რის შემდეგაც ექიმები კატეგორიულად უკრძალავდნენ საქვსთან დაჯდომას. მაინც არ იშლიდა, არ ეგონა, თუ მოკვდებოდა... იმ დღილით კი, უთქვამს: ცოტა შეუძლოთ ვარ, მაგრამ არა უშავს, სამსახურში მივალ, გადაუღებელი საქმე მაქვს და მალე უკანვე მოვბრუნდებიო. ეხვეწა თურმე დეიდა დარეჯანი. დაწეკი ნუ წახვალ, მაგრამ ყურცი არ უთხოვებია მისთვის: რომ არ მივიღე არ შეიძლება, მალე დავბრუნდებიო. დამჭდარა მანქანაზე და წასულა. ორიოდ კილომეტრი არც კი ჰქონია გავლილი, რომ ცუდად გამხდარა და საქმეზე თავი ჩამოუდგია. ალბათ იგრძნო, ცუდადაა ჩემი საქმეო და საქმე მარჯვნივ გადაუხრია, მოტორიც გამოუერთავს. ინერციით წასული მანქანა საგაზეთო კიოსკს დასჯახებია... საქმეზე დამობილა რომ უნახავთ, საწყალი, მთერალი ჰკონებიან და უცემიან. შეიძლება გადარჩენილიყო კიდეც, რომ არ ეცემათ. გვიან მიმხვდარან. მერე კი, რალას უშველიდნენ...

ფანჯარაში თავსაფარწყარული მაია იხედება. ცხვირწინ ხელს იქნევს. ალბათ იატაკს ჰვეის და მტვერს იგერიებს.

პირდაპირ აქეთ იხედება. მგონი შემამჩნა. საშინლად ავირიე, დავიბენი და იმის მაგიერ, რომ მისთვის თვალი გამესწორებინა, თავი ჩავლუნე და შარვალს დაუწყე ფერთხვა. ფეი, ქაჯი ვარ და მეტი არაფერი! ვაბრაზებული თავს მალა ვწევ, მაგრამ მათა ფანჯარასთან აღარ დვას... ნეტა დღეს ცურვაზე არ წავა? ვითომ რატომ არ უნდა წავიდე! ჰოდა, ავდგები და... ასეთი ქცევა, ბოლოსდაბოლოს, სირცხვილია და უფრო მეტიც! ეშმაკმა იცის. რა მომღის!

ფოსტალიონი შუა ცხოში აჩერებს მოტოროლოგს. ჩანთას მხარზე გადაიკიდებს და კიბისკენ მოემართება. მეხუთე საათულამდე როდის ამოაღწევს, თუთმეტი წუთი მაინც დასჭირდება.

მოდი ჩაის დავლევ, ამასობაში ვაზეთებსაც აპირებან ფოსტალიონი, წავიკითხავ და მერე ალუკოსთან წავალ, — ვფიქრობ და ოთახში ებრუნდები...

2

— აი, აქ მომიწერე ხელი! — ბეუბნება ფოსტალიონი და პატარა ქალაღს მაწვდის.

— ეს რა არის? — ვეკითხები.

— „იზევემჩენიე“.

ხელს ვაწერ და ოთახში შევდივარ. გამოძახება ჩემს სახელზეა. სასწრაფოდ მიბარებენ კინო-სტუდიაში. რაშია საქმე? ალბათ იმ როლზე მე დამამტიცეს. ნამდვილად ასეა! ტყუილად ხომ არ დამიბარებდნენ! თანაც საჩქაროდ, სწერია ამ ქალაღზე. რა ბედნიერება! ეგრძნობ, რომ მთელი სახე მიხურს, თვლებიც მეწვეს სიხარულსაგან. შუა ოთახში ვდგევარ და თმას გამწარებით ვიჩეჩავ. როცა რაიმე ძალზე გამიხარდება ან მეწყინება, მაშინ ამიტყდება ხოლმე თმის ჩეჩვა... უნდა წავიდე! ჩემს ოთახში შევრბივარ. სენაურ ქელს, რომელიც კინო-სტუდიაში სასინჯი გადაღების შემდეგ რეჟისორის რჩევით ვიყიდე, ვიხურავ და გამოვრბივარ. სარკის წინ ვჩერდები: ბეჭებგანიერი, ქერათმიანი და მსხვილწარბება ბიჭი მიყურებს.

თვლები სიხარულით ავსებია, უბრწყინავს. აწითლებულ სახეზე ზედმეტი სიხარულე ეტყობა. არა, ისე ნახად არ უნდა გამოიყურებოდეს ის, ვისი როლიც მე უნდა ვითამაშო. ის, ესე იგი მე, უფრო სხვანაირი უნდა ვიყო... წარბებს ოდნავ ეიკმუნხი, ბაგეს ეკუნე. ახლა უკვე გოროზი, უფრო ვაკაკური შესახედაობა მაქვს. აი, ეს კი მესმის! პირველად ასეთი უნდა იყოს იგი, პირველად, სანამ თბილისში გამოემგზავებოდეს. შეიძლება, ეს მთლად ზუსტი არ არია. მაგრამ ჭერჭერობით მე ასე წარმომიდგენია. თუმცა რატომ! არჩილ მენაბდე რამდენჯერ უთქვამს: ადამიანი გარეგნულად ისე გამოიყურება, როგორ ბუნებრივ პირობებშიც გაიხარდაო. რა თქმა უნდა, მართალია. ჰოდა, ესეც ასე!

ქელს შუბლზე ჩამოვიწვევ, თმას ვიფარავ, რადგან ასე უფრო ვგავარ იმას და სარკისკენ ისე ვიხედები, თითქოს კინოაპარატი იყოს. ნეტა გადაღება როდის დაიწყება? ვაი, თუ ახლა აპირებენ! გამოცდებს რა უნდა ვუყო? რაღა მაინცა და მაინც ახლა დაიწყებენ. როგორ შეიძლება. ხომ იციან, რომ წელს ვამთავრებ!

რა კენა ახლა? თანდათან ვკარგავ მოთმინებას. სასწრაფოდ გამოცხადდით და მე კი ისეე შინ ვარ ფეხიც არ მომიცვლია ამდენი ხანი მაინც რატომ დაავიანდა დედამ? ეს ქვაბი რომ არ დაეტოვებინა, რალს დაუუცდიდი, ავღგებოდი და მოვუსვამდი. უკვე თერთმეტი საათი ხდება.

ათვანზე ვავდივარ, ისეე ოთახში ებრუნდები. ერთი, ორი, სამი! ერთი, ორი, სამი... მოდი გახს კიდევ უფრო ჩავლუნე და წავალ! საშხარეულოში შევრბივარ... არ ღირს, ვფიქრობ და ინსტინქტურად ქვაბის სახურავზე გადაბულ ჯოხს ხელში ვიღებ, სარეცხს ვუარე. ცხელი ორთქლი პირდაპირ ცხვირში მცემს, თავს გვერდზე ვწევ და განვაგრძობ სარეცხის რევას. ვაი, თუ მალაზიებში გამოიარა! ხანდახან ბაზრიდან მომავალი მალაზიებში გამოივლის ხოლმე რაღა მაინცა და მაინც ახლა გამოივ-

ლის მალაზიებში. რაღა მაინცა და მაინც დღეს... თუმცა საიდან უნდა გაეგო, რომ მე ასე მეჩქარება, რომ სკოდნოდა. თავის საქმეს თვითონვე მოუვლიდა... მგონი საქმარისია, მეტი არევა რაღად უნდა, კარტოფილი ხომ არ არის რომ დაიწვას!

ჯოხს ქვაბის სახურავზე გარდიგარდ-მო ვდებ და აივანზე გამოვდივარ. აჰა, დაადგა საშველი!

— სადა ხარ ამდენი ხანი, დედა! — ვეძახი გახარებული. დედას ორი პირ-თამდე სასვე ბადურა უჭირავს ხელებში და საღარბაზოსთან ჩერდება, მაღლა იხედება.

— რა მოხდა?! — მეკითხება იგი.

აღარ ვპასუხობ, გარეთ გამოვრბივარ შესაგებებლად...

— კინო-სტუდიაში ვარ გამოძახებული, — სანოვაგეს სამზარეულოში მაგი-დაზე ვალაგებ, — წელან სასწრაფო გამოძახება მივიღე.

— მართლა! — დედას თვალები უციმციმებს, — მერე და რაო?

— ჭერ არაფერი ვიცი, სასწრაფოდ ნიბარებენ, — მივუგე, — რა უნდა იყოს, ალბათ დამამტკიცეს.

— ჰო, ალბათ.

— გავრბივარ! — ვკოცნი და კიბეზე ვეშვები...

ქუჩაში გამოვდივარ და მაშინ მაგონ-დება, ნეტა დედასათვის ტაქსის ფული გამომერთვა-მეთქი. უკან რომ მივბრუნ-დე ათი წუთი მაინც დამეკარგება. დედა როდის ამოიღებს ფულს, როდის... შეი-ძლება ხურდაც არ ჰქონდეს. საათს ვუყურებ, თორმეტის ხუთი წუთია. ტროლეიბუსი არ ჩანს, არც წითელი ავტობუსი. სადგურისკენ ასეთი ფერის ავტობუსი დადის, შორიდანვე ვცნობ. ერთ ადგილზე ვეღარ ვისვენებ. ნომდე-ვ-ნო გაჩერებამდე მივალ და იქ დავეუცდი-მეთქი, ვფიქრობ და აჩქარებული მივა-ბიჯებ. ისე კარგი კია, რომ ფეხით წავი-დოდე. სტუდიაში ვქვსი გაჩერებაა. სპორტის სასახლესთან ჩავუხვევ და მოკლე გზით წავალ. სიარულში ცოტათი დავმშვიდდები კიდევ. რეჟისორმა რომ

ასე აცმუტებული მნახოს, რაღაც უხერ-ხულია. ცანცარა ყოფილა, იფიქრებს.

საბავშვო ბაღის შენობას გავცილი და ჩვენმა მეზობელმა საქონელმცოდნემ ჩამიარა „მოსკვიჩით“, ბუსავით გადმო-ხედა და თავი დამიქნია — გამარჯობაო. დიდი უცხვირპირო ვინმეა. დედა მარ-თაღს ამბობს მაგაზე, უნახავმა რა ნახაო... საწყალი ელგუჯა ბიძია! რა კეთილი კაცი იყო! აღარც კი მახსოვს, რამდენჯერ ვმჯდარვარ მის მანქანაში.

ეს კი დიდი უცხვირპირო ვინმეა! იქნებ, სახლი გეწეება, იქნებ გამოუვალი მდგომარეობა გაქვს და მისი მანქანა ვიხსნის, თუ არ უთხარი, გაგიგონია, თვითონ როგორ იკადრებს მანქანის გაჩერებას.

მოდი, ბარემ, ალეკოს დაეურეკა-ვ-მეთქი და საპარტიკამხეროს შესასვლელ-თან კედელზე ჩამოკიდებული ავტომა-ტისაკენ გაეუხვიე. ის იყო ნომრები ავკრიფე, რომ მოპირდაპირე მხარეს, ავტობუსის გაჩერებასთან გივი ხუბუ-ლურს მოვკარი თვალი, ვილაც ქარვის-ფერთმიან ქალიშვილს ელაპარაკება. ხელს ჭერ წინ იშვერს, მერე მაჯას მარ-ცხნივ ხრის, ქალიშვილს რაღაცას უხსნის, ასწავლის...

— რაო? — მეკითხება ალეკო. ეტ-ყობა ვერ გაიგო, რაც ეუთხარი.

— სად გამოგიძახეს?

— ძირს ჩამოდი და გეტყვი.

— კარგი, გაჩერებასთან დაგელოდე-ბი.

ყურმილი დავეიდე და გავიქეცი...

ალეკოს შორიდანვე ვამჩნევ, „სოიუზ-პეჩატის“ კიოსკის წინ დგას... ხუჭუჭი თმა აბურძგენია, ამოშვებული ხალათი აცვია და გაცილებით მსუქანი მეჩვენე-ბა, ვიდრე სინამდვილეშია. გავაციცე-ბული ტროლეიბუსიდან ჩამოსულ ხალხს ათვალეირებს.

ალეკო ჩვენს სკოლაში პირველ პოე-ტად ითვლება. დიდი ხანია რაც ლექ-სების წერა დაიწყო. პირველი ლექსი რომ წავგიკითხა ის დღე გამახსენდა ახლა. მეოთხე კლასში თუ მეხუთეში ვიყავით. იმ დღით ალეკო გახარებული

მოვიდა სკოლაში, ლექსი დაეწერეო. გაკვეთილზე მოუსვენრად იჯდა. დასვენებაზე ადგა და საჯაროდ წაგვიკითხა. ლექსი არ იყო მთლად გამართული, მაგრამ ცუდიაო მინც არავის გვითქვამს. თვითონ კი მიხედა ტაში რომ არ დაეუკარით და ლექსის დამუშავებას მოთმინებით შეუდგა. მთელი ორი თვე, როგორც კი დროს მოიხელთებდა, დასვენებაზე თუ გაკვეთილზე, უკირკიტებდა, ასწორებდა. ჩვენ თანდათან ვკარგავდით მოთმინებას და ბოლოს ვუთხარით: — „რას გადაყვივ მგ ერთ ლექსს!“ — ადექი და სხვა დაწერე! — „ალბათ არ შეუძლია!“ ალეკო ყურადღებას არავის აქცევდა, ჯოტად განაგრძობდა მუშაობას და ერთ დღეს ლექსებით საესე რვეული მოიტანა: აი თუ არ შემოიღია დაწერაო!

ალეკომ წელს სამი ლექსი გამოაქვეყნა. ეს ლექსები ცნობილ პოეტებთან შეხვედრაზე წაიკითხა, მოეწონათ, წაიღეს და დაუბეჭდეს კიდეც. ნიჭიერი ბიჭია, მაგრამ ძალზე თავისებურიც! აი, თუნდაც ეს ამბავი: მოკალი, ოღონდაც ქართულის თემებს ნუ დააწერინებთ, არ უყვარს თემების სახლში დაწერა. ციტატებს ამოიწერს ხოლმე და საკონტროლოებსაც ამის მიხედვით ასრულებს. არჩილ მენაბდეს სულ ამბზე ჰქონდა მასთან უთანხმოება. ბოლო მეოთხედში ძლივს მოარჯულა. როგორც იქნა დაწერა რამდენიმე თემა.

— რა მოხდა? — მისვლისთანავე შეკითხება ალეკო.

— აბა წაიკითხე! — გამოძახების ფურცელს ხელში ვაჩვენებ.

— ესე იგი დაგამტკიცეს, არა? — შესძახებს გაბარებული.

— ჰო, ალბათ. აბა, ასე საჩქაროდ რაზე გამომიძახებდნენ.

— რა თქმა უნდა! წედან რატომ არ მითხარი.

— აჟი გითხარი, განომიძახეს-მეთქი.

— ჰო, მაგრამ კინო-სტუდია არ გიხსენებია, მე მეგონა სამხედრო კომისარიატში გამოგიძახეს.

— ჰა, ჰა, ჰა, რა ტიპი ხარ!

... საშვს ვიღებ, მეკარეს ვაჩვენებ და ვეკითხები: „სვანური რვეულის“ რევისორი აქ თუ არის-მეთქი. როგორ არა, დილას შემდეგ ვილატას ელოდება, წელანაც გადმოიხედა თავის ოთახის ფანჯრიდანო, — მომიგო მან. სად არის მისი ოთახი? — მოუთმენლად ვეკითხები მე. მესამე საათულზე, კიბიდან ხელმარცხნივო. • გმადლობთ-მეთქი.

— ჩქარა გამოხვალ? — მადევენებს ალეკო.

— გავიგებ ყველაფერს და გამოვალ! შესასვლელში მაღალი, ცისფერკაბიანი გოგონა შემეფეთა. უცებ მაიას მივამსგავსე და მოუხედე. გოგონამაც მომიხედა და ჩაიცინა. ალეკომ თავი გადააქნია და ხელები ასწია. ასე იცის ხოლმე, როცა ვინმე მოეწონება, თავს გადააქნევს, ხელებს მაღლა ასწევს აღფრთოვანების ნიშნად — ეს რა ვნახეო! გოგონასთვის კარგად არც კი შემიხედავს, ნეტა ასეთი რა იყო!

კიბეს აჩქარებული მივყვები. მესამე საათულზე ავდივარ და იმ ოთახისაკენ ვაპირებ წასვლას, რომ დერეფნის სიღრმეში თეთრხალათიან ახალგაზრდას ვაჩნევ. იგი ვილატ ქალს ელაპარაკება და მერე აქეთ მოდის, თითქმის გამორბის. შორიდანვე ვცნობ, ის არის. სასინჯ გადაღებაზე რომ ვიყავი, თმა გადააარსული ჰქონდა და მის მერე აღარსად შეხვედრია. მიუხედავად ამისა, მაშინვე ვიცანი, ადამიანი თუ ერთხელ ვნახე, აღარასოდეს დამვიწყდება. თავმოპარსული მოწაფეს ჰვავდა და ვფიქრობდი: ამაზე რა სურათი უნდა გადაიღოს-მეთქი! თუმცა ვიცოდი: შარშან გამოსული საბავშვო ფილმისა და რამდენიმე საკმაოდ პოპულარულ მოკლემეტრაჟიანი სურათის ავტორი იყო. საქმე ის გახლდათ, რომ მე რეჟისორებზე რატომღაც სულ სხვანაირი წარმოდგენა მქონდა.

ისეთი მხიარული და თავისუფალი ახალგაზრდაა, რომ სულ არ გამჭირვებია იმ დღეს, ოდნავი უხერხულობაც კი არ მიგრძნია აპარატის წინ რომ დამაყენეს.

დამინახა და ჩემსკენ გამოემართა.

— ოო, გამარჯობა, გურამ! — ხელი მაგრად ჩამომართვა და თან გამიყოლია, — კიდევ კარგი რომ მოხვედი, სწორედ ახლა ვაპირებდი შენთან დარეკვას.

ამომხედა და გაეცინა.

— შეეჩვიე ხომ სვანურ ქულს?

— დიახ.

— კარგია, — ამათვალეირ-ჩამათვალეირა, — ხუთი წუთის წინ რომ მოსულიყავი, შენს პარტნიორს ვაგაცნობდი.

— ის ხომ არ იყო? ცისფერკაბიანი, მალალი...

— ჰოო, სწორედ ისაა. მშვენიერი გოგონაა...

იმ კართან ვჩერდებით, რომელსაც „სვანური რვეულის გადამღები ჭგუფი“ აწერია. ოთახში შევდივართ. რეჟისორი პაპიროსს უკიდებს და განაგრძობს:

— შენზე ცოტათი უფროსია, შარშან დაამთავრა საშუალო სკოლა, მაგრამ ეს არაფერი. საკმაოდ გულუბრყვილო, ბავშვური სახე აქვს.

უცებ მომაგონდა: ამ დღით რომ სარკის წინ ვიჭაჩებოდი. წარბებს ვიჭმუნხიდი, რათა მეტი სერიოზული იერი მიმეცა ჩემი სახისათვის და რეჟისორს გაკვირვებული ვეკითხები:

— ბავშვური სახე?!

— რა თქმა უნდა! ჭერ ერთი, რომ იგი მეცხრე კლასშია.

— ჰო, ეს კი.

— მეორეც — მე მინდა გადავიღო მიაშიტი, თვალუმოციმციმე კეთილი გოგონა... შენ კი, დასაწყისში პირიქით უნდა იყო.

— დიახ, დიახ, მეც ასე მქონდა წარმოდგენილი.

მაგიდაზე გაშლილ მაკეტს დავცქერი. აი, სვანური სოფელი ვიწრო გზებით, მალალი, სათოფურებიანი კოშკებით. სოფლის გარშემო სათიბი ფერდობებზე, ირგვლივ კი მთები, სულ მთები და ზეიადი უშა...

3



— დიდი ხანი დამავლიანდა შენს ვეუბნები ალექოს.

— რაო, რა გითხრეს?

— დამამტკიცეს, მაგრამ იცი რა?

— რა?

— ორშაბათს გადაღება იწყება, გამოცდებიდან მათავისუფლებენ.

— მართლა?

— ასე მითხრა რეჟისორმა. ორშაბათს ყოველ მიზეზ გარეშე უნდა დაიწყოს გადაღება.

— გამოცდებიდან თუ მათავისუფლებენ მაგას რა ჯობია, — ამბობს ალექო. — ვაჰ, შენი ჭირიმე!

— სულ კი არ მათავისუფლებენ!

— აბა, ნახევრად?!

— პირველ სამ გამოცდას გადამიტანენ და ბოლოს ჩავაბარებ.

— რა მოხდა მერე! შენ მაინც არ გაგიჭირდება ჩაბარება.

— ზეალ დღით უნდა დავრეკო.

— რატომ?

— ხელშეკრულება უნდა გავაფორმოთ.

— როდის მიღიხართ?

— ზეგ აპირებენ.

— შენ რა, დარწმუნებული არა ხარ რომ გავათავისუფლებენ?

— როგორ არა, სამინისტროში უკვე მოელაპარაკენ ჩემს შესახებ.

— აბა რაღა გაწუხებს!

— არაფერი! — ვეუბნები, — საიდან დაასკენი, რომ ვწუხვარ?

მზე პირდაპირ აჭერს და ჭადრების ჩრდილში მივაბიჯებთ. პროსპექტზე სპორტულ სიარულში შეჭიბრების ოფლად გახვითქულმა მონაწილეებმა ჩაიარეს. თვალს ვაყოლებთ. მერე ალექო ამბობს:

— წელან, შენ რომ გელოდებოდი, მაიამ გაიარა ტროლეიბუსით, ცურვამუ მივდივარ დამიძახა.

— აქეთ რა უნდოდა? — ვეკითხები დაეჭვებული.

— დეიდამისთან ყოფილა.

— ააა...

— რა ტანი დაუდგა, არა? — მეკითხება ალეკო.

— ჰო-მეთქი — და ჩავლილი ავტობუსისაკენ ისე ვიხედები, თითქოს იქიდან ვილაც მომესალმა, მე კი ვერ ვიციანი.

— შევლივითა! ნეტა მეც მევლო ცურვაზე.

— შენ ლექსები წერ.

— შე კაი კაცო, ბაირონი რომ ახლა ცოცხალი იყოს, ნაღდად მსოფლიო ჩემპიონი იქნებოდა, — მეუბნება ალეკო, — გენიალურ ლექსებს წერდა და ბრწყინვალე მოცურავეც იყო.

— მერე და შენ რაღამ შეგიშალა ხელი, გევლო ცურვაზე.

— ჩემმა სისულელემ!

— კარგია რომ ხვდები.

— ახლაც არ არის გვიან, უნდა ვიარო!

ხილზე ნიავე უბერავს და შედარებით გრილა. მარჯვენა ნაპირზე, მანქანების მოტანილ მიწას ექსკავატორები ასწორებენ. უფრო იქით, რკინა-ბეტონის ჯებირზე ბიჭები ჩამწკრივებულან და რიგრიგობით ხტებიან წყალში.

— ახლა მტკვარში ბანაობა ჯობია; — ეუბნები ალეკოს, — წყალი უფრო გრილი იქნება, წამო, ვიბანათო!

— დავიხრჩო ვინდა?

— რა დავახრჩობს, ნაპირზე იქუცმპალავე, — მეცინება.

— არ მინდა, ძმაო, დასაბრჩობი თავი სადა მაქვს, საცურაო აუზში წავიდეთ! ვხედები, რატომაც იჯინებს საცურაო აუზში წასვლას. რატომღაც გული არ მიმიწევს იქით. რა მომდის? აქი ამ დილით გადავწყვიტე, ცურვაზე წავალ და მაიას შევხედები-მეთქი. ახლა რაღა მომივიდა? ვგრძნობ, ისე აღარ მაწუხებს შერიგების ამბავი, როგორც ამ დილით, თითქოს ჩემთვის მნიშვნელობაც კი დაჰკარგა. რატომ ხდება ასე? ნუთუ დღევანდელი სიხარული მავიწყებს ყველაფერს. იქნებ ალეკოსი მრცხვენია!

— რას შერები, არ მოდიხარ? — მეკითხება ალეკო.

— სად?

— საცურაო აუზში.

— შინ უნდა წავიდე, მოსამზადებელი ვარ.

— მოსამზადებელი?

— ჰო, ათასი რამე მჭირდება წასაღებად!

— ნუ გააწყალე გული! — ალეკო ხალათის ღილებს ბოლომდე იხსნის და ინიავებს, — წამოდი და ნახე, რა ილეთები გაჩვენო.

— ვერ წამოვალ! — მივუგებ, — დედა ჩემი ალბათ მოუთმენლად შელოდება...

— კარგი, ბატონო, — ალეკო მხრებს აიწურავს და განაგრძობს: — მეც შინ წავალ, არჩილ მენაბდე სულ თვალწინ მიდგას, ბარემ თემებს მივხედავ.

— გაზიანი წყალი არ გინდა?

— უსიროფო დაელოთ!

გაზიან წყალს ვსვამთ. ამასობაში ტროლეიბუსიც მოდის და ვსხდებით...

4

ყველაზე მეტად მაინც თინიკოს ახარებს ჩემი ამბავი. თუმცა ვერც იმას ვიტყვი, რომ დედას ან მამას არ გაეხარდათ. პირიქით, ორივე კმაყოფილია და ბედნიერი მშობლების ღიმილით შემოგმკებრიან. გულით ახარებთ ჩემი გამარჯვება. მხოლოდ ესაა, რომ გამოცდების გადატანა მაინცა და მაინც არ სიამოვნებთ. ვახშამდე და ვახშმის მერე, მამა სამ-ოთხჯერ უბრუნდება ამ საკითხს, უკანასკნელადაც იმას ამბობს, რაც პირველად თქვა:

— ძალზე სასიამოვნოა, რომ კინოში ვიღებენ, მაგრამ, — მამა მხრებს იჩეჩავს, — გამოცდების მერე რომ მომხდარიყო, სულ სხვაა...

— ჩამოვალ და ჩავაბარებ, — ვაწყვეტინებ, — გამოცდების სულ არ შეშინია!

— რა-თქმა უნდა, — მხარს მიბამს თინიკო, — ჩამოვა და ჩააბარებს!

— აბა, შენ იცი, გურამ! — მეუბნება დედა, — ინსტიტუტის გარეშე არ დარჩე, შეილო.

— რას ამბობ, დედა!

— ბიძაშენის იმედი ტყუილად არ

იქონიო, — ამბობს მამა, — ხომ იცი რომ არ მიყვარს ასეთი რაიმე.

— ფიქრი ნუ გაქვს, მამა!

— რაო? — შეკითხება თინიკო, — სკანეთში როგორი ამინდებიაო?

— შესანიშნავი! ეს ერთი კვირაა გამოიღარა თურმე, ამიტომაც ჩქარობენ! მამა იცინის და გაზეთს გადაწვდება, რომელიც ვახშმის დაწყების წინ სკამზე გადადო.

თინიკო და დედაჩემი სუფრას ალაგებენ. მე ჩემს ოთახში შევდივარ, ფანჯარასთან ვჩერდები და ნათურებით გაჩახახებულ ქალაქს შევყურებ. ცა ვარსკვლავებითაა მოჭედული. ალგო კარგა ხანია ფიქრობს, ვასკვლავებით მოჭედულ ცას რაღაც ორიგინალური შედარება მოუძებნოს, მაგრამ არაფერი გამოსდის. ჩემი აზრით ძალზე ძნელია ასეთი შედარების მოძებნა. ცა მაინც სხვაა... ძალიან მაინტერესებს ცა. იგი განსაკუთრებით ღამითაა მომზობლავი, როცა ვარსკვლავებით აივსება და ჩვეულებრივი თვალსათვის უხილავი სინათლის ძაფები განუწყვეტლივ მისწრავიან ერთმანეთისაკენ. ამ დროს ყოველთვის ჟრუანტლის მომგვრელი იდუმალება და სურვილი მეუფლება. ვინ მოსთვლის რამდენი ვარსკვლავია ცაში, რამდენი შესწავლილი და ახალმოკვლევული. პირდაპირ რომ ვთქვა, მეც მინდა აღმოვაჩინო ახალი ვარსკვლავი. აღმოვაჩინო და შევისწავლო. ეს ჩემი დაუოკებელი სწრაფვაა! მეცნიერებსაც ხომ უნდოდათ რაკეტის გაფრენისათვის მიეღწიათ და მიალწიეს კიდევ! ღიახ, მე გავხდები ცის მკვლევარი და დარწმუნებული ვარ ვიპოვი კიდევ იმ ახალ ვარსკვლავს, აუცილებლად ვიპოვი! მამას კი, ტყუილად ეპარება ჩემში ეჭვი.

როგორ თქვა? — ბიძაშენის იმედი არ იქონიოო. მოდი და ნუ ვასკდები გულზე! ბიძაჩემს ყველაფერი შეუძლია. ჯერ ერთი იმ ფაქულტეტზე ლექციებს კითხულობს, მეორეც — ასტრო-ფიზიკური ლაბორატორიის უფროს მეცნიერთანამშრომლად მუშაობს და ინგლისის ჯოდრენ-ბენჯის ობსერვატორიის თანა-

მშრომლებთან მიწერ-მოწერაც აქვს. როგორც ხედავთ, ცნობილი ვაქია, მაგრამ მე საკუთარი თავის იმედი მაქვს. ბიძაჩემის იმედი ადრე შექონდა, როცა პირველად მივედი ლაბორატორიაში და შიგ არ მიშვებდნენ. ახლა იქ ყველა მიცნობს ... ერთი ახალგაზრდა ლაბორანტი კი, დამიმბაკადა კიდევ, ავთო ჰქვია. დაბალი ბიჭია, მკვირცხლი და ღონიერი, წინათ ჰიდაობდა თურმე. მივალ და გაუხარდება ჩემი დანახვა. ხელს მაგრად ჩამომართმევს. ერთხანს ფეხბურთზე გამიბამს საუბარს, გულს რომ მოიჭერებს, მეტყვის:

— რას იტყვი, ვნახოთ? — თავს მალა გაიქნევს.

— წავიდეთ! — მეორე საათულზე ავდივართ, სადაც უზარმაზარი ტელესკოპები ქვემეხებზეით აღმართულან ცისკენ და ავთანდილი სინათლეს რთავს...

მამას რომ ჩემი არ ესმოდეს, არც შენს კინოსტუდიას დაგიდევდა, არც არავის, უბრალოდ უარს გამომიცხადებდა სვანეთში გამგზავრებაზე და ვათავებდა.

ტანსაცმელს ვიხდი და ეწვეები: უცებ თინიკოს გახარებული სახე წარმომიდგება და მეღიმება. საოცარია, რატომ ხდება ასე? შენს ირგვლივ გამართულ კამათის შერე, როცა ყველაფერი წყნარდება და მშვიდად დაფიქრების საშუალება მოგეცემა, პირველად იმ ადამიანის სახეს ხედავ, ვინც თავგამოდებით გიცავდა, შენი მხარე ეჭირა. შეიძლება ასე იმიტომ გგონია, რომ მე და თინიკო გაცილებით იოლად ვუგვებთ ერთმანეთს, ვიდრე ვთქვით, მე და მამაჩემი. ეს ბუნებრივიცაა.

ნიავე ფარდებს აფრიალებს. სწრაფად ვდგები, ფანჯრის დასამაგრებელს ვსინჯავ, ამოვარდნილი არ იყოს-მეთქი და ფარდას ლურსმანზე ვამაგრებ, ღრპალელის მხარეს ალბათ ტრამვაიმ გაიარა, ცისფრად სხვას რას უნდა გაეყვსა! სადგურიდან ელმავლის ხმა ისმის. გმირთა მოედნის აღმართზე ტროლეიბუსი ამოდის. ჩვენი სახლის მოპირდაპირედ,

გასტრონომიულ მაღაზიაში აღწერაა — შემცველები საქონელს იბარებენ.

ჰაერს ღრმად ვისუნთქავ და უკანვე ვბრუნდები. ვწევები.

მაშ ასე, ზევ მივემგზავრები... როგორ გაუქვირდებით ამხანაგებს პირველ გამოცდაზე რომ არ მივალ! ატყდება ერთი წრიალი, გამოკითხვა, გამოძიება, სად წავიდა, რა დაემართათ! ბოლოს კი, ან ალეკო იტყვის ან მასწავლებელი, რაშიცაა საქმე და ისინიც დამშვიდდებიან. ოთარ მიმინოშვილი კი წინასწარ ვიცო, ხმამაღლა წამოიძახებს: აუჰ! — და თავს დაიქნევს, სახეზე ოდნავი სინანული მაინც გამოეხატება: ნეტა მეც გავეთავისუფლებინე გამოცდებიდანო. ოთარს, როგორც ამბობენ ხოლმე, გაქირვებული სამიანები აქვს და ეშინია გამოცდებზე არ ჩაიჭრას... უცებ გულო მწყდება. მეჩვენება თითქოს რაღაც მჩიება მოუგვარებელი. ნეტა წავყოლოდი ალეკოს საცურაო აუზში! რატომ უნდა იყოს კაცი ასეთი ამაყი? — ვეკითხები საკუთარ თავს, — მაგრამ ეს სიამაყეა, დარცხვენა, თუ მორიდება? ეშმაკმა იცის, რა არის! ყველაფერი ერთმანეთზეა გადაბმული, ერთიდან მეორე გამოდის, მეორედან — მესამე და ასეა. თავიდანვე ინდაურივით არ გავფხორილიყავი... გუშინდელ დილას რომ თავი დავანებოთ, რამდენჯერ შემეძლო შევრიგებოდი! აი, თუნდაც ამ ორი კვირის უკან, მათემატიკის გაკვეთილზე... ესტაფეტა გვექონდა. ესტაფეტას ირაკლი ჩიქოვანმა მეცხრე კლასიდანვე შეგვაჩვია, რასაც იგი სწრაფი აზროვნების განვითარების საუკეთესო საშუალებად თვლის, დაწერს დაფაზე მოზრდილ ამოცანას და ამოხსნაში მთელი კლასი რიგრიგობით მონაწილეობს. „გურამ, გააგრძელო“ — მითხრა ჩიქოვანმა და წამოვდექი. დაფასთან მიაიღდა ცარკით ხელში, როგორც მომეჩვენა, იგი დაბნეული იყო, არ იცოდა, რა ექნა, ცარკი ჩემთვის მოეცა, თუ იქვე დაედო. ნელი ნაბიჯით გავემართე დაფისაკენ. დაფას თვალს არ ვაშორებ,

ვითომ ამოცანაზე ვფიქრობ... მიაიციარცს მერხზე დებს და ჯდება.

მამთქნარებს და ფანჯრისაკენ ვიხედები. ცას მუჭი ფერი დაპკრავს, ვარსკვლავებს სიკაშკაშე მომატებიათ. ისევ მამთქნარებს და თვალებს ვხუჭავ... მერე ცისფერკაბიანი გოგონა მაგონდება. მართლა ჰგავდა მაიას, თუ მომეჩვენა? ნეტა სახეზე დაეკვირვებოდი. ალბათ ცისფერი თვალები აქვს. რატომ მაინცა და მაინც ცისფერი იმიტომ, რომ ცისფერი კაბა ეცვა? შეიძლება...

ჩამეძინა. მერე ასეთი სიზნარი ვნახე: ...თეთრი სკაფანდრა მაცვია. ხელებს მსუბუქად ვამოძრავებ და საღდაც მივფრინავ. მივიწვევ მაღლა და გული მიფრთხილებს, რა მაღალზე ამოვფრენილვარ-მეთქი. ქვევით ძლივს ჩანს დედამიწა, თოვლიანი მთები. სიჩქარეს თანდათან ვუმატებ, ახლა უკვე რაკეტასავით სწრაფად მივფრინავ და უცებ სრულიად უცნობ ვალაქტიაში შევდივარ. შიში, მიპყრობს, აქ სად მოვხვდი-მეთქი! მაგრამ აქაც ისეთივე ვარსკვლავებია, როგორც ჩვენს ცაზე, აქაც ისე ბრჭყვიალებენ... ნეტა ის რა ვარსკვლავია, ყველაზე დიდი და ნათელი რომ არის? ის ხომ არ არის, მე რომ დავეძებდი? ჰო, ის არის, ის! აჩქარებული ვარსკვლავის სხივს მივსდევ. სხივი თანდათან გრძელდება, იგრძობა, თოკად იქცევა და ხელს ვუპოტინებ, ვეჭიდები... ახლა აღარ მივფრინავ, თოკს მივყვები იმ ვარსკვლავისაკენ. როგორი ვახარებული ვარ! ხმამაღლა ვიციხი: ხა, ხა, ხა, ხა, ხა... მივყვები თოკს და ვარსკვლავი თანდათან ახლოვდება, ბაცდება და მონაცრისფროდ გამოიყურება, როგორც დედამიწა... მერე ჩემს ოთახში ვარ. მიკვირს. ასე უცებ აქ როგორ მოვხვდი-მეთქი. მაგიდა „სენაური რვეულის“ ფოტოკადრებითაა სავსე. სწრაფად ვარჩევ ყველაზე უკეთეს მომენტებს და კედელზე გავკრას ვიწყებ. ზარი ზედიზედ დარეკეს. კარს ვაღებ — მიაი ყოფილა. ცისფერი კაბა აცვია და მილიმის.

მიაი ორ ნაბიჯს გადმოდგამს და იქვე

ჩერდება. სურათებით აქრელებულ კედელს უყურებს.

— მომილოცავს, გურო, — მეუბნება მერე, — ძალიან კარგად თამაშობდი.

— ჰოო?

— ყველაზე კარგად თამაშობდი!

— მადლობთ, მაია! აქამდე რატომ არ მოხვედი?

— არ ვიცო... წავედი, გურო, გამოცდაზე მაგვიანდება! — მაია კარს გაიხურავს...

5

— ძილის გულად! — მესმის თინიკოს ხმა. თვალებს გაოგნებული ვახელ. კიბეზე მამა ჩადის, ფეხის ხმაზე ვცნობ. კარი ალბათ მან გაიხურა. თინიკო სარკის წინ დგას და თმას ისწორებს.

— წახვალ დღეს ფეხბურთზე? — მეკითხება მერე, — დაუტრეკო ნოდარს?

— რას მგკითხები?! — ვეუბნები და ვდგები, შარვალს ვიცვამ.

— ალექოსთვისაც ვუთხრა?

— რა თქმა უნდა! ალექო რომ არ წავეყვანო, გადამსახლებს კიდევ.

თინიკო იცინის და ოთახიდან გადის.

ცხრა საათზე ტელეფონით ვრეკავ. მერე ტანსაცმელს ვიცვლი და კინო-სტუდიაში მივდივარ. ხელშეკრულებას ვაფორმებთ და მეუბნებიან: ავანსს ხვალ, თორმეტ საათზე მიიღებთო. სტუდიიდან თინიკოსთან მივდივარ ფეხბურთის ბილეთების გამოსართმევად...

ჩვენებმა მოიგეს! სტადიონიდან მე და ალექო ფეხით ვბრუნდებით და შინ გვიან მივდივართ. დღეს მამაჩემი შესვენებაზე გახარებული მოვიდა. მისი პროექტი მოსწონებიათ და, — ამოვისუნთქეთო, — ამბობდა. მამამ არ ვიცი და ჩვენ კი ნამდვილად ამოვისუნთქეთ!

რამდენიც არ უნდა ვინერვიულო სტადიონზე, თუ ჩვენებმა კარგად ითამაშეს და მოიგეს, დაღლას სულ ვერ ვგრძნობ, საოცრად კარგ გუნებაზე ვარ,

ფეხით თუნდაც ქალაქის მეორე ბოლოში გავალ. თუ წააგეს, ნულარე მგკითხავ! კისერმოწყვეტილი გამთვრანად! სტადიონიდან, ლაპარაკის გუნებაზედაც აღარა ვარ.

ალექოს სპორტის სასახლესთან ვშორდები და ტრანსპორტისკენ არც კი ვიხედები, გახარებული არხინად მოვაბიჭებ... უცებ თინიკო მაგონდება. დღეს ერთ თანამშრომელს ელაპარაკებოდა: ვარძიაში აღარ მივდივართ, შეიძლება კვირას ბეთანიაში წავედეთ ან ჭვარზე ავალთო. მაშინ ამისათვის ყურადღება არ მიმიქცევია. ნეტა რატომ შეცვალეს გეგმა? ალბათ ნოდარს რაღაც საქმე გამოუჩნდა.

ეზოში შევდივარ და გაბუებული საქონელმცოდნის მანქანა წამომეწია. გზას ვუთმობ.

— რას თამაშობდნენ! — ამბობს საქონელმცოდნე, — მესხმა დახია ყველაფერი.

— აბა-მეთქი! — მივუგებ.

სიჩუმეა, სახლმმართველის ბინიდან ნარდის ქვების ქაბაჭუნის ხმა გამოდის. ვარლამ ბიძია სიცილით ემუქრება ვილაცას — ახლა კი ავიგე წესიო... ხო, ხო, რა ხმა აქვს! ამასწინათ თინიკომ მთხოვა, სახლმმართველობაში გამეელო, პასპორტის გამოსაცვლელად ცნობა სჭირდებოდა. ის იყო შესვენება იწყებოდა მე რომ მივედი. საქმეთა მმართველმა საათს დახედა და მითხრა: ცნობას შესვენების შემდეგ დაგიწერო. თინიკოს კი სასწრაფოდ სჭირდებოდა. დილით მითხრა, ორისნახევარზე მილიციის წინ დაგელოდებო. სულ ერთი წუთის საქმე იყო ცნობის დაწერა. ვეხვეწე საქმეთა მმართველს, აქეთ, იქით, არაფრით არ ქნა. მიღვა ფანჯარასთან და ვილაცას ლაპარაკი გაუბა. ახალგაზრდა ქალია, ჩემზე ორი თუ სამი წლით უფროსია. მეწყინა არაფრად რომ არ ჩამაგლო, გამოვბრუნდი და ვარლამ ბიძიასთან შევედი. „ახლავე დაუწერეთო!“ — სახლმმართველმა ისე დაიგუგუნა კაბინეტში, მეგონა ჰერი ჩამოინგრეოდა... იმ ქალმა ცნობა მაშინვე გამიშვადა.



6

მარსველი

„მადუმეშე!“ — ჩაილაპარაკა გარეთ რომ გამოედოდი. არაფერი მითქვამს, გამეცინა და წამოვედი.

კარგი კაცია ვარლამ ბიძია! მის ხმას რომ გავიგონებ, როგორღაც ძალა და სიხალისე მემატება ხოლმე.

ჰე, ჰე, გუშინ რა მაგრად დაუცაცხანა გივი ხუბულურსა და მის ძმაკაცებს!

— მაია! — უცებ დეიდა დარეჯანის ხმა მესმის და ვჩერდები, — გივისთან შენ წადი ხვალ, შვილო.

ლოჯიის ღია ფანჯრიდან კარგად ჩანს: დეიდა დარეჯანი მაგიდაზე რაღაცას აუთოებს. მაია სადღაა?

— მე ბარემ სასაფლაოზე გავალ, — განაგრობს დეიდა დარეჯანი, — მოხელეებს მოველაპარაკები და დავაწყებინებ საქმეს.

— კარგი, დედა, — მაიას ხმა გარკვევით მესმის, ფეხის წვერებზე ვიწევი და ვხედავ: იგი ოთახის კარის იქით სკამზე დგას და ფარდას ჰკიდებს.

— თორმეტი საათის ავტობუსს რომ ვაპყვე, ორ-სამ საათში უკანვე დაბრუნდები.

— ჰო, თორმეტი საათისას ვაპყვები ან ორისას...

მეორმოცე დღეს, როცა ელგუჯა ბიძიას პანაშვიდი გადაუხადეს, დეიდა დარეჯანი ძალიან სწუხდა: საფლავის გასაკეთებელი ქვების გამოგზავნა დამიგვიანესო. ეტყობა ქვები მიუღიათ.

მაია ფარდას ჰკიდებს, სკამიდან ჩამოდის და ოთახის სიღრმეში უჩინარდება. კარგა ხანს ედგაფარ. მაია არ ჩანს. უცებ შემრცხვა ხომ არავინ მიყურებს-მეთქი და მივიხედ-მოვიხედე. გარეის კედელთან ვიღაცა დგას. საკმაოდ ბნელა ვეღარ ვცნობ ვინ არის. ტანით გივი ხუბულურს ვამსგავსებ.

— გივი! — ვეძახი. იგი აქეთ არ იხედება, წელში იხრება და შარვალს იფერთხავს. გივის იქ რა უნდა, ვიღაცა მოვრალი იქნება, საპირფარეოსს ვერ მიაგნებდა-მეთქი, და სადარბაზოსაკენ მივდივარ...

შუალამემდე წიწვიებს ტელეფონი. ჩემს მერე, ეტყობა, გივიმ აიღო ყურმილი. ვილაცას ურეკავს, ვეღარ დაუკავშირდა. ერთხელ კიდევ დარეჯა და მერე ისე დაახეთქა ყურმილი, მგონი დამსხვრია კიდევ. უცებ კაკუნით ხმა მესმის. თინიკო ხომ არ „მელაპარაკება“? ყურს ვუგდებ. ჩქამიც არ ისმის. ალბათ გვერდი იცვალა და ხელი კედელს მოახვედრა.

დილით დედა თინიკოსა და მამას სამსახურში ისტუმრებს და მერე მე და ის ბაზარში მივდივართ. თუ გინდა რომ სერიი ნახო დედაჩემს უნდა წააყვე ბაზარში. განსაკუთრებით მწვანილის გამყიდველებს არ „ინდობს“, სანამ ნახევარ ფასად არ დაიყაბულებს, არ მოეშვება.

თერთმეტ საათზე ძლივს გამოვალწიეთ ბაზრიდან. თორმეტ საათზე სტუდიაში უნდა ვიყო. დედა კი არ ჩქარობს, ახლა გასტრონომიულ მაღაზიაში შედის და მეუბნება:

— შედედებულნი რძე ვიყიდოთ, თან წაიღე.

— რაღა აქედან ვათრიო, დედა, იქაც იქნება და ვიყიდი. დედა მაინც ყიდულობს რამდენიმე ქილას და როგორც იქნა, ვბრუნდებით შინ.

გივი ხუბულური აივანზე დგას და პაპიროსს ეწევა.

— როგორა ხარ? — მეკითხება იგი.

— კარგად. რა ააშინლად ცხელა, არა?

— ჯერ სადა ხარ! — იცინის გივი, — ცოტა ხნის მერე ნახე, როგორ დააჭერს.

— არ მიღიხარ?

— სად?

— ზღვაზე არ აპირებდი წასვლას?

— ჰოო. წავალ ამ დღეებში.

— გამოცდებს მორჩი?

— ერთ საგანში გავიჭედე. — თავს მოიქეპავს, მერე ხმადაბლა მეუბნება: — თქვენებთან არაფერი წამოვცდეს, დედაჩემს არ უთხრან.

დედამისმა რომ გაიგოს ყურებს ააგ-
ლეჰს, ერთხელ, რა სწვდა ყურში! აიგა-
ნზე გავიარე და დავინახე. მის მაგიერ
მე შემრცხვა, თავი გვერდზე მოვიბრუ-
ნე და გავიქეცი, დაბნეულმა ვარლამ
ბიძის ბინის კარზე მივაკაკუნე — ჯა-
ნო ვიკითხე—საქმე მაქვს-მეთქი. შინ
არ იყო და გამეხარდა...

— იჩქარე, მიაი, არ დაგაგვიანდეს!
— მესმის დეიდა დარეჯანის ხმა. მიაი
აღბათ თორმეტი საათის ავტობუსს
მიჰყვება...

აბაზანაში შეედივარ და წელს ზევით
ცივი წყლით ვიბან. მერე თმას ვივარ-
ცხნი, ქუდს ვიხურავ და აივანზე გამოვ-
დივარ. უცებ მახსენდება, ალექსათვის
რომ უნდა დამერეკა, სწრაფად ვბრუნ-
დები ოთახში და ყურმილს ვიღებ.

— სად ბრძანდებოდი წუხელ! — მეს-
მის გივი ხუბულურის ბრანზორეული
ხმა, ნეტა ვის ელაპარაკება?

— რა იყო? — პასუხობს. ვიღაცა.

— შეუღამებდე გირეკე, კინალამ დავა-
მტვრიე ტელეფონი!

— ჩვენებთან ერთად წყნეთში ვიყავი,
პირველ საათზე დავბრუნდი! — მჭახე
ხმაზე ვცნობ — რეზოა გივის ძმაცაი,
დაბალი, მსუქანი და ჭროლათვალბიანი
ბიჭი. მამამისი ფილიციის პოლკოვნიკია.
რამდენიმეჯერ დავინახე ყავისფერ „ვო-
ლგაში“ რეზოსთან ერთად. სტადიონზე
კი, ყოველ თამაშზე ვხედავ ხოლმე, თავ-
ის ჭგუფთან ერთად წესრიგს ამყარებს.

— რა გინდოდა? — ეკითხება რეზო.

— ნაღლია...

— რა არის ნაღლი? — აწყვეტილებს
რეზო.

— მერე გეტყვი, მანქანა უნდა გამო-
იყვანო!

— რატომ?

— ქალაქგარეთ მიღის!

— ვინ?

— ვინ და ბებიანემი!

— აზრზე ვერ მოვდივარ, იცი?

— რამ გამოგათაყვანა!

— ის ხომ არა? — უცებ წამოიძახებს
რეზო.

— ხო!

— სად მიღის?

— დამიწყე ახლა!

— რა მოგივიდა!

— მანქანას გამოიყვან, თუ არა!

— ჰო, მაგრამ რომ არ ჩაჯდეს?

— აქეთობისას მაინც ჩაჯდება, მე
მოვახერხებ, შენ რა გინდა!

— კარგი, მანდ მოვიდე?

— არა, სანაპიროზე, ხილთან... პა-
ტარა ბალის გვერდით დამიცადე, გვი-
გე?

— ჰო.

გივი ყურმილს დებს.

ვერაფერს ვხვდები: ვინ მიღის ქა-
ლაქგარეთ, ან ამით რა უნდათ! რა ჩემი
საქმეა, უბრალოდ არც მაინტერესებს.
ყურმილი იმიტომ არ დავდე, რომ გივი
მიხვდებოდა, მისმენდაო, იფიქრებდა.
სად მცალია მაგის მოსასმენად! ყურმი-
ლი მე ჩემი საჭიროებისათვის ავიღე
და საცობს ხომ ჩავიდებდი ყურებ-
ში! თორმეტს ოცდა ხუთი წუთი აკლ-
ია. მოვასწრებ დარეკვას? ან რა აუცილ-
ებელია!

— დედა, მივდივარ! — გამბობ მე და
კისრისტებით ვეშვები კიბეზე. სადარბა-
ზოდან რომ გამოვდივარ, ეზოს ბოლო-
ში გივი ხუბულურს ვხედავ, აჩქარებუ-
ლი მიაბიჯებს.

— სად მიდიხარ, გივი? — ვეკითხე-
ბი ინსტინქტურად.

— ნათესავი ჩამოდის მოსკოვიდან,
მატარებელს უნდა დავხვდე, — მპასუ-
ხობს გივი და სახლის კუთხეს ეფარება.

გულმა რეჩხი მიყო! რატომ იცრუა?
რის ნათესავი, რა მატარებელი! რასაც
წვლან ლაპარაკობდნენ ყველაფერი მა-
გონდება... კარგ საქმეზე რომ მიდიო-
დეს, რატომ მომსატყუილებდა? ვინ მი-
ღის ქალაქგარეთ? მიაი? მერე ამით რა
უნდათ მიახთან?

უცებ წარმოვიდგინე: ბეთანიის იქით-
ხშირი ტყე, უკაცური, მშვიდი ხეები
და ვორაკები.

რამდენჯერ ვყოფილვართ იქ მე, თი-
ნიკო და ნოდარი. შარშან კი ამხანაგებ-

თან ერთად ექსკურსიაზე წავედით ბეთანიის მონასტრის დასათვლიერებლად... ახალი ნაწვიმარი იყო. ტყეში სოკოები დაკრიდეთ.

გორაკზე ცისფერკაბიანი გოგონა არბის. საიდანღაც ტირილის ხმა მესმის. ცისფერკაბიანი გოგონა მაიას გავს. მაგრამ ის ვინ არის, რომ ტირის? ვინ ტირის, სად ტირის...

ყურის ბიბილოები მიხურს. თითქოს რაღაც მტკიცე და ტკივილისაგან ვიჭმუხნები. სანამ ოპერაციას ვაიკეთებდა, მენაბდემ იცოდა ასე. არ უნდოდა რომ ჩვენ შეგვემჩინა, მიდგებოდა ფანჯარასთან და სიმწრის ოფლში იწურებოდა...

სადარბაზოდან დეიდა დარეჯანი ჩქარი ნაბიჯებით გამოდის.

— გამარჯობა, დეიდა დარეჯანი! — ვეუბნები.

— ვაგიმარჯოს, გურამ! — მიღიმის დეიდა დარეჯანი. ექვსი თვეა გაღიმებული არ მინახავს. ვაკვირებულნი თვალს ვაყოლებ, ალბათ ქვეების მიღებამ გაახარა. რა თქმა უნდა, გულზე აწვა გადაღებული საქმე, ძლივს დამშვიდდა.

უცებ ისევ ის მაგონდება, რასაც წყლან ვფიქრობდი და მაერყოლებს. არა, ეს შეუძლებელია! რა არის შეუძლებელი! ვივი ხუბულურს ფეხებზე ჰკიდია ყველაფერი. იმ დღეს ბოდიშიც კი არ მოუხდია. ხალხს მთელი დამე გაათენებინა და ვითომც არაფერი! იქნებ მოსწონს მაია? კიკეთში გამოდევნება რაღა? არა, არა! გული რაღაცას ცუდს მეუბნება, უნდა წავიდე! სად? — ავტოსადგურთან! კი მაგრამ... ჯანდაბას ყველაფერი!

...ქუჩა. ტაქსი. ოთხმოცი კილომეტრი სიჩქარე. გმირთა მოედანზე მძლოლს ვეუბნები: სანაპიროზე ელბაქიდის დაღმართის ვავლით მიმიყვანეთ-მეთქი.

მახსენდება: ვივი რამდენიმეჯერ ვაკეთილებს დამთავრების დროს, ჩვენი სკოლის წინ დავინახე, წრიალებდა. ახლა ვხვდები ყველაფერს... ჰე, გუშინწინ კი... მართლა ქაჯი ვარ და მეტი არაფე-

რი... მაგრამ თუ მოსწონს მაია აქ ვერნახა სალაპარაკო ადგილი? კიკეთში? გამოდევნება რაღა? თანაქსკეჭარბისას, მე მოვახერხებ მის მანქანაში ჩაჯდომასო*.

ფუი, ქართულიც არ იცის ხეირიანად — აქედმობისასო!

— გაჩერეთ!

მძლოლი ტროლეზუსის გაჩერებასთან ამუხრუჭებს ტაქსს და გადმოვდივარ. სუნთქვა ამჩქარებია, თითქოს ტაქსით კი არა, სირბილით მოვედი.

— მგონი ვაგვიანდება, — მეუბნება მძლოლი, — ბარემ მიგიყვანდი.

— არა, მაღლობთ...

ავერ მაიაც! ავტოსადგურისკენ უხვევს. მე ვერ მაშინვეს. მიაბიჯებს არხეინად, ხელში ხილეულით სავსე ბაღურა უჭირავს. ჩითის კაბა აცვია. ცისფერი კაბა რატომ არ ჩაიცვა-მეთქი, გული მწყდება. ასე ნელა რომ მიდის, არ დავვიანდებ? — საათს დავყურებ, თორმეტს შვიდი წუთი აქლია. თუმცა, ავტობუსის ბილეთს წინასწარ აიღებდა, სამქარა რაღა აქვს.

პირდაპირ, ქადრების მრდლოში მანქანები დგას. ყავისფერ „ვოლგაში“ ვივის გამჩნევ. უკანა ფანჯრიდან აქეთ იხედება. მაია მანქანას უახლოვდება. ვივი თავს დახრის და იძალდება.

ყველაფერი ნათელია. რა უნდა ვქნა? ცახცახი მიტანს. რა უნდა ქნა! დააღე პირი და უყურე სეირს, — ვუჯავრდები საკუთარ თავს და მაშინვე ქუჩას გადაეჭრი, მანქანასთან მივდივარ.

— ოჰ, ვივი, აქა ხარ? — ვეუბნები, — ჩამოვიდა შენი ნათესავი?

ვივი შეკრთება. აშკარაა, არ სიამოვნებს ჩემი დანახვა.

— არა, არ ჩამოსულა, — ნაძალადევად იღიმება იგი.

— აქ რას ელოდებით?

— ერთ კაცს, — ვივი რეზოს მიუბრუნდება, — წავიდეთ, ეტყობა აღარ მოვა, რამდენი ხანი ვიცადოთ!

რეზო გასაღებს ატრიალებს.

უცებ გადაწყვეტ: მანქანის კარს ვაღებ და ვჯდები.

— ცირკაზე მივდივარ ცირკამდე წა-
მიყვანეთ! — ვამბობ და მანქანაც იძე-
რის.

— ცირკამდე? — გივი იშმუშნება.

— ჰო, ცირკთან ჩამოვალ, ცოტა აქე-
თაც.

— გურამ, ჩვენ საქმე გვაქვს და...

— მე ცირკთან ჩამოვალ თქვენ კი წა-
დით მერე.

— იცი, — განაგრძობს გივი, — ჩვენ აქ-
ვე, ტაქსების სადგომთან გავჩერდებით,
იქნებ აქ მოვიდეს ის კაცი. ასე თქვა,
არა, რეზო? ახლა ვამახსენდა.

რეზომ რაღაცა ჩაილაპარაკა.
ავტო-სადგურს გავცდით.

— შობარუნე, — ამბობს გივი და თან
უკან იხედება.

— აქ არ შეიძლება ცოტათი იქეთ, —
პასუხობს რეზო.

ავტო-სადგურის ეზოდან კიკეთისაკენ
მიმავალი ავტობუსი გამოდის.

„იქნებ ჯობდა ავტობუსში ჩავმჯდარი-
ყავი? — ვფიქრობ მე, — ახლა რაღა დრო-
სია!“

— შობარუნე-მეთქი, არ გესმის? უკ-
ვე წავიდა!

— ვინ? — გივის დამკინავად გადაეხე-
დავ: — მაია?

— რას მიედ-მოედები! — გივის თვალე-
ბი ენთება.

— არა ხარ კარგი კაცი!

— ბიკოს! შენ რა, ცხვირი ხომ არ
გექავებს!

— არა ხარ კარგი კაცი! — ვიმეორებ
და თვალს თვალში ვუყრი.

— ენა დაიშოკლე და ძირს ჩადი! — მი-
ბრძანებს გივი. მანქანა ჩერდება.

— შენც ჩამოდი, ისე არ ჩავალ!

— წადი, შე... — გივი სწრაფად აღებს
მანქანის კარს, ცალ ფეხს გარეთ ღვაძს
და თვალებით მკვამს — გადმოდიო!

— არ გინდა, გივი, — აფრთხილებს რე-
ზო და დაფეთებული თვალებს აქეთ-იქ-
ით აცეცებს.

— გადმოდი-მეთქი! — ხმას უწევს გივი
და ხელს მაჯაში მკიდებს, მეწევა. ხელს
ვითავისუფლებ და გადმოვდივარ.

გივი გაფითრებულია.

— სანამ არ მიმიბერტყიხარ, წადი! —
კბილებში სცრის გივი, ზეღუპილად.

— მოეშვი! — ეძახის ბრუნოვანი დაწყეტი,
წავიდეთ!

გივი მანქანისკენ მიდის.

— მოიცა! — უკან მოეყვები, — ნუ წაბ-
ვალ, გივი!

— მომწყდი თავიდან! ხელს ისევ
მკრავს. თვალებს მიბრიალებს, — ხმა
არსად დასძრა, თორემ!...

ამის მოთმენა კი აღარ შემიძლია. გა-
ვუქანე და მთელი ძალით ვხეტქე — გივი
ტროტუარზე გაიშლართა. „რა მოგივი-
დათო“ — ამბობს შემინებული რეზო და
მანქანას გააქროლებს.

გივის ცხვირიდან სისხლი სდის
ძლოეს-ძლივობით წამოდგება, ხელს რა-
ღაცას წამოაღლებს — რკინის მოგრძო მი-
ლია. სწორედ მის ბელზე დარჩენიათ ბა-
ვშეებს, ჯართად რომ არ წაიღეს. რას
იზამ! ადგილიდან ფეხს მაინც არ ვიცვ-
ლო, მოხდეს, რაც მოსახდენია-მეთქი.
გივი რკინამომარკვებული მიახლოვდე-
ბა, — ჰ, შენო, და... თავის გვერდზე
გაწევას ვასწრებ, მაგრამ... მარცხენა ხე-
ლის მაჯაში ძლიერმა დარტყმამ კინაღამ
გული შემოწეხა, ქადრის ძირას ვეშვები.

— დაგაბრზობ ახლა! — გივი რკინას
აგდებს და ჩემსკენ იხრება. ზევიდან
უნდა რომ მომეჭკეს და „დამახრჩოს“.

ჩემს „დახრჩობას“ ველარ ასწრებს,
წამოვდექი და თავი პირდაპირ კბილებ-
ში ვაჭახე... არ დაცემულა, კისერმოწყ-
ვეტილივით კლდეს მიეყუდა. მერე სახე-
ზე ხელი მოისვა და ხმისამოუღებელი
წყლის ონჯანისაკენ წალასლასდა...

იმახ ხომ არ მოგუცდილი, ავდეტი და
გამოვბრუნდი. მაჯა როგორ გამსიებაა!
საშინლად მტკივა, პირდაპირ გულზე
მხედება, ისე მტკივა. მოდი ხელს ქამარ-
ზე ჩამოვიკიდებ, — ვფიქრობ. ქამარი
მოვიხსენი, კისერზე ჩამოვიკიდე, ხელი
გავუყარე და ტყვილიც ოდნავ დამიამ-
და. თითებში ალბათ სისხლი მაწვე-
ბოდა.

ცირკის წინ ვერდები. მოედნის შუა-
გულში მილიციელებს ვხედავ. კიდევ
კარგი, რომ იქ არ იყვნენ მილიციელები,

თორემ ორივეს დაგვიჭერდნენ. დამიჭერდნენ და დაეჭვირე მერე! მაგრამ რა უნდა მეთქვა, რისთვის ვინახუბე-მეთქი?

ტროლეიბუსი მოდის. სწრაფად ავლივარ და ფანჯარასთან ვჯდები. სად მივდივარ? სახლში? დედამაჩემმა რომ ასე ხელგარუშებული მნახოს, ნამდვილად შეიციხალებს, ერთ ამბავს ასტეხს! მოდი თინიკოსთან წავალ, იმასთან ლაპარაკს ახლა უფრო შევძლებ, თან ხელსაც შემიხვეს...

კარი ღიაა, თინიკო მარტო ზის ოთახში და რაღაცას სწერს. ჩავახველ.

თავს ასწევს და მილიმის.

— მოდი, გურამ, სად იყავი?

— ვაკეში, ფიზკულტურის ინსტიტუტში მქონდა საქმე.

— ეს რა არის, ხელზე რა მოგივიდა?!— ამჩნევს, რომ ხელი ქაპარზე მაქვს ჩამოკიდებული და გაფითრებული მომვარდება.

— არაფერია, შემიხვევ?

— ღმერთო მომკალი, როგორ გაგსივბია! მითხარი რა დაგემართა?

— ქვა დამეცა!

— ქვა? სად? როგორ?

— ვაკე-საბურთალოს გზაზე ფეხით მოვდიოდი, მოწყდა კლდიდან და დამეცა...

— ოი, ღმერთო ჩემო!— თინიკო სახეს ბელბეში იშალავს, — კიდევ კარგი, რომ თავში არ მოგხვდა, გადარჩენილხარ!

— აბა, — თავს ვაქნევ, — რაღას უყურობ, შემიხვიე.

— ახლავე, ახლავე, — თინიკო კარადიკან მიდის, ბამბისა და სახვევის გამოსალბად, სკამს ფეხს წამოსდებს, გადააყირავებს.

— ნელა, — ვეუბნები, — წინდა არ გაიხიო...

— წინდის თავი მაქვს! აღარ დააყენეს მაინც იმ კლდეს სამველი... ან სულ დანგრეონ ან რაღაცა ჰქნან, — ამბობს თინიკო და თან ხელს მიხვევს. ცრემლები

თვალებზე აქვს მომდგარი, სადაცაა ატირდება.

— ახლა რა უნდა ქნა? — შეკითხება მერე.

— რა უნდა ვქნა, არაფერი! — ვიცი. ხელის შეხვევა ტყვიულს საგრძნობლად მიახებს.

— გადაღებაზე ვეკითხები.

— არ ვიცი, — მხრებს ვიჩეჩავ მე.

— როგორ მიხაროდა... — და თინიკომ პატარა ბავშვივით გააბა.

— ჩუმაღ! რა მოგივიდა! სირცხვილია!

— ახლა სად მიდიხარ? — ცვირსახოკით ცრემლიან თვალებს იწმენდს.

— სტუდიაში.

— მოიცა გამოგყვები!

— რად მინდა შენი გამოყოლა, ფეხხომ არ მტკიავ!

რეჟისორი სტუდიაში არ მხვდება. სადღაც წავიდაო, მეუბნებიან. ეზოში „სვანური რეჟულის“ მთავარ ოპერატორს ვხვდები. უცნაური გვარი აქვს. ვერაფრით ვერ დავიმახსოვრე. ვეუბნები: ასეა და ასე ჩემი საქმე-მეთქი. ძალზე სწუხს. რეჟისორი რომ მოვიდეს გადაეცი-მეთქი...

მოკლე გზით ამოვდივარ სპორტის სასახლესთან და სკამზე ვჯდები. ალექოს სახლი პირდაპირ დგას. მოდი, ალექოსთან მივალ? მაგრამ საშინელ დაღლილობას ვგრძნობ და ადგომა მეზარება. შეიძლება სახლშიაც არ იყოს, მე რომ აღარ გამოვუარე, ვინ იცის, ჩვენთან წავიდა.

ნეტა რას იტყვის რეჟისორი? რა უნდა თქვას, თავს ხომ არ მოიკლავს. ადგება და სხვა ვინმეს აიყვანს იმ როლზე. მე ახლა რაღად ვუნდივარ. ტყუილად თუ წამიყვანს არ ვიცი, თორემ ამ გარუშებული ხელით რაში უნდა გამოვადგე.

..მზიანი დღეა. უშუა სპილენძისფრად ლაღლაპებს. ქვემოთ, სოფელს გაღმა სათიბებია. კოლმეურნეები სათიბად გამოსულან. სიჩუმეა. ისმის მხოლოდ

ოქტომბერი და ქართული საბჭოთა სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნა

შეღის რუსეთი ხალხთა ნამდვილ საპყრობი-
ლეს წარმოადგენდა. ცარიზმის მთელი ისტო-
რია, განსაკუთრებით პოლიტიკური ბრძოლის
ასპარეზზე პროლეტარიატის გამოსვლის შემ-
დეგ, იყო უმკაცრესი ეროვნული ჩაგვრისა და
ექსპლუატაციის, ხალხთა სამეურნეო და კულ-
ტურული განვითარების ყოველმხრივი შეფერ-
ხების, ერებს შორის ზღოვანრად შუღლის
გაღვივების ისტორია.

ცარიზმის დამხობას თებერვლის რევოლუ-
ციის შედეგად და ბურჟუაზიისა და გაბურჟუე-
ბული მემამულეების მოსვლას ხელისუფლების
სათავეში ეროვნული ჩაგვრის მოსპობა არ მო-
ყალიბდა.

მხოლოდ დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურ-
მა რევოლუციამ ძირეულად შეცვალა რუსეთის
იმპერიის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ეროვნება-
თა შრომული მასების განვითარების და ცხოვ-
რების პირობები.

ესეთი დიდი ისტორიული მნიშვნელობის დო-
კუმენტი, როგორც იყო 1917 წლის 2 (15)
ნოემბერს გამოქვეყნებული „რუსეთის ხალხ-
ების უფლებათა დეკლარაცია“ კანონმდებლო-
ბის წესით განმტკიცდა ლენინური ეროვნუ-
ლი პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები. დეკლარაცია
საქვეყნოდ აცხადებდა რუსეთის ხალხ-
ების თანასწორუფლებიანობასა და სუვერენუ-
ლობას, ერთა უფლებას თავისუფლად გამოარ-
კვეთაზე დამოუკიდებელი ეროვნული სახელმწი-
ფოს შექმნამდე, აუქმებდა ყოველგვარ ეროვ-
ნულ და რელიგიურ პრვილეგიებსა და შეზ-
ღუფლებს.

მაგრამ ერებისა და ხალხთა პოლიტიკური და
უფლებრივი თანასწორობის ეს დიდი პრინ-
ციპები, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუ-
ციის პირველსავე წლებში ამიერკავკასიაში
კრძოლ საქართველოში, ვერ განხორციელ-
და.

ამიერკავკასიის ბურჟუაზიულ ნაციონალის-
ტურ პარტიათა პოლიტიკის ლოგიკურ შედეგს
წარმოადგენდა მხარის ჩამოცილება საბჭოთა

რუსეთისაგან და მისი დანაწილება ცალკეულ
ბურჟუაზიულ სახელმწიფოებად, რამაც შეასუს-
ტა მხარის მუშათა კლასის ინტერნაციონალური
ერთიანობა. ეს გარემოება, ცხადია, მნიშვნელოვ-
ნად აფერხებდა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის
ბრძოლას ამიერკავკასიაში.

აქლიერებდნენ რა ბრძოლას ბურჟუაზიულ-
ნაციონალისტურ მთავრობათა წინააღმდეგ საბ-
ჭოთა ხელისუფლებისათვის, ამიერკავკასიის
ბოლშევიკები განსაკუთრებულ ყურადღებას
უთმობდნენ ეროვნულ საკითხს, რომელიც უაღ-
რესად აქტუალური იყო მრავალეროვანი მხა-
რის პირობებში.

რკ (ბ) კავკასიის საზმარეო კომიტეტის
პირველ პლენუმმა (1919 წ. მაისი) მთავარ ამო-
ცანად ჩათვალა არსებული რესპუბლიკების
ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტურ მთავრობათა
დამხობა და აზერბაიჯანის, სომხეთის და საქარ-
თველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლი-
კების შექმნა, მათი ნებაყოფლობითი გაერთი-
ანება რსფს რესპუბლიკასთან სამხედრო და
ეკონომიურ სფეროში.

პლენუმმა მიიღო სპეციალური რეზოლუცია
„საბჭოთა ხელისუფლების ორგანიზაციის ფორ-
მების“ შესახებ კავკასიაში, რომელშიც მხარი
დაუჭირა კავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების
დამოუკიდებლობას და რსფს რესპუბლიკას-
თან მჭიდრო კავშირის დამყარების აუცილებ-
ლობას. ამ კავშირის როგორც ფორმა, ისე ში-
ნაარსი, განსაზღვრული იქნებოდა განსაკუთრე-
ბული დადგენილებით.

კავკასიის საზმარეო კომიტეტის მეორე პლენ-
უმმა, 1919 წლის ივნისში, გამოუშვა განსა-
კუთრებული დეკლარაცია „კავკასიის მშრომე-
ლებისადმი“, რომელშიც მიუთითა, რომ კომუ-
ნისტური პარტია ყოველ ღონეს იმხარს აზერ-

1 იხ. სკვპ ც-თან არსებული მარქსიზმ-ლენინ-
იზმის ინსტიტუტის პარტარქივი, ფონდი 464,
საქმე 4228, ფურც. 5.

ბიჭინის, სომხეთისა და საქართველოს გადამცველისათვის საბჭოთა რესპუბლიკებამ.

საბჭოთა ხელისუფლების დაწყება საქართველოში შრომელი მასების უდიდესი მონაპოვარი იყო. საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკის სტერეოტიპული უფლებათა უზრუნველყოფაში უდიდესი როლი ეკუთვნის ვ. ი. ლენინს. იგი აძლევდა სახელმძღვანელო მითითებებს და რჩევას ქართველ კომუნისტებს. ვ. ი. ლენინი მოუწოდებდა რუსეთის ყოფილი განაბირა მხარეების, კერძოდ საქართველოს კომუნისტებს, თვითელი ხალხს ეროვნული განსხვავებანი დაემორჩილებინათ პროლეტარიატის კლასობრივი ინტერესებისათვის, შრომელთა ინტერნაციონალური დარაზმვის ამოცანებისათვის.

ქართული საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნა განხორციელდა არა იზოლირებულად, არამედ მჭიდრო სახელმწიფოებრივ კავშირში სხვა მომავლ რესპუბლიკებთან, საბჭოთა მრავალეროვანი სახელმწიფოს ყველა ხალხთა განუხრელი მეგობრობის, ძმური ურთიერთდახმარებისა და ინტერნაციონალური სოლიდარობის საფუძველზე.

სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შედეგად, საქართველოს ეროვნული სახელმწიფოებრიობა ჩამოყალიბდა საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ფორმით. საქართველოს შრომელთა მასებმა პირველად მიიღეს ფართო შესაძლებლობა შეექმნათ შობლივრ ენაზე მოქმედი სკოლები, პრესა, ხელისუფლების ორგანოები, ადმინისტრაცია, სასამართლო, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებანი.

საქართველოს საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნა უმთავრესად განპირობებული იყო ქართველი ხალხის ეროვნული და ისტორიული თავისებურებებით. ამიტომ ცხადია ამ თავისებურებათა გათვალისწინების გარეშე შექმნილი იყო საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვება და მისი შენარჩუნება. ეს წარმოადგენდა კომუნისტური პარტიის ძირითად პოლიტიკურ ამოცანას საქართველოში.

საქართველოში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების პირველსავე ხანებში კომუნისტების უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ ამოცანას წარმოადგენდა კონტრარევოლუციური პარტიების ბატონობისაგან შემეკიდრებით დატოვებული ნაციონალიზმის მაკენ ფესვების ამოძირკვა, აფხაზეთის, სამხრეთ ოსეთის პრობლემების გადაწყვეტა ყოველივე ეს კომუნისტური პარტიისაგან მოითხოვდა განსაკუთრებულ ზრუნვას ხალხთა შორის ურთიერთობის საკითხებისადმი, ვინაიდან საბჭოთა ხელისუფლების ყოველი ნაბიჯი აღმოსავლეთის ხალხთა ყურადღების ცენტრში იყო, რომელთა სიმშათის

მოპოვებას ჰქონდა უდიდესი მნიშვნელობა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის განვითარებისათვის.

საქართველოში საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნისა და განმტკიცების კონკრეტული პროგრამა შემოწავებული იქნა ვ. ი. ლენინის მიერ. ვ. ი. ლენინმა შესანიშნავად იცოდა საქართველოს პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული განვითარების სპეციფიური პირობები. იგი ითვალისწინებდა საქართველოს მოსახლეობის მრავალეროვნულობას, სიმრევვებს, რომლებიც დაკავშირებული იყო იმპერიალისტების ხრიკებთან, მემწიფეურ ემიგრაციასთან. ვ. ი. ლენინი თვლიდა, რომ საქართველოს სოციალისტური შშენებლობის ამოცანათა წარმატებითი განხორციელებისათვის აუცილებელი იყო ადგილობრივ კომუნისტთა თავისებური ტაქტიკა. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის ვ. ი. ლენინმა გარკვეულთა და მთელი სიზუსტით განსაზღვრა ასეთი ტაქტიკა თავის წვრილებსა და დირექტივებში საქართველოს კომუნისტებისადმი.

თავის ისტორიულ წერილში კავკასიის კომუნისტებისადმი ვ. ი. ლენინი ნათლად განმარტავდა თუ რაში უნდა მდგომარეობდეს შიით ტაქტიკის თავისებურება, აუფრო ნელი, უფრო ფრთხილი, უფრო სისტემატური გადასვლა სოციალიზმზე — აი რაა შესაძლებელი და აუცილებელი კავკასიის რესპუბლიკებისათვის რუსეთის სხს რესპუბლიკისაგან განსხვავებით. აი რა უნდა შეიფეროს და რისი განხორცილება უნდა შეძლოთ ჩვენი ტაქტიკისაგან განსხვავებით¹.

თუ რა დიდ უკრადლებას უთმობდა ვ. ი. ლენინი ქართველ კომუნისტთა მიერ განსაკუთრებული ტაქტიკის გამოიმუშავებას ეს ნათლად ჩინს აგრეთვე მისი პირადი საუბრებიდან ჩვენი რესპუბლიკის ხელმძღვანელ პარტიულ და საბჭოთა მუშაკებთან.

ვ. ი. ლენინის მითითებათა საფუძველს, დედამისის წარმოდგენდა ის, რომ საქართველოს კომუნისტებს მოეჭებებულად, გონიერულად შეეფარდებინათ საბჭოთა რუსეთის გამოცდილება ადგილობრივი პირობებისათვის, გამოეყენებინათ „1917-1921 წლების გამოცდილების არა ანბან-სიტყვა, არამედ სული, აზრი, გაცვეთილები“².

საქართველო უფრო გლეხური ქვეყანა იყო ვიდრე რუსეთი. საქართველოს მოსახლეობის 70-80 პროცენტი სოფლის მეურნეობაში იყო დასაქმებული. საქართველოს გლეხობა წლების მანძილზე იმყოფებოდა ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური პარტიების იდეური გავლენის ქვეშ და ერთბაშად არ შეეძლო მისგან განთავისუფ-

1 ვ. ი. ლენინი, ტ. 32, გვ. 399.

2 იქვე.

ლება. ეს გარემოება მოითხოვდა თავისებურ ტაქტიკას გლეხობის მიმართ.

თვალისწინებდა რა საქართველოს აგარულ-გლეხურ ხასიათს და ეროვნებათა შორის ურთიერთობათა სირთულეს, ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა მშრომელთათვის ყურადღებობა და მოთმინებით განემარტათ რუსი ხალხის ინტერესებთან მათი ინტერესების ერთიანობა, ხაზგასმით აღნიშნავდა ქართული ხალხის თავისებურებებსა და გრძობებისადმი ფრთხილ და მზრუნველობით მიდგომის აუცილებლობას.

ნაციონალიზმისა და შოენიზმის გადმონათების აღმოფხვრაში, რომლებიც მენშევიკთა ბატონობის შედეგად დარჩა საქართველოში, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა აფხაზეთის საერთის მოგვარებას.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ საქირთ იყო გარკვეული დრო, რათა აღმოფხვრილიყო ეროვნული მტრობისა და უნდობლობის გადმონათები. ასეთი პოლიტიკა მთლიანად გამართლებული აღმოჩნდა. აფხაზეთის მშრომელები სოციალისტური სახელმწიფოს მშენებლობის პროცესში მტკიცედ დარქმუნდნენ, რომ მათი მომავალი მჭიდროდაა ქართულ ხალხთან დაკავშირებული და ერთხმად განაცხადეს თავიანთი სურვილის შესახებ, რათა აფხაზეთი შესულიყო საქართველოს სსრ-ის შემადგენლობაში ავტონომიის საფუძველზე.

ცნობილია, რომ აჭარა, რომლის მკვიდარ მოსახლეობას ქართველები შეადგენენ, სამი საუკუნის მანძილზე იმყოფებოდა თურქეთის მონობაში. მძიმე იყო აჭარელი მშრომელების ხვედარი ცარიზმის დროსაც, ხოლო შემდეგ მენშევიკებისა და უცხოელი იმპერიალისტების ვაბატონების პერიოდში.

საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებით ძირეულად შეიცვალა აჭარელთა ბედი. 1921 წლის 16 ივნისს საქართველოს რევკომის დეკრეტით შეიქმნა აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა საქართველოს სსრ შემადგენლობაში.

აჭარის სახელმწიფოებრივი მოწყობის აუცილებლობა ავტონომიის საფუძველზე ნაყარნახევი იყო კეთხის ზოგიერთი კონკრეტული-სტორიული პირობებით. ამ თვალსაზრისით საბჭოთა ხელისუფლებამ განსაკუთრებით მხედველობაში მიიღო აჭარის მოსახლეობის რელიგია, ზნე-ჩვეულებანი, ეკონომიური, პოლიტიკური და კულტურული ჩამორჩენილობა ვაპირობებულ თურქეთის ბატონობით. ლენინური ეროვნული პოლიტიკის წარმატებით განხორციელების შედეგად აჭარელმა მშრომელებმა მთლიანად დაამსხვრიეს თურქეთის ბატონობის ნაშთები, განავითარეს თავისი ქართული ეროვნული თვითშეგნება.

ფართო უფლებები მიეცა სამხრეთ ოსეთის

ხალხს. 1922 წლის 22 აპრილს სრულად საქართველოს ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა და სახკომსაბჭომ მიიღეს დეკრეტი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნის შესახებ საქართველოს სსრ-ს შემადგენლობაში.

საქართველოში საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნა მიმდინარეობდა არა მხოლოდ განსაკუთრებულ სპეციფიურ პირობებში, არამედ სხვა კონკრეტულ-ისტორიულ ვითარებაშიც. სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების პირველი დღეებიდანვე საქართველოში სახელმწიფო ძალაუფლებას ანხორციელებდნენ რევოლუციური კომიტეტები, რომლებიც პროლეტარიატის დიქტატურის თავისებურ დროებით ორგანიზებს წარმოადგენდნენ. რევკომების შექმნის აუცილებლობა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების პირველ პერიოდში განაპირობა იმ გარემოებამ რომ კონტრრევოლუციური ძალების წინააღმდეგობა ჯერ კიდევ არ იყო მთლიანად გატეხილი, ხოლო გლეხობა სათანადოდ არ იყო მომზადებული ადგილობრივ საბჭოებში არჩევნებისათვის. ეს კი მოითხოვდა შედარებით ნაკლებ დემოკრატიულ ორგანოთა შექმნას, რომლებიც სწრაფად და ოპერატიულად უზრუნველყოფდნენ რევოლუციური წესრიგის დამყარებას ქვეყანაში. რევკომები საბჭოებისაგან განსხვავებით კი არ იზრუნოდნენ, არამედ ინიშნებოდნენ. ისინი რიგობადა პროლეტარიატის დიქტატურისა და საბჭოთა ხელისუფლების საგანგებო ორგანოები ახორციელებდნენ მუშათა და გლეხთა პოლიტიკურ ძალაუფლებას, ხელმძღვანელობდნენ რუსეთში საბჭოთა სახელმწიფოებრივი მშენებლობის მდიდარი გამოცდილებით.

ხელისუფლების დროებით ორგანიზების შექმნა ნაყარნახევი იყო აგრეთვე იმ გარემოებითაც, რომ პროლეტარულმა რევოლუციამ საქართველოში გაიმარჯვა მაშინ, როდესაც საბჭოები ფაქტიურად არ არსებობდნენ და მათი შექმნა მაშინდელ პირობებში საქართველოს მუშებსა და გლეხებს ერთბაშად არ შეეძლოთ. საჭირო იყო პროლეტარული ხელისუფლების განმტკიცება რევკომების გზით და მხოლოდ შემდეგ შეიძლებოდა საბჭოების შექმნა.

თავისთავად ცხადია საბჭოების არ არსებობა მნიშვნელოვნად ათუფლებდა საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობას საქართველოში. მაგრამ საბჭოთა რუსეთის გამოცდილების გამოყენებამ და რუსი ხალხის მიერ გაწეულმა უანგარო დახმარებამ საშუალება მისცეს მშრომელ მასებსა და რევოლუციური ხელისუფლებას მნიშვნელოვნად დაეწაიარებინათ ძველი ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური სახელმწიფოებრივი აპარატის მსხვერვა და ახალი პროლეტარული სახელმწიფოს შექმნა.

იყალიბებდნენ და განამტკიცებდნენ რა პროლეტარიატის დიქტატურის ორგანიზებას საქართველოს პარტიულმა ორგანოებმა და რევოლუციურმა მთავრობამ მოსპეს ძველი ბურჟუაზიული კაპიტალიზატორული წყობილების ნაშთები. წარმოიქმნენ სახელმწიფოებრივი მმართველობის ხალხის ორგანოები, სახალხო კომისარიატები. ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს წარმოადგენდნენ სამხროსაქალაქო, სათემო და სასოფლო რევკომები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობაში საქართველოს რევკომს ემორჩილებოდნენ.

ასეთი ღრნისძიებების გატარებით საქართველოს რევკომი გახდა რესპუბლიკაში საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების ცენტრალური ორგანო. მნიშვნელოვან საკანონმდებლო აქტს, რომელმაც განსაზღვრა საქართველოს სსრ უმაღლესი ცენტრალური სახელმწიფო ორგანოს რევკომის ფუნქციები და სტრუქტურა წარმოადგენდა 1921 წლის 21 აპრილს გამოცემული დეკრეტი „ხელისუფლების ორგანიზაციის შესახებ“. დეკრეტის პირველ პარაგრაფში პირდაპირ იყო ნათქვამი, რომ რევოლუციური კომიტეტი წარმოადგენს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის უმაღლეს საკანონმდებლო, განმაკარგულებელ და საკონტროლო ორგანოს. დეკრეტის მეორე პარაგრაფით რესპუბლიკის რევკომს ევალებოდა სრულიად საქართველოს საბჭოების ყრილობის მოწვევა, რომლისათვისაც უნდა წარედგინა ანგარიში თავის მოღვაწეობის შესახებ და აგრეთვე მოხსენებები საერთო პოლიტიკასა და ცალკეულ საკითხებზე. დეკრეტებისა და დამატებულების გამოცემის უფლება, რომელთაც კანონის ძალა ექნებოდათ, ჰქონდა მხოლოდ საქართველოს რევკომს.

ქმნიდა რა რევოლუციური კომიტეტებს, კომუნისტურ პარტიას მიზნად ჰქონდა დასახული პროლეტარიატის დიქტატურის განმტკიცება და ნიადაგის მომზადება საბჭოებზე გადასასვლელად. ცხადია რევკომები პროლეტარული სახელმწიფო ხელისუფლების გარდამავალ ორგანოებს წარმოადგენდნენ. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის თეზისებში, რომლებიც საბჭოებში არჩევნებთან დაკავშირებით გამოქვეყნდა, პირდაპირ იყო ნათქვამი, რომ საქართველოში 1921 წლის ბოლომდე საბჭოების როლს რევოლუციური კომიტეტები ასრულებდნენ, ვინაიდან შეუპოვარი ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლების მტრებთან არ იძლეოდა საშუალებას პროლეტარიატის დიქტატურის არჩევით ორგანიზებზე — საბჭოებზე გადასასვლელად.

საბჭოების სრულიად საქართველოს პირველმა ყრილობამ კანონმდებლობის წესით განამტკიცა მუშათა, ქარსიკეთა და წითელარმიულ-

თა საბჭოების ხელისუფლება, როგორც პროლეტარიატის დიქტატურის პოლიტიკური საფუძველი, გააფორმა საქართველოს საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობა. [1] [2] [3] მთლიან მთელი რიგი მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებანი მისი შემდგომი განმტკიცებისა და განვითარებისათვის, ქვეყნის მმართველობისათვის შეიქმნა რესპუბლიკის სახალხო კომისარიატის საბჭო, 12 სახალხო კომისარიატი.

სწორედ საბჭოები, როგორც ხელისუფლების ყველაზე დემოკრატიული და მშრომელთა მისობრივი ორგანიზაციები, იქცნენ ამ გადაწყვეტ პირობად ეროვნული სახელმწიფოებრიობის განმტკიცებისა და განვითარების საქმეში, რომელმაც საშუალება მისცა საქართველოს მშრომელ მასებს ჩამუდოეყვნენ აქტიურ საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. მხოლოდ საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის განვითარების გზით გახდა შესაძლებელი ხალხის მასების შემოქმედებით აქტიობის გაშლა და შეგნებლობის ამწვლვა საკუთარი სახელმწიფოებრიობის მშენებლობაში. განსაზღვრავდა რა საბჭოთა ხელისუფლების მშენებლობის გამოცდილებას პირველი ოთხი წლის მანძილზე ე. ი. ლენინი მიუთითებდა, რომ ეროვნული მშენებლობის დარგში მივაღწიეთ უმნიშვნელოვანეს შედეგს ჩვენ ყველა არარეს ეროვნებას მათი საკუთარი რესპუბლიკა თუ ავტონომიური ოლქი მიეცეთ¹.

სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებით საქართველო გახდა სუვერენული საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფო და მოიპოვა ეროვნული განვითარების სრული თავისუფლება. ეროვნული სუვერენიტეტის საფუძველს წარმოადგენდა ერთა თვითგამორკვევის უფლების, მათ გამოყოფამდე და დამოუკიდებელ ეროვნულ სახელმწიფოს შექმნამდე კომუნისტური პარტიის პროგრამული მოთხოვნის პრაქტიკული განხორციელება. ცხადია, ეროვნული სუვერენიტეტი ნიშნავს ერის სრულ თავისუფლებას გამომარკვევის თავისი ბედი საკუთარ ტერიტორიაზე.

ქართველი ხალხის სუვერენულმა უფლებამ თავისი კონკრეტული გამოხატულება ჰპოვა სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების ნამდვილ დამოუკიდებლობაში. ეს კი იმის ნიშნავდა, რომ სახელმწიფოებრივი ხელისუფლება თავის საქმიანობაში იყო დამოუკიდებელი და შეუზღუდველი, ითვალისწინებდა სრულ თავისუფლებას, როგორც რესპუბლიკათა მიმართ ის საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის საზღვარგარეთის ქვეყნებთან ურთიერთობაში.

საბჭოების პირველ ყრილობაზე მიღებულ საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციაში

¹ ე. ი. ლენინი, ტ. 33, გვ. 40.

გამოცხადდა ქართველი ხალხის ეროვნული სახელმწიფოებრიობა სუვერენულ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ფორმით. საბჭოთა საქართველოს კონსტიტუციის პირველ პუნქტში ნათქვამი იყო, რომ რესპუბლიკის შრომელები აყარებენ ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე თავიანთ სუვერენიტეტსა და პარლტარიატის დემოკრატიას ცენტრსა და ოლგებზე მუშათა, გლეხთა და ჭარბსაყვამე დემუტატების საბჭოების ფორმით.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამაჩვენების პირველსავე დღეებიდანვე აღმოცენებულ სოციალისტურ რესპუბლიკას გააჩნდა სუვერენულ სახელმწიფოს ყველა აუცილებელი ნიშანი. ერთერთ ასეთ არსებით ნიშანს წარმოადგენდა საკუთარი სახელმწიფოებრივი ტერიტორიის არსებობა. კონსტიტუციური წესით საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორიული ზღვრეზღებლობის პრინციპის განმტკიცება მნიშვნელოვნად განაძირებდა სახელმწიფო საზღვრების სტაბილურობას.

საქართველოს საბჭოთა ეროვნულ სახელმწიფოებრიობის შექმნასა და განმტკიცებაში დიდი როლი ითამაშა სახელმწიფო ხელისუფლებისა და სახელმწიფოებრივი მმართველობის უმაღლესი ორგანოების შექმნამ, რაც კონსტიტუციური წესით განმტკიცდა (და, ცხადია, თვით საკუთარი კონსტიტუციის არსებობამ). რევოლუციის შემდეგ საქართველოში უმაღლესი სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების განხორცილება იყო მუშათა, გლეხთა და წითელ-არმიელთა დემუტატების საბჭოების ყრილობებმა, ზოლო ყრილობათა შორის კი ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა, რომლებიც წარმოადგენდნენ უმაღლეს საკანონმდებლო, განმკარგებელ და სკონტროლო ორგანოებს საქართველოს რესპუბლიკაში.

ქართველი ხალხის საკუთარი ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შექმნასა და განმტკიცებაში დიდი როლი ითამაშა რუს ხალხთან მტკიცე მეგობრობამ.

რუსი ხალხისადმი საქართველოს შრომელთა მეგობრული ურთიერთობის ერთერთ გამოხატულებას წარმოადგენდა 1921 წლის 21 მაისს ზელშეკრულების დადება რუს რესპუბლიკასა და საბჭოთა საქართველოს შორის, რომელმაც უზრუნველყო ორი მთავრე რესპუბლიკის საერთო ძალების გაერთიანება სამხედრო და სემეურნეო კავშირში. გამოდიოდა რა ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ძირითადი პრინციპებიდან ზელშეკრულებამ სპეციალურად გაუსვა ხაზი ორივე მხარის დამოუკიდებლობასა და სუვერენულ უფლებათა შენარჩუნების აუცილებლობას. ამ ზელშეკრულებამ დიდი როლი ითამაშა, საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის განვითარებასა და საქართველოს სსრ-ის

სუვერენულ უფლებათა უზრუნველყოფის საქმეში.

საქართველო

დამოუკიდებელ საბჭოთა რესპუბლიკებში და რუს რესპუბლიკას შორის სახელშეკრულებო ურთიერთობათა პერიოდში გააღვირდა ამიერკავკასიის შრომელთა მისწრაფება მჭიდრო კავშირის დამყარებისაკენ რუს რესპუბლიკასთან. ამ თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საბჭოების სრულად რუსეთის IX-ყრილობის გადაწყვეტილებას რუს რესპუბლიკის ცენტრალურ აღმასრულებელი კომიტეტის შემადგენლობაში ამიერკავკასიის რესპუბლიკების წარმომადგენელთა შეყვანის შესახებ. 1921 წლის 27 დეკემბერს საბჭოების სრულად რუსეთის IX ყრილობაზე ა. მთასნიკოვი გამოვიდა განცხადებით ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკების სახელით. ყრილობა მიესალმა ამიერკავკასიის თავისუფალ რესპუბლიკათა განცხადებას და ერთხმად მიიღო გადაწყვეტილება სრულად რუსეთის ცენტრალურ აღმასკომის შემადგენლობაში ამიერკავკასიის რესპუბლიკათა წარმომადგენლების შეყვანის შესახებ.

ამიერკავკასიის რესპუბლიკებში საბჭოთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის წარმოქმნისა და განმტკიცების შესაძამისად თანდათანობით ყალიბდებოდა მათ შორის სახელმწიფოებრივი გაერთიანების ფორმებიც.

ამიერკავკასიის ფედერაცია, რომელიც სუვერენული რესპუბლიკების სახელმწიფოებრივი კავშირის ერთერთ საუკეთესო ფორმას წარმოადგენდა ემყარებოდა ნებაყოფლობისა და მის წევრთა სრულ თანწორუფლებიანობის პრინციპებს.

ამიერკავკასიის ფედერაცია მხარეში ეროვნული საკითხის თანმიმდევრული გადაწყვეტის საუკეთესო ფორმა აღმოჩნდა. ფედერაციამ შეამჭიდროვა ამიერკავკასიის ხალხები ერთ ძმურ ოჯახად. საბჭოთა ფედერაციის ვ. ი. ლენინი მიიჩნევდა მშრომელთა შეგნებულ ერთიანობაზე გადასვლის საუკეთესო საშუალებად.

ამიერკავკასიის ფედერაციამ, რომელმაც 1936 წლამდე იარსება, უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული განვითარების საქმეში. ფედერაციის გარეშე შეუქმლებელი იყო დანგრეული სახალხო მეურნეობის აღდგენა და მისი შემდგომი განვითარება, ამიერკავკასიის ხალხთა შორის მტკიცე მეგობრობის დამყარება. ფედერაციამ ბოლო მოუღო საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის საბჭოთა რესპუბლიკების იზოლირებულ და კარჩაკეტილ ცხოვრებას, უზრუნველყო მათი პოლიტიკური და სამეურნეო ღონისძიებების გაერთიანება სოციალისტური ინდუსტრიალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის კოლექ-

ტივიზაციის განხორციელებისათვის, სოციალიზმის მშენებლობისათვის.

ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნის პირველსავე წლებში შესამჩნევად გამოცოცხლდა მასში შემავალ საბჭოთა რესპუბლიკების სამეურნეო ცხოვრება.

ლენინურმა ეროვნულმა პოლიტიკამ შეამქვიდროვა საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხი ქვეყნის სოციალისტური გარდაქმნის ისტორიულ ამოცანათა გადაწყვეტისათვის, განამტკიცა მუშათა კლასისა და გლეხობის კავშირი გაერთიანებული სახელმწიფოს ჩარჩოებში. საკავშირო სახელმწიფოს შექმნამ უზრუნველყო ქვეყანაში კულტურული რევოლუციის განხორციელება, საბჭოთა ხელისუფლების ერთგული პარტიული, საბჭოთა, სამეურნეო მუშათა და ინტელიგენციის კადრების მომზადება და აღზარდა ყველა ეროვნებათა შორის.

კომუნისტური პარტიის ლენინური ერთგული პოლიტიკის განხორციელების შედეგად საქართველო საბჭოთა ხელისუფლების წლებში მაღალგანვითარებული მრეწველობის, მრავალდარგოვანი მოწინავე სოფლის მეურნეობის, მოწინავე კულტურის რესპუბლიკა გახდა. საქართველოში ფართოდ განვითარდა მრეწველობის მთელი რიგი ახალი დარგები.

უდიდეს წარმატებას მიაღწია ქართულმა კულტურამ.

ლენინურმა ეროვნულმა პოლიტიკამ თავისი მკაფიო გამოხატულება პოვა ახალ ხუთწლეულში, რომელიც ითვალისწინებს სსრ კავშირის ხალხთა ყოველმხრივ ეკონომიურ და კულტურულ აღმავლობას. ახალი ხუთწლიანი გეგმა განსაზღვრავს იმ წვლალს, რაც თვითებულმა საბჭოთა რესპუბლიკამ, მათ შორის საქართველომ უნდა შეიტანოს კომუნისმის მშენებლობის საერთო საქმეში. ხუთწლიანი გეგმით თვითებულ საბჭოთა რესპუბლიკაში უნდა განვითარდეს უწინარეს ყოვლისა მეურნეობის ის დარგება, რომელთათვისაც ყველაზე ხელსაყრელი ბენეფიცი

რები და ეკონომიური პირობები არსებობენ, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ადგილობრივი და საერთო-საკავშირო ინტერესების სწორი შეხამება.

პარტია ყოველმხრივ უწყობს ხელს და აეთხარებს საბჭოთა კავშირის ხალხთა საწარმოთა და კულტურულ კავშირთაერთობას. ტრადიციული ვახდა ქიათურისა და ნიკოპოლის მაღაროელთა, რუსთავეისა და სუგიათის მებრუნეობა, ტყუარჩელისა და ღონაბასის მემკბრუნეობა, ქუთაისის, კიროვობადისა და ლენინაკის ფეიქართა და მრავალ სხვათა სოციალისტური შექობრება.

კომუნისტური პარტია თანმიმდევრულად ებრძვის ნაციონალიზმის ყოველგვარ გამოვლინებას. სკკ პარტიის პროგრამაში ნათქვამია, რომ პარტია მიზნად ისახავს „ყველაც თანმიმდევრულად განახორციელოს ინტერნაციონალიზმის პრინციპები ეროვნული ურთიერთობის დარგში; განამტკიცოს ხალხთა მეგობრობა, როგორც სოციალიზმის ერთერთი უმნიშვნელოვანესი მონაპოვარი; შეუერივებლად იბრძოლოს ყოველგვარი ნაციონალიზმისა და შოენიზმის გამოვლინებებისა და გადმონაშთების წინააღმდეგ“¹ ამასთან ერთად კომუნისტური პარტია იბრძვის ყველა იმათ წინააღმდეგ ვინც უგულვებელყოფს ცალკეული ერების განვითარების მნიშვნელობას და აბუჩად იკვებს საბჭოთა ხალხების ეროვნულ გრძობებს, „რადგან არაფერი ისე არ აფერხებს პროლეტარული კლასობრივი სოლიდარობის განვითარებას და განამტკიცებას, როგორც ეროვნული უსამართლობა“².

ქართველ ხალხს საბჭოთა კავშირის სხვა ხალხებთან ერთად, თავდადებული შრომით ღირსეული წვლილი შეაქვს კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობაში.

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა, 1961 წ. გვ. 128

² ე. ი. ლენინი, ტ. 36, გვ. 693.

მბრძანის „კაპიტალი“ და ქართული საზოგადოებრივი აზროვნება

(„კაპიტალი“ გამოცემის 100 წლისთავის გამო)

საქართველო ეკუთვნის იმ ქვეყანათა რიცხვს, სადაც მარქსიზმის გავრცელება ადრე დაიწყო. საკითხავია, რით აიხსნება ქართველ მოღვაწეთა და რევოლუციონერთა აქტიური ინტერესი მარქსიზმის მიმართ. ეს ინტერესი გამოწვეულია საქართველოს ისტორიის მთელი რიგი თავისებურებებით. ქართველ ხალხს დაძაბულ ისტორიულ ვითარებაში უხდებოდა ცხოვრება, ის აწარმოებდა გამუდმებულ ომებს თავისი დამოუკიდებლობის, თავისი ტერიტორიისა და ეროვნული სოციალურ-პოლიტიკური წყობის შესანარჩუნებლად. ქართველი მოღვაწენი დიდ ინტერესს იჩენდნენ უცხო ქვეყნების პოლიტიკური ცხოვრებასადმი, რათა მსოფლიო-პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის მიღწევათა გაცნობის შედეგად გაეცათ პასუხი თავისი სამშობლოს ისტორიის მტკივნეულ საკითხებზე. საკუთარი ქვეყნის წარმატებისათვის მეზობელ და უცხო ერთა დაწინაურებულ კულტურას გაცნობას რომ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველ ხალხისათვის, ეს ჯერ კიდევ კარვად იცოდნენ ძველ საქართველოში. ჩვენმა გამოჩენილმა მეცნიერებმა ივ. ჯავახიშვილმა და კ. კეკელიძემ თავიანთ გამოკვლევებში ცხადვეს, თუ როგორ ინტერესს იჩენდნენ იმთავითვე ქართველი მოღვაწენი უცხო და მეზობელ ერთა ვონებრივ-კულტურული მოძრაობისადმი. ეს

ეროვნული ტრადიცია არც XIX საუკუნეში დარღვეულა. XIX საუკუნის საქართველოში არა თუ შენედა, პირიქით გაძლიერდა ინტერესი ევროპისა და რუსეთის ვონებრივი მოძრაობისადმი. ქართველი პოეტი და მეცნიერი, ფილოსოფოსი და ლიტერატორი პირველ რიგში ცდილობდა დაუფლებოდა ევროპულსა და რუსულ ენებს. XIX საუკუნის დიდ გამოჩენილ ქართველთა შორის ძნელია დავაახელოთ ისეთი მოღვაწე, რომელიც არ ფლობდა რუსულსა და უცხო ენებს. XIX საუკუნის როგორც პირველი ნახევრის, ისე მეორე ნახევრის ქართული კულტურის მოწინავე წარმომადგენლებს ფართო განათლება ჰქონდათ, რაც მათ სამუალებას აძლევდა გარკვეულიყვნენ ევროპისა და რუსეთის ეკონომიური, პოლიტიკური და ფილოსოფიური აზრის მიმდინარეობებში, კერძოდ, მარქსისადმი ინტერესს საქართველოში ის აღვიძებდა, რომ ბატონყმური წყობილების კრიზისთან დაკავშირებით აქტუალური გახდა სოციალური კითხვა, მშრომელთა ეკონომიური და პოლიტიკური ჩავგრისაგან განთავისუფლების პრობლემა. საქართველოში მუშათა კლასის ისტორიულ ძალად გადაქცევამ კიდევ უფრო გააძლიერა ინტერესი მარქსისადმი და დაბადა შესაძლებლობა ჩვენში მარქსიზმის გამოყენებისა.

მარქსისადმი ინტერესი იწყება გასუ-

ლი საუკუნის 60-იან წლებში. ერთ-ერთი პირველი მოღვაწე, რომელიც მარქსს იცნობდა, თვალს ადევნებდა I ინტერნაციონალის მოღვაწეობას და იცნობდა მის შიგნით მიმდინარე პოლიტიკურ ბრძოლებს, განსაკუთრებით ბრძოლებს ანარქისტებსა და მარქსისტებს შორის, იყო დიდი ქართველი რევოლუციონერ-დემოკრატი ნიკო ნიკოლაძე. ახლა საკითხავია, როდის და ვინ გაეცნო პირველად „კაპიტალს“ და როგორი დამოკიდებულება გამოიჩინა „კაპიტალის“ იდეების მიმართ. უნდა ვივარაუდოთ, რომ რუსულად თარგმნამდე, „კაპიტალს“ გერმანულ ენაზე იცნობდნენ ან იცოდნენ მისი არსებობა, როგორც ისეთი წიგნისა, რომელშიაც სოციალიზმმა პოვა ახალი დასაბუთება. ის ქართველი რევოლუციონერ-დემოკრატები, რომლებიც I ინტერნაციონალთან იყვნენ დაკავშირებული, მუშაობდნენ მის სხვადასხვა სექციებში გერმანიასა და შვეიცარიასში, და, როგორც ახლა დადგენილია, ეწეოდნენ ევროპაში არალეგალურ რევოლუციურ მოღვაწეობას. ქართული განმთავისუფლებელი მოძრაობის სხვა გამოჩენილმა წარმომადგენლებმა „კაპიტალის“ შესწავლა დაიწყეს რუსული თარგმანის გამოცემისთანავე. უნდა შევნიშნოთ, რომ იმთავითვე მარქსსა და მის „კაპიტალს“ უდიდესი ინტერესით ეპყრობოდნენ გასული საუკუნის 70-იანი წლების ქართველი ხალხოსნები. ისინი ფიქრობდნენ, რომ საქართველოსა და რუსეთს გააჩნია სოციალიზმისაკენ მიმავალი განსაკუთრებული გზა და უარყოფითად ეკიდებოდნენ „კაპიტალის“ იდეების გამოყენებას საქართველოში. მიუხედავად ამისა, რევოლუციონერი ხალხოსნების ჯგუფმა მაინც გადავიდა ინტერესი მარქსისა და მარქსიზმისადმი, ხელი შეუწყო მარქსის „კაპიტალის“ გავრცელებას.

„კაპიტალის“ რუსულად თარგმანსა და გამოცემას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული რევოლუციური მოძ-

რაობის აღმავლობისათვის, სწორ გზებზე მისი გადაყვანისათვის, საქართველოს უახლოეს ისტორიულ-სოციალურ-ეკონომიურ ურთიერთობათა, კლასების როლისა და კლასების დამოკიდებულების სწორად გაგებისათვის. ქართველ რევოლუციონერ ხალხოსნებს არ ესმოდათ საზოგადოებრივი განვითარების კანონები; ისინი ფიქრობდნენ, რომ ევროპასა და რუსეთს, მათ შორის, საქართველოსაც, გააჩნიათ სოციალიზმზე გადასვლის სხვადასხვა გზები. ისინი ვარაუდობდნენ, რომ სოციალიზმზე გადასვლა ისტორიის მიერ დღის წესრიგშია დაყენებული მთელს მსოფლიოში. ევროპა, მოწინავე კაპიტალისტური ქვეყნები, — ამტკიცებდნენ ისინი, — სოციალიზმზე გადავლენ მუშური რევოლუციის, ზოლო რუსეთი და საქართველო კაპიტალიზმის გაუვლელად გლუხური რევოლუციის გზით. არა მარტო 70-იანი წლების ხალხოსნები, უფრო გვიანაც, 80-იან წლებში ზ. ჭიჭინაძე, რომელიც მაშინ ახლავს იდეა ხალხოსნებთან, „კაპიტალის“ II ტომის გამოსვლისადმი მიძღვნილ რეცენზიაში ამტკიცებდა, რომ ქართულ სინამდვილეში „კაპიტალის“ იდეები გამოუყენებელია. მიუხედავად ამისა, 70-იანი წლების რევოლუციონერ ხალხოსნებს მარქსი მაინცდათ უღიადეს რევოლუციონერ მოაზროვნედ, ზოლო „კაპიტალი“ — ეპოქის შემქმნელ გენიალურ ნაწარმოებად-

XIX საუკუნის ქართული საზოგადოებრივი აზრის შესწავლამ ჩვენ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ მარქსისა და „კაპიტალის“ იდეების გავლენა ქართულ საზოგადოებრივ აზრზე ბევრად აღრე იწყება, ვინემ ამას დღემდე ვარაუდობდა ქართული ისტორიოგრაფია. „კაპიტალის“ იდეები შემოჭრას იწყებენ 60-იან წლებში და გავლენას ახდენენ ქართველი რევოლუციონერ-დემოკრატების პირველი თაობის ზოგ წარმომადგენელზე. ეს გავლენა ფართოვდება შემდგომ პერიოდში, როდესაც იწყება

და ვითარდება ქართული რევოლუციური-განმთავისუფლებელი მოძრაობის ახალი საფეხური, ისახება და ვითარდება ქართული რევოლუციური ხალხოსნური მოძრაობა 70-იან წლებში. აქ, პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს ი. ჯაბადარი, გ. მაიაშვილი და სხვები. ამ დროს მნიშვნელოვნად ფართოვდება იმ პირთა რიცხვი, რომლებიც სწავლობენ „კაპიტალს“ და განიცდიან მისი იდეების გავლენას. ახლა უკვე იშვიათია შემთხვევა, რომ მარქსის ნაწერები და „კაპიტალი“ არ გააჩნდეს რევოლუციური წრეების არაღვგალურ ბიბლიოთეკებსა და ცალკე გამოჩენილ რევოლუციონერ ხალხოსნებს. ძინი მარქსს სწავლობენ ციხეებსა და გადასახლებაში. ჩვენი რევოლუციონერი მოღვაწეები „კაპიტალს“ ეცნობიან როგორც რუსული თარგმანის სამუალებით, ისე გერმანულ დედანში, და სავარაუდებელია — ფრანგულად. ქართულ რევოლუციურ-დემოკრატიულ მოძრაობაში იდეური ბრძოლები პრუდონიზმისა და, კერძოდ, ანარქიზმის წინააღმდეგ გაჩაღდა მარქსიზმის გავლენით, „კაპიტალის“ იდეების გავლენით. 70-იან წლებში ძე, როგორც 60-იანში, „კაპიტალმა“ ხელი შეუწყო ქართული რევოლუციური პოლიტიკური აზრის აღმავლობას, განამტკიცა რწმენა რევოლუციური მოქმედებისადმი, განმთავისუფლებელ მოძრაობაში შეაფიქროვა რეფორმისტული სოციალიზმი და ხელი შეუწყო პოლიტიკის როლის ვაგებას ისტორიული განვითარების პროცესში. მარქსის „კაპიტალზე“ დაყრდნობით ქართველმა ხალხოსნებმა აწარმოეს კაპიტალიზმის კრიტიკა. მარქსის „კაპიტალის“ გავლენა ქართველ რევოლუციონერ ხალხოსნებზე გამოიხატა კაპიტალიზმის ექსპლოატატორული არსის ვაგებითაც, იმის მტკიცებით, რომ კაპიტალიზმი ძეთივე ექსპლოატატორული წყობის და ანტისახური ბუნებისაა, როგორც ფეოდალიზმი. თუ ქართველი ხალხოსნები საზოგადოდ ინტერნაციონალური იდეების მქადაგებლად გამო-

დიოდნენ, თუ მათ ესმოდათ რევოლუციური მოძრაობაში ერთიანობის ძალა და ზოგ ორგანიზაციულ საკითხს განმთავისუფლებელი ბრძოლისას სწრაფ წყვეტდნენ, უდავოა, ეს უნდა მიეწეროს მარქსის გავლენას. ქართველმა რევოლუციონერმა ხალხოსნებმა, მართალია, ვერ გაიგეს მარქსიზმის არსი, მაგრამ გაიზიარეს „კაპიტალში“ განვითარებული ღირებულების შრომითი თეორია და მარქსის ზედმეტი ღირებულების თეორია. ქართველ რევოლუციონერ ხალხოსნებზე ღრმა გავლენა მოახდინა „კაპიტალის“ იმ თავმა, რომელიც კაპიტალის დაგროვებას განიხილავს, და გარკვეული აზრით ისინი შეიქმნენ გაღატაკების თეორიის პროპაგანდისტები. საზოგადოდ ქართული რევოლუციური-დემოკრატიული აზრის მიერ კაპიტალიზმის კრიტიკის მიზნებისათვის გამოყენებული იქნა განსაკუთრებით იდეების ის ჯგუფი, რომელიც წარმოადგენილია „კაპიტალის“ I ტომის იმ თავში, სადაც კაპიტალის პირვანდელი დაგროვების შესახებ არის მსჯელობა.

აზერბაიჯანულ, სომხურ, სპარსულ, რუსულ და კავკასიის ხალხთა მეცნიერულ ლიტერატურაში ცხადყოფილია, თუ ქართველებმა რა დიდი როლი ითამაშეს მარქსიზმისა და „კაპიტალის“ იდეების გავრცელებაში არა მარტო ამიერკავკასიაში და კავკასიის ხალხებში, არამედ მეზობელ ქვეყნებში. გასული საუკუნის 90-იან წლებიდან ქართველებმა მოგვეცეს საკმაოდ მრავალრიცხოვანი კადრები მარქსისტი პროპაგანდისტებისა. ჩვენში „კაპიტალის“ იდეები სწრაფად გავრცელდა. საქართველო თავისუფლად შეიძლება მივაკუთვნოთ იმ მოწინავე ერთა რიცხვს, რომლებშიც მარქსიზმმა ჰპოვა ფართო გავრცელება და განხორციელება. უაღრესად დადებითი როლი ითამაშა იმან, რომ ჩვენ შევდიოდით რუსეთის იმპერიაში და ჩვენთვის ძნელი არ იყო თვალი გვედგინებინა საზოგადოებრივი აზრის განვითარებისათვის და ჩვენი ინტელიგენცია ყოფილიყო რუსული რევოლუციური

აზრის კურსში. „კაპიტალის“ იდეების შემოკრამში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა რუსულმა თარგმანმა, „შემდეგ „შრომის განთავისუფლების“ ჯგუფმა და ლენინის მოღვაწეობამ. მარქსისადმი ინტერესი და „კაპიტალში“ გაცნობარებული იდეების გავრცელება გახაზრობა თვით საქართველოს ეკონომიურმა და პოლიტიკურმა ვითარებამ. ფეოდალიზმის გადმონაშთების პირობებში რეფორმის შემდეგ, კაპიტალიზმის აქარებული განვითარება, ქვეყნის ეკონომიური მდგომარეობა, ეროვნული ჩაგვრა მეტად აქტუალურს ხდიდნენ ეროვნულ და ეკონომიურ პრობლემებს, რაც უაღრესად დიდ ინტერესს ბადებდა მარქსისა და „კაპიტალისადმი“.

აღსანიშნავია ისიც, რომ „კაპიტალის“ გამოცემამდე საქართველოს გააზნდა არალეგალური რევოლუციური წრეების არსებობისა და რევოლუციური ლიტერატურის არალეგალური პროპაგანდის დიდი ტრადიცია. ბოლო 90-იან წლებში ჰყავდა კვალიფიციური ინტელიგენციის მნიშვნელოვანი კადრები, რომლებმაც მარქსისტული მსოფლმხედველობა გაიზიარეს. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს მსოფლიო პროლეტარიატის ბელადს ვ. ი. ლენინის ხელმძღვანელობა ქართველ რევოლუციონერ მარქსისტების მიმართ. ერთი პირველი მარქსისტთაგანი იყო ფილიპე მახარაძე, რომელმაც პოლონეთში 90-იანი წლების დასაწყისში შეისწავლა მარქსის „კაპიტალის“ I ტომი. მარქსის სხვა ნაწერებთან ერთად და იწყო საქართველოში მარქსიზმის არა თუ პროპაგანდა, არამედ „კაპიტალის“ იდეების გამოყენება ქართულ სინამდვილეში. „კაპიტალის“ რევოლუციური იდეების შესწავლის საფუძველზე ფ. მახარაძემ შეძლო ემზილებინა წვრილბურჟუაზიული იდეოლოგია და შეეერთებინა მეცნიერული სოციალიზმი მუშათა მოძრაობასთან. ამჟამად მისი ერთ-ერთი დიდი დასახურება ქართული რევოლუციური მოძრაობის წინაშე. „კაპიტალის“ იდეებით შეიარაღებულმა ფ. მახარაძემ

შეძლო სწორი მეცნიერული ანალიზი ქართული ეკონომიური სინამდვილისა. მან პირველ რიგში გააკრიტიკა ძირითადი კონცეფციები ქართველი ხალხის ნებისა. მან გვიჩვენა, რომ არ არსებობს არავითარი საფუძველი, ვიფიქროთ სოციალიზმის განხორციელებაზე კაპიტალისტური გზის გავლის გარეშე. მან, კაპიტალიზმის არსება და ძირითადი ნიშნების შესახებ „კაპიტალის“ მოძღვრებიდან გამოსულმა, დაასაბუთა, რომ საქართველოში კაპიტალისტური ურთიერთობანი ვითარდებიან, რაც ქმნის პირობებს სოციალიზმის განხორციელებისათვის. „კაპიტალის“ იდეებზე დაყრდნობით ფ. მახარაძემ სწორად გაიგო ჩვენში კლასობრივი სტრუქტურა, კლასთა შორის დამოკიდებულების ხასიათი და ცალკე კლასების როლი ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის ეტაპზე. მან დაასაბუთა, რომ საქართველოს სინამდვილეში ყალიბდება დავითარდება მუშათა კლასი, რომელსაც ისტორია ამზადებს როგორც თანმიმდევრულ რევოლუციურ ძალას და რომელიც საქართველოს ისტორიაში ითამაშებს კაპიტალიზმის შესაფლავის როლს. რეფორმისტულმა სოციალიზმმა 90-იან წლებში მიიღო წვრილბურჟუაზიული კოოპერატიული სოციალიზმის სახე, რომლის მქადაგებლად გამოდიოდნენ მთელი რიგი ქართველი ხალხის ნები, მათ შორის დ. მახარაძე და სხვები. მარქსის „კაპიტალზე“ დაყრდნობით ფ. მახარაძემ ცხადყო, რომ მშვიდობიანი რეფორმების გზით საქართველოს პირობებში არ შეიძლება გადაწყდეს სოციალური პრობლემა და კოოპერაციის საშუალებით განხორციელდეს სოციალიზმი. ქართველი ხალხის ნების წინააღმდეგ, წვრილბურჟუაზიული სოციალიზმის წინააღმდეგ მიმართულ ფ. მახარაძის შრომებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩვენი მუშათა კლასის პოლიტიკური შემეცნების ამაღლებისათვის. მის ამ ნაწერებს მაშინ ფართო გასავლდა ჰქონდა ქართველ ინტელიგენციასა და მუშათა წრეებში. ფ. მახარაძე ბოლომ-

დე დარჩა რევოლუციონერი მარქსისტი, ის გახდა ცნობილი მოწაფე ლენინისა და დიდი როლი ითამაშა საქართველოში ლენინის იდეების გავრცელებასა და განხორციელებაში, სოციალისტური რევოლუციის, პროლეტარიატის დიქტატურის გამარჯვებასა და სოციალიზმის მშენებლობაში.

დიდი რევოლუციონერი მარქსისტი, რომელმაც მეტად მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა „კაპიტალის“ იდეების პოპულარიზაციაში, იყო ალ. წულუკიძე. მან „კაპიტალის“ დიდი იდეების პოპულარიზაციას მოუძღვნა თავისი „ნაწყვეტები პოლიტიკური ეკონომიიდან“. ალ. წულუკიძე რევოლუციური მოძრაობის აღმავლობის მიზნით ფრიად სერიოზულ ყურადღებას აქცევდა „კაპიტალის“ შინაარსის პოპულარიზაციას ჩვენს მოწინავე ინტელიგენციასა და მუშათა წრეებში. მას „კაპიტალი“ მიანდა გენიალურ შრომად, რომელიც გამოხატავს მუშათა კლასის ძირითად ინტერესებს და ამასთან გზას უჩვენებს ქართულ განმათავისუფლებელ მოძრაობასაც. მსოფლიო მუშათა მოძრაობას რომ ჰყოლებოდა „კაპიტალის“ იდეების პოპულარიზატორების ღრმად განსწავლული კადრები, რომელთა მოღვაწეობის ერთ-ერთი უძირითადესი საზრუნავი იქნებოდა „კაპიტალის“ რევოლუციური შინაარსის გასაგები პროპაგანდა, „კაპიტალის“ იდეების შეტანა მუშათა მასებში, ეს მსოფლიო მუშათა მოძრაობის დიდ სერიოზულ, ისტორიული მნიშვნელობის ამოცანას წარმოადგენდა, რადგან მუშათა მოძრაობაში მეცნიერული სოციალიზმის გამარჯვების, პროლეტარიატის მძლავრ ისტორიულ ძალად გადაქცევის ერთ-ერთი მთავარი პირობათაგანი იყო. მართლაც, ევროპისა და რუსეთის მოძრაობას მარქსის „კაპიტალის“ იდეების სახალხო პოპულარიზატორების სახელოვანი კადრები გააჩნდა. ერთი მათგანი და ისიც ბრწყინვალე ალ. წულუკიძე იყო. ალ. წულუკიძის კარგად ესმოდა რევოლუციური მნიშვნელობა იმ მოღვაწეობისა, რომელსაც „კაპიტა-

ლის“ იდეების სახალხო პროპაგანდა ეწოდებოდა და რომელიც მრითხავდა მარქსის „კაპიტალის“ სერიოზულსა და ნათელ ცოდნას. ალ. წულუკიძე ეკუთვნოდა იმ რევოლუციონერ მარქსისტთა ავანგარდს, რომელსაც ღრმა ცოდნა გააჩნდა „კაპიტალისა“ და ბრწყინვალე უნარი მისი პოპულარიზაციისა. ალ. წულუკიძის „ნაწყვეტები პოლიტიკური ეკონომიიდან“ ის საინფუზო წიგნია, სადაც გასაგებად და ზუსტადაა გადმოცემული „კაპიტალის“ რევოლუციური იდეები. ამ მხრივ იგი თავისუფლად ამოუდგება გვერდში მსოფლიო კომენტატორული ლიტერატურის ნიმუშებს. მარქსიზმისა და „კაპიტალის“ შინაარსის ბრწყინვალედ მცოდნე, გამოჩენილი პუბლიცისტი ალ. წულუკიძე არა მარტო მარქსისტული იდეების პროპაგანდას აწარმოებდა, არამედ მარქსიზმს და „კაპიტალს“ უფარდებდა ქართულ სინამდვილეს. მან ი. სტალინთან, ფ. მახარაძესთან, მ. ცხაკაიასთან და სხვა ქართველ მარქსისტებთან ერთად გამოიყენა მარქსიზმი ქართული სინამდვილის ასახვად და ბრძოლის სწორი გზები უჩვენა ქართველ მუშათა კლასს. ბურჟუაზიულ და წვრილბურჟუაზიულ იდეოლოგიაზე მარქსისტული იდეების გამარჯვებაში ალ. წულუკიძემ ითამაშა დიდი როლი. მაგრამ, თავი რომ დავანებოთ ყოველსავე ამას, მარქსის „კაპიტალის“ იდეებით შეიარაღებულმა ალ. წულუკიძემ შეძლო არამარტო ქართულ სინამდვილეში გარკვეულიყო, გაერკვია სხვადასხვა კლასებისა და პარტიების პოლიტიკური პოზიციები და ყოფაქცევა ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის საფეხურზე, ამასთან ერთად შესძლო გარკვეულიყო მის თანამედროვე კაპიტალიზმის განვითარების რიგ თავისებურებებში, ეჩვენებინა პროლეტარიატის მიერ ძალაუფლების მოპოვების აუცილებლობა. საქმე ისაა, რომ ენგელსის გარდაცვალების შემდეგ, სოციალდემოკრატიულ პარტიებში განვითარდა რეფორმისტული ტენდენციები იდეო-

ლოგიაში. მთელი რიგი მოღვაწეებისა, რომლებიც თავის თავს მარქსისტებად თვლიდნენ, დაადგა რევოლუციონერული რევოლუციონისტულ ვაზს იმ საფუძველზე, თითქოს მარქსისა და ენგელსის გარდაცვალების შემდეგ, შეიცვალა კაპიტალიზმის განვითარების ტენდენციები და რომ იგი ვითარდება კლასობრივ წინააღმდეგობათა შერბილების გზით. ალ. წულუკიძის დამსახურება ქართულ განმათავისუფლებელი მოძრაობის წინაშე იმაში მდგომარეობს, რომ მან შეძლო ასეთ ვითარებაში დამოუკიდებლად გაკვეთილიყო მსოფლიო კაპიტალიზმის განვითარების ტენდენციებში, დარჩენილიყო რევოლუციონერ მარქსისტ მოაზროვნედ და ცხადყო სიყალბე რევოლუციონერული თეორიებისა მის თანამედროვე კაპიტალიზმის განვითარების ტენდენციებისა და კანონზომიერებათა შესახებ. ამას ჰქონდა უაღრესად დიდი მნიშვნელობა მუშათა მოძრაობისათვის. ალ. წულუკიძე აკვირდებოდა რა XX საუკუნის დამდეგის მსოფლიო კაპიტალიზმის განვითარებას, ეყარდებოდა რა მარქსის „კაპიტალის“ კონცენტრაციის და ცენტრალიზაციის თეორიას, აღნიშნავდა, რომ კაპიტალიზმში წარმოების გამსხვილებამ, შრომის გამსაზოგადოებამ მალაღონეს მიადწია; წარმოების კონცენტრაცია, რასაც ზედმეტი ღირებულების გამოდევნება იწვევს, საფუძვლად დაედო კაპიტალისტურ ვაერთიანებათა წარმოქმნას და მათი როლის ზრდას კაპიტალისტურ ეკონომიკაში. მაგრამ ქართველი წერილობურუბანი, ბურჟუაზიის იდეოლოგთა და სხვა ქვეყნების ოპორტუნისტთა წინააღმდეგ ალ. წულუკიძე შეინიშნავდა, რომ მონაპოლიათა ზრდა კი არ არბილებს კაპიტალისტურ წინააღმდეგობებს, არამედ ამწვავებს მათ; პირველ რიგში, ამწვავებს წინააღმდეგობებს ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის. მისა სანაართლიანი აზრით, მონაპოლიები კაპიტალიზმის უკრიზისო განვითარებას კი არ იწვევენ, არამედ აღრმავებენ მისთვის

დამახასიათებელ ანარქიულობას და კრიზისებს. მონაპოლისტურ განვითარებებს მეტი შესაძლებლობა აქვთ დაწესონ მუშებისათვის დაბალი ხელფასი, ერთობლივად გააძლიერონ კაპიტალიზმი და სხვა.

„კაპიტალის“ იდეების ოსტატურ გამოყენებას წარმოადგენენ ცნობილი „პროკლამაციები“ ალ. წულუკიძისა, რომლებიც XX საუკუნის დამდეგს ბათუმში გამოიკა არალეგალურად. ამ „პროკლამაციებში“ ალ. წულუკიძის მიერ დახასიათებულია კაპიტალიზმი, განალიზებულია რუსეთის სახელმწიფოებრივი წყობა; ნაჩვენებია ცარიტული სახელმწიფოს კლასობრივი ბუნება, მეფის არმიის დანიშნულება; გამოაშკარავებულია მონარქიული რუსეთის ეინანშეების, ვადასახადების კლასობრივი მიმართულება და მოხაზულობა ის პოლიტიკური ამოცანები, რომლებიც რევოლუციონერ სოციალ-დემოკრატების წინაშე იდგა გადასაწყვეტად. „კაპიტალში“ მოცემული წარმოების კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის კანონზე დაყრდნობით ალ. წულუკიძემ სწორად გაარკვია საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების თავისებურებანი და ფაქტური მასალებით ცხადყო, რომ კაპიტალიზმი სოფლად სწორედ მარქსის მიერ დადგენილ კანონზომიერებათა გზით ვითარდება. საქმე იმაშიყო, რომ XX საუკუნის დამდეგაწერილობურუბანი და ბურჟუაზიული იდეოლოგები ამტკიცებდნენ, რომ „კაპიტალში“ განვითარებული მარქსის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სოფლად მოქმედებს წარმოების გამსხვილების კანონი, რომ სოფლის მეურნეობაშიც მსხვილი წარმოება აწინავეებს წერილ მეურნეობასო, საქართველოს მაგალითზე არ მართლდებაო. აქედან გამოსული ისინი ასკენიდნენ, რომ მარქსის „კაპიტალის“ იდეები საქართველოს პირობებში გამოუყენებელიაო. „კაპიტალის“ შინაარსის ღრმად მცოდნე ალ. წულუკიძემ ცხადყო არამეცნიერულობა წერილობურუბანისა და ბურჟუა-

ზიის ქართველ იდეოლოგთა თეორიისა წვრილი მეურნეობის სიმტკიცის შესახებ. სოფლად აგრარულ ურთიერთობათა მეცნიერული ანალიზის საფუძველზე, მან სწორად მოხაზა ის ამოცანები, რომლებიც ქართველ რევოლუციონერ მარქსისტ-ლენინელთა წინაშე იდგა გადასაწყვეტად.

ამვე დროს ალ. წულუკიძემ, ემყარებოდა რა მარქსის ლიტერატურულ შეხედულებებს, რომელმაც ნაწილობრივ გამოსახულება პირობა „კაპიტალიზმში“, გამოიყენა მარქსის მოსაზრება ლიტერატურის დანიშნულების შესახებ, როგორც ლიტერატურის კრიტიკისა, რითაც ხელი შეუწყო რეალისტური ტენდენციების განვითარებას ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში, და ჰაღალ საფუძვრზე აიყვანა ქართული მარქსისტულ-ლიტერატურული კრიტიკა. XX საუკუნის დამდეგს, რუსეთის პირველი რევოლუციის მკვლელობაში, განსაკუთრებით, მისი დამარცხების შემდეგ, გამოდგინდა იდეოლოგიური ბრძოლები „კაპიტალის“ ირგვლივ. ამ ხანებში მარქსისა და მისი „კაპიტალის“ შეურთებელ მტრებად გამოდიოდნენ ქართველი ანარქისტები, მათ შორის, გამოირჩეოდა მსოფლიო ანარქიზმის ერთი ბელადთაგანი, ცნობილი ვარლამ ჩერქეზიშვილი და ძმები ფოგელიები, რომლებიც დიდ როლს თამაშობდნენ ევროპის ანარქისტულ მოძრაობაში (ვ. ჩერქეზიშვილი რედაქტორობდა ანარქისტების ორგანოს ლონდონში). ძინი საქართველოში და მსოფლიო ასპარეზზე ებრძოდნენ მარქსის „კაპიტალს“, მის ეკონომიურ მოძღვრებას, დიალექტიკურსა და ისტორიულ მატერიალიზმს. ვ. ჩერქეზიშვილი იყო შეურთებელი მტერი მარქსიზმისა და შეუნელებელი ენერგიით იბრძოდა ევროპაში თავისი საჯარო ლექციებსა და პუბლიცისტიკაში „კომუნისტური მანიფესტა“ და „კაპიტალიზმში“ განვითარებული ღირებულებებისა და ზედმეტი ღირებულების თეორიების წინააღმდეგ, მარქსის ძირითადი პოლიტიკური დასკვნების წინააღმდეგ. რუ-

სეთისა და ევროპის რევოლუციურ წრეებში ვ. ჩერქეზიშვილი სარგებლობდა ავტორიტეტით და ამიტომ იყო, რომ მის წინააღმდეგ საჯარო დისკუსიებში საფრანგეთში და სხვაგან გამოდიოდა გ. პლუხანოვიც კი. ანარქისტებმა რუსულ ენაზე და საზღვარგარეთ გამოაცეს ვ. ჩერქეზიშვილის ბროშურები, მიმართული „კომუნისტური მანიფესტისა“, „კაპიტალისა“ და მარქს-ენგელსის წინააღმდეგ. ამ ბროშურებში, რომელთაც მსოფლიო რევოლუციონერები, ვ. ჩერქეზიშვილი ცდილობდა სახელი გაეტეხა მარქსიზმისათვის, დიდი დამსახურება გამოჩენილი ქართველი რევოლუციონერი მარქსისტებისა, ლენინის მოწაფეებისა, განსაკუთრებით ი. სტალინისა იმაშია, რომ მათ გამოამჟღავნეს სიყალბე და მავნებლობა არამარტო ქართული ანარქიზმისა, არამედ ანარქიზმისა საერთოდ, რითაც საშუალება მოეცაო ანარქისტულ პროპაგანდას იცაღუნა მოეპოვებინა მუშათა კლასის დიად განმთავისუფლებელ მოძრაობაში. ამასთან ერთად, საქართველოში ამ პერიოდში თავი იჩინა „კაპიტალის“ იდეების მენშევიკურ-ოპორტუნისტული გაგების ცდებში (ნ. ყორდანი და სხვ.) ქართული მენშევიზმის ამ სიყალბეთა წინააღმდეგ იბრძოდნენ ქართველი ბოლშევიკები, დიდი ლენინის გამოჩენილი მოწაფეები, რომლებიც განსაკუთრებული ენერგიითა და თავდადებათ იცადნენ „კაპიტალის“ რევოლუციურ იდეებს ოპორტუნისტულ დამახინჯებათაგან. უნდა აღვნიშნოთ, რომ შემდგომში ქართველმა რევოლუციონერმა მარქსისტებმა და გამოჩენილმა მოწაფეებმა, „კაპიტალის“ იდეებით შეიარაღებულებმა, დიდი როლი ითამაშეს მსოფლიო კომუნისტურ მოძრაობაში, პირველ რიგში, ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებაში. „კაპიტალის“ იდეების საფუძველზე გამოიკვლიეს მთელი რიგი ეკონომიური და პოლიტიკური ფაქტებისა იმპერიულიზმის პირობებში, რითაც წინ წას-

წიეს მარქსიზმი და მსოფლიო კომუნისტური მოძრაობა.

მარქსის გენიალურმა ნაშრომმა, რუსულად თარგმნილმა „კაპიტალიზმის“ დიდად შეუწყობ ხელი საქართველოს კომუნისტურ ორგანიზაციას გამხდარიყო საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ერთი მოწინავე რაზმთაგანი. „კაპიტალის“ ქართულად თარგმნამ, რაც 1930 წელს განხორციელდა, გააძლიერა მშრომელთა მასებში მარქსისტული იდეების გავრცელება, აამაღლა რევოლუციურ-დემოკრატიული და პოლიტიკური აზრი. „კაპიტალის“ ქართულად თარგმნა გერმანული დედნიდან უაღრესად დიდი მოვლენა იყო ქართული კულტურისა და მეცნიერების განვითარებაში. ქართულ ენაზე მარქსის „კაპიტალის“ ოთხივე წიგნის თარგმნა ჩვენი ეროვნული კულტურისა და მეცნიერების სიმწიფის მანიფესტებული იყო. „კაპიტალის“ ქართულად თარგმნის შედეგად, რამაც მეცნიერთა და მთარგმნელთა კოლექტივის საკმაოდ დიდი დრო წაიღო, დაიხვეწა ქართული მეცნიერული ენა და მეცნიერების მრავალ დარგში ჩამოყალიბდა ზუსტი ტერმინოლოგია, პირველ რიგში, ეკონომიკური, ფილოსოფიური, იურიდიული, ლიტერატურულ-ტექნიკური და სხვა. ამა-

ვე დროს შეიქმნა ქართველი მოსახლეობის მიერ „კაპიტალის“ იდეების დრამად გაცნობის მასობრივი შესაძლებლობა. „კაპიტალის“ თარგმნის პირველ გამოცემას სათავეში ედგა გამოჩენილი ქართველი რევოლუციონერი-მარქსისტი მალაქია ტოროშელიძე. მალაქია ტოროშელიძესთან ერთად ამ საქმეში დიდი დამსახურება მიუძღვის გამოჩენილ ქართველ ეკონომისტს, განსვენებულ პროფესორს ფილოპე გოგიჩაიშვილს, მარქსიზმის კლასიკოსების მთარგმნელს, ცნობილ ფილოლოგსა და ეკონომისტს დოც. პავლე იაშვილს, ბ. რამიშვილს და სხვებს. ქართული თარგმანი ნაწილობრივ იმით გამოირჩეოდა რუსულისაგან, რომ მასში გასწორებული იყო ის შეცდომები, რომელიც ცნობილ რუს მოღვაწეს სტეპანოვ-სკვორცოვს გაეპარა რუსულ თარგმანში.

მარქსის უკვდავ ქმნილებაში „კაპიტალიზმში“ განვითარებული იდეები წარმოადგენენ კომუნისტური პარტიის პოლიტიკის მეცნიერულ საფუძველს და შორს არ არის ის დრო, როდესაც „კაპიტალის“ იდეები მთელს მსოფლიოში გაიმარჯვებენ, როგორც გაიმარჯვეს და განხორციელდნენ დიადი 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შედეგად საბჭოთა კავშირისა და საბალხო დემოკრატიის ქვეყნებში.



„მთვარის მოტაცების“ მედიტაცია

1. პოეტის სიკვდილი

კონსტანტინე გამსახურდიას „მთვარის მოტაცებაში“ აღწერილი ამბები ძირითადად ერთი წლის მანძილზე ხდება — 1931 წლის აპრილიდან 1932 წლის აპრილამდე. ზოგიერთი რეტროსპექციული უკანდახევა (მაგალითად, თარამ ეშვარის დღიურში ნაამბობი) არ ცვლის დროს საკითხს. მართალია, ამ დროს საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების არსებობა უკვე ამ წელს ითვლიდა, მაგრამ დამარცხებული ეპოქის სიკვდილი ვრძელდებოდა. როგორც ვიცით, დამარცხება ჯერ კიდევ არ არის სიკვდილი. დამარცხებულს, თუკი მას სასიცოცხლო ენერჯია კიდევ აქვს შენარჩუნებული, ისე შეუძლია ძალია მოიკრიფოს და გამარჯვებულს ხელმოერედ შეეხას. ვინ იყის, ამ მეორედ შერყინების დროს, დამარცხებულმა შეიძლება გამარჯვოს და გამარჯვებული დამარცხდეს. მაგრამ 30-იან წლებში საქმე ასე საკომპანოდ უკვე აღარ იყო: 1921 წლის თებერვალში დამარცხებული ეპოქა საბოლოოდ სულს დაფარდა. მეორედ შეპრაღების თაგი და ვნერჯია მას უკვე აღარ ჰქონდა. ურთადერთი, რაც დამარცხებულ ეპოქას დარჩენოდა, სიკვდილი იყო და ისიც კვდებოდა.

მაგრამ ეპოქა განეწეწებული, ცარიელი ცნება არ არის. ეპოქა ადამიანებია, საგნებია, შეხედულებათა სისტემაა, ადამიანთა შორის კავშირია. და როცა ეპოქა კვდება, მასთან ერთად ირდევება და კვდება ვველაფერი ეს. სიკვდილი კი ყოველთვის აღიქმება როგორც ტრაგედია, რადგან არყოფნაში გადადის ის, რაც ცოცხალი იყო, რაც არსებობდა თავის ავითა და კარგიით, რასთანაც დაკავშირებული იყო ადამიანთა ბედი. ეპოქის სიკვდილი ტრაგიკულია მით უმეტეს, რომ კვდება არა მარტო ის, რაც უკარგისი და მახინჯია, არამედ მშინად ისიც, რაც კარგისი და მშვენიერია.

ეპოქის სიკვდილი გრძელი, რთული და მრავალფეროვანი პროცესია. ამ პროცესის გადმოსაცემად „მთვარის მოტაცებაში“ მრავალი ადამიანის სიკვდილია აღწერილი. როგორც სხვადასხვაგვარი იყო მათი ცხოვრების ფორმები, ასევე სხვადასხვაგვარი იყო მათი სიკვდილიც.

გულმწიფად თავმოდრეკილი შეეხება სიკვდილს მათი უშვარი. „მათი ოქტომბერში გაყვდა. შამათ

სადამის ილოცა, ჩაწვა ლოვინში და მეორე დღეს მკვდარი იპოვნა ცირუნია იგი“ (III, 51. ქვემოთ ყველა ციტატა მოტანილი იწებება „მთვარის მოტაცების“ 1936 წლის „ფედერაციისეული“ გამოცემიდან. რომელი ციფრი ტომს აღნიშნავს, არაბული — გვერდს). „მივედი დილით, დიდხანს ვაღვიძე, ადექი-მეტიკი სულთ, ხმა არ გაიღო, ნათელი დაადგა მის სულს, ისე სპეტაკად და კობხად ეძინა, როგორც მას სჩვეოდა, ნათელი დაადგა მის სულს“ (III, 177).

მათი ეშვარს არც ძალია შესწევდა და არც სურვილი ჰქონდა თავის კლასის გადარჩენისათვის ებრძოლა და ეხრუნა. მას უცხოეთში გადახვეწილი ქმრისა და შვილის ბედი აწუხებდა. თუკი მისი თარამი ბედნიერი იქნებოდა, იგი არას დაიდევდებოდა ვარდანიძე-ეშვარების ვეარის კლასობრივ ტრაგედიას. მისი არსება შვილის სიყვარულით ცხოვრობდა და არაფერი აკავშირებდა — არც მტრობა, არც სიძულელი, არც მოყვრობა და არც სიყვარული — იმ სოციალურ ძვრებთან, რაც 20-იან წლების საქართველოში მოხდა. იგი, დადინის ასული და ეშვარის ცოლი, ლოპინარის წყენით იბრწვნდა თავს, იღონდ მისი თარამი კარგად ყოფილიყო. და, როცა თარამი ეშვარის სიციცხლის გზა გაურკვევლად დაინისდა, მათი ეშვარს უკვე ამ ქვეყანასთან აღარაფერი აკავშირებდა. უღრტყენველად მიიყვალა ბიძია ქაიხოსროც: „ძია ქაიხოსრო ფერისცვალების დღეს მოთუროყო მათის ხანხანავად. ცირუნისას ატად ნაყოფითი ყურძენი მიერთამა. სადილობისას ქათმის ერთი ბარკალი შეუტამა მითია ქაიხოსროს, ერთი ჰიკა ლეინო დაუღვეია, ერთი მარცვალი უგვინია მწიფე ვურძინას... მერმე ემანდ მუთაქანზე მიეძინა ბედმავე და სულე ზედ არ აყოლია უკანოს“ (II, 239). ეს ითი ადამიანი ლანდითი უკავდა თავის ეპოქას, რადგან სხვა ცხოვრებას მათთვის დანიშნულება და აზრი არ ჰქონია.

რომრეფან ფარჯანისი დამარცხებას შევეუბოდა, რადგან დამარცხება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ღირსებას. ჩამორთმევას. ამასთანავე ღირსებას იგი მწარე იუმორითაც იბარჩუნებდა. იუმორით იგი უპირატესობის შეგნებას არ კარგავდა, მაგრამ მისთვის ყვე-

ლაფერი გათავდა, როცა დაამყირეს, როცა მისი ქალი ანული უფრო მანჯალაძეს მისხმოდა. დამარცხება და დამყირება ბერიკაცმა ერთად ვეღარ აიტანა და თავი მოიკლა (II, 231), რადგან ბრძოლასთვის არავის მოუშადათა იგი და მასაც არამოდეს უფიქრია ამაზე. მისი სიკვდილი უძღურების პროტესტი იყო.

ასეთვე უძღურების მაწვენებელია ქორა მახვმის სიკვდილიც. არამარტო ხასიათი და თვისება ქორა მახვმისა, არამედ მისი გარეგნობაც გარკვეული ეპოქის გამოხატულებაა. „იგავნიწვედნელი დიდებულება გამოკრთოდა მის პატრიარქალურ წვერებსა და მღვეურ გარეგნობაში. აღმოსავლეთში წარმოუდგენელია ამ ომამიანობის გარეშე რომელიმე ტომის, ფენის, ან გვარის მეთაურობა. ღრმა მიწარწილებასი მასხელ მოზუეს საიერად მოვლილი თან-წერი მოსავდა. ეს იყო წვერ-ულავში ტურპირის გარშემო შევიდოლებოდა. დამწვარი ვერცხლით შეშკული სატყვარი ორი ზღლის დადგმა იქნებოდა. ხოლო ქაშარი, ქაშარს ნულარ იეთხავთ. ზღვის კაშილებსდარა ვერცხლის ფიგურები მიკრთო მიწყობილად, გარს ვეღვობდა ქაშარს და გვერდებში სატყვებში, ხაწარწებში და საღვეურე ვეიდა. თავებისფერი ჩოხა კვება მახვმს და ანვე ფერის სატყვები სენარ ქაშარლებამდის სწედებოდა“ (III, 37).

ქორა მახვმი განუერვლად, როგორც სულიერად ისე ფიზიკურად, შერწყმია თავის დროს. ცხადია, როცა დრო გამოიცილება, დაწყდება და მოკვდება ქორა მახვმის ყველა სასიცოცხლო ძარღვი. დროს გამოიცილება არ ნიშნავს სოციალიზმის სიტყვიერ აღიარებას. ამიტომ მახვმი ვულწმინდად იტანს ორ კომპაგნირებს — შვილიშვილ საურის და სტუმარ არხავს ზემამისა. ამით არსებობა უგრჯობითი ნომინალურად ნიშნავს ახალ დროს. მაგრამ როცა მოვა გზა, მაშინ კი შევიცლება დრო, რადგან გზას მოყვება სხვა რწმენა, სხვა საგნები, სხვა ზნე-ჩვეულებები, სხვა წესი ცხოვრებისა. ამას საოცარი გამჭრიახობით გრძობს ბერიკაცი: „როდესაც გზა რემ კომპამდის მოვა, მე აღარ მინდა ვიციცხოლო“ (III, 90). იგი ბიბლიური სიმშვიდით ელას სიკვდილს, რადგან მისთვის სიკვდილი შეგება გარდაუვალის წინაშე იგი მართლაც იმ დღეს მოკვდა, როცა გზის მშენებლებმა ნადებმა ნაწილკვილართან ააფეთქეს და ლაფარიანების კომეს მიაღდენ (III, 156-157). ეს მოხდა არა იმიტომ, რომ ქორა მახვმი სპივილი და წინასწარმეტყველება აუბნა, არამედ იმიტომ, რომ ჯერ ერთი, სიმბოლურად იმდღესვე მოკვდა ძველი ეპოქის სენაქონი და მეორეც, ქორა მახვმში ადამიანი და დრო შერწყმულიყო და ერთარსებად ქვეულოყო. მათი გათიშვა შეუძლებელი იყო.

ქორა მახვმის სიკვდილი ტრაგედიაა იმ კაცისა ვისაც სიკვდილი დაუვებანდა, რადგან თავის დროზე სიკვდილი ზედნიერების ერთერთი სახეობა ყოფილა. ლაფარიანების მახვმსა მისთვის განკუთვნილი ეპოქის სამაშას გადააბიჯა და სიყაროვეში აღმოჩნდა. ყველაფერი, ჩოთაც თანამედროვე ადამიანი ცხოვრობს, რასაც შექვევლია იგი, იქნება ეს თვითიფრი-

ნავი, გზა, გემი თუ სხვა რამ, მიშის ზარს სცემს ბერიკაცს. მისი ცხოვრების უკანასკნელი წლები მარადიული შიშის მისთვის უნაერას. შეუწვედნელია და შეუწებობის წინაშე. ამ შიშში დალია მან სული. მიწა თავისას მოითხოვს და ქორა მახვმს დაუვებანდა მიწისებნ მიზრუნება, რამაც განამირობა მისი აღსასრულის ტრაგედია.

ის ადამიანები, რომელნიც უკვე მოვისენიეთ (მაია, ქაბობრო, ნომრევან ფარჯანიანი, ქორა მახვმი), ეპოქის სიკვდილის მახვერბლნი არიან. მათ აქტიური ბრძოლა არ ვუზმართეთ არც ეპოქის დასაცავად, არც საგუთარი არსებობის შესანარჩუნებლად. ეს ბრძოლა მიზანდაკარგული იყო. კვემეწვეულად მათ ეს გაიგეს და ამდენად ნებაყოფლობით ერგოთ ზეარაკის როლი. მათი ზედი ტრაგედიულია, როგორც, საერათოდ, ყოველი ზეარაკის ზედი. ერთი შეხედვით, მათ სიკვდილი არ მომზდარა ფიზიკური ძალდატანებით, მაგრამ არც ბუნებრივი, თავის დელით სიკვდილია მათი განდაცვალება. რადგან მათი სულიერა სიწყაროს შერევა მისდა ძალდატანებით. ისაღა იმპირის მათი სულის გარდაქმნისათვის, მათთვის ახლოზელი და შეჩვეული ყოფის შესაცვლელად. ამ სულიერი ტრაგიკის გადატანა ვერ მოახერხეს და მას ემახვერბლენ კიდევ, არცერთ მათგანს რომანში დიდი როლი და ადგილი არ უჭირავს, მაგრამ ზუსტად ქმნიან ეპოქის ატმოსფეროს, საერთო ტრაგედიულ განწყობილებას, ფერსა და ცხოველყოფილობას ანიჭებენ სიკვდილსა და სიცოცხლეს შორის ატმობილი ბრძოლის მარად ძველსა და მარად ახალ ამბავს.

პერსონაჟს ამ რიგს ვუთვინის ლომკაც ქვანჯიაც, თუშე იგი ბევრად აქტიურია მათზე და თავისი პოზიციებიც ნებით და უბრძოლველად არ დაუშობია. ლომკაც ქვანჯია ღვიძლი შვილია სოციალურად თავდაზნურულ-ბურჟუაზიული საქართველოსი. არავინ და არაფერი გაამნდა ლომკაც ქვანჯიას: „არამც თუ ნათესავი, თანაგბილაც არ შერწნოდა 120 წლის მოხუცს. თიღუშის ასი წლის მანძილზე გიორგობის წინა დღეს ილორის ტაძარში ამწვედვედნენ ლომკაც ქვანჯიას. მეორე დღეს დაგარდებოდა და „ამცნობდა“ მალხს წმინდანის ნებას. დიდუხის ქურშივე ქვანჯია იყო, დარისა და ავდრის უშეალი მაცნე... ქვამამივე იგი იყო, ბალახებით მკურნალი, შესანამნავი დისტაქარი და შემოლოცული. თანამრად ებრძოდნენ ლომკაც ქვანჯიას, როგორც ძველი დროის ქრისტიანი მისიონერები, ისე ახალი დროის ექიმები, კომუნისტები და მახვმელები. საოცარი ის იყო, წმ. გიორგისა და მუშის კულტის დიდი ქურში ქრისტიანობაშივე ეთიბრებოდა ძველსავე ყველაზე „მართალიდებულ“ დეკანოზებს და ეს სატყვიანი მოგვი ქრისტესა და წმ. გიორგის ნების მერვედ სოფლიდა თავის თავს ამ „ყოფილ მიწაზე“ (III, 196).

ზოგჯერ ყველაზე გამჭრიახი, ქვეიანი და ევოლიციონერი ადამიანიც კი ებღვეება ანსებობის იმ

ფორმას, რომელიც ღრმე განწარმა. ეს ხდება არა იმიტომ, რომ ამ ადამიანს განწირვის პროცესი არ დაუნახავს ან ვერ შეუვლია, არამედ იმიტომ, რომ არსებობს იმ განწარმულ ფორმასთან არის დაკავშირებული მთელი მისი შეფენებული ცხოვრება. ასეთ შემთხვევაში არსებობის განწარმულ ფორმაზე უარის თქმა უფროს საკუთარ სიცოცხლეზე უარის თქმას, რადგან სხვა სიცოცხლე მას არ ჰქონია, მით უმეტეს, თუ ადამიანი ხანდაზმულიც არის. ხანდაზმულობაში ახალი ცხოვრების დაწყება შეუძლებელია. ამისთვის აღარც ფიზიკური ძალებია საკმარისი და აღარც სულიერი. ადამიანი უბაღუტება მიჩვეულსა და ნაცნობს, თუმცა ამ მიჩვეულ და ნაცნობ ცხოვრებას მისთვის დიდი სიკეთე და ზედნიერება არ მოუტანია. ასეთ მდგომარეობაშია ლომკაც ესეანჯია. 120 წლის მოხუცს აღარ შეუძლია ახალი ცხოვრების დაწყება, თორემ კომუნისტებისთვის დასავალი მას არაფერი აქვს. ქონება არ გააჩნია, ოჯახი არ ყავს და თანამდებობა არასოდეს ჰქონია. ერთადერთი რითაც სულდგმულობდა, რწმენა იყო — ნახევრად წარმართული, ნახევრად ქრისტიანული რწმენა. მას ამ რწმენისათვის ძველ დროშიც გერძოდნენ და ახალ დროშიც გერძეიან. ასე რომ განსხვავება აქ თითქმის არ არის. ამიტომ მთელი მისი ბრძოლა შეჩვეული უკუღმართობის დასაყად. მაგრამ ბერკაცს დიდხანს აღარ ეყო ძალა მის დასაყად: იგი მიიყვალა ტვინში სიხლეს ჩაქცევათ (111, 233).

ლომკაც ესეანჯიას ცხოვრება ტრაგედია იმ კაცისა, რომელიც იბრძვის იმის დასაცავად, რაც მას არსებითად არასოდეს ჰქონებოდა, მაგრამ უმძამს არსებობის შეჩვეული ფორმის დათმობა.

არიან ადამიანები, რომელთა მიმართ თანაბრად უსამართლონი არიან ღმერთი, ბუნება, სოციალური სინამდვილე და ადამიანები. მათ უარი ეოქნათ ამქვეყნიურ ვეღლა სიამეზე. შოლოდ უსამართლობა, დამცირება, დაპაჯვრა გამაძარა მათი ზვედრი. მიუხედავად ამისა, ისინი არიან ვეღლაზე ერთგულნი მოყვარულნი მწაგვრელისა. მათ არასოდეს გაუღლიათ გულში მტრობა და სიძულელია. ისინი წმინდანის მოთმინებით იტანენ მათზე დაკისრებულ კართებას. ისინი მუდამ უარესის მოლოდინში არიან და უკეთესის იმედი სამუდამოდ წარკვეთილი აქვთ.

ასეთ ადამიანებს გუკთენის ლუკაია ლაბახუა.

გიორგობის დღეს მას ილორის ტაძრის კარებში დაამხოზდნენ და დიდი და მყოზე გადაჯეგედა და ისე შედიოდნენ ტაძარში (1, 219) მაგრამ ლუკაიამ სიკვდილის დღემდე შეინარჩუნა სიყვარული და ერთგულება ქრისტიანული ვეღლის მიმართ.

ბუნებაში იგი მასინჯი გააჩნია: „ტანად გოჯა იყო ლუკაია. ძვალმსხვილა, გრძელწვერა, კისერმოკლე, ლაწმალალი, გრძელხელა და მოკლეხეხება. მარჯვენა ფეხი მოქცეული ჰქონდა, მარცხენა მხარი ამოყარდნილი“ (1, 44). მაგრამ ლუკაიას არასოდეს უთქვამს საყვედური ბუნების მიმართ — ეგზომ მასინჯი რად გამაჩინეო. იგი სიყურაქეაყ მოწამებრივი მოთმინებით იტანდა.

ღედა გაუყიდეს ლუკაია ლაბახუსა. თავად ვი მს-

ხარად და გასართობად ყავთ ადამიანებს (1, 153-154; 1, 217; 1, 241; 11, 249). არეინ არის მისი მომწერებელი, არეინ ეუბნება მას ტყბილ სიტყვას (შოლოდ ორ კაცს ეცოდება იგი—თამარ: მარჯანისკსა და თარამ ეშვარს), არაგის აწუხებს მისი ზედი. მაგრამ ამასაც მოთმინებით იტანს და არც ამის გამო ამბობს საყვედურს.

მთელი სიცოცხლე ტარიელ შარვაშიძის ოჯახის სამსახურში გაატარა. მადლიერების მაგიერ ურტყამდა, სცემდა ნახუცარი, მაგრამ შარვაშიძეების ოჯახს არ ჰყოლია ლუკაიაზე უერთგულესი კაცი. მას არც შარვაშიძეების ოჯახის მიმართ დასყდენია რაიმე საყვედური.

ყველა ბოროტების მიმართ დამუნჯებულმა კაცმა ერთადერთიხელ საკუთარი სიცოცხლე დასაწყველა შოლოდ.

და ეს მოხდოდა ლუკაია ლაბახუს არა იმის გამო, რომ იგი შლე და ლენში იყო, არამედ ზედამწერისადმი უკიდურესი შორჩალების შედეგად, თორემ თავისი მფლობარობა ლუკაია ლაბახუს ისე ნათლად და შეგნებით აქვს წარმოადგენილი, რომ გვერნებით მისი გონება მასტიკურად ნათელმზილველია. ამა, ვის შეეძობა, თუ არა ნათელმზილველს, ასე გამოეტირა თავისი ზედამწერი ცხოვრება?

„არ მისულიყო ამ ქვეყნად სინათლე ნეტავი, სიცოცხლე ლამის ჰყოლიდა უბნში...

ასე ერჩინა ლუკაია ლაბახუსა.
ამიტომაც მორგავდა.
როკავდა.
რეკავდა.

აქ გაიარა მისმა სიჭაბუკემ, ამ ცაცხვებისა და ჭადრების რძილიში.

ილორში ცხოვრება მოაგონდა, მოსაწყენი და ვრძელი, როგორც თორმეტი საბარების კიბობა ვნების გონაში.

ახლა ოქნეი...
დეკანოზის ჰირველობა...
გინება...
ლანძღვა და ფეხების ფტანა...
ოქ, ცაო, მალაო,
ოქ, მრუმე ლამვე,
წყველიმე იყავ
სანგრძლიეო სიცოცხლე!
და კრული სიმბრე, სხვის სახლში სიმბრე...
დაცინება...
გვემა...
ნარჩენი ულუფა...
ოქ, ცაო მალაო,
ოქ, მრუმე ლამვე
წყველიმე იყავ
სანგრძლიეო სიცოცხლე!
აენთო მის გულში შურისგების გრძნობა. მაგრამ ვისზე იმის შერზე მან შერი?
ეს ქვეყანა, — ფიჭობდა, ლუკაია, — არ ღორებულაო ნიერის ნაჭურყვენად.
ღმერთო?

რა ღმერთი? დაუცლილი გრენა ეს უცნაური მიწაც და წვილისფერი ციონიც.

როკავდა, რკავდა ლუკაია ლამაზა, რადგანაც ღმენა გამოლოდა ამ ქვეყნად. არც არავის უყვარდა, არც არავინ აფასებდა და მეწყვეტს წაეღო მისი წილი მიწის ნაჭერი. ყველასათვის უცხო და მოუსაფარი, იღვა და რკავდა სამარცხლოს ბნელ თაღს ქვეშ, ცაო მალალო, მამ, მრუმე ღამე, წყველიმც იყავ

სანგრძლივო სიცოცხლე" (1, 248-249).
ლუკაია ღამაშუმ სიყვდილიმაც სიყვარულისა და ერთგულების წმინდა მაგალითი აჩვენა: მან იმ დღეს მოიქცა თავი, რა დღესაც თამარ შარვაშიძე მიიყვანა (111, 229-230).

ლუკაია ღამაშუმს ცხოვრება ტრაგედიაა კაცისა, ვინაც მხოლოდ ერთგულება და სიყვარული ასწავლა არსთავაგმირებში, სამაგიეროდ კი არგუნა მარტოობა. უსიყვარულობა, მოუსაფარობა და დამცირება. ეს არის ტრაგედია ქრისტეს ბუნების ადამიანისა: ყველა სულელი ძალა და სათბო გაიღო სხვებისთვის და ამ სხვებში იოტის თედნა მადლიერების გრძობითაც კი არ გადავიგდნოდნო სამაგიეროდ.

მოწყვედაც ეპოქასთან არის გადაჯაჭვული თამარ შარვაშიძის ბუდიც. მისი ქალობა, სილამაზე და სათნოება ორი მამაკაცის — თარაშ ეშვარისა და არზაყან ზეამზაიას — საცილობელი გამაზდარა ორი ეპოქის შიჯანზე. პირველთან მას ავაემირებდა გვარშიველობა, აღზრდა, შეხედულებანი, ცხოვრების წესი, მეორესთან კი — ყველაფერი ამისი უარყოფა. ასეთი იყო ეპოქის მოთხოვნილება და არზაყან ზეამზაიას სურვილიც.

თამარ შარვაშიძე ქვეშევრეულად გრძობდა, რომ შეუძლებელი იყო ძველის შენარჩუნება. იგი ფიქრობდა მისკან გათავისუფლებულიყო, მგერამ არ იყოდა როგორ, ძველის უარყოფა ნიშნავდა ოჯახის — ცოცხალი მამისა და გარდაცვლილი დედის — უარყოფას, ზნე-ჩვეულებათა, შეხედულებათა, საყვარელი საგნების დათმობას. ეს თამარის შხრიდან ამბობებას მოითხოვდა. თამარის ადამიანური შინაარსი კი სათანოება იყო. სათანოებას ამბობება არ შეუძლია. სათანოებისათვის უცხოა ძალდატანება და ამ წესით მიზნის მიღწევა. ამიტომ არზაყან ზეამზაიასაქენ მიმავალი გზა მისთვის მოკვეთილი იყო და რაკი სათანოებას მხოლოდ თავისთავის მსხვერპლად მიტანა შეუძლია, თამარ შარვაშიძეც ემსხვერპლა თარაშ ეშვარისა იყვარებს.

თამარ შარვაშიძის ცხოვრება არის სათანოების ტრაგედია, რადგან ორი ეპოქის მკაცრი და დაუნდობელი ბრძოლის დროს არავის ვეცალა მის (სათნოების) მოსაგლეხად და საპატრონოდ. დროს სჭირდებოდა უბეზო ძალა და სათანოებისათვის ადგილი არ ღარჩენილიყო.

განსაკუთრებით მასფრად ეპოქის წინააღმდეგობებში თავი ზეამზაიების ოჯახში იჩინა. აქ მამა-შვილი მფრავსა ერთმანეთს. რადიკალურად განსხვავებული პიროვნებები არიან კაც ზეამზაია და არზაყან ზეამ-

ზაია. არ არსებობს ცხოვრებისადმი დამოკიდებულებას რაიმე ფორმა, რაშიაც მამა-შვილი ერთმანეთს ეკანმზობოდეს.

კაც ზეამზაიას იმდენად სძულდა „კომუნისტები, რომ „არასოდეს ახსენებდა მოღმევითებს. თუ შეიღს მიმართავდა,, თვეწრო“ ეტყოდა, თუ სხვას, მამინ „ისინი“-ს იტყოდა“ (1, 26). მას მტკიცედ სჯერა, რომ მისი ოჯახიცა და მთელი ქვეყანა კომუნისტებმა დაღუპეს (1, 45).

არზაყან ზეამზაიას კი თავდაუწვევებით უყვარს პარტია: „მისთვის პარტია თითქოს ზენარული რამ ერთარსება იყო მუდამ... პირდაპირ რელიგიური ფუნატიზმით უყვარდა არზაყანს პარტია...“ (1, 112).

ვატყაობის სიმოლოდ იყო კაც ზეამზაიასათვის ცხენის ქურდობა. „ოდესღაც მთელი საფხაზოს, სამურზაყანის და ყაბარეთის ცხენის ქურდები კაც ზეამზაიას სახლში იყრიდნენ თავს. არც კაც ზეამზაია და არც მისი სტუმრები მარტოდდენ ანგარების გამო არ ეწვიდნენ ამ საკმებს. ცხენის ქურდობა იმ დროებში ვატყაობის მადლი მარკა იყო“ (1, 128).

არზაყანი კი პირიქით: „თავით იღამაქრებს მამისა და სიყრმის მისის მეგობრთა წინააღმდეგ“ (1, 128) და პოლიტიკაშიმართველოს დავალებით ფანალებს სდევნის.

შვილმა აქაც „გატება მამის ძვალი“. მამის არცერთ რჩევას არ ათხოვა არზაყანმა ყური: „კომკავშირში ნუ შეხვალო და მთელ სოფელში პირველი ჩაწერა. ჩაღმაზს — რიკითვის მფიჯანს ნუ აქვევები. და ღამისაა სულში ჩაიძვინოს ჩალმანი. აჯანში დანიშნული ქალი მიატკოვა და თამარს გადაეკიდა, მარჯამითის ქალს“ (1, 9).

კაც ზეამზაიას ჭირის დღესავით სძაც თბილისი: „გახზევით და წიგნები იქიდან მოდის, სოციალისტები, აჯანყება და ტიფი იქ იწვებო პირველად.

თბილისში არიანო უღმერთოები და „საკატროლო სახლი“, სოციალისტები და „ქვეყნის დამქვეყნებო“, ყველა, ვინაც ძველი, ტბილი დროის მყუდროება დაარღვია, მამა და შვილი ურთიერთს გადაეკიდა, ვინც უარზდელი მამამაქუტეს წაქიდა, ვინც ქალს სადგედ დაუგერბოდა და ვინც ოჯახის ფუტე შეარყა სამუდამაზომოდ“ (11, 112).

პირიქით, არზაყანს უყვარს თბილისი, იქ ყოფნა და ცხოვრება ვეცნებება: „ტფილისი წარმოდგენილი აქვს არზაყანს როგორც განათლებობა და რეჟოლუციის ვეება კოყონი... და უკვე მოცემის მის წარმოდგენას ტფილისის ქარხნების ზული, ავტოების ზუ-ზუნი, ზღავილი და ტრამვაების წერვიული რკვა“ (11, 114).

მიუხედავად ამ შეურიგებელი წინააღმდეგობისა, მამას თავდავიწყებით უყვარს „ძვლის გამტები“ შვილი (111, 126, 130). ეს სიყვარული კიდევ უფრო ამძაფრებს მამა-შვილს შორის არსებულ ტრაგიკულ მტრობას, რადგან გამოირცხვლია შვილის საქმელებისადმი გულგრილი დამოკიდებულება. ასევე გამოირცხვლია მათი მტრობის კომპრომისული გადაწყვეტა: არც მამა და არც შვილი დათმობაზე არ წივლენ. ორივეს უდრეკი და უჯიათი ხასიათი აქვს. მ-

თი შედეგი მხოლოდ სიყვდილით შეიძლება მოგვარდეს. ასეც მოხდა. მამა-შვილს შორის მრავალჯერის შერყინება, ბოლოს მკვლელობით დამთავრდა: არზაყანმა მოკლა კაც (III, 166). შერე მწერალმა კრიტიკის ძალდატანებით ეს ტრაგიკული სცენა შექვალა: კაც ზეამზაია მოკლეს მისმა მოსისხლეგმა ტარბემა. ეს მოხდა არზაყანის სახის შეფერადების მიზნით, რადგან მამას მოყვლით მას წარუბოვლი ჩირქი ეცხებოდა. მაგრამ არსებითად ამას არაფერი შეუცვლია მეთხველის არზაყანისადმი დამოკიდებულებამ. ეს იმატომ, რომ არზაყანმა ფაქტიურად მამა დიდა ხნით ადრე მოკლა. კაცის ფიზიკურად განადგურებამ მხოლოდ მკვლელობის პროცესი დაასრულა.

ზემოთ ითქვა, რომ მათ შორის შერყინებული მტრობა იყო, რადგან არზაყანი იმ ეპოქის ებრძოდა, რომლითაც მამამისი სულდგმულობდა. კაც ზეამზაიას ძველი ეპოქის გარეთ ცხოვრება არ შეეძლო. იგი გულის ფესვებით იყო მამათან შერზდილი. ნებით იტყოდა უარს ძველ დროზე კაც ზეამზაია თუ ძალით. ეს სულერთია, იგი მაინც მოყვდებოდა ძველ ეპოქასთან ერთად. შეიღეს კი დათმობა არ შეუძლო, რადგან მამისათვის დათმობა ძველი ეპოქისათვის დათმობას ნიშნავდა. ამას კი არზაყან ზეამზაია ვერც თვითონ აპატებდა თავისივე და არც სხვები აპატებდნენ მას. ამ ტრაგიკული კოლიზიის განხილვა მხოლოდ სიყვდილს შეეძლო. კაც ზეამზაიას სიყვდილი მაშინ დადგა, როცა მან საკუთარი საქონელი ამოწყვიტა (II, 184-187), რათა კოლექტივში არ შეეყვანა. ეს ისეთი გლუხისათვის, როგორც კაც ზეამზაია იყო, თვითმკვლელობის უღრიდა. და თუ იმ ლაშქარს ფაქტურად არ მოხდა, ამის მიზეზი შემთხვევა იყო: არზაყანმა მოსისხლე ტარბემ დაესხნენ თავს და მამამ კიდევ ერთხელ გადამარჩინა მოღალატე შვილი. ამის შემდეგ კაც ზეამზაია მექანიკურად ცხოვრობს. ცხოვრების გაგრძელებაში ისევ ძველ ტრადიციას ეხმარება: მოსისხლეგს არ უნდა დაუშონ. როცა მას ეს უკანასკნელი საარსებო ფაქტორიც უნდა მოსპობოდა (არზაყანი უარს ამბობდა სვანეთში დარჩენილიყო და თბილისში წასვლა მტკიცედ გადაწყვიტა), მამა-შვილს შორის არსებული მორყენებითი წონასწორობა საბოლოოდ და აღუდგენელად დაირღვა — ან მამა ან შვილი უნდა დაცემულიყო მკვდარი. დაცემა მამა. ამის სიმბოლური მნიშვნელობაც კონდა: შვილი ახალი ეპოქა იყო, მამა — ძველი. ამ მკვლელობით ახალი ეპოქა კიდევ ერთხელ უსწორებდა ანგარიშს ძველს. მართალია, ეს ბუნების საწინააღმდეგო სისხლიანი ტრაგედია იყო, მაგრამ ასეთი იყო დროს კანონები და მოთხოვნილება. „...ტარბემ ჯერღველებში უნდა აარსს კაცობრიობამ, რათა არსებებს დღეს ცად ამაღლდეს სული კაცისა! ჰოი, აფთარო, კაცის სისხლის უხვად მებრეკელო!“ (II, 54).

კაც ზეამზაიას ცხოვრება ტრაგედიაა მუხისა, რომელსაც გრიგალის დროს ლერწმის თვისება არ აღმოჩნდა. ეს არის ტრაგედია შეგუების უნარს მოკლებული ადამიანისა. კონფორმიზმი უცხო იყო კაც

ზეამზაიასთვის მისი გლეხური ბუნების, მამაკაცური ხასიათისა და ადამიანური პატიოსნების გამო.

ასე დასრულდა იმ ადამიანთა საუკუნე, რომელთა ცხოვრება გაპირობებულ იყო მკვლელობით. მაგრამ ეპოქის კვდილის პროცესი მაინც გრძელდებოდა. ადამიანებთან ერთად კვდებოდნენ საგნებიც.

„საოყარიაო, ამბობდა კაროლინა, ჩვენს ახლოს დიდხანს ყოფნის გამო საგნები ისე გვეთვისებდნენ, თითქოს სხეულის ჩვენის საწილი ბებიებთან. ლხენათა და მწუხარებათა ჩვენთა თანაზიარი“ (II, 22).

ადამიანი საგნების გარემოცვაში ცხოვრობს და სრულიად ბუნებრივია, რომ მათ შორის ემოციური კავშირი შეარდება. საგნები იფიქნებოდა ადამიანური სულით: ადამიანი მათში დებს ეპოქის გემოვნებას, მწყენიერებას წარმოადგენს, სოციალური დამოკიდებულებათა შინაარსს. თავის მხრივ კი საგნები ადამიანს ანიჭებს ტკბობას და სიმშვენებას, იქცევა აუცილებელი მოხმარების ნივთებად. და ბოლოს, ისინი არიან საშუალებანი ადამიანის სოციალური და ესთეტიკური განმტკიცებისა მოცემულ კონკრეტულ საინფორმაციო ამიტომ ეპოქათა რყევას და ბრძოლის დროს საგნები ადამიანთა ნაქლებს არ მონაწილეობს სამკვდრო-სამიცოცხლო ბრძოლაში.

დააკვირდით „მთვარის მოტაცებაში“ აღწერილ ერთ ეპიზოდს: ტრაქტორი ჩაგულუღიყო ტლაპოში. ხალხი დახვოდა და ტრაქტორის ამოყვანას ცდილობდა. „...გვანჯ აფაქიმემ თარამ ემზარეო მოახვლა: —

„შეხე რა ემზაყებია მაც გველისწიწილები! — ეუბნებოდა ვიხვარს. — ვერ რამდენი კამეჩი ვრია ტლაპოში, კამეჩები არ მოიშველიეს განზრახ თავად დაქვიდნენ და ისე ამოყავთ“.

„...რათ მერე, კამეჩები დიდ არ მოიშველიეს, ძია გვანჯ?“

„...იყიან, ხალხი დასკინებს მაშინ ტრაქტორს“ (I, 201).

როგორც ვხედავთ, ხალხის თვალში ტრაქტორი-სადმი დამოკიდებულება გაიფრთხილებოდა საბჭოთა ხელისუფლებასადმი დამოკიდებულებასთან. საგანი მთელი სოციალური სინამდვილის სიმბოლოდ არის გადაქცეული.

როცა საგნები ასეთ შინაარსსა და მნიშვნელობას იძენენ, ისინი საშიშნი ხდებიან. ამიტომაც შეარქმევნა ხალხი ლუკათა ლახახუს მიერ ილორის ზარების რყევამ, ამიტომაც გაიყა განკარგულება — ჩამოსხნითო ზარები.

„და მერმე აყოცდნენ ახალგაზრდები სამარგლოს ზეთავზე. ჯერ ილორის დიდ ზარს შემოაქრეს თოკი.

რახანამთ, გრუბუნით წამოვიდა ეს უზარმაზარი მუხარადი. დაეცა სამარგლოს ქეთითარის ძვიდუჭე. აღრიალდა (დაჭრილი მდევნი) და მერმე ბუბუნით დაეცა მიწაზე.

შემდეგ მეორე ზარი დაუშვეს ძირს, მეორეს მესამე და მეოთხე მოკვდა და დილაშდის იმწოდა მთელ სოფელში, თუ როგორ ღმუოდნენ, ზმუოდნენ, ღრიალდებდნენ ილორის ზარები, ისინი ბზრიალით მო-

ჭრიდნენ ჯერ მკერძი და მკერძე შემკრთალი ბლავილით, ვერძალით ეცემოდნენ მიწაზე და კიდევ ცოტა ხანს ისმოდა მათი საწყალობელი ხმა, თითქოს ათასგული წილების დანარკვს მიწაზედებოდა (1, 249).

აქ ზარების სიკვდილის ნიშანები თითოეული და ტკივილი გადმოცემულია ისე, თითქოს ცოცხალი არსება ეთხოვებოდეს საცოცხლეს. შარბილად ცოცხალი იყვნენ ის ზარები, რადგან მათი ყოველი ხმა საუკუნეების მანძილზე ადამიანთა გულში პოულობდა გამოსახილს. ისინი რვედნენ და ადამიანთა ზედს იზიარებდნენ ჭირისა და ღვინის დროს, გამარჯვებისა და დამარცხების წუთებში, ქორწილისა თუ ვარდაცვალების დღეს. ამასთანავე ზარები ეპოქის ფორმა და საშუალება იყო სისარულითა და მშენებარების, დღესასწაულისა და ღვთის გამოსახატავად. ახალი ეპოქა სხვა ფორმისა და სხვა საშუალებებს ეძებდა. ძველის გამოყენება კი არ იწოდება. ამიტომ იღორის ზარების გლოვა ეპოქის სიკვდილის გამოტირებაც იყო.

ერთი შესვლით უბრალო ნივთი თავისთავში ატარებს მრავალგვარი ასოციაციის გამოწვევის თვისებას. შარბილად თანამ ეშვებოდა ერთი მოხუცის ქანარ-სანჯალი შეაშინა: „სატყვერის ქარქაშის ზედაპირზე ვასაოყარის ოსტატობით ამოკეთილი იყო ოდნავ შექამრული მინიატურების დარად ვაზის ფოთლების, კლერტების, პეკალების ჩუქურთმები, ბოლო ქამრის ენებისა და საქონეების კიდურებზე ნამგვარი მთვარე“ (1, 157). ამ სატყვერმა შეუბღვრებელი არ აღმარს ფიქრი არა მარტო მისი გამკვებლის ოსტატობაზე, არამედ ეპოქის გემოვნებაზე, საქმიანობის ხასიათსა და ფორმაზე, თავად ნივთის შინაარსსა და დანიშნულებაზე, თავის დროს ეს სატყვერი „ცოცხალი“ საგანი იყო: იგი საქმისა და ბრძოლისათვის სჭირდებოდა ადამიანს. ახლა ფუნქცია დაუკარგავს და წელის დამამწვებელ ნივთად ქცეულა (1, 158). უფრო მეტიც: მალე იგი აღარც ფუნქციების საგანი იქნება, აღარც წელის დამამწვებელად გამოდგება. სხვა ეპოქა, სხვა ნივთები დამამწვებენ ადამიანებს. სატყვერი შედარა რთორიკულ ფუნქციონალური ნივთი და რთორიკულ ესთეტიკურად ღირებული საგანი.

ესეც ეპოქის სიკვდილის ნიშანი იყო.

იმ სატყვერივით მოუხმარებული ნივთი იყო თამარ შარვაშიძის ოქროს ჯვარიც. შავრამ მის დაქარგვას მეტად მტკივნეულად განიცდიდა ქალი. ამ ნივთით იგი დაკავშირებულია ისეთ ამბებთან, ურიზლისოდაც მისი ცხოვრება წარმოუდგენელია. ეს არის დედაც, ბავშვობაც, რწმენაც, ჩვეულებაც. აღზრდამ ჯვართან დააკავშირა მისი სულიერი სიმშვიდე. ადამიანს წარსულის, მოგონების, სხოვნის, სულიერი სიმშვიდის გარეშე ცხოვრება არ შეუძლია. არსაყენ ზეამბიას არ ყოფნის სულიერი სიმშვიდრე ამას მიხედვს. მისთვის ჯვარი მხოლოდ დამარცხებული და უარყოფილი ეპოქის განსახიერებაა. ამიტომ უკვირს, რად

განიცდის თამარი ვეზომ მწვავედ ჯვრის დაქარგვას. თამარის წუხილს ვერც სულიერად ფაქიზი თარამ ემგვარი მიხვდა. ამრიგად თამარის ღირსი ახლოვლათვის გაუგებარი გახდა. ჯვრის დაქარგვამ კი დამატარა თამარის შეგნებაში წარსულის დაღუბვის შეგრძნება. სანამ მას დედისველი ჯვარი ჰქონდა, წარსული რაღაცნაირად ისევ არსებობდა. დიკარგა ჯვარი და საბოლოოდ გაწედა წარსულთან დამაკავშირებელი ძაფებიც, აწმყოთან მისასვლელი გზები კი თამარს ჯერ გამოეძინილი არ ჰქონდა. იგი წარსულსა და აწმყოს შუა დარჩა. ამან გაამძაფრა მისი ტრაგედია. ასე თამარის ადამიანთა ცხოვრებაში ნივთი (საგანი) საბედისწერო როლს თამარის ცხოვრების მავალითზე ხანს, როგორც ებღატება და თავისკენ ეზიდება ადამიანს მომავლადეც ეპოქა ნივთის საშუალებით. ეპოქასაც აქვს სული. მასაც ემინია მარტობელა სიკვდილის.

თუ ძველ ეპოქას მარტობელა სიკვდილი უჭირს, ახალს მარტობელა არსებობა უშიშს. ამიტომ მიერეკება, აქვეებს ზრის და ამკვიდრებს შერეც: „...მოდიოდნენ იერიშით მალალი, დიდი ნაყრისფერი ხახლები, ხარაოების ტყვს იცელიდნენ ისე სწრაფად როგორც ამრეშუმის ქია გამოიცილის ხოლმე კანს, საბუნაყალი ასეთის სისწრაფით ამოდიოდნენ დიდი ნაყრისფერი საბლები ბალავრებიდან ტფილისში და ისრისებოდნენ მათ შორის ძველებური პაწია სახლებში, კოხტა ქართული ხის აივნები და რიკლები...“ (11, 158).

მიდიოდა ეპოქა და საგნებიც ეთხოვებოდნენ სიცოცხლეს. მიდიოდა ეპოქა და კვდებოდა ყოფაც. არა მარტო ცოცხლად დარჩენილთა ყოფას დასტყობოდა იავარქმის ნიშანი, არამედ მოცალბებულთა სამყოფსაც. ფაქტიურად მათ მდგომარეობათა შორის წამოვლელა განსახსნავებელი ზღვარი.

შეადარეთ ერთმანეთს თარამ ეშვარის ოჯახის მდგომარეობის სურათი და ჯახანა შარვაშიძის სასაფლავის პეიზაჟი.

თარამ ეშვარის ოჯახი:

„...ოქუშის სასახლე იავარქმის იყო საცხებით. ჩუქურთმისანი სვეტები შექანებული ეწვენა თარამ ეშვარს, თავიღურები ფრინველებს წაებლიწათ სკორეთი. ურიზლის რიკლები დაეროთ, კიბის ტარსზე გადმოსულ სახურავის ვეგარი დაელოქ წეამს. კირი შემოსკლოდა თეთრ სასახლეს ამყად გადმომდგარს ჭეჭობზე.

პაპისველი დიდი ცაცხვი მართლაც მოეჭრა, ჭადრისა და მუხის ხეებს ხრობა შეპარვოდათ, მოხუცებული მწხლის ხეებს ფიორი მორეოდათ, ბაღას მესრები მორღეოდა, მანრილიები თოვლს ჩამოვლენა, გუნდის ხეები დაეშხებრია გასული ზამთრის ქარსა და თოვლს. ბუღას, მარანს, სამზარეულოს, საბაიფ-

როს ისლი გადასცოლდა, განზე მოედრიჯა ვამბა სი-
ავეს ძველთა-ძველი წაბლის საბლები“ (11, 233).

ჯახანა შარვაშიძის სახელად:

„იკვარქმნილ იყო მთელი სასაფლაო.

გალავანი აგლით ჩრდილოეთისაჲც, უზარმაზარი
ცაცხვი მოგვრათ, ღორები ჩიჩქინდენ მიწას, ბატე-
ბის სკორეთი წაბილწულიყო სამარის ღოდები. წა-
მოგვცხათ ფრთავამილით ანგულებები, ისინი პირვე
ღამობილინი ვყარენ მიწაზე, თითქოს მეთრედ მოს-
ვლას შეგებებინაო. უწერაოვოდ ვყარა მიწაზე ლო-
დების ნამუსრვეი, ჳება ჯურების ნამხვრეუბები, „ინ-
ფანტერიის გენერლებს“, „კოლეგისი ასეორების“,
„ქინაუების“, „ეპისკოპოსების“, „მისი იმპერატო-
რული უდიდებულესების კონვისი ოფიცერების“ ტი-
ტულებიანი წარწერები. მათი სახელი ფეხით გაუთე-
ლიათ ღორებს, სკორეთი და კურკლით წაგებილწათ
და მოვფარათ“ (111, 100).

არავითარი განხვავება. მათ დასახასიათებლად
მწერალს მხატვრული საშუალებანიც კი ერთნაირი
აქვს გამოყენებული. და ეს სრულიად შეგნებულად,
რადგან არსებითად ორივე მკვდარი სურათია. ცოც-
ხალი, მოქმედი აქტიური ადამიანი სჭირდება კაცთა
როგორც ამქვეყნიურ, ისე იმქვეყნიურ სამყოფლოს
მოლა-პატრონობას.

ადამიანის ორივე საცხოვრისი თანაბრად ლაპარა-
კობს მათი პატრონის მდგომარეობაზე. მათი პატრო-
ნები კი არსებობის უკანასკნელ დღეებს ითვლიდნენ.
რაკი აღარ იყო პატრონი, აღარ იყო ყოფაც. ძველი
ეპოქის სახეც ზუსტად ისე გამოიყურებოდა, როგორც
თარამ ეშვარის უზო-კარი და ჳახანა შარვაშიძის სა-
საფლაო. ყოფიანი არველილიყო ძველი ეპოქის სურა-
თი.

ძველი ეპოქის ცდომის პროცესი ჩანდა ადამიან-
თა ცხოვრების კიდვე ერთ ასპექტში — ურთიერთ-
დამოკიდებულებაში. ასრულებულიყო წინასწარმეტ-
ყველის სიტყვები: „და ასა ვერა არიან უკანას-
კნელნი, რომელნიც იყვენ პირველ და არიან პირ-
ველნი, რომელი იყვენ უკანასკნელ“.

არაბიაზე ამხედრებულ გლეხ არსაყან ჳეამბიას
ფეხით მასდგეს ქოშიანი გულამოუარნდილი ყოფი-
ლი თავადი გვანჯ აფაქიძე (1, 136). ეს სიამით ავ-
სებს არსაყანის გულს: მას კარგად ანსოვს თორმეტი
წლისას როგორ უთავისა მთარბასი წყერი გახუტუ-
ქებულმა გვანჯ აფაქიძემ (1, 133). ახლა კი მუ-
შლით უკან ასდგენვია თავადი გლეხს და ეპოქათა
ცვლილების ილუსტრაციად გამხდარა ეს ფაქტი.

შეგრამ ამაზე დიდი შწიშწენლობა აქვს ადამიანის
სულში მომხდარ ცვლილებას, სულიერი მონობის
დასიღებას. სწორედ ამ სულიერი მონობის დასიღების
გამომხატულებება არსაყანის სიყვარული თამარისადმი.
აქ, აზრობრივი თვალსაზრისით, არავითარი შწიშწე-
ლობა არა აქვს თამარ შარვაშიძე შეიყვარებს თუ არა
არსაყანს. მთავარი ის არის, რომ არსაყანს ღრმად
სუერა თავისი ადამიანური ღირსება და ისიც, რომ
არავითარი ადამიანური უპირატესობა არა აქვს მის-
თან შედარებით თამარ შარვაშიძეს თავისი არისტოკ-
რატული წარმოშობის გამო. „ახლა ჳეამბიავების

დროა, ახლა ჩვენი დროა, ფიქრობდა არსაყან ჳეამ-
ბიათა. სახსრავი ჩვენი და სათფიც, ჳღვავი და ცაც.
ზღვისფერი თვალბეც და ციხფერი სახსრავი“ (1,
111). ამიტომ არ ეუბება იგი თამარ შარვაშიძეს:
„მან მხვედასაგით წაყლო ბელი ამ ურმსა და უდრე-
კელ თავადის ჳალს. იგი, როგორც ათასგზის წაუე-
ლია ბელი შარვაშიძეს ჳეამბიას ჳალებისათვის“
(1, 171). არსაყან ჳეამბიას სულში უკვე მკვდრია
ძველი ეპოქათა ნაკარნახვეი მორჩილების გრძნობა,
ყმური მოკრძალება. იგი თავისუფალი კაცია. მისი
ადამიანური ღირსება არამარტო სოციალურად, არა-
მედ სულიერადაც ამაღლებული და გაამაგებულია
თანასწორობის შეგრძნებით.

არსაყანის სულში ის გრძნობა დაბადა და გაამ-
ტიცა ძველი ეპოქის სიყვდილმა და ახლის გამარჯ-
ვებამ.

როგორც ამოზენ, ღმერთისა და ბუნების წინამე
ყოველი ადამიანი თანასწორია. ოღონდ ამას შენე-
ბა უნდა, ოღონდ ეს უნდა იწამო. საბირისბარო ახ-
რო ჩაუნერგა ძველმა ეპოქამ გვანჯ აფაქიძეს. ამიტო-
მაც „მას ურყევად სწამდა თავადის უპირატესობა
გლეხის წინაშე“ (1, 183) და ფიქრობდა — თარამ
ემხვარი უთუოდ დაამარცხებსო არსაყან ჳეამბიას
შარულაში. მაგრამ არ გაუმართლდა. თავადი და
გლეხი თანასწორი აღმოჩნდა: „ამასობაში გუნტერ
და არაბია გავსწორდნენ ურთიერთს. ისინი მტეფო-
რებსაგით მიპქროდნენ უკვე გაღურებულ ტერამელ
კვლზე. გუნტერი ცუბლისფერი და რახსი არაბია ისე
აესებდნენ და ამშვენებდნენ ურთიერთს, როგორც
აპოლონის ტებლს დიოსკურები“ (1, 162-163).

გუნტერზე თარამ ემხვარი იჯდა, არაბიაზე — არ-
საყან ჳეამბიათა. ისინი აპოლონის (ე. ი. შვენიერე-
ბის) წინაშე ტყუპის ცალებივით თანასწორნი იყ-
ნენ.

ეს თანასწორობაც ძველი ეპოქის სიყვდილის შე-
დეგი იყო. ამ სიყვდილმა განაპირობა ისიც, რომ ნა-
თავადარი გვანჯ აფაქიძე კომუნისტ პრენმა არღანს
მიითხოვებს თავის ჳალს. ასე რომ, ადამიანთა ურთი-
ერთდამოკიდებულების ყოველ სფეროში ახალი ეპო-
ქის პრინციპები იმარჯვებს, რა თქმა უნდა, ამ პრინ-
ციპებით სარგებლობას სხვადასხვა ადამიანი სხვადა-
სხვა მიზნით ფიქრობდა, მაგრამ ეს ახლა არაფერს
ინიშნავს: ანგარიშს უწევენ, ემორჩილებიან მხოლოდ
იმას, რაც ცოცხალი და ძლიერია, რაც გამარჯვებუ-
ლია.

გამარჯვებულმა ეპოქამ სამუდამოდ უარყო დამარ-
ცხებული ეპოქა თავის ადამიანებათ, საცნებით, ყო-
ფით, რწმენათ, ადამიანთა შორის ურთიერთობით.
როცა ამ დამარცხების სურათს წარმოიდგენთ, ამ მუ-
იძლება ამ გვაგახსენდეთ ნაბუქოდონოსორის სიზმარი,
რომელიც შარდინ აღმობიამ უამბო თანამეცნიანებებს
ტარიელ შარვაშიძის ოჯახში. მით უმეტეს, რომ თა-
ვად მწერალი ამბობს, ამ სიზმრის „ახანა ნათ-
ხრობის ჩემის გასაგებად უთუოდ საჭიროაო“ (1,
67).

ნაბუქოდონოსორმა სიზმარში იხილა კერპი, რო-
მელსაც თქმის თავი ჳქონდა, ვერცხლის — მელავ-

ნი, რეალის — მუცელი და თქო, რკინის ბარკალნი და კევის — ფეხნი. მერმე მთის მოწყდა ლოდი და დაფშენა სრულად ეს კერპი. დამსხვრეული კერპის ადგილი კი თავად დაიჭირა ლოდმა და აავსო ქვეყანა (I, 68).

შემადგენელი ელემენტებიანად (კლასობრივი საზოგადოებრივი წესობა, ქრისტიანული რელიგია, ყოფა, ზნე-ჩვეულება, საგნები) მიღწეა რევოლუციის გრივალმა ძველი ეპოქის კერპი, როგორც ნაბუქოდონოსორის სიზმარში მთის ლოდმა ოქრის კერპი. ძველი ეპოქის ადგილი რევოლუციურმა ეპოქამ დაიჭირა.

2. მდგომარეობას მოკლებული კაცის ტრაგედია

გვანჯ აფატიძის ასულის კორწილზე, იღობს ჩამოსული ლეკვია ლაბახუა თარამ ეშვარს ერთ ასეთ იგავს უყვება:

„თორმეტი კაცი მდგარა თურმე ერთ მაღალ, ძლიერ მაღალ ხის ქვეშ. მათ შორის თერთმეტი ბრმა ყოფილაო. და ამ ერთმა თვალბილულმა შეამჩნია ამ ხის ზეთაქვზე ცისფერი ფრინველი იჯდა, ტურფა რამ ბუმბულით მოსილი. სახილველად საამური იყო ფრინველი იგი, მაგრამ დანარჩენნი ვეღარ ხედავდნენ მშვენივალ მისსა.“

თვალბილული აღუტაცია იმა ფრინველის შეკრობის წადლი, მაგრამ ვაგლასად კოჭლი ყოფილა კაცი იგი დედის სამოადანვე.

ზე მაღალი იყო, ქაცვებიანი, არც თუ კიბე სანდა სადმე ზედმისადგომი. მამინ უკანდავა კოჭლმა ბრმებს. დაყოლია, კაცი კაცზე შედგარიყო და შედურთმეტენ თავთა ზემოქცეოდა.

და როცა კაცი კაცზე შეაყენა თვალბილულმან, მეთერთმეტს ფეხზე შეადგა ფეხი. სულ ქვევით მიწაზე მდგარმა, ზევიდან დიოთლით კაცმა უკანასკნელმა, არ იხდომა თერთმეტივე ხელისა ტვირთვა, წიაჭვა მამინ განგებობად კაცი იგი უკანასკნელი და ცოცხალი კობეც ძირს დაეწარყსა.

თვალბილულმა ხელი ააცდინა იმ საოცარ არსებას, ბის წერხზე შეიშოვადარს და ხელმეკეულება გადრინდა თურმე უცხო იგი ფრინველი“ (I, 220).

თარამ ეშვარის ცხოვრებას ამ უცხო ფრინველის დაქვრის ოცნება იყო, მაგრამ სხვათა ამ ასურვეს ცოცხალი კიბე ყოფილიყვენ მისთვის და ხელმოცარული დარჩა იგი, რადგან „მარტოხელა კაცი თავის უდიდესი სიპრძნითაც მლეკის შთაბეჭდილებას ახლენ“ (III, 219).

თარამ ეშვარი ყოველივე საყვითი შემეული კაცია — ლამაზი ვაგაკაცი, უკანათლებული პიროვნება, მაგრამ მინც ტრაგიკული ბერბონა, რომელსაც თავისი ადგილი ვერ უპოვია ამ ცხოვრებაში. ტრაგიკულობის საფუძველი კი მისი პიროვნების ბუნებაში მდებარეობს, რასაც თავადაც ვრძნობს: „ემიშობ, ვაჰ თუ ჩემი უბედურების მიზეზი ჩემივე იყოს“ (II, 75). იგი ყოველთვის ამ ცხოვრებაში თავის გზას ვეძებდა, არსებობის საკუთარი ფორმის

რა, მაგრამ ეპოქათა მიჭვევისა და მოჭკვის მიჯნაზე გრივალმა ჩამობრტყა და განაბნდა ვერცხვე „ფურცელნი შვენიერ და ნაყოფი მრავალკერპურს ეს მეორედ ეშმანა ნაბუქოდონოსორს“ (I, 69). ეს იყო რევოლუციის ტრაგიკული ხასიათი, ამ ტრაგიკულმა ხასიათმა განაპირობა „მთვარის მოტაცებაში“ კაც ზეამზიას, თამარ შარვაშიძისა და თარამ ეშვარის შემადრწუნებელი თავდასასვალი. რომანის ენარც ამავ მიზეზით არის განსაზღვრული — ტრაგიკული ეპოქა.

პიენა უნდოდა, იგი გაურბოდა გაემეორებინა მრავალთვან უკვე გატყეპილი გზა ცხოვრებისა.

„იცოდა წინასწარ: კაცი საშუალო სეოლას რომ გაივლის, მერმე უნივერსიტეტში შევა. უნივერსიტეტს გაათავებს ავად ამ კარგად, მერმე სამსახური უნდა დაიწყოს, მერმე ცოლი შეირთოს, ბავშვები განარდოს, მერმე და მერმე უთუოდ მოკვდება. ეს გზა ათავებს და ათათავებს გაუვლიათ. ეს ამბავი გარეკანშემოცვეთლ ბულვარულ რომანსა ქვავს, ათას კაცს გადაუფურცლავს, გადაუკოთხავს იგი, არავის არაფერა შეუნიშნავს, არც შეუმატნია მისთვის, იმე გადადიას ეს წიგნი ხელიდან ხელზე“ (III, 151).

ცხოვრების გზის ბენაში თარამ ეშვარის პიროვნება გაორდა. ამ კაცის სულიერ სამყაროში ერთმანეთს დაუპირისპირდა ორი კულტურა. ერთია — ტრადიციით, თვახით მიღებული ქართული ფეოდალური კულტურა; მეორეა — განათლებით, ცხოვრების გზით შექმნილი ევროპული ბურჟუაზიული კულტურა. ამ ორი ელემენტის ბრძოლა, ამ ორი ელემენტისადმი დამოკიდებულება არის თარამ ეშვარის მხატვრული სახის შინაარსის ერთერთი ასპექტი. რომლისყანაც გამომდინარეობს გაიკრების სხვა ასპექტებიც. როცა თარამ ეშვარი არსებულ სინამდვილეზე აღიქვამს იყოილიწყობის თვალსაზრისით ყველგან და ყოლაფერში ყოველის დაპირისპირებულ ძალებს ხიდავს. ამირომაც ორი კულტურის შერიგებული შინაღმდეგობა თარამ ეშვარის სულში ზის და შიგნიდან ღრღინს და შლის მას.

„ზის და შეყურებს თავის შავს და ნესისებრ ქედს — სატყვარზე მდებარეს.“

ქართული სატყვარი და ფრანგული შელონი! ორი შერიგებული ციფილიზაციის პროდუქტია უთუოდ...“ (I, 120).

სვანეთში ჩასული თარამ ეშვარი 30-იანი წლების სვანურ სინამდვილესაც ორი კულტურის დაპირისპირების თვალსაზრისით უყურებს და აფასებს. აქაც ერთ მხარეს არის გრამაფონი და მეორე მხარეს — ჩონგური, ზალაბაიყა და სანანდარი, ბოლუა და მონხა, გუპი და სვანური ქედი, ზეინტეგანერი ფეხსაცმელები და საცვეთები, ელიტროაყენილობა და ფიჭვის ჭილები და ა. შ. (III, 66). მის უხარია, რომ სვანეთში ვერ არ იცინა რა არის ვენეროლოგი.

კლინიკა, ამორტისტები, აკუმორონი, რომ სვანებს ვერაპული ქარბნების მონობისათვის ჯერ არ შეუღლები-
ათი ჯანი, ვრამაფონის მხავილი არ გაუგონიათ და
რადიოს ჯაჟღანი (111, 72).

ორივე კულტურას ღრმად აქვს ფესვები გადმუ-
ლი თარაშის პირფენებაში. არცერთი მათგანისაგან
გათავისუფლება მას არ შეუძლია, მიუხედავად იმისა,
რომ ერთი ინდივიდუალის ორი „მე“ ებრძვის ერთმან-
ეთს „როგორც ერთ მუშაში დამწყვედელი ორი
მორიელი“ (111, 114) ამ ბრძოლაში უნდა მიხედეს
არჩევანი, მაგრამ ესევე შეუძლებელი გამხდარა, რად-
გან, როგორც თვითონ თარაშ ემხვარი ამბობს, „ის
სამყარო, რომელიც მე განუზომად მიყვარდა, ვე-
ლანსოდეს აღსდგება აწი. ხუნდებიან ჩემი საფარვე-
ლი ფერები, კვდებიან ჩემი სანატრელი სამღერები
და ეს ლოცობათქანასავით სახეცვლილი ქვეყანა მე
მეჩვენება როგორც უფროლი ტრამალი“ (111, 219).
რაც შეეხება ვერაპული ბურჯაზიული კულტურას, იგი
წამყარს სძულს და ეზიზღება: „და როგორც ლითი
ანამბურჯევე ნანობს ზომასზე მტებად შესწულ დღიონს
მეორე დღისვე, თავი სტყვია და გულისრევა უცრემ-
ლებს თვალებს, მერზე ეს კაცი თითს მაიყოფს თავით
საშაში, ცდილობს ამგვარად წამოარწეოს წინადლით
ნაგამი, ასევე ვებრძვი მე ჩემსავე თავს და ეს მწყუ-
რა ამიფერწეყო პირისაგან ჩემისა სხვის ქვეყანაში
მიღებული ზედმეტის საზრდა. ევბს განადიდებს ჩემ-
გან სხვისი აზრები, სტელი წიგნები, ფოლიანტები,
რაცხები, ციფრები, ომებისა და მფეუების წვლილ-
რიცხვანი, ფილისოფიის და ალგებრის ფორმულების
იწილიბილი, თორაები, იდეები, ჰაბითუებები. ჩემი
საზრდად წარნიშობენ უცხო და უცხო მოძღვრებანი
სამარადამოდ...“ (111, 87).

როგორც ვხედავთ, ამ ორი კულტურის შერიგება
თარაშის სულში შეუძლებელია. მათ შორის აბრევა-
ნიც შეუძლებელია ისე, რომ თარაში წაიგებული არ
დარჩეს, რადგან ერთი ეპოქისთვის არის შეუფერე-
ბელი და მოთვლებული; მეორე კი — თვითონ ემ-
ხვარის სძულს და ცდილობს მისგან გათავისუფ-
ლდეს.

ასეთი მდგომარეობა სრულიად არ ნიშნავს იმას,
თიქვის თარაშ ემხვარი კულტურის უარყოფელი
იყოს საერთოდ და პირველყოფილობასა და პრიმი-
ტიულობას ეტრფოდეს მხოლოდ. არა, თარაშ ემხვარს
უცვარს ძველბერძნული კულტურა: „ბერძნული კულ-
ტურაზე უფრო მაღალი და შთაფრებული ჯერ არა-
ვის შეუქმნია ამ ხელის პირზე“ (11, 58).

ამ სიყვარულს თავისი საფუძველი აქვს. თარაშ ემ-
ხვარს სძულს ამჟამა წიქვლი და თავმუკავებელი ბე-
სამიზნის ქადაგება, რაც ვეზომ ქარაზად არის ბურ-
ჯაზიული კულტურაში. ბერძნები კი პირიქით. „ბერ-
ძნები უფადღესი პენიშისტები იყვნენ, მაგრამ ყოველი
წამით ხარზად სტებობდნენ, ამიტომაც იმდენი მსხე,
იმდენი ხინაღლე, იმდენი ლხენა იყო მათ ყოფაცხოვ-
რებასა, პოეზიასა და ამროვნებაში“ (11, 90). რო-
გორც თავად ატარებდა თარაშ ემხვარი უღარდელი
და სპორტსმენი ვაჟაკის ნიღაბს, ასევე ატარებდნენ,
მისი აზრით, ძველი ბერძნები მზიანი ოპტიმიზმის

ნიღაბს და ეს უდიდესი მიზანძის მაგალითია მის-
თვის. ბერძნული კულტურის ვაჟაკობის ნიშანი გა-
რამ ემხვარისათვის მამაკაცის კულტურა უცხო
პირველადი ადგილი ვაჟა ძველ ელინებთან. ხოლო
ბურჯაზიული კულტურის ვაჟაკობის ნიშანად მას
მამაკაცის კულტის ქალის კულტი შეეღება მიაჩნია.
„ქალი იყო დღემდის ვერაპული ბელთენების თით-
ქმის ერთადერთი უცვლელი მუხა, იგივე ითქმის
მხატვრობის, მუსიკის და ხელოვნობების მიმარ-
თაც. და ყველაზე უფრო ქალურმა ნაცამ ვერაპაში
თავისუფლების ემბლემაც ქალის სახით აღმართა პა-
რიში. დღესაც მთელი დასავლეთური ცივილიზაცია
გადაქარბებულია ხაზს უსვამს ამ მარადამულ ქა-
ლურობას. თქვენ როგორ გჯონათ, განმამაკაცების
ნიშანი ბომ არაა ეს? ძველი ბერძნული კულტურა
გაცილებით ვაჟური იყო, ვატი ამლონი ითვლებო-
და სინათლისა და სიტამაზის ღმერთად და ვას უ-
ღეროდა მთელი ბერძნული პოეზია და მხატვრობა“
(111, 136). ბერძნული კულტურის მამაკაცობა
ნიღაბს თარაშ ემხვარს და ამიტომ ბურჯაზიული,
ზღვის მშფოთარებისა და დღემდის დროს „ოღისებს“
კითხვა რომ უცვარს (11, 134), განმარტობიანა და
სიმშვიდის წუთებში პლატონით რომ ტკეება (11,
85-7).

ასე რომ თარაშ ემხვარი სრულიად არ არის კულ-
ტურის მტერი და უარყოფელი. იგი გამაჟანსაღე-
ბელ კულტურას ეძებს ბურჯაზიული ავადმყოფურ-
კულტურის საპირისპიროდ. ასეთად ძველბერძნული
კულტურა მიაჩნია. ასეთსავე გამაჟანსაღებელ თვა-
ზას ეძებს იგი ქართულ წარმართობაში. აქედან არის
სვანეთისადმი ტრფილიც და იმდენი სულთერი გა-
ნახლებიანა. ასეთი იყო კულტურის მესამე სახეობა,
რომელიც თავისთვის გამოქმენა ემხვარმა. მაგრამ
მე-20 საუკუნის ოცდაათიანი წლების საქართველოში
სხვა კულტურა იქმენოდა, რომელიც თვისობრივად
ენსხვავებოდა როგორც ქართული ფეოდალური
კულტურისაგან, ისე ვერაპული ბურჯაზიული და
ძველბერძნული კულტურებისაგან. ეს იყო სოცია-
ლისტური კულტურა. აქაც ნებისთ თუ უნებლიედ
თარაშ ემხვარი ორი კულტურის შორის აღმოჩნდა:
ძველბერძნული კულტურა თუ სოციალისტური კულ-
ტურა? სოციალისტური კულტურის გზა ემხვარისათ-
ვის მიუღებელი იყო, რადგან სოციალიზაცია და პო-
ლიტიკურადაც უცხო იყო მისთვის. ამრიგად იგი
მარტოდ დარბა და ძველი კულტურა არ აღმოჩნდა
საკმარისი აბალ დროში სულის საზრდიდ.

და იგი ვინც მარტობელა იყო და სულის საზრ-
დის არჩევანი სამლოოდ ვერ მოახერხა, ცხადია,
ვერ მიწვედებოდა უცხო ფრინველს.

პოლიტიკის ასმარწხვე ორი გზა იყო — გზა სო-
ციალიზმისა და გზა ფემინიზმისა (11, 76; 111,
219). ამ ორ გზას შორის არჩევანის ვაკეთებაც არ
შეეძლო. რადგან ბურჯაზიული და ფემინიზმი ისევე უ-
ცხო და მიუღებელი იყო მისთვის, როგორც ვერაპული
ბურჯაზიული კულტურა. ვერაპაში ცხოვრებამ მშვე-
ნიერად გააკვირნა თარაშ ემხვარს ბურჯაზიის ბე-
ნება და არსი. იგი ზიზღითა და ირონიით ხატებს

შესიო რიშევენის პორტრეტს: „ეს თაბოტკლევილი, კუჯა, ღიპიანი, მოკლეფეშება, თითები მუხლუხასათით მოკლე და დაბლაგვილი. ისინი არაფრითა კვანან მტაცებლის კლანჭებს. მაინც ეს ბელები ავებენ ქსელს სტამბოლიდან შუამდინარემდის. მყირე აზიის ხალხები ოდეს ღვრიან დივ იყის რამდენი ტომის სისხლითა და ოფლითაა ვინც არაქველი ის ბრილიანტის კოლიე, რომელიც ამას წინად გამოუგზავნა მუსიო რიშევენმა ელენე რინსერს? ეს მანიაკი ერთ პატარა სამთავროს იყიდის.“

ქსელი გაშვულია სტამბოლიდან შუამდინარემდის. ზის ახლა მუსიო რიშევენს სადღე მოსულში ან ერ-ზერუმში. ქსელი გაშვულია ყოველგან და გაურანდავი. ბლაგვი თითები ვირტუოზულად აკეთებენ „გემუატს“ (11, 57). ეს სტრაქონები ნაოლად უჩვენებენ მკითხველს, რომ რიშევენების სასოფადოებაში არ იყო თარამ ეშვარის ადგალი. მან ბოლომდე შეგვა უახლოვრდა და უპატრონი ახალგაზრდა კაცისათვის ბურჯუაზიულ სამყაროში გამწადებული სამსალა. „ჯერ კიდევ დედის აღვრის მენატრებოდა უძილო ღამეებში ღარიბ მანსარდებში მწოლარეს. მამას მელანქოლია სჭირდა. ქალაქიდან ქალაქში დაწრია-ღებდა ავადმყოფი. ჰშირად იაფფასიან ოტელში მი-კედებდა მარტოხელასა და მიუსაფარს. თვეობით ეკედებდა მამის მოყთხვას, ან დედის წერილს მშვირ-მწყურვალად.“

ოქ, ის მწელი ღამეები იმ ბინძურ და საშინელ სასტუმროებში, სადაც დღისით ბურჯუაზიული წესი-რი სუფილა, მაგრამ მოაწყვდა ნაშუადღევი და ამ სასტუმროებში უკვე იღიქმებდნენ მფეალები და მათი ალფონსები და ატყდებოდა ერთმანეთს, საყვარლების, მუშტრების და სასტუმროს გამგებების ჩხუბი...

და როგორც ჩრდილოეთის ფიორდში დადგმულ ქართულ პალმას ქარბუქი ეკვლის, დასტეგვის და დაპაროს, ისე მომჭერა ამ უშველემელი, უცხო ციცი-ლინაბიების გრივალი, მფეგრა, შემარფია და ამფო-რიაკა“ (11, 94).

თარამ ეშვარის მფეგომარეობის, განცდისა და ბურჯუაზიული სინამდვილისადმი დამოკიდებულების ნათელი სურათია აქ წარმოდგენილი. სრულიად აშ-კარაა, რომ თარამ ეშვარი ბურჯუაზიულ სასოფადო-ებში ვერ იპოვნდა სულის სიმშვიდეს. ამ სუბიექ-ტურ განცდას იხივ ერთვის, რომ არც ქართული ხალხისათვის იქნებოდა მინალები და გასაგები პო-ლიტიკური ცხოვრების ის ფორმები, რომელთაც ბურჯუაზიული სასოფადოება წარმოშობდა. „ფაიზიში რენი ხალხისათვის ისევე შორეული ამბავია, რო-გორც ბაგდადისა და ვიბლინების ბრძოლა. ეს მოძ-რაობა დიდმა ვრებმა წარმოშობს და როგორც ყოველ-გვარი ვეროპული „იზიში“, იგაც უგაღმწებლურეს ალბათ ჩვენი ხალხის ანტერესებს“ (11, 77). უებ-ნება თარამ ეშვარი ვახტანგ იამნაბებ. ასე რომ ბურჯუაზიისაგან მისამარუნებელი გზა ერთხელ და სა-მუდამოდ მოკვეთილია თარამისათვის.

ვფრ სოციალიზმს ბირჩვებს ეშვარი, რადგან ეს გზაც მოჭრილია მისთვის. „ერთი მიტკომ, რომ თა-ვადი ვარ და წინაპრების ჩემის ცოდვებს უთუოდ

მომიტობაცენ. მონანიებული აზნურის ამბავი, ჩემის აზრით, ლიტერატორების ფანტაზიის წყაროა. ქე-რის მასალამ რაც უნდა ინანიეს, მტრედის მტრედე მაინც ვერ გახდება. ეს ასეა და გარდა ამისა, მე სულ სხვა პოლიტურაზე ვარ გაზრდილი და ძალიან საე-ტვია ბოლშევიკებმა ჩემი გულწრფელობა იწამონ“ (11, 77). თუმცა სუბიექტურად თარამ ეშვარი კო-მუნისტების სიმპათიურად უყურებს (1, 232, 233, 234). მაგრამ რვეოლუციების დრო პასუხისმგების დროც არის: „რვეოლუციის დროს რა უნდა კქმას დიდგვაროვანმა ახალგაზრდა? — ამბობდა თარამ ეშვარი. არასოდეს ისე სასტიკად არ განკუთხავილი ადამიანი წინაპარსა თვისთა ცოდვების გამო, რო-გორც რვეოლუციების დროს. რადგან ყოველ დიდ რვეოლუციას ასე ხრვევიაო, სისხლს უხვად ხარჯავსო, მაგრამ ყოველ კაცს უხვადვე აზღვევინებსო სისხლის-თვის და წარსულისათვის.“

სისხლი სისხლისა, წიხლი...“ (1, 73). ამ მფეგომარეობის, მფეველუბებათა ამ წვებას იხივ ემატება, რომ თარამ ეშვარი საერთოდ გაურბის პო-ლიტიკას და ედილობს პოლიტიკური ცხოვრების გა-რთი იღვეს. „მე საერთოდ პოლიტიკური მოღვაწე არ ვყოფილვარ და არც ვიქნები ოდესმე“ (11, 77). თა-რამ ეშვარი კი ისეთ ეპოქაში ცხოვრობდა, რომ პო-ლიტიკა ადამიანს ცხოვრებაზე წარუშლელ კვალს ტოვებდა. ყოველი მოქალაქისადან მოითხოვდა ერთ-სეულ და საბოლოოდ განესაზღვრა თავისი პოლიტი-კური მრწამსი. ეს არჩევანი თარამმა თავისებურად გააკეთა — არც ფაიზიში და არც სოციალიზმი. მა-გრამ ასეთი გადაწყვეტილება სრულ პოლიტიკურო-ბას არ ნულისმხრობდა. ეშვარის სიმპატიური ცუთ-ვნონდა საქართველოს წარსულს, მისი სულის რაღაც ნაწილი ვარდანიძე-ეშვარების დროით ცხოვრობდა. „თარამ ეშვარი საცხებით მოქანველი იჯდა ცხენ-ზე თვალმომღვლევი. მთავარის სინათლემე თავის გვერდით მიმავალი ცხენონების ლასლას ამჩნევ-და მშოლოდ და ეზმანებოდა, თითქოს კოლებების იმ მოისარ ჯარებს ხლებიდა, პეტრას ციხესთან რომ შემეხრეს ირანელები“ (1, 179).

„ეს მე ვიყავი, ამ საომარ ლიონზე მჯდარმა, რომ ვადმოვლებე ასურეთი, შუამდინარე, უდაბურე-ბი, უკაცრელი და გარუჯული მებატი სტეპები. ეს მე ვიყავი ამ საომარ ლიონზე ამეღვრებულში, რომ წარუტეხები ცხენონის ხალხს ჩრდილოეთისკენ. ზათით და მძრძლით ვაგარეთ ჩვენ ირწებები. მახვილით ვკვეთილი ჩვენ სიმნელს და მტერს წინ დამხედურს“ (11, 88).

მაგრამ წარსულის ეს ტრფობაც ვერ მიანიჭებს თარამ ეშვარს ნუკვამ, რადგან დაწყვეტილია ვარ-დანიძე-ეშვარების გვარი ფსალმუნისა ასდაბრევე ლექსით. იმ ძველი ფეოდალური ეპოქის პოლიტი-კური ცხოვრებიდანაც ამოშლილია მისი გვარი. აშ-რეოდან მოკვეთილია უკან მისამარუნებელი გზაც. ამი-ტომ შევეცადა იგი გამოეჭებნა უბრალო და თითქოს უმტკივნეულო გადაწყვეტილება: სვანეთში გადახვე-წილი იქვე დარჩენილი ვაი და ვესთვარა როგორც უბირ, უშვარი და უპრეტენზიო მონადირეს. მაგრამ

ესეც თავის მოტყუება იყო მხოლოდ, რადგან სენიონი დიდი გზა მოთავსება თუ არა, მრეწველობა აღორძინდება, ფაბრიკებისა და ქარხნების ტყე ამოვა და კომპები საქარხნო მიღების ტყეში სამუშაოში ნივთება იქვეყნა (111, 122).

აქაც მარტო აღმოჩნდა თარამ ეშვარა. და ვერც იგი მიწვდება უცხო ფრინველს, ვისაც პოლიტიკამიც ვერ აურჩევია თავისი გზა და განსვ გადაგონია ეპოქის ბრძოლას.

თარამ ეშვარის ბედი ისე აქვეყნა, რომ რელიგიასა და სიყვარულშიც გზაჯვარედინზე შედგა. აქაც არჩევანი იყო გასაკეთებელი, აქაც რომელიმე გზას უნდა გაჰყოლოდა იგი. მართალია, მას ქრისტიანობა არ უყვარდა და მშულვარებით ეყიდებოდა, მაგრამ არც ათეისტი ყოფილა იგი.

როცა თარამ ეშვარი ქრისტიანობაზე მსჯელობს, ყოველთვის ირონია და ხიზობა მის ნახარვეში.

„მატონებო, ბნელა თქვენს ბიბლიაში, ბნელა იოანეს გამოცხადებაში, ისევე როგორც თქვენს ნოტრდამში. ვოტიური ტაძარაც ხომ ცამდის ატყორქნილი ცათა ტრფილია? მაგრამ ვოტიურ ტაძარშიაც ბნელა“ (11, 53).

„...ა, ეს ქრისტეს ჯვარი!... იგი, თამარ, როცა მე უფროსაში ვგზავნი და ამ უფალაე ვლუბიებს და ტარებს შევცქერი, დარდავლიდან ვიდრე მოტლანდიის ზღვამდე, მაყორებს კიდევაც, რა გახდა ეს ჯვარი! პატარა, ბინძურ პალესტინაში დაბადებულმა ქვერგლის ბუმბა ჯვრების ტყეები აღმართა მთელ ქვეყანაზე“ (11, 92).

მაგრამ, როგორც უკვე იტყვა, ქრისტიანული რელიგიისადმი ეს დამოუდებლობა თარამ ეშვარის ათეისტობას არ ნიშნავს. იგი წარმართობას მიუღატვის რელიგიისა და ათეიზმის ბრძოლის ეპოქაში. თამარ შარვაშიძეს ვუბნება თარამ: „მე უნდა გავთვლო ეს ჯვრის სიყვარული, ჩემს სულში წარმართული ღმერთა ჩაქრული, ბილი შენი გული ილიორის დამბერეულ შარავით ვლარუნებს თამარ“ (11, 92). ამ წარმართული ღმერთს გამოა, რომ თვალგამარწყვინებული შესცქერის იგი ღვთაობა ღაბაშუას ვაცხენების ბნელ მისტერიას (1, 71), ამიტომ უსმენს საფარეო გულიყვართ ზისიმისა წარმართულ რიტუალების ამბავს (11, 25, 30), სიყვარულით იცინებს მიზიტუს დღესასწაულს და მუხის ფოთლების გვირგვინით მუხლდამწვევებულ ლომკაც ესეაქიას (1, 85).

რელიგიაში არჩევანი ქრისტიანობასა და ათეიზმს შორის უნდა მომხდარიყო, მაგრამ თარამი მესამეს უსწრავდა, რაც ფაქტიურად აღარ არსებობდა, რაც მხოლოდ მოგონება თუ გასწვნიება ქვეყლიყო. წარმართობის არჩევა ფიქტიური პროცესია, თუნებაც მხოლოდ და ამდენად არარეალურია.

თარამ ეშვარი აქაც მარტოა. და ვერც იგი მიწვდება უცხო ფრინველს, ვინც რელიგიაშიც ვერ გააკეთა არჩევანი.

მიუხედავად იმისა, რომ თარამ ეშვარს მრავალი ქალის სხეულის სიტკბო ეგონა, სიყვარულშიც იგი ქალი დადგა მისი ცხოვრების გზაზე — ელენე

როსხერი და თამარ შარვაშიძე. აგი თვითონვე ამბობს — „ვევლავ მეტად სერიოზული იყო ელენე როსხერისა და თამარ შარვაშიძისადმი ტრფილი“ (111, 139). სიყვარული რომ გააჩრუებინებდა ვიარკინებულებიყო, არჩევანი ამ ორ ქალს შორის უნდა მომხდარიყო, მაგრამ ელენე როსხერის ტრფობა, შეეწირა დედის სიყვარულსა და სამშობლოში დაბრუნების წყურავლს: თარამ ეშვარი თუ ელენეს შეირთავდა, იგი ვეროპამი უნდა დარჩენილიყო სამუდამოდ, მაგრამ მან ეს არ ისურვა. თამარ შარვაშიძემ კი სამუდამოდ ნაბიჯი გადადგა, როცა თარამის სურვილის საწინააღმდეგოდ თმებიც შეიკრიბა და ფოქსტოტაც იტყვა: „ტფილიმა გამოცევა თამარისადმი გული. იქ გამოირცვა, თუ როგორი უფსურული ყოფილა ჩვენს შორის. მე იგი საიყენებო ქალად მიმანდა და თანამედროვე ქალი შეურჩა ხელში. არაფერი ისე არ აჩვენს კაცის ბუნებას, როგორც საგნები და ტფილისში ნახულმა საგნებმა გავყვარეს ჩვენ“ (111, 139). ასე რომ არც თამარისადმი სიყვარული დავეირვებინა ბედნიერად.

ამ ორი ქალის სიყვარულს სხვა სარწმუნო აქვს. რაც არსებითად მნიშვნელოვანია ეშვარის ბუნებისათვის: ელენე როსხერი ვეროპული ბურჯუაზილი კულტურის დიდილი შეიღია, თამარ შარვაშიძე კი — ქართული ფეოდალური კულტურისა. აქაც ამ ორ კულტურულ მიჯნულსა შორის რყევა გამოიშვავინდა ეშვარის მხრიდან. იგი ედილობდა გათავისუფლებულიყო როგორც ვეროპული ბურჯუაზილი კულტურისაგან, ისე ელენე რომსხერისაგან, მაგრამ ტრფე ეთი მოახერხა და ვერც მფორე. თუმცა გაქცევით კი ორივეს გაქცევა. ეშვარისათვის საუბედუროდ ირავეს მტკიცედ გაუდგა მის სულში ფესვი. აღმათ ამიტომ არის, რომ სენაელიდან თარამმა ელენეს ვეროპამი უფრო თბილი და სიყვარულით საგე წყრილი მისწერა, ვიდრე თამარ შარვაშიძეს ზუგდებდა. როგორც ვეროპულისაგან გათავისუფლება ამ გამოიხდა, ისევე ჩაიხდა ქართულისაგან დაბრუნების ცდა. იგი ვერც ქართულ ფეოდალურ კულტურას შივბრუნდა და ვერც თამარ შარვაშიძეს, ორივენი უცხონი და უადგილონი გამხდარიყვნენ მისთვის, და როცა თარამ ეშვარი ორი ასარჩევადან ვერც ერთს აირჩევს, ყოველთვის ეტებს მესამეს. სიყვარულშიც მოიხდის მან მესამე — სენის ქალი ლამარია. მაგრამ ეშვარი აქაც მოტყუვდა: ლამარიაც ისეთი ქალი აღმოჩნდა როგორც მილიონობით სხვა ქალი. მას არაფერი ქონდა საერთო ეშვარის ცხოვრების ფილოსოფასთან და ლამარიაც ისევე ტრფოდა ცხოვრების სიამისა და სიტკბოს, როგორც ყველი ქალი ეშვარისაგან ვეროპის დი ქალაქებში უკულოდ და დუნანებლად მიტოვებული. ეშვარისეული „მესამე გზა“ აქაც უნდა აღმოჩნდა, ისეც არსად მიდის.

სიყვარულშიაც მარტობელა დარჩა თარამი, და ვერც იგი მიწვდება უცხო ფრინველს, ვინც სიყვარულშიც ვერ ამოვიხსნის გულის სწორს. „და ვაჟ იმის,

სიყვარული ვინაც დაქარგა, ვინაც განგებამ მიუს-
ჯა მარტოდ დარჩენა“ (111, 86).

როგორც დაინახეთ, არც დრომ, არც სოციალურ-
მა სინამდვილემ, არც რელიგიამ, არც სიყვარულმა
არ ასურგა ყოფილიყო თარამ ეშვარის საყრდენი
ცხოვრების ფრინველის შესაყრობად, ასე დარჩა იგი
ხელმოყარული ყველაფერში, ეს მდგომარეობა, ერ-
თი შეხედვით, უცნაური და არადამაჯერებელია: ლა-
მანი, მამაცი, განათლებული და ნიჭიერი ვაჟაკი
და ყველაფერში ხელმოყარული, მაგრამ ამ ხელმო-
ყარვას თავისი ღრმა საფუძველი აქვს, რაც თარამ
ეშვარის სინამდვილისადმი დამოკიდებულების ფი-
ლოსოფიამაინა საძებნი. როცა დამირისპირებულ
წყვილებსა და თარამ ეშვარის „მეამაჲ გუხს“ ვი-
ხილავდით, დაეინახეთ, რომ „მესამე გუხს“ ყოველ-
თვის ძველთან და წარსულთან იყო დაკავშირებუ-
ლი — ძველი ბერძნული კულტურა, წარმართობა,
ძველი საქართველო (თარამი „ქართლის ცხოვრ-
ებას“ მხოლოდ თამარის სიყვარულამდე კითხულობს.
111, 176), ლამარია (როგორც პირველყოფილი
სიწმინდის წარმოდგენა). მაგრამ ეს არ არის წარ-
სულის, ძველის მხოლოდ სიყვარული, თუნდაც ფა-
ნტატიკური. აქ უფრო რთულ მოვლენასთან გვაქვს
საქმი. იგი წყურვილია, სურვილია წარსული ამწყო-
ნი ცხოვრობდეს როგორც ცოცხალი სინამდვილე.
თარამი წარსულს განიცდის არა როგორც გარდა-
სულ ეპოქას, არამედ როგორც დროს ფორმას, რომ-
ლის არსებობა დღესაც შესაძლებელია.

„და მომავალი რაღაა?! აჰ, მომავალი! მომავა-
ლი ისევე ნაკლებად არსებობს, როგორც წარსული.
ორივენი ჩვენი წარმოდგენის ფორმებია.
გვებ აწყყუ...
ესა: ვიდრე თავში გაღვებული აზრს ქალადმე
გადაიტანდე, იგი უკუ წარსულად იქცევა“ (11,
51).

ნათელი და გარკვეულია: დრო — წარსული,
ამჟამად და მომავალი — თარამისათვის მხოლოდ
უზნალო წარმოდგენის ფორმებია. რაკი ასეა, სრუ-
ლიად ბუნებრივია, რომ მან თავის წარმოდგენაში
შექმნა სინამდვილე, რომელიც ფანტაზიის ნაყოფი
იყო და რეალურობასთან არავითარი კავშირი არ
ქონდა. თარამ ეშვარის წარმოდგენაში არსებულ
სინამდვილე და მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების
საქართველოს რეალური სინამდვილე შეეროიერებელი
იყო, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ პირველი მხოლოდ
სუბიექტის წარმოდგენაში არსებობდა, მეორე კი —
მთელი ერთი ცხოვრების ყოველდღიურობა იყო. მე-
ორე, თარამ ეშვარს მის მიერვე წარმოდგენილ
სინამდვილეში უღიოდა ვესტოკა და არა იმ სი-
ნამდვილეში, რომელშიც ხალხი ცხოვრობდა. ამას
იხივე განაპირობებდა, რომ თარამი ფიქრობდა
„მორს უნდა დაუდგეს ამ ცხოვრებას ძე ბოციე-
ლი, ცხოვრებისათვის რომ შექმნასო თვითონ რამე“
(111, 180). შორს განდგობის თეორიამ და საყუ-
თარის წარმოდგენით შექმნილ სინამდვილენი ცხოვ-
რების სურვილმა დაუკარგა თარამს თანამედროვე-
ობასთან მისვლის საშუალებანი. დაუკარგა თანა-

მედროვეობაში მდგომარეობის შექმნის საშუალებაც
„მერმე ის იყო მისი ოცნება ორან ბარსავეთ განზე
წავიდა და ცხოვრება მიჰყვა ისევ თავის გუხს, ცხოვ-
რება დარჩა მზღვარის გადაღმა. მან ვლარა შეაბლ-
ვურს სიტყვებით ამ ცხოვრებისათვის, ვლარე ეთო-
ქის მდინარეების ალოს აღება“ (111, 180).

მდგომარეობას ნიკლებული ადამიანი კი ფუნქცი-
დაქარგული სუბიექტია, რომელიც ბიოლოგიურად
არსებობს და არა საზოგადოებრივად.

„მანკ რა დიდი მნიშვნელობა ქონია მდგომ-
არეობას?! უნიჭო წერონი ათასჯერ უფრო მოკუ-
ლარულია, ვიდრე ათთორმეტი გენიოსი“ (11, 65).

„რა ცოტას ნიშნავს მარტოდენ სახელი და გუ-
რი? ამ ქალსაც თამარი რქმევია, იგივე თამარსავეთ
ბაგრატიონი ყოფილა, მასაც თამარსავეთ მშვენიერი
ხელები ქონია“... (11, 162), მაგრამ მამიდა ფარ-
ჯანიანის სტუმარი თამარ ბაგრატიონი ისტორიის
ტიქიანა და მტვი არაფერი, რადგან მას ადვილ-
და მდგომარეობა არა აქვს ახალ დროში.

თარამ ეშვარი მდგომარეობა დაკარგული კაცია-
აქედან მომდინარეობს მისი რეზინიაცია.

თარამის რეზინიაციას მეორე საფუძველიც აქვს
ეს არის შიში გადაგვარებისადმი, რაც თავის შირაც
დაკავშირებულია ეშვარის პატრიოტიზმთან. თა-
რამ ეშვარი უნდოდა და ხორციელ დაკავშირებუ-
ლია თავის ხალხთან. „მეც სიტყვის სიყვარულმა
ჩემი პატარა ხალხის სიყვარულმა გადამჩრაო. ფი-
ლოლოგიე ამიტომ გავხდიო“ (1, 43). მაგრამ თა-
ნამედროვე ცივილიზაციის, ინდუსტრიის, მეცნიერე-
ბის, ყოფის მდგომარეობამ და პროგრესმა შეაზინ-
თარამ ეშვარი და მის წინაშე დაიხევა კითხვა: „ახ-
ლა რა უნდა გააწყოს ჩვენისთანა პატარა ერმა?“
ამ კითხვას ეშვარმა პეიზიზისტური პასუხი გასცა
„მე მეონია დიდი ინდუსტრია მოსპობს მეიერ ერე-
ბის თავისებურებას. აფიაცია მოსას და მარს გაათა-
მარებას და მერმე მშვიდობაო“ (111, 20). ამ აზრმა
თარამ ეშვარის დამადა შიში ვოველგვარი ცლი-
ლებისადმი, ყოველგვარი პროგრესისადმი. ეს შიშიც
ბურჟუაზიული ცივილიზაციის შეენობისა და ჩაწ-
ვდომის შედეგი იყო. „თქვენ ვროკლები, — ეუბ-
ნება იგი კარლთან მარგაშირე, — ეფოსტიერ
ხართ. ჩვენგან ამას მოითხოვთ ჩვენ გარდავიქმნეთ.
ე. ი. ჩვენ არ ვიქმნეთ ისეთი, როგორც ჩვენ ვყო-
ფილვართ, ან ვართ, ე. ი. თქვენ დაგეგმავსოთ. და
თქვენ ეს მოვდიო, კეთილი ფრუ, არა ჩვენი სიყ-
ვარულით, არამედ იმისათვის, რომ თქვენთვის უფ-
რო ხელმარჯვე იქნება, რომ ყველანი თქვენმა გვაე-
დეთ. თქვენი ბერი ხართ, ჩვენ ცოტა, თქვენი გინდათ
იმავე უფლებები ჩვეყვამით, როგორცათუ ვყარს
ელაჰებს ზღვა და ლფესიტას ვეშაი. მაშინ თქვენ
აღარ დაგჭირდვამთ ჩვენი ერების შესწავლა. ჩვენი
ქვეყნის გუოგრაფიული სახელების დამახასიათებ-
ლები თავისებური სახელისა და გვარის გამოიქმნა,
თქვენი მ ბირჩენიათ ჩვენ ყველას არზაყანის, კ-
გვას, თარამის ნაკვლად ჯონი, თანი ამ ჰან გვურ-
ქვას“ (1, 65).

თარამ ეშვარის მთელი არსება ეროვნული შე-

ობის გადაგვარების მიზმა მოიცვა. ამან გააძლიერა მისი რეზინიაცია. იგი მარტოდმარტო იყო თავისი ფიქრისა და აზრის ამბარა. „ხანდახან იგი, თამარ, ისე შემომერთობა მარტოობის ცეცხლი, ასე მგონია სტვა პლანტიდან პარასუტით გადმოჩატარეთ“ (II, 93). მარტოობის ასეთმა გრანობამ თარამ ემხვარო პასურით გახადა. იგი იქვე ფიქრის კაცად, და არა მოქმედების. მაგრამ ამ ფიქრს არავინ განიხიარებს, ამ ფიქრს გამგრძელებელი არ ვყოფილა („მე ვგრძობო ვინაწარ, რომ ჩემი ნაგებობის ადამიანი აწი არ დაიბადება და არც ჩემს იდეებს გასყვება ვინმე“ III, 124). ვერც თარამ ემხვარის შრომა „კლასური ფეტიშისმიხათვის“ იხილავეს მკითხველს: იგი დაიწუნეს უნივერსიტეტში; მერე კი ავტორმა დაწვა. არც თარამ ემხვარის შვილი დაიბადება. მას ღედის საშოშივე უწერია სიყვდილი.

ასე რომ თარამ ემხვარი უნაყოფობის, უმოქმედობის, უსარგებლობის, არაგანვითარების, უემქვიდრობის, გადაშენების შწარე ტრაგედიას ატარებს თავისთავში. ამ ტრაგედიის მშვერპლია იგი.

უცნაური და სასტიკი ყოფილა ისტორიის სასჯელი. ისტორიამ და დრომ გაათანაბრა ლუკია ლაბახუა და თარამ ემხვარი.

მრავალი ქალის შვილებელი და შოტრფილად თარამ ემხვარი ცხელ უშვილობით და უნაყოფოა, როგორც ყოველ ქალს სიყვარულს მოკლებული ლუკია ლაბახუა.

მრავალი ენისა და კულტურის მცოდნე თარამ ემხვარი ისევე უმცარია, როგორც „ქრისტეს მიერ რეგენი“ ლუკია ლაბახუა.

„გარდაინდის უკანასკნელ ნაშეირს შემოვულია მშველეთის პირი, იარა ჩრდილოეთისაკენ, იარა დასავლეთისაკენ, ცოტა იარა, თუ ბუერი იარა, გულ-მეცნიერებს და მოძღვართ-მოძღვრებს შევირდით მივარა, უბინა ხანგრძლივ სიბრძნის ოსტატებს. შეიყნო თითქმის საიდუმლო ვარსკვლავეთისა, ძველ ეტრატებშივე მწელი სიბრძნე ამოკეთისა, ქედმოღრფ-

კალი დარჩადა ბიბლიოთეკებში, სემინარებში და სალექციო აულებში იგი ხანგრძლივად იცვლება კიდევ უმაღლესი კულტურის რაფელი. მაინც ის დარჩა თარამ ემხვარ, ველარ გამწრო სამი წლის ბაღს — თარამ ემხვარს, ბამზუის ჯამზე დახატულ მამალს, მეე მამალს რომ უპირებდა ერთხელ შეპრობას. ეს ასე იყო და მას შემდეგ არა შეცვლილა რა“ (III, 179).

უბრწინავალესი არისტოკრატია თარამ ემხვარი ისევე ზედმეტია ახალი ეპოქის ცხოვრებისათვის, როგორც დეკლასირებული გლახაკი ლუკია ლაბახუა.

უგანათლებლებული პიროვნების თარამ ემხვარის ფიქრსა და აზრებს ისევე არ ვყოფილა გაშვიანებული და გამგრძელებელი, როგორც „წარმართი ლენის“ ლუკია ლაბახუა მწვლმეტყველებს.

უამაყესი და უღამაზუბი ვაყვაცო თარამ ემხვარი ისევე არ მიიღო სადილისტურმა სინამდვილემ და საზოგადოებამ, როგორც გონჯი და მახინჯი ლუკია ლაბახუა.

და სიყვდილის ღღეს ვარდანიც-ემხვარების დიდი გვარის ნაშეირს ისევე არ ჰეადა ჭირსუფალი და დამტირებელი, როგორც ლუკია ლაბახუა, რომლის არც ოჯახსაშვილობა იყოდა ვინმემ სწორად და არც ღამაღების დრო და ადგილი.

მაშ რაღა არის თარამ ემხვარის გარეგნული ბრწყინვალეობა, ვაყვაცობა, სიღამაზე, განათლება? მხოლოდ ის სინათლე, რასაც მთვარე ამუქებს. მთვარეც ანათებს, მთვარეც ბრწყინავს, მაგრამ ნახესებია ის სინათლე. მთვარის სინათლე არ იბრუნება განაყოფიერების საშუალებას: ვერავის გაათამბის იგი, ვერავითარ ცეცხლს ვერ წარმოშობს, ვერავითარ თესლს ვერ გაახარებს დედამაშის გულში და ვერავითარ ნაყოფს ვერ დაამწიფებს. ცივია და მკუდარი მთვარის სინათლე. ცივია და მკუდარი თარამ ემხვარის ცოდნაც, განათლებაც, ვაყვაცობაც, სიღამაზეც, აქედან არის ალბათ თარამისა და მთვარის ანალოგიაც და რომანის სახელწოდებაც.

3. სიბნელისგან თავისდახელილი

რომანში თარამ ემხვარის ანტიპოღია არაზაფან ზეგამბაია. ერთად, ერთი ქალის ძუძუთი ვარდელი ეს ორი კაცი ყველაფერში უპირისპირდება ერთმანეთს. მაგრამ ეს არ არის კლასობრები დაპირისპირება. მიუხედავად ამისა, რომ ერთი თავადია და მეორე გლეხი. კლასობრები განსხვავება არ გამხდარა მიხეზი მათი მეტოქეობისა. თავადი თარამ ემხვარი არაფრად ავღებს თავის გვარიშვილობას. პირიქით, იგი „თავის დიდგვაროვნებას ისე განიცდიდა, როგორც წინაპრების მიერ დაკისრებულ დაუმსახურებელ ხასყულსა და ცოდვას“ (I, 183). არსად არავის მიმართ არ გამოუმტყველებია მის არისტოკრატული წარსული, როგორც უპირატესობის ნიშანი. მით უმეტეს, არზაყანის მიმართ. თავის შწარე, არც არზაყანი უყურებს მას როგორც დამარცხებულ

კლასის წარმომადგენელს ანდა სოციალური მტრის ნაშეირს. თარამ ემხვარი მისთვის ყრმობის მკვობარი და ძუძუსმეორი ძმაა. მათ უყვართ ერთმანეთი. „ან ვინ იქნება ამ ქვეყნად იმაზე უტბესი, ვისთვისაც ღედის მტერი კავთიარებია? ვინ იქნება ამ ქვეყნად იმაზე უკვირფასესი, ვისთანაც პირველი ნამიოქის გადაღება ვისწავლია? ერთი და იმავე ჯამიდარ რქე გისვამს ბაღლობისას, ბავშვობისას ბურთი გითამაშნია, ვისთანაც პირველი სიბარული გაერთებს და ამ ქვეყნად მოსულის პირველი ღენა?!“ (1, 102). მიუხედავად ამისა, ისინი შეურიგებელი მტრები არიან. ამ მტრობის სახეულებელი კი მათი ადამიანური ბუნებისა და სულეობი შინაარსის განსხვავებაა. ისინი მაინც დუმანები იქნებოდნენ, ორივე გლეხი ან ორივე თავადი რომ ყოფილიყო, რადგან მათ

შორის არსებული მოვრიგებელი წინაღმდეგობა, ეს არის კონფლიქტი სუბტიკური აზროვნებისა და ფანატური აზროვნებისა, სულიერი მრავალფეროვნებისა და სულიერი პრიმიტივობა — მთლიანობის, კულტურის უაზროფისა და უტილიტარული ცივილიზაციისა.

თუ თარამ ემხვარის ფიქრით, ყველაფერი, რაც მოხდება, ბორბტს მოიტანს, არაყაყან ზეამბაის აზრით მხოლოდ სიციფეს დასთვს, არაგებულ ბორბტს შევცლის და კვალით დაამკვიდრებს. ამაში არაყაყანს ოდნავადაც არ ეპარება ვეჭვი.

„მ, ციფება, ციფება!... ვაიფიქრა არაყაყანმა და კონტების თვალი კოლხიდის ჭაობებისაკენ გაქცა. ბოლშევიკები უთუოდ ამ მიუვალ ციხესაც ავიღებთ და საბარადგამოდ მოთხოპა მალარია — კოლხიდის ბავშვების მშესვრელი“ (1, 100).

არაყაყანი სვანეთის განახლებამზე ოცნებობს. „სვანეთის დიდი გზა მოთავდება თუ არა, აქ მრეწველობა აღორძინდება, ფაბრიკების, ქარხნების ტყე ამოვაო აქ, სადაც ახლა ფეოდალური კომუნიზა აღაძრული და სისხლის მადიებელი და სისხლის დამცველი ჩასაფრებულან... იგი იმ ღრთზე ოცნებობს, როცა ელმელები ხალხთან და საქარბნო საკონტონი დატვირთულ მატარებლებს შემოიყვანენ ენგურის გაუვალ მუხამში. კბოლოანი რტონის გზები და ფუნაელორები ამ ამაყ მთებზე აცოცდებიან, ელექტრონი, ტელეფონი, რადიო შემოვა და ქეროლანები გაყვასიონს დაბალი ლოზედ გადაქცევენ...“ (111, 122).

არაყაყანის აზროვნებას ოდნავადაც არ ემინია ტექნიკური ცივილიზაციის. პირიქით, სწორედ იგი მანჩია ადამიანის ცხოვრების კეთილდღეობის საფუძვლად.

თუ თარამ ემხვარის სიძაც ადამიანი და რწმენა აქვს დეკარტული შისაფი (111, 144) არაყაყან ზეამბაია უნიღობ ადამიანის აღზრდას მოითხოვს (111 144). ადამიანისადმი ესოდენ განსხვავებული დამოკიდებულება, ცხადია, ცხოვრებისადმიც განსხვავებულ დამოკიდებულებას წარმოშობს მათში.

არაყაყანისათვის „ცხოვრება შრომისა და ბრძოლისათვის არის გაქრელი“ (111, 142). თარამისათვის კი — ჭკრტება და ანალიზისათვის. შრომა და ბრძოლა მადებს აქტიურ ოპტიმიზმს, ჭკრტება და ანალიზი — სკეპსისს. ეს ორი შეხედულება, სინამდვილისადმი ეს ორგვარი დამოკიდებულება არ შერიდდება. არაყაყანი და თარამიც მარადიულ მტრებად დარჩებიან. ამ მტრობაში არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას — თავს გასწირავენ თუ არა ისინი ერთმანეთისათვის (თარამმა ისინა არაყაყანი ჯამღელ ტარბასაგან) ან სასავედლოდ მიუშვერენ თუ არა ერთმანეთს რველოვებს (არაყაყანს უნდოდა თარამის მოკვლა თამარის ოთახში). ეს წინააღმდეგობანი შეიძლება მოგვარდეს, ეს ვნებანი შეიძლება დაცხრეს. მაგრამ ვერაფერი შეარჩევებს აზროვნების ორი ფორმისა და ორი შინაარსის მტრობას, ვერაფერი დააცხრობს მათ შულს.

ამ წინააღმდეგობის მოგვარებას შეუძლებელს ხდის თარამისა და არაყაყანის სუბტიკური ენდობის რადიკალური სხვაობაც.

მართალია, შურალი ამბობს, რომ თარამ ემხვარს, როგორც ყველ ოდიშანსა და აფხაზს, მრავალი სახელი ერტვაო, მაგრამ ეს არ არის მარტორ ჩვეულების ანარკელი. არაყაყანიც აფხაზია, მაგრამ მას არა აქვს მრავალი სახელი. თარამის მრავალ სახელში ჩამალულია მისი პატრონის სულიერი მრავალგვარობა, რაც საფუძველია მისი სულიერი უწინასწარობისა. „ეს რამდენიმე სახელის მატარებელი თარამ ემხვარი იყო გრამას გრამის მრავალკვებს; თითქონს ერთი იყო თარამ ემხვარ აქამდის და ახლა კი მრავალი იჭვრიტება ახლო წარსულზე ჩამოშვებული მწელი ფარდიდან. და ეს ყველიც, ისე შორსაა და ისე ახლოს.

ნამდვილი იგი იყო: ერთი ვიღაცა, მრავალი სახელის, მრავალი ასაკის მატარებელი, მრავალი აღნაგობით წარმოდგენილი“ (11, 235).

ამ მრავალი სულიერი სახის მატარებელ თარამ ემხვარს ვეღარ მიუგნია, რომელია მისი ნამდვილი სული. მას ყველა უგვარს და ყველა სძულს ვროდროუდა. იგი ვერცერთ სულიერ მოთხოვნილებას ვერ გასყოლია, რადგან არ უწყის რომელიც ჭემბარტიტების მქადაგებელი, თუ ყველა მხოლოდ სიცრუეს და მოტყუებას ემანაზრება. სულიერმან სიმდადრემ დაშალა მისი სულის სიმტკიცე და დანაწევრებულ სულს უჭირს არსებობა. ამასთანავე ამ მრავალი სულის მატარებელ კაცს ყველაფრის შეცნობა სურს. მისი სულის სხვადასხვა სახე სხვადასხვაგვარად შეიცნობს, სხვადასხვა ჭემმარტიტებისა ვიძიებს და შეუძლებელი გამზადია მათი შერიგება. აქედან გარდუვალი ფიქრი და ძიება ნამდვილი საკუთარი სახისა, რაც სუბტიკტურ პრობლემად იქცევა (ედიფ თავი შენი!)

არაყაყანი კი არ აწუხებს სულის მრავალფეროვნება. იგი მთლიანია სულიერად და ამდენად ერთგვარად პრიმიტიულიც. მას ნათლად და გარყვეულად წარმოდგენია რას ვეძებს მისი სული. „სინაილე მონატრა არაყაყანს. სუფთა საწოლი, სუფთა სამოსი, სუფთა ქალაქი, ელექტრონი შუქი, წვერის გაპარსვა, რბილი ვაგონი, ასფალტობისმული უჭები, გაზეთები, რიცხები, კულტური“ (111, 163). ეს მიზინუშია, რაც შეიძლება ადამიანმა მოითხოვოს და ინატიტოს, მაგრამ იგი მტკიცე მოთხოვნილება და ყოველგვარ ორჭოფულ დამოკიდებულებას გამორიცხავს. თარამისათვის ეს დიმილის მომწვერული, რადგან, იცის, რომ ამამი ვერ იბოვის სულის შეუება. ახვე სასაცილოა მისთვის არაყაყანის მალური ოცნება: „არაყაყან ზეამბაია სანუგვანოქმული მყენიერია. მაღალი, თეთრი საბლის მარმარილოს კიბეზე ადის... მარჯნიე და მარცხნიე კედს იბდის მოზიმომე-ახალგაზრდობა. კრძალვა და რიდი ენატება არაყაყანის ჭლარის მებრედაზე. არაყაყანი კადდარაზე ადის, ათასი ცნობის და ცოდნისმოყვარე თვლი.

შემოსტერის, უდლიან რას იტყვის ახალს, უკვე ჰა-
რმაგი-მეცნიერი არსაყან ზეამბია.

გაუთუბში ხატავენ მის სურათებს და მთავრობა
სიკვლევებს უბოძებს არსაყანს. არსაყანს შრომის
გმირის საპატრონო სახელი შესთავაზეს კოლხიდის
სიკვლევასთან გმირული ზრდილობისთვის“ (I, 115).
ამჯერად ოცნებები თარაშისათვის „ლოფორთქი-
ნას ამბავი, საყოფადი ლოფორთქინას საბიჯლის
ამბავი, ერთ ცოდას გაივლის ლოფორთქინა, მერმე
ვინმე ჰბრძნის კაცი გამოივლის და გასრისაჲს
ტყროფი. მშვიდობით მამინ ლოფორთქინა და მისი
ხუხუხაჲს“ (III, 124).

არსაყანის სულიერ მისწრაფებაში ყველაფერი
კონკრეტულია — მეცნიერად გახდომა, ციების წინა-
აღმდეგ ბრძოლა, გაუთუბში სურათების დახატვა,
წიგნობის სიღელი, შრომის გმირის წოდება, არ-
საყანში არ არის არავითარი დაქვეება, არავი-
თარი გაორება, არჩევანი ნათელი და ვარკვე-
ულია. აქ თავისთავი უკვე ნამოყვანი და ძიება აღარ
არის საჭირო მიზნის მისაღწევად. საჭიროა შრო-
ლოდ შრომა და არსაყანს კი შრომა არც უჭირს და
არც უხარება. მართალია, მის ოცნებას პრიმიტი-
ულობის დაღი ახის, მაგრამ ამ პრიმიტიულობას
აქვს ერთი დიდი უპირატესობა: იგი მთლიანი და
მტკიცეა.

ამ მთლიანობისა და სიმტკიცის შედეგია ის, რომ
არსაყანს ოდნავადაც არ განუცდია ყმაბოთა მეთა-
ურის მოკვლა, თუმცა მოტყუებით გააკეთა მან ეს (II,
39). არც ლომაცია ტარბას მოკვლას შეუწუებია
იგი. მან იცის ელემენტარული ჰუმანიტეტება—მტრის
მოკვლა ვადაბარათელია. უფრო მეტიც, იგი არც
მამის შევლულობაზე დაფიქრებულა. მართალია
მამის დაღუპვით შეწუბა როგორც შეილი, მაგრამ
მოკვლევის არსში ჩაწვდომა მას არ უცდია. პირი-
ქით, ტყუილისაც კი არ სცხვინია. თარაშიც მოატყუა
(III, 166-167) და ძაბულიც (III, 173)—ტარბებში
მოვლელის მამა. არსაყანს არ უნდა არჩეული
გზიდან გადახვევისინოს თუნდაც სურვირმა ტყირობა
ან სინდისის ყვილიმა. თარაშ ეშვარი კი ტრაგი-
კულად განიცდის ყამლეთ ტარბას მოკვლას, თუმცა
ესევე მტერი იყო. ამის გამო მას თმაც გაუფიქრდა
(III, 25) და შეტრწუნებულა მოკვლელ ფრანგელშიც
კი ყამლეთ ტარბას სულის მიგრაციას ეძიებს (III,
76). დამეც ხშირად ამბობებს, და სისხლი არ დაღუ-
როთო, ყვირის (III, 39).

თარაშ ეშვარის გაფაქოზებული და მრავალფერო-
ვანი სული მარადიულ წუხილს განიცდის. არსაყან
ზეამბიას მთლიანი და პრიმიტიული სული კი
მშვიდია და მტკიცედ მიიბრუნებს მიზნისაკენ. ბეყრი
მტკიცება არ უნდა იმას, რომ ვერც ეს ორჯულიან ხა-
სიათისა და განსხვავებული სულები მოასერებებ-
ნდნენ მორიგებს და მათ შორის შედამ იქნება
მტრობა.

თარაშ ეშვარი სულიერი კულტურის მწვერვა-
ლებს მისწვდა, შეიცნო და შეითვისა იგი. მაგრამ
ამ უპარმაზარმა სინათლემ შეაშინა და დააბრმავა:

„მე სომ თხუნელა ვარ, ბეყი თხუნელა“.
III, 134). ცივილიზაციის სენმა (ფარაშის სიტყვე-
ბია) მას ამაოებაზე აფიქრებინა, კიდამიწინი მოკვლას
რომ გაიფიქრებ, მოკვლასურებისა და სვედენმორის
წიგნებს წაიკითხავ, ათენისა და პომპეის ნანგრევებს
ნახავ ან როგორ გაიხარებ. პირველად ჩემს სიყო-
ცხლემი მოკვლის მუხიკამ და მოკვლასურებს კით-
ხვამ მათქერბინა სიკვდილისათვის“ (II, 89)
მან თანამედროვე ავადმყოფური ცივილიზაციის
(რითაც იყო დაფადებული) უარყოფა მოიწადინა
და თავისთავში პირველყოფილი სიჯანსაღის აღ-
დგენა მიიხდომა.

არსაყანისათვის ყველაფერი ეს უცნობი და უც-
ხოა. თუ ცივილიზაციის დიდმა სინათლემ თარაშს
სიჯანსაღე და პრიმიტიულობა მოანატრა, კულტურა-
რობის სიბუნლემი დიდხანს ყოფნამ არსაყანში სი-
ნათლისაკენ დაუოცებელი მისწრაფება წარმოშვა. იგი
განათლებას და ცოდნას მივლტვის (I, 115), კულ-
ტურა ენატრება (III, 163), მაგრამ ამ მისწრაფებას
თავისი მოზიცივა აქვს: არსაყანის საოცრებო ცივი-
ლიზაცია უტილიტარულ-პრაქტიკული მიზანბისაა
და ხასიათისა არის. არსაყანს არასოდეს არ უფი-
ქრია არც მოკვნა და არც ვაფენრე, არც პლატონსა
და არც ფოთოუზე. მას უნდა წინ წარუძღვას ანტიერე-
ბის, მოფიქრების, პილტების ლევიონებს, ტრაქტო-
რებს, მანქანებსა და ლოკომოტივებს, რათა ახალი
სამყარო ამუნდეს. ქვეყანა შეიცვალოს და ახალი
ყოფა დამევიდრდეს არსაყანის პრაქტიკული თვლი
კარგად ხედავს ეპოქის მოთხოვნილებას და შო-
უმდარი ანსტიტეტო სწორ გზას უჩვენებს.

ამ შემთხვევაშიც ორჯულიან დამოკიდებულება
და ორი საპირისპირო კრელო გამოშვლავანუბ-
ლი. მათი შერიგებაც შეუძლებელია. ამ ას-
პექტიმაც არსაყანი და თარაში დაუბანებელი
მტრები არიან. ამ ორი განსხვავებული მრწამსის
აღამიანს, ცხადია, ცხოვრების გზის დასასრულიც
სხვაგვარი უნდა ჰქონდეთ: ერთთორი აუცილებლად
უნდა დაღუპოს. ეს არა იმიტომ, რომ ერთ სინა-
მდელიში ორი შერეუბებული მოკვნა უფო იარსე-
ბებს, არა. ასეთი რამ დასაშვებია და ხდებ-
კიდევ. დაიღუპება იმიტომ, რომ თარაშ ეშვა-
რის მრწამსი თავისთავში შეიქ ფს მომავლი-
ნებულ დაყავებებს და ხასიყოფლო აუცილებელს
თვისებებში არა აქვს. როგორი ავადმყოფური სენი
არ უნდა იყოს ცივილიზაცია, კულტურა კაცობრიობა.
მასზე ხელს არ აიღებს. პირიქით, კიდევ უფრო
ღრმად შეიწოვს და შეისისხლხორცებს მას. ამიტომ
ყო თარაშ ეშვართან კამათში მართალი კაროლინა
შარკამიძე. როცა —სწერდა მას: „დაბ, ავადობაა
კულტურა. კულტურა კი სიჯანსაღე მერმე რა ეს
რომ ასეა? შექსპირი, ვაგნერი და მოკვნი თუ ავა-
დობა, ეს არც ისე ცუდი ხენი ყოფილა“ (III, 205).
ამიტომ უწოდა იმევე კაროლინამ არსაყანს ნათელ-
ანროვნებია და პროგრესული აზრების კაცი (I, 64).
თუმცა კაროლინას ადამიანური სიმპატეები, სიყვა-

რული და თანაგრძნობა ყოველთვის თარაშის შარეს იყო და არა არსაყანის. ამ ქალის დამოკიდებულებაში ამ ორი კაცისადმი განზოგადდა მათდამი მკითხველის დამოკიდებულებაც. შკითხველი ნათლად გრძნობს თარაშის უპირატესობას, მის სულიერ და გონებრივ სიღრმეს, უყვარს და მოსწონს იგი, მაგრამ მისი პიროვნების თანაზიარა, ერთგული და მოკავშირე არ ზღვება. ასევე ნათელია მკითხველისათვის არსაყანის პრიმიტიულობა, სულიერი და გონებრივი ჩვეულებრიობა. იგი არც სიყვარულსა და თანაგრძნობას იმსახურებს მაინცდამაინც, მაგრამ მისი სიმართლე რომ ცხოვრების სიმართლეა, ესეც აშკარაა. ამ სიმართლის უარყოფა კი შკითხველს არც სურს და არც შეუძლია. მათდამი დამოკიდებულების საკითხში შწერალიც ამავე პოზიციასზე დგას. მას თარაში უფრო უყვარს, მაგრამ მაინც ორჯერ გაიმეტა სასიკვდილოდ: ერთხელ თავად ესროლა (II, 49), მეორედ კი ვნებურის ამობოქრებულ ტალღებში დააბრუნა. რადგან შწერალს არ შეეძლო გადაერჩინა ის კაცო და ის შწრამსი, რაც თავისთავში ატარებდა სიკვდილის აუცილებლობას. მიუხედავად არსაყანისადმი ცივი ობიექტური დამოკიდებულებისა

(თუმცა კ. გამაზურდიას არ დუშურებია თბილი საღებავები არსაყანის ხატვის დროს, მაგრამ მაინც შწერლის გულის სითბო ესაღვარდა ზეამბიას არ ვრტო), იგი იმარჯუებს და მისი ცხოვრების გზა რომანში აბოთოზით მთავრდება — „არსაყანი დაწინაურეს და ცენტრში დანიშნეს“ (111, 232). ეს სინამდვილით გაპირობებული აუცილებლობა იყო.

თარაშ ეშხვარისა და არსაყან ზეამბიას დამოკიდებულებაში დასშულია ერთი ურთულესი პრობლემათვანი — ცივილიზაციის უარყოფისა თუ შენარჩუნების აუცილებლობისა. თარაშისა და არსაყანის ცხოვრების გზების განვითარებასა და დასასრულს შიფყავართ დასკვნამდე — ცივილიზაციის უარყოფის იდეა თავისთავში ატარებს სიკვდილს და განწირულია დასაღუბავად, რადგან სიბნელით თვალახელინი ყოველთვის იწნებიან სინათლის მძიებელნი, მათ ყოველთვის დასჭირდებათ იგი. ისინი კაცობრიობის უდიდესი უმრავლესობაა. კაცობრიობა კი ყოველთვის დადის უმრავლესობის მიერ არჩეული გზით.

ეს არის „მთვარის მოტაცების“ ტრავგიული ეპოპეის ოპტიმისტური პათოსი.



ქართული ლექსი ინგლისურთან შეპირისპირებით

ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურის გამოკვლევებმა უკანასკნელ წლებში საფუძვლიანად შესცვალეს ტრადიციული შეხედულება მახვილის შესახებ ქართულ გაბზულ მატყველებში, რაზედაც მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია ქართული ლექსთწერის ხასიათი. ქართული ლექსის შეპირისპირებითი ანალიზი, შესრულებული პოეტური თარგმანის ინტერესებისათვის, თავის მხრივ დასტურებს ქართული ენის სიტყვათმახვილის ექსპერიმენტულ კვლევით მონაცემებს და მიუყვართ იმ წინამძღვრებამდე, რაც აუცილებელია ქართული ლექსთწერის ბუნების კვალიფიკაციისათვის, სახელდობრ, მისი თავისებური სილაბური სტრუქტურის აღსანიშნავის. ეს ვარაუდებია განასხვავებს ქართულ ლექსს სხვა ენათა ლექსთწერის სისტემებისაგან და უახლოვებს რაოდენობრივ სისტემას. მართალი იყო ბ. ე. ტომშვესკი, როდესაც ამბობდა: „როგორი სპეციფიკური და თავისებურიც უნდა იყოს ლექსი, ეს წყობა ეკუთვნის ენას და მატყველების ეროვნული ფორმების ფარგლებს იქით განუყოფელია. ეს არის იმის მიზეზი, რომ პოეზია ყოველთვის რჩება ხელოვნების ყველაზე უფრო ეროვნულ ფორმად“.¹

პოეტური თარგმანის თეორიის ამოცანის შესაბამისად ამ სტრიქონების ავტორმა ზოგიერთი დაკვირვება მოახდინა ქართულ ლექსთწერაზე, რათა ეს უკანასკნელი შეეპირისპირებინა სხვა ენათა ლექსთწერასთან, კერძოდ ინგლისურთან, მაგრამ თავიდანვე ამჟღავნებდა, რომ ქართული ლექსის დამამკაცოფილებელი კვალიფიკაციის გარეშე შეუძლებელია ქართული ლექსის ბუნების შესახებ სწორი წარმოდგენის შექმნა და ამ ლექსის სწორი გამოყენება პოეტურ თარგმანში.

საყურადღებოა, რომ ქართული ლექსის ადრინდელი გამოკვლევები შეიცავენ რაციონალურ ელემენტებს, რომელთაც ქართული ლექსის მწყობრ, თანმიმდევრულ თეორიაში გამოხატვის საშუალება არ მისცა ხელოვნურად თავსმოხვეულმა სილაბურ-ტონურმა სისტემამ,

რაც თავის მხრივ ქართული მახვილის ამჟამად უარყოფილ გაგებას ეწყარებოდა. ამიტომაც ჩვენს თავს ნება მივცით გვეცადა გაერკვეოთ ლოკალიზებული ამჟამი, წინამორბედ გამოკვლევათა პოზიტიური მონაცემები გამოგვეყენებინა და განსაკუთრებით გაგვეთვალისწინებინა უკანასკნელი წლების ექსპერიმენტული მონაცემები. ამგვარად შესაძლებელი გახდა მივესტოვათ იმ წინასწარ დასკვნებამდე, რაც აუცილებელია ქართული ლექსის შემდგომი კვლევისათვის და მისი ნამდვილი ბუნების საკითხის საბოლოო გადაწყვეტისათვის.

ჩვენ გვგონია, რომ ისეთი, ერთმანეთისაგან დაშორებული ლექსთწერის სისტემებმა შეპირისპირება, როგორც ქართული და ინგლისური სისტემებია, ნათელკუთხს არა მარტო ლექსის თარგმნის ძირითად კანონზომიერებას, არამედ უფრო ზუსტად არკვევს ამ სისტემათაგან შედარებით ნაყლებ შესწავლილ ქართული ლექსის ბუნებასაც. ამიტომაც გვინდა დავიწყეთ მსგელობა ცნობილი მოვლენებით, რათა შემდგომ მივიღეთ უცნობამდე ანუ უფრო სწორად არასაკმაოდ შესწავლილამდე, დასულაც არ ეფიქრობთ, რომ ამით საბოლოოდ და ამომწურავად ვწვევებთ მთელ პრობლემას.

ტრადიციულად ინგლისური პროსოდიის შეადგენდა გრამატიკის ნაწილს და ამ ენის გრამატიკის მსგავსად ემსახურებოდა ლექსთწერის წესებისა და კანონების კლასიფიკაციას. სხვათადაც რომ ვთქვათ, პროსოდიის ლექსთწერის გრამატიკა იყო.

ტრადიციული ინგლისური პროსოდიის კანონები ღალატდებენ, რომ ინგლისური ლექსთწერის საფუძველს შეადგენს მახვილი და არა ხმოვანთა სიგრძე. ყველა ერთმარცვლიანზე უფრო დიდ სიტყვას აქვს ძალისმიერი ანუ დანამიერი მახვილი; მაგრამ ერთმარცვლიან სიტყვებსაც შეუძლიათ იქონიონ მახვილი, მაგალითად, მეზობელი სიტყვების ჰეგუმში გაერთიანებისას. ტერფი დგება მახვილიან და უმახვილო მარცვალთა ჰეგუმისაგან, რიტმი ამ უკანასკნელთა რეგულირებაა, ხოლო მეტრი (საზომი) მარცვალთა რიტმული განაწილებაა ლექსის სტრიქონში. ლექსის საზომი განისაზღვრება ტერფების რაოდენობისა და ხასიათის

¹ Б. В. Томашевский, Стих и язык. Москва—Ленинград, 1959, стр. 68.

მიხედვით. შემდეგ ხდება საზომთა კლასიფიკაცია, რაც მეტრეალებში სიხუსტით გამსაზღვრავს კლასიკური ინგლისური ლექსთწყობის ხასიათს. რადგან ამ სისტემის საფუძველია რვა-ღურად არსებული მოვლენა — გაბმული მეტყველების სიტყვათმხარე, ამიტომაც ინგლისური ლექსთწყობა წარმოვადგენს როგორც ტიპიური სილაბურ-ტონური სისტემა, რომელშიც ლექსი ფორმდება ერთდროულად მახვილთა რიტმული მონაცელებითაც და მარცვალთა რაოდენობითაც. მაგრამ გადაწყვეტია მახვილთა რაოდენობა, ე. ი. ტონური საწყისი.

ამერიკელი ავტორის პირველი გროსის აზრით, თანამედროვე ინგლისური პოეზიის მკვლევარი, დანტეს მსგავსად, „ოთხი მხეცის“ წინაშე აღმორჩნდება ხოლმე თავისი გზის დასაწყისშივე“: 1

1. კლასიკურად გაგებული პროზოა, როგორც მეტრიკის გრამატიკა, გადაიქცა საყუთარის სახის ვაგებლად ე. ი. ლექსთწყობად. სხვათაგან, პროზოა ვახლად ევრსთიკაცია და აქედან წარმოსდგა ვაგებობის მისი ზუსტი კვალიფიკაციის საკითხში.

2. თანამედროვე პოეზიაში აღარ არის ის მეტრი, რომელიც წინა საუკუნეებში ბატონობდა. მეტრი შესცვალა ტიპოგრაფიულმა რიტმებმა და ვიზუალურმა პროზოადა (ამის მაგალითია ვიწრო სტრიქონებად უპირობად ჩამოწერილი სხვადასხვა ზომის ასოები და ასეთი სტრიქონებისაგან შემდგარი ლექსები ამერიკელი პოეტის კამინგისა).

3. ასტრობის უთანხმოება იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა გავიგოთ პროზოის ფუნქცია (გროსის აზრით, პროზოა აღარ არის ის, რასაც აღწევს პოეტი, ე. წ. რიტმიკული სტილი).

4. არ არის შეთანხმება ინგლისურ საზომთა სკანდირების საკითხში.

შეუბნავად ამისა, ურყევია ფაქტი, რომ ინგლისური ლექსთწყობა სილაბურ-ტონურია, ის დამკვიდრებულია ჯერ კიდევ ჩოსერის მიერ (XIV ს.), ხოლო სპენსერისა და სიდნეის ცდებში — შეტრიალთ კლასიკური მეტრიკის სილაბობის ინგლისურ პოეზიაში—მარცხით დამთავრდა და თვით ამ პოეტებმა საბოლოოდ განამტკიცეს ინგლისური სილაბურ-ტონური ლექსი.

ძველმეტრული ლირიკის ყველაზე თანამედროვე თარგმანებიც კი, შესრულებული ამერიკელი პოეტის ვილის ბარნსტონის მიერ, ემყარება ინგლისური ენის დინამიკურ მახვილს, რომელიც პირობითად ენაცვლება კლასიკური მეტრიკის გრძელ მარცვალს (მავე პოეზიის რუსული თარგმანების ანალოგიურად). ვიზუალური და ტიპოგრაფიული პოეზიის გარდა ყოველივე, რაც კი ნორმალურად დანაწევრებულია თანამედროვე ინგლისურ პოეზიაში, ემორჩილება სილაბო-ტონიკის კანონებს და

მხოლოდ ეს ფაქტი შეიძლება წარმოადგენდეს ამ საგანზე ყოველგვარი მსჯელობის საფუძველს. არტიკული „გვარსობის“ სილაბურ-ტონური რიტმის“ ან „მუსიკალური ფრინის“ ინგლისურ ლექსში მეტრის თანამედროვე ცდები არ შეიძლება სერიოზულად ჩითვას წინა, რადგან თანამედროვე პოეზიის უდაოდეს წარმომადგენელთა ნაწარმოებები მათგან ძირფესვიანად განსხვავდება. როგორც სამართლიანად შენიშნავს გროსი, „პოეზია, რომელიც გადაიტანს ექსპერიმენტის მარცხს და მოძრაობის სიფრთხვეს, თავს იცნის დღი პოეზიისათვის დამახასიათებელ ტიპიურ თვისებებში: საგნის აუცილებლობაში, ენის მრავალფეროვნებასა და რეზონანსში და პროზოადაში, რომელიც ეთანხმება იდეებს და იწვევს გრძობებს“: 1

ჩვენს მიზანს არ შეადგენს — როგორც იტყვად გროსი, — „ოთხი მხეცის მოთვინერება“ (დაე, ეს ვაგეითის მეცნიერებამ თვით ინგლისური ლექსთწყობის შესახებ!) ამიტომ ვვამყარებდებით ამ ფაქტის კონსტატაციას, რომ ინგლისური ლექსთწყობა სილაბურ-ტონურია და რომ ყოველივე ღირებული თვით თანამედროვე პოეზიაშიც კი დღი პოეზიისათვის და მახასიათებელ თვისებებს შეიცავს.

თანამედროვე ჩემი ავტორი, აწ განსვენებული დოქტორი ირვი ლევი თავის შრომაში „სილაბურ-ტონურ ლექსთწყობათა ტიპოლოგიისათვის“ კ. ლ. პაიეტე დაუდრნობით შემდეგნაირად ახასიათებს რიტმის წარმოქმნელ საწყის ინგლისურ ენაში:

ა/ ინტერვალები მახვილიან მარცვალთა შორის იზოქრონულია (ე. წ. პოეზიის და კ. ლ. პაიეტის მიხედვით); გაბმულ მეტყველებაში შესაძენევია ძლიერი ტენდენცია — აიძულონ მახვილიანი მარცვლები ერთმანეთს მისდევდნენ შეძლებისამებრ თანაბარ მანძილზე.

ბ/ რიტმული ერთეულები (ე. ი. მარცვალთა ჯგუფები, რომლებიც ერთ სიტყვათმხარეს ემორჩილებიან და ერთმანეთს ემიჯნებიან მოქმედი ან პოტენციალური პაუზით) იზოქრონულია (ე. წ. ჯესემის მიხედვით); მეტყველება ჩვეულებრივ შესდგება ერთგვარი სიგრძის ბგერათა რიგებისაგან და შეიცავს მარცვლებს, რომელთა სიგრძეს აქვს ტენდენცია უაპროპორციული იყოს მათი რაოდენობის მიმართ. ერთი ასეთი ბგერათა რივი — ნორმალური რიტმიკული ერთეულია. 2

1 Gross, p. 315

2 J. Levy' — A Contribution to the Typology of Accentual — Syllabic Versification (იხ. კრებული „Poetics — Poetica — Poetyka“, Warszawa, 1961, p. 178).

ამგვარად, დ-რ ლევის დასკვნის თანახმად, მახვილიანი რიტმისთვის დამახასიათებელი ანუ-ქრონის პრინციპი მიღებულია ითვლებოდეს ინგლისური ლექსის რიტმის საფუძვლად, თუმცა დასაშვებია სხვა რიტმიცაღი აგენტების გავლენაც, როგორცაა შინაარსის უკიდურე-სობანი ან კიბვის ინდივიდუალური მანერა.

დინამიური მახვილის წყალობით როგორც ცნობილია, ინგლისურ კლასიკურ ლექსში ად-ვალდ ფორმდებიან მისი ძირითადი მეტრუ-ლი ერთეულები — ტერფები და ლექსის საზო-მებო (რომლებიც განსაზღვრება ტერფების რაოდენობით და მათი გაერთიანებით წესით), როგორცაა აბური, ტროქეული (ქორაული), ანაპესტური, დჰტალური და ამფიბრაქული.

ძლიერი დინამიური მახვილის საღექსო ფუ-ნქცია ტიპურია რუსული ენისათვისაც. უფრო მეტიც: თმცა რუსული ლექსის აქამდე მიღუ-ბული განსაზღვრა, როგორც სილაბურ-ტონუ-რი ლექსისა, ძალაში რჩება XIX საუკუნის კლასიკური ნიმუშების მიმართ. რ. იაკობსონი და ბ. ტომაშევეცი უფრო იქითვე იხრებიან, რომ განიკლონ XX საუკუნის რუსულ ლექ-სის განვითარება ტონური საწყისის მიმართუ-ლებით და რუსული ლექსის ეს მიდრეკილება ბუნებრად მიანიათ.

რ. იაკობსონი ჭერ კიდევ ოციან წლებში შე-რდა: „ამჟამად რუსული მეტრიკა განიცდის რეფორმატორების პროცესს, რომელიც არა ნაკლებ რადიკალურია, ვიდრე XVIII საუკუ-ნის პირველ ნახევარში იყო. ახალი რუსული ლექსი საბოლოოდ წყვეტს კავშირს სილაბოზმ-თან და უახლოვდება ხალხურად თქმულ ლექსს (С народным сказовым стихом (известным под названием раяшого, лубочного) სეგმენტების იზონილაბიზმის გაუქმების გამო-ქრება რიტმიული ინერცია, რომელიც მარცვა-ლთა მოცემული რიცხვის შემდეგ გარკვეულ მარცვალ მახვილით გამოყოფდა; ქრება, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მახვილთა დაკლებუ-ლი და ფაქტიური რივის დეალიზმი, ამით უღ-რესად იზრდება ყოველი სიტყვათმახვილის და-მოყოფებელი ღირებულება, დამოუკიდებელი მახვილის შქონე ყოველი სიტყვა შეადგენს ლექსის სეგმენტს. ასეთი მახვილიანი ლექსის უმარტივესი „ნორმალური“ ტიპი მოიცავს 4 სეგმენტს.

‘Кесарю ‘кесарево — ‘Богу ‘Богово.

1. „ოთხი. როგორც დარტყმა“, ასე ახასია-თებს ამ ლექსს თვით მიაკოვსკი. „თითქოს ყოველი სიტყვა ცალკეა დაკეპილი“, თქვა ერთ-მა ახალგაზრდა ქალბატონმა, როცა პირვე-ლად მოუსმინა მიაკოვსკის, და აბსოლუტურად სწორად ჩამოყალიბა მისი ლექსის ძირითადი არსი (შდრ. ხალხური თქმულების ლექსის მი-არული სახელწოდება „დაკეპილი პროზა“ — «Рубленая проза»)

სილაბურ-ტონური ლექსის რიტმიული ინე-

რცია საღექსო მეტყველებას თავს ახვევდა ხელოვნურ ფრაზირებას და უნტონაციოდ XIX ს. რუსული ლექსი ანგარიშე კრ უწევდა უმბუ-ვილო ხმოვანთა რედუქციას სალიტერატურო ენაში. უმახვილო მარცვლები, რომლებიც პრაქ-ტიკულ მეტყველებაში იფარება, მიყრუებუ-ლია. — ლექსში აღრიცხული აღმოჩნდებოდა ხოლმე, ხელოვნურად წინწამოწეული, მკაფიოდ წარმოთქმის გამო — მოგებელი“.

შემდეგ რ. იაკობსონი ლაპარაკობს ა. ბლო-კზე, რომელმაც განაგრძო ვ. წ. დოლინიკის ტრადიცია და რუსული ლექსის სილაბური სქემა საფუძვლიანად შეარყია, და, კვლავ მიაი-კოვსკისკენ მობრუნებელი, წერს:

„ლექსისწყობის ორთავე სისტემის შეპირის-პირებასათვის კარგ მასალას წარმოადგენენ მიაკოვსკის ლექსებში შეტანილი ციტატები. შდრ. მაგ. პუშკინის

Все флаги в гости будут к нам
И запируем на просторе.

და მიაკოვსკის

Стоит император Петр Великий,
Думает—Запирую на просторе я.

მაშინ, როცა პუშკინის გამოყოფილ სიტყ-ვებში ოთხი ძლიერი დრო ეცემა, მიაკოვსკის ლექსში იმდენი დროა, რამდენიც დამოკიდუ-ბული მახვილი, ამ მოცემულ შესიტყვებაში — ორი, ამასთან მიაკოვსკის უმახვილო მარ-ცვლები იფარება გაცილებით უფრო მეტად, ვიდრე პუშკინისა“.

„დამოუკიდებელი მახვილი ხდება ლექსის ერთადერთი აუცილებელი საზომი (რამდენა-დაც მარცვალთა ანგარიში და მახვილთა და-ვეთილი რიგი გაუქმებულია). მაგ.

Пусть на’уськаинные совре’мниками,
Пишут глупые и неинте’ресной ‘жизнью
‘Жил заме’чательный по’эт».

(«Человек»)

რიტმიულ ერთეულად, ისევე როგორც რუსუ-ლი ხალხური თქმულების ლექსში, გვევლინება სიტყვა ან შესიტყვება, გაერთიანებული ერთი დინამიური აქცენტით“.

ბ. ვ. ტომაშევესკის უცდომად მიანიჩა პუშ-კინის, ნეტარსოვის და XVIII-XIX საუკუნეე-ბის სხვა პოეტების ლექსისწყობა ითვლებო-დეს „სილაბურ-ტონურად“, როგორც უწოდეს მას სიმბოლიზმის პერიოდში, „რუსული ლექ-სის გაძლიერებული თეორეტიზაციის პერიოდ-ში“, როდესაც გამოითქვა იდეა, რომ მახვი-

1 Р. Якобсон, О чешском стихе преимущественно в сопоставлении с русским, 1923, стр. 201.

2 იქვე, გვ. 102.

3 იქვე, გვ. 103.

ლიან და უმახვილო მარცვალთა თანმიმდევრობის დაცვა ლექსში არ ხდება, მაგრამ გარდაუვალი მარცვალთა ანგარიში¹. ტრამაშესკის მიხედვით, ამ ლექსთწყობის უზარალოდ ტონური უნდა ეწოდოს, როგორც უწოდებდა მას ტრედიაკოვსკი. ის ვერ ხედავს პრინციპულ სიხლუს ბლოკის და მთავრისკის ლექსთა საზომებში, თვით თანამედროვე თავისუფალ ლექსშიც კი, არამედ მხოლოდ „იმ შესაძლებლობათა გავრცელებას, რომლებიც წინამორბედებმა ჩააქსოვეს მასში“² ამგვარად გამოდის, რომ ძლიერ დინამიურ მახვილზე დამყარებული ტონური საწყისი არის საფუძველი რუსული ლექსთწყობისა იქაც კი, სადაც რ. იაკობსონი ხედავს სილაბიზმის ელემენტს, და მათ უფრო იგი იმპოქვედებს თანამედროვე ლექსში, სადაც დონიკის და ხალხური თქმულების ლექსთწყობის ტრადიციები უფრო მკაფიოდაა გამოხატული და დინამიკური მახვილის როგორც ლექსის ორგანიზატორის როლი ამსოღებულია.

არის თუ არა ამის მსგავსი რამ ქართულ ენაში და ლექსთწყობაში? ამ კითხვის პასუხი მოათხოვს ქართული ენის ბუნებაზე და, კერძოდ, სიტყვაშემაჯობაზე ჩატარებულ დავიერებათა პოზიტიური მონაცემების ანალიზს.

როგორც აგლუტინაციური და ფლექსიური ენები, ქართული ენაც თავისი სტრუქტურით უპირისპირდება ანალიტიკურ ინგლისურს, რაც დამატებით დამრკოლებებს ქმნის ზუსტი ტექსტუალური თარგმნის პროცესში. მხატვრულ თარგმანში კი, რომელიც დედნის მხატვრული სინამდვილის ასახვაა, აღნიშნული დამრკოლებები მიეკუთვნება თარგმნის პროცესისათვის ჩვეულებრივ სიმძლეოთა კატეგორიას და არ წარმოადგენს განსაკუთრებულ პრობლემას. პოეტური თარგმანის ტექნოლოგიაში განსაკუთრებულ პრობლემად შეიძლება მოგვევლინოს სხვათა სალექსო შეტყველების ორგანიზაციის საშუალებათა შორის და, უპირველეს ყოვლისა, მეტრულ საშუალებათა რაოდენობრივი და თვისობრივი განსხვავებანი. მხატვრული თარგმანის საერთო თეორიას თუ დავემყარებით, წინასწარ შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ ანალოგიური მხატვრული შთაბეჭდილების მიღწევის საშუალებანი ორ მონათესავე ენაშიც კი სხვადასხვა აღმოჩნდება. მაგრამ აღნიშნული პრინციპის მოქმედება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში საჭიროებს დამატებით არგუმენტაციას, რომელიც შესაძლებლობას მოგვცემს იგივე პრინციპი გამოვიყენოთ სხვა შემთხვევებშიც (მაგ. რუსული და ქართული ლექსის შეპირისპირებისას თარგმნის პროცესში) და, გარდა ამისა, ამგვარ შეპირისპირებას შეუძლია უფრო ნათლად დავგანახოთ შეპირისპირებულ სისტემათა ბუნება; ამ შემთხვევაში, ქართული ლექსთწყობის³ ბუნება, როგორც ინგლისურთან ან რუსულთან შედარებით ნაკლებ შესწავლილი.

კვლევის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებისას ჩვენ ვალდებული ვართ გამოვიდეთ უნის ფონოლოგიური სტრუქტურებიდან ლექსთწყობის ხასიათის განსაზღვრის პროცესში, არ შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ლექსის გამოკვლევები წარსულში სრულიად უგულვებელყოფდნენ ენის ბუნებას და, კერძოდ, სიტყვათმახვილის ადგილს და ბუნებას ქართულში (ს. გორგაძე, ნ. შარი), რასაც ჩვეულებრივ გადაწყვეტა რ. იაკობსონი ლექსის გაფორმებაში. უფრო მეტიც: რომ არ ყოფილიყო წინამორბედი პოეტური გამოკვლევები, კერძოდ, პროფ. ა. გაწერელის ფუნდამენტური ნაშრომი „ქართული კლასიკური ლექსი“, გამოჩენილი მკვლევარის პ. ინგოროვას, პროფ. პ. ბერაძის, ფილოლოგიური შეტყვევებათა დოქტორის ა. ხინთიბიძის და სხვათა შრომები, შეუძლებელი იქნებოდა ქართული ლექსის შემდგომი კვლევა, რომ აღარაფერი ვთქვათ ქართული პოეტის ტრადიციაზე, რომელიც იწვევა მამუა ბარათაშვილის „ქვამნიჭით“.

ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიური სტრუქტურის მკვლევარის პროფ. ს. ელენტის აზრით „ს. გორგაძემ და ნ. შარმა ტრამინების „სინტაქსური გვუფების“ და „სამახვილო კომპლექსების“ შემოღებით თითქმის ოპოზიციურ ქართული მახვილის გასაღები. მათ მოგვეცეს ქართული მახვილზე დავიერების საერთადადობი ნიმუშებიც, მაგრამ აქედან მნიშვნელოვანი ლოგიკური დაცვენები ვერ გავაყუთეს, ვინაიდან ისინი იმყოფებოდნენ იმ დროს მახვილის საკითხში ვაბატონებული ძლიერი ტრადიციის გავლენის ქვეშ.“⁴

მართლაც იმ პერიოდში, რომელიც პროფ. ს. ელენტი მხედველობაში აქვს, ვერ კიდევ არ არსებობდა თანამედროვე ექსპერიმენტული ფონტიკის მეთოდიკა, რომელსაც შეეძლო დანებდებინა ქართული ლექსის სტრუქტურის ფელოლოგიისათვის საჭირო წინამძღვარი, რასაც ვერ დამყარებოდნენ აღნიშნული მკვლევარები. მათი შეხედულებით ქართული სიტყვათმახვილის მდგომარეობა ისე იყო წარმოდგენილი: ორ და სამმარცვლიან სიტყვაში მახვილი იცემა პირველ მარცვალს, ოთხმარცვლიანში — ბოლოდან მესამე მარცვალს (როგორცთი გამოიყენოს), ბოლო ხედი და ექვსმარცვლიან სიტყვებს აქვთ ორ-ორი მახვილი (ისევე ძირითადი მახვილის წესის მიხედვით თვითადა პირველ და ბოლოდან

¹ В. В. Томашевский, *Стилистика и язык*. Ленинград, 1959, стр. 351.

² იქვე, გვ. 402.

³ ს. ელენტი, *ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიური სტრუქტურა*, თბილისი, 1963, გვ. 14.

მესამე მარცვლებზე). ს. გორგაძის მტკიცებას იმდენად კატეგორიული ხასიათი აქვს, რომ მომდევნო გამოკვლევები ფაქტურად მის მიერ მითითებულ გზას მისდევენ და ცდილობენ დაევაწიონ, რომ ქართულ ლექსთწერაში არსებობს საერთაშორისო სილაბურ-ტონური სისტემა, მხოლოდ იმ ტერმის გამოკლებით, რომელსაც მახვილი ბოლო მარცვალზე მოედის (იამბის ტიპისა). აქვე გვინდა აღვნიშნოთ მახვილთა ამგვარი სისტემის მსგავსება ლათინურ სიტყვათმახვილთან. ეს ანალოგია შეიძლება არ არის შემთხვევითი, თუმცა ის ჯერ არაა შემწინდელი მკვლევართა მიერ და ეგებ არც იყოს გამოირჩეული ამ ანალოგიის განვითარების შესაძლებლობა შემდგომ გამოკვლევებში.

იმისათვის, რომ დასაბუთებულ იქნას ლექსთწერის ორი სისტემის შეფარდების კანონზომიერებანი თარგმნის მიზნით, სრულიად აუცილებელია იმ მეტრული ერთეულის დადგენა, რომელსაც გვიკარნახებს ყოველი ენის რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურა. ასეთ ერთეულში ვგულისხმობთ მარცვალთა ან სიტყვათა ჯგუფს, რომელიც შეადგენს პოეტური მეტრეების უკვე განუყოფელ რიტმიკულ მონაკვეთს ანუ სეგმენტს, რომლის დაშლას შეუძლია მიგვიყვანოს ლექსის საზომის გაკრძალებად. მარტივად რომ ვთქვათ, ერთეული ის სეგმენტია, ურთმლისოდაც არ შეიქმნება ლექსი, და ის ყველაზე მკირე სეგმენტია მათ შორის, რომლებიც ლექსის ორგანიზაციას ახდენენ სილაბურ-ტონურ სისტემებში ეს ტერფია, რომელიც იმყარება მახვილიანი და უმახვილო მარცვლების შეერთებას. ქართული ლექსთწერის ტრადიციული სისტემის მიხედვითაც ეს ერთეული ტერფია, თანაც არის ლაპარაკი მთელი ქართული ენის მიდრეკილებაზე დაქტილურობისადმი.1 ეს უთუთო იმიტიმ მოხდა, რომ ქართული ენისათვის დამახასიათებელი მრავალმარცვლიანი სიტყვები წარმოდგენილი იყო მახვილით ბოლოდან მესამე მარცვალზე და, რაც მთავარია, ისინი მართლაც ამტადუნებენ ასეთ ტუნდნციას ემფატიკურ გამბულ მეტრეულბაში. მაგრამ ემფატიკური მდგომარეობა ვერ ჩითვლება ნორმად და ლექსის კვლევა უნდა დამყაროს უფრო ობიექტურ მეცნიერულ მონაცემებს, რომლებიც ექსპერიმენტის თანამდროვე მეთოდების გამოყენებაში მოგვაწოდა, არის სხვა, უფრო ობიექტური, სახელდობრ, ინტონაციური მიზნები აღნიშნული დაქტილური ტუნდნციის ასახუნებად, მაგრამ ამის გარკვევისათვის მთავარია ქართული სიტყვათმახვილის ბუნების საბოლოო დადგენა.

მიუხედავად ჯერჯერობით გაერკვებული შეხედულებისა ქართული სიტყვათმახვილის შესახებ, შეუძლებელია გვერდი უყუაროთ წინამორბედ ავტორთა პოზიტიური დასკვნებს, რომლებიც მიღებულია ქართულ გამბულ მეტრეულბაზე უშუალო დაკვირვების შედეგად.

ყველაზე ადრე აზრი გამოთქვა ცნობილმა მკვლევარმა მოსე ჭანაშვილმა: „დასაკვეთის (ე. ი. მახვილის, გ. გ.) თანაბრობა უფრო ეპრინანება ქართულ ენას“.

აქადემიკოსი გ. ახლედიაანი ფიქრობს, რომ „ქართულში სიტყვათმახვილი აგრეთვე დინმიეტრია, მაგრამ ძლიერ სუსტი, უფრო სუსტი ვიდრე ფრანგულში, ე. ი. ქართულ მეტრეულბაში სიტყვათმახვილი არ გამოიყოფა ისეთი სიძლიერით, როგორც, ფრანგულში და, მით უმეტეს, როგორც რუსულში“.

2 ქართული სიტყვათმახვილის სისუსტის შესახებ ანალოგიური მოსახრება გამოთქვამს მასვე ჯერ კიდევ 1925 წელს, ხოლო ცნობილი ნორვეგიელი ლინგვისტი და ქართულლოგი პანს ფოგტი ერნესტ ზელმერის შრომის „დამატებაში“ უპაყოფს ქართულ ენაში დინამიკური მახვილის ისტორიულად არსებობას და მის გაუღუნას ზმოვანთა განვითარებაზე. ამიტომაც მას არ მიანჩნა მართებულად ქართული მახვილის შედარება გერმანულთან და რუსულთან.

აკად. ა. ჩიქობავა აგრეთვე მცნობს სიტყვათმახვილის დარღვევის ფაქტს მათი სისუსტისა და არაფიქსირებული ხასიათის შედეგს და გადამწყვეტ როლს ანიჭებს რიტმიკული ჯგუფის (ფრაზის) მახვილს. მკვლევარის აზრით, ქართულის მდგომარეობა ამ მხრივ ფრანგულის ანალოგიურია.

მაგრამ ყველაზე დამაჯერებლად მოჩანს პროფ. ს. ქლენტის დასკვნები, გამოტანილი მოსკოვში და პრდაში თანამდროვე ლაბორატორიული მეთოდებით ჩატარებული ექსპერიმენტების შედეგად. პროფ. ს. ქლენტის დასკვნების თანახმად, „ქართულში ამოსუნთქვის სიძლიერე თითქმის თანაბარზომიერად ნაწილდება ყველა მარცვლის (გარდა ბოლო ორისა) მიხედვით, რაც ქართული რიტმიკული მახვილის საფუძველს შეადგენს. ამას კი შესაბამისობა ფორმებით საკმაოდ მდიდარ

1 მ. ჭანაშვილი, ქართული გრამატიკა. 1906, გვ. 5.

2 გ. ახლედიაანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძველები. 1949.

3 ა. ჩიქობავა, მახვილის საკითხისათვის ძველ ქართულში (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე“, ტ. III, №6 2 და 3).

1. ა. გაწერელია, ქართული კლასიკური ლექსი, 1953, გვ. 123.

რი მელოდიური ორნამენტია. თხრობითი ფრაზის ბოლო უფრო დაბალი ტონით წარმოითქმის, ვიდრე ფრაზის შუა ნაწილი.¹

აქედან გამომდინარე, მეღვლეარა პირველხარისხოვან მნიშვნელობას ანიჭებს ქართული ენის მელოდიურ მხარეს: „ამას მოითხოვს ქართული მეტყველების სუსტი დინამიკურიობაც. ქართული მახვილის სისუსტის კომპენსაცია ხდება მელოდიით“.²

განსაკუთრებით პერსპექტიულად გვეჩვენება მეღვლეარის დასკვნა თანამედროვე ქართულ ენაში დინამიკური მომენტის განვითარების შესახებ, რასაც თავის მხრივ შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს ქართული თავისუფალი ლექსის განვითარებაში, თუკი საერთოდ იმ დრომდე მიაღწევს ეს თანამედროვე პოეტური ფორმა, რადგან ცნობილია, რომ ენის განვითარების პროცესი გაცილებით უფრო ნელა მიმდინარეობს, ვიდრე ლიტერატურულ ფორმათა ცვლის პროცესი.

მეღვლეარი ამბობს: „ქართული ენის წარმოითქმის დინამიკური მომენტი შედარებით უფრო ახალი წარმოშობისა ჩანს. მის სიმძველეს არ უჭერს მხარს ქართული ცოცხალი კალღობისა და ქართულურ ენათა მონაცემები. დინამიკურობის მომენტს კი, რაც დრო ვადის, უფრო მეტი ზრდა ემჩნევა და, ალბათ, იგი ქართულ ენაში კიდევ უფრო განვითარდება“.³

ქვეყნობით კი საჭიროა ანგარიში ვაუწიოს ფაქტურ მდგომარეობას, რაც შეაფიქროსა მოთხოვნილი ს. ელენტის მიერ.

ქართული მახვილი მერყეობას და მისი ამ თვისების გაელენას ქართული ლექსის ფორმირებაზე ცნობს პროფ. პ. ბერაძე თავის მოხსენებაში „მახვილი ქართულ ლექსში“.

„ქართული ლექსის მახვილი მოძრავია იმ რიტმული ვითარების მიხედვით, რომელიც სიტყვას როგორც საღვწის მასალას აქვს დაკისრებული ვარკვეულ სიტუაციაში... ეს ვარკვეობა ვაკისრებს ქართული ლექსი სრულიად ორიგინალური სისტემის—პოცილოტონური (ტრელ-მახვილიანი, გ. გ.) სისტემის ლექსად იქნას აღიარებული“.⁴ ხოლო ამზე ორი წლით იდრე პრიფ. პ. ბერაძე მოხსენებაში „ქართული სასიმღერო ლექსის ერთი ტიპის შესახებ“ უფრო კატეგორიული ფორმით აცხადებდა, რომ „ქართული ლექსის სისტემა არ არის არც ტონური,

არც, მით უმეტეს მეტრიული. ქართული ლექსი სრულიად ორიგინალური თავისუფალი ქვეყნული პარალელის არ მქონე დამოუკიდებელი სიტყვით ემყარება... ქართული ხალხური სიმღერის პოლიფონური ხასიათის შესაბამისად ქართული ლექსი პოცილოტონური ბუნებას ამტკიცებს“.¹

საუბრადღეობა ზოგერთი ემპირიული დაკვირვება, რომელიც ამ სტრუქტურის ავტორმა მოახდინა ქართულ კითხვით წინადადებაზე, სიდაც შესაბამისი ინტონაცია ავტომატურად წინადადების ან სინტაგმის უკანასკნელ მარცხელს, თითქმის ამით კომპენსაციას უწყობს მის სისუსტეს და აღმის მახვილიან მარცხელად აქცევს. მაგ., — „ხომ მიდიოდი, ვანა არ წახვედი?“ კითხვითი ფორმა სიტყვაში „წახვილ“ მახვილი რომ პირველ მარცხელზე დაესვათ და დინამიკურად გამოყვით, გამოვა არა კითხვა, არამედ ბრძანება: წახვილ“!

საუბრადღეობა აგრეთვე დაკვირვება ქართული სიტყვების გამოთქმაზე უცხოელების მიერ, ვის შიშობილურ ენასაც ახასიათებს დინამიკური მახვილი. მაგალითად, თუ რუსი წარმოსთქვამს ქართულ სიტყვებს ს. გორგაძის მიერ წამოყენებულ მახვილთა სისტემის მიხედვით, იქმნება მკვეთრად არაბუნებრივი, ხელოვნური მეტყველების შთაბეჭდილება არა იმდენად ქართული ბგერების გამოთქმის მიზეზით, რამდენადაც მახვილთა ძლიერად ხზგამწევი დინამიკურობის შედეგად, რადგან ე. წ. მახვილიან მარცხელთა გამოთქმის ძალა მეტისმეტად არაბუნებრივი აღმოჩნდება ქართველის სწინისათვის.

აუცილებლად მიგვაჩინა მოციტანოთ აგრეთვე თარგმანის ცნობილი რუსი თეორეტიკოსის ა. ვ. ფედოროვის აზრი გამოთქმული წერიაში „ქართული ლექსის გადმოცემის გზებისა და საშუალებების შესახებ“: „ქართული ლექსი—სილაბური ლექსია, ე. ი. აგებული მარცხელთა რაიკვის მედფიგობაზე. მახვილთა განაწილება ლექსის ამ სახეობაში სულ სხვა როლს თამაშობს, ვიდრე რუსული ლექსის ფორმებში, რაც რუსული ლექსის აქცენტურ თავისებურებასთან არის დავაშირებული... სილაბურ-ტონური მეტრიკის პრინციპებს, მის საზომებსა და რიტმს არა აქვთ კავშირი ქართულ ლექსთან, რომელიც თავისი საკუთარი პრინციპებით აიგება“.² აღსანიშნავია, რომ ა. ვ. ფედოროვი ქართულ ლექსში პოულობს, არც თუ მეტიერ რადენით

1 ს. ელენტი, ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიური სტრუქტურა, 1963, გვ. 140.

2 იქვე, გვ. 145-146 (რეზიუმე რუსულ ენაზე, ბარგმანი ჩემია, ვ. გ.), აგრეთვე გვ. 144.

3 იქვე, გვ. 141.

4 თ. ს. უნივერსიტეტის მეორე სამეცნიერო სესია. (მუშაობის გეგმა და თეზისები) 1957, გვ. 20.

1 თ. ს. უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო სესია (მუშაობის გეგმა და თეზისები), 1955, გვ. 34.

2 Сб. «Грузинские романтики». Ленинград, 1940, стр. 227—228.

ბით, ისეთ სიტყვებს, სადაც შესაძლებელია მხვილის გადანაცვლება. ეს დაკვირვებანი რუსი მკვლევარისა, რომელმაც არ იცის ქართული ენა, განსაკუთრებით სასურბადღობა, რადგან ამ შემთხვევაში სილაბურ-ტონური ლექსის სკანდირებას მიჩვეული სმენა აღნიშნავს ქართული ლექსის ელერადობის მკვეთრ განსხვავებას რუსული ლექსის ელერადობისაგან.

დაბოლოს კიდევ ერთი კვალიფიკაცია ქართული ლექსისა, რომელიც აღმოცენდა ძველი ქართული სილაბური ლექსის შედარებითობას ახალ ქართულ ლექსთან, და რომელიც ეკუთვნის ცნობილ ქართველ მკვლევარს პ. ინგოროსკვას: „დომინანტა ქართული ლექსისა, მისი ძირითადი ტონალობა... ეს არის სილაბურობა (და სილაბურობასთან დაკავშირებული მუხლდოვანი წყობა), — რომელიც ქართულ ენაში დიდი რატიმული მრავალსახეობის შემცველია.“¹

ყოველივე ზემოაღნიშნული, ექსპერიმენტული მონაცემებით მოკიდებული, ვიღაც ინტუიციურ დასკვნებამდე, გვაძლევს უფლებას ვთქვათ, რომ თავისი სისუსტისა და მოძრავი ხასიათის გამო, ქართულ სიტყვათმხვილს არ ძალუქს გახდეს ლექსთწყობის ისეთი საურდენი, როგორიც სხვა ენათა სილაბურ-ტონურ სისტემებშია, და მით უფრო წინადა ტონურ სისტემებში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქართული ლექსი ვერ აიგება ტერფებზე, რომლებიც მიღებულია ლექსთწყობის გავრცელებულ, საერთაშორისო სილაბურ-ტონურ სისტემებში.

პროფ. ა. გაწერელია, რომელსაც მხედველობაში აქვს ქართული ლექსის პრაქტიკული გამოკიდობა, მართებულად მიუთითებდა: „ტერფი როგორც რატიმული ელემენტი—ფაქტობა ტერფი განყენებულ ელემენტია სქემისა, იგი გამოხატავს იდეალური საზომის ნაკვეთს, მახვილიანი და უმახვილო მარცვლების კანონზომიერი თანმიმდევრობის აბსტრაქტულ სურათს; ტერფებით არაინ სწერს, სწერენ სიტყვებით“.

ეს სიტუალი ზემოაღნიშნულია ქართული პოეტისათვის და ლექსის მთარგმნელისათვისაც. პრაქტიკულად სწორად ქართულ ლექსში არ არსებობს ტერფი. მაშ რაღა საჭიროა მისი ხელოვნური შემონახვა თეორიაში, ნუთუ მართოდენ უნაყოფო და სქოლასტიკური თეორიული კონსტრუქციების აგებასათვის?

წინამძღვრად შემდგომი მსჯელობისათვის შეიძლება ჩაითვალოს პ. ინგოროსკვას ზემოთმოტანილ ციტატში ხსენებული „მუხლდოვანი

წყობა“ და პროფ. ა. გაწერელიას მიერ მიუთითებული ლექსის სტრუქტურები, რომლებიც მარცვალთა რატიმული ვარიაციების მიხედვით ერთმანეთისაგან განსხვავდება (მეფ. ფაქტმეტ-მარცვლიანი შიორი, რომელიც შეიძლება იყოს მაღალიც და დაბალიც. მეტრული მხვილების განლაგების მიხედვით) ან, უფრო ზუსტად თუ ვიტყვი, ამ მუხლებების სისტემის მიხედვით, რომელსაც ავირჩევთ რაიმე მოსაზრებით).

ანალოგიისათვის შეიძლება მიუთითოთ ლ. რ. ზინდერის შეხედულებას ფრანგულ ენაზე, რომელსაც აქვს არა სიტყვათმხვილება, არამედ მხვილი რატიმული წვეულის უანასკნული სიტყვის ბოლოში, რაც კმნის შორვენებით შობებულებებს, თითქმის ფრანგულ სიტყვებს მხვილი სქონდით ბოლო მარცვალზე. თუ ამ შეხედულებას შევადარებთ ზემოთ ციტირებულ შეხედულებებს ქართული სიტყვათმხვილის მეტი სისუსტის შესახებ ფრანგულთან შედარებითაც კი (ავად. გ. ახვლედიანი) და ფრანგის მხვილის შესაძლებლობის შესახებ ქართულში (ავად. ა. ზინობავა), ძნელი არ იქნება დავასკვნათ, რომ ქართული ენა წარმოადგენს ფრანგულს ანალოგიურ ნიადაგს ლექსის ორგანიზაციისათვის. ფრანგულ ენაში კი, ავად. გ. შერბას მოწმობით, ამტყვევლებს როგორც ლექსის აღქმა პირობადებულა... უპირველეს უფლისა საზომის ანუ მეტრის იგვეობით. ე. ი. მეტყველების ცალკე მონაცემთა მარცვლების რაოდენობით, რომლებიც ლექსად იქცევიან მხოლოდ ამ იგვეობის წყალობით.

ესა თუ ის ტექსტი ფრანგულად მხოლოდ მაშინ ხდება ლექსი, თუ იგი სინტაქსურად სრულიად მწყოობრად დაიყოფა ნაწილებად (წინადადებად, სინტაგმებად ან სინტაგმების წვეულებად), რომლებიც მარცვალთა რაოდენობით თანაბარია; თუ ეს ნაწილები არ შევიკრძობა ასეთებად აზრობრივად, მაშინ მარცვალთა რაოდენობითაც მათი შედარება აღარ არის საჭირო.“²

ქართული პოეტის ფაქტმდებელი მამუკა ბარათაშვილი თავის სახელგანთქმულ შრომაში „ლექსის სწავლის წესი“ (1731) ქართული ლექსის საზომთა ფორმებსა და აღნიშნულების განხილვისას იხსენიებს „მუხლს“, როგორც ქართული ლექსის ძირითად მეტრულ ერთეულს, ქართული მაღალი შიორის ანალიზის პრაქტისში (მამუკა მის, უბრალოდ, „შიორს“ უწოდებს იმ „გრძელ-შიორისაგან“ განსახსივეებლად, რასაც დღეს „დაბალ შიორს“ ვუწო-

¹ ა. გაწერელია, ქართული კლასიკური ლექსი, 1953, გვ. 133.

² Л. Р. Зиндер. Вопросы фонетики. Ленинград, 1948, стр. 40—41.

³ А. В. Щербач. Фонетика французского языка. Москва, 1963, стр. 166—167.

დებთ). როგორც ცნობილია, ეს საზოგადოებრივი ლექსთმწიფობაში ერთერთი ყველაზე გაერყელებულ საზოგადოებრივია.

მამუკა ქართული ლექსის საზოგადოების დასა-სიანებისა შეხლოვანი წყობის სისტე-მიდან გამომდინარეობს და ზუსტად უთითებს მუხლების თანაბარზომიანობას და მათ ადგილ-მდებარეობას სტრუქტურში. მისი წარმოდგენით ლექსის ორგანიზაცია იწყება ამ თანაბარზომიანობით, რომელიც თავისი არსით რაოდენობ-რივია. თუ ქართული პოეტიკის ფუნქციონირების აზრს დაემატებთ ქართული ელასტიური ლექ-სის საუოველთაოდ ცნობილ რეინის კანონს, რომელსაც ამ უმდიდრესი პოეზიის მრავალსა-უფუნოვანი გამოცდილება ადასტურებს, და რეინის მიხედვითაც ქართული ლექსის საზოგადო-ებრივ მიუხედავად ქართული ლექსის საზოგადო-ებრივ მიუხედავად და ვერც მოაკლებ ვერც ერთ მარცვალს, თუ არ გინდა ლექსი დაირყვეს, მაშინ ქართული ლექსთმწიფობის რაოდენობრი-ვი პრინციპი საბოლოოდ ნათელი გახდება. მაგ-რამ მაინც სავსე ავრე იოლად ვერ წარმოიდ-გინება, რადგან უკვე საუფუნოვანებარე მე-ტრიკაში რამდენიმე სტრუქტურული ქართული ლექსთ-მწიფობა მიუხედავად სილაბურ-ტონური სისტემის ნორმებამდე და ამის გამო საკითხი იმდენად გართულდა (თანაც ზელონერად!), რომ ვგო-ნებ შეუძლებელია (და იქნებ არც არის საჭი-რო!) ყველა ამ მტკიცებების დაწვრილებით გან-ხილვა. ამას უნდა დავმატოვო ზოგიერთი ისე-თი ცდაც, რომელიც ემყარება არა მირითად მანქანებულს, არამედ გამოჩაგისებს; ან საე-რთო კინონოზომიერების დარღვევის შემთხვე-ვებს, რაც საბოლოოდ, რა თქმა უნდა, მოკლე-ნის არის ვერც შესცვლის. ამიტომაც, ეტყობა, საჭირო იქნება, ზოგიერთი გონიერი დებულე-ბა, რაც მეტრულად სწორი მსჯელობის შე-დეგად მიღებული აღნიშნული პერიოდის მანძილზე, შემოწმდეს ქართული ენის რიტმი-კულ-მელოდიკური სტრუქტურის შესახებ უა-ნასწავლო წლებს მიეწინააღმდეგებოთ მონაცემებთან შედარების გზით, და შეუბრალოსიპირდეს ქართუ-ლი ლექსთმწიფობა ტიპური სილაბურ-ტონურ სისტემებს. ამით უფროდ საბოლოოდ მივაღ-ისევი იმის აღიარებამდე, რაც ასე უბრალოდ და ბუნებრივად გამოითქვა მამუკა ბარათაშვილმა. ქართული ლექსის საბოლოო კვალიფიკაციის საკითხი მარტო ლოგიკური მსჯელობის გზით ვერ გადაწყდება: ამ მსჯელობიდან გამოტანულ დასკვნებს უნდა დამატოთ ახალი ექსპერიმენ-ტული მონაცემები, რომლებიც უნდა მივიღოთ ონანამდროვე ხელსაწყოებით აღჭურვილ სათა-ნადო ლაბორატორიებში.

პირველი ბურუსი ამ საკმაოდ ნათელ საკი-თში შემოიტანა, როგორც ჩანს, ცნობილმა რუსმა ისტორიკოსმა ეფიმ (ევგენი) ალექსა-

ნდრეს ძე ბოლხოვიტინოვმა (1765-1837), რომელმაც თავის წიგნში „Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ее состоянии“ თავში „ქართული ლექსთმწიფობისა და მუსიკის შესახებ“ (გვ. 83-96) განაცხადა, ქართული პროსოდია მოლიანად ტონურია, ბერძნულსა და ლათინურს მსგავსად იმიტრირებს, რომ ქართული ენა სავსეა მრავალმარ-ცვლიანი სიტყვებით და აქვს სხვადასხვანაირი მახვილი, და რომ მასში უპირატესად იმპარება პირობაქტილური მეტრი (სა—სა), თუმცა ბერძნული პოეზიის ყველა დანარჩენი სარ-მებიც მისი მონათესავეაო.

ყველაზე საკვირველი კი ის არის, რომ ეს ცნობილი მკვლევარი, როგორც თვითონვე აცხადებს, ყოველივე ამას წერდა ისე, რომ ერთი ქართული სიტყვაც არ იცოდა და სა-ქართველი თავის სიტყვებში არ ენახა. ამ არის კი საკვირო კომენტარი ასეთ პირობებში აღმოცენებული აზრებისათვის?

შემდეგ უფროდ უნდა აღნიშნოს, კოტე დიდაშვილის სწავლული კამათი ვინმე უწინა-ველ ქართულ პოეტთან, რომელიც წერდა ლექსებს მარცვლების რაოდენობის დაცვის წეს-სით და ტონური ლექსთმწიფობის არსებო-ბა არც კი დასიზმრებია. კოტე დიდაშვილი კი ამყარებს „წესრიგს“ უცხო პროსოდიის მექანიკური გადმოღებით და თავს ახვევს ქარ-თულ ენას მახვილთა სისტემას, რომელიც ურ-ყველდ ითვლებოდა სულ უკანასკნელ დრომდე და შეცდომაში შეჰყავდა მრავალი მკვლევარი. კ. დიდაშვილის დებულებებს წინ უძღოდა იოანე ბატონიშვილის საკმაოდ ბუნდოვანი მსჯელობანი და იმის ცდა—როგორმე შემოეტანა ქართულ პროსოდიამ ტერმინს ცნება.

ცნობილი ქართველი მეწიარალი ლავრენტი არდახანი თავის პროსოდიამი ამტკიცებს, რომ ქართულ სამმარცვლიან სიტყვებში უა-ხვილი ყოველთვის იცვლება. მაგალითად, შე-იძლება ითქვას „უფალო“. მაგრამ შესაძლოა „უფალიც“, „კეთილი“ და „კეთილიც“ მისი აზრით ქართულში შესაძლებელია იამბიც კი, რასაც ვერ სცნობდნენ ვერც ს. გორგაძე და ვერც მისი მიმდევრებიც კი. მაგალითად, „მე ვწერ“.⁴

ეს დასკვნები საყურადღებოა იმიტრირებს, რომ ემყარებიან ქართულ გამბულ მეტრულუბებზე უშუალო დაკვირვებას და ამდებარებენ მიღრე-კილებას დახასიათონ ქართული სიტყვათმახვი-ლი როგორც მომრავი და თავისუფალი. ანუ ის არ არის ამ დაკვირვებაში დაეინახოთ წინა-

1 ქართული პოეტიკის ქრესტომათია, გვ. 24-25.

2 იქვე, გვ. 217.

3 იქვე, გვ. 84.

4 იქვე, გვ. 90.

1 ქართული პოეტიკის ქრესტომათია, გ. მი-ქაძის რედაქციით, თბილისი, 1954, გვ. 10-11.

მღვარი ქართული სიტყვათმაცხელის სისუ-
სტისა და მოძრავი ხასიათის საკითხის დად-
ებით გადაწყვეტისათვის.

მელოტონ ელენჯერძე თავის შრომაში
„ლექსთწყობა ანუ წყობილიწყობა“ (1899)
ამტკიცებს, რომ ქართული ლექსთწყო-
ბა ერთდროულად მეტრულიც არის, ტო-
ნურიც და სილაბურიც. სიმპტომატურია, რომ
მელოტონს ვერ გადაუწყვეტია საბოლოოდ ეს
საკითხი რომელიმე აღნიშნული სისტემის სა-
სარგებლოდ და საბოლოოდ ღიად დატოვებია.
რადგან, ცხადია, ერთ ენაში სამი სხვადასხვა
სისტემა ვერ მოთავსდება.

არეულობას, ეტუბობა, იწვევდა სწორი კრიტი-
კის უქონლობა და წინასწარაღებული
აზრე—დაეკავშირებინათ ქართული ლექსი ყვე-
ლზე გავრცელებულ პროსოდულ სისტემე-
ბთან. მაგრამ, ვიმეორებთ, ეს არეულობა, სწო-
რედ ასეთი ცდის უმართებულობით გამოწვე-
ული, მეტად სიმპტომატურია.

ყველაზე დიდი „ბრალი“ მომდევნო წლების
შეცდომებში იდებდა ს. გორგაძეს, რომელმაც
შემოგვთავაზა მახვილთა მწეობრივი და სიმე-
როლის მიმსგავსებელი (მხოლოდ მიმსგავსე-
ბული და არა მართალი!) სისტემა, რომლის
მედარ საფუძველზეც ააგო მან ქართული პრო-
სოდიკი. ამ საფუძვლის ქვეშეატიტი ხასიათი
უკვე იყო ნაჩვენები ზემოთ.

ამასთან ერთად გაისმოდა ფხიხელი ხმებიც.
თეიმურაზ ბაგრატიონი ლაბარაკობდა მე-
რცეაღმა თანაბარ განაწილებაზე ქართულ
ლექსში საერთოდ და ლექსის სტრუქტურაში, კე-
რბოდ.¹

დღითი ჩებინაშვილი თავის შრომაში „სახომი
ლექსთა“ ამტკიცებდა, რომ ქართული ლექსი
მარცვლოვანია (ე. ი. სილაბური, გ. გ.), სადაც
დაცულია მარცვალთა რაოდენობა, ისევე რო-
გორც სპარსულში და სხვა ენებში.²

ლექა ისარლიშვილი პირდაპირ აცხადებდა,
ქართული ლექსი სილაბურია.³

არქიმანდრიტი კირიონი და ვრ. ყიფშიძე
უყოყმანოდ აცხადებდნენ, რომ ქართული ლე-
ქსი სილაბურია,⁴ და იმასაც უჩვენებდნენ, თუ
როგორ იყოფა უგრძესი ქართული ლექსის
ოცმარცვლიანი სტრუქტურის ოთხ თანაბარ ნა-
წილად, რომელთაგან თითოეული ზეუ მარ-
ცვალთა შეიცავს, ე. ი. როგორც ჩვენ ვიტ-
ყობით, უთითებდნენ ამ სახომის შემდგენელ
მუხლებს.

დაბოლოს უნდა კვლავ გავიხსენოთ ზემოთ
უკვე მოტანილი, განცხადება პ. ინგოროყვანის.

რომელშიც ქართული ლექსის სილაბურობა და
მუხლებოვანი წყობა პირდაპირ არის დასახელე-
ბული როგორც თავისთავად ცხადი ქვეშეატიტი-
ბა, მტკიცებს რომ არც კი მოითხოვს.

თითქმის ყოველივე ეს საკმარისი უნდა იყოს,
ჩათა აღარავინ დაინებოს ქართული ლექსის სი-
ლაბურობის ბუნების პირველადმოჩენის საბე-
ლი. და მართლაც სულაც არ არის საჭირო იერი-
ში მივიტანოთ მედარ, ზოგჯერ საყმაოდ დიდსა
და გამაგრებულ, რთული აგებულების სიმარც-
ვებზე, ლექსის იმ ტიპის თეორიისა, ს. გორგაძემ
რომ წარმოადგინა. ძალეების ზედმეტი ხარკვის
ნაცვლად ვაგებ სჭობდეს მათ გვერდი ავუაროთ
და მივმართოთ პირდაპირ ფაქტებს. ეს სისარგე-
ბლთა უბირველეს ყოვლისა პრობლემაში სი-
ცხადის შეტანისათვის, ხოლო „საერთაშორისო
სისტემათა“ ციტადლელები თანდათან თავისთავად
იქცევიან ისტორიულ მკვლეებად.

ფაქტები კი ასეთია:

1. ქართული ენის სტრუქტურული თავისებუ-
რება მელადგება მის რიტმიულ-მელოდიურ
წყობაშიც, როგორც ქართულ გაბმულ მეტყვე-
ლებაზე წარმოებულ დეკორატივთა გვიჩვენებს.
ქართული სიტყვათმაცხელი მეტად სუსტია და
მოძრავი, ის უფრო ფრაზულია, ვიდრე სიტყვი-
ერი და ემორჩილება სემანტიკურ გავლენას.¹

2. მრავალმარცვლიან ქართულ სიტყვებში
ამოსუნთქვის ძალა თანაბრად ნაწილდება ყველა
მარცვალზე, გარდა ორი უკანასკნელისა, რომ-
ელზეც წინაზე უფრო სუსტებია (ს. ელენტი).
და როგორც ჩანს, სწორედ ეს გარემოება ქმნის
ქართული ენის დამტილურობისადმი მიდრე-
კილების შთაბეჭდილებას. იგივე შეიძლება ით-
ქვას ორმარცვლიან სიტყვებზე, სადაც პირველი
მარცვალი უკანასკნელზე ძლიერია, თუ სიტყვის
ცალკე გამოყოფით, მაგრამ ფრაზაში ის ემორ-
ჩილება კანონს მრავალმარცვლიან სიტყვათა
შესახებ.

3. აღნიშნულ დებულებას კიდევ უფრო ამა-
გრებს ანალოგია ფრანგულ ენასთან, სადაც ამო-
სუნთქვის ძალა აგრეთვე თანაბრად ნაწილდება
ყველა მარცვალზე, გარდა ფრაზის (სინტაქსის)
უკანასკნელი, მახვილიანი მარცვლისა, რაც
ქმნის მოჩვენებით შთაბეჭდილებას თითქოს
ყოველ ფრანგულ სიტყვას ცალცალკე აქვს თა-
ვისი მახვილი ბოლო მარცვალზე. როგორც
ჩანს, ცალკე სიტყვას ასეთი მახვილი მართლაც
აქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს სიტყვა
შეადგენს სინტაქსის გაბმულ მეტყველებაში,
ხოლო ყველა დანარჩენ შემთხვევაში ფრანგულ
გაბმულ მეტყველებაში მოქმედებს ფრაზის
მახვილი, ისევე როგორც ქართულში.

4. ქართულ ლექსთწყობაში (ისევე როგორც

1 ს. ელენტი, ქართული ენის რიტმიულ-მელო-
დიური სტრუქტურა, თბილისი, 1963, გვ. 75.

1 ქართ. პოეტიკის ქრესტომათია, გვ. 62.

2 იქვე, გვ. 93.

3 იქვე, გვ. 137 (25).

4 იქვე, გვ. 157(5) და გვ. 163. (5).

5 იქვე, გვ. 159 (35).

ფრანგულში¹ მარცვალთა რაოდენობით განისაზღვრება ლექსის ტიპი. მაგრამ ქართული ლექსი ნაწილდება მუხლებად, რომელთა სხვადასხვაგვარ რაოდენობრივ შეერთებას შეუძლია შეინაცვლოს ლექსის ტიპი. ე. ი. ერთგვარი რაოდენობის მარცვლებისაგან შემდგარი სხვადასხვა ლექსი შეუძლია შექმნას მდიდარი შინაგანი მელოდიკა და ბედროს სხვადასხვანაირად მისი შემადგენელი მუხლების შეერთების მიხედვით, შესავსად იმისა, როგორც ეს ხდება ტონურ ან სილაბურ-ტონურ ლექსთწყობაში ტერფების შეერთების მიხედვით. მაგალითად:

რემარკისაგან საზომები:

1. მიაღლი შირი: ნახეს უცხო / მოყმე ვინმე (4+4)

2. დაბალი შირი: იყო არაბეთს / როსტევიან (5+3)

3. მისი ვარაყია: მოყმემ თქვა / პირტიტველიმა (3+5).

ათმარცვლიანი საზომები:

1. შენ ჯვარს იწერდი / იმ ღამეს, მერი (5+5)

2. შენ ზღვის პირად / მიდიოდი, / მერი (4+4+2)

თოთხმეტმარცვლიანი საზომები:

1. შირბის, შიმფრენს / უგზოუცვლოდ / ჩემი შერანი (5+4+5)

2. როგორც ნისლის / ნამჭერი, / ჩამავალ მხით / ნადერი (4+3+4+3).

როგორც ვხედავთ, მარცვალთა რაოდენობა მუხლებში მერყეობს ორიდან ხუთამდე.

5. ქართულ გაბმულ მეტრეულებაში სტრუქტურული სისუსტის და მოძრაობის გამო შეუძლებელია ტერფების მტკიცე სისტემის შექმნა. მართლაც „ტერფი ფიქცია ქართულ ლექსში“² ზოგიერთი დამთხვევა მუხლის და ტერფის მარცვალთა რაოდენობისა მხოლოდ მოჩვენებით შთაბეჭდილებას გვიქმნის, თითქოს ტერფები ქართულ ლექსში რეალურად არსებობენ (მაგ. დექტილი და სამმარცვლოვანი მუხლი: ამ მისს, / ამ ივნისს, / ამ ივლისს = 3+3+3) და უფროდ ამის მსგავს ფაქტებს ემყარება ქართულ ლექსთწყობის როგორც სილაბურ-ტონური სისტემის გაგება.

ტერფები, თუკი მათი არსებობა ზოგჯერ თითქოს იგრძნობა მუხლების მარცვალთა რაოდენობის დამთხვევის გამო ტერფებთან, ლოგიკურაა ან და ფრანგის მახვილების წყალობით, ამ შემთხ-

ვევაშიც კი მეტად პირობითია და არ ასტრუქტურულ არაერთარ მნიშვნელოვან როლს, რადგან ლექსს ფორმებზე მხოლოდ მუხლები

6. მუხლი წარმოადგენს ქართული ლექსის ორგანიზაციულ საწყისს და ძირითად მეტრულ ერთეულს ისევე, როგორც ტერფი — სილაბურ-ტონურ სისტემაში და მხოლოდ ამასთანავე მთელი ფუნქციონალური მსგავსება. მაგრამ მუხლი თავისი კონსტრუქციით და დანიშნულებითაც გაცილებით უფრო ახლო დგას სინტაქსთან ვიდრე მეტრეულებაში. ამ გაგებით ქართული ლექსთწყობა ფრანგულის ანალოგიურია: ლექსი ჩნდება მამინ, როცა ტექსტი სინტაქსურად მწყობრად იყოფა ნაწილებად (წინადადებებად, სინტაგმებად ან სინტაგმების ჯგუფებად), რომლებიც მარცვალთა რაოდენობის მიხედვით თანაბრია ლექსის ერთ სტრიქონის ფარგლებში (5+5, 4+4, 3+3 და ა. შ.), ან სტრიქონთა და ანტისტრიქონთა სისტემის საზღვრებში (5+3 = 5+3, 5+4+5 = 5+4+5, 5+3/4+3 = 5+3/4+3 და ა. შ.). სინტაგმას როგორც გარკვეულ რიტმიკულ-აზრობრივ მთელს მეტრეულ-ეზოპოეტურ შევადარეთ ქართული ლექსის მუხლი ჯერ კიდევ 1959 წელს¹ და ამგვარაა შედარებამ შემდეგ თავისი დადასტურება კპოვა მ. მ. გირშმანის მოსაზრებაშიც: „მხოლოდ ლექსს აქვს მუდმივად მიმდევარი მტკიცე სინტაგმატური დაყოფა რიტმულ ერთეულთა დამოლოებაში“²

მაგრამ სინტაგმისაგან განსხვავებით, მუხლს ქართულ ლექსში შეუძლია გააპოს სიტყვა თავის საზღვარზე (პაუზით ანუ ცეზურით) საზომის ინტერესისთვის და სიტყვათმაველი (თუკი ის საერთოდ გაჩნდა) სრულიად ინდეფერენტული რჩება ამ მოვლენისაგან. მაგ. ანგელოზს / ეკირა / გრძელი პერ / გამენტო (3+3+3+3).

ან
ქარვის კალთა / ჩახლართული / ჩაქვირ, ჩავა- / ქარაბაყ. (4+4+4+4).

უფრო გრძელი მუხლები (მაგ. ხუთმარცვლიანი), რომლებიც კვშიან რიტმულ ჯგუფებს და კიდევ უფრო უახლოვდებიან სინტაგმის, ვერ ითმენენ სიტყვის გაოპას; ეს არაბუნებრივს ხდის ლექსს, რადგან არღვევს რიტმულ მახვილს.

7. ქართული ლექსის საზომის რეგულარობა არ შეიძლება დაირღვეს ზედმეტი მარცვლით ან მარცვლის დაკლებით, რადგან ქართულის სმენა ჩვეულებრივ ახდენს რეაგირებას მასზე

¹ Л. В. Щербя, Фонетика французского языка. Москва, 1963, стр. 168.

² ა. გავრიტაძე, ქართული კლასიკური ლექსი, გვ. 102 და მისივე წერილი, „პოეტური თარგმანის საკითხის შესახებ“ (გვ. „ლიტერატურა და ზელოვნება“, 13. I. 1952).

¹ ა. გაჩეჩილაძე, მხატვრული თარგმანის თეორიის საკითხები, 1959, გვ. 289 და იგივე წიგნი რუსულად, 1964, გვ. 228.

² М. М. Гиршман, Стихотворная речь. (В сборнике «Теория литературы», Москва, 1965, стр. 321).

როგორც ცხლ ლექსზე ან უბრალოდ პროზად თელის მას.

გამონაკლისები წარსულში ან თანამედროვე პოეტების ექსპერიმენტები ქართულ მეტრიკაში მხოლოდ და მხოლოდ დისონანსის შეგრძნებას ემსახურებიან. ეგონებ მართკ ვეწისიც (რომ ქართულ ლექსში მეტრის ვერ დაარღვევ ერთი მარცელის შემატებით ან დაკლებით. ე. წ. იამბიკოს გარდა, რომელიც საეკლესიო ვალობისათვის იყო დანიშნული) იყმარებდა კიდევ, რათა ქართული ლექსთწყობა სილაბურად ჩათვლილიყო.

იმ ენებში, რომელიც ძლიერი დინამიკური მახვილი აქვთ (რუსული, ინგლისური), რადგან ლექსთწყობა დამოკიდებულია მთელი ენის ფონეტიკურ სტრუქტურაზე, ლექსი შენდება არა ნებისმიერად, არამედ მეტრული მახვილია და სიტყვათმახვილის დამთხვევით. ე. ი. ტერტი იქმნება სიტყვათმახვილის ადგილის აუცილებელი გათვალისწინებით. ინგლისური ენის ამგვარი მდგომარეობა აღნიშნულია შრავალი ავტორის მიერ¹. ასეთივე შავალიტის წარმოადგენს რუსული ლექსიც მისი ტონური და სილაბურ-ტონური ლექსთწყობით. ე. შ. ვირ-მუნსკიმ თავის „მეტრიკის შესავალში“ მართკ მუღად მიუთითა რუსული ლექსის კანონზამ-ერებზე: „ჩვენ ესაზღვრავთ რიტმს როგორც მახვილია რეალურ თანმიმდევრობას ლექსში, რომელიც ჩნდება მეტრულუბის მასალის ბუნებრივ ფონეტიკურ თვისებათა და მეტრიკა კანონთა ერთიგობით შემოქმედებით“².

ერთ-ერთ უკანასკნელ გამოკვლევაში (სიტყვათმახვილის განვითარების შესახებ ინგლისურ ენაში) მეტრიკის შესწავლის საფუძველზე ნათქვამია:

„ყოცხალ ენათა კონკრეტული მასალის საშუალებით ირკვევა, რომ სიტყვათმახვილის დეფორმაცია არ ხდება მეტრული მახვილის ვა-ვლენით.

ლექსის ამა თუ იმ საზომის არჩევანი თავისუფალი არ არის, ის შეზღუდულია მოცემული ენის ფონეტიკური სტრუქტურის მიხედვით. ასე შავალიტად, ინგლისურ ენაში, ფლექსიითა მარცელების მოშორების შემდეგ გერმანული წარმოშობის სიტყვათა უმრავლესობა იქცა ერთ ან ორმარცელადად: ამიტომაც სამშარცელადად ტერტი მეტრულად მშობლდა უმახვილი მარცელებით.

რუსულში უფრო გრძელი სიტყვები (ინგლისურთან შედარებით) ადვილად თავსდებათ სამშარცელადად ტერტებში.

ქართულში გრძელ სიტყვათა არსებობა,

მცირედ შესამჩნევი განსხვავების წყალობით მახვილიან და უმახვილო მარცელთა შორის სიტყვათმახვილის სისუსტის გამო, რადგან ერთი არ არსებობა ხელს უწყობს სამშარცელადად. თვით ოთხმარცელადად საზომთა სიჭარბესაც კი“¹.

უფრადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ ავტორი ყოველგვარი წინასწარი განზრახვის გარეშე არ ახსენებს ტერტს და ლაბარაკობს მარცელთა საზომებზე, რადგან სრულიად აშკარაა, რომ ტერტის გაფორმება სიტყვათმახვილის სუსტ გამოხატულების გამო შეუძლებელია. ავტორს რომ მიეშართა ქართული აქცენტუაციის ექსპერიმენტული მონაცემებისათვის, ან ქართულ ენას უშუალოდ დაეკრებებოდა, უეჭველია, მისი დასკვნები უფრო კატეგორიული ხასიათის იქნებოდა. მაგრამ მისი ნათქვამიც საკმარისია იმ ფაქტის დასადასტურებლად, რომელიც ჩვენ აღნიშნეთ როგორც ტერტების პრაქტიკული არ არსებობა ქართულ ლექსში.

საჭიროა აქვე მოვიხსენიოთ სილაბურ-ტონური ლექსთწყობის ძირითადი კანონი, რომელიც რუსულის მიმართ გამოთქვა ე. ვირმუნსკიმ შემდეგნაირად: „ლექსის რეალური ბგერითი ფორმა მეტრულ კომპოზიციის ემორჩილება მხოლოდ ზოგიერთ თავის ელემენტში და ლექსის რიტმი ყოველთვის არის კომპოზიციული ფორმა, რომელიც წარმოიშობა მხატვრული კომპოზიციის კანონების მიმართ მასალის წინააღმდეგობის შედეგად“².

სილაბურ-ტონურ სისტემაში მეტრი იდეალური კანონზომიერებია, რომელიც ახდენს ძლიერ და სუსტ ბგერათა განაწილების რეგულირებას ლექსში, რიტმი კი — ამ ბგერათა რეალური განაწილებაა. ამ ტიპის ლექსთწყობის საფუძველია მახვილიან მარცელათა მეტრიკულად მწყობრი განაწილება ტერტებში. ზოლო ამ უკანასკნელთა გავითიანების გზით ლექსის საზომის შექმნა.

ქართულ ენაში კი მახვილის უქონლობისათუ სისუსტისა და მოძრაობის გამო, მახვილი არ შეიძლება იყოს ლექსის კონსტრუქციის დასაყრდენი და ლექსის ორგანიზაციისათვის საჭირო ხდება ტექსტის მწყობრი რაოდენობრივი დაყოფა, როგორც ეს ხდება ფრანგულ ენაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ძლიერი მეტრი, მუხლებად მისი მწყობრი და მკაცრი დაყოფის გზით, კომპენსაციას უკეთებს სიტყვათმახვილის სისუსტეს ან უქონლობას. სამაკიეროდ ძლიერი მახვილი შეიძლება განჩნეს

¹ George Saintsbury, A History of English Prosody, New York 1961, p. 13.

² В. Жирмунский, Введение в метрику, Ленинград, 1925, стр. 71.

¹ М. Д. Метрели. Историческое развитие словесного ударения в английском языке (кандидатская диссертация). Рукопись, Москва, 1966, стр. 6—7.

² В. Жирмунский, Введение в метрику, стр. 18.

ყოველ მარცვალში ლოგიკური დაჯგუფების მიხედვით, ე. ი. ფაქტობრივად ჩნდება ფრაზის ლოგიკური მახვილი, რიტმული ჯგუფის მახვილი. აბრტომაჲ მართალია ა. გაწერელია, რომელიც ავრტომაჲს ს. გორგაძის სკოლურ მეტრიკას და ამბობს: „ამ შრომაში (ისევე როგორც სხვა ზოგადოდ ტერფის ტრადიციულ გაგებაზე უაშვარებულ ყველა სხვა გამოკვლევაში) სქემები შედგენილია ტაქტების სკანდირების გზით და ერთი სიტყვითაც არაა მოხსენიებული რიტმის ნამდვილი ფაქტორები — მახვილების შედარებითი სიძლიერე, სიტყვისა და მეტრის ურთიერთმოქმედება, ე. წ. „რიტმული ჯგუფების“ როლი, აქცენტური სისტემის ცვლა ტაქტისა და სტროფის ჩარჩოებში, სინტაქსისა და საზომის ურთიერთობა და სხვა“.¹

მელი არ არის ს. გორგაძის მტკიცებათა წინააღმდეგობრიობა დავიანახოთ ქორეს, ე. ი. ქართული ლექსის ერთ-ერთ წამყვანი ტერფის მაგალითზე. ქორე, როგორც ცნობილია, უნდა შეიქმნას მახვილიანი და უმახვილო მარცვლების შეერთებით (—) და მას ჩვეულებრივ ეძებენ მაღალ შაირში (ჩვენი ტერმინოლოგიით რეამარცვლიან ლექსში მუხლებით 4+4), მაგ.

საა/წ/კოდ, /სა/ლ-/ლოზოდ, /ა/შხა-/წა/გთა
/სა/თრე-/ვე/ლად.

აქ ოთხივე სიტყვა ოთხმარცვლიანია და ყოველი მათგანი ლექსის სქემის მიხედვით გამოხილია შუაზე. სიტყვათმახვილი, რომელიც ვითომ ბოლოდან მესამე მარცვალზე უნდა იყოს, მეორე მარცვალზე გადადის საზომის ბრანების მიხედვით და ასეთივე მეორე მახვილი ჩნდება უოველი სიტყვის თავში. მაგრამ საკითხავია, ნორმალური ძალის დინამიკური მახვილი რომ ჰქონოდა სიტყვას (როგორც ინგლისურში, ან რუსულში), ვანა შეიძლებოდა მისი ადვილიდან დაძვრა და თან კიდევ მეორე ასეთივე მახვილის გაჩენა იმავე სიტყვაში? სილაბურ-ტონური მეტრიკის თანახმად ხომ სიტყვათმახვილი უნდა დამთხვევს მეტრულ მახვილს. ხოლო რადგან ეს დამთხვევა არა გვაქვს. მაშინ სიტყვათმახვილი მეტრისმეტად სუსტი ყოფილა, თუკი ის საერთოდ არსებობს, და თუ მახვილი

სუსტია, ან სულაც არ არის, რაღაზე უნდა იყავით ტერფი?

დაუშვათ, რომ ზემოთმოტყვილი ლექსი ქორე კი არ გვაქვს, არამედ მეორე პეონი, რაც ბუნებრივი იქნებოდა ს. გორგაძის მახვალთა სისტემის მიხედვით (თუმცა უფრო ბუნებრივია, რომ პირველი ორი მარცვალი თანხებრად ძლიერია მეორე ორ მარცვალზე ქართული ენის დამთავალი მელოდის კანონის მიხედვით!) მაშასადამე მაღალი შაირი არ ყოფილა ქორეული საზომი. სავსებით ცხადია, რომ მოტიანო სტრიქონში არ არის არც ქორეები და არც მეორე პეონი, არამედ არის ოთხმარცვლიანი სიტყვა-მუხლები, რომელთა გამოთქმა ხდება ქართული გაბმული მეტრულუბის კანონის მიხედვით და მახვილის ყოველი შესაძლებელი ცვალებადობა ახაფერს ცელის ლექსის მეტრიკაში. ყოველი ამ სიტყვის ორ უკანასკნელ მარცვალს სინამდვილეში არც შეუძლია შექმნას ქორე თავისი სისუსტის გამო, ხოლო ორ პირველ მარცვალს არ შეუძლია შექმნას მეორე პეონი თავისი თანაბარი ძლიერების გამო. სამაგიეროდ მტკიცე მუხლის საზღვრები: ოთხი მარცვალი და პაუზა და ამ უკანასკნელის გადასმას (ერთადერთს) ძალუძს შესვალის ან სრულიად დაარღვივის მოცემული საზომი. ყველას შეუძლია თვითონვე დარწმუნდეს, თუკი სცდის და გადასვამს პაუზას.

ამგვარად, ქართულ ლექსში ფუნქცია ძირითადი მეტრული ერთეულია, რომლის დარღვევა ნიშნავს ლექსის ორგანიზაციის დამლას — საჭიობრივად რომ ვთქვათ, სილაბურ-ტონური სისტემის ტერფი-აგურის მსგავს ფუნქციას ასრულებს უფრო მსხვილი ბლოკი-მახვილი. — ლექსის რიტმიული კონსტრუქციის სვედენტო, რომელსაც ს. გორგაძე თვლიდა მეორე საფეხურის მეტრულ ერთეულად¹, ქართულ ლექსის საზომები ტრადიციის მიხედვით შემთხვევით არ აღინიშნება მარცვალთა რაოდენობის მიხედვით (რეამარცვლიანი, ათმარცვლიანი, თოთხმეტმარცვლიანი და ა. შ.), რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს თანამედროვე ქართული ლექსთმეოების რაოდენობრივ ხასიათს, რაოდენობრივი სახელები შემთხვევით როდესაცელიან ქართული ლექსის საზომთა უძველეს სახელებს, არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ ეს საზომები იქმნება მარცვალთა სხვადასხვა რაოდენობის მქონე მუხლების გარკვეული რიტმული შეერთებით (მაგ. 4+4+2 ან 5+4+5), ისევე როგორც სხვადასხვა საზომთა შეხამებანი ჰქმნიან მრავალფეროვან სტროფიკას (მაგ. 8=7, 7=6, 14=10) და ა. შ.)

¹ ა. გაწერელია, ქართული კლასიკური ლექსი, გვ. 92 სხვათაშორის, ა. გაწერელია, რომლის წიგნის გამოცემისას (1953 წ.) ბუნებრივია, არ იქნებოდა ცნობილი მომდევნო წლების ექსპერიმენტული მონაცემები ქართულ აქცენტურობის შესახებ, მიუხედავად ამისა მაინც აყენებს სწორ მონაზრებათა რვის ზემოაღნიშნული დებულების მსგავსად, რაც გამოყენებულია წინამდებარე ნაშრომის სათანადო ადგილებში.

¹ ს. გორგაძე, ქართული ლექსი, 1930, გვ. 13.

ხოლო მუხლებში შევნიშო ელქს ქართული მეტყველების უმდიდრესი მცოდნეა.

ყოველივე შემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ისეთი სისტემების შეპირისპირებაში, როგორც არის, ერთი მხრივ, ინგლისური და რუსული, ხოლო მეორე მხრივ, ქართული, საჭიროა გათვალისწინებული იყოს ყოველი მათგანის განუმეორებელი თავისებურება. ამგვარი შეპირისპირება აუცილებელია არა მარტო წმინდა თეორიული ამოცანებისათვის, არამედ მის ყოველ წამს საჭიროებს პოეტური თარგმანის პრაქტიკა. უდავოა, საყოველთაოდ ცნობილი ფორმულა „თარგმანი სრულდება სტილისტურ-ფუნქციონალური შესატყვისობის კანონების მიხედვით“, მაგრამ ტექნიკური პროცესის კონკრეტულ სიძნელეთა შეცნობის და პოეტური თარგმანის უკრძო უფროაში მათი გადაწყვეტის გარეშე შეუძლებელია პოეტური თარგმანის საქმის წინ წაწევა-ამიტომაც მეტად საჭიროა ვიცოდეთ თარგმანის პროცესში შემხვედრი ყოველი ენის ლექსითწყობის რეალური ბუნება. იმის წინასწარი გადაწყვეტა, თუ სხვადასხვა ენათა რა და რა საზომები შეესაბამებოდა ერთმანეთს, შეუძლებელია, რადგან ყველა მთარგმნელს კარგად იცის, რომ რაოდენობრივად ერთგვარ საზომებსაც ეს სხვადასხვა ენებში და სხვადასხვა პოეტურ კონტექსტში შეიძლება ჰქონდეთ სხვადასხვა თვისობრივი მანუვრებლები, სხვადასხვანაირი ესთეტიკური დანიშნულება. მაგრამ ისტორიულმა პრაქტიკამ დაამყვიღა ზოგიერთი ტრადიცია, მაგ. სილაბურ-ტონური სისტემების მიერ დამყვებულ გარკვეულ უზუსტობის მიუხედავად შექსპირის ზეოტერფიანი იამბი რუსულად იმავე საზომით შეიძლება გადმოვიდეს და უნდა მიველოდეთ, რომ მივიღებთ შექსპირისეული ლექსის საქმოდ ადეკვატურ ფლერაბას, მაგრამ რაოდენობრივად შექსპირის ლექსის შესაბამისი ქართული ათმარცვლიანი ლექსით შექსპირის თარგმანს სრულად შეუძლებელია. ეს საზომი (მუხლები სისტემით 5+5 ან მით უფრო 4+4+2) საკმარ არ იქნება არა მარტო ქართული სიტყვების მოკარგვებული პოლისილაბიზმის მიზეზით, არამედ ინტონაციური შესაბამისობის გამო (განსაკუთრებით მეორე ათმარცვლიანი საზომის შემთხვევაში). ამიტომაც ტრადიციის მიხედვით შექსპირი ქართულ ენაზე თარგმნებუ თოთხმეტმარცვლიანი ლექსით (მუხლები სისტემით 5+4+5).

თუ რეგულარული საზომის საქმე თარგმანში არც ისე ცუდად არის, თავისუფალი ლექსი, რომელიც წელ-წელი, მაგრამ ჭიუტად შედის თანამედროვე პოეზიაში, მოითხოვს თავის პოეტუკას და თავისებურ შესატყვისობას უკაო ღედნებთან. ინგლისურ და რუსულ პოეზიაში

ის შეიძლება დაეყაროს მახვილს და მისზე აგებულ რიტმიკულ და ბეგრურ მტრულტრუქას. რომელსაც არა აქვს რითმა და მსგავსი მტრულტრუქამ აქვს პოეტური კომპოზიცია და სახეობრივი სისტემა, რა ვუყოთ თავისუფალი ლექსის პრობლემას სუსტი სიტყვათმახვილის მქონე ენებში, როგორ ეხსნათ თავი ლექსის გადაადგვივისკან პროზად, თუ როგორც მოხდენილად ამბობს დ. სამილოვი „მოსაწყენ, ნახევრად პროზულ საღეჭად“!

აქაც უნდა მივმართოთ ფრანგული ენის მავალითს და ქართული ლექსის ჩვენს მიერ აღნიშნულ თავისებურებებს, სახედობრ, მუხლთა სისტემას.

ფრანგულმა ლექსითწყობამ ლათინურისკან მემკვიდრეობით მიიღო თეთრი ლექსის ტრადიცია, განმტკიცებული კლასიციზმით და შესაძლოა არა ორალური (ზემბიტი), არამედ წერილობითი გამოსახვის იმ მანერით, დამწერლობით სრულყოფისადმი იმ მისწრაფებით, თვალთ საკითხავი იმავე ლათინურის ზეგავლენით, რომელშიც ხედავდა ფრანგული პროზოდისა და პოეტური თარგმანის ამ ისტორიული თავისებურების წყაროს თარგმანის ცნობილ თანამედროვე თეორეტიკოსი ედმონ კარბო. ზომ არ მიუთითებს ეს მემკვიდრეობა, ფრანგული სიტყვათმახვილის სისუსტესთან ერთად, აგრეთვე ლათინური ტერფების გრძელი მარცვლებისა და სიტყვათმახვილების მიღებული სისტემის შესაბამისობასთან ერთად (რომელიც, სხვათა შორის, მეტად წაიგავს ს. გორკაჟის მიერ მიღებულ ქართულ სიტყვათმახვილთა სისტემას, რაც, შესაძლოა, ისტორიულ რედმიწენტადაც კი ჩავთვალოთ), ზომ არ მიუთითებს ეს მემკვიდრეობა იმაზე, რომ ლათინურ ენაშიც სიტყვათმახვილი იყო სუსტი და ამიტომ ადვილად ემორჩილებოდა მეტრულ სქემას? იქნებ ლათინური ტერფებიც თავიანთი ბუნებით და დანიშნულებით იგივე იყო, რაც ქართული ლექსის მუხლები? ბოლოს, და ბოლოს, რა ვკითხვენ ცოცხალი ლათინური მეტრეკვლების შესახებ? ამ კითხვების პასუხს სპეციალისტებს მივანდობთ და ეუბრუნდებით ფრანგული „ვერლბრის“ ანუ თავისუფალი ლექსის ანალიგის საკითხს.

ეად. ლ. ვ. შნერბა პოელობს თანაპარმარცილიან რეგულარულ საზომებს ფრანგული თავისუფალი ლექსის საფუძველში, სლაც ერთი საზომიდან მეორე საზომზე გადასვლა შინაგანად არის მოტივირებული შინაარსით.

1 Редактор и перевод (сборник статей), Москва, 1965, стр. 67.

2 ახ. მთარგმნელთა საერთაშორისო სემინარის თეზისები. ივეჯსკულა (ფინეთი), 1966.

უფრო მეტიც: ლექსის პროზად გადაქცევისა და სხვადასხვა სტრუქტურითა უწყსრავოდ აღრევის საშიშროების გამო, მკვლევარის აზრით „სწორედ vers libres-ში შეიძლება იგრძნოს ადამიანმა ლექსის თანაბარმარცვლიანობის მთელი მნიშვნელობა ფრანგულ ვერსიფიკაციაში“.¹ აღსანიშნავია, რომ ამასთან ერთად ფრანგული ლექსის საზომები დასახელებულია მათი რაოდენობრივი ნიშნების მიხედვით (ოცმარცვლიანი — ძირითადი ფრანგული ლექსი, ათმარცვლიანი, რვა მარცვლიანი, ოთხმარცვლიანი, სამარცვლიანი და ა. შ.).

ბუნებრივია, რომ ქართული ლექსი, რომელიც სიტყვათშეხვის სისტემისა და მეტყვეობის გამო უნდა ემყარებოდეს რაოდენობრივ მეტრს, თავის „ვერლიზმს“ უნდა ჰქმნიდეს ფრანგულის ანალოგიურად, თანაბარმარცვლიანობის პრინციპის მიხედვით, მუხლდევნიან წყობიდან გამომდინარე. სხვანაირად იგი დგება პროზად გადაქცევის საფრთხის წინაშე, შესაძლოა ემთავსებოდეს, მაგრამ მაინც პროზად ქცევა მოელის. ამიტომ ამგვარი ორგანიზაციის ერთადერთ საშუალებათ მიგავლიანია დამთავრებულ მუხლთა გამოყენება და მათი ვარიაცია შინაარსის დავალების მიხედვით. ამის მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ ე. შაიაკოვსკის ლექსების თარგმანებში, რომელთა დედანი აგებულია ტონურ საფუძველზე საზომთა თავისუფალი გამოყენების პრინციპით. შაიაკოვსკის ლექსების ქართულ თარგმანებს საფუძვლად უდგას რეგულარული საზომები, ყველაზე ხშირად თოთხმეტმარცვლიანი კლასიკური ლექსი, რომელიც მეტად პირობითად და გარეგნულად არის დაყოფილი შაიაკოვსკის ლექსის „კიბის“ საფუძვრებად. „არარეგულარული“ ლექსით შაიაკოვსკის თარგმნის ცდები ტექნიკურ მარცხად შეიძლება მივიჩნიოთ, რადგან ქართულად თანაბარმარცვლიანობის გარეშე სალექსო საწყისის შეგრძნობა შეუძლებელია.

დასასრულ შეიძლება, ერთხელ კიდევ გავსვას ხაზი იმ ვარაუდებს, რომ ქართული ლექსის საფუძველთა შეპირისპირება თავისი სტრუქტურით შორეულ ლექსთწყობის სი-

სტემებთან ავლენს ქართული ლექსის თავისებურებას სილაბური სისტემის უწყვეტობაში, დამახასიათებელი მუხლდევნიანობით და თანაბარმარცვლიანობით. ამას იწყვეტს ქართულ გაბმულ მეტყველებაში სიტყვათშეხვის სისტემის და შეწყობა, რომელიც კომპენსაციად ხდება მეტრის ძლიერებითა და სიმეტრიით სალექსო სტრუქტურაში.

ხუთს კარგად გვესმის, რომ ლექსთწყობის ბუნების საკითხი საბოლოოდ არ წყდება მხოლოდ ფონოლოგიურ საფუძველზე, როგორც, მართებულად შენიშნავს რ. იაკობსონი, ბევრი, რომ იხსენება ესთეტიკური ტრადიციით და კულტურული გავლენით.¹ ხოლო ასეთი გავლენები და ურთიერთობანი ისტორიულ საქართველოში საკმაოდ მეტი იყო ანტიკურობიდან მოყოლებული ქართულ-რანულ ლიტერატურული ურთიერთობით დამთავრებული. (სხვათა შორის, როგორც ანტიკური, ასევე ირანული ლექსი ხასიათდება რაოდენობრივი სისტემით და შესაძლოა აქაც უნდა ვეძებოთ დამატებითი საბუთები, აგრეთვე იქნებ არაბული რაოდენობრივი ლექსთწყობის გავლენებშიც, მსგავსად იმისა, როგორც შეიძლება ვიპოვოთ რუსული პროზოდის გავლენა მათში, ვინც ცდილობდა ქართულ ლექსში დაენახა სილაბურ-ტონური სისტემა).

უძველთა, ყველა ლოგიკური დასკვნა, რომელიც გამოიმდინარეობს ქართული ენის ორტიპიკულ-მელოდიკური სტრუქტურის მონაცემებისა და ლექსთწყობის შეპირისპირებიდან სხვა ენათა სტრუქტურებთან, ყველა ანალოგიისა და დაპირისპირების ჩათვლით, შეიძლება ჩათვალოს მხოლოდ წინასწარ დასკვნად. მათვე კიდევ ესაპირობათ შემდგომი და ათერთი შემოწმება როგორც დინჯი და მოფიქრებელი ლოგიკური ანალიზის გზით. ასევე მრავალრიცხოვანი ექსპერიმენტებით ლაბორატორიებში, აგრეთვე უშუალო დაკვირვებით ქართულ ენასა და ქართულ ლექსზე, რათა აბოლოო გადაწყვეტილება მივიღოთ ისეთი თავისებური მოვლენის კვლევითი საკვანძო, როგორცაა ქართული ლექსი.

¹ Л. В. Щербач, Фонетика французского языка. Москва, 1963, стр. 177.

¹ Р. Якобсон, О чешском стихе, стр. 18.

ხელოვნების თავისებურების კვლევის შესახებ

ხელოვნების თავისებურების ანალიზი ისტორიულად მხატვრული მოვლენების ესთეტიკური ან ასახვით-ესთეტიკური თავისებურების პრობლემით ისაზღვრებოდა. ამასთან, ეს პრობლემატური განიხილებოდა მხოლოდ ერთი მხრივ, სახელდობრ, ამ მიმართებაში, რომელსაც გულისხმობს პასუხი ცნობილ კითხვაზე — რა არის ხელოვნება?

ხელოვნების თავისებურების კვლევის ამ წმინდა ლოგიკურ ასპექტს იდეალისტური ესთეტიკის პრინციპები, უპირატესად ხელოვნების განვითარების იდეალისტური გაგება ედო საფუძვლად. როგორც ცნობილია, გასულ საუკუნის 60-იან წლებამდე საწინააღმდეგო მოქმედება — ხელოვნების პროცესის მატერიალისტური ახსნა-არსებობდა: მატერიალისტური ესთეტიკა ამ სფეროში, არცერთად, იდეალისტურ კონცეფციას იზიარებდა. ამ მხრივ მატერიალისტურ ესთეტიკურ მსოფლმხედველობასაც იგივე არათანმიმდევრულობა ახასიათებდა, როგორც ნიშანდობლივი იყო მთელი მარქსამდელი მატერიალიზმისათვის ისტორიის ფილოსოფიაში. თავისთავად ცხადია, ამით აიხსნება ხელოვნების თავისებურების კვლევის აქ აღნიშნული ცალმხრივი ასპექტის ბატონობა ათეული საუკუნეების განმავლობაში.

ეს ტრადიციულ უკიდურესი აბსტრაქტული თვალსაზრისის სახით გამოვლინდა მეცხრამეტე-მეოცე საუკუნეების ფორმალისტურ, განსაკუთრებით, სუბიექტივისტურ-ფორმალისტურ ესთეტიკაში. ეს უკანასკნელი კი უშუალო სათავეს იღებს კანტის ესთეტიკურ ნააზრევში, სადაც როგორც მშვენიერების აბსოლუტური და საყოველთაო არსის, ისე ესთეტიკური განსჯის უნარის სუბიექტიურობისა და წმინდა ესთეტიკური ავტონომიურობის დასაბუთების ცდა მხატვრული მოვლენების კონკრეტული მონაკვეთისა და ისტორიული პროცესის სრულ იგნორირებას იწვევდა.

პეგელს არ გაუყვა ამ გზას. არ იქნება გადუქარბება თუ ვიტყვით, რომ მან მოგვცა ხელოვნების არა მარტო საყოველთაო ასახვით-შემცენებელი არსის თავისებურების, არამედ ისტორი-

ული პროცესის საზოგადოებრივ ვითარებასთან კავშირისა და სპეციფიკური კანონზომიერების არა ერთი მომენტის შესანიშნავი კონკრეტული ცხადყოფა. ამდენად პეგელმა თბიერ-ქტურად, რამდენაღმე მაინც, თავისი ესთეტიკური მოძღვრების იდეალისტურ მხარესაც გამოაცალა რეალური საფუძველი, ასეც შეიძლება ვთქვათ: იგი მატერიალისტურ ესთეტიკას უფრო მეტად უწევს სამსახურს, ვიდრე იდეალიზმის ორთოდოქსალურ პრინციპებს. მაგრამ ეს სიახლე შედარებითი ხასიათისაა, რის გამოც იგი არ აღმოაჩნდა საქმარისი იმისათვის, რომ ხელოვნების თავისებურების ანალიზის საზღვრები ბოლომდის გაფართოებულყო თანმიმდევრული ისტორიული ასპექტის დამკვიდრების სახით.

პეგელის შემდეგ იდეალისტური ესთეტიკა უპირატესად კანტს დაუბრუნდა, ამასთან, როგორც ვთქვით, მან კანტის მიერ ფუძემდებელი კონცეფცია ძირითადად უკიდურესი სუბიექტივიზმისა და ფორმალისტურ-მისტიკური თვალსაზრისის გზით განავითარა.

გასული საუკუნის სამოციან წლებში ჩამოყალიბებული თანმიმდევრული მატერიალისტური ესთეტიკის ფუძემდებელი პრინციპები ახალ, კვამარითად მეცნიერულ მიმართულებას აღწევნ ხელოვნების სპეციფიკის კვლევას. ისინი ცხადს ხდიან იდეალისტური ესთეტიკური მოძღვრების ყველა სახეობის ნამდვილ არსს, ბოლო ამ საფუძველზე ხელოვნების თავისებურების ანალიზის ტრადიციული ასპექტის ახსნით შეზღუდულობას. ამჟამად დროს, ეს პრინციპები, აგრეთვე ისტორიული და ლოგიკური კატეგორიის მარქსისტული გამოქმედა, უშუალოდ განაპირობებენ დასკვნებს, რომელი თანახმაა:

1. ხელოვნების ასახვით-ესთეტიკური თავისებურება მხატვრული მოვლენების ისტორიულ პროცესში პოულობს კონკრეტულ გამოხატულებას, რადგან იგი ამ პროცესის შინაგანი კავშირისა და სპეციფიკური საზღვრების ძირითად საფუძველს შეადგენს. ამიტომ მისი ანალიზი ხელოვნების მთელი ისტორიის გან-

ზოგადებას, აბსტრაქტიზმს უნდა ემყარებოდეს.

2. ხელოვნების განვითარების პროცესი გარკვეულ მხოლოდ მისთვის ნიშანდობლივ კომპონენტებს მოიცავს და საკუთარი კანონებით, ღრმად სპეციფიკური კანონზომიერებით ხასიათდება. ამგვარი ხასიათის გამო ეს კანონზომიერება ხელოვნების თავისებურების ორგანული შემადგენელი ნაწილია. მაშასადამე, ხელოვნების თავისებურება წარმოადგენს ხელოვნების როგორც ასახვით-ესთეტიკური წესის (კანონების), ისე განვითარების პროცესის ობიექტური კანონზომიერების თავისებურებათა მთლიანობას. მას ეს ორი ურთიერთთან ორგანულად დაკავშირებული და ურთიერთიდან გამოძინარე მხარე აქვს, ხოლო ამის შესაბამისად მისი კვლევა ორივე ასპექტის (ლოგიკურისა და ისტორიული) მთლიანობას უნდა მოიცავდეს. „როგორც ისტორიული პროცესის ასახვას აბსტრაქტულ და თეორიულ ფორმში“ (ფრ. ენგელსი). ერთი სიტყვით, ხელოვნების თავისებურების კვლევა უნდა ეფუძნებოდეს ხელოვნების არა მარტო ასახვით-ესთეტიკური არსის ანალიზს, (ე. ი. პასუხს კითხვაზე — რა არის ხელოვნება?), არამედ ხელოვნების განვითარების პროცესის ანალიზსაც, რაც გულისხმობს პასუხს ზეორე კითხვაზე — როგორ ვითარდება ხელოვნება? ამ მთლიანობის გარეშე შეუძლებელია სწორი დასკვნების მიღება ხელოვნების სპეციფიკის კვლევისას.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს დასკვნები, გარდა იმისა, რომ ლოგიკურად გამოძინარეობენ მარქსისტული ესთეტიკის ფუძემდებელ პრინციპებსა და ისტორიულსა და ლოგიკურის მთლიანობის კატეგორიის დიალექტიკურ-მატერიალისტური კონცეფციიდან, ფრაგმენტული სახით უშუალოდაცა ასახულია კ. მარქსისა და ფრ. ენგელსის ცნობილ ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებებში.

წელი არ არის მათი ცალკეული არსებითი მომენტების ამოკითხვა ლ. ტოლსტოის შემოქმედების საზოგადოებრივ ვითარებასთან კავშირის, აგრეთვე, ამ ნიადაგზე მწერლის შემოქმედებისა და პოლიტიკური შეხედულებების ძირითად ტენდენციებს შორის წარმოქმნილი წინააღმდეგობის ლენინური ანალიზიდან. ისინი გ. პლენაროვის ესთეტიკურ ნაპოვნებში პოლოზონ საეგებობით ცხად გამოხატულებას.

ჩვენ არ შევედგებით კ. მარქსის, ფ. ენგელსის, ე. ლენინისა და გ. პლენაროვის აქ ნაგულისხმე შეხედულებათა კონკრეტულ განხილვას. ჩვენი მიზნისათვის ხელოვნების თავისებურების ანალიზის ისტორიული ასპექტის პრინციპული საფუძვლების აღნიშვნაც საეგებობით

საკმარისია. რაც შეეხება ამ ასპექტის მიმართ ყურადღების ასე საგანგებოდ გამჩხველობას, იგი გამოწვეულია იმ გარემოებებით, რომლებმაც როგორც ესთეტიკაში ეს თეალსაზრისის უკეთეს შემთხვევაშიც ვერ პოულბოს სათანადო გამოხატულებას. არ გადავიპარბებთ, თუ ვიტყვი, რომ აქ ხელოვნების თავისებურების შესწავლა არსებითად, კვლავ ტრადიციული მიდგომით ხასიათდება. ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს საკუთრივ პრობლემტიკის შეხედულება, სახელდობრ, ის ფაქტი, რომ, მართალია, თანამედროვე მარქსისტული ესთეტიკისთვის შრომებში ხელოვნების ასახვით-შემქმნებით სპეციფიკის ანალიზი კონკრეტული ისტორიული ფაქტების, ხელოვნების მთელი ისტორიის განზოგადებას (აბსტრაქტიზმს) ემყარება. ამ თუ იმ სისრულით, მაგრამ თვით ამ ისტორიული პროცესის სპეციფიკური კანონზომიერება იგნორირებულია როგორც ხელოვნების საერთო თავისებურების ერთ-ერთი ძირითადი არსებითი მხარე, აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი. ეს არ ნიშნავს, თითქმის, თანამედროვე მარქსისტი ავტორები საერთოდ არ სწავლობდნენ აღნიშნულ კანონზომიერებას, ამის თქმა უსაფუძვლო ბრალდება იქნებოდა. ჩვენ ამ შემთხვევაში მიუთითებთ მხოლოდ იმ ფაქტზე, რომ მათ ეწიწოდ (შეზღუდული სახით) აქვთ გაგებული ხელოვნების თავისებურების სახელები, პრობლემტიკა. როგორც ვთქვი, ამ სფეროში არ შეაქვთ ხელოვნების ისტორიული პროცესის სპეციფიკური არსი, კანონები. მაშასადამე, ეს უკანასკნელი მათთვის ცალკე, თავისთავადი პრობლემის სახით არსებობს.

ცხადია, ამა თუ იმ სახით, იდეალისტური ესთეტიკა საეგებობით თანმიმდევრულია თავის პრინციპების მიმართ, როდესაც იგი ჩვენთვის უკვე ცნობილ ტრადიციულ ასპექტში იკვლევს ხელოვნების თავისებურებას. მაგრამ ამ ტრადიციის მარქსისტულ ესთეტიკაში გადატანა არსებითად ეწინააღმდეგება კ. მარქსისა და ფ. ენგელსის მიერ ფუძემდებულ ესთეტიკურ პრინციპებს. ეს იმიტომ, რომ ამ პრობლემის სფეროშიც ვლანდება ის დიალექტიკური სხვადასხვაობა, რომელიც მატერიალისტურ და იდეალისტურ ესთეტიკის ურთიერთამოკიდებულებას ახასიათებს საერთოდ.

როგორც ამ სხვადასხვაობის, ისე აქ განვითარებული თეალსაზრისის უფრო ნათლად ცხადყოფისათვის, უკვე აღნიშნულთან ერთად აუცილებელია გავითვალისწინოთ შემდეგი გარემოებანიც.

უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ ხელოვნების თავისებურება სინთეტური მოვლენაა, განსაკუთრებული მრავალმხრივობით ხასიათდება. იგი მხატვრული

მოვლენების ყველა მხარეში, ყველა შემადგენელი კომპონენტისა და მიმართების სფეროში იხატება. ამიტომ მისი ანალიზი ბელოვანების ასევე ფართო განხილვას, მთელი ისტორიის განზოგადოებას გულისხმობს. საერთოვე ისტორიული ასპექტის აუცილებლობა კი აქ ორა გარემოებით არის გაპირობებული: 1. ბელოვანების ასახეთი-ესთეტიკური თავისებურების ბელოვანებასევე ისტორიულ პროცესთან ორგანული კავშირით, 2. ბელოვანების თვით ამ ისტორიული პროცესის კანონზომიერების ღრმად სპეციული ანალიზი, რომლის გარეშე ბელოვანების თავისებურების სრული მეცნიერული სურათის დახატვა შეუძლებელია.¹

პირველის გამო მხოლოდ ისტორიული მიდგომის შედეგად შეიძლება ბელოვანების უზოგადესი ასახეთი-ესთეტიკური არსი, თავისებურება ვაყოფიერო მხატვრული მოვლენების პროცესისათვის დამახასიათებელ, ერთი მხრივ, ეპოქისეული იდეური კედლის, ესთეტიკური იდეალისა და შემოქმედებითი პრინციპების მრავალფეროვნებისაგან, ხოლო, მეორე მხრივ, იმ კიდევ უფრო მეტად მრავალფეროვან კერძობით სპეციულიდანააგან, რომელსაც ბელოვანის შემოქმედებითი ინდივიდუალობა ეწოდება. საოლუსტრაციოდ გავიხსენოთ დეკადენტურ-ფორმალისტური მიმდინარეობანი და კლასიკური ბელოვანება, ანდა, საკუთრივ რეალიზმი. მათ სფეროებში ბელოვანების საერთო სპეციფიკური არსის, კანონების ძიება ვერასოდეს ვერ მოგვეცეს ჰეგელიანურ შედეგს, თუ არ გავყოფიერო მხატვრული მოვლენების განვითარების საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ვითარებით გაპირობებულობის პრინციპიდან, საერთოდ ბელოვანების პროცესის ობიექტური საფუძვლის კანონიდან. ამავე დროს, ჩვენ ვერ მივიღებთ სწორ დასკვნებს ვერც მაშინ, თუ ჩვენთვის ნათელი არ იქნება შემოქმედებითი ინდივიდუალობის საზღვრები, ე. ი. თუ ჩვენ მხატვრული ნაწარმოებების როგორც ზოგადი არსიდან, ისე ამ უკანასკნელის ეპოქისეული გამოვლენის კონკრეტული მონაცემებიდან, ვერ განვასტავებთ იმას, რაც ყოველი რეალიზტი ან დეკადენტი ბელოვანის საკუთრებას, კერძო შემოქმედებითი გამსაუფრებულობას, თვითმყოფობას წარმოადგენს. ბელოვანების ისტორია წარმოდგენილია შინაგანი სხვადასხვაობისა და კონტრასტების განუწყვეტელი ცვლილებისა

და ახლისაგან სწრაფვის გარეშე, რასაც ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორთა მთლიანობა განსაზღვრავს, პირველის (ობიექტური) ნაწილს ვეწოდებ. ეს ცნობილი ფაქტორი შეეყვარება საგან მთლიანობას თავდაპირველად ბელოვანების ისტორიული პროცესის კანონზომიერებაში გაიკვევას, ხოლო ამ ნადავზე იმ ასახეთი-ესთეტიკური თავისებურების ძიებას (ცხადია, ანტირეალისტური გზით), რომელიც მარად ცვალებადი სახეობისეული ვლინდება, საზოგადოებრივ-ეკონომიკური გარემოსა და თვით ბელოვანის „მეს“ (ტალანტის, ისტატობის, შემოქმედებითი ნატურის, საერთოდ მთელი სულიერ-ინტელექტუალური ინდივიდუალობის) შესაბამისად. მხატვრული ნაწარმოებების ამ ასპექტში ანალიზი უპირველესი პირობაა იმისათვის, რომ რომელიმე მიმდინარეობის ან ბელოვანის კერძობითი ნიშანდობლივი თავისებურებები არ მივაწუროთ ბელოვანების ზოგად ასახეთი-ესთეტიკურ არსს. ასეთი აღივანება კი, როგორც ცნობილია, ზშირად ვეხებება ესთეტიკური არარეალისტური, მკლევართა თანმიმდევრული მატერიალისტური თვალსაზრისის დონემდე ანა თუ იმ სახით აუმაღლებლობის გამო.

ასეთია ბელოვანების თავისებურების კვლევის ისტორიული ასპექტის ერთი მხარე და მისი აუცილებლობის ცხადყოფი საბუთი. როგორც ვთქვით, ყველაფერი ეს სათანადო გამოხატულებას პოულობს თანამედროვე მარქსისტულ ესთეტიკურ არრეალისტურ, რის გამოც მის შესახებ საკითხის სისრულით წარმოდგენის მიზნით შევჩერდით.

ახლ შევხებით ბელოვანების თავისებურების კვლევის ისტორიული ასპექტის მეორე მხარეს.

როგორც ცნობილია, ყოველი თავისი არსით სპეციფიკური სოციალური მოვლენისათვის (მაშასადამე, საზოგადოებრივი ცნობიერების ყოველი ფორმისათვისაც), განვითარების პროცესის მკვეთრად გამოვლენილი თავისებური კანონზომიერებაა ნიშანდობლივი. ბუნებრივი, ეს შეეხება კერძოდ ბელოვანებასაც, რის გამოც ბელოვანების თავისებურება დამთავრებულ სახეს აღნიშნული კანონზომიერების სფეროში იღებს. მართალია, ეს სფერო საბოლოო ანგარიშში გენეზისის მხრივაც ორგანულ კავშირშია ბელოვანების საკუთრივ ასახეთი-ესთეტიკურ არსთან, მაგრამ მას, არსებობად, მიიღ თვისთავედ, დამოუკიდებელი სახე და მნიშვნელობა აქვს, ამ შემთხვევაში იგივე კანონი მოქმედებს, რომელიც დამახასიათებელია მიზეზისა და შედეგის ურთიერთმიმართებისათვის საერთოდ: ყოველი შედეგი თვისობრივად ახალი მოვლენაა ე. ი. არ უდრის მიზეზს. მიზეზისა და შედეგის ურთიერთობა ისევე არ გულისხმობს იდეალისტობას, როგორც არც აბსოლუ-

1 იქ ჩვენ საგანგებოდ ვანხებავებთ ურთიერთისაგან ბელოვანების საკუთრივ ასახეთი-ესთეტიკური თავისებურებასა და ბელოვანების თავისებურებას საერთოდ, რადგან, როგორც ზემოთაც ვთქვით, პირველი მეორის მხოლოდ ერთი მხარეა, ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი ნაწილია.

ტურ წინააღმდეგობას. ერთი სიტყვით, აქ მთლიანობის კანონთან გვაქვს საქმე.

ხელოვნების ისტორიული პროცესის თავისებურების ერთერთ ნათელყოფას წარმოადგენს თვით ამ პროცესის სტრუქტურის ის მხარე, რომელიც გვევლინება როგორც სპეციფიკური ისტორიული კომპონენტების მთლიანობა, თანმიმდევრული წყობა, სისტემა. ეს კომპონენტებია: შემოქმედების მეთოდი, მხატვრული მიმდინარეობა და სტილი, ხოლო სტილის ერთ-ერთი არსებითი შემადგენელი ნაწილი შემოქმედებითი ინდივიდუალობაა. ამასთან აქვე უნდა აღინიშნოს ხელოვნების არა მარტო საკეთრივ იდეურა, საოციალურ-კლასობრივი და ეროვნული არსის თავისებურება სხვა იდეოლოგიურ ზედწინებთან შედარებით, არამედ ისიც, რომ კლასიკური მხატვრული ქმნილებანი საყოველთაო და მარადილია, ახლაც კიდევ ესთეტიკურ სიამოვნებას გვაგრძნობინებენ და გარკვეული აზრით ნორმისა და მიუწყდომელი ნიმუშის მნიშვნელობას ინარჩუნებენ.¹ ეს უკანასკნელი განსაკუთრებულადაც უპირატესად ხელოვნების ისტორიულ პროცესში პოელობას ახსნას, რადგან იგი ამ პროცესის სპეციფიკური კანონზომიერების ერთ-ერთ გამოხატულებას წარმოადგენს.

შეიძლება ძირითადი გარემოება, რომელიც ცხადყოფს ხელოვნების განვითარების პროცესის თავისებურების თვითმყოფ (თავისთავად) მნიშვნელობას, აღნიშნული აქვს კ. მარქსს ცნობილ დაუთვარებელ შესავალში შრიმისა „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“. კ. მარქსი აქ საგანგებოდ მიუთითებს ხელოვნების ავტავების პერიოდების თავისებურ შეფარდებაზე „საზოგადოების საერთო განვითარებასთან“, მაშასადამე, საზოგადოების, კერძოდ მატერიალური საფუძვლის განვითარებასთანაც.² აი ეს სტრიქონები: „ხელოვნების შესახებ ცნობილია, რომ მისი ავტავების გარკვეული პერიოდება სულაც არ შეესაბამება საზოგადოების საერთო განვითარებას, მაშასადამე, არც ამ საზოგადოების მატერიალური საფუძვლის განვითარებას, საფუძვლისა, რომელიც მისი ორგანიზაციის, ასე ვთქვათ, ჩონჩხს შეადგენს. მაგალითად, ბერძნები შედარებით თანამედროვე ხალხებთან ანდა აგრეთვე შუქსპირა“.³ ერთა ქვემოთ კი მარქსს ვასაკვირ მოვლენად არ მიიჩნია „ხელოვნების მთელი სფეროს“ ასეთი დამოკიდებულება (არა შესაბამისობა) „საზოგადოების საერთო განვითარებასთან“.³ და ეს მაშინ, როდესაც, კ. მარქსისავე თვალსაზრისით, სიძნელეს არ წარმოადგენს იმის გაგება, რომ ხელოვნების

განვითარების ესა თუ ის ეპოქა „საზოგადოებრივი განვითარების გარკვეულ ეტაპებთან დაკავშირებული“.

თავისთავად ცხადია, ხელოვნების ისტორიული პროცესის თავისებურება მხოლოდ ამ ნიშნებით არ იფარგლება. აქ მხოლოდ ძირითადი იყო აღნიშნული და ისიც მხოლოდ ჩამოთვლის სახით. მაგრამ უფრო შორს წასვლა — ყველა ნიშანზე მითითება და თვით ამ ნიშანთა კონკრეტული ანალიზი — ამ საკითხის სპეციალური კვლევის საგანს შეადგენს და ამ შემთხვევაში არ არის აუცილებელი. რაც იქვე, ისიც საკმაო საბუთია ხელოვნების განვითარების კანონზომიერების სპეციფიკური არსის, როგორც ხელოვნების თავისებურების არსებითი შემადგენელი ნაწილის, ცხადსაყოფად.

ხელოვნების თავისებურების ისტორიული ასპექტის სწორედ ამ მხარეს უგულვებელყოფს თანამედროვე მარქსისტული ესთეტიკა. და ეს მაშინ, როდესაც მის სფეროში განსაკუთრებული გაერკვება ჰქონდა ხელოვნების თავისებურების საფუძვლად ხელოვნების საგნის თავისებურების აღიარებამ. ამასთან, თვით ამ უკანასკნელის გაშუქება არც ისე იშვიათად ისეთ დებულებებს ემყარება, რომლებიც ობიექტურად იდეალისტური ესთეტიკის გარკვეული პრინციპებით არიან დავალებულნი. ასეთია, მაგალითად, მტიცება, თითქოს, ხელოვნების საგანს შეადგენდეს ან ადამიანი როგორც აბსოლუტური ესთეტიკური კატეგორია, ან ადამიანის ესთეტიკური დამოკიდებულება გარემოსთან. ბუნებრივია, ეს შეხედულებანი იმის ნათელი დადასტურებაა, თუ ზოგჯერ რამდენად ცალმხრივია (ხოლო ამიტომ კუშიარიტი მარქსისტული თვალსაზრისისაგან განრიდებულა) ხელოვნების თავისებურების კვლევა ჩვენი ესთეტიკაში. ეს იმიტომ, რომ ისინი არა მარტო მხატვრული მოვლენების განვითარების თავისებურებას გამოირიცხავენ ხელოვნების სპეციფიკის კვლევის პრობლემატიკიდან, არამედ ობიექტურად თვით ამ სპეციფიკის უარყოფამდე მიდიან. მათ მიხედვით ხელოვნებას აღარ რჩება საკუთარი მოზიცი, მხოლოდ მისთვის ნიშანდობლივი ასახვით-ესთეტიკური არსი, მაშასადამე, მას არსებობის საფუძველიც ეცლება. შეუძლებელია სხვა შედეგი მივიღოთ იმ თვალსაზრისის ლოგიკური განვითარებიდან, რომელიც ხელოვნების ესთეტიკური თავისებურების საფუძვლად ხელოვნების საგნის სფეროში ხედავს.

სინამდვილეში არსებითად განსხვავებულ კანონთან გვაქვს საქმე: ხელოვნების ასახვით-ესთეტიკური თავისებურება განაპირობებს ხელოვნების საგნის თავისებურებას, ხოლო თვით საგანი ობიექტური სინამდვილის გარკვეული მოვლენების სახით გვევლინება და არა როგორც სინამდვილის მხოლოდ ესთეტიკური თავისებება, ან ადამიანთა ესთეტიკური დამოკიდებულება სი-

1. კ. მარქსი, „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“, სახელგამი, 1953, გვ. 297.

2. იქვე, გვ. 295.

3. იქვე, გვ. 296.

ნამდვილესთან. ხელოვნება იმიტომაც საზოგადოებრივი ცნობიერების თავისებური ფორმა, რომ იგი თავისებურად წარმოსახავს სინამდვილეს, ე. ი. ასახვის საკუთარი, ღრმად სპეციფიკური წესით, კანონებით ხასიათდება, არ ვაძვავებთ თუ ვიტყვი, რომ ამ მხრივ მხატვრული ასახვის საგნის ობიექტურ თვისებებს, მათ შორის საკუთრივ ესთეტიკურ თვისებებსაც, არავითარი გამაპირობებელი მნიშვნელობა არ აქვს. ამავე დროს, მხოლოდ თვით ამ აღნიშნულ სპეციფიკური წესის, კანონების შესწავლა, როგორც სრულდენი ხასიათავს არ უნდა ატარებდეს იგი, ვერ მოგვეცემს სრულ წარმოდგენას ხელოვნების ზოგად თავისებურებაზე. ამის მიზეზს კი ჩვენ საკმაოდ გავცანით ისტორიულ ასპექტის მეორე მომენტის განხილვისას.

თავისთავად ცხადია, ისტორიულ ასპექტს ასეთივე არსებითი მნიშვნელობა აქვს ხელოვნების ცალკე დარგების თავისებურებათა ანალიზისთვისაც. ოღონდ თვით ამ ანალიზის პრობლემტიკის ხასიათი, როგორც საკუთრივ, ისე კერძოდ ისტორიულ ასპექტის მხრივაც, სხვადასხვაგვარ კონკრეტულ სახეს იღებს თავით ლიტერატურის, მხატვრობის, ქანდაკების, მუსიკის, თეატრის გრაციული (საკუცავო) ხელოვნებისა და კიონს ურთიერთისაგან განმასხვავებელ თავისებურებათა შესაბამისად. როგორც ცნობილია, ხელოვნება გვაროვნულ ცნებას, ხოლო მისი თავისებურება მისი დარგების ერთობლივობის სპეციფიკურ მხარეს, ანდა, მხატვრულ ქმნილებათა შინაგანი კავშირის, უზოგადოესი სპეციფიკური ნიშნების მთლიანობას (სისტემას) წარმოადგენს. ამიტომ ხელოვნების სპეციფიკის შესწავლა მხატვრული მოვლენების უზოგადოესი სპეციფიკური ნიშნების თეორიულ ანალიზს ასპექტობრივად, უფრო უშუალოდ კი ლიტერატურის, მუსიკისა და სხვა ხელოვნებათა ნიშანდობლივი თვისებების განზოგადობებს ვუღიანებოვს. ცნობილია ისიც, რომ ხელოვნების ყოველ დარგში ამ უზოგადოესი თავისებურების, კერძობითი თავისებურებასთან შერწყმა ვაკვს მოციქული, ე. ი. ამ ხელოვნების თავისებურება სპეციფიკური სახემოსილებით ვლინდება, ხელოვნების მოციქული დარგის გამოშახველობითი საშუალებების შესაბამისად. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ლიტერატურის, მუსიკის, მხატვრობის, ქანდაკების, თეატრის გრაციული ხელოვნებისა და კიონს თავისებურებათა ანალიზი უნდა ზღებოდეს ხელოვნების თავისებურებასთან მიმართებაში (და არა თავისთავად იზოლირებული სახით). ამავე დროს ხელოვნების საერთო თავისებურების კვლევისაგან განსხვავებით, არა საკუთრივ ასახვით-ესთეტიკური თავისებურება, არამედ გამოშახველობითი თავისებურებანი უნდა იქცეს მთავარი უტრადლების საგნად, რადგან, როგორც ვთქვით, არსებითად, სწორედ ეს ფაქტორი განაპირობებს ხელოვნების დარ-

გებს შორის არსებულ განსხვავებას (მასშტაბზე, იმ კერძობითი განსაყუთრებულობას, რომლითაც ხელოვნების თავისებურება ვლენს სინამდვილისავე კიდევ დარგში).

ეს ურთიერთმიმართულება ჯერ კიდევ ჰენგლის ესთეტიკაში ასახა როგორც ობიექტური კანონი და მხატვრული მოვლენების სპეციფიკურ კანონზომიერებათა კვლევის ერთ-ერთი უარსებითი პრინციპული საფუძველი. შემდეგ იგი თანდათან უფრო ფართოდ იქნა შესწავლილი და დასაბუთებული ესთეტიკური აზროვნების ახალ მონაპოვართა შუქზე, რამაც თავის მხრივ განაპირობა ხელოვნების დარგების თეორიათა და თვით ხელოვნების თეორიის, საერთოდ, ესთეტიკის ორგანული კავშირის აუციულებლობის აღიარება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, საწინააღმდეგო თვალსაზრისი მაინც არც ისე იშვიათად პოულობს გამოხატულებას ჩვენს დროში როგორც საერთოდ, ისე კერძოდ ჰენგლიც. სახელდობრ, ერთი მხრივ, ცალკეულ შრომებში ხელოვნების ამა თუ იმ დარგის თავისებურება განიხილულია თავისთავად ხელოვნების ზოგად კანონზომიერებასთან მიმართების გაუთვალისწინებლად. ამის გამო აღნიშნული დარგების კერძობითი თავისებურებას მიეწერება ისეთი კანონები და თვისებებიც, რომლებიც მხატვრულ ნაწარმებთან სპეციფიკური არის უზოგადეს მხარეს შეადგენენ, მაშასადამე, ხელოვნების ზოგად თავისებურებას ვანეკუთვნებთან. მეორე მხრივ, ესთეტიკაშიც ვლინდება ანალოგიური ხასიათის ვანეკროება: ამ შეცნიერებას წმინდა ფილოსოფიურ დისციპლინად და მხოლოდ ფილოსოფოსთა კომპეტენციის (უფლუ-ბამოსილების) სფეროდ თვლიან, ხოლო ამ საბუთით სერიოზულად ამტკიცებენ, თითქოს, არც ხელოვნების დარგების თეორიათა პრობლემების კვლევა გულისხმობდეს ესთეტიკის შესა-ტყვის პრობლემტიკის კვლევას და არც ეს უზონანკელი ხელოვნების დარგების თეორიულ ანალოგიური ხელოვნების დარგების თეორიისაგან. ხელოვნების თეორია ხელოვნების გარეშე და მხოლოდ ფილოსოფიურ წინამძღვრებზე დაფუძნებული — ობიექტურად ასეთია ამ ცალმხრივობის დევნი.

ამ თქმა უნდა, ესთეტიკა შეუძლებელია არსებობდეს ფილოსოფიისაგან დამოუკიდებლად. იგი ხელოვნების, სინამდვილის მშვენიერებისა და ესთეტიკური გემოვნების უზოგადეს კანონზომიერებას სწავლობს, რის გამო ყოველთვის შესაძლებელია ფილოსოფიურ პრინციპებს ეფუძნება. მაგრამ ეს საყოველთაოდ ცნობილი ენიმენტარული ჰემარიტება არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს ესთეტიკის მხოლოდ ფილოსოფიური პრინციპებით შემოფარგვლას, ან ყოველი ფილოსოფოსის უფლებამოსილებას-იყოს ესთეტიკოსიც, მიუხედავად იმისა აქვს თუ არა

მას თვით ხელოვნების სათანადო ცოდნა თუ, მაგალითად არისტოტელე და პეტელო გენიალური ესთეტიკოსებიც იყვნენ, ეს მართო იმით კი არ აიხსნება, რომ ისინი გენიალური ფილოსოფოსებია, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ ერთიეც და მეორეც ხელოვნების დარგების ბაზუყინვალე ცოდნით ხასიათდებიან. ადვილი წარმოსადგენია ისეთი ესთეტიკოს „წარმატებანი“, რომელსაც ხელოვნებასთან მხოლოდ შორეული, დილენტანტური წარმოდგენები აკავშირებს და სპეციალისტის დონეზე არ შეუსწავლია მხატვრული კულტურის, თუ ყველა არა, ძირითადი დარგები მაინც.

ესთეტიკა ისევე შეუძლებელია განერიდოს ხელოვნების ცალკე დარგების თეორიას, როგორც თვით ეს თეორია ესთეტიკას. პირველის პრობლემების კვლევაც ყოველთვის ცალმხრივია და უსაფუძვლო მეორის პრობლემათა კვლევის

გარეშე და მეორისაც პირველსაგან დამოუკიდებლად. ეს შინაგანი შერწყმა ამ შეცნობრებათა არსებობის ერთ-ერთი არსებითი უტყობელი პირობაა. ამიტომ იმ თავისი ბუნებით უსათუოდ სწოლასტიკური შეხედულებას, რომელიც ლიტერატურის, მუსიკის, სახეითი ხელოვნების, საერთოდ ხელოვნების დარგების თეორიას უკრძალავს ესთეტიკასთან უშუალო კავშირს, ხოლო მის სპეციალისტებს ესთეტიკის პრობლემების კვლევას, მაშასადამე, ესთეტიკას მხოლოდ ფილოსოფიურ დისციპლინად და მხოლოდ ფილოსოფოსთა ასპარეზად შიინწევს, არავითარი ჰეშმარიტი შეცნობრული საფუძველი არ გაანია. პირიქით, მას დიდი ზიანი მოაქვს როგორც ესთეტიკური აზროვნების, ისე ხელოვნების დარგების თეორიათა განვითარებისათვის.



პოეტური და ფილოსოფიური შესახებ მხატვრულ შემოქმედებაში

ჩვენს ესთეტიკურ და კრიტიკულ ლიტერატურაში ხშირად გამოთქვამენ აზრს, რომ პოეტური და ფილოსოფიური ერთი და იგივეა, პოეტურის საზომია მისი ფილოსოფიურობა, შინაარსის გამოვლენის თეორიული სიღრმე, ე. ი. პოეტი თავის შემოქმედებაში ჰუმანიტეტების შეშვეცნების პრინციპით ხელმძღვანელობს და ასეთი ინტელექტუალიზმი პოეზიის ღირსებადაა მიჩნეული.

კლასიკური ესთეტიკა რამდენადმე სხვაგვარ ინტერპეტაციას გვაძლევს: მართალია, ფილოსოფიურობა შინაარსის მაღალი დონის მაჩვენებელია პოეზიაში, მაგრამ იგი პოეტურობის საზომი არაა. მაგალითად, გოეთე, როგორც ლირიკოსი, თითქმის უნდა ბრწყინავდეს ფილოსოფიური ლირიკის ისეთი ნაწარმოებებით, როგორცაა „მცენარეთა მეტამორფოზი“, „ცხოველთა მეტამორფოზი“. „სულის შესახებ“, „ღმერთის შესახებ“, და ა. შ. მაგრამ იგი ერთ უდადეს ლირიკოსთაგანადაა მიჩნეული არა ამ ლექსებით, არამედ იმ ლექსებით, რომლებშიც იგი, ჰეგელის თქმით „მას შეეძლო თავის ლირიკულ ნაწარმოებთათვის მასალა ეპოვნა სინამდვილის ყველაზე უმნიშვნელო ფაქტებში“.¹ აქ იგულისხმება პოეტური ქმნილებები, რომლებშიც მან მოახერხა იას და ვარდს პოეტურ ენაზე გამოსატრბეოდა, და აღმოუჩინა გულღებუყოლობის გარკვეული მარაგი.

როგორც აღინიშნა, პოეზია მართლაც იერთებს თავის არსებაში ფილოსოფიურს. თითქმის მთელი ახალი ევროპული პოეზია სწორედ შემეცნებითი შინაარსითაა მოპართული. მაგრამ ეს, თვით ამ პოეზიის წარმომადგენელთა ილიარებითაც, არ არის პოეზიის იდეალი. ამიტომ უბრის ქედს აზრის მძლეთამძლე მფლობელი გოეთე გულღებუვილი ხილვის ბავშვურობას ლექსში „ჰაფიზს“, რომელსაც ის ასეთი სტრიქონით იწვევს:

„ჰაფიზ, შენთან შედარება ილუზიაა“.

კ. მარქსის ცნობილი აზრი ბერძენების გულღებუვილობასა და გენიალურ ბავშვობაზე სწორედ ასეთ პოეტურობას გულისხმობს. ცნობილი ესთეტიკოსი ეიკო (1668-1744) ასევენი, რომ პომეროსთან არავითარი ფილოსოფია არა გვაქვს და სწორედ ამიტომია იგი შეუღარებელი პოეტი. „ფილოსოფია — წერს იგი — ანგრევს წარმოსახვის მომხიბლველობას, ხოლო მეორე (პოეზია ვ. გ.) აძლიერებს მას.. ამიტომ არც ერთ ეპოქას, არც ერთ ტომს, არ წარმოუშვია ტიტანი, რომელიც იქნებოდა თანაბარი სიმღერის პოეტი და ფილოსოფოსი“¹.

ცხადია, იდეის შეშვეცნების დონით, შინაარსის სიღრმის ფილოსოფიური ხარისხით პომეროსი გოეთეს ვერ შეედრება, მაგრამ „ფუსტიკა“ ასევე ვერ შეედრება „ილიადასა“ და „ოდისეას“ პოეტურობით. მასასადამე ნაწარმოების ფილოსოფიური სიღრმე უნდა განირჩეს პოეტური გენიალობისაგან.

აღსანიშნავია, რომ თითქმის ყოველი დიდი მოაზროვე აღნიშნულ საკითხზე შეცლობისას უპირატესობას ანიჭებს ძველ პოეზიას, რომელიც არაა „დამნიშნული“ ფილოსოფიით.

აქ ზოგადად ძველ პოეზიად, ჰეგელს განმარტებით, იგულისხმება სიმბოლიკური (აღმოსავლური) და კლასიკური (ბერძნულ-ევროპული) ეპოსი. სიმბოლიკურის ქვეშ გულისხმობენ პოეზიას, რომელშიც სულის საწყისი საფეხურია გამოვლენილი. ასეთია იგავ-არაქული, დიდაქტიკური სიბრძნის შემცველი პოეზია.

ძველ პოეზიად გულისხმობენ პირველ რიგში მთელ აღმოსავლეთის პოეზიას. საზოგადოდ, მოცემულ შემთხვევაში, ეს კლასიფიკაცია მშრალი და სქემატური ჩანს, მაგრამ მის თეორეტიკოსებს საამისოდ მტკიცე არგუმენტები ვაჩინათ. აღარებს-რა აღმოსავლურ და დასავლურ კულტურას საზოგადოდ, ჰეგელი დამძენს: „ასეთივე მდგომარეობაა, როცა ჩვენ ვაღარებთ ინდურ პოეზიას ევროპულს; ეხილავთ რა მას, როგორც მხოლოდ ფანტაზიის თამაშს, ის მარ-

¹ Вико. Основания новой науки об общей природе наций, стр. 358, 1940 г.

¹ Гегель. Соч., т. XIV, 296, 1958 г.

თალია, უადრესად ბრწყინვალეა, ასევე მდიდარია და დამუშავებელი, როგორც ყველა სხვა ხალხის პოეზია, მაგრამ პოეზიაში შინაარსია მნიშვნელოვანი და ჩვენი დამოკიდებულება მისადმი უნდა იყოს სერიოზული. თვით პომეროსის პოეზიაც ჩვენთვის არასერიოზულია, და ამდენად ასეთი სახის პოეზია ჩვენთან არ შეიძლება წარმოიქმნას. აღმოსავლური პოეზიის სფეროში გენიოსების მხრივ ნაკლებობა არაა. აღმოსავლეთის ხალხებში გვხვდება ისეთივე დიდი გენიოსები, როგორც ჩვენში, ფორმაც აქვთ აგრეთვე ძალიან განვითარებული, მაგრამ შეინარსი რჩება რამდენადმე შეზღუდული და იგი არ შეიძლება იყოს ჩვენი შინაარსი. ეს ზოგადი შენიშვნა ამ პარალელებისადმი, რამდენადაც აღმოსავლური პოეზიის ქმნილებათა ფორმა გვხიბლავს და გვაძიებებს დაუყენოთ ისინი ჩვენი პოეზიის თანაბრად და მასზე უფრო ძილდეკი კი.¹

კლასიკური ეპოსი თუმცა ძველ პოეზიას განეკუთვნება, მაგრამ მასში არის ახალი პოეზიის საწყისი, რამდენადაც საქმე გვაქვს უკვე შინაარსის გარკვეულად მაღალ საფეხურთან. პავლითად, განსხვავებით აღმოსავლეთის პოეტებთან, პომეროსი ადამიანის შინაგან სამყაროსთან ახლოს მიდის. მისი გმირები არ არიან უცოდველნი და ზესრულყოფილნი. მისი გმირები არ არიან უკვდავი ადამიანები. მისი საკებარი გმირი ოდისევსი, დიდ ღირსებებთან ერთად, გარკვეულ ნაკლავ შეიცავს. აქილევსმა, აგამემნონმა, მენელაიმ, ოდისევსმა, პროტესტილამ და სხვ. იცოდნენ რა ღმერთების წინაშე არიან გადაწყვეტილება, რომ ვინც პირველი დაადგამდა ტროას მიწაზე ფეხს, უნდა დაღუპულიყო, არც ერთმა არ ისურვა პირველი გადამტარაყო გემიდან. ყველა ერთმანეთს ელოდა, ბოლოს ოდისევსმა ანაირზე ისაროლა თავისი უზარმაზარი ფარი და გემიდან პირდაპირ ამ ფარზე დაბტა, ისე რომ მიწას არ შეხებია. ამით მოტყუვდა გმირობისათვის ათებული გმირი პროტესტილი და მას იქვე მოღწაფაღეს სიცოცხლე. უნდა ვაინახებთ აგრეთვე ოდისევსის ის უცოდველადი ინტრიგა, რაც მან პირადად ანგარიშის გამო, პალამედს მოუწყო და უდასამართლო კაცს ბერძნებს სიკვდილით დასაჯევინა.

ასე არ ექცევა თავის გმირებს აღმოსავლეთის პოეტი. მისთვის გმირი უსაზღვროდ კეთილი, ძლიერია და საბირისპირო ძალად მხოლოდ დევნა, ეშმაკები, ჭაყები ან ბოროტი ადამიანები გამოდიან. ერთი და იგივე ადამიანი აღმოსავლეთის პოეტისათვის არ შეიძლება იყოს კეთილისა და ბოროტის გაერთიანება. თითქმის გაიმეტა კალიდამ ამ „საკუნტალაში“ მეფე დევიანტი ადამიანური მანკიერების საჩვენებლად, რომე-

ლიც ამ გმირმა გამოავლინა საკუნტალასთან, თავის სასახლეში შეხვედრისას, რამდენიმე დღეც ებოღა მას, ბნდებოდა მისსა და მისი მისი, მაგრამ შემდგომ სრულიად უარყო. ვერ მოითმინა პოეტმა, რომ ცხოვრების აზრი ასეთი ცვალებადობისა და წარმავლობის პესიმისით განეზოგადებინა და ბოლოს თავისი გმირები ბედნიერი გახადა. ჩვენ ამ „საკუნტალას“ იმიტომ ვახსენებთ, რომ იგი აღმოსავლეთის უბრწყინვალესი ქმნილებაა, რომელსაც გოეთემ „ადამიანური გენიოსის ერთ-ერთი უდიდესი გამოვლენა“ უწოდა, შილერი კი ნატრობდა მის ხილვისა ვერმანულ სტეინელს. ეს დრამა პირაობითად იწოდება დრამად. იგი არაა დრამატული ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით. იგი პოეტური დრამაა, აღმოსავლური დრამა, რომელიც ქვემარტივების თანამთხვევადი გზით არ მიდის. ნამდვილი გაგებით აღმოსავლეთმა დრამა არ იცის. აღმოსავლური ეპოსის გმირები თუმცა ადამიანებად არიან წარმოდგენილნი, ისინი დევებს, ურჩხულებს ამარცხებენ, მაგრამ თვითონვე არიან დევ-გმირები. მათ ხედებათ უდიდესი წინააღმდეგობანი არა სულიერი ხასიათისა, არამედ, ფიზიკური დაზოგულებების აზრით. ეს არის ვარკვან, ფიზიკური ძალთა ჭიდილის დიდებელი სანახაობა. ესაა ლალი ოცნება, მოუთოკავი დინება ფანტაზიისა. სხვა ელთარებაა პომეროსის გმირებთან. აქილევსს ვერ უშველა მდინარე სტიქსის უკვდავების წყალში განაწინამ და მოკვდავობისათვის ქუსლი დარჩა ღუფასაკვი. ის ფეხმარია, თითქმის სასწაულომქმელი, მაგრამ შეზღუდული ადამიანურ პოეტის საზღვრებში. ოდისევსი ციკლოს ამარცხებს არა აღმოსავლეთელ გმირთა მსგავსად (ფიზიკური ძალის წინააღმდეგ ფიზიკური ძალა), არამედ, მოხერხებულად. „ნიბელუნგენის“ გმირი ზიგფრიდი უძლიერესია, მაგრამ არა უძლეული. ბეჭე დაკეშულმა ფოთოლმა ზიგფრიდი მოკვდავი გახადა. არის აქ, აქილევსსა და ზიგფრიდის მოკვდაობაში რაღაც რომანტიკული. შუასაუკუნოებრივი სარაინდო პოემებიც სწორედ რომანტიკულ შინაარსს შეიცავენ. მაგალითად, როლანდის შესახებ დამწერელი პოეტი ბოთარდისი იქნება თუ არისიტოსი.

აღმოსავლური პოეზია იდეალს მიწაზე პოულობს. მიწიერი ადამიანი არის სრულყოფილება. რომანტიკულისთვის კი ეს არაა იდეალი. ევრც ერთი გმირი ვერ გასცდება თავის ადამიანურ შეზღუდულობას, მოკვდავობას. არც ერთი გმირი არ არის სასწაულებრივი, რომანტიკულისათვის ადამიანები არ არიან გაყოფილი ორ გამოკვეთილ ჭკუფად, როცა ერთნი მხოლოდ სიკეთეს განასახიერებენ, მეორენი კი მხოლოდ ბოროტებას. მისთვის მთავარია ადამიანი გაავსოს, მის ბუნებას შეხედოს და დაინახოს ისე, როგორც სინამდვილეშია.

რასაკვირველია, როცა ვეხებოდით დასავლურ

ეპოსს და მასში რომანტიკულ საწყისს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ რომანტიკულის სრულყოფილი ნიშნები გვაქვს იმ დონეზე, როგორც ეს ახალ დრამატულ პოეზიაში მოცემული.

რომანტიკულმა პოეზიამ, რაც ერთხელ გონებრივი ჭეშმარიტის გზას დაადგა, ჭეშმარიტების შექმნების შეცნობულ მეთოდებსა და პირველ რიგში ფილოსოფიას დაუწყო გაჩივრება. აქაც თავი იჩინა ფორმისა და შინაარსის ურთიერთშეუსაბამობამ ამყარად შინაარსის, გონების სასარგებლოდ. ეს აზრი უკიდურესობამდე მისული სახით, ემერსონმა ასეთნაირად ჩამოაყალიბა. გოეთეს შემოქმედების მაგალითზე: „მას არ შეეძლო დამორჩილებოდა ზნეობრივი გრძნობის სრულყოფილებას. პოეზიაში არის შეუღებებლად უფრო ფაქიზი სიმღერა, ვიდრე ეს, რასაც ის შეეხო. არანა მწერლები მასზე ნაკლები მონაცემებით, მაგრამ უფრო სუფთა და გულზე მომხვედრნი. გოეთე არასდროს არ შეიძლება იუოს ძვირფასი კაცობრიობისათვის, ის არაა თაყვანისცემული წმინდა ჭეშმარიტებისა მხოლოდ თავისი განათლებულობისათვის. მის მიერ არჩეული მიზანი სხვათაშორის დაბლა დგას, ვიდრე ფლობა ჭეშმარიტებისა. და ეს კაცი სტრუქტურად თვითდაჭერებელი და თვითურამყოფი არ შეიძლება მოატყუოთ, შეაცდინოთ. აბულოთ აბრთხილეს. მას ჰქონდა ერთნაირი გამოცდილება უყვლის მიმართ: „არ შეიძლება მე თქვენგან ვისწავლო?“ და ყველაფერი, რომელიც, პრივილეგია, ქანმთვლილობა ფასდებოდა მის მიერ მხოლოდ ამ მიმართულებით.

ის არის ცივილიზაციის ტიპი, მოყვარული ყოველი ზღოვნებისა, მეცნიერებისა, მოვლენებისა. ის მხატვრულია, მაგრამ არ არის მხატვარი. გამსჭვალულია სპირიტუალიზმით, მაგრამ არ არის სპირიტუალისტი. სამყაროში არ არის ისეთი სივანი, რომლის გავების უფლება მას არ ჰქონდეს. სამყაროს გენიის არსენალში არ არის ისეთი იარაღი, რომელიც მას ხელში არ აეღო.¹ ამ აზრით ემერსონი უარყოფს გოეთეს წარმატებათა ამსხნელ ავტორისეულ აზრს:

«Дитя, я очень умно поступил, О том, как мне думать, подумать забыл».

გოეთეს შემოქმედების ემერსონისებური განსაზღვრა კაცობრიობამ არ მიიღო, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ პოეტურობისათვის საჭირო გულუბრყვილობა გოეთეს უდიდესმა ინტელექტმა დარდილა და იგი საკმაოდ დაჭირდა იმაზე, თუ როგორ იფიქროს. გულის პოეტური სიმეზი, მართლაც შთანთქმულია უსაზღვრო ინტელექტში. ამ ტიტანური ინტელექტუალური ინტელიციითა იგი ძვირფასი კაცობრიობისათვის. მისი „ფაუსტი“ გვიხსნის და გვასწავლის სამყაროს საიდუმლოებებს. ვეა-ფშაველას პოეტურ ქმნილებათა გავებისათვის ინტელექტის

კატეგორიები ნაკლებადაა საჭირო, ეიღრე გოეთესათვის, მაგრამ ვეა ზნეობრივ გრძნობათა უფრო მეტ დამამკვიდრებლობას აღწევს თავისი ბუნებრიობით და გრძნობით ემოციების გამოწვევით. შინაარსის თეორეტიკებით, იდეის გავების ინტელექტუალური სიძლიერით ვეა, ისევე როგორც კომერსია, ვერ შეედრება გოეთეს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ვეას პოეზიას რაიმე აყლდეს პოეტური შინაარსის მხრივ. ვეა ბუნების ხილვისგან გამომდინარე შინაარსის, მის დიალექტიკას გრძნობს, ოღონდ არ იმარჯვებს დიალექტიკას, როგორც მეთოდს. სამართლიანად შენიშნავს აკად. გ. ჭიბლაძე: „ვეა ამ ბრწყინვალედ გაიგო მთელი ცოცხალი ბუნების დიალექტიკა, თუმცა მას არ გაუვლია სპეკულური ფილოსოფიური სკოლა, რასაც ასე აყვადრიდენ ფილოსოფიურად განსწავლული თეორეტიკოსები“.¹

ძველ საბერძნეთში წარმოშობილი დეა პოეტისა და ფილოსოფოსის შორის რომანტიკულ პოეზიას ახალ, მაღალ საფეხურზე აქვავს, აქ პოეზია საჩველებს არა მხოლოდ ფილოსოფიურ მონამოვართა პოეტური ციტირებით, არამედ აქ ფილოსოფიური აზრები მოქმედი აზრები არიან. შილერის პოეზიაში ვხედავთ კანტის აზრებს, არა მარტო გმირთა მეტყველებებაში, არამედ მოქმედების სტიმულადაც. ფაუსტის აღზევება ადამიანური ცოდნის პერსპექტივების საზღვრულობაზე კანტის ფილოსოფიისავე საზღვრობს. ფილოსოფოსობა პოეზიაში არ ნიშნავს მშრალად, აფორისტულად დამოწმებულ ნაბზრებს, არამედ, მთავარი, ამ აზრებს შევსაბამება თუ არა ნაწარმოების მთელი მოქმედი შინაარსი. შინაგანად, პოეტური მიმართება ნიშნავს მთელ მოვლენას გადაჯაჭრით ის თვისება, რაც მასში სიკეთის სილამაზის ნაპერწყალს შეიცავს, წარმატალი მოვლენები მართლიეფიით წარმოიღვინით. რომანტიკული პოეზიის დრამატული შინაარსი იმასში მდგომარეობს, რომ მან აღმოაჩინა წინააღმდეგობა „უნდა იყოს“-სა და „არის“- შორის. ზოლო პოეტური გულუბრყვილობისათვის იდეალური „უნდა იყოს“ და „არის“ გათიშული არაა. ამიტომ რინიშნა, აღმოსავლური პოეზიის უბრწყინვალესი პოეტობა, სადაც ადამიანი ლეთაებრივ სრულყოფილებად წარმოადგენილი.

რომანტიკული პოეზიისათვის მთავარია ექსპრესივობა, განურჩევლად იმისა სასურველ პასუხს გვაძლევს იგი თუ არა. ამდენად ესაა გონების, შინაარსის მაღალი დონე. თავისი შინაარსით რომანტიკული პოეზია, როგორც მამობიელებელი და ჭეშმარიტების ინტერპრეტატორი, პრთხულად ელფერისაა. პოეტური შინაარსი კი ნიშნავს სინამდვილის იცების ფორმით წარმო-

¹ Эмерсон. Нравственная философия, стр. 199, 1868 г.

¹ გ. ჭიბლაძე, კრიტიკული ეტიუდები, ტ. 11 გვ. 308.

სახეს, როგორც ეს ძველი პოეზიისათვისაა დამახასიათებელი.

ძველი პოეტის გულბერძვილი ფანტაზიის გააჩნია არაჩვეულებრივი თავისუფლება და შეუზღუდველობა. ძველი პოეზია ესაა თვალბოლო საშუარო მზისა და ბუნების ნაირფეროვნებით. ძველმა პოეტებმა შექმნეს ღმერთთა და კაცთა მეფის — იუმპეტერის სახე, რომელიც ისეთი სინათლითა და შთაგონებით წარმოადგინეს, რომ თვითვე იწამეს მისი ლეგაბერძვი არსებობა.

ძველი პოეტი ეყრდნობა თავის ბუნებრივ ინტუიციას. ხოლო ახალი პოეტის ინტუიციას სხვა საშუალებებიც ემატება. გარდა თანდაყოლილი ბუნებრივი ხილვის უნარისა, მისი ინტუიციის იერთებს თავის თავში ზელონერ საშუალებებსაც, ცოდნა რომ ჰქვია. რასაკვირველია, მეცნიერული პრინციპებით ცოდნის შექმნა საუაღდებულო არაა, მაგრამ ინტუიტურად მიღებული ცოდნის შინაარსი მეცნიერულს თანხედება. ეს იმ გარემოებითაც არის გამოწვეული, რომ ახალი პოეტი უწინარეს ადამიანის შინაგანი სამყაროთია დაინტერესებული, იგი სწავდება ადამიანის ბუნების იმ შრეებს, რომლის დანახვა, სახელდობრ გონების ასეთი ყოველმხრივი აღჭურვილობის შედეგადაა შესაძლებელი. მართალია, გულბერძვილი პოეტის მიერ განსაზღვრებული ადამიანი წარმოადგენს ადამიანის სულიერ შხარეს, სულიერ შინაარსს, მაგრამ ეს შინაარსის ვარკვეული საფეხურია, რომლის იქით ის ვერ წავა. ის საზრდობს იმ იდეით, რაც ბუნებრივი დაკვირვებებით შეიძლება იქნას მიღწეული. მაგრამ ადამიანის ვაგება, მისი შთლიანობისა და სულიერი შინაარსის წარმოდგენა საუაღდებულო თემბატაკა ახალი პოეტისთვისაა და იგი იშველებს ადამიანის შესახებ არსებულ მეცნიერულ ცოდნასაც.

ზოგჯერ ჰგონიათ, რომ აფორიზმები, დიდატიკური მსჯელობანი არის ფილოსოფია. სიბრძნის და ფილოსოფოსობას ვერ ანსხეავენ ერთმანეთისაგან. ზოგჯერ პოეტს ფილოსოფოსობა აბრალებენ იმის გამოც, რომ მან ფილოსოფოსი ახსენა.

აფორისტულ-დიდატიკური აზრები ესაა პრაქტიკული სიბრძნე. პრაქტიკული სიბრძნე კი არათუ თანხედება თეორიულს, ე. ი. ფილოსოფიურს, არამედ, პირიქით, უპირისპირდება კიდევ. მაგალითად, აღმოსავლეთის პოეტი ნპიტკესი, ვთქვათ, რომ ეს სიწუთობა არის უბედურების ან ბედნიერების საწყოფელი. მაგრამ ეს ნაადრევი განზოგადება ვარკვეულ გუნებაზე მყოფი კაცის შთაბეჭდილებაა, რომელიც მეორე წუთში იცლება. ამასთან, ესაა ლამაზი და მოს-

წრებული აზრების მდიდარი საღარო, მაგრამ ჰეშმარტებას არ ემთხვევიან, თუ ამ აზრებს წარმოვადგენთ ფილოსოფიურად განტყუების შედეგად. აღმოსავლური დიდატიკისმი ჰეშმარტების ვაგების შესაბამისი ფორმა არ არის. დიდატიკური აზრები, აფორისტული სიბრძნის სიუხვე აღმოსავლურ პოეზიაში ნიშნავს, რომ პოეტს არა აქვს განცდილი შიში ჰეშმარტებას სიბრძნის, სინამდვილის უსასრულობის წინაშე და ამიტომავა, რომ იგი უეჭველი დასკვნებით გველაპარაკება. ეს დიდატიკისმი ნიშნავს ჰეშმარტების უსასრულობის სასრულობად წარმოდგენას და მაძიებლობის ნაცვლად აზრის ღამზადებული და უმოძრაო ფორმებით ვადმოცემას. ამგვარი სიბრძნე ჩამოკავს ფილოსოფიურს, მაგრამ მიჩვეულად განსხვავდება მისგან. ფილოსოფიის სტიქიაა აზრიდან აზრზე გადასვლის განუწყვეტელი პროცესი და საბოლოოდ იდეისაკენ შეუჩერებელი სწრაფვა. დიდატიკისმი კი შმარალ აზრთა ერთმანეთის გვერდით წყნარად ყოფნაა. ამიტომ ბუნებრივი პოეტური ინტუიციის არ მისდევს საშუაროს სოღმლოებათა მიზეზობრივ ახსნას და მოცუვლით კმაყოფილდება. რომანტიკული პოეტი, რომელიც ყველაფერში შინაარსს ეძებს, მისდევს სწორედ ასეთ აუხსნელ კითხვებს, მას სურს მოვლენათა შინაგანი მიზეზობრიობის ახსნა აქციოს სახედ. მაგრამ ასეთი ფანტაზიის თამაში მაძიებელი ლოკიერებობითაა შეზოჭილი. ესაა ზოგადი ნიშნები მთელი დრამატული პოეზიისა და არა ყოველ, ცალკეულ პოეტზე თავის მოსახვევი აზრი.

მასმალადვე, გულბერძვილი პოეზიის საშუარო ესაა ამქვეყნური არსებობის შესახებ ნათელი ოპტიმიზმი, ამქვეყნური ცხოვრებისა და არსებობის აზრის განმამტკიცებელი. მაშინ როცა რომანტიკული პოეზია ისწრაფვის გრძნობადი სინამდვილის ნაცვლოვანება იდეალთან შეაფარდოს და შეავსოს იდეალის გამოშტატება. ამიტომაც ცოცხალი სინამდვილისადმი მისი მიმართებისას თავს იჩენს პესიმიზმი. გულბერძვილი ოპტიმიზმი და რომანტიკული პესიმიზმი სინამდვილის ასეთ ინტერპრეტაციაში მდგომარეობს.

გულბერძვილი პოეტი წარმოსახვის ფაქტსაა მინდობილი. მისდამი მიმართებითაა დაპყრობილი. ახალი პოეტი კი გვაჩვენებს არა მხოლოდ წარმოსახვის საგანს, არამედ, როგორია საგნისა და სუბიექტის მიმართება, - ე. ი. პოეტი გვიჩვენებს, როგორ ხედავს იგი ამ საგანს. სწორედ ამ კანონზომიერებით იხსნება ის ვარემოება, რომ ძველი პოეტური საშუარო ესაა ობიექტივობა და საშუარო, არა მხოლოდ ძველი ეპოსისა ობიექტივობა, არამედ ლირიკაც. ამიტომაც ახალ პოეზიაში დრამა ცვლის ძველ ეპიკურ ენარს.

ძველ პლასტიკურ, ობიექტივირებულ ლირიკას ცვლის ახალი, სუბიექტივირებული ლირიკა. ამიტომ უწოდებენ დრამას პოეზიის უკანასკნელ გვირგვინს. ახალმა პოეზიამ ადამიანის სულის სამყაროში გადაინაცვლა. თუ ძველი პოეტი თვითვე ეკუთვნის თავის მიერ წარმოსახულ სინამდვილეს, ახალ პოეტს თვითვე ეკუთვნის მთელი სამყარო. „ახალმა პოეტებმა შესწავლეს ნაწარმოებში უწინარესად მწერლის მოქმენა“¹.

პოეტურის ძირითადი ნიშანი, როგორც აზერთაგის აღინიშნა, არის გულუბრყვილობა. პროზაულისათვის კი მოვლენათა მოჩვენებითობის განჩინება ნაცვლად შეღამებულია. პროზაული ამოწვევებს მოვლენათა ფერადივნებას, გარეგან მორთულობას და ისწრაფვის გვაჩვენოს მოვლენის ფორმასა და შინაარსში არსებული წინააღმდეგობა. რეალური სინამდვილის მოვლენათა სიღამაზეს იგი ნაკლოვანებებს მხარეს შეაბედლებს და ამ გამბედაობაშია მისი ესთეტიკრობა. მასმასადაჟე რომანტიკული პოეზიის შინაარსი თავისი დასაბამით არის პროზაული. რაც შეეხება მრავალი ქვეყნის პროზას, სადაც ადამიანის ბუნების ასეთი გამბედაობა მწერლის სტიქია არ არის, საქმე გვაქვს პოეტურ პროზასთან. პოეტური პროზის ცნება გაცილებით ფართოა, ვიდრე ის, რა აზრსაც ხშირად მასში დებენ.

ნამდვილი პოეტურის შინაარსი საზრდოობს სინამდვილით, ე. ი. იმ იდეით. რასაც პოეტს გარეგანი სინამდვილე აწვდის. ხოლო რომანტიკული პოეტის სინამდვილის კანონშესაბამისობას კიბუხლობს რეალექსიკაშენილი, ფილოსოფიური იდეით. გულუბრყვილო პოეზიას შინაარსი განსაზღვრულია იდეის გამოვლენების იმ დონით, რასაც ბუნება უშუალოდ კარნახობს პოეტს. როგორც შეიძლება ამბობს: „ხველა

პოეტი ან ბუნება, ან ისწრაფვის ბუნებისაკენ“. ძველი პოეტი თვითვე ბუნებზე ხელეუბნალო ესწრაფვის პირველყოფილ სწრაფსკე აღდგენსაკენ. სინამდვილის სურათებიდან გულუბრყვილო პოეტი ეტანება მოვლენათა ისეთ საინტერესო მდგომარეობას, რომელშიც მოსჩინის გონებისათვის პასუხის მიმცემი კანონზომიერება. აქ თვით ხილულად ნაგჩნობ მოვლენათა ერთიანობიდან გამოუყოფლადია ნაგჩნობი კანონზომიერება, კანონშესაბამისობა, ე. ი. კანონზომიერება გამომდინარეობს ვარგვანოდან, გრძნობადიდან, წარმოსახვიდან. ამგვარად ნაგჩნობი იმბავი, მოვლენათა სტრუქტურა იძლევა რაღაც იდეას, აზროვნულს, ანუ აზრის შესატყვისს. ასე რომ აქ იდეა გარედან მოდის. ეს, რასაკვირველია, არ ნიშნავს, რომ გარეგანმა სინამდვილემ კანონზომიერებითის საბით გულუბრყვილო პოეტის ინტუიციას თითქოს მისთვის უცხო რამ მოახვია თავს. ინტუიციას იმიტომ ძალმს აზროვნულისა და გრძნობადის ერთიანობაში გამოხატვა, რომ თვითვე აწყობილი ისე, როგორც გარეგანი სინამდვილის კანონზომიერება. ამიტომ სწედება იგი იდეას სინამდვილაში რეალექსიის გარეშე ე. ი. ისე, რომ არ იცის რატომ და რისთვის. ესაა სწორედ პოეზიის იდეალი.

რომანტიკულ პოეზიაში მოსწყდა რა იდეა გრძნობაღ, და იქცა გონების ერთგვარ ფაქოეკიდებულ ფაქტად, კვლავ ეშვება ხილულ სინამდვილაში თავისივე თავის სარეალიზაციოდ. იდეა თვითგანსხვებისებას ისევე სპეიროებს, რათა იგი მიტანილი იქნას ადამიანის თვალსა და გულსთან.

ძველი პოეზია, როგორც ვნახეთ, თემცა კერ შეედრება ახალს იდეის გამოვლენის სიღრმისა. მაგრამ ასეთივე უფლებამოსილი უპირატესობით წარსდგება ახლის წინაშე, როგორც ბუნების ხმა, ბუნების თვითგამოხატვა. ასე რომ, მათი შეპირისპირებით გამოიჯნა აუცილებელია, რათა მოვლენებს თავისი სახელები ვუწოდოთ.

¹ Шиллер. т. IV. Наивная и сентиментальная поэзия, стр. 377, 1902 г.





ნიკოლოზ ჯაში

როცა მთხევა სინაქსილად იქცევა

სტუმრად გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში

ჟურნალისტის უბის წიგნაკიდან

ყოველ წელიწადს, დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების თარიღამდე ერთი თვით ადრე, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის დაბადების დღე აღინიშნება. ამ თარიღებს შორის არის რაღაც სიმბოლური კავშირი.

ოქტომბრის რევოლუციამ ბალხებს სოციალური თანასწორობისა და პროგრესის გზა გაუკაფა. მსოფლიო ცივილიზაციის დაუძინებელი მტერი — გერმანული ფაშიზმი ლამობდა ოქტომბრის მონაპოვართა აღვევას პირისაგან შაქისა, ისტორიის ჩარხის უკულმა დატრიალებას, მაგრამ სასტიკად მოტყუდა. ოქტომბრის სამშობლომ — საბჭოთა კავშირმა — მიხაკისფერი ტირი საკუთარ ზუნავში დაასამარა, მშვიდობა და ბედნიერება მოუტანა მთელი მსოფლიოს ხალხებს, მათ შორის გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის შრომელებს, რომლებიც ისტორიაში პირველად ამენებენ მშვიდობიან გერმანულ სახელმწიფოს.

დიდია გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის შრომელთა წარმატებები ახალი ცხოვრების მშენებლობის საქმეში. გერმანულმა ერმა მსოფლიოს მისცა ადამიანური აზროვნების ტიტანები: გუტენბერგი და დიურერი, კეპლერი და ლაიბნიცი, კანტი და ჰეგელი, გოეთე და შილერი, ჰინე და შაბი, პუმპოლდტი და კირხჰოფი, პლანკი და აინშტაინი... გერმანიაში ჩაუფარეს საფუძველი მენცერული გომუნისმის თვორიას ეკოლოგიის უდიდესმა ადამიანებმა შარქსმა და ვეტელსმა, რომელთა ნააზრევმა პრაქტიკულად პირველად ხორცი შეისხა დიდი ლენინის სამშობლოში.

მთელი მსოფლიო ამჟამად დიად სოციალურ გარდაქმნათა ეპოქაში ცხოვრობს. ეს ეპოქა დაიწყო ნახევარი საუკუნის წინათ, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შედეგად. ამ დიად გარდაქმნათა უბე ნაყოფს იმეან გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის შრომელებიც, რომლებმაც თავიანთი სამშობლო თომას მიწვევრის ოცნებიდან,

მარქსისა და ენგელსის მეცნიერული განჭვრეტიდან სოციალიზმის ცოცხალ სინამდვილედ აქციეს.

ცნობილმა გერმანულმა კინოდოკუმენტალისტებმა ანელ და ანდრე თორნდაიკებმა შექმნეს ფილმი „რუსული სასწაული“, რომელშიც დამაჯერებლად არის აღნუსხული ჩვენი სამშობლოს გიგანტური ნაბიჯები კავის რუსეთიდან თანამედროვე საბჭოთა კავშირამდე. ერთგვარი სახეცვლილებით და გადაუჭარბებლად გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის შრომელთა ღონისძიებებს თავიანთი ქვეყნის აღორძინებისა და აყვავების საქმეში შეიძლება თამამად ეუწოდოთ „გერმანული სასწაული“. ამ „სასწაული“ თვალნათლედ დაერწმუნდი მაშინ, როდესაც გერმანია-საბჭოთა კავშირის მეგობრობის საზოგადოების მიწვევით საბჭოთა ჟურნალისტების ჯგუფთან ერთად ვმოგზაურე დასავლეთ ცეროპის სოციალისტურ ქვეყანაში.

თითქმის ბედმა მარგუნა გერმანიაში ორჯერ უფნა... პირველად 1945 წლის აპრილ-მაისის ცხარე ბრძოლების ვაჟს, კიუსტრინის, იდერის ფრანკფურტის, ბერლინის მტრებისა და ალების დღეებში... კარგად მახსოვს, თუ რა იყო მაშინ ფაშისტური გერმანიის დედაქალაქის მთავრობები... თმის დაუნდობელი ქარიშხალი, მოემართებოდა მტრის ბუნაგისაგან და ფაშისტურ ურჩხულს მოსაბოხას უკადდა... ვველან შერობათა ნანგრევები, მიწყარები და თხილები ჩანდა, დენისა და ლემის გულის-ამრევი სუნი ტრიალებდა...

ფრანკფურტ-ოფერ-მერლინის ავტოსტრადა, რომელიც საბჭოთა ჯარების ბელორუსიის პირველი ფრონტის ძირითადი დარტყმის მიმართულებას წარმოადგენდა, სახეე იყო მწყობრიდან გამოსული ტექნიკით, ადამიანთა გვაგებით, დაბოზებით შედგებულ წარმოქმნილი უზარმაზარი ორმოებით... ჩვენი საჯარისო ნაწილები ათავსებულხდნენ სოფლებს, დასახლებულ ადგილებს, დაბებს, ქალაქებს და შვისვე მშვიდობას აღადგენდნენ, უდიდესი სიფრთხილით

ეკონომიკური კულტურის, არქიტექტურის, ხელოვნ-
ბის შედევრებს...

22 წლის წინათ ძნელად წარმოიდგენდა კაცი,
რომ მოიხებებოდა ძალა, რომელიც არაუ ალაღვეს,
აღორძინებს ნანგრევებს, არაშედა ახალ სიცოცხლეს
შობავს, ფერფლზე ააშენებს ახალ სახლებსა და
ნავებობებს, ქაბანებსა და ფარსებს, სოფლებსა და
ქალაქებს. ისევე ძალა შეშვებას და გლეხების,
წარმოქმნილ სხვადასხვა ურდული კავშირის სა-
ხით, რომელსაც მარქსისტულ-ლენინური პარტია
წარმართავს, უნარი ჰქონდა მოცდინა ქვემოთადად
გერმანული სასწაული.

ოპის ნაკვალევი ყველაზე მეტად გერმანიის დე-
მორკრატული რესპუბლიკის დედაქალაქ ბერლინის
დედაქალაქ და ეს ბუნებრივი არის. ოპის დამამოაგრე-
ბელ ეტაპზე საბჭოთა კავშირის, მთელი ანტიკაპიტლ-
ური კოალიციის სამეფო ძალები უდიდეს რისხვად
მოვიდნენ ფაშისმის ბუნავს.

ბერლინი — 1949 წლის 7 ოქტომბრიდან გერმა-
ნიის დემორკრატული რესპუბლიკის დედაქალაქია.
ქალაქი აღმოცენდა მე-13 საუკუნის დასაწყისში.
მე-15 საუკუნეში იგი გადაიქცა ბრანდენბურგის
კიურფურსტების დედაქალაქად და მას შემდეგ თი-
თქმის ომში საუკუნე წამყვან როლს ასრულებდა
„დრანგ ნახ ოსტენის“ რეპუბლიკის პოლიტიკის გან-
ხორციელებში. რუსთა ლაშქარი ორჯერ იყო ბერ-
ლინიში: პირველად 1760 წელს, მეორედ 1813 წლის
თებერვალში. მესამეჯერ რუსთა ლაშქარი, — საბჭო-
თა შეიქმნები ბერლინიში მოვიდნენ 1945 წლის აბ-
რილ-მაისში იმპატომ, რომ ამიერიდან არასოდეს
აღარ დაინთოს ოპის დამანგრეველი ცეცხლი, რომ
მაგებმა — ზვენი ცხოვრების ყვაობებმა შედამ
იხილონ შვე და მწვიდობა.

ბერლინის ცენტრალური ნაწილი მოთავსებულია
წითელი რკინიგზის ფარგლებში. ამ ნაწილის დერ-
ძია მდინარე შპრე და ძირითადად მის მარჯვენა
საპირზე გაშავალი საქალაქო რკინიგზა (შტად-
ტანს). თეთი ქალაქის ცენტრს ქმნის ორი მთავარი
მაგისტრალი — უნტერ-დენ-ლინდენისა და ფრიდ-
რინსტრასეს გადაკვეთა. მოკლე, მაგრამ ფართო მა-
გისტრალი უნტერ-დენ-ლინდენი დასავლეთით მოაე-
რდება ბრანდენბურგის კარბიტით.

ოპამდელი ახალი ბერლინის არქიტექტურული სა-
ხე, რომელიც მე-19 საუკუნეში იქმნებოდა, ვაშიორჩე-
ოდა გლეხებში. ძველი ნაგებობიდან ძალზე ცო-
ტა დარჩა. ქალაქის მშენებლობის განვითარება იწ-
ყება მე-17 და მე-18 საუკუნეთა მიჯნაზე პრუსიულ-
ბრანდენბურგის სახელმწიფოს ზრდასთან ერთად.
ბაროკოს სტილის ნაგებობანი დაკავშირებულია არ-
ქიტექტორი შლეტერის სახელით. არქიტექტორმა კნო-
ბელადორფმა ააშენა ოპის თეატრის შენობა
(1741-43 წწ.). უფრო გვიან მოქანდაკე შალეომ ააგო
არა ერთი ძველი, მათ შორის კვადრიფა ბრანდენბურ-
გის კარიბჭეზე.

ცივი, კახონური არქიტექტურა განსაკუთრებით
დამახასიათებელია მე-18 საუკუნის დამლევსა და
მე-19-ის დამდგინათვის (არქიტექტორი შინკლი,

მოქანდაკე რაუბი და ა. შ.). ფსევდორენესანსის სტი-
ლი არის აგებული (1894 წ.) რაიხსტაგის შენობა.
ჩვენი საუკუნის დამდგეს, განსაკუთრებით ძირველი
მსოფლიო ომის შემდეგ, იგრძნობა გატაცება კონს-
ტრუქტივიზმით როგორც საბინაო, ისე სამრეწველო
და საზოგადოებრივ მშენებლობაში (არქიტექტორები
პელები, მენდელსონი და ა. შ.).

იმის მიუხედავად, რომ არა ერთი სახელმწიფევი-
ლი არქიტექტორი (შლეტერი, ფონ ენახელსდორფი,
ლანგმანი, შინკელი) ცდლობდა შექმნა სერიო-
ზოძღვრული შედევრები, ბიენიბებინა მათთვის მიმ-
ზიდველი იყარი, ოპამდელი ბერლინი ენობილი იყო
როგორც მსოფლიოში „სახელ-ყაზარშების“ ყველაზე
დიდი ქალაქი.

გერმანული ფაშისტიების მიერ განაღებულმა მე-
ორე მსოფლიო ომმა ბერლინი ნანგრევებად აქცია.
განსაკუთრებით დამარადნენ საცხოვრებელი კვარ-
ტალები. ქალაქის ტერიტორია მოფენილი იყო 70 მი-
ლიონი კუბური მეტრი ნანგრევებით.

ამჟამად ბერლინი საგრძობლად აღდგა ნანგრევე-
ბისაგან, თუმცა ისინი აბა-იქ კერ კიდევ ჩანან რო-
გორც ომის უტყვი მოწმენი. ქალაქის ჰეიზაფის და-
მასხასათებულ ატრიაბებს აწვე წარმოადგენს, ბერ-
ლინი ერთ მთლიან სამშენებლო მოედანს დაემსგავ-
სა. განსაკუთრებით ეს იგრძნობა ქალაქის ახალ
ცენტრში: ალექსანდრპლაცსა და შტრასენბერგერ-
პლაცს შორის. არქიტექტორებმა აქ ვაშიობდნენ პარ-
ზონიული გადაწყვეტა დიდი ანსამბლის განაშენი-
ანებისა, რომელიც შეეხიტყვისება თანამედროვე ქა-
ლაქის მოთხოვნილებებს: კომფორტულის კომპლექსუ-
რი, მაღალსართულიანი საცხოვრებელი სახლები, სპე-
ციალური მანაზიებო, საზოგადოებრივი შენობები,
სკოლები, საბავეუო მოედნები, კულტურულ-საგან-
მანათლებლო, სამედიცინო, მომხარავებელი და მო-
მსახურე დაწესებულებები.

სამი ფაქტორი განსაზღვრავს ბერლინიში მშენე-
ბლობას ცენტრსა და ქალაქის რვა რაიონში: ეს
არის ბერლინის, როგორც დედაქალაქის, მნიშვნელო-
ბა და ფუნქციები, მრეწველობის საჭიროებანი და
ბერსპექტივები, მცხოვრებთა ინტერესები და კეთილ-
დღეობა.

სულ მალე მშენებელთა მეცადინეობით გაჩნდა
პროსპექტი კარლ-მარქს-ალეე — ხუთი, რვა და
ათსართულიანი საცხოვრებელი კორპუსები, რომელ-
იცა მნიშვნელოვანი მაგისტრალის ერთი მთლიანი
მხატვრული იდეით განაშენიანების ბრწყინვალე მა-
გალითა. იგი ოდნავ კ. მოსკოვის გორკის ქუჩის
განაშენიანების მოვეჯიონებს.

რესპუბლიკის სულიერი და კულტურული ცენტრის
სახელი მოიპოვა ახალმა ბერლინმა. აქ არის პუშ-
კინოღვრის სახელობის უნივერსიტეტი, გერმანიის მე-
ცნიერებათა აკადემია მრავალრიცხოვანი ინსტიტუ-
ტით, სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა აკადემია,
ხელოვნების, არქიტექტურის აკადემიები, თერმეტი
თეატრი, მათ შორის ისეილი სახელგანთქმული, რო-
გორც არის სახელმწიფო ოპერა, კომიკური ოპერა,

ბრეტის ბერლინის ანსამბლი, გერმანული თეატრი და ა. შ.

ათი წლის წინათ ბერლინის მშენებლებმა პირველად ამოწესეს სასტორობელი კორპუსი შვა სამშენებლო ელემენტების მონტაჟის მეთოდით. ახლა ამ მეთოდით მუშაობს ბერლინის სასტორობელი მასივების 90 პროცენტზე მეტი.

ბერლინში ყოფიანს ვიხილეთ გრანდიოზული ალექსანდერპლაცის მშენებლობის პანორამა. გავგრძენით ველოწიდა და იგი გადაიქცევა შიოფლონიში ერთ-ერთ უღამაზეს და უდიდეს მოედნად. ქალაქთგეგმარების ღირსშესანიშნაობა იქნება 120 მეტრი სიმაღლის ახალი სასტუმრო 2.000 ადგილით. 207 მეტრი სიმაღლის ტელეკომუნიკაციების მთავარბული ხეფრანდული კავშირის ადგილობრივი მცხოვრებნი და სტუმრების დატკბობის ტელეკომუნიკაციების სიღამაშია და სიმშვენიერით.

„უნტერ-დენ-ლინდენ, უნტერ-დენ-ლინდენ, იქ სვირნობენ ტალიმელები“ — მღეროდნენ წინათ ბერლინელები. ახლა ეს ნაგებობები — ცხატების ხეივანი, რომლის სიგანე 50 მეტრია და სავრძე თოქმის ორი კილომეტრი, შესანიშნავ სანასაობას წარმოადგენს. იგი ქმნის ვლასიკური და თანამედროვე არქიტექტურის კეთილნაყოფიერ სინთესს.

უნტერ-დენ-ლინდენი დასავლეთით მოაგრდება ბრანდენბურგის ცნობილი კიშკით, რომლის იქით სახლდარია დასავლეთ ბერლინით. თუ წინათ კიშკის კვადრიგატე აღმართული მილიტარისტული რკინის ჯვარი განასახიერებდა ფაშინის სიმბოლოს, ახლა ბრანდენბურგის კიშკარზე ფრიალებს მშვიდობისმიყვარე გერმანული სახელმწიფო აღამი. სწორედ ამიტომ, ბრანდენბურგის კიშკარი ამჟამად მშვიდობის მუველი ფარის სიმბოლოდ არას აღიარებულია. მთელი ბერლინის ტერიტორია 890 კვ. კილომეტრს შეადგენს, აქედან 45 პროცენტი აღმოსავლეთ ბერლინზე მოდის. მთელი ბერლინის მოსახლეობა შეადგენს 3 მილიონზე მეტს, აქედან აღმოსავლეთ ბერლინში სტორობს 1 მილიონი 200 ათასი. საზღვარი დასავლეთ ბერლინსა და გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის 164 კილომეტრს უდრის, ხოლო აღმოსავლეთსა და დასავლეთ ბერლინს შორის — 45 კილომეტრს.

ათიასობით საბჭოთა მეომარმა შესწირა სიცოცხლე ბერლინის განთავსუფლებას. ხუთი ათასზე მეტი საბჭოთა მეომარი დაკრძალულია გიმორის სასაფლაოზე ბერლინის ტრეპტოე პარკში.

გერმანულ ფაშინში საბჭოთა ხალხის ისტორიული გამარჯვების აღნიშნავი დიდი მემორიული ნიგებობის — საბჭოთა მეომრების ძეგლის (არქიტ. ი. ბულოიოსკი, მოქანდაკე ვ. ვერტერი, მხატვარი ა. გორპენკო, ინჟინერი ს. ვალერუესი) პროექტი დამუშავდა 1946 წელს, მისი მშენებლობა დათავრდა 1948 წელს, ხოლო გაიხსნა 1949 წლის მაისში.

ძეგლში არქიტექტურისა და ქანდაკების სინთეზი ბუნებასთან შერწყმით ქმნის დიდი ემოციური გამომსახველობის გრანდიოზულ ანსამბლს.

ძეგლის კომპლექსი აუბუბლა ბერლინის პროლეტარიატის რევოლუციური გამოსვლების ადგილ-

ზე — ტრეპტოე პარკში და გამოილია 12 კეტრანგანსამბლისაგან მიყვარათ ორ ალებს, უღმანსყოლო-გადაკეთის ადგილზე მიგებარე მყინვე წიშის მოედნის ცენტრში დადგმულია განიხრის ფიგურა. რთმულიე განასახიერებს მწეპარე ქალს — დედსამშობლოს. აქედან იწყება განიხრის ფილებით შექმნილი ექსპლანადა, რომლის გასწვრივ მოწყობილია მწეპარე განიხრის სწორკუთხოვანი ხალიმეტი. ექსპლანადას მიყვარათ წითელი გაპრიალეებული განიხრისაგან გაკეთებული პროპილევებისაგან, რომლებზეც ორ გიგანტურ დახრილ დრომებს წარმოადგენენ.

პროპილევებთან ორი მუხლოდრეკილი საბჭოთა მეომრის განიხრის ფიგურა გამოხატავს მამაცურ მწეპარებას დაღებულ მებრძოლებზე.

პროპილევებ იქით, ცენტრალურ ადგილზე, ხუთი ძმთა სახაფლაოა, რომლებზეც დაფარულია განიხრის ფილებითა და დაფინს მოვარაყებული გვირგვინებით. ქვის სტელების მეტრული მწეპრიე ძმთა სახაფლაოს ორთვე მხარის ანსამბლს ანიგებს სახეიმო ელფერს და წარმართავს მიბრბობს მწეპარე ყორღანისაგან, რომლის მალეობზე მოთავსებულია მრეგალი პოსტამენტი-მაგვოლეუმი. ეს უკანასკნელი ავირგვინებს ანსამბლის მთელ არქიტექტურულ კომპლექსს. პოსტამენტზე აღმართულია საკმაოდ ცნობილი ქანდაკება საბჭოთა მეომრისა, ზავმით ხელში და მახვილით, რომელიც ფაშინსტურ სესატკიას ანსამბლზეა.

მაგვოლეუმის ცენტრში ებურთ ფორმის ზაგე გაპრიალეებული განიხრის პოსტამენტზე ოქროს სკიფრთა წიგნით, რომელშიც ჩაწერილია ბერლინის ბრძოლებში დაღებული გმირების სახელები. მაგვოლეუმის გუმბათზე რუსულ და გერმანულ ენებზე წარწერილია ი. სტალინის შემდეგი სიტყვები: „ახლა ყველა აღიარებს, რომ საბჭოთა ხალხმა თავისი თავდადებული ბრძოლით იხსნა ვერბოს ცივილიზაცია ფაშისტ დამბრეველებისაგან. ეს არის საბჭოთა ხალხის დიდი დამახარება კაცობრიობის ისტორიის წინაშე“.

გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მშრომლები დიდად აფსებენ საბჭოთა არმიასა და ხალხის ფსადუდებელ წვილს გერმანული ფაშინის განადგურებაში, ნაცისტური ტირისაგან მთოფლიო ცივილიზაციის გადარჩენის საქმეში.

გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა მტყეველ და განურელად იყავს და ასორცილებს პოსტდამის ისტორიული კონფერენციის გადაწყვეტილებებს და სიითხოვს, რომ ისინი უყოყმანოდ შეასრულონ ბონის მმართველმა წრეებმა.

საბჭოთა ვერხლისტებმა ვინახულეთ ქ. პოსტდამში და მისი ღირსშესანიშნავი ადგილები. ამთოგან ერთ-ერთი უღმანველოავენსია ვ. წ. ცვილიემპოფის სახაზლე — „გერმანიის იმპერატორ“ უკანასკნელი მემევიდრე პრინციის ვალემემ ფინს პოკენელოტრინს ყოფლიო რეზიდენცია, სადაც 1945 წლის მარტამდე სტორობდა მისი ოჯახი. ამ სახაზლემში, რომელიც მქედროდ არის დაკავშირებული გერმანიის მილიტარისმისა და ფაშინის ბატონობის ისტორიასთან, ანტიპიტლერული კოალიციის მონაწილე სამი სა-

ხელშეწყობის (სსრ კავშირი, აშშ, დიდი ბრიტანეთი) პოტენციური ისტორიულ კონფერენციასზე ბოლო მოეღო ფაშისტურ, მილიტარისტულ გერმანიას და მიღებულ იქნა ახალი, ანტიფაშისტური, დემოკრატიული გერმანიის შექმნის გადაწყვეტილება.

ცეცილიენაჟის საახალე, რომელიც ამჟამად მუხუშად არის ქვეული, ყოველდღიურად გესკურსანტა და ტურისტთა მრავალრიცხოვანი ჯგუფები ათვალისწინებენ. საახალეს დიდ დარბაზში ყველაფერი ისეა შენახული, როგორც 22 წლის წინათ. თურმე, იმ სკამის ნაწილი, რომელზეც ი. ბ. სტალინი იჯდა, ერთ-ერთმა უცხოელმა ტურისტმა გაიტაცა. დარბაზის მარჯვენა კუთხეს ამშვენებს დიდი ზომის ფოტოსურათი, რომელზეც აღმდგელი არიან სამი დიდი სახელმწიფოს მეთაურები კონფერენციის დამთავრების დღეს პოტსდამის შეთანხმების ხელშეწყობის შემდეგ 1945 წლის 2 აგვისტოს.

მდინარე შპრეეს ბერლინის ცენტრში რამდენიმე განმტკბება პკოდა და ქინდა ბუნებრივ გუნძულეს, მათგან რეკონსტრუქციის შემდეგ თარა ყოფილ დიდი, ე. წ. მუხუშისხეული (მუხუშისა კინძული), რომლის სახელმწიფოდა მოცავინებს იას, რომ აქ რამდენიმე მუხუშისა მოთავსებული. მათ შორის ყველაზე განთქმულია „პერგამონმუხუშის“ პერგამის საკრთხველით, მილეთის ბაზრის ტიშკარისა და ტრაიანის ტაძრის დარბაზის ნაწილით. აღმოსავლეთ ბერლინის ერთ-ერთი საინტერესო ღირსშესანიშნაობაა ზოიპარკი, რომელიც განლაგებულია ფრიდრიხსფელდში და ვერკაში ერთ-ერთი საკუთესისა. აქ დამთვალისწინებული მუხუშისა ფაუნის 5 ათასზე მეტ წარმომადგენელს, აღორქედ ბრეჟის სახელობის უნიკალურ ნაქრალს, მტაცებელი ცხოველებისათვის იმპონანტური ვილიერებიათა და ტროპიკული მცენარეების პავილიონი.

ლაიპციგი სიდიდით გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მეორე ქალაქია და 600 ათასამდე კაცს ითვლის. ხელსაყრელმა გეოგრაფიულმა ადგილმდებარეობამ—ტყელ სავაჭრო გზების გადაკვეთაზე განლაგებამ განაპირობა მისი როგორც ქვეყნის მსხვილი სავაჭრო ცენტრის განვითარება. თავდაპირველად აქ წელიწადში ორი სავრთაშორისო ბაზრობა ეწყობოდა, ხოლო მე-15 საუკუნიდან სამი.

ამჟამად ლაიპციგის მთავარი სარკინიგზო სადგურიდან, რომელიც ერთ-ერთი ულამაზესი და უდიდესია ვერკაში, მრავალი მგზავრა და ტვირთი გადას ვერკის სტადანსხვა ქვეყნის მიმართულებით. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ლაიპციგის სავრთაშორისო ბაზრობა გადაიქცა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის შორის მშვიდობიანი ვაჭრობის დამაკავშირებელ რელიად. ბონის მშართველი წრეების ბოიკოტის მიუხედავად ლაიპციგის ბაზრობა მნიშვნელოვანი შუამავლის როლს ასრულებს ვაჭრობაში ორივე გერმანულ სახელმწიფოს შორის. ბაზრობა კიდევ იბიტობა საულისხმით, რომ აქ ყოველწლიურად ეწყობა გერმანული მუშების კონფერენციები, რომელზედაც ორივე სახელმწიფოს მშრომლები განიხილავენ გერმანიელი ხალხის ერთობლივ საკითხებს გადაწყვეტის საშუალებებსა და გზებს.

ლაიპციგი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მრწველობის, ვაჭრობის, მენეჯერებსა და კულტურის მნიშვნელოვანი ცენტრია... საკამოცემლო საქმის მსოფლიო კრება. აქ დამთვლებული პოლფრადფილი მანქანები, ობიექტური ხელსაწყობი, მუსიკალური ინსტრუმენტები, რუკები და წიგნები საყოველთაოდაა ცნობილი. შემოსხვევითი როლია, რომ მსოფლიოში ლაიპციგი „ბაზრობისა და წიგნების ქალაქია“ მონათლული.

ხუთნახევარი საუკუნეა ლაიპციგი არსებობს უნივერსიტეტი, რომელიც 1955 წლიდან ატარებს კარლ მარქის სახელს. ამ უნივერსიტეტის კვლევში აღინარდნენ მენეჯერებისა და კულტურის კორაფეხები: გ. ლეინიცი, გ. ლენინგი, ი. კოეფე, რ. ვინერი, რ. შუშანი. ამჟამად უნივერსიტეტში სწავლობს მსოფლიოს 38 ქვეყნის ახალგაზრდობა. ქალაქი ითვლება გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ფიზკულტურისა და სპორტის ცენტრად, რასაც ხელს უწყობს აგრეთვე შენაშინავე სპორტული ბაზები.

ლაიპციგი მდიდარია გერმანიის მუშათა კლასის რევოლუციური ტრადიციებით. აქ მოღვაწობდნენ აგუბტ ბებელი და ვილჰელმ ლიბკნეხტი, ფრანც მერინგი, კარლ ლიბკნეხტი და როზა ლუქსემბურგი, კლარა ცეტკინი და ერნსტ ტელმანი. აქ დაიბადა ნალტერ ულბრიხტი, რომელიც აქტიურ მონაწილეობას ლებულობდა მუშათა კლასის პოლიტიკურ ბრძოლებში.

ლაიპციგის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის ისტორიაშიც. აქ არაერთხელ ყოფილა გ. ი. ლენინი. ქალაქის გარეუბან პროსტეკციეში 1900 წლის 11 დეკემბერს დაიბედა ლენინურ „ისკრი“ პირველი ნომერი.

აქ ყოფილ სამიპქეთი სასამართლოს შენობაში, რომელშიც ამჟამად გიორგი დამიტროვის სახელობის მუხუშისა, ბულგარეთის მუშათა კლასის ბელადმა სასამართლო პროცესზე მოვლი მსოფლიოს წინაშე აშშ-ილა ფაშისტის დედაარსი, დამიტციეა, რომ რახსტატეს 1933 წლის 27 თებერვლით ცეცხლი წაუკლეს თვით მატტიერელეშმა. მსოფლიო სსოფადოებრიობის მარდაპერითა და გ. დამიტროვის მამაცური მოქმედებით ლაიპციგის პროცესი ფაშისტური პროფოკაციის სრული კრახით დამთავრდა. შემოხვევითი როლია, რომ გიორგი დამიტროვს შემდგომში „ქალაქ ლაიპციგის გმირს“ უწოდებდნენ.

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში ლაიპციგი ინგლის-ამერიკის ავიაციის საკერო თავდასხმების შედეგად სერიოზულად დაზარალდა. ომის შემდეგ ქალაქმა საგრძნობლად იცვალა სახე, დამშვენდა თანამედროვე შენობებით, სატოტრებელი კანკარალებით, სასოფლოებრივი ნაგებობათა მთელი ანსამბლებით. უკანასკნელ წლებში აქ აიგო საერთაშორისო ბაზრობის ახალი პავილიონები, სასტუმროები, შალაზები, უნივერსიტეტის, ინსტიტუტების კორპუსები, ოპერის ახალი შენაშინავე შენობა. ისტორიული შენობები (ტყელი და ახალი რაკუში, ბიროსა და ა. შ.) აღდგენილ იქნენ. ახლა, ისევე როგორც წინათ, ლაიპციგი დიდ პატივისცემით სარგებლობს მუსიკა, ბი-

ქუენების მომღერალთა გუნდი „ტომანერ-ხორი“, გევან-ძაუზ-ორგესტრი და ახალი ოპერის ანსამბლი სასახელოდ აგრძელებენ მდიდარ მუსიკალურ ტრადიციებს, რომლებიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული ბახის, ვანგერის, მენდელსონ-ბარტოლდის და სხვა კომპოზიტორების სახელებთან. ბიჭვინთის მომღერალთა გუნდი თავისი არქივობის 700 წელს ითვლის და მის ყველაზე სახელგანთქმულ ხელმძღვანელად იყო იოჰან სებასტიან ბახი.

მსოფლიოს კეთილი ნების ადამიანებმა უზომი მსხვერპლი გაიღეს წევნს პლანეტაზე პროგრესისა და მშვიდობის ძალების გასამარჯვებლად. ამაზე მეტველებს არაერთი ძველი, ამაზე ნათლად მეტველებს ხალხთა ბრძოლის ძველი ქ. ლაიპციგში, რომელიც ნაპოლეონის კარგებზე 1813 წელს მოკავშირეთა მიერ მოპოვებული გამარჯვების აღსანიშნავი აგებული. ქართველი მეთევლედი ნაელებად იცნობს ამ ძველ და საჭიროდ მიგანაზნი დაწერილებით შევსებულ მას. 154 წლის წინათ ქ. ლაიპციგთან საბოლოოდ გადაწვდა ევროპის ხალხთა ბედობალი.

საერთაშორისო ბაზრობის პავლიონების მახლობლად ზეგნითა და მწვანე ხალიჩებით გარშემორტყმული კარგული პარტების შუაგულში აღმართულია დიდებული მონუმენტური ნაგებობა, რომელიც „ხალხთა ბრძოლის ძეგლადაა“ ცნობილი. ძველის სიმაღლე (92 მეტრი) და საერთოდ გამაზრტებელი უკანსებენ ამ გრანდიოზული ბრძოლის სიდიადესა და მსოფლიო-ისტორიულ მნიშვნელობას. ძველის გარშემო მდებარე ტერიტორია შემოფარგულებულია სვერებითა და გაზონებით, ქვის პოსტამენტებით, შადრევნით, მაღალი ბორცვის მიწაყრილით. ყველაფერი თითქოს ვისახურება იმას, რომ ხაზგასმით აღიზნოს ხელოვნების ამ განუმეორებელი ნიმუშის სახეობი ხასიათი და სიდიადე. ძველი, რომელიც ყველაზე დიდია ევროპაში, შესრულებულია გრანიტის 26.500 ფილისაგან. მათი საერთო წონა 300 ათას ტონას შეადგენს. ძველის აგება 15 წელიწადს გრძელდებოდა და დასკრდა ხალხის შეწირულობისაგან შეგროვილი ქვები მილიონი მარკა, აიგო ლაიპციგის ისტორიული ბრძოლის ასი წლისთავზე 1913 (არქიტექტორი კლემენს ტიმე, პროფ. ბრუნო შმიცი, მოქანდაკეები კრისტიან ბერენსი და ფრანც მეტსნერი).

ძველი გრანდიოზულ სამაფებურიან კოშკს წარმოადგენს, ქვაში განასახიერებს მეგრძობი ხალხების დამახასიათებელ ნიშნებს და ამავე დროს აფრთხილებს იმას სამიწროებისგან შთამბეჭობას. ნაგებობის ქვედა ნაწილს შეყვავათ კრიპტაში, რომელიც ბრძოლაში დაღუპულ მეგრძობთა დიდების ავლდამას წარმოადგენს. რვა-უთოი მეტრის სიმაღლის სვეტებზე ქვაში წარმოახებული ადამიანთა ნიღბები, რომელთა მიმქრალი გამოშეტველება მომაცვადე შემორებს მოკვავონებს. თვითველ სვეტ-ნიღბს ორორი დამწვრებული მეომრის ქანდაკება დარაჯობს. კრიპტის ქვეშ მოთავსებულია ძველის საბირკვლის მძლავრი ფუტე. საბირკვლის შიგნით განლაგებულია

მიწისქვეშა სვეტებიანი დარბაზი. დარბაზის შუაგულშია 26 მეტრის სიმაღლის სვეტები, რომლებზედაც კრიპტის იატაკი და მთელი ძველი დარბაზობილი. დარბაზში მოთავსებულია რამდენიმე საფლავი. ამ დიად ბრძოლაში დაღუპულ უცნობ ქარისკაცთა ნეშტებით.

გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ხალხი თავყენს სვეს ხოვნას ყველა ცნობილი და უცნობი მეომრისა, რომლებმაც საკუთარი სიცოცხლე შესწირეს 1813-1815 წლების ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას, გერმანიის თავისუფლებას, მშვიდობას ევროპაში. ევროპის ხალხთა ბრძოლაში, რომლის სახელითაც ისტორიაში ცნობილია ლაიპციგის 1813 წლის შერყინება, მონაწილეობდა ნახევარ მილიონამდე მეომარი. ნაპოლეონის 190 ათასიან არმიას წინაღუდად მოკავშირეთა 300 ათასი ქარისკაცი. ეს ბრძოლა, რომელიც გაგრძელდა რამდენიმე დღეს და მის კულმინაციურ მომენტს 16 და 18 ოქტომბრის შერყინება წარმოადგენდა, ნაპოლეონის ჯარების მარცხით დამთავრდა. რუსთა და პრუსიელთა ლაშქარმა, რომლებიც მხარდამხარ იბრძოდნენ, ყველაზე დიდი დანაკლისი განიცადა. ამ ქარისკაცთა მიერ ერთობლივად დაღვრილი სისხლი გერმანია-რუსეთის ისტორიაში საბრძოლო თანამეგობრობის სახეობად ფურცლად შევიდა. ლაიპციგთან ბრძოლაში დაღუპულა 22 ათასი რუსი, 16 ათასი პრუსიელი, 12 ათასი ავსტრიელი და 300 შვედი ქარისკაცი.

ნაპოლეონის წინააღმდეგ მეგრძობი ხალხების ძალის სიშლილ განსახიერებელია ძველის შუა ნაწილი, დიდების დარბაზში. ამ ნაწილის მეომართა ოთხ კოლონალურ ფიგურაში სიმბოლურად ნაშენებია ხალხთა ძალის წყაროები. ისინი განასახიერებენ ოთხ სიწმინდისებებს, რომლებზედაც გამარჯვება მოუტანეს მოკავშირეებს: მამაცობას, რწმენას, ხალხურ თვითმშენებას, თავდაწირვას. სიამოღებენ რომ ვიქონიოთ მასშტაბებზე საკმარისად ითქვას, რომ ამ ოთხი ფიგურიდან თვითველის სიმაღლეა 9,5 მეტრა, წონა — 400 ტონა, ზეღის შუა თითის სიგრძეა 1,1 მეტრა, ფეხის სიგრძე — 2,25 მეტრი, მხრების სიგანეა — 4 მეტრი, თავის სიმაღლეა — 1,65 მეტრა.

ძველის გარე ნაწილზე 12 აპარასხმული მეომრის ფიგურაა, რომლებიც წარმოსახვენ ლაიპციგთან მოპოვებული თავისუფლების დარაჯებს. მათი სახეების გამოშეტველება მოგვანიშნებს ხალხის მზადყოფნაზე საბრძოლველად. თვითველ ფიგურა სიმაღლით 12 მეტრია, იწონის 200 ტონას. ძველს 91 მეტრის სიმაღლეზე აგვარგვიწებს მაქანი, რომლის ფართობი 10,5 კვადრატული მეტრია. მასზე მოსახვედრად ტურისტებმა უნდა აიარონ 500 საფეხური. ამ მაქანიდან, რომელზედაც ერთდროულად შეიძლება დაეტობს 100 კაცი, ლაიპციგისა და მისი გარეუბნების შესანიშნავი პანორამა იშლება.

თავის დროისათვის ძველი მნიშვნელოვან ტემპერკერ მიღწევად ითვლებოდა. ხალხთა ბრძოლის ძველი არსებითად უბრალო ადამიანების — მეომრების

მათი სიმბოლოა, დადავებს მათ გმირობასა და საბრძოლო შემართებაზე. ახლა იგი ხალხთა შორის მშველლობას განადიდებს, მოუწოდებს კეთილი ნების ყველა ადამიანს იბრძოლოს ომისა და წარუწყობის წინააღმდეგ.

„ფორმირების ელბაზე“ უწოდებენ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მესამე ქალაქს დრეზდენს. და ეს შემთხვევითი როდია. უნიკალური მხატვრული საგანძურითა და შესანიშნავი ლანდშაფტით იგი იტალიის სამუშეუბო ქალაქს მოგვაკონებს. თავის დროზე დრეზდენი ერთ-ერთი ულამაზესი ქალაქი იყო გერმანიის, მაგრამ 1945 წლის 13-14 თებერვალს ომის დამამთავრებელ ეტაპზე, როდესაც ფაშისტური გერმანიის ბედისხალი ფაქტორად უკვე გადამწყვეტილი იყო, ამერიკელთა ავიაციამ ბარბაროსულად დაბომბა ქალაქი, ცდილობდა დაენერია ხიდები მდინარე ელბაზე, რათა შეერყვნინა საბჭოთა არმიის ძლევამოსილი შეტევა. დაბომბვის შედეგად დაიღუპა 35 ათასი კაცი, დაინგრა 8 წ ათასამდე ბინა, სამასამდე სასოფალოებრივი შენობა, საავადმყოფო, კულტურული დაწესებულება, სკოლა და სხვა ნაგებობა. ნანგრევებმა შეადგინა 17 მილიონი კუბური მეტრი, რომლის აღებაზე დაიხარჯა თითქმის 150 მილიონი მარკა. სერიოზულად დაზიანდნენ ისტორიული მნიშვნელობის არქიტექტურული ძეგლები, მათ შორის დრეზდენის მუზეუმი „ცინცერი“. გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მშრომელთა დაუცხრამელი ენერგიით ქალაქი მნიშვნელოვნად იქნა აღდგენილი, ფართო მასშტაბით წარმოებს საბინაო და სასოფალოებრივი ნაგებობათა მშენებლობა. დრეზდენმა კვლავ დაიკავა საპატიო ადგილი საერთაშორისო ტურისტულში. მთლიანი სახელი მან კვლავ აღიდგინა არამარტო იმით, რომ იმ იმყოფება სახელგანთქმული სურათების გალერეა, სახელმწიფო კაპელა, სიმფონიური ორკესტრი, რომელიც თავისი არსებობის 400 წელს ითვლის, არამედ იმიტაც, რომ დრეზდენი წარმოადგენს მეცნიერებისა და კულტურის, თანამედროვე მრეწველობის, მნიშვნელოვან სატრანსპორტო ქალაქს. დრეზდენი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის წამყვანი სამეცნიერო-ტექნიკური ცენტრია. აქ არის ტექნიკური უნივერსიტეტი, შუა ვერობის უდიდესი პოლიტექნიკური ინსტიტუტი, რომელშიც 17 ათასამდე გერმანელი და უცხოელი სტუდენტი, სწავლობს, ტრანსპორტის ინსტიტუტი, უმაღლესი მუსიკალური სკოლა, სახეობი ხელოვნების უმაღლესი სკოლა, სამედიცინო აკადემია, შრავალი სპეციალური სასწავლებელი და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.

მდინარე ელბის მარცხენა ნაპირზე განლაგებულია დრეზდენის ისტორიული ცენტრი — ძველი ქალაქი (ალტშტადტი), რომლისთვისაც დამახასიათებელია რადიალურ-რკალური დაგეგმვა. ელბის მარჯვენა ნაპირზეა — ახალი ქალაქი (ნოიშტადტი). ქალაქის ორივე ნაწილი ერთმანეთს უკავშირდება 8 ხიდით. დრეზდენი მწვანე სამოსელი უხვად ჩაფლული ქალაქია, მასში პარკებს 400-ზე მეტი პეტტარი უკავიათ.

დრეზდენი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მსხვილი მხატვრული ცენტრია, რომელიც მდიდარია არქიტექტურული ძეგლებით. ძველ ქალაქში განლაგებულია ყოფილი მეფის სასახლე, რომელიც თავდაპირველად შუასაუკუნეების ციხე-სიმაგრეს წარმოადგენდა და მილიანად მე-15-მე-19 საუკუნეებში იქნა რეკონსტრუირებული. ცნობილი სასახლე „ცინცერი“ შეიქმნა მე-15 საუკუნეში, როგორც გამაგრებული ადგილი ციხე-სიმაგრესა და მდ. ელბას შორის. 1711-1722 წლებში იგი არქიტექტორ დ. პოტენდომანის მიერ გადაკეთდა მუზეუმი მოხდენილი სასახლეების კორპუსების, გალერეებისა და პავილიონების ანსამბლად — გვიანდელი გერმანული ბაროკოს ბრწყინვალე ნიმუშად. მე-19 საუკუნის ნაგებობათა შორის გამოირჩევიან ოპერის თეატრი (1838-1841) და ახალი მუზეუმი (1847-1854), რომელთა ავტორია გამოჩენილი გერმანული არქიტექტორი და თეორეტიკოსი გოტფრედ ზემპერი.

აღდგენით სამუშაოებთან ერთად ამჟამად გაცხოველებული ტემპებით წარმოებს დრეზდენის — თანამედროვე სოციალისტური ქალაქის ცენტრის განაშენიანება. აქ იგემა 4 თვანმეტსართულიანი საცხოვრებელი სახლი, 16 საბავლიანი სასტუმრო, მღალაზიბი, სხვადასხვა ხასიათის სასოფალოებრივი შენობები, კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები, გრანდიოზული ხიდი და ა. შ. ყოველივე ეს ძირფესვიანად შეეცლის „ელბაზე ქალაქის“ არქიტექტურულ სახეს, კიდევ უფრო მშვენიერსა და თვალწარმტაცს გახდის მას.

დრეზდენის სურათების გალერეა მოთავსებულია „ცინცერის“ სასახლეში. ჯერ კიდევ კარგა ხნით ადრე ადგილს, სადაც სასახლე აშენდა, „ცინცერს“ უწოდებდნენ, რაც გალიას, მასზე, ხაფანგს ნიშნავს. როგორც გვიხსენებს, შუასაუკუნეებში უზარმაზარი მიწყობილებით შემოფარებული ადგილი წარმოადგენდა სახიფათო ხაფანგს მტრის ჯარებისათვის. ოფიციალურად დრეზდენის სურათების უნიკალური გამოგონა გაახსნა 1855 წლის 25 სექტემბერს.

იგრძნეს რა თავიანთი აღსასრული პიტლერელებსა სურათები ჭეის სატებლებში გადამალულ, ცდილობდნენ უცხოეთში გატანას და თუ ამას ვერ მიადრევენდნენ, მათ სრულ განადგურებას. ამასათვის სპეციალური საიდუმლო ოპერაციაც კი ჩაიფიქრეს, მაგრამ საბჭოთა არმიის შემორება დრეზდენის სურათების გალერეის მდიდარი საგანძურის დაღუპვის გადაარჩინეს. მრავალი სურათი დაზიანდა, ყველა მათგანი რესტავრირებულ იქნა და დაბურუნდა გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკას, როგორც ერთადერთ კანონიერ პატრონს.

ყოველი ადამიანი, რომელიც დრეზდენის სურათების გალერეაში ვახვევდა, არ შეიძლება არ მოიხიზლოს მსოფლიოს გამოჩენილ ფერმწერებს: ტინტორეტოს, ჯორჯონეს, ტიციანის, რაფაელის, მიქელ-ანჯელოს, ვან-დეივის, დიურერის, ლუკას კრანახის-უფროსის, ვლასკუხის, რემბრანტის, რუბენის და სხვათა მხატვრული შედეგებით.

ის, ვისთვისაც ძვირფასია კაცობრიობის კულტურის

მიღწევები, მოგრძობებით შედის სურათების გამოფენის დარბაზში, ტყეება აღამიანის გენის ვანუ-მეორებელი ნაწარმოებებით. საათობით ჩერდებიან მნახველები ფრწურის შოფლით შედგურებთან რუმბ-რანდტის მკაცრ, მაგრამ ცხოვრებისეული სიშარბლით აღსაქვე ტალოებთან, რუმბენის სურათებთან, რომლებიც გაეყენითლინი იყენენ ფლამანდური მიწის შიდა-რი სურათებით...

უსაბულოდ მრავალფეროვანია დრეზდენის გალერეის დამთავლებული შთაბეჭდილებები. მაგრამ განსაკუთრებული გრძნობით ისინი შედიან მცირე ზომის დარბაზში, რომელიც შენობის ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეშია მოთავსებული... მზის სინათლის შუქი ნახად იღვრება სარკმლებიდან. მარმარილოს პოსტამენტზე მოჩანს ტილო, რომელიც მნახველზე რაღაც თავისებურ შეგრძნებას იწვევს. თქვენ წინ გვითარა იტალიელი მხატვრის რაფაელ სანციოს, მსოფლიო ხელოვნების შედევრი „სიქსტეს მადონა“.

„სიქსტეს მადონა“ რუმბოლდუქია მანამდე არა-ერთსულ შენაბა, მაგრამ ისეთი გრძნობა, რომელიც ორიგინალის ხილვისას განვიცაადე, ძნელია სიტყვებით გადმოვცე. მე კვლავ და კვლავ შეეყურებ სურათს: მუხლიდრეკილ სიქსტეს გლეხი კაცის გულკეთილი, ჭარბაკრული სახით, ბარბალეს, თავმდაბლურად და-ხრილი ცერით, ჩაფიქრებულ, ოცნებაში წასულ ბი-ტუნებს — ანგელოზებს. თქვენ სულ ლამობთ გა-ივით, რაშია საქმე, სახელდობრ რამ გავიმხავილათ ვერადლება, რამ ავაფორიაქათ. თქვენი თვლები უნებლიეთ კვლავ და კვლავ ხედებიან მადონას გა-მომტყველებას. შესაძლოა, პირველი შეხვედრის შემდეგ თქვენ წახვალთ გაურკვეველი, ბუნდოვანი გრძნობით. მაგრამ აუცილებლად დაბრუნდებით და მადონას თვლებში დაიწვევთ პასუხის ძებნას რაღაც მნიშვნელოვანზე, პირადზე, ღრმად მღელვარებზე. ასეთ შთაბეჭდილებას ახდენს დრეზდენის სურათ-ბის გალერეაში გამოფენილი ეს დიადი ტილო ყოველ მნახველზე, ასეთი შთაბეჭდილება მოახდინა მან ჩემზედაც, რამდენიმე საათის ყოფნის შემდეგ ჩვენც, საბჭოთა ეურნალისტები, ეტოვებთ სურათ-ე-

ბის გამოფენას და უნებლიეთ გვეუფლება გრძნობა იმისა, თუ რა ღრმა ფილოსოფიური, ფაქტობრი-ურად ადამიანის გონებისა და გრძობის დამატკვევე-ბელი შედევრები შექმნეს რაფაელმა და გარდასულ ეპოქაში დიდოსტატებმა, რომელთა ტალოები დღე-საც გაგვანდევინებენ უდიდეს ესთეტიკურ სიამოვნე-ბას და აღმაფრენას.

ხელოვნების ბრწინავალე მარგალიტებთან შეხე-დრამ კიდევ ერთხელ დავგარწმუნა იმაში, თუ რა-ოღენ უმაღრეკია დასავლეთის მოღერნისტების გა-ტაკება ფორმისა და შინაარსის საზიანოდ, შექმნან ისეთი ტალოები, რომლებიც ადამიანის გონებასა და გულს არა სწავდებიან და სულის სიყარვილზე მე-ტკველებენ.

საბჭოთა ეურნალისტებმა გერმანიის დემოკრა-ტიულ რესპუბლიკაში ყოფნის პერიოდში დავათვა-ლიერეთ ახალი სოციალისტური ქალაქი აიხენში-უტენშტადტი მეტალურგიულ კომინატი „სატი“, ქალაქში ელქელმ-პიე-გუბენი, ფრანკფურტი ოდ-ერზე, ქალე, მიველი რივი სოფლები და დასახლებუ-ლი ადგილები. ყველგან, სადაც კი ვივადით, ვისაც კი შეეხვედრივართ და გვისაუბრია იტუნებოლენენ ეს მუშების, გლეხების თუ ინტელიგენციის წარმო-ნადგენლები, თანაკამოსნები, ყველგან ვგრძნობდით გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკიდან ჩვენი ძმებისა და დების გულების სითბოს, გულითადი მე-გობრობის ატმოსფეროს.

ნათქვამია დიადი მიზანი დიად ენერჯიას ბადებსო. გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მმრომელები მიველი სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებთან ურ-თად მიუხედავად ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ბონის მმართველთა ბინტური ბრავებისა, ამუნებენ სოციალიზმისა და კომუ-ნიზმის ნათელ შენობას, თავიანთ მიწაწყალზე დლითიდლე რეალურ სანამდგოლედ აქცვენ ყველა დროსა და ქვეყნის მოწინავე ადამიანების ოცნებას, ჩვენი პლანეტის რვეოლუტური განახლებისა და გარდაქმნის პროცესს, რომელიც დიდმა ოქტომბერმა დაიწყო.

ისტორიული მემკობრობის ფურსტევი

ამიერკავკასიის ხალხთა, მათ შორის, ქართველთა და აზერბაიჯანელი ხალხების მემკობრობისა და კულტურული ურთიერთობის ისტორიის სათავე საუკუნეთა წყვილიაღში იკარგება.

ცხადია, დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ ისტორიის ყოველი ფურცლის შესწავლას. ყარჯა ხანია ქართველი და აზერბაიჯანელი მკვლევარები ეძებენ, სწავლობენ და აწვეუებენ ყოველ ახალ ფაქტს, რომელიც კი შექს პდენს ისტორიული მემკობრობისა და კულტურული ურთიერთობის ამა თუ იმ მონაკვეთს. ამ მხრივ აღსანიშნავია ნიკო შარის, იური შარის, კორნელი კეკელიძის, ალექსანდრე ბარამიძის, დავით კობიძის, პაპილ არისლის, დილარა ილიევას და სხვათა ღვაწლი. აღნიშნულ მკვნიერთა შრომების რიცხის აბღუხან მიემატა კონსტანტინე ფაღავას საფურადღებო წიგნი „აზერბაიჯანელი და ქართული კულტურული ურთიერთობისათვის“.

სხვადასხვა ხალხების კულტურული ურთიერთობა შრავალ ასპექტში ვლინდება. შესაძლებელია უმუდლო ლიტერატურული კავშირი, ძეგლთა თარგმნა თუ ვადაშუყვევბა, კულტურის მოღვაწეთა საურთიერთო მონაწილეობა ლიტერატურისა და ხელოვნების ასპარეზზე, ხშირად ეს ასპექტები დაფარულია, არ ჩანს თვალნათლვ, მაგრამ თვით ფაქტი ერთი ერის წარმომადგენლის დანტერგუებისა მეორე ერის კულტურული ცხოვრებით, ამ ცხოვრების შესწავლა, თუნდაც უბრალო ნაცნობობა მოწმობს ურთიერთობის რეალურად არსებულ ძალეებს. უფრო მეტიც, ამ საკითხების კვლევაც ურთიერთობის ფარგლებში შემოდის. შემთხვევით არაა ხაზგასმული ეს მომენტო წიგნის წინასიტყვაობაში:

„წინამდებარე ნაშრომის მიზანია აზერბაიჯანელი და ქართული კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობის დიდი ხანგრძლივობის მქონე წარსულიდან მკითხველს წარმოუდგინოს XIX საუკუნის შუა პერიოდი, ეგრძოდ, 40-80-იანი წლები, როდესაც თბილისში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა დიდი აზერბაიჯანელი მწერალი-რეალისტი, დემოკრატი, განმანათლებელი და საზოგადო მოღვაწე მირზა ფათალი ახუნდოვი, რომლის სახელთანაც დაკავშირებული

ლია ქართველი და აზერბაიჯანელი ხალხების კულტურული მემკობრობის ისტორიის საინტერესო ფურცლები. ახუნდოვის ცხოვრებითა და მოღვაწეობით ქართველი ხალხის დანტერგუების უკვე თვით ფაქტიც აღნიშნული ურთიერთობისა და მემკობრობის საუკეთესო დადასტურებაა“ (გვ. 4).

სარეცენზიო წიგნის მიმოხილვას ჩვენ მისი უკანასკნელი, მეხუთე თავით („კიდევ რამდენიმე სტრაქონი კულტურული ურთიერთობის წარსულიდან“) დაიწვევბთ. მასში ერთგვარად შევამბულია წიგნში წამოჭრილი საკითხები, თუმცა ზოგი ასპექტის მიხედვით შესაძლებელი იყო მისი დასაწყისში გადტანაც.

ასეთად მიგვაჩნია მოკლე ექსკურსი ქართულ-აზერბაიჯანული ურთიერთობის დრმა წარსულში, რაც ნათლად მეტყველებს ამ ურთიერთობისა და მემკობრობის ისტორიულ საფუძვლებზე. ყერ კიდევ X-XII საუკუნეებში, არაბთა თუ სელჩუკთა უღლისაგან განთავსულებლისათვის ბრძოლაში დაუახლოვდნენ ერთმანეთს აზერბაიჯანელი და ქართველი ხალხები. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია შოთა რუსთაელის ეპოქა, როდესაც აზერბაიჯანის ერთ-ერთი უძლიერესი და მოწინავე სამთავრო—შარვანი მჭიდროდ დაუკავშირდა საქართველოს როგორც პოლიტიკურად, ისე ეკონომიურად და კულტურულად. შარვანის ლიტერატურული სკოლის ბრწყინვალე წარმომადგენლები ხაყანი შარვანელი და ნიზამი განეცილ შესანიშნავად იცნობდნენ საქართველოს, მის ისტორიასა და მოვგრაფიას, ლიტერატურასა და ენას.

ეს ტრადიციები გრძელდებოდა მომდევნო საუკუნეებში (ვაგიფი, ვიღაღი), და განსაკუთრებული ძალით აწინა თავი XIX საუკუნეში, როდესაც თბილისი იქცა არა მარტო მთელი ამიერკავკასიის ცენტრად, არამედ კულტურულ ფორპოსტად, ევროპისა და რუსეთის გზით შემოჭრილი ცივილიზაციის ნაკადის კარიბჭედ. მარტო ის რად ღიჩს, რომ სწორედ თბილისში გამოდიოდა ცნობილი აზერბაიჯანული სატირიკული ჟურნალი „მოლა ნასრედინი“, რომლის რეზონანსი მთელ მაზლობელ აღმოსავლეთსა და შუა აზიას წყდებოდა. სულ აბღახან აზერბაიჯანელმა ხალხმა იზეიმა მისი რედაქტორის

კონსტანტინე ფაღავა, „აზერბაიჯანული და ქართული კულტურული ურთიერთობისათვის“, „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1986.

ჯალ მამედელისადაც დაბადებიდან ასი წლისთავი.

XIX საუკუნის თბილისში მოღვაწეობდნენ ისტორიკოსი და ფილოსოფოსი ა. ბაქინაშვილი, პოეტი მირზა შაფი, რომლის ლირიკას სახელი გაუთქვა გერმანელმა მწერალმა ფ. ბოდენ-შტეტემ (სარეცენზიო წიგნში ეს სახელი სხვა-დასხვა ფორმითაა წარმოდგენილი გვ. 12, 15, 17) და მრავალნი სხვანი, რომელთაც მკიდრო ფრთხილად ჰქონდათ ქართველი, რუსი, ევროპელი ინტელიგენციის მოწინავე წარმომადგენლებთან.

მათ შორის გაიზარდა და დაეყვანა დიდი პუშკინის, სახელოვანი დრამატურგის მირზა ფათალი ახუნდოვის ნიჭი და უნარი. ამის შემსახებ მოგვითხრობს წიგნის პირველი ორი თავი: „ფურცლები მირზა ფათალი ახუნდოვის ბიოგრაფიიდან“ და „საბუქს“ ფსევდონიმით. პირველწყაროებზე, სარქველ მასალებზე დაყრდნობით ქართველმა მეცნიერებმა დააზუსტა მ. ახუნდოვის ბიოგრაფიისა და მისი თხზულებათა ისტორიის ზოგიერთი მომენტი (ავტობიოგრაფიის დაწერის თარიღი, ა. პუშკინის სიკვდილზე დაწერილი ყასიდის რუსული თარგმანის ისტორია და ხასიათი და სხვ.).

მომდევნო თავებში („რეალიზმის გზით“ და „დესპოტიზმისა და რელიგიური ფანატიზმის წინააღმდეგ“) განხილულია მირზა ფათალი ახუნდოვის მდიდარი შემოქმედებითი შემოქმედება, პირველ რიგში მისი კომედიები, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარეს არა მარტო აზერბაიჯანულ, არამედ სპარსულ ეროვნულ დრამატურგიას, და ფილოსოფიური თხზულება „ონდოლი პრინცის ქემალედოვლის სამი წერილი სპარსეთის პრინცის ქალედოვლისადმი“ და ამ უკანასკნელის პასუხი მათზე. ამ ტრადიციული „ნამუშა“ („წერილები“) ენის ნაწარმოების მიხედვით იღვას ფეოდალური სახელმწიფოს უკუღმართობათა მხილება, ისლამის კრიტიკა და ავტორის მატერიალისტურ შეხედულებათა პროპაგანდა შეადგენდა.

აღსანიშნავია, რომ კ. ფალავამ ფართოდ გამოიყენა მირზა ფათალი ახუნდოვის ვრცელი სარქველ მასალა, მისი მიმოწერა, სადაც მრავალი საინტერესო მოსაზრებაა წამოჭრილი, ვერ კიდევ 1871 წელს თავრიზელი მწერლის მირზა-ალანთვის გავზავნილ წერილში იგი წერდა, რომ საადის „გოლესთანის“ დრო წავიდა, ასეთი თხზულებანი დღეს ხალხს აღარ გამო-

ადგებოდა (გვ. 43). საბჭოთა ირანისტი კ. ჩაიკანი საგანგებოდ აღნიშნავდა, რომ თურქების წენის დრომდე, XX საუკუნის ოქტომბრის წლებამდე, ირანის სკოლებში სწორედ საადის „გოლესთანის“ მიხედვით ზრდიდნენ და წერდნენ ბავშვებს და მხოლოდ ცალკეული პროგრესულად მოაზროვნე მწერლები ილაშქრებდნენ ამ გარემოების წინააღმდეგ.

დასკვნით თავში, რომელიც, როგორც ითქვამს, შემოქმედებელ ხასიათს ატარებს, წარმოდგენილია ბიბლიოგრაფიული ცნობები. ისინი მოწმობენ იმ ინტერესსა და სიუვარულს, რომელსაც მირზა ფათალი ახუნდოვი იწვევდა ქართველ ხალხში. ზედმეტი არ იქნებოდა იქ ერთი საგულისხმო ფაქტის აღნიშვნა: როდესაც მ. ახუნდოვის სიტყვებში გამოცხადდა ხელმოწერა მის კომედიებზე, ხელისმომწერთა შორის არაერთი ქართველი იყო. შემდგომ წლებში ეს ინტერესი კიდევ უფრო იზრდებოდა. მ. ახუნდოვის პიესების პირველ მთარგმნელად და პოპულარიზატორად ჩვენი სსიპაედულო აკაი გვევლინება.

კიდევ უფრო გაიზარდა ეს ინტერესი საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. ითარგმნა და გამოიცა მისი თხზულებები, გამოქვეყნდა შრომები, ჩატარდა სამეცნიერო სესიები. თბილისის წმინდა მიწამ მიიზარა აზერბაიჯანელი კლასიკოსის ნეშტი. ხოლო ქართველმა ხალხმა ძველი აუგო ადამიანს, რომელიც საქმოდ მიიმე წლებში არ მოუვიდა ასეთ საგულისხმო სიტყვებს: „მე მომხრე ვარ ყველა იმისა, ვისაც ცივილიზაცია უყვარს. ერთგული მასხურო ვარ ყველა იმისა, ვისაც ეყოლობა უყვარს, მაგრამ აუტანელია ჩემთვის და არ შემოძლია შევხედო ადამიანის მტერს. მე მძავს ის, ვინც გზას უღობავს ცივილიზაციას, ვინც მისი შემოფარებულა. ასეთ ხალხს მე ვერიდები, ისინი ჩემთვის საზარელი არიან“ (გვ. 130).

კონსტანტინე ფალავას წიგნი აზერბაიჯანელი და ქართველი ხალხის ისტორიული ერთობისა და დღევანდელი მეგობრობის კიდევ ერთი მეთყველი ფურცელია. შემთხვევითობაა, რომ მან მაღალი შეფასება მიიღო როგორც ქართულ, ისე საერთო აზერბაიჯანულ პრესაში. იგი საესეებით იმსახურებს ამას.

ალექსანდრე გვახარია.

მომხრობების პირველი წიგნი

ამ უკანასკნელ წლებში მინდია მოსაშვილმა მხატვრული ნარკვევების რამდენიმე კრებული

მინდია მოსაშვილი. მოთხრობები. „საბჭოთა საქართველო“, 1966.

გამოაქვეყნა. ფართო და მრავალფეროვანია მისი წიგნების თემატიკა. ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს წინსვლისა და გამარჯვების წლებში, საბჭოთა ხალხის ცხოვრებაში მომხდარი დიდი კულტურულ-სოციალური ძვრები და შეიღ-

წლებსა თუ ზუთწლების პირშროთა — ახალ ინდუსტრიული გვიანტების დაბადება, კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობის გოლიათური ტემპები და მის ზეოთმოქმედება შრომითი წარმატებები, ქართველ სპორტსმენთა მიღწევები და გამარჯვებები საკაშიროთუ საერთაშორისო სარბიულზე — აი, რა ადრეულბდა ახალგაზრდა ავტორის და რას ასახავდა იგი თავის მრავალრიცხოვან ნარკვევებში. ჯერ კიდევ მაშინ დაკვირვებულ მკითხველს შეუშინებელი არ რჩებოდა ამ საინტერესო ეურნალისტის არც ლაღი, ზატოვანი ენა, არც თხრობის თავისებური დინამიკობა, არც მახვილი თვლი და მდიდარი ლექსიკა.

სასიხარულაა, რომ ამ ნიშანთვისებებით ხასიათდება მ. მოსაშვილის პირველი მოთხრობებიც, რომლებიც გამოცემლობა „საბჭოთა საქართველომ“ ამას წინათ ცალკე წიგნად გამოსცა. კრებულში შეტანილ მოთხრობებში („პატარა კაცი“, „ქუსლური“, „ჩვენი ქუჩა“, „ახლა ძვირად ჯუ გამოჩნდება ავტობუსი“, „გვამანზე“) ასახულია, ერთი მხრივ, ჩვენი ქვეყნის შრომითი პათოსით აღსავსე მშვიდობიანი დღეები, მეორე მხრივ, კაპიტალისტური სამყაროს ფარსევლური ბუნება და ბურჟუაზიული საზოგადოების გამუდმებული ხასიათი. ახალგაზრდა მწერალს აინტერესებს უბრალო, მშრომელი ადამიანის ბედი აქ, ჩვენს სოციალისტურ სახელმწიფოში, და იქ, კაპიტალისა და დოლარის სამეფოში, სწორედ ამიტომ არის, რომ მისი მოთხრობების გმირები, უმეტესად, როგორც პირველ, ისე მეორე შემთხვევაშიც, არიან: მეშუბი, ზელოსნები, მასწავლებლები, სპორტსმენები და სხვ. მაგრამ მწერლის ყურადღების ცენტრში, რა თქმა უნდა, საბჭოთა ადამიანები ღვანან, რომელთა სახეებიც, მდიდარი სულიერი სამყარო, მალაი შორალური თვისებები, მისწრაფებები და იდეალები დიდი სიყვარულით არის დახატული და გადმოცემული.

უბრალო ადამიანების თემამ ჩვენს მრავალერთოვან საბჭოთა ლიტერატურაში იმოთაბევე ერთ-ერთი საპატიო ადგილი დაიკავა და სხვადასხვა იდეურ-მხატვრული კუთხით იქნა გაშუქებული მხატვრული სიტყვის ისტატების მიერ. სწორედ ამ თემას ეხმარება მოთხრობა „პატარა კაცი“, რომლითაც კრებული იხსნება. მწერალი მასში გამოხატავს თავის იდეურ-მხატვრულ პოზიციას და თემის გადმწვევაში, ჩვენი აზრით, ის საბჭო შეაქვს, რომ მოჭმედებას ერთ-ერთი დიდი სპორტული კოლქტივის ცხოვრების ფონზე გვიწოდის. ფეხბურთელია გუნდის მსაჯისტის საქმიანობა ავტორის ისეთ დამახასიათებელ, კარგად შემწინეულ დეტალებში აქვს გადმოცემული, მის პორტრეტს ისეთი ძუნწი, მაგრამ გამომსახველი შტრიხებით ხატავს, რომ მკითხველს მიხალმი ღრმასიყვარულითა და პატივისცემით

განაწყობს. დაასრულბ მოთხრობის კითხვას და კიდევ ერთხელ რწმუნდები, რწმუნებულა საქმეში, რაც უნდა მნიშვნელოვანდ გამოქუბებოდა, რაგითი ადამიანის მადლიანი ზელიც ურევი. საერთოდ, „პატარა კაცი“ კარგად არის დაწერილი და თავიდან ბოლომდე შეუნელებელი ანტრეგისთ აკითხება. რაც შეეხება ფინალურ ეპიზოდებს, რომლებშიც აღწერილია მსაჯისტის მიერ ცენტრფორვარდის მწყობრში დაბრუნება, ვადაშწყვეტი გოლის ვატანა, ლურჯების გამარჯვება და შობობურ ქალქში გამარჯვებულბთან შეხვედრა, შეუძლებელია აუღლებლად წაიხთხვა, იმდენად ძლიერია მათი ემოციური ზეგავლენა მკითხველზე. ყველაფერი, მათ შორის მცირე ავტორისეული პაუზებიც, ბუნებრივად ზის ტემპში და მკითხველზე ჯანსალი ემოციური ზეგავლენის მოხდენას ემსახურება.

საილუსტრაციოდ მოეცინათ მოთხრობის ფინალურ ეპიზოდს: „...მერე იმართება სახელდახლო მიტინგი. ყველა ცენტრფორვარდისა და უფროსი მწერთენლის ზენებანშია, ყველა ფეხბურთელბზე ლამაზაკობს... ქება-დიღბს ასახენ უფროს მწერთენლს, ზარ-ზეიმით უმღერბან ფეხბურთელბს, მუშვიდე ცაზე აყავთ ცენტრფორვარდი, ლამის სამეფო გვირგვინი დახტობს.

მერე სადასუბო სიტყვას აძლევენ ცენტრფორვარდს და უეცრად...
 მატრის გმირს სათქმელი პირზე შეამრა, საქციელი წახუდა, გული მოუტედა...
 პატარა კაცი გაახსენდა...
 ის ზომ არავის უხსენებია, არავის ვახსენებია... მასზე ხომ სიტყვაც არ თქმულა...
 მოიხუდა, მოიხუდა ცენტრფორვარდში, მზერა აქეთ-იქით ვაძეცა და ძლივს შეასწრო თვლი: თაგნალუნული მიაბიჯებდა ქალქში გასასეღელისაკენ... პატარა ჩემოდნიანი პატარა კაცი...
 უნდოდა, დაეძაბა მისთვის, ეხმო, ეხმო აქ, ზემოს შუაგულში, მაგრამ... გვიინდა იყო: თვალს მიეფარა... პატარა ჩემოდნიანი პატარა კაცი...

და სათქმელი დაეკარგა, გული მოუტედა, პირი უარესად მოეკუბრა ცენტრფორვარდს...
 ზოგმა ღელას მამაქრა, ზოგმა რას... ამოდნა ბაქანზე, იმდენ ხალხში, ვერაწრო ვერაფერი ვაგო, ვერაწინ მიხედა მისი ნინწეღლის მიზეზს... ვერც ვაიგებდნენ, ვერც მიხედებოდნენ...
 აბა, ვინ არ იცოდა, რომ ცენტრფორვარდის მარჯვენა ფეხით ვატანილ ბრწუნვალე გოლში... ერთი პატარა კაცის მადლიანი ზელიც ერია“.

კარგად იკითხება „ქუსლური“ და „ჩვენი ქუჩა“. პირველი — სპორტული ხასიათის ნო-

ველა და აგვიწერს ფეხბურთის მატჩის ერთ მეტად დაძაბულ ეპიზოდს, რომელიც მკითხველსათვის მოულოდნელი ფინალით მთავრდება, ხოლო მეორე — ლირიული ექსპოზი, სადაც ფოტოგრაფიული სიზუსტითაა დანახული დიდი ქალაქის ერთი პატარა კუთხე. უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე ნაწარმოები დაწერილია ბარაქობის ქართული, პოეტური გზებით. მწერალს ზომიერად აქვს გამოყენებული მრავალი საინტერესოდ მოფიქრებული შედარება.

შესანიშნავად არის გადმოცემული მოხუცი პენსიონერის კოლორიტული და დასამახსოვრებელი სახე მოთხრობაში „ახლა ჭვირად თუ გამოჩნდება ავტობუსი“. ავტობუსი დამაყრებლად გვიჩვენა, თუ რით სუნთქავს საზოგადოებრივ ცხოვრებას ჩამოცოცხლებული ადამიანი, როგორია მისი განწყობილებანი. ბუნებრივად, უშუალო დიალოგები, რომლებზეც თითქმის მთელი მოთხრობაა აგებული, კიდევ უფრო მიწვიდევს ხდის ამ დიდი ადამიანური სითბოთი გამთბარ ნაწარმოებს.

კრებულში ფართო იდგოლი აქვს დათმობილი მოთხრობას „გუმბანზე“, რომელიც, ეტყობა, მოგზაურობის დროს მიღებული უშუალო შთაბეჭდილებების ზეგავლენით არის დაწერილი. მოთხრობაში მხატვრული სიმართლითაა გაშუქებული საკითხი, რომელიც დღეს მთელი პროგრესული კაცობრიობის აღმფიქვთებასა და პროგრესულ იწვევს — ევტრეზ წოდებულ „ახალ სამყაროში“ ზანთა რასობრივი ჩაგვრისა და

ექსპლუატაციისა. ამ საქმიან ვრცელი მოთხრობის მთელი რიგი ეპიზოდები დამაყრებლობით არის დახატული (სცენები „ბარაქობის“ რაჯინი პოლიციელისა და ვარდებიანი ქალის შეხვედრა ქუჩაში, სცენები სასაფლაოზე და სხვ.). მკითხველს მესხიერებაში რჩება ზანთა მოკრივის რთი დღეს, მისი თვითკანაანი მუგობრის ვარჯ სპრინჯების, კორესპონდენტის, მემადე ქალის მიმის, ცუკვის მისწავლებლის, მოკრივეთა აღმზრდელის აიერ ჰებტონის და ბოლოს, მეწაღე ჯიმისა და უმუშევარი ელექტროტექნიკოსის ბობის სახეები, რომლებიც მწერალს დიდი სიყვარულით აქვს დახატული. საინტერესოდ არის გადმოცემული ბარაქობის „წმინდა მამის“ ჰობკინსისა და ფარჯინი პოლიციელის სახეები, რომლებიც ზიზღისა და სიუღულის გარანობებს ბადებენ მკითხველში. მაგრამ ავტორს, სამწუხაროდ, ზოგჯერ ზედმეტად იტაცებს, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „დახლართული სიტუაციები“. ამის გამო ამ საინტერესო მოთხრობის ზოგერთ ეპიზოდს ხელოვნურების დადი აზის (მაგ. სცენა სადალაქოში), რასაც მწერალმა შემდგომში თავი უნდა დააღწიოს.

მინდია მოსაშვილის პირველი მოთხრობები იმის თავდება, რომ ახალგაზრდა პროზაიკოსი მომავალში საინტერესო და საყურადღებო ნაწარმოებებით გაახარებს ჩვენს მკითხველს.

ნოდარ კუარაცია

„ქართული განმანათლებლობა“

მიხეილ გაფრინდაშვილს მეტად საინტერესო წიგნში — „ქართული განმანათლებლობა“ — მიზნად დაუსახავს გამოიკვლიოს და გვიჩვენოს, თუ როგორი სახე მიიღო ახალი დროის ერთერთი უდიდესმა საკაცობრიო მოძრაობამ, განმანათლებლობამ, საქართველოს ნიადაგზე? რა ადგილი დაიკავა განმანათლებლურმა იდეებმა ქართულ საზოგადოებრივ აზროვნებაში?

მ. გაფრინდაშვილი განმანათლებლობის ეპოქად საქართველოში მიიჩნევს ვრცელ პერიოდს მეთორამეტე საუკუნის მეორე ნახევრიდან მეცხრამეტე საუკუნის 90-იან წლებამდე. ჩემი ქვეყნის მატერიალური ცხოვრების პირობების ჩამორჩენილობა, ნათქვამია წიგნში, მართალია თავდაპირველად ნაკლებად ქმნიდა სითანადო საფუძველს განმანათლებლური იდეების ფართოდ გავრცელებისათვის, მაგრამ მსოფლიო ისტორიაში ცოტა რთულია მიაგოიოთ იმისა, რომ იდეოლოგიური განვითარება ავტომატურად არ

მიხეება ქვეყნის ეკონომიური მდგომარეობას. სწორედ ეკონომიური და პოლიტიკური ძნელებლობა იძულებდა იმ დროის მოწინავე ადამიანებს თეორიულადაც ეძებნათ ქვეყნის ფეოდალური ჩიხიდან გამოყვანის საშუალება.

ავტორს თითქმის უდავო ქეშპირიტებად მიჩანია განმანათლებლური იდეების ჩისახე-არსებობა საქართველოში უკვე მეთორამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში; იგი ასახელებს აღრინდელი ქართული განმანათლებლობის უმოთვრეს წარმომადგენლებსაც. მაგრამ სარეცენზიო წიგნში შესწავლილია მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნის 60-80-იანი წლების ქართული განმანათლებლობის სამი დიდი წარმომადგენლის გ. წერეთლის, ს. მესხის და ნ. ნაკოლაძის ნაღწენაზრები.

მეცხრამეტე საუკუნის 50-70-იან წლებში საქართველოს სოციალურ-ეკონომიური აღმავლობის საფუძველზე დიდად განვითარდა ქართული კულტურა, კერძოდ განმანათლებლური აზროვნება, რომელიც უკვე აშკარად დაუპირისპირდა რეაქციულ ცარიზმს და თავდაზნუნრო-

ბის არა მარტო კონსერვატიულ, არამედ ლიბერალურ იდეოლოგიასაც. მ. ვაგინიანის აზრით ამ პერიოდის ქართულ განმანათლებლობაში შეინიშნება ჰუმანიტარ-დემოკრატიული (ი. ჰაუპტმანი, ა. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი), რადიკალურ-დემოკრატიული (გ. წერეთელი, ნ. ნიკოლაძე, ს. მესხი) და ბუნტარულ-დემოკრატიული (ხალხისწემა) იდეური მიმდინარეობანი, რომელთა, არსებითად ბურჟუაზიული დემოკრატიის, მესამე წოდების ინტერესთა გამოშახველი, პროგრამაში დემოკრატიზმისაგან გაუთიშავ სოციალიზმთან ერთად არა იშვიათად ლიბერალიზმიც იჩენდა თავს. (გვ. 5-6).

გ. წერეთელი, ს. მესხი და ნ. ნიკოლაძე უპირველყოფლასა საქართველოს პატრიოტები და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწენი იყვნენ. წიგნში საინტერესო მასალაა მოტანილი მათი ეროვნული პროგრამის დასახასიათებლად.

1879 წ. ს. მესხი წერდა: „ერთი სიტყვით რომ გამოვთქვათ ჩვენი აზრი, ჩვენი ნატურა არის შემდეგი — ჩვენ გვინდა, რომ ცოცხალი ვიყოთ!“

ამ სიტყვას — განაგრძობს ს. მესხი — განმარტება გვირგვამს. ჩვენ გვინდა ცოცხალი ვიყოთ ჩვენი ენით... ჩვენი ხასიათით, ჩვენი ჩვეულებით, ჩვენი ქვეყნით... ჩვენ გვინდა ვიყოთ ისეთ ხალხად, რომელსაც თავის საფუძვარსა, თავისი განსხვავებული ტიპი, შეხედულება აქვს... ჩვენ გვინდა დავიკეთო ჩვენი ნაციონალური ენა, ხასიათი და თვისებანი, მაგრამ ეს ამას კი არ ნიშნავს დავიკეთო ისე და იმგვარად, როგორც ახლა არის, არა, მომავალში უველაფერს თავის წარმატებისა და წინსვლის ბეჭედი უნდა დაახსნას.“

როგორც ვხედავთ, ს. მესხი ეროვნულს კლასობრივზე წინ აყენებდა, მაგრამ პრაქტიკაში მისი ეროვნული ბრძოლა ყოველთვის დემოკრატიულ კლასობრივ-პოლიტიკური შინაარსით ივსებოდა. ს. მესხის ლიზნევა — „ქართველი ხალხის ეროვნული განთავისუფლება უწინარესყოფლისა“, ავტორის აზრით, არსებითად ნიშნავდა ბრძოლას დემოკრატიისათვის, რადგან... ს. მესხის იდეალი იყო არა ძველი, ფეოდალური საქართველო, არამედ ახალი, თავისუფალი დემოკრატიული საქართველო“. ამიტომ ს. მესხის და სხვა ქართველი განმანათლებლების ბრძოლა საქართველოს ეროვნული განთავისუფლებისათვის სცილდებოდა ვიწრო ეროვნულ ფარგლებს და უერთდებოდა რუსეთის იმპერიაში შემავალი ხალხების საერთო დემოკრატიულ მოძრაობას ფეოდალურ-ბატონუშური წყობილებისა და მისი ნაშთების წინააღმდეგ.

წიგნიდან ძალიან კარგად ჩანს, რომ ეროვნული მოქმედი დიდ გავლენას ახდენდა ქართ-

ულ განმანათლებელთა სოციალურ-პოლიტიკურ შეხედულებებზე. გ. წერეთელი ს. მესხი და ნ. ნიკოლაძე ამჩნევენ კლასობრივ-წინააღმდეგობისა და კლასობრივი ბრძოლის ფაქტს საქართველოს წარსულსა და აწმყოში, კლასობრივი ჩაგვრის მოსპობის გზებსაც სახედიან, მაგრამ ქართველი ხალხის ეროვნული განთავისუფლების ინტერესებისათვის ამ შინაგულსობრივ ბრძოლას საზიაროდ მიიხედვენ და ქადაგებდნენ ერის უველა მოწინავე საზოგადოებრივი ძალის შერეგება-შეთანხმების, მათი დაკარგვის საჭიროებას მეფის ნახევარდ ფეოდალური, ნახევარდ ბურჟუაზიული ბიუროკრატიის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

კონკრეტული მასალის ანალიზის შემდეგ ავტორი მართებულად დაასკვნის, რომ მიუხედავად მსოფლმშველლობრივ-კლასობრივი შეხედულებისა გ. წერეთლის, ს. მესხის და ნ. ნიკოლაძის პატრიოტულ-ეროვნულ შეხედულებათა ძირითადი შინაარსი თავის დროისთვის უდავოდ პროგრესული და რევოლუციური იყო. მართალია ისინი ვერ ამაღლდნენ პროლეტარული ინტერნაციონალიზმამდე, ვერ შესძლეს ერეგებინათ ქართველი ხალხის ეროვნული განთავისუფლების ნამდვილი გზები და საშუალებანი, მაგრამ განმანათლებელთა ეროვნულ პროგრამას, მათ შეხედულებებს ეროვნულ საკითხში, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველი ხალხის ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებისა და მომავალი ბრძოლისათვის მისი მომზადების საქმეში.

ობროდნენ რა საქართველოს ეკონომიური აღორძინებისა და პოლიტიკური განთავისუფლებისათვის, ქართველი განმანათლებლები ყოველთვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ მწვენი სოციალური საკითხების გადაწყვეტას. კონკრეტული მასალის საფუძველზე ავტორი გვიჩვენებს, რომ გ. წერეთელს ბატონყმობის მოსპობა მიაჩნდა არა ერთი რომელიმე წოდების კერძო საქმედ, არამედ საერთო ეროვნული და საერთო სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საკითხად.

გ. წერეთელი, ს. მესხი და ნ. ნიკოლაძე საერთო დემოკრატიული პრინციპების განხორციელებისათვის იბრძოდნენ, მაგრამ მათ ნააზრევში დიდი ადგილი უკავია უტოპიური სოციალიზმის იდეებს. კამბიალიზმის განვითარების შედეგად პროლეტარიატის წარმოშობა აღნიშნულ მოღვაწეებს არასაზრველ მოგონად მიაჩნდათ.

XIX ს. 90-იან წლებში რადიკალურად შეცვლილი ეთიკარება შეხედულებათა რადიკალურ შეცვლას მოითხოვდა, მაგრამ გ. წერეთელი და ნ. ნიკოლაძე, ნათქვამია ნაშრომში, არსებითად კვლავ ძველ განმანათლებლურ თეალსაზრისზე დარჩნენ. ისინი ამ პერიოდშიც იბრძოდნენ ქვეყნის პროგრესული განვითარებისათვის,

სურდათ მშრომელი ხალხის ინტერესთა დამცევი უფილიყვენენ, მაგრამ საზოგადოების ბურჟუაზია და პროლეტარიატად მკვეთრად გათიშვის პირობებში საზოგადოებრივ ძალთა ერთიანობის ქადაგება აშკარა ანაქრონიზმად გამოიყურებოდა. ამ დროიდან მშრომელთა ინტერესების დაცვა ნიშნავდა მტკიცედ დადგომას პროლეტარიატის მხარეზე, უტოპიური სოციალიზმიდან პროლეტარულ, მეცნიერულ სოციალიზმზე გადასვლას, რაც გ. წერეთელმა და ნ. ნიკოლაძემ ვერ შესძლეს, რადგან მათ ვერ გაიგეს პროლეტარიატის მსოფლიო ისტორიული როლი.

მართალია, გ. წერეთელი და ნ. ნიკოლაძე ეპოქას რამდენადმე ჩამორჩნენ, მაგრამ ეს სულ არ ნიშნავს მათი იდეების მარცხნიდან მარჯვნივ ევოლუციას. მ. გაფრინდაშვილი სამართლიანად აკრიტიკებს ყველა იმ მკვლევარებს, რომელნიც ნ. ნიკოლაძის მოღვაწეობას დაუსაბუთებლად ორ — რევოლუციურ და ლიბერალურ პერიოდად ყოფენ.

ნ. ნიკოლაძე თავის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებებით თანმიმდევრულ, გაუთიშვებ პიროვნებად გვევლინება. იგი დღელავად იბრძოდა ქვეყნის პროგრესული განვითარებისათვის, ვადაწვევებ მნიშვნელობას ანიჭებდა რევოლუციურ გადატრიალებას, მაგრამ როცა რევოლუციურ სიტუაციას ვერ ხედავდა, არც რეფორმების მნიშვნელობას უგულვებელყოფდა. რეს რევოლუციონერთა ახალი თაობის ძირითად ამოცანად ნ. ნიკოლაძეს მიიჩნდა განმანათლებლური მოღვაწეობა ხალხის მომავალი რევოლუციისათვის მოსამზადებლად და არა უშუალოდ აქანყების ორგანიზაცია.

მართლაც მთელი წიგნი იმის ილუსტრაციაა, რომ გ. წერეთლის, ს. მესხის და ნ. ნიკოლაძის მსოფლმხედველობა და მოღვაწეობა არ ეტყვა რევოლუციური დემოკრატიის ცნებაში. ნ. ნიკოლაძე, მავალითად, რევოლუციონერი იყო, მაგრამ რევოლუციის მოლოდინში ოცნებას როდი სჭერდებოდა. «ყოველი კაცი ვალდებულია — წერდა ნ. ნიკოლაძე — ერთი ნაბიჯი

მაინც წაადგმეინოს წინ თავის დროს და თავის თანამედროვეებს, ჩვენ რომ იმას ეუცადოთ, თუ როდის მოგვეცემა საშუალება ხალხს სრული და საბოლოო სიკეთე ერთმანვე მივანიჭოთ, ვინ იცის, იქნება ამისთანა საშუალება ჩვენს დღეშიდაც არ გველიჩსოს? .. ის ჰქენი რაც შევიძლია, რისი ღონეც გჭონდეს, რაც მოხერხდეს, დიდი იყოს თუნდ მცირე» (გვ. 264). ამიტომ პრინციპულად რევოლუციის მომხრე ნ. ნიკოლაძე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ხალხში განათლების შეტანას, მოუწოდებდა თანამემამულეებს სოფლის მეურნეობის რაციონალურ ნიადაგზე დაყენების და მრეწველობის განვითარებისაკენ.

გ. წერეთლის, ს. მესხისა და ნ. ნიკოლაძის ბატონუბობის წინააღმდეგ დაუღალავი ბრძოლა, მათი მესამე წოდებისა და ხშირად მთელი ერის სახელით გამოსვლა, რაც განმორთბებული იყო, ერთი მხრივ, მესამე წოდების კაპიტალისტური საზოგადოების კლასებად დავიანებული ფორმირებით, ხოლო მეორე მხრივ, ქართული ხალხის ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის ამოცანებით, მათი შრავალმხრივი რევოლუციური თუ ეგვალური საქმიანობა და ზოგჯერ ლიბერალური მერყეობა, რაც ნაშრომში უხვი მასალითაა ილუსტრირებული, საფუძველს აძლევს სარეცენზიო წიგნის ავტორს დასაბულებელი მოღვაწეები მიიჩნიოს განმანათლებლებად. მათ შესანიშნავად ესადაგება ის დახასიათება, რაც ვ. ი. ლენინმა განმანათლებლებს მისცა საერთოდ.

სარეცენზიო წიგნში წამოყენებული ზოგიერთი დებულება შეიძლება სადავო იყოს, აბრთა სხვადასხვაობა გამოიწვიოს, მაგრამ ეს ვარკობება მხოლოდ ხელს შეუწყობს კუშპარტი აბრის დადგენას.

მ. გაფრინდაშვილის წიგნი უდავოდ მნიშვნელოვანი წვლილია ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აბრთვების შესწავლის საქმეში და ამდენად ქართული საბჭოური ისტორიოგრაფიის კარგი შენაძენია.

ალ. ბენდიანიშვილი

„ფედონი“ ქართულად

„ქართულად ვიდრე-მე და განუწმედელად ჟოჯახებს მისრული მდებარე არს სიმყარალსა მღვიმესა შინა, ხოლო გამსრულებული და განწმენდილი მი-რამ-ვიდეს მუნ, უფლისა თანა დაეყვიდრებოს“.

ეს ნაწვევტი პლატონის ფედონიდანაა, თარგმანი გუთუნის დავით აღმაშენებლის დროინ-

დელ მეცნიერსა და ლეთისმეტყველს არსენი იყალთოელს. ცხრაასი წლის ღმრისის შემდეგ „ფედონის“ ეს აბრთი სხვა სამოსელში კვლავ ამეტყველდა ქართულად. ეს მოწმობს, რომ პლატონის ნაწერებში დანტერესება და მათი თარგმნა არასოდეს გვიანი არ არის, რომ პლატონი იმ ფილოსოფოსთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელთა მიმართ ყოველ ეპოქას განსაკუთრებული თვალთახედვა აქვს. შემთხვევით არ უტქვამს ჩვენი საუკუნის ერთ-ერთ უდიდეს ფა-

პლატონი. ფედონი. ძველბერძნულიდან თარგმნა ბ. ბრეტვაძემ. „ნაკადული“. 1966.

ლოსოფოს ედ. ზესერის: „ოცი წელია პლატონის, ლიბნეცისა და კანტის გარდა, არცერთი ავტორი არ წამოიკთხავსო“. არსენი იყალთოელი პლატონის წიგნებში ქრისტიანობის ახალ დასაბუთებას ეძებდა (და პოეზებდა კიდევ). ეს ასახულია ზემოთმოყვანილ ფრაზაში („ყოფიხები“). „უფლისა თანა“). ახალ დროში ინტერესი პლატონისადმი უფრო ფართოა. მასში ზეენ ვხედავთ ელინური ხანის მოაზროვნეს, და არა მარტო მოაზროვნეს, არამედ ულ ხელოვანსაც, რომელმაც თავის ნაზრებს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შესაბამისი მხატვრული ფორმა აღმოუჩინა. კიდევ რომ შემოჩინილიყო არსენი იყალთოელის მიერ ნათარგმანები „ფედონი“ (თანამედროვე ქართულ მკითხველს არ ანეციფრებს, რომ ცხრა საუკუნით დამორჩეული მისი წინაპრის ენა სასუკნით ვისაგებია), დღეს მაინც აუცილებელი გახდებოდა მისი ხელახალი გადმოღება. თანამედროვე მთარგმნელმა უნდა მოგვეცეს პლატონი თავისთავად ღირებული, ბედნიერი შერწყმა მოაზროვნისა და ასეთივე არანის ხელოვანის.

„ის, ვინც განუწმენდელად და ზიარეზულად ჩაეკიდებოდა, უწმინდურების მწვირში დაეფლოდა უთოდ, ხოლო განუწმენდილი და ზიარეზული უცდავთა შორის დაიდებს ბინას“. ასე ეკითხება ბ. ბრეგვაძისეულ „ფედონში“ ზემოთმოყვანილი ფრაზა. პირინკიული განსხვავებაა ამ ორ თარგმანს შორის: უმარჯველს ყოვლისა, „ჰადესი“ გეანიშნებს, რომ ზერძენ ავტორს ეკითხულობთ. გარდა ამისა, ახალ თარგმანში სიტყვამ „ზიარეზული“ გამოაჩინა პლატონისეული აზრი, რაც მიქმალული იყო არსენ იყალთოელთან, სადაც „განსრულებული“ ზერძული სიტყვის ტრეტელსმერის პირდაპირ და ცალმხრივ თარგმანს წარმოადგენს. ამ სიტყვებს წარმოთქვამს სასიკვდილოდ შეშაღებული სოკრატე. სოკრატეს უკანასკნელად უსმენენ მასი მოწაფეები, რათა მისგან უკანასკნელი და საიდუმლო შეშარატება მოისმინონ, კეშმარატება „უსხეტელყოფელი“ (გურამიშვილი) სულისა და მისი ხედრისა გარდაცვალების შემდეგ. უკეთეს სიტუაციაა პლატონი ამ დიალოგისათვის ვერ შეარჩევდა. ჰადესს მიშავდა სოკრატე, როგორც თვითონ უყვარდა თქმა: სიზარძნის შობის ბებიაქალი, მუკლიდნს სახვებით უმართლებს თავის მოწაფეებს. ვანა შეიძლებოდა ამ უკანასკნელ დღეს სხვა რამეზე საუბარი, გარდა სულის უცდავებისა? ან თუ შეიძლებოდა ამის შემდეგ სოკრატე კვლავ ცოცხალი ყოფილიყო და ესაუბრა მოწაფეებთან, ეთქვათ, ორატორული ხელოვნების არსის შესახებ? თვითონ სოკრატეს სიკვდილი უკეთესი დასაბუთებაა სულის უცდავებისა, ვიდრე დიალექტიკური განსჯანი. ამგვარად მომკვდარი სოკრატეს სახე თან ვისაღვებს პლატონის მთელ ნაზრებს, სადაც იგი უფრო ამბობდა, უფრო მეტი აღმოჩნდა, ვიდრე სინამდვილეში იყო.

გარკვეული აზრით, სოკრატემ და პლატონმა ერთმანეთი შექმნეს. სოკრატემ პლატონისათვის მთელი თავისი პირთენება გუფლი, პლატონმა სოკრატესთვის — მთელი თავისი სიზრძნე. ამ უმაგალითო სიკვდილმა შთააგონა პლატონის ეთქვა თავისი სიკვცხლის მიწაწხრზე, ოთხი საუკუნით აღრე ქრისტეს ჯვარცმამდე, კეშმარიტი მოძღვარი უსამართლობის მსხვერპლი უნდა გახდესო. „ფედონის“ ხელოვნება ვამოიხატება არა მხოლოდ მწვენიერი ფრაზებით, ოცხალი და უშუალო დიალოგებით, მითების სიტატურ მოწველიებით (თუმცა მითოსს უფრო ღრმა მნიშვნელობა აქვს მის დიალოგებში), არამედ, რაც მთავარია, დრამატული სიტუაციის შექმნით, რაც ძველი მისტერიების ერთერთი დამასასიათებელი ნიშანი იყო. მისი მოწაფეებო უზრალ მოწაფეები არ არიან. თვითონ სოკრატეს (პლატონის სურვილით) აქ მისტავგოსის, ანუ, როგორც ბ. ბრეგვაძე ამბობს, მისტერიათა ვამრიგის როლი აქისრია. ამიტომია, რომ მთარგმნელი ყველგან შესაბამის ადგილას მოიშველიებს სიტყვებს „სიზრძნე“, „ზიარეზული“ (თუნდაც ღედანში აზრი სხვა საშუალებით იყოს გადმოცემული). ყოველთვის, როდესაც საქმე აქვს პლატონური აზრის შემეცველ ფრაზასთან, მთარგმნელი ამოდის არა მხოლოდ ვიწრო კონტექსტიდან, არამედ მისი ფილოსოფიის არსიდან, რაც მას მუდამ გათვალისწინებული აქვს; მის გონებაში თარგმანისას მუდამ თანაარსობს პლატონის აზრი. ბ. ბრეგვაძე მხოლოდ სიტყვის არ თარგმანის, მისი თარგმანი განმარტებით თარგმანია (ანუ თარგმანება ძველი მნიშვნელობით). ამიტომ მისეულ „ფედონში“ ვერ ვხვავთ ფრაზების ღედნისეულ მიმდევრობას, ღედნისეულ სემანტიკას (მან ჯერ კიდევ „ნადიმის“ თარგმანისს ურავო ორიგინალისათვის მომაცვდინებელი „ბუკალისტური“ თარგმანის მეთოლი). ქართული თარგმანი „ფედონისა“, მართლაც, ქართულია, ქართულად დაწერილი, სადაც ჩარმოიულად არის შეზრდილი „უცხოურობის სული“ მშობლიური ენის ქსოვილთან. ყოველივე ეს ქართულ „ფედონს“ მეტად ორიგინალურს ხდის და განსაკუთრებულად ადგილს ურენს სხვა თარგმანებს შორის. „ცოდნის ტრეფალთათვის ნათელია, რომ როცა ფილოსოფია შიორქმევს მათ სულს, სხეულს მიკრულს და მიწებებულს მიარქმევს მას, ამიტომ სული იძულებულია თავის თავიდან კი არა, სხეულის დილაგიდან უშიოროს სავანებს და, ამრიგად, სრული უმეცრების წყუღადში იბორიადლოს. და კერტრეს ვერე ტყვექმნილი სული მაგ შეშარავ, ვნებათაგან შობილ უკენის და გრძობს, ყველზე მეტად თვითონვე რომ მიუძღვის ბრალი თავის ტყვექმნაში...“ ტრავიული სახე (ამერად საეხებით რეალური) ტყვექმნილი სული“ დრამატულ სინტაქსშია მოქციული. რა შეგვიძლია ეთქვათ ორიგინალის შთამბეჭობაზე, რითაც

იგი ძველ შეთხვევებზე მოქმედებდა, მაგრამ დღეს ეს ქართული ფრაზები დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს. „ხოლო შავ საზრდელით რომ საზრდოობს, შავ სიცოცხლით რომ ცოცხლობს, სულს უკვე არაფერი აღარ ამინებს, ჩემო სიმაღლე კებეს; აღარ ამინებს ის, რომ სხველს გაყაროლი ქარის მიერ განქარაღებდა და განიფანტებდა, გაქრება და კვალიც არსად დარჩება მისი“ (გვ. 58). შემოქმედებითი თარგმნის ბრწყინვალე ნიმუშია (არ გამოყოფდები ზედმეტ განმარტებას, თუ რაშია აქ თავისუფლება). მსგავსად თარგმნა შეუძლია მხოლოდ ბერძნულ ტექსტში ღრმად ჩახედულს და მშობლიური ენის შარბევად მფლობელს. იშვიათი ექსპრესიით სრულდება სოკრატეს სიტყვა აქ. მის მოსდევს: „როცა სოკრატე ლაპარაკს შორია, სინამეხე ჩამოვარდა დიდი ხნით“. მართლაც, აქ სულის მოთქმა აუცილებელი იყო და ჩაფიქრება: „ჩანდა თერთონე ჩაფიქრა მისმა სიტყვებმა. ჩაფიქრა ბევრი ჩვევანიც“. კიდევ უკეთესს წავიკითხეთ 52-ე გვერდზე: „შავრამ, როგორც ჩანს, ეგ ნიეთიერი ბუნება ქვე-დამზიდველია, ჩემო ძვირფასო კებეს, მშენი, ხილული და მიწიერი...“ შესანიშნავი აღმოჩენაა „ქვე-დამზიდველი“ (დედანში მარტვად „შამიშე“ — ემბროთეს). ძნელი იქნებოდა უკეთესი ენითების მოძებნა „ნიეთიერი ბუნებისათვის“, რომლის შესახებ ვასილ ბარნევი წერდა (თითქოს „ფედროსიდან“): „შემიფა პირველ არსი ნიეთიერება და ბნელი“. სწორედ მიწიერის ამ ქვე-დამზიდველ ძალას გულისხმობს პლატონი „ფედროსში“, როდესაც აღფრთოვანებულ სულთა დაცემაზე საუბრობს. ექვი არ არის, „ფედროსშიც“ ბ. ბრეგვაძე შესაფერ. ადგილს მიუჩენს ამ სიტყვას.

მთარგმნელი ტექსტში მასზე მეტს ხედავს, რაც ერთი წაითხვით შეიძლება გამოჩნდეს. „და (სული, ზ. კ.) კვლავ ამქვეყნად მო-რა-იქ-ვეა, როგორც ამბობენ, სამარხთა და სამარის ქვათა არგვლელ იწყებს ბოროტად, რომელთა შორიახლოს, მართლაც, ხედავენ ხოლმე მწუხარე ანრდილებს“ (გვ. 53). სკოტოვიდგ ფასმატა მხოლოდ „ბნელ მოჩვენებებს“ ნიშნავს. შესანიშნავად შერჩეული „მწუხარე“ ზნეობრივი ნიუანსს იძენს: გზადაკარგული სულების „სულთა შერბობის“ მდგომარეობას წარმოკვლავდებს; ამავე დროს იგი „ბნელის“ არც თუ შორეულ ასოციაციას იწყებს. „ანრდილებში“, რომელიც თითქოს ბერძნული ფასმატას თარგმანი უნდა იყოს, ქვე-დაზიდულ სულების სიბრძნე ერთხელ კიდევ გამოიკვეთება (გაიხსენეთ „რათა შეიპყრის ივიანი ბნელმან და ანრდილმან სკედილისამან“ წ. იობისა, 3:4). აქ უხედავად შემთხვევას, როდესაც ქართულ სიტყვაში მისი ძველი და ახალი მნიშვნელობა ერთმანეთს ერწყმის. „კვლავ მიუბრუნდეს თავის ბნელ დიდებს (ფილოსოფიის მიერ განთავისუფლებული სული, ზ. კ.)“ (გვ. 58). დედანში „დიდუ-

გის“ ნაცვლად „ქაბეები“ ნახმარია. თარგმანი გახედულია და გამკრაიახი. მარტვანდომ შარბე-მობს პლატონის მიერ „სახელმწიფოში“ ნახმარის სახეს ადამიანური ყოფისას. ქართულ თარგმანში აზრის სახე, გახედვად თქმის, უფრო პლატონურიცაა, ტიპიურა. შესანიშნავად არის მოძებნილი შესატყვისები „თანამოაზრედ ქვეულ“ (პომოტოქსინი), „თანამოაზრე“ (პომოტრობოს), „თანამეინახე“ (პომოტროფოს), გვ. 57. მთარგმნელი უპირატესობას ანიჭებს „გარდასხეულებისათვის“ ორფიციული წარმოდგენებიდან მომავალ გამოთქმას „კაცის სხეულით მოსილი სული“ („ფედროსი“ ორიგინალში ლამარაკია სულის შესვლაზე ადამიანურ ფორმაში). პლატონი იზიარებს ამ შეხედულებას. გარდა ამისა, ქართულ ენაში ეს იდიომა ბუნებრივად ედებს „სხეულს შეიმოსდეს სანამ კაცისას“. აქ მხოლოდ ინვერსიაა ზედმეტი (სამწუხაროა, რომ ამ სახით ეს ფრაზა ხშირად მეორდება).

გახედულებას იჩენს მთარგმნელი, როდესაც პლატონის ტექსტში სახარების ცნობილი გამოთქმა შეაქვს: „მრავალი არიან ჩინებულ, ხოლო მცირედიან რჩეულ“ დარწმუნებული ვარ, დედანს ამ ადგილს თვით არსენი იყავ, თოლი არ გადმოთარგმნიდა აშკარად, ლეოსმეტყველი, რომელიც პლატონში ქრისტიანობის დასაბუთებას ეძებდა. მაგრამ ამ ფრაზას არა აქვს მხოლოდ ქრისტიანული აზრი (იქვე იგი იდუმალ კონტექსტში მოქცეულია). მისი მნიშვნელობა უფრო ფართოა; იგი უთუოდ ძველი მისტიკების სფეროდან მოდის (სიყვე, როგორც ბევრი რამ სახარებაში). პლატონისათვის ხომ ქვეშაობრივი ფილოსოფოსობა (სიბრძნისადმი ტრფალება) მისტიკიკაში ზიარების ტოლფასია, — ამისთვის მიკრუნდენ თუ არიან რჩეულ. პლატონის ამ აზრს მთარგმნელი სხვაგან უფრო გამოკვეთავს, როდესაც (სიბრძნისა და სიყვეთის) მოპოებას „ზიარებად“ თარგმნის. „ვისაც მართლა უყვარს სიბრძნე, ვისაც გულში უღვივარს იგივე იმედს, რომ მხოლოდ პაღესში და არა სხვაგან უზიარება მას...“ (გვ. 15). რამდენად ღრმად ქართულ ტექსტის აზრი და გაცალუბითი შესატყვისი პლატონის მსოფლმხედველობისათვის, ვიდრე რუსული достигаеt paзyмeнiя „რომ იმ ქვეყნად, სიყვედიის შემდეგ უზარმაზარ სიყვედის ენობა“ (ამ საიქვოა მხოლოდ „უზარმაზარ“. ბერძნული მეგისტა აგათა შეიძლება ნიშნავდეს მხოლოდ „უღიდეს, უმნიშვნელოვანეს სიყვეთს“, ე. ი. დღეს აღმატებით ხარისხში. უხილავი და უსხვეულო სუბტანციისათვის, ცოტა არ იყოს, შეუფერებელია ნეუთიერი ნიუანსის მატარებელი ენითები). ბერძნულ სიტყვას ფრონესის (საკუთრივ „გონება“, „განსწა“, paзyмeнiе) ბ. ბრეგვაძე ყველგან თარგმნის „სიბრძნედ“, ხოლო სიტყვას ფრონისოს „ბრძნებად“, სოფია და სოფოსის მნიშვნელობით. ეს, ჩემი აზრით ერთადერთი სწორი

თარგმანია. „...მისივე მსგავსი სამყაროში გადადის იგი (კანონმდელი სული, ზ. კ.), ლტობებრავ, უხილავ და ბრძნულ სამყაროში“. ეს სამყარო მხოლოდ ბრძნული შეიძლება იყოს და არა ვინაიდან ან კვივანი (შერ. რუსულ თარგმანში разумный). „ეთილი და ბრძენი ლტობებისკენ“ (მარა ტონ ავითონ კი დრინინონ თეონ). აქ უკვე აშკარა აღმოჩნდა, რომ პლატონის ღმერთის ეპითეტი მხოლოდ „ბრძენი“ უნდა იყოს, რადგან ფილოსოფია, „სიბრძნისადმი ტრფიალება“, სხვა არაფერია, თუ არა „ბრძენი ლტობისადმი ტრფიალება, სწრაფვა“. სოკრატეს (ამავე დროს პლატონისაც) ცნობილი აზრია, რომ მხოლოდ ღმერთი შეიძლება იყოს ბრძენი (სრულყოფილი მყოფნი), ადამიანი კი მხოლოდ ფილოსოფოსი.

პლატონი აშწავლის, რომ ადამიანის სული სიბრძნესთანაა წილნაყარი, მასში მოქცეულია „ფრონესის“, წინააღმდეგ სხეულისა, რომელიც „აფროსინეს“ (უარყოფა ცნებისა „ფრონესის“) სადგომია. ამიტომ უმჯობესია იქნებოდა მთარგმნელი მორიდებოდა აფროსინეს თარგმნას სიტყვით „დამთხვეულობა“; „სხეულის დამთხვეულობისაგან ასე წმინდად თავდასხნილი ჩვენსავე მსგავსათა სირას შევერთოთ...“ ტექსტში იგულისხმება დამირისპირება სულის სიბრძნესა და სხეულის უკუწინააღმდეგობას (უბრძნობას) შორის; ყოველგვარ სიტყვათა ეტიმოლოგიაშია ასახული. ამგვარი ეტიმოლოგიური დამირისპირებანი დამახასიათებელია პლატონის, როგორც პოეტისა და ფილოსოფოსის, სტილისათვის. პლატონური აზრის დიალექტიკა სიტყვის დიალექტიკაშიც ეხადდება. ამ ნაზაროენის ბევრი აზრი სიტყვის ეტიმოლოგიაში პოელობს ახალ დადასტურებას თუ არა, ილუსტრაციას მიიძღ. პლატონს დრმად ესმოდა ბერძნული ენა და უყვარდა მის სტიქიაში შეჭრა („კირატიუ“). ასეთივე ენთუზიასტია ბ. ბრუგეავე თავის მშობლიური ენისა (სწორედ ამ სიყვარულშია, არა ნაკლებ, ვიდრე ცოდნამ, აშორა იგი ბერძნული ტექსტის ბუკვალისტურ თარგმნას). მთარგმნელი ქართულ სიტყვაში ეძებს დიალექტიკურ დამირისპირებას, რასაც პლატონის ენისათვის ესოდნ დიდი მნიშვნელობა აქვს. შემთხვევითი არ უნდა იყოს თარგმანში დამირისპირება „ძილი — ღვიძლი“, ამ კონტექსტში, სადაც პლატონი ცდილობს ამ ორი ღუნომენის ერთმანეთში გარდამეღობა აჩვენოს. „სიცოცხლესაც უბირისპირდება თუ არა რაღაც, ისევე როგორც ღვიძლს უბირისპირდება ძილი?“ თვითონ ბერძნული ენა პლატონს საშუალებას არ აძლევდა ამ სიტყვებში გამოეხატა დიალექტიკური აზრი. მაგრამ სხვაგან იგი შემთხვევას არ უშვებს, რომ თვით სიტყვის ათქმევიანოს თავისი ჩანაფიქრი.

პლატონური სტილის დარღვევა იყო, როდესაც არსენი იყალიბებდა „ჰადესიკ ვიქტორებთან“ ვადმოთარგმნა. ამ სიტყვებში „ჰადესიკის“ მსოფლმხედველობაში უცხო ელფერი შეიტანა. პლატონისათვის ის ადგილი, რომელსაც იყალიბებდა „ჟოჯოხეთის“ უწოდებს, არ აზის აუცილებლად სატანჯველი, საშიში ადგილი. „ჟოჯოხეთიდან“ არ გამოიყვანება, ის რაც პლატონს „ჰადესიკიდან“ გამოჰყავს, სახელდობრ, „უხილავე“ და „უხილავე სულბის საწყოფი“, სულეთი; ამავე დროს „ბრძენი ლტობა“ („კირატიუში“ მოცემული ეტიმოლოგიის მიხედვით: სიტყვიდან ეიდენაი „ცოდნა“). პლატონს რომ ცოდნოდა ქართული სიტყვა „გარდა-ეცვლება“, ეს ახალ პასაეებს შემატებდა „ფედონს“. აქ მიიღვ ეკითხულობთ: „რადგან უცვლელობის საწყაროს რომს სწუდება და ეზიარება, ემსგავსება კიდევ მის, ამიტომ სული მარად უცვლელს უფრო ჰგავს, ვიდრე მიწივე ცვლადს“. მე ვგუქრობ უმჯობესი იქნებოდა მთარგმნელს დაეწერა „მარად გარდა-უცვლელს“ რამდენადაც აქ სულის უცვლადობის დასაბუთებაზეა ლამარაკი. ქართული სიტყვის ამ გამოხატული ეფექტი ზედგამოჭრილი იქნებოდა პლატონის სტილისათვის.

„ფედონში“ ეკითხულობთ საგელისხმო ფრანას: „იქნება მაშინ მიიღვ ეეზიარეთ მას, რასაც ვერტფიო და რასაც ვესწრაფეთ, სახელდობრ, სიბრძნეს. მაშინ-მეთქი, რომ ვამბობ, მე ვგულისხმობ — სიყვლის შემდეგ, როგორც სიტყვა გვანიშნებს ჩვენი, რადგან სიცოცხლეში ეს გამოიყვლება“ (გვ. 20). ამ ფრანაში ჰაერშია გამოკიდული სიტყვაში „როგორც სიტყვა გვანიშნებს ჩვენი“, რადგან ქართული „სიყვლის შემდეგ“ არაფერს გვანიშნებს. გვანიშნებს მხოლოდ ბერძნული ტელეუტესომენ, რაც ნიშნავს „აღსრულებით“. („აღსრულება“ — სიყვლის სინონიმი). ამავე სიტყვის ძირიდან ამოდის მეორე სიტყვა ტეტელესმენის „ზიარებული“ (საერთოთივე „აღსრულებული“, ჰომეროსთან მხოლოდ ამ აზრით იხმარება, შდრ. იყალიბებულთან „განსრულებული“). პლატონი ასწავლის, რომ სიყვლილ-აღსრულება და ზიარება ერთიადიგივეა. აქ არის არა სიტყვათათამაში, არა უბრალო სამქალე სტილისა, არამედ ღრმა მნიშვნელობის შემცველი ხერხი პლატონური აზრის გადმოცემისა. იგი ბოლომდე არ ამბობს თავის სათქმელს, მხოლოდ გვანიშნებს — სიტყვის სემანტიკით (პოს პოლოგის სემანეტი), რომ ჰადესში ჩასვლა, მიოთოსის ერთერთი მნიშვნელოვანი თემა, უმაღლესი ცოდნის ზიარებასთან არის დაკავშირებული. როგორც დავინახეთ, პლატონისთვის სიტყვა მისტერიული აზრის ილუსტრაციაა. უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს მიოთოსის მის



ფილოსოფიურ შემოქმედებაში. იმ დიალოგებში, სადაც პლატონი თავისი ფილოსოფიის კარდინალურ საკითხებზე მსჯელობს (აღნიშინებული სულის ბუნება, უცვლადება, კოსმოგონია, ყველაფერი, რაც გრძნობათაგან აღუქმელ სამყაროს ეხება), პლატონი მოუხმობს მითოსს, და იგი არა ნაკლებ მნიშვნელობას იძენს, ვიდრე დისკურსიული დიალოგები. ამიტომ, მაგონია, არ უნდა შეეფერებოდეს პლატონის მსოფლმხედველობას თარგმანში გადმოცემული აზრი:

„ყველაზე მეტად შეიძლების გვესაუბროს და გვიოხრას ზღაპარი ამ მგზავრობისა“ (იგულისხმება სულის გადასვლა ჰადესში). მე მაგონი, შეეცა მთარგმნელი, როდესაც ბერძნული „მითოლოგები“ „ზღაპრის თხრობად“ გადმოთარგმნა ანუ განმარტა. უადგილო არ იქნება დავი-მოწოა სალუსტიუსი: „ჰემარტიკება მითის სამოსელში გახვეული და ცუტლა პროფანაციისაგან და წარმოადგენს ფილოსოფოსობის სტიმულს“. არა მაგონია, პლატონს მოეხმო ზღაპარი, პროფანირებული და ჰემარტიკებისაგან დაცილი მითი. სექსისი მითოსისადმი შეეფერებოდა უფრო ქსენოფონტეს სოკრატეს, ვიდრე პლატონისას (მით უმეტეს მის მოგვიანო დიალოგში წარმოდგენილს). შემთხვევითი არ არის, რომ „ფედონის“ სოკრატე „შემუსიკე სოკრატეა“. აქ ჩანს პლატონის სურვილი ხელკუნებისა და მითის მომუღე სოკრატე მოაქციოს საყუთარ რწმენაზე და ათქმევიწიოს, რომ მხოლოდ მითოსია ხელკუნების შთავონება წყარო. ამიტომ შეეცდომა ნაცვლად დედნისეული დაპირისპირებისა „მითოს—ლოგოს“ თარგმანში მოცემული დაპირისპირება: „მოგონილი—ნამდვილი“ (გვ. 9).

ძველ საქართველოში პლატონს იოიონილოში კითხულობდნენ. დღეს ჩვენ მოკლებული ვართ ამ ბედნიერებას. ამიტომ ზედმეტია იმის მტკიცება, რომ აუცილებლად უნდა გვერნდეს მშობლიურ ენაზე მისი თხზულებები. ყოველი მოწინავე ერის წარმომადგენელს შესაძლებლობა აქვს რამდენიმე თარგმანის საშოალებით გაეცნოს პლატონს. ხოლო საქართველოში არა დღეს ჩვენთვის სოკრატე და პლატონი, ამას აპოლოგია არ სჭირდება. თუ არ ვცდები, „ფედონი“ მეოთხეა ქართულად არსებულ პლატონის დიალოგებს შორის. ოციანი წლების ეურნალ „კავკასიონში“ დაბეჭდილია პროფ. ს. ყუუხნიშვილის მიერ ნათარგმნი „კრიტიკონი“ (არსენი იყალთოელის ზემოთმოყვანილი ფრაზა ეპიგრაფად უძღვის ამ ნაშრომს); ეურნალ „ჩვენ მეცნიერებაში“ (1926 წ.) „სოკრატეს აპოლოგია“ (მისივე თარგმანი). მას შემდეგ რამდენიმე ათეულში წელსა განოა ვაკლავ განიდა ინტერესი პლატონის თარგმნისა. ბოლო სამ წელწადში გამოვიდა ორი უმნიშვნელოვანესი დიალოგი: „ნაიმი“ (ბ. ბრეგვაძისივე თარგმანით) და „ფედონი“. ეს ორივე წიგნი სწრაფად გავრცელდა, რაც პლატონისადმი ჩვენი საზოგადოების დიდ ინტერესს მოწმობს, ამას ხელს უწყობდა თარგმანის მაღალი ხარისხიც. მაღლობის მეტი რა ითქმის „სამპოთა საქართველოსა“ და „ნაკადულის“ მიმართ, მაგრამ ერთიორად მეტი მაღლიერი იქნებოდა მეოთხეული, რომ ამ წიგნების ტირაჟი შესაბამისად გაზრდილიყო.

ზურაბ კინაძე

„ისე ლამაზად და ღრმად განვიცდი“...

ყოველ მკითხველს ჰყავს ისეთი ავტორი, რომლის შემოქმედება შესაძლოა არც თუ ისე პარმონიულად ესიტყვებოდეს მის სულიერ სამყაროს, მაგრამ რაღაც იღვწალი იმპულსი მაინც უბიძგებს მისკენ და უყურადღებობის უფლებას არ აძლევს. ასე რომ, არ შეიძლება შეფასების კრიტერიუმში პირად სიმპათიებში თუ ანტიპათიებში ვეძოთ და ავტორს მივეზოთ იმის მიხედვით, თუ როგორ და რამდენად მოერგება ჩვენს პირად სულიერ-ინტელექტუალურ სწრაფვას მისი მხატვრული სამყაროს პულსი.

ლირიკის სუბიექტური გავების უფლება (რასაც, მსგავსად მუსიკისა, მისი თავისთავადი

ბუნების ღრმა სუბიექტურობა და ემოციურობა განპირობებს) არ ნიშნავს მკითხველის შთაბეჭდილებათა თვითნებურ თავისუფლებას, ავტორის მხატვრული თავისთავადობის მისადაგების აუცილებლობას მის „კაპრიზებთან“.

ეს მოკლე ზოგადი შესავალი განზრახ არ მოგვიფიქრებია. იგი რამდენადმე მაინც გამოხატავს ჩვენს დამოკიდებულებას სარეცენზოო წიგნის ავტორთან. შ. ნიშნინიძის პოეზიაში შეიძლება ბევრი რამ არ მოგწონდეს, საკმაოდ მიგანინდეს, მაგრამ ფაქტია, რომ მის ყოველ ახალ ლექსს თუ კრებულს მკითხველის ინტერესი განაღდებული აქვს. ზოგიერთს შეიძლება ერთობის ერთი შეხედვით საპირისპირო ცნებების (არ მოგწონდეს, და ინტერესი განაღდებული აქვს) ურთიერთშეგვეება, მაგრამ ვფიქრობთ, ისინი ერთმანეთს უფრო აესტენ, ვი-

დრე უპრყოფენ და გამოიციხავენ. რთული და დახვეწილი გამოცემების დღეიანდელ მკითხველთა ისეთი დამტკბარსება მხოლოდ ხალხს მხატვრულ ნიჭს, ბუნებრივი პოეტური შთაგონების შემოქმედს ძალუძს.

შ. ნიშნაინძის პოეზიის ეფექტური, ენერგიული ექოს მიზეზი წრფელ პოეტურ შთაგონებაში, უშუალო, ღრმა მეტაფორულ აღქმასა და დაძაბულ, გადამღებ მხატვრულ განცდაში უნდა ეძებოთ.

მედიცინა საგანგებო ყურადღებით ებრძვის და დევნის მას, რაც გადამღებია, ამიტომაც უღერს შეზარადად მედიცინის ენაზე ტერმინი — „გადამღები“. ჩვენი აზრით, იგი აღქვებურად გამოხატავს საერთოდ ხელოვნების, განსაკუთრებით კი ლირიკისა და მუსიკის სულის რჩევას, პრაქტიკულ-ნიეთიერი ფუნქციის არსს.

განცდის გადამღებ რეზონანსს, ორგანულ შთაშაგონებლობას დაუმტკრალი პოეტური წყა, საგანსა თუ მოვლენაში ღრმად წვდომის პრინციპი განაპირობებს.

ვალკტიონ ტაბიძის პოეზია დამაჯერებლად გვაგრძნობინებს, რომ პოეტს ნერვები აწვდებოდა ყოველ სტრიქონზე, საგნის თუ მოვლენის აღქვებურ მხატვრულ განცდაში. სწორედ ესა უთუთუარი დამტკიცება იმისა, რომ მასში ერთი ნერვიც არ იყო არაპოეტის. აბსტრაქტულეშ განცდას ხომ დამღუპველი და დამტანჯველი მოქმედება უწოდა. ჩვენი აზრით, ეს განსაზღვრება ყველაზე ორგანულად ლირიკული და მუსიკალური განცდის ხასიათს ესადაგება.

საგანათა თუ მოვლენათა ბუნების შესაბამისი ემოციური ვარდასების, უშუალო პოეტური შთაგონების წყალობით შ. ნიშნაინძის პოეზია იძენს რიტმულ-ინტონაციურ, განწყობილებით მრავალფეროვნებას.

გაზაფხულის წყალობით
ზეცამ გამოიადარა,
ერთი კარგი ვალობის
მეტე არა მინდა რა...

(„კაფე-თესე“)

...ქტრში იმსხრევა მზე მოლივლივე
და მოვლურტულე ზმები ანკარა...
ნუთუ დრო მოვა და ყოველივე
ისე ვაქრება, როგორც გამქარა...
(„ეს დღეც იწყება...“)

შითია თუ ზღაპარია, სიზმარი თუ
სინამდვილე?
ვივალობებ, ვიმარტივლებ,
ვითეუზავებ, ვინადირებ...

(„ქართლი“)

განწყობილების მრავალფეროვნებას შემთხვევით არ ვუსვამთ ხაზს. მას მხოლოდ ბუნებრივი პოეტური გრძნობა განაპირობებს და

არგველირებს. ზოგიერთი ჩვენი პოეტი გრძნობას, განცდას იგონებს, მექანიკურ, შეუსაბამო განცდას აყრებს საგანს, რის გამოც საგანი და განცდა ერთმანეთს გამოიციხავენ. ეს მასში ნიულ ურთიერთობაში წარმოგვიდგება. ამას შეიძლება პირობითად „ცივი ხელის“ პრაქტიკა ვუწოდოთ.

„გასწი მერანო, შენს ჰენებას
არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღვლეარა

გასწი, გაფრინდი, ჩემო მერანო,
გარდამატარე ბედის სამძღვარი...

ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს,
პირველად ქმნილსა ფერს...

ნებისმიერად გადავანაცლოთ განწყობილება და „ცისა ფერის“ ემოციით ვცალოთ „მერანოს“ აღქმა, ანდა პირველ „მერანო“ წარმოვიდგინოთ „ცისა ფერის“ ემოციურ ფარგლებში. ცხადია, რომ ჩვენს გრძნობაში ქაოსი განდგება. ნ. ბარათაშვილმა ემოციურად დაგვაჯერა, რომ ბედთან ჰიდილს, ამა ქვეყნის ამოუბასთან ბრძოლას, დიდ სულიერ ექვეყოფილებას, შიკრიდული იდეალის ძიებას მხოლოდ „მერანისეული“ განწყობილება, ამდაგვარი ემოციური ძაბვა, ისეთი ღელვა და ბოზოქარი რიტმი შეეფერება.

ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს,
პირველად ქმნილსა ფერს...

ექ კი სათუთი, საალურსო, მინორული ტონი, ლოცვისათვის დამახასიათებელი რიტმული ტხევა ნაზი, საყვარელი არსებისაკენ მიმართავს ჩვენს გრძნობას.

გოეთემ ეყრმანთან საუბარში განაცხადა:— ჩემი რომელი ელეგიების შინაარსი ბაირონის „ღონ ეუანის“ რიტმსა და ტონში რომ გამოეხატოთ, ყველაფერი უწინდელ და შეუცხამლო მოგვეჩვენება.

პოეტური განწყობილების ნაირსახეობათუთ პოეტის მხატვრული ინიციატივის, მისი შინაგანი იმპულსის, და გარე სამუქარს თვისებათა ორგანული მოღანობაა.

ასე პარმონიულად ზორციელებდა ეს პირობა შ. ნიშნაინძის პოეზიაში. მისი პოეტური ენერგია ხანდახან იმდენად მძლავრად ჩქეფს, რომ ძალუნებურად გვახსენდება მიაიკოსკის ამოქაბილი: „Я стихи пишу всем телом“.

როდესაც ეს ენერგია სიმძლავრესთან ერთად ორგანიზებულ სახესაც იძენს, შ. ნიშნაინძის პოეტური შემართება მკითხველის მთელ არსებას ძაბავს, მისი ლექსიდან ცოცხალი, მოძრავი გმირივით გადმოიდის განცდა და სულის სიღრმეში იჭრება.

თითქოს სიზმარს ჰგავს
 მთელმარე ზღვის ლურჯი წიაღი
 გააქსოვილი ფოსფორიანი სხივთა ციავით,
 გაყინულ სუნთქვას
 ეამი ლოკავს
 ქვეამარლივით
 და უტეხი ხილებს
 ლანდებივით გააქეთ ლივლივი.
 („სურათი „ამოღის ნათლება“ ანუ დიოს-
 ტრია“)

გადავისენი და აღმოვეცნდი,
 როგორც ზღამარი და სინამდვილე.
 წარსულის ხილე თუ აღმოჩენა
 მომავლისავენ გზას მიაღვილებს.
 („ქვიან ტილოებზე...“)

ღელვისა და დრტვინის გარეშე რომ პოეტურ-
 რი ტალანტი, შთამავრუნებელი ლექსი არ არსებობს,
 ეს საკმაოდ აღიარებული მოსაზრებაა. პოეტური განცდის
 სიმძაფრე, პოეტური ემოციის ინტენსიურობა სწორედ ამ რეაქციის გულისხმობს.
 რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს ცარიელი
 ექსტაზის, უშიზრო ღელვის აღიარებას.

ეს პირობა თვისებურად სახიერდება შ. ნიშნიანის პოეზიაში. მის პოეტურ გრძნობას არ
 ახასიათებს ეფექტური აღვლენა, ანთება ან პირველ —
 ერთბაშად განვლენა. მის ლექსში ღელვა, პათოსი
 თანდათან ვითარდება, მძაფრდება და მალდება.
 უოველ მომდევნო სტრიქონს ემატება ემოციური ძაბვა, რითაც ლექსი
 მკითხველის გრძნობას იპყრობს და აიძულებს,
 რომ პოეტის განცდას მისდოს. ხშირად ამ თვისებას
 ერწყმის ლაღი მეტაფორული სულისკეთება და მახვილი
 ფერწერული პასაჟები.

კრებულში თემატური შიგავალმხროვითობაა ცხასათობა,
 მაგრამ აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზოგიერთი
 ლექსის („მებრალბიან ღმამ მოხუცნი...“, „პაეშვები“, „წუთები“
 და სხვ.) თემა (თავისთავად, ფორმის, მხატვრული გადმოცემის
 გარეშე) არ არის ახალი, ნოვატორულად ხილული.
 მათ შერწყმულად ნაცნობი სახე აქვთ და წიგნობრულ
 შთაბეჭდილებას ტოვებენ.

ეს ფაქტი არც ისე თვალსაჩინო დონით შეიმჩნევა
 შ. ნიშნიანის პოეზიაში და შეიძლება სულაც არ
 აღვნიშნა (მით უმეტეს, რომ პოეტის ნაცნობი
 თემების უმარაგესობას ახლებურ მხატვრულ
 ქსოვილში წარმოგვიდგენს), მაგრამ ამ შემთხვევაში
 ჩვენ იგი საერთოდ უფრო გვიანტირებს, ვიდრე
 კერძოდ, პირადად შ. ნიშნიანის მიმართ.
 ამ ფაქტს არც თუ ისე იშვიათად მოსდევს
 ხოლმე ე. წ. პოეტური შტამები — მთარული
 მეტაფორების, თუ სხვა მხატვრული ხერხების
 გადაყენება.

ხანდახან შეიძლება ასეთი მთარული მხატვრული
 ელემენტები, „ვეთილ მფარველთან“ რომ შეგვხვდება,
 ფიზიკურად, ზეპირად ვერ ვავისვენით
 მაგრამ ორიგინალის იდუმალი გამოძახილი

მოსვენებას არ გვაძლევს და ექვსთაღვლით
 გაგაყნობს „ვეთილ მფარველს“ მიმართ.

შ. ნიშნიანის (ისე, როგორც ჩვენს მომეტებულ
 უმარაგესობა) მეტწილად ირჩევს ისეთი
 საგნებს და მოვლენებს (რა თქმა უნდა, აქ
 გავიხსენიოთ, რომ ეს მხოლოდ განზრახ და
 განგებ ხდება), რომლებშიც სხვა თემებთან,
 საგნებთან და მოვლენებთან შედარებით,
 პოეტისა და საერთოდ. ხელოვანის ნაჭრების
 გარეშე, ჩქედს პოეზია; ე. ი. მასალა, ემპირიული
 შესაძლებლობის დაგვიარად, თავისთავად
 პოეტური. ვფიქრობთ, უადვილო არ
 იქნება, რომ აქვე ვავისვენით შეღის
 მოსაზრება, რომელიც მან რითმონი და
 ურითმო ლექსის შემოიხსენიებისას
 გამოთქვა — რითმიან ლექსში
 საშუალო პოეტრიკ თავისუფლად
 შეიფარებს თავს.

მათავსებელი პოეტურ რისკზე, ფართო
 მხატვრულ გაქანებაზე, მახვილ ინტუიციასა და
 გამოგონებლობითი ტალანტის დაუოყებლობაზე
 ისიც მეტყველებს, რომ იგი სწორედ
 ნვეულებრივთვალისთვის ანტიბათური
 საგნებსა და მოვლენებს უდგამდა
 შემარბტ პოეტურ სულს, მშენიერება
 და სილამაზის ენაზე ამეტყველებდა
 მათ.

გვიანდა შევეხოთ კიდევ ერთ საკითხს —
 ეს არის თვითნებური, ობიექტთან
 შეუსაბამო თუ მისგან მომეტებულად
 დამარბული ასოციაციებისავე
 სწრაფის ტენდენცია, რაც ლირიკულ
 კომპოზიციას უქმნის გაფანტულ,
 ქაოტურ სახეს, არაღვეს განცილის
 მთლიანობისა და ერთიანობის
 პრინციპს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ,
 რომ ეს ტენდენცია დღევანდელ
 პოეტურ პრაქტიკაში საკმაოდ
 დამკვიდრდა და ხშირად
 ლირიკული გრძნობა არსაიდან
 არსათი მომარბობის შთაბეჭდილებას
 ტოვებს.

მოთუვანთ მავალით სატყენით
 კრებულში და:

ნისლი ვიყავ მსიზმრებია,
 სათაფლია მიძენია,
 სადაც ჩემი მამულია,
 დაკარგული ბიძებია.
 სადაც ჰაქვის პერანგივით
 ჩაყანული ქვეტიკრია.
 ვენახებზე ვაფოლილვარ,
 კამარტებზე შიტრია.
 თუ ოცნებებს ვაუტსლივარ,
 ნოვონებებს ვუბელივარ.
 თუ პატარა ნისლი ვიყავ,
 ვავზრდილვარ და ღრუბელი ვარ.
 ქალაქიდან ვიპარებია,
 რომ ვანუქით ჩემი სუნთქვა.
 მოგხვევი, დავაკედებია,
 შევიწოვ და შევიგრიუტავ.
 ვანი მართლა დავკარგულივარ,
 ანდა უოფნა ვინახევრდა.
 ტანი მექცეს ნაკადულად,



ფოთლებად და ბალახებად.
 ცოცხალი ვარ თუ მკვდარი ვარ,
 რა დამკარგავს აღამიანს.
 შენი მიწის ფუტკარი ვარ,
 ჩემო დედა, სათაფლია...

ლექსი გარკვეულ განწყობილებას გვიქმნის, თავისებურ ემოციურ რეაქციას ახდენს, მაგრამ შინაგანი ლოგიკის, ასოციაციათა ურთიერთგაპირობებულობის, უძთიერთთან ორგანული კავშირის იგნორირების გამო განწყობილება პაოტური, უსისტემაოა.

შ. ნიშნაინიძის ოსტატურად შეაქვს ლექსში ყოფითი დეტალი და, უშუალოდ შემთხვევაში, მაღალ პოეტურ ხარისხში აქყავს იგი.

ფილიპე ბერიძე

ახალი ქართული დოკუმენტური რომანი

ქართულ სინამდვილეში არა ერთი რომანი, მოთხრობა, ლექსი თუ ნარკვევი შეიქმნა დიდ სამშულო ომის დროს. ქართველმა მწერლებმა გამოაქვეყნეს მემორუალ-დოკუმენტური თანარის ნაწარმოებებიც. ასეთს განვიხილავთ ალექსანდრე კალანდაძის რომანი — „პიასტის ნამუხლარზე“.

ამ რამდენიმე წლის წინ შეიხველი გაეცნო ალ. კალანდაძის შერთად საინტერესო წიგნს — „დღეები ბრესტის სიმაგრეში“. ცნობილია, რომ ბრესტის სიმაგრეში გადაიტანა გერმანელი ფიშისტების პირველი მთლიანდელი დარტყმა, რომ ამ სიმაგრის დამცველთა შეუზოგრობამ და სიმამაცემ გასტება გერმანელი ფიშისტების რწმენა, თითქმის ისინი „ელვისებური ომით შოულებდნენ ბოლოს საბჭოთა ქვეყანას. ბრესტის სიმაგრის დაცვადარულ დამცველთა შორის ალ. კალანდაძე იმყოფებოდა. როცა ბრესტის სიმაგრე დაეცა, ცოცხალი მხოლოდ რამდენიმე კაციღა გადაარჩა, და ისინი პირველნი დადგნენ წამებულთა გზას.

„პიასტის ნამუხლარზე“ სწორედ იმით ბედს შეეხება, ვინც გერმანელების ტყვეობა იგემა. ამ დოკუმენტური ბრძანის ავტორმა მთლიანობით აღამიანის დროს გაიზიარა.

„პიასტის ნამუხლარზე“ არის საბრალდებულ ოქრო, რომელიც თვითშეხილვლას მიერ ზუსტადაა ასახული გერმანული ფიშისტების „საქმენი-საგამირონი“.

ალ. კალანდაძის წიგნი იმითაცა მნიშვნელოვანი, რომ მასში აღწერილია ე. წ. „ფოლკსდოინეების“, ე. ი. მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში გაფანტული გერმანელების ცხოვრება, რომლებიც გერმანული ფიშისტე-

შ. ნიშნაინიძის პოეზიაში „ზარი და ვარსკობა“ ძირითადად პარამონიულ მთლიანობაში სხარედება, მაგრამ აქა-იქ გვხვდება მათი გათიშვისა და უსავგო გრძნობის წინ წამოწევის მაგალითებიც.

როგორც ვხედავთ, შ. ნიშნაინიძის პოეზია პრინციპში აშართლებს იმ მოხდენილ სტრიქონს, რომელიც რეცეზიის სათაურად ავიხილეთ. პოეტის მომავალი შემოქმედების ყოველი ეპიზოდი, ყოველი მხატვრული დეტალიც კი ამ სტრიქონის მტკიცე პრაქტიკული დადასტურება უნდა იყოს.

ბის „წყალობით“, თავიანთ—მიწა-წყალს უბრუნდებოდნენ. მოხდა ისე, რომ ავტორს საქართველოში წასწავლმა გერმანულმა, უკიდურესი გაჭირვების დროს, უშველა, და იგი „ფოლკსდოინეებისათვის“ მიხენილ ბანაკში გამწესეს. ალ. კალანდაძე, სხვა ტყვეებთან შედარებით, პოლონეთის მიწაზე უფრო მშვიდი დამკვირვებლის თვლით უყურებდა გერმანელების საქმიანობას, ტყვე კორნეოვთან ერთად, იატაკქვეშ მისი მუშაობა და ის ამბავი, რომ სულ ადვილად შეიძლებოდა გამეღაფნებულყო მისი ქართველობა, აძლიერებს თხრობის დრამატულ დაძაბულობას.

წიგნში „პიასტის ნამუხლარზე“ მოთხრობილია ბევრი საინტერესო ამბავი, უამრავი აღამიანის ბედია ნაწვევები, მრავალი ხასიათი და სახეა დახატული, სიმართლით არის ვადმოკუმული გმირის შინაგანი განცდები, აქ სუბიერტიკული ფიზიკური ტიპილივით მწკვავია. ავტორის თხრობაში გარკვეულად ადგილი უკავია შინაგან მონოლოგებს, რომლებიც ცხოვრებასა და აღამიანებზე მსჯელობას შეიცავენ, ხსნიან იმ განცდებს, რომლებიც ავტორს ტყვეობაში დაუფლუბია.

როცა მსოფლიოს წისადეკად ამხედრებულ გერმანელებს შესცქერის, ავტორს ზოგჯერ გვერც იყურებს, ნუთუ შეიძლება არსებობდეს ამ შავი ჭირის მომტრევი ძალა, მაგრამ დაფიქრა და ნალარით ვადმოკუმულ „ზონდერმედუნგებში“ გამოყრთის რწმენაც, რომ ხიშტებზე დაყრდნობილ წყობილებას დიდი ხნის არსებობა არ ეწეკა.

ნაწარმოებში დაცულია ის მეტყველება, რომლითაც გერმანელები მტერ-მოყვარეს უმასპინძლებოდნენ, ის ლექსიკონი, რომლითაც ტყვეები ერთმანეთს მიმართავდნენ. ნაწარმოებში არც ამბავია შეღამებულელი და არც ენა, მწერალი საჭიროების შემთხვევაში, ხმა-

ალექსანდრე კალანდაძე, „პიასტის ნამუხლარზე“, „ლიტერატურა და ზელოვნება“. 1967.

რობს ეარგონს, უფრო სწორად, თარგმნის გერმანულ ეარგონს ქართულ ენაზე. სხვაგვარად, ვფიქრობ, საგნებიცა და ადამიანებიც თავიანთ ნამდვილ სახეს დაქარაგვენ, ეს კი მხატვრულ ნაწარმოებს და ისიც დოკუმენტურ რომანს ზიანს მიაყენებდა.

რომანში ადამიანების მთელი გაღრევა დახატული ზოგი მათგანი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს, ბევრი კი—მეორეხარისხოვანს, მაგრამ თხრობაში თუნდაც ერთი წამით გავლენა მისცემს იმ ადამიანს, რომელიც თავის ოთახში რადიომიმღები აქვს დამალული და საიდუმლო ვადაცემებს ისმენს. ასეთია დიქტორი ქართველი ტყვე-პარტიზანი, რომელიც პოლონეთის მიწაზე იბრძოდა და, რომელიც ავტორის შეკავებულ იბრძოდა სული, რომ მისი სახელიც კი ვერ გააგო! შეიძლება მხოლოდ ქალიშვილის სახელი მზია, რომლის სურათსაც ტყვე-პარტიზანი თან ატარებდა. მათ რიცხვს ეკუთვნის „დავი-თად“ წოდებული ქართველი პარტიზანი, რომელიც პოლონეთის მიწა-წყალზე დასდო თავი.

ენითუთქმელი ტანჯვა-წამება გადახდათ წიგნის ავტორს და მის აზნაურებს. გერმანული ფაშისტების მიერ ჩადენილი რა „დახვეწილი“ და „რაფინირებული“ — წამება არ გაგვიგონია და გვეჩვენებს ეს წიგნიც, ბოლოს და ბოლოს ასეთ ნაგვემ-ნაწამებ და დაღუპულ ადამიანებზეა დაწერილი, ყველას შიშობს იმ ემიზონი, როცა ალ. კალანდაძე გვიამბობს, თუ რა საშინელ დიდგვში მოათავსეს იგი პირველი დაითხვის შემდეგ...

მედალ საინტერესოა და მნიშვნელოვანია ის, რომ ალ. კალანდაძესა და მის კოლეგებს ტყვეობაში მოუხდათ თავი გერმანულბად გაესაღებინათ. მოშავალი იატაკქვეშელებისათვის ყველაზე ძნელი ამოცანა სწორედ ეს იყო, რადგამ არც თუ ადვილი გახლდათ რუსს ან ქართველს გარდასახვის ისეთი უნარი გამოეჩინა, რომ გერმანულბს ისინი თავისი რასის შეილებად ელიარებინათ. აქ მწერალი ადამიანის ფსიქოლოგიის ყარვ მკოდნედ გვევლინება და ყველა მოქმედ გმირს, თითოეულ პიროვნებას აღწერს ზუსტად ისე, როგორც შეიძლება ყოფილიყენ ისინი, თავის დადებითი და უარყოფითი თვისებებით, ადამიანი გმირი და ადამიანი შვიშარა, ადამიანი ექვემდებარეობს თავის პირდაპირი, გაბედული. საოცარია, მაგრამ ფაქტია: ტყვეობაში სიყვარულის ასეთი ცუხლი მოვლა ერთ-ერთ ტყვეს — შერტნერს, რომ წონასწორობიდან გამოიყვანა და კინაღამ იატაკქვეშელების საიდუმლო საქმე გაამტარა.

ვინ ჩამოთვლის, კიდევ რამდენი საინტერესო ფაქტი, ყარვად მიგნებული დეტალი, ფსიქოლოგიურად დასაბუღი ემიზონი წარმოდგენილი წიგნში.

ბევრი რამ დაწერილა გერმანული რასობრივი კანონმდებლობის შესახებ. ცნობილია თუ როგორი „განსწავლული“ და „შეგდარებული“ ექიმი ჰყავდათ გერმანულ რასისტებს, როგორ „უტყუარად ცნობდნენ“ მაღალი შოღვმის, წმინდა სისხლის არიელებს და არაბრეული, შერეული სისხლის ადამიანებს, განსაკუთრებით კი, ებრაელებს. ალ. კალანდაძის წიგნში რასობრივი სამსჯავროს სურათი დეტალურად არის დახატული. იცოდნენ გარამდელი რასიულ წმინდა. იციდლის მამობზე ყოველ წუთს მოსალოდნელიყო, რომ რომელიმე მათგანი, მართლაცდა, არაგერმანელი (რომელიც გერმანიის პასპორტის მიღებას ფიქრობდა) ჩავარდნილიყო და სიცოცხლეს გამოსაღმებოდა. „...სხუელის არც ერთი კენჭელი არ დაჩვენიათ გაუჩინქნავგაუზომავი: ყოველ მილიმეტრს ჭიქტად ჩაყარკიტებდნენ: ვაზომეს ნიკაბის სიგრძე-სიგანე, ფეხისა და ხელის თითებს შორის მანძილი; თითოეული თითის სახსარი, ხელისგული, მკვა, თითების გამოხილობა, ცერთან მათი დაშორება, სახსარების მოძრაობა, დათვალეს ყურის ნაოქები, ვაზომეს წარბებს შორის მანძილი, კისრის-სიგრძე, აღნუსხეს ყველა ძვალი და ზრტილა. შერე, შინაგან ორგანოებზე გადავიდნენ...“ ყველაფერი ეს კეთდებოდა „სამშობლოს სადიდებლად. მისი უშიშროების უზრუნველყოფად: ცოდნასა და ენერგიას არ ზოგავდნენ რასობრივი ქურუმნი, მისანნი და წინასწარმეტყველნი!“ (გვ. 287)

მაგრამ მოხდა ერთიოხი და „შეუცდომელმა“ ექიმებმა ნამდვილი „ფოლკსლოიქე“, ნამდვილაგერმანული, შემოწმებიდან მოხსნეს და ციხეშავგაზავეს. ტელეკემ ვერ დაამტკიცა არიელობა. მთავარი მიზეზი კი თორბე „შუელის არეში ჭონის ნაყეები“ იყო, ეს კი რასობრივ სამსჯავროში მოშაკედინებულ ცოდვად ითვლებოდა. ამისგაგონებაზე ერთ-ერთი ტყვე ირონიულად შენიშნავს: „ამის დედა ეატრე! გერინგს მუელის ჭონი აელია?!“.

მეორე მიბტყეებული „შეცდომა“ დაუშაკომისიამ: მოსკოველი სტუდენტი, წარმოშობითებრაელი, — ლუნინი, რომელიც ბანაკში მეტენრის გვარს ატარებდა, რასობრივი სამსჯავროს მიერ გერმანულად იქნა აღიარებული.

ალ. კალანდაძის წიგნი ერთ-ერთი ამოცანაგაგვადნოს ტყვეთა ბანაკში შექმნილი იატაკქვეშელების საქმიანობა. კორენოვის ხელმძღვანელობით ჩამოყალიბებულმა ჭგუფმა, რომელიც პოლონულ პარტიზანებთან იყენენ დაყავშირებული და მათთან შეთანხმებულ მოქმედებდა, თავისი წვალი შეიტანა პოლონეთის მიწაზე.

გერმანელი ფაშისტების წინააღმდეგ წარმოებულ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლებში. ალ. კალანდაძის ექვსას გვერდიანი წიგნა, რომელშიც გერმანელი ფაშისტების ტყვეობის

აუტანელი და შემზარავი სურათებია დახატული, თავიდან ბოლომდე შეუნადგებლურ ენაზე რუსით იკითხება.

ბიზნეს-საქონელი
ნომარ რუხაძე

მონოგრაფია ჰოლა ლომთათიძეზე

„მე საერთარი კვლი უნდა გაეკეთა ქართულ ლიტერატურაში“ — თქვა ერთხელ მომავალმა ახლგაზრდა მწერალმა — ჰოლა ლომთათიძემ. მართლაც, მწერლის წინასწარმეტყველება გამართლდა. მას მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ერთერთი საბატიო ადგილი უჭირავს და ბოლომდე რჩება ხალხის თავისუფლებისათვის მებრძოლ მწერლად.

რევოლუციამდე ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში ჰოლა ლომთათიძის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ არაფერი არ დაწერილა, კრიტიკოსები დღემდე უვლიდნენ გვერდს ქ. ლომთათიძის შემოქმედებას.

საბჭოთა პერიოდში ბევრი მკვლევარი დაინტერესდა ჰოლა ლომთათიძის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესწავლით. საინტერესო სტატიები და ცალკეული ნაშრომები გამოაქვეყნეს დ. რამიშვილმა, ს. ჯილაიამ, დ. ბენაშვილმა, შ. რადაიამა, ს. თავაძემ და სხვებმა. მათ რიცხვს შეემატა ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის გიორგი ციციშვილის წიგნი „ჰოლა ლომთათიძის ცხოვრება და შემოქმედება“.

მკვლევარი მიზნად ისახავს გააშუქოს მწერლის ცხოვრების და შემოქმედების მთავარი მომენტები, რომლებიც დღემდე ნაკლებად იყო ცნობილი და მეცნიერული ანალიზის საფუძველზე მიმოხიროს მას სათანადო ადგილი მეოცე საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში.

მონოგრაფია შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველში გადმოცემულია ჰოლა ლომთათიძის ცხოვრების ძირითადი მომენტები, ახლდმოკვლეული საბუთების საფუძველზე ნაჩვენებია მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობა, ხოლო მეორე ნაწილში განხილულია მწერლის მხატვრული შემოქმედება.

ავტორი აშუქებს მწერლის რევოლუციური საქმიანობას 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში. მკვლევარს მოაქვს ბევრი საინტერესო მასალა ჰოლას რევოლუციური საქმიანობის ირგვლივ საერთოდ, და კერძოდ გურიაში.

მკვლევარი მიმოიხილავს აგრეთვე ქ. ლომთათიძის მოღვაწეობას ხარკოვში, სევსტოპოლში, ბათუმში, თბილისში, ბაქოში და ახლციხეში. გ. ციციშვილს მოაქვს შიელი რიგი

საბუთები, რომლებიც გვარწმუნებენ, რომ ჰოლა უკველავის გამსჭვალული იყო რევოლუციური სულისკვეთებით, ირასოდეს არ კარგავდა და ცარიზმზე გამარჯვების იმედს.

როგორც ცნობილია, ჰოლა ლომთათიძე 1914 წლის ივნისში ეინდარმერის ზუღამხედველობის ქვეშ ჩაყავთ სარატოვში. იმისდა მიუხედავად, რომ ჰოლა აქ განიცდის დევნას, მაინც ახერხებს რევოლუციურ მუშაობას, სწერს სტატიებს, კეწის აბაშს ქართულ დარუს მწერლებთან. იგი სარატოვის პროლეტარიატში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობს. 1915 წლის 4 ნოემბერს ჰოლა გარდაიცვალა სარატოვში, მისი დასაფლავებისას მოეწყო ხალხმრავალი დემონსტრაცია.

როგორც ცნობილია, ჰოლას მოღვაწეობის სარატოვის პერიოდზე დღემდე ცნობები არ მოგვეპოვებოდა, მკვლევარის სასახლოდ უნდა ითქვას, რომ დაძაბული მეცნიერული კვლევითების შედეგად, მან მოაყვალა რამდენიმე ახალ საბუთს, რომლებიც ახასიათებს სარატოვში ჰოლას რევოლუციური მუშაობის უკანასკნელ პერიოდს. ვარდა აზისა, როგორც სარგვენიო წიგნიდან ჩანს, მკვლევარს პირადი კონტაქტი დაუშვარება ჰოლას სარატოველ მეგობრებთან, და მათ მიუციათ მკვლევარისათვის ძვირფასი საბუთები.

ჰოლა ლომთათიძის პოლიტიკური მოღვაწეობა და მხატვრული შემოქმედება ცარიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან. მგზნებარე სტატიებსა და მოთხრობებში იგი ამხილებდა რევოლუციის მტრებსა და იბრძოდა პროლეტარიატის საქმიანობისთვის. მწერალი ამ გაფთრებული ბრძოლების პერიოდში თანდათან ჩამოშორდა მენშევიკთა ფრაქციას და ახლს მივიდა ბოლშევიკებთან.

ჰოლა ლომთათიძის ცხოვრება და შემოქმედება ჩვენ გვაძლევს საინტერესო მასალას იმისათვის, რომ შევისწავლოთ ქართულ დარუს ხალხებს შორის ლიტერატურულ-კულტურული ურთიერთობის საკითხები. ამ მიმართულებით წიგნში წარმოდგენილია მასალა, რომლებიც მერყეულს ქართულ დარუს ხალხებს შორის არსებულ ურთიერთკავშირზე, ლიტერატურის, კულტურისა და ნაციონალურ-გამანათიესუფლებელი ბრძოლის საქმეში.

გიორგი ციციშვილი, „ჰოლა ლომთათიძის ცხოვრება და შემოქმედება“, ლიტერატურა და ხელოვნება, 1946.

თეთონ კოლას მიწერა-მოწერა პქონდა რუს მიწერლებთან მ. გორკისთან ლ. ანდრეევიან, და ვ. კოროლენკოსთან.

ავტორი არჩევს ჰ. ლომთათიძის მხატვრულ შემოქმედებას. აქ ჩვენ ვიკვებთ, რომ კოლა თავის შემოქმედებას პირველ პერიოდში (1901-1904 წ.) აქვეყნებს მცირე მოცულობის მოთხრობებს, როგორცაა: „დავითი“, „ცხოვრების გულადან“, „შეყვარებული“, „მატი“, „ტალინი“, „დასაფლავება“ და ბევრი სხვა.

ავტორი ამ ნაწარმოებების ლიტერატურულ-კრიტიკული ანალიზის შედეგად სამართლიანად ასკენს, რომ ჰ. ლომთათიძის პირველი პერიოდის ნაწარმოებები შეოცე საუენის დასაწყისის ქართული კრიტიკული რეალიზმის საყურადღებო ნიმუშებია, რომლებიც ამხილებდნენ ბიოკრტიზაზე დამყარებულ მთელ სოციალურ სისტემას. კოლა ლომთათიძე 90-იანი წლების კრიტიკული რეალიზმის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენლად გვევლინება, რომელიც ავტორის დასკვნით ეგნატე ნინოშვილის გავლენას განიცდიდა.

მკვლევარს თვითელი მოთხრობა კარგად აქვს გაანალიზებული და მიჩენილი აქვს თავისი ადგილი. მოთხრობებში იგრძნობა მწერლის მხატვრული ხედვა, როგორც ამას შენიშნავს ავტორი, ექსპრესიულობა და განზოგადოებისაყენ სწრაფვა. „სახარობელის წინაშე“ ერთ-ერთი პირველი ნაწარმოებია, — წერს ავტორი, — მთელს ქართულ ლიტერატურაში, რომელშიც ასე ხელშესახებდა, ასე მკვეთრად აისახა 1905 წლის რევოლუციის ძირითადი მამოძრავებელი ძალის — პროლეტარიატის მებრძოლი სახე და მუშათა კლასის მოწინავე რაზმის რსდმპ-ს ტიპური წარმომადგენლის თავდადება (გვ. 234).

სარეცენზიო წიგნის ავტორი საყმაროდ ერცლად ჩერდება ჰ. ლომთათიძის შემოქმედების მეორე პერიოდზე, (1907-1915 წ. წ.) და ხაზს უსვამს ამ გარემოებას, რომ მწერალში სწორედ შემოქმედების მეორე პერიოდში გაითქვა სახელი. მკვლევარი წინა პლანზე წამოს-

წევს მოთხრობას „უბის წიგნიდან“, რომელშიც მწერალი ამკვლევნებს თავის რეცენზიო-ტიკურ, საზოგადოებრივ-ეროვნულ და მხატვრულ-ესთეტიკურ შეხედულებებს.

გ. ციციშვილი დიდ ადგილს უთმობს კოლას მოთხრობას „საპურობილეში“, რომელიც მწერლის ერთ-ერთი ყველაზე ერცელი ნაწარმოებია და სადაც მოცემულია ცარბზის დროინდელი საპურობილის რეალისტური აღწერა როგორც მკვლევარი მიუთითებს, კოლა საპურობილის თემას ამ ნაწარმოებში პირველად მიმართავს.

ამვე დროს, მკვლევარი იხილავს ჰ. ლომთათიძის რეაქციის დროინდელ შემოქმედებას, მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ კოლას ამ დროის ნაწარმოებებში იგრძნობა სვედა, გულკრტიზილობა, მაგრამ ეს არ არის დომინანტური, არც მისი პირად ფსიქოლოგიურ განწყობაში და არც მის შემოქმედებაში.

სარეცენზიო წიგნის ავტორი დაწერილებით არჩევს ისეთ ნაწარმოებებს როგორცაა: „უსათურა“, „პირველი მისისი“, „ჩენი დღიერი“, „თეთრი ღამე“, „აღრჩევა სელისა“, „უბის წიგნიდან“, „უბედური“, „მე კაცისა“, „მამასახლისი თუაქე“, „გზაში“, „მარინე მონაზონი“ და სხვა.

გ. ციციშვილის მონოგრაფიაში ბევრი საინტერესო, დღემდე ჩვენთვის უცნობი მასალა წარმოდგენილი. მაგრამ როგორც თვითონ ავტორი შენიშნავს, ეს მონოგრაფია მანც არ იმკვეა კოლა ლომთათიძის ცხოვრებისა და შემოქმედების ყოველმხრივსა და ამომწურავ დახასიათებას. ჯერ კიდევ დღემდე არ არის აღმოჩენილი მწერლის მთლიანი არქივი, რომლის საფუძველზე უნდა გამოვლინდეს ჰ. ლომთათიძის მთელი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, არ არის მიკვლეული ყველა პუბლიცისტური წერილი და ლექსი. იმედი უნდა ვაქონიოთ, რომ ჩენი მკვლევარი ვაგრძელებს მუშაობას ამ მიმართულებით, და ამ მნიშვნელოვან წიგნს მიკვეება სხვა, ახალი გამოკვლევები.

სარკო თურნავა